

A SZEMÉLYISÉG ÉS VÉDELME

Az Alaptörvény VI. cikkelyének
érvényesülése a magyar jogrendszeren belül

Szerkesztette:
GÖRÖG MÁRTA – MENYHÁRD ATTILA
KOLTAY ANDRÁS

A személyiség és védelme

A személyiség és védelme

Az Alaptörvény VI. cikkelyének érvényesülése
a magyar jogrendszeren belül

Szerkesztette:

Görög Márta – Menyhárd Attila – Koltay András

Budapest, 2017

A kötet az Igazságügyi Minisztérium által támogatott „Az Alaptörvény VI. cikkének érvényesülése a jogrendszeren belül” kutatási program (2017. január–szeptember) keretében készült. A kutatási program az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg.

© Szerzők, 2017

© Szerkesztők, 2017

ISBN 978 963 284 949 2

www.ajk.elte.hu

Felelős kiadó az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar dékánja

Tipográfia: Anders Tibor

Borítóterv: Csele Kmotrik Ildikó

Nyomda: Multiszolg Bt.

Tartalom

AZ ALAPTÖRVÉNY VI. CIKKÉNEK ÉS A MAGÁNÉLETHEZ VALÓ JOGNAK AZ ÉRTELMEZÉSE

Molnár Hella

A közéleti szereplők személyiségi jogainak védelme	15
1. Védelmi szintek az emberi jogi, az alapjogi és a polgári jogi gyakorlatban az 1959-es Ptk. szabályozása idején.....	16
1.1. Az emberi jogok és az alapjogok védelme közszereplők esetén	16
1.2. A közszereplők személyhez fűződő jogainak védelme	18
2. A közéleti szereplők személyiségi jogainak védelme a Ptk.-ban, a kodifikáció főbb állomásai	22
2.1. A Szakértői Javaslat álláspontja: nincs szükség külön szakaszra	22
2.2. A 2009. évi CXX. törvény: differenciált szabályozás egyes jogok kapcsán	23
2.3. A Ptk. 2:44. §-a	24
3. Rendes bíróságok v. AB	26
4. Konklúziók	31

Tókey Balázs

A magánélethez való jog a biztosításban	33
1. Bevezetés	33
2. A személyiségi jogok fokozott érintettsége a biztosítási jogviszonyokban.....	34
3. A közlési kötelezettség és a magánélethez való jog.....	37
4. Az egészségügyi vizsgálatok és dokumentáció szerepe a biztosítási jogban	40
5. További adatvédelmi kérdések a biztosítási jogban	43
6. A technikai fejlődés hatása a magánszférára és az ebben rejlő lehetőségek a biztosítások területén	46
7. Összegzés	47

Menyhárd Attila

A magánélet védelme az Emberi Jogi Bíróság gyakorlatában	49
1. A magánélet védelme az Emberi Jogi Egyezményben	49
2. A magánélet védett aspektusai	55
3. A magánélethez való jogba való beavatkozás alátámasztása	59
4. A magánélet védelme és az Internet	61
5. Összegzés	62

Schultz Márton

Valós alakok megjelenítése szerzői művekben: névoitalom, életképoltalom vagy a magánszféra oltalma? Jogösszehasonlítás a magánszféra védelmének elméleti és gyakorlati kérdéseiről.....	65
1. Bevezetés	65
2. A személyiségvédelem szerkezete	66
2.1. A német általános személyiségi jog	66
2.2. Általános személyiségi jogok – Ausztria	67
2.3. Magyarország	67
3. A magánélet és személyiség	69
3.1. A német magánszféra	69
3.2. A magánélethez való jog a magyar magánjogban	70
4. Névbitorlás	72
4.1. Németország	72
4.2. Ausztria	73
4.3. Névbitorlás a magyar jogban	74
5. Általános személyiségi jogi igényalapok	77
5.1. Az életkép joga mint az általános személyiségi jog egy szelete.....	77
5.2. A magyar judikatúra jogértelmezése	80
6. Zárógondolatok	81

Farkas Diána

Magánélethez való jog a büntetés-végrehajtásban	83
1. Az elítélt jogállása a büntetés-végrehajtásban	83
2. Fogvatartási követelmények a nemzetközi jogban.....	85
3. Börtönhelyzet Magyarországon	87
4. Panaszok az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt.....	88
5. A hazai jogi szabályozás áttekintése	91
6. Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási eljárás	92
7. Személyes adatok védelme a büntetés-végrehajtásban	94
8. Elektronikus megfigyelési eszköz alkalmazása	96
9. A kapcsolattartás szabályozása	97
10. Összegzés.....	99

Bakos-Kovács Kitti

Magánélet a hálózat csapdájában – a „személyiségprofilok” jogi értékelése	10
1. Bevezetés	10
2. A személyiség és a magánélet polgári jogi alapkövei	103
3. A személyiségprofil létrehozása és jogi értékelése.....	104
4. A személyiségprofil határai – magánélet vs. a közösségi portálok	110

5. A személyiségprofil megszűnése112
 6. Quo vadis? – avagy merre tart a folyó és hogyan alakul a meder.....114

A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁSI SZABADSÁG (SAJTÓSZABADSÁG) ÉS A MAGÁNÉLET,
 A BECSÜLTEHEZ ÉS A JÓHÍRNÉVHEZ VALÓ JOG VÉDELMEINEK VISZONYA

Papp János Tamás

<i>A rendőrök képmáshoz való jogának kérdése</i>	119
1. Bevezetés	119
2. A téma által felvetett elvi kérdések	121
3. A rendőrök képmását érintő bírósági döntések	124
4. A Kúria jogegységi határozata	126
5. 28/2014. (IX. 29.) számú AB-határozat	129
6. A Kúria 1/2015. BKMPJE-határozata	130
7. Két Abh. a BKMPJE és az Abh. viszonyáról	133
8. 3/2017. (II. 25.) AB-határozat.....	138
9. Összegzés	140

Fejes Erik

<i>A rendvédelmi testületek hivatásos állományába tartozó személyek képmáshoz fűződő jogának korlátozhatósága</i>	143
1. Bevezetés	143
2. Az adatvédelmi biztos állásfoglalásai	146
3. A Kúria 1/2012. számú büntető – közigazgatási – munkaügyi – polgári jogegységi határozata	148
4. Az Alkotmánybíróság 28/2014. (IX. 29.) AB-határozata	152
4.1. Előzmények	152
4.2. Az alkotmányjogi panasz	152
4.3. A döntés	153
4.4. Különvélemény	155
5. A Kúria 1/2015. számú büntető – közigazgatási – munkaügyi – polgári jogegységi határozata	155
6. Az Alkotmánybíróság 16/2016. (X. 20.), illetőleg 17/2016. (X. 20.) AB-határozatai ..	156
7. Az Alkotmánybíróság 3/2017. (II. 25.) AB-határozata	157
7.1. Előzmények	157
7.2. A döntés	158
7.3. Különvélemények	159
8. Összegzés	159

Horváth Georgina

Személyiségi jogsértések a büntetőeljárásban	168
1. Bevezető gondolatok	163
2. A bizonyítás és speciális alapelvei	164
2.1. A bizonyítás törvényessége	165
2.2. A személyiségi jogok védelme	166
3. Az Alaptörvény VI. cikke és a büntetőeljárás viszonya	167
4. Felmerülő problémák	169
4.1. Kényszerintézkedések	170
4.2. Titkos információgyűjtés, titkos adatszerzés	173
4.3. Zárt adatkezelés	174
4.4. Nyilvánosság elve	175
5. Összegzés	177

A SZEMÉLYISÉGI JOGOK VÉDELME NEK LEGÚJABB KIHÍVÁSAI*Székely László*

A magánszféra védelme az ombudsmani gyakorlatban	18
1. A Miskolci Önkormányzati Rendészet által koordinált közös ellenőrzési gyakorlat ..	185
2. A társasházakról szóló törvény kritikája	193
3. Közterületi rendezvények zajterhelése	197

Koltay András

Internetes kapuőrök mint szerkesztők – a kommentek kérdése	207
1. Bevezetés	207
2. Az internetes kapuőrök mint „szerkesztők”	210
3. A kommentekért való felelősség általános kérdései	214
3.1. A komment mint „beszéd” jellemzői	214
3.2. Anonimitás	214
3.3. A moderálás	216
3.4. A jogsértő kommentekért fennálló felelősség alapja	217
4. A Strasbourgi Bíróság kommentdöntései	22
4.1. Az ügyek áttekintése	22
4.2. A Strasbourgi Bíróság döntéseiből kirajzolódó szempontrendszer	222
4.2.1. A komment tartalma	223
5. A Strasbourgi Bíróság döntéseinek főbb kritikái	228
5.1. A tartalomszolgáltató felelőssége	228
5.2. A „gazdasági szolgáltatás” kiemelt szerepe	229
5.3. A moderálás elvárása	230
5.4. A komment tartalmának értékelése	230
6. Konklúzió	232

Pogácsás Anett

Az alkotó ember személyiségvédelmének sajátos szerzői jogi kérdései	235
1. Egy paradoxon működése a gyakorlatban	236
2. Kontroll és korlátozhatóság	239
2.1. A vagyoni oldalra „átható” kontroll	240
2.2. A személyhez fűződő jogok korlátozhatósága	242
2.2.1. Érdekösszemérés – joggal való visszaélés	243
2.2.2. Önkorlátozás	246
3. Konklúzió	247

Görög Márta

A képmáshoz és hangfelvételhez való jog védelmének fejlődéstörténete és a jogosultat megillető „rendelkezési jog” gyökere	253
1. A különös jogvédelem kezdetei és együtthaladása	255
2. A személyiség különös külső vonatkozásai	258
3. Az érintett személy rendelkezési jogi hatású érvényesítési joga	261
4. Zárógondolatok	266

Pákozdi Zita – Varga Imre

A képmáshoz és a hangfelvételhez való jog érvényesítése iránti per – a hatékony jogvédelem elsődleges eszköze?	269
1. Bevezető gondolatok	269
2. A személyiségi jogok megsértésnek jogkövetkezmenyi rendszere	272
3. A képmásperek gyakorlata.....	276
4. A kapcsolódó német szabályozás és gyakorlat	279
6. A kapcsolódó angliai szabályozás és gyakorlat.....	285
7. Összegzés	287

Szomora Zsolt

Meghatározható-e a valóság bizonyításának dogmatikai karaktere, avagy milyen tanulságokkal szolgál az „Üble Nachrede” tényállása a német büntetőjogban?.....	291
1. A tényközlés valóságtartalmának relevanciájára adaptálható elméleti modellek	292
2. Néhány szabályozási példa	296
3. A rágalmozás és a valóságtartalom szabályozása a német büntetőjogban	297
3.1. A célzatos rágalmozás (Verleumdung, StGB 187. §)	298
3.2. A rágalmozás (Üble Nachrede, StGB 186. §)	299
5. Konklúziók	305

*Takó Sándor**Az emberi képmás filmalkotási és filmterjesztési célú felhasználásának személyiségi jogi vonatkozásai*

1. Bevezetés	309
2. A képmáshoz való jog és a filmipar kapcsolata	312
3. Az emberi képmás tipikus filmes felhasználási módozatai	314
3.1. Az emberi képmás engedéllyel történő rögzítése és felhasználása	314
3.2. Az emberi képmás engedély nélkül történő rögzítése és felhasználásának törvény által megengedett módozatai (tömegfelvétel, közszereplés)	315
3.3. A közéleti szereplők képmásának filmes felhasználása	319
3.4. A képmáshoz való jog és a szerzői jog kapcsolata: az előadóművészek és az egyéb filmes közreműködők polgári jogi védelme	322
3.5. Képmás engedély nélküli felhasználása, szankcionálása a hatályos Ptk.-ban	324
4. Az emberi képmás atipikus filmes felhasználási módozatai	325
4.1. Karakter-merchandising a XXI. században	325
4.2. A személyiség forgalomképessége hazánkban és az Egyesült Államokban	327
5. Konklúzió	330

*Vizkeleti Edit**A sérelemdíj elméleti és gyakorlati kérdései*

1. Bevezető gondolatok	333
2. Szabályozási előzmények: a nem vagyoni kártérítés	334
2.1. Milyen jogsértést lehet nem vagyoni kártérítéssel szankcionálni?	335
2.2. Nem vagyoni kártérítés funkciója	336
2.3. Immateriális hátrány bizonyításának kérdésköre	338
3. Alapvetések a sérelemdíj kapcsán	339
4. Sérelemdíj funkciói	340
4.1. Kompenzáció	341
4.2. Elégtétel	341
4.3. Magánjogi büntetés	342
4.4. Prevenció	343
4.5. A funkciók egymáshoz való viszonya	343
5. Sérelemdíjra kötelezés feltételei	344
5.1. Vélelmezett hátrányokozás	346
5.2. Funkcióanalízis	346
5.2.1. Holland komoly jogsértés kétlépcsős modellje	350
5.2.2. Szubjektív érdeksérelem tétele	350
6. Zárógondolatok	351

*Rácz Lilla**A jogi személyek személyiségvédelme – képzelet vagy valóság?*

1. Bevezetés	353
2. A személyiségvédelem szintjei a mai magyar jogban	354

SZEMÉLYES ADATOK VÉDELME

Bartóki-Gönczy Balázs

<i>A felhőalapú szolgáltatások és a személyes adatok védelme az új európai adatvédelmi rendelet tükrében</i>	371
1. Bevezető	371
2. A felhőalapú számítástechnikáról általában	372
3. Kockázatok az adatvédelem szempontjából.....	374
4. Az új európai adatvédelmi rendelet	376
4.1. Területi hatály	378
4.2. Adatfeldolgozókra vonatkozó speciális szabályok	380
4.3. Személyes adatok továbbítása az Európai Unión kívülre.....	381
4.4. Információbiztonság	384
5. Összegzés	387

Péterfalvi Attila – Osztopáni Krisztián

<i>A személyes adatok magánjogi védelme a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság gyakorlatában</i>	389
1. Bevezető	389
2. Személyes adat meghatározásának problémaköre	390
3. Az érdekmérlegelés jogalapjának alkalmazása	392
3.1. Az adatvédelem főbb jogalapjai	392
3.2. A munkahelyi adatkezelések és az érdekmérlegelés jogalapja	393
3.3. Különleges adatok nyilvánosságra hozatala a sajtóban	395
3.4. Rendőr képmásának nyilvánosságra hozatala a sajtóban	400
4. Zárzó.....	403

Péterfalvi Attila – Eszteri Dániel

<i>A személyes adatok büntetőjogi védelme Magyarországon és a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság kapcsolódó gyakorlata</i>	405
1. Bevezetés	405
2. A személyes adatok védelmének általános jogszabályi háttere	406
3. A személyes adatok általános büntetőjogi védelme.....	407
4. A jelentős érdeksérelem okozásával elkövetett személyes adattal visszaélés.....	408
4.1. Az adatkezelő személyével és a jelentős érdeksérelem fogalmával kapcsolatos bírói gyakorlat	408
4.2. A NAIH kapcsolódó gyakorlata: bűncselekmény gyanúját keltő ügyek.....	411
5. A hasznoszerzési célból elkövetett személyes adattal visszaélés	413
5.1 A hasznoszerzés fogalmának értelmezése.....	413
5.2. A NAIH kapcsolódó gyakorlata: adatbázis-kereskedőkkel kapcsolatos feljelentés	414
6. A személyes adattal visszaélés egyéb elkövetési magatartásai és minősített esetek	416

7. A személyes adatokat érintő más bűncselekmények és elkövetési magatartások	417
7.1. Személyes adatokkal kapcsolatban elkövetett hivatali visszaélés.....	417
7.2. Személyes adatokra elkövetett tiltott adatszerzés	418
8. Zárógondolatok	420

**AZ ALAPTÖRVÉNY VI. CIKKÉNEK
ÉS A MAGÁNÉLETHEZ VALÓ JOGNAK
AZ ÉRTELMEZÉSE**

A közéleti szereplők személyiségi jogainak védelme

A 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.) 2:44. §-a sajátos kapcsolatot teremt az alapjogi és a személyiségi jogi védelem között, amikor deklarálja, hogy a „közügyek szabad vitatását biztosító alapjogok gyakorlása a közéleti szereplő személyiségi jogainak védelmét szükséges és arányos mértékben, az emberi méltóság sérelme nélkül korlátozhatja”. Az 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: 1959-es Ptk.) nem tartalmazott külön mércét a közszereplők személyhez fűződő jogainak védelmére, azt a bírói gyakorlat azonban tételes jogi szabály hiányában is alkalmazta. Ennek a tanulmánynak a keretében azt vizsgáljuk, hogy milyen út vezetett a Ptk. 2:44. §-ának beiktatásához, és milyen változást hoz ez az új szakasz a közéleti szereplők személyiségi jogainak védelmében. Kitérünk a Ptk. 2:48. §-ában megjelenő nyilvános közéleti szereplés határaitra is, amelynek a kialakítását a Kúria és az Alkotmánybíróság (a továbbiakban: AB) között évek óta tartó vita nehezíti.

Megoldatlan kérdés, ki tekinthető közéleti szereplőnek, egyenlőségjelet lehet-e tenni a közéleti szereplő és a közszereplő közé, hiszen maga a terminológia is megváltozott. Nézetünk szerint a két elnevezés között nincs tartalmi különbség. A sajátos mércék alkalmazása szempontjából azonban nem is önmagában az érintett személy státuszának, hanem a vélemény közügyekhez kapcsolódó jellegének van meghatározó szerepe.² Azaz a közéleti szereplőket is megilleti a magánélethez való jog, e tekintetben a védelem szintje azonos mindazokkal, akik nem minősülnek közéleti szereplőnek, de ez a magánéletnek arra a szférájára korlátozódik, amelyet közügy, közérdek nem érint. A magánélet és a közszereplés különböző érdekeket tükröző, fontos szerepkörök. Közszereplésnél a társadalomhoz tartozás a döntő, a magánélet a személyiség elkülönülési mozzanatát fejezi ki, azonban egyik sem valósulhat meg maradéktalanul. A magánélet védelme is közérdekű, és a közélet szereplőjének is van magánélete, amelynek a védelmére igényt tarthat.³

¹ Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi adjunktusa.

² 7/2014. (III. 7.) AB-hat. [31.].

³ Törő Károly: A közéleti szereplés és a személyiségvédelem. Magyar Jog, 1991/4. 217.

1. Védelmi szintek az emberi jogi, az alapjogi és a polgári jogi gyakorlatban az 1959-es Ptk. szabályozása idején

Ahogy említettük, már az 1959-es Ptk. szabályozása idején is érzékelhető volt a polgári jog gyakorlatában, hogy a közszereplők személyhez fűződő jogaik tekintetében csökkentett mértékű védelmet kapnak. Ez a rendes bírósági gyakorlat azért alakulhatott ki, mert emberi jogi szinten az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB), alapjogi szinten az AB a közszereplőkre megkülönböztetett védelmi szintet alakított ki. Mielőtt tehát ismertetnénk a polgári jogi gyakorlatot, röviden át kell tekintenünk az emberi jogok és az alapjogok terén kialakított védelmi szinteket.

1.1. Az emberi jogok és az alapjogok védelme közszereplők esetén

Az EJEB a személyiségvédelemmel szemben a közéleti viták szabadságának javára első ízben a *Lingens v. Ausztria* ügyben ítélt. Lingens, a *Profil* című osztrák magazin főszerkesztője két bíráló cikket közölt az akkori osztrák kancellárról: a holokauszt túlélőjéhez méltatlannak, elfogadhatatlannak és erkölcstelennek minősítette, hogy Kreisky koalíciós tárgyalásokat folytatott egy egykori náciival. Az újságíró Ausztriában elmarasztalták, ezért az EJEB-hez fordult, ahol az osztrák kormány képviselője arra hivatkozott, hogy az újságcikkek a kancellárt magánemberi mivoltában sértették, nem tartották tiszteletben magánéletét, ezzel az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: Egyezmény) 8. cikkét megsértették. Az EJEB ítéletében elismerte a magán- és közügyek elválasztását, de az adott esetet nem minősítette magánügynek. Hangsúlyozta, hogy egy politikus az őt e minőségben való szereplése kapcsán ért kritikákat nem háríthatja el magánéletére hivatkozással. Az EJEB megállapította az Egyezmény 10. cikkének megsértését, és Ausztriát kártérítés megfizetésére kötelezte.⁴ A kritika megengedhetőségének határai tehát tágabbak a politikusok esetében, mint magánszemélyeknél. Mások jó hírneve kétségtelenül védelmet érdemel a szólásszabadsággal szemben, és ez a védelem a politikusokat is megilleti. Ám az ő esetükben a követelményeket a közügyek szabad vitatása érdekében figyelembevételével kell megállapítani. Az ennek elmulasztásával alkalmazott szankció gátolja a sajtót abban, hogy a közösség életét érintő ügyek nyilvános vitájához hozzájáruljon, és ellássa a közösség „házőrző kutyájának” feladatát. Különb-

⁴ Halmi Gábor: Közszereplők személyiségvédelme kontra közügyek vitathatósága. *Fundamentum*, 2000/2. 31.

séget kell tenni azonban tényállítások és értékítéletek között, mivel utóbbiak körében a valóság bizonyítása nem követelhető meg.⁵ Az EJEB a politikusok szélesebb körű bírálhatóságának elvét később kiterjesztette valamennyi hatóságra, gyakorlatában valamennyi, a közösséget érintő vita során tett állítás fokozott védelmet élvez.⁶ Az igazságszolgáltatás szereplői számára fokozottabb mértékben biztosított a hírnév és a becsület védelme, mint a politikusok esetében, de gyengébb a védelem, mint a magánszemélyeknél.⁷ Az EJEB gyakorlata a közéleti szereplőkre tett tényállításokkal és véleménynyilvánításokkal kapcsolatban az első ügy óta rendkívül gazdaggá és stabillá vált. Az ítélezési gyakorlat három jellegzetességét emelhetjük ki. Az EJEB a közügyek vitáinak lehető legszélesebb védelmét írja elő, a vita közérdekűsége szempontjából dönt, nem az érintett státusza alapján. Következésképpen elválasztja egymástól a tényállításokat és a véleménynyilvánításokat, utóbbiaknak szélesebb körű védelmet nyújt. A közzétett állítások, a publikáció egészét vizsgálja, szövegekörnyezetével együtt, nem önmagában értékeli a kiragadott részleteket.⁸

Már a kilencvenes évek közepén megfogalmazódott az AB részéről az a nézet, hogy a „kritika megengedhetőségének határai tágabbak a kormányzat, a közhivatalok esetében, mint a politikusok tekintetében, és valamennyi közszereplő esetében tágabbak, mint a magánszemélyek tekintetében.” Fokozott alkotmányos védelmet élveznek az olyan értékítéletek, amelyek a közügyekre vonatkozó vélemények ütközésében kapnak hangot, még a túlzóak és felfokozottak is. A véleménynyilvánítás alkotmányos szabadsága azonban nem terjed ki a becsületsértésre alkalmas valótlan tények közlésére abban az esetben, ha a nyilatkozó személy kifejezetten tudatában van a közlés valótlanságának, vagy foglalkozása gyakorlásának szabályai szerint elvárható lett volna tőle a tények valóságtartalmának vizsgálata [36/1994. (VI. 24.) AB-határozat].

Hasonló következtetésre jutott tehát az AB, mint az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága (Supreme Court) a híres, *New York Times v. Sullivan* ügyben. Az ügyet egy feketék jogaiért szót emelő hirdetés robbantotta ki, a szöveg példátlan terrorhullámról szólt, amellyel a rendőrség a békés megmozdulásokra reagált.⁹ A Supreme Court megállapította, hogy köztisztviselők hivatalos tevékenységére vonatkozó rágalmozó

⁵ 7/2014. (III. 7.) AB-hat. [27.], EJEB, *Lingens v. Ausztria* (9815/82), 1986. július 8.

⁶ Lásd a *Thorgeirson v. Izland* ügyet, (47/1991/299/370), Koltay András: A közéleti szereplők hírnévvédelme a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában. *Jogtudományi Közlöny*, 2008/2. 98.

⁷ Koltay András: A közéleti szereplők hírnévvédelme a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában. *Jogtudományi Közlöny*, 2008/2. 99.

⁸ Koltay András: A közéleti szereplők hírnévvédelme a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában. *Jogtudományi Közlöny*, 2008/2. 97.

⁹ Tattay Levente: A közszereplők személyiségvédelmének nemzetközi vonatkozásai. *Közjegyzők Közlönye*, 2006/3. 4.

állítás miatt kizárólag akkor lehet alkotmányosan kártérítést megítélni, ha bizonyítják, hogy a közlő rosszhiszemű volt, azaz tudatában volt annak, hogy állítása valótlan tényt tartalmazott, vagy azért nem tudott annak valótlanágáról, mert igazságtartalmának vizsgálatakor súlyosan gondatlanul járt el.¹⁰ A Supreme Court ezt a tesztet a *Gertz v. Welch* ügyben kiterjesztette a közszereplőkre, akik egyrészt – a köztisztviselőkhöz hasonlóan – általában könnyen hozzáférnek a hatékony válaszadáshoz szükséges kommunikációs csatornákhöz, másrészt jellemzően ők maguk döntenek a nyilvánosság előtti szereplés mellett, amivel önként teszik ki magukat a hírnevüket sértő állítások nagyobb kockázatának.¹¹ A hírnévrontó állítások megítélésében az érintett közszereplői státusza mellett a szóban forgó állítás közügyekhez kapcsolódó jellege is hangsúlyt kap. A *Dun & Bradstreet v. Greenmoss Builders* ügyben a Supreme Court ugyanis kiemelte, a szólásoknak nem azonos az alkotmányos jelentőségük: a közügyek vitatása az alkotmányos védelem legbensőbb lényegéhez tartozik, míg a kizárólag magánérdekeket érintő beszédnek kisebb az alkotmányos jelentősége.¹²

1.2. A közszereplők személyhez fűződő jogainak védelme

Az 1959-es Ptk. a személyhez fűződő jogok védelme körében a közélet szereplőire ugyan nem adott tételes jogi szabályt, a képmás és a hangfelvétel oltalma kapcsán azonban használta a nyilvános közszereplés fogalmát. Képmás vagy hangfelvétel nyilvánosságra hozatalához az érintett személy hozzájárulását kívánta meg – a nyilvános közszereplés kivételével [1959-es Ptk. 80. § (2) bekezdés]. A bíróságok gyakorlatában lassanként kikristályosodott, hogy a társadalom életét általában befolyásoló, akár az országos, akár a helyi viszonyok alakulását meghatározó, vagy ilyen céllal létrejött nyilvános rendezvényeken, eseményeken történő szereplés tekinthető közszereplésnek (BDT 2006. 1298.). Olyan közzétett határozat is született azonban, mely szerint személyhez fűződő jogot sérthet a nyilvános közszereplést vállaló személy képmása nyilvánosságra hozatalának módja is.¹³ Az alperes lap olyan fényképfelvételt közölt, amely Horthy Miklós kenderesi újratemetése alkalmából készült. A fényképfelvételen a felperes volt látható díszmagyar ruhában, amint elhalad a kenderesi temető kerítése mellett. A felperes a fényképfelvétel készítését nem észlelte, annak nyilvánosságra hozatalához nem járult hozzá. A felperes jelentős társadalmi érdeklődést kiváltó eseményen, a jelenlegi divat szerint már nem használatos, figyelem-

¹⁰ 7/2014. (III. 7.) AB-hat. [35.], 376 U.S. 254 (1966).

¹¹ 7/2014. (III. 7.) AB-hat. [36.], 418 U.S. 323 (1974).

¹² 7/2014. (III. 7.) AB-hat. [37.], 472 U.S. 749 (1985).

¹³ BH 1997. 578.

keltő öltözékben jelent meg, ezáltal – az esemény jellege folytán – lényegében közszereplést vállalt. A fényképfelvételből azonban az nem derült ki, hogy a felperes közszereplőként jelent meg a nyilvános rendezvényen, ezért a közzétételhez a felperes hozzájárulására lett volna szükség. Ebből az indokolásból úgy tűnik, mintha csak közszereplő esetén jelentene kivételt a nyilvános közéleti szereplés, holott az 1959-es Ptk. a kép nyilvánosságra hozatalához történő beleegyezés tekintetében ilyen megszorítást nem tett. Az mindenesetre figyelemre méltó, hogy a nyilvános közéleti szereplés és a közszereplő fogalmak közé nem tehető egyenlőségjel. Nem értünk egyet azzal a nézettel, mely szerint az esemény jellege a döntő: ha az esemény nyilvános közszereplésnek minősül, akkor valamennyi (akár aktív, akár passzív) részt vevő személyről készíthető engedélye nélkül felvétel, és ez nyilvánosságra is hozható (BDT 2007. 1663.). Nézetünk szerint a nyilvános közszereplés aktív magatartást feltételez, valamely esemény passzív résztvevőire nem vonatkozik az 1959-es Ptk. kivétele.

A közélet szereplői által indított személyiségvédelmi perek elbírálásánál irányadó szempontokat elsőként egy olyan bírósági határozat összegezte, amelynek sajtóban megjelentetett fényképek jogsértő mivoltáról kellett döntenie.¹⁴ Az említett ügy G. Nagyné Maczó Ágnes esete volt, akiről a Kurír Elefánt című satirikus melléklete 1992 februárjában két ízben is leköszölte ugyanazt a fürdőruhas fotómontázst, amely a politikusnő fejéhez montírozott idegen testtel erős karakterét kívánta hangsúlyozni.¹⁵ Az elsőfokú bíróság megállapította a jogsértést követett el azáltal, az alperest a további jogsértéstől eltiltotta, és az általa szerkesztett lapban az ítélet közzétételére és nyilvános elégtétel adására kötelezte. A nem vagyoni kártérítés iránti keresetet a bíróság nem látta indokoltnak, mert a felperest a családja, a választói ismerik, és az újság megtekintésekor megállapíthatták, hogy a fényképek nem eredeti felvételek, hanem fotómontázsok. A másodfokú bíróság nem értett egyet az elsőfokú bíróság döntésével, a felperes keresetét elutasította. Indokolása szerint a közélet szereplőinek számolniuk kell azzal, hogy nemcsak az adott közéleti eseményről szóló tudósításnak lesznek szereplői, hanem a róluk készült kép- és hangfelvétel eszköze vagy tárgya lehet utánzásnak (parodizálásnak), satirikus jellegű ábrázolásnak. A közéleti szereplők képmásának ilyen jellegű felhasználását nem lehet a hozzájárulásuktól függővé tenni, az ilyen jellegű közzététel még belefér abba a körbe, amit az 1959-es Ptk. 80. §-ának (2) bekezdése a szabad közlés jogával biztosítani kívánt. A felperest ábrázoló fényképek egyéb személyiségi jogot sem sértenek, mert olyan szöveggörnyezetben lettek elhelyezve, amelyből kitűnik, hogy az újság egy politikai

¹⁴ BH 1994. 127.

¹⁵ Halmi Gábor: Közszereplők személyiségvédelme kontra közügyek vitathatósága. *Fundamentum*, 2000/2. 20.

jelenséget, a parlamentben elharapózott durva hangvételt kívánta a komikum esz-
közével szatirikusan bírálni. Ezt a célt szolgálta maga a montázs is, megjelenítve az
önvédelem szükségességét. A fürdőruhás fénykép ezáltal a felperes magánéleti szfé-
rájába nem hatolt be. Kifejezetten az erősportot, a testépítést fejezi ki, sértő asszoci-
ációra nem ad okot, a felperes női mivolta, erkölce nincs érintve. Az a körülmény
pedig, hogy nem mindenki érti a montázs komikumát, nem adhat alapot személyi-
ségi jogvédelemre, még akkor sem, ha az alperes – a felperes kifejezett tiltakozása
ellenére – ismét megjelentette a kifogásolt fényképfelvételt. A Legfelsőbb Bíróság tel-
jes egészében helyt adott a keresetnek. Megállapította, hogy a felperes arcképét jo-
gosulatlanul használták fel, mert az nem a felperes nyilvános közszerepléséről készült,
és a felperes a megjelentetéséhez nem járult hozzá; az ábrázolás módja, a ruhátlan-
sága pedig a felperest női mivoltában, emberi méltóságában is sérti. Azzal is jogsér-
tést követett el az alperes, hogy a felperes kifejezett tiltakozása ellenére folytatta a jog-
sértő közlést, mert ezzel azt a benyomást kelthette a felperesben és az olvasóban
egyaránt, hogy a felperes a személyiségi jogait ért sérelmek ellen a sajtóval szemben
védtelen, holott a közélet szereplőire is vonatkoznak az 1959-es Ptk.-ban megfogal-
mazott – a sajtó közlési szabadságának korlátot szabó – személyiségi jogok. Indo-
koltnak vélte nem vagyoni kártérítés megítélését a felperes közéleti tevékenységére,
a választópolgárok előtti tekintélyvesztés lehetőségére figyelemmel pszichés élet-
megnehezülés miatt, sőt még közérdekű bírságot is kiszabott. A rendes bírósági
gyakorlat tehát – ugyanabban az évben, amikor az AB-határozat született – lényegé-
ben még nem tett különbséget a közélet szereplői és a közéletben nem szereplő sze-
mélyek személyhez fűződő jogainak védelmi szintje között.

A közszereplő fogalmát nehéz behatárolni, ezért érthető, hogy meghatározását
a jogalkotó sem kísérelte meg. A közszereplés, a közszereplők tevékenysége a nyil-
vánosságtól elválaszthatatlan, a társadalom tagjai részéről jogos kíváncsi azoknak
az ismerete, akik életük folyására jelentős befolyással rendelkeznek.¹⁶ Valamely nyil-
vános eseményen, rendezvényen aktív szerepet vállaló személy közszereplő¹⁷, ahogy
azok is, akik valamilyen nyilvános közéleti tevékenységet végeznek¹⁸. A szakiroda-
lomban van olyan álláspont, mely szerint a rendezvényeken jelenlevő személyek pusztán
részvételükből fakadóan közszereplőnek tekinthetők.¹⁹ Tattay Levente, aki a köz-
szereplők személyiségi jogainak védelmével számos cikkben és monográfiában
foglalkozik, úgy definiálja a közszereplő fogalmát, hogy „*azok a természetes és jogi
személyek, akik tevékenységükkel vagy nyilvános fellépésükkel befolyásolják a szü-*

¹⁶ Törő Károly: A személyiség jogi védelme. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1979. 22.

¹⁷ Tattay Levente: A közszereplők jó hírnevének védelme. Gazdaság és Jog, 2003/12. 20.

¹⁸ Tattay Levente: A közszereplők jó hírnevének védelme. Gazdaság és Jog, 2003/12. 21.

¹⁹ Petrik Ferenc (szerk.): A személyiség jogi védelme. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1992. 137.

kebben vagy tágabban értelmezett társadalom életét, helyi vagy országos viszonyok alakulását, továbbá azok, akik közéleti kérdésekben érintettként szerepelnek.”²⁰

A közszereplők személyhez fűződő jogai védelme tekintetében a bírósági gyakorlat a 2000-es években enyhülni látszott. Kimondta a Legfelsőbb Bíróság, hogy a közszereplőről készült, karikatúrának minősülő fényképfelvétel nyilvánosságra hozatala nem sérti a képmáshoz való jogot, és az ezáltal kifejezett vélemény sem sért becsületet vagy emberi méltóságot, ha a véleménynyilvánítás nem indokolatlanul bántó, sértő vagy lealacsonyító. Az alperes által kiadott hírmagazin egyik számának címlapján az alperes a felperes képmását úgy mutatta be fotómontázs alkalmazásával, hogy szemét kendő takarja, füleiben parafa dugó van elhelyezve, száját pedig kapszok szorítják össze. A kép a lapban közölt *Nyírfától az erdőt* című, *Titkosszolgálati botrány* alcímű sajtóközlemény illusztrációjaként jelent meg, amely arra utal, hogy a felperes mint érintett politikus, az ismertetett titkosszolgálati botrányval kapcsolatban „nem lát, nem hall, nem beszél”. Az alperes a felperes személyéről hivatali működésével kapcsolatban közölt véleményt a képmás felhasználásával. Miután az alperes a felperes politikai tevékenységét minősítette, azaz a felperes képmását a felperes politikai tevékenységével összefüggésben használta fel a véleménye megalkotására, nyilvánvaló, hogy ez a tevékenység sem minősíthető a képmással való visszaélésnek. A politikai vélemény ugyanis önmagában akkor sem sérti a politikai közszereplő személyhez fűződő jogát, ha azt az érintett személy igazságtalannak, tévesnek és ebből eredően sértőnek tartja.²¹

A képmás oltalmán túllépve a Legfelsőbb Bíróság lassanként kialakította azt a gyakorlatot, hogy a közszereplőkről alkotott kedvezőtlen véleménynyilvánítás, értékítélet önmagában akkor sem alapoz meg személyiségvédelmet, ha túlzó, vagy fokozott érzelmeket tükröz. A közéletben részt vevő személyeknek számolniuk kell azzal, hogy politikai ellenfeleik – különösen választási időszakban – tevékenységüket, szereplésüket kritikával illetik és erről a közvéleményt tájékoztatják. A közélet szereplőinek el kell viselniük a személyüket kedvezőtlen színben feltüntető és tevékenységüket negatív módon értékelő véleményt, kritikát is.²² A közszereplőre vonatkozó véleménynyilvánítás akkor sem jogsértő, ha az vitatható, azzal nem mindenki ért egyet.²³ Azaz az emberi jogi és az alapjogi gyakorlattal egyezően a személyhez fűződő jogok védelménél is érvényesül az az elv, hogy a közélet szereplői esetén a kritika megengedhetőségének határai tágabbak.

²⁰ Tattay Levente: A közszereplők személyiségi jogai. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2007. 79; Tattay Levente: A közszereplők magánjogi személyiségvédelme. Magyar Jog, 2006/4. 239.

²¹ BH 2000. 293.

²² BH 2004. 104.

²³ Petrik Ferenc: A személyiség jogi védelme, a sajtó-helyreigazítás. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2001. 92.

2. A közéleti szereplők személyiségi jogainak védelme a Ptk.-ban, a kodifikáció főbb állomásai

A Ptk. előkészítése során felmerült a közszereplők sajátos helyzetének és védelmének problematikája. Kétféle igény összehangolása fogalmazódott meg, egyrészt a közszereplő jóhírnévhez való jogának védelme, másrészt a közösségnek a véleményalkotáshoz, a társadalmi ellenőrzéshez való jogának érvényesülése. A Ptk. Konceptiója és Tematikája szerint²⁴ ezeket az igényeket a bírói gyakorlatban kell érvényre juttatni. Az esetek sokfélesége nem teszi lehetővé, hogy akár a jog korlátozását (a közszereplő védelmének korlátozását), akár a jogellenesség alóli felmentést (a jogsértő tekintetében) a törvény tartalmazza.

2.1. A Szakértői Javaslat álláspontja: nincs szükség külön szakaszra

Ennek megfelelően a Szakértői Javaslat általánosságban nem is rendelkezett a közéleti szereplők személyiségi jogainak védelméről. A névviseléshez való jogról szóló szakaszban megjelent a közszerepléssel járó tevékenység a tudományos, irodalmi, művészeti tevékenység mellett, ezeket a tevékenységeket a normaszöveg szerint – mások jogainak és jogi érdekeinek sérelme nélkül – felvett névvel is lehet folytatni [Szakértői Javaslat 2:111. § (3) bekezdés]. Az indokolás deklarálta, hogy a bírói gyakorlat helyesen alakította ki a közszereplés fogalmi határait, ezért nem ad a Szakértői Javaslat normatív meghatározást.²⁵

A képmáshoz és a hangfelvételhez való jog esetén rögzítette, hogy nincs szükség az érintettek hozzájárulására nyilvános közszereplés során felvétel készítéséhez és jogszerű felhasználásához [Szakértői Javaslat 2:115. § (3) bekezdés b) pont]. Az indoklás itt is utalt arra, hogy a bírói gyakorlat helyesen alakította ki a közszereplés fogalmi határait, ezért azt nem szükséges törvényben meghatározni. Megerősítette, hogy a nyilvános közszereplő engedélye nem szükséges sem a felvétel elkészítéséhez, sem annak nyilvánosságra hozatalához, feltéve, hogy a felhasználás nem visszaélásszerű. A 2005. december 2-án közzétett Vitatervezet normaszövegében még a nyilvános közszereplés során készített felvétel készítéséhez és nem visszaélásszerű

²⁴ Az új Polgári Törvénykönyv Konceptiója és szabályozási Tematikája. A Kormány 1003/2003. (I. 25.) Kormányhatározatával elfogadott szöveg, amely e határozat mellékleteként megjelent a Magyar Közlöny 2003. évi 8. számában.

²⁵ Vékás Lajos (szerk.): Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2008. 163.

felhasználásához nem volt szükséges az érintett beleegyezése, innen maradhatott *jogszerűség* helyett *visszaélésszerűség*. Kiemelte az indokolás, hogy a gyakran nyilvánosan közszereplő személyek közel sem minden megnyilvánulása közszereplés, tehát magánéletük „képileg” sem szabad préda. Ha magánemberként jelenik meg a nyilvánosság előtt – például egy üzletben vásárol –, úgy felvétel csak a hozzájárulásával készülhet róla.²⁶

2.2. A 2009. évi CXX. törvény: differenciált szabályozás egyes jogok kapcsán

A soha hatályba nem lépett 2009. évi CXX. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: 2009-es Ptk.) megtartotta a Szakértői Javaslatnak a felvett névre vonatkozó szabályait, módosított viszont a képmás és hangfelvételhez való jog védelmének kivételén. Nyilvános közszereplés, illetve közhatalom nyilvános gyakorlása során a közszereplőről, illetve a közhatalmat gyakorló személyről felvétel készítéséhez és nem visszaélésszerű felhasználásához nem kívánta meg az érintettek hozzájárulását [2009-es Ptk. 2:84. § (3) bekezdés b) pont]. A nyilvános közszereplés mellett, azonos védelmi szinten megjelent tehát a közhatalom nyilvános gyakorlása is.

A 2009-es Ptk. alapján a jóhírnév és a becsület védelmére vonatkozóan is sajátos mérce érvényesült közszereplők, közhatalmat gyakorló és közfeladatot ellátó személyek esetén. Ha a közhatalmat gyakorló vagy közfeladatot ellátó személy jóhírnévét és becsületét a közhatalom gyakorlásával, illetve a közfeladat ellátásával összefüggésben sértették meg, a személyhez fűződő jogok megsértésének szankciói akkor voltak alkalmazhatóak, ha a jogsértés valótlan tény állításával, híresztelésével vagy való tény hamis színben történő feltüntetésével valósult meg, feltéve, hogy arra a jogsértő szándékos vagy súlyosan gondatlan eljárása miatt került sor. A jogsértő akkor mentesülhetett e jogkövetkezmények alól, ha bizonyítja, hogy eljárása nem volt szándékos vagy súlyosan gondatlan. Ha olyan közszereplő jóhírnévét és becsületét sértették meg, aki nem gyakorol közhatalmat és nem lát el közfeladatot, az említett szabályt akkor kellett alkalmazni, ha a személyhez fűződő jogot a közszerepléssel, illetve az érintett személy közszereplői minőségével összefüggésben sértették meg [2009-es Ptk. 2:94. §]. A T/5949. számú törvényjavaslat még kifejezetten csak a közszereplő jogvédelmére iktatott be egy szakaszt, mely szerint ha a sajtó a közszereplő jóhírnévét közszereplésével vagy egyéb közéleti megnyilvánulásával kapcsolatban sértette

²⁶ Uo.

meg, a személyhez fűződő jog megsértésének jogkövetkezményei csak akkor alkalmazhatóak, ha a jogsértés a sajtó szándékos vagy súlyosan gondatlan eljárása miatt történt. A sajtó akkor mentesül e jogkövetkezmények alól, ha bizonyítja, hogy eljárása nem volt szándékos vagy súlyosan gondatlan. A törvényjavaslat indokolása szerint egyértelműen állást foglal a személyhez fűződő jogok szabályozásának oly módon történő megváltoztatása mellett, amely elismeri a közügyeknek a sajtó által történő nyílt és érdemi megvitatását. A közszereplők a közszereplésükkel összefüggésben vagy egyébként közéleti megnyilvánulásuk során nem élhetnek a magánszemélyeket általában megillető jogvédelemmel, mivel az akár az öncenzúra, akár a polgári jogi szankciók alkalmazása következtében alkalmatlanná tenné (teszi) a sajtót alkotmányos szerepe, rendeltetése betöltésére. A törvényjavaslat a jóhírnév megsértése esetén irányadó objektív (felróhatóságtól független) és szubjektív (felróhatósághoz kötött) szankciók alkalmazását eltérő feltételek mellett engedi igénybe venni akkor, ha a jogsértést a sajtó közszereplő vonatkozásában valósítja meg. A közszereplő jóhírnevének védelme azonban nem általában, hanem csak abban az esetben igényel eltérő jogi megítélést, ha a közszereplő jóhírnevének megsértésére „közszereplésével vagy egyébként közéleti megnyilvánulásával összefüggésben” kerül sor. A közszereplő magánéletével kapcsolatos jogsértéshez az általános jogkövetkezmények társulnak.²⁷ Ehhez képest az elfogadott szöveg kiterjesztette mind a jogsértők, mind az eltérő mértékű jogvédelmet kapott személyek körét.

2.3. A Ptk. 2:44. §-a

A T/7971. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről külön szakaszt szentelt a közéleti szereplő személyiségi joga védelmének. Az új megfogalmazás szerint közéleti szereplő személyiségi jogának védelme a közügyek szabad vitatását biztosító alapjogokat szükségtelenül nem korlátozhatja [2:44. §]. Az indokolás szerint évtizedes elmaradást pótol a törvényjavaslat azzal, hogy a közéleti szereplők személyiségi jogainak alacsonyabb védettségére vonatkozó – a bírói gyakorlat által már kidolgozott – szabályt törvényi szintre emeli, a közügyek szabad vitatását biztosító alapjogok érvényesülése érdekében.²⁸ Ez a megfogalmazás tudatosan a horizontális jogviszonyokhoz illő polgári jogi és nem alkotmányjogi fogalomkészlettel operált,

²⁷ Indokolás a Polgári Törvénykönyvről szóló T/5949. számú törvényjavaslathoz. Budapest, 2008. június. 518–519.

²⁸ Indokolás a Polgári Törvénykönyvről szóló T/7971. számú törvényjavaslathoz. Budapest, 2012. július. 388.

a készítőik úgy vélték, hogy a szövegezés ily módon is eleget tesz az AB által támasztott követelményeknek.²⁹ A képmáshoz és a hangfelvételhez való jogról szóló szabály is leegyszerűsödött a 2009-es Ptk.-hoz képest. Nyilvános közéleti szereplésről készült felvétel esetén nem kívánta meg az érintett hozzájárulását a felvétel elkészítéséhez és az elkészített felvétel felhasználásához [2:48. § (2) bekezdés]. A névviseléshez való jognál megmaradt az a szabály, hogy közéleti szerepléssel járó tevékenységet felvett névvel is lehet folytatni, a feltétel megfogalmazása azonban változott, akkor van rá lehetőség, ha ez nem jár mások lényeges jogi érdekének sérelmével [2:49. § (1) bekezdés].

A Ptk. elfogadott és kihirdetett szövege a módosító indítványoknak köszönhetően végül a közéleti szereplő személyiségi jogának védelméről szóló szakasz tekintetében súlyos szakmai hibákat tartalmazott. Az újragondolt szövegezés szerint a közügyek szabad vitatását biztosító alapjogok gyakorlása a közéleti szereplő személyiségi jogainak védelmét méltányolható közérdekből, szükséges és arányos mértékben, az emberi méltóság sérelme nélkül korlátozhatja [2:44. §, 2013. február 26.]. Az elfogadott normaszövegből a 7/2014. (III. 7.) AB-határozat az alapvető jogok biztosának indítványára alaptörvény-ellenessé nyilvánította és törölte a „méltányolható közérdekből” fordulatot, kimondta, hogy ez a megfogalmazás aránytalanul korlátozza a véleménynyilvánítás és a sajtó szabadságát. Az AB szerint a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlása minden esetben nemcsak méltányolható közérdeknek, hanem kiemelkedő jelentőségű alkotmányos érdeknek minősül. A közügyek vitatása körében a közéleti szereplők személyiségi jogainak a véleményszabadság gyakorlását biztosító korlátozása minden esetben alkotmányos érdek. Ebből következően nincs szükség a közérdek méltányolható voltának igazolására ahhoz, hogy a közélet szereplői másoknál lényegesen szélesebb körben bírálhatók legyenek.³⁰ Ez volt az a döntés, amely a New York Times-szabályt alapul vevő alkotmánybírói gyakorlatot a büntetőjog mellett kiterjesztette a polgári jogra is.³¹

A hatályba lépett szöveg szakmai szempontból további aggályokat is felvet. Egyrészt a szükségességi-arányossági teszt arra alkalmazható, hogy vertikális jogviszonyokban a jogalkotó miként korlátozhatja az alapjogokat, horizontális jogviszonyokban nincs helye, attól függetlenül, hogy a Ptk.-t Magyarország alkotmányos rendjével összhangban kell értelmezni [Ptk. 1:2. § (1) bekezdés]. Másrészt zavaró az „emberi méltóság sérelme nélkül” megfogalmazás, mert ilyen korlátozás fogalmilag

²⁹ Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. 1. kötet. Wolters Kluwer, Budapest, 2014. 135.

³⁰ 7/2014. (III. 7.). AB-hat. [65.].

³¹ Balogh Éva: *Az Alkotmánybíróság határozata a közéleti szereplők bírálhatóságáról. A véleménynyilvánítás szabadsága, a demokratikus vita és az emberi méltóság. Jogesetek Magyarázata*, 2014/3. 11.

nem képzelhető el, hiszen a Ptk. 2:42. §-ának (2) bekezdése értelmében valamennyi személyiségi jog az emberi méltóságból fakad.³² A jogalkotó alkalmatlan, a kialakult gyakorlatot és a társadalmi elvárásokat nem tükröző, belső ellentmondásokkal terhelt megfogalmazást ad.³³ A jogalkotó vélhetően arra akarja ösztökélni a bíróságokat, hogy szakítsanak a tisztán polgári jogi megközelítéssel és alapjogi szempontokat is vizsgáljanak.

3. Rendes bíróságok v. AB

A nyilvános közéleti szereplés a képmáshoz és a hangfelvételhez való joggal összefüggésben is jelentőséghez jut. Nem biztosított a védelem, nincs szükség nyilvános közéleti szereplésről készült felvétel esetén az érintett hozzájárulására a felvétel elkészítéséhez és az elkészített felvétel felhasználásához [Ptk. 2:48. § (2) bekezdés]. A képmáshoz és hangfelvételhez való jog védelmének határaival kapcsolatban arról a kérdéstről, hogy a nyilvános helyen szolgálatot teljesítő rendőr közszereplőnek minősül-e, hosszú évekig nem volt és máig sincs egyetértés a Kúria és az AB között.

Az ítélezési gyakorlat egységének biztosítása érdekében a Kúria 1/2012. Büntető-közigazgatási-munkaügyi-polgári jogegységi határozatában rögzítette, hogy a nyilvános helyen vagy közterületen szolgálati kötelezettséget teljesítő vagy munkát végző személy e tevékenységének ellátása során nem minősül közszereplőnek. A jogegységi határozat indokolása szerint közszereplésnek az egyén önkéntes elhatározásán, autonóm döntésén alapuló olyan politikai, társadalmi, művészeti tevékenység, megnyilvánulás tekinthető, amelyet egy meghatározott cél, szűkebb vagy tágabb értelemben a helyi közösség vagy a társadalom életének befolyásolása érdekében fejt ki. A nyilvános közszereplés a közterületen való jelenlétnél, az ott zajló eseményekben való részvételnél szűkebb kategória, feltételezi a nyilvánosság előtt fellépő, megnyilvánuló személy erre irányuló szándékát. Aki közterületen törvényben meghatározott, illetve munkaköri kötelezettségének tesznek eleget, például intézkedő rendőr, tűzoltó, börtönőr, postás, mentős, utcaseprő, az nem közszereplő. Hangsúlyozta a Kúria, hogy nem hívható segítségül az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára létrehozásáról szóló 2003. évi III. törvény (a továbbiakban:

³² Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. 1. kötet. Wolters Kluwer, Budapest, 2014. 135.

³³ Fézer Tamás: *Személyiségi jogok*. In: *Osztoivits András (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. I. kötet. Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014. 277.

Ügynöktörvény) által adott fogalommeghatározás, hiszen a külön törvényben rögzített definíció csak annak alkalmazása szempontjából lehet irányadó. Így hiába minősül közszereplőnek a közterületen szolgálati feladatát végző rendőr az Ügynöktörvény szerint – hiszen az Ügynöktörvény 1. § (2) bekezdésének 13. pontja szerint közszereplő az, aki közhatalmat gyakorol, gyakorolt vagy közhatalom gyakorlásával járó tisztségre jelölték, illetve aki a politikai közvéleményt feladatszerűen alakítja vagy alakította – a személyhez fűződő jogok védelmével összefüggő jogvitákban nem tekinthető annak. Ez a megközelítés, amely a közszereplő kategóriáját állítja középpontba, magánjogias, figyelmen kívül hagyja a közjogi dimenziót.³⁴ A rendőrrel készített kép- és hangfelvétel nyilvánosságának megítélésekor a releváns szempont az, hogy a rendőr szolgálatot teljesít, azaz közhatalmat gyakorol.³⁵ Ha a közhatalmi tisztség sajátosságaiból kiindulva közelítjük meg a tisztséget betöltő személy jogi pozícióját, akkor a közszereplői minőség feszegetése nélkül következtethetünk a korlátozott személyiségi jogi védelemre.³⁶

Ezt a közjogi dimenziót azonban az AB gyakorlata sem vette számításba azoknak a határozatoknak a meghozatala során, amelyekben alkotmányjogi panasz keretében azt vizsgálta, hogy a polgári bíróságok gyakorlata mennyiben felel meg az Alaptörvény rendelkezéseinek. A Ptk. hatálybalépését követően az AB 28/2014. (IX. 29.) AB-határozatában a Fővárosi Ítéletábrla olyan ítéletét semmisítette meg, amely az 1/2012. számú BKMPJE jogegységi határozatban foglaltakkal megegyező gyakorlatot tükrözött. Ezzel ellentmondást hozott létre az igazságszolgáltatásban – ahogy erre Pokol Béla különvéleményében utalt – egy alacsonyabb szintű ítélet megsemmisítésével, ám a felső szinten egy ezzel egyező ítélet léte mellett.³⁷ Az AB szerint rendőri intézkedésről készült képfelvétel hozzájárulás nélkül is nyilvánosságra hozható, ha a nyilvánosságra hozatal nem öncélú, vagyis az eset körülményei alapján a jelenkor eseményeiről szóló vagy a közhatalom gyakorlása szempontjából közérdeklődésre számot tartó tájékoztatásnak, közügyet érintő képi tudósításnak minősül.³⁸ Rendőri bevetés demonstrációkon minden esetben a jelenkor eseményének minősül, még akkor is, ha a rendőrök nem igazi „résztevői” a történéseknek. Az arról készült felvétel a képen lévők hozzájárulása nélkül közvetíthető a nyilvánosság

³⁴ Hegyi Szabolcs: A személy alkotmányjogi fogalma és felfogásai. In: Menyhárd Attila – Gárdos-Orosz Fruzsina (szerk.): Személy és személyiség a jogban. Wolters Kluwer, Budapest, 2016. 131.

³⁵ Hegyi Szabolcs: A személy alkotmányjogi fogalma és felfogásai. In: Menyhárd Attila – Gárdos-Orosz Fruzsina (szerk.): Személy és személyiség a jogban. Wolters Kluwer, Budapest, 2016. 133.

³⁶ Balogh Adrienn – Hegyi Szabolcs: A Kúria jogegységi határozata a közhatalmat gyakorlókról készült képmás és hangfelvétel nyilvánosságáról. Közszereplő-e a nyilvános helyen szolgálatot teljesítő rendőr? In: Jogesetek Magyarázata, 2014/2. 32.

³⁷ 28/2014. (IX. 29.) AB-hat. [60.].

³⁸ 28/2014. (IX. 29.) AB-hat. [43.].

felé, kivéve, ha ez a rendőr emberi méltóságának sérelmét jelenti; tehát nem mutatható be például a hivatása gyakorlása során megsérült rendőr szenvedése. A Ptk. azon szabályait, amelyek kivételt jelentenek a képmás engedélyhez kötött nyilvánosságra hozatala alól, minden esetben úgy kell értelmezni, hogy az a sajtószabadság gyakorlásával összhangban álljon.³⁹

A Kúria válaszul 2014. október 9-én közleményt adott ki, melyben leszögezte, hogy amíg a Kúria a felülvizsgálatot el nem végzi, az 1/2012. BKMPJE határozatban kifejtettek nem alkalmazhatóak a Ptk. hatályba lépése után készített és nyilvánosságra hozott képfelvételekre, illetve az ezekkel kapcsolatos személyiségvédelmi polgári perekben. A felülvizsgálatot a 1/2015. Büntető-közigazgatási-munkaügyi-polgári jogegységi határozat végezte el, amely az ellentmondást úgy oldotta fel, hogy az 1/2012. BKMPJE számú jogegységi határozatot hatályon kívül helyezte. Kimondta, hogy az 1/2012. BKMPJE számú jogegységi határozat közszereplő definiálására összpontosító indokolása nem vizsgálta a rendőr meghatározott helyzethez kötött intézkedésének, fellépésének hatását a rendőr képmáshoz fűződő személyiségi jogaira nézve és nem értékelte annak alkotmányos összefüggéseit sem. Ha a közhatalmat gyakorló személy fellépésére a közéletet befolyásoló események során kerül sor, akkor a képmáshoz való személyiségi jogainak gyakorlása, azok korlátozhatósága az általános, a közéleti eseményeken pusztán jelenlévő magánszemélyek jogvédelmének szabályaihoz képest eltérő megítélés alá eshet. Kiemelte azonban a Kúria, hogy a hatályon kívül helyezett jogegységi határozatnak az 1959-es Ptk. rendelkezéseihez fűzött, az ott alkalmazott fogalmakhoz kötött magánjogi természetű értékelése és az AB helyzethez kötött, alapjogi megközelítése közötti ellentmondás önmagában az 1/2012. számú BKMPJE jogegységi határozat hatályon kívül helyezésével nem oldható fel.

A jogegységi határozat hatályon kívül helyezésével a bíróságok ismét a jogszabályok közvetlen alkalmazásával, az AB által megfogalmazott foglalt tételek megfelelő figyelembe vételével tudnak dönteni az egyedi ügyekben, azonban a 16/2016. (X. 20.) AB-határozat tanúsága szerint ez mégsem történik meg minden esetben.⁴⁰ A Fővárosi Törvényszék AB által alaptörvény-ellenesnek nyilvánított és megsemmisített ítélete a végrehajtási cselekményről készült felvételt nem tekintette jelenkori eseménynek, mivel a végrehajtási kényszer alkalmazása az államszervezettel egyidős. Az AB álláspontja szerint azonban pusztán az, hogy valamely tevékenység a múltban is fellelhető volt, annak jelenkori eseményként való figyelembevételét nem gátolhatja.⁴¹ Az AB nézete szerint az Alaptörvény IX. cikkével összeegyeztethetetlen

³⁹ 28/2014. (IX. 29.) AB-hat. [44.].

⁴⁰ 16/2016. (X. 20.) AB-hat. [14.].

⁴¹ 16/2016. (X. 20.) AB-hat. [19.].

a képmás nyilvánosságra hozatalával kapcsolatos olyan bírósági értelmezést, amely kizárólag akkor tenné a felvétel készítését, illetve felismerhető módon való közzétételét jogszerűvé, ha az intézkedésre vonatkozó eljárási szabályok nyilvánvaló megszegését dokumentálják.⁴² Pokol Béla különvéleményében leszögezte, a rendőrök egyszerű végrehajtói az állami-politikai hatalom intézkedéseinek, és így nem tekinthetők közszereplőnek. Az azonosító számuk elegendő ahhoz, hogy esetleges törvénytelenységükért felelősségre vonják őket, de arcképük nyilvánosságra hozatala a médiatudósításokban a rendőri tevékenységük közben is megőrzött magánszférához való jogukat sérti. Felhívta a figyelmet arra, hogy az Alaptörvény 2012-től kiterjesztette a magánszféra védelmét, a magánélet egészének védelme került alaptörvényi védelem alá a VI. cikk (1) bekezdésében. Ezzel megnyílt a lehetőség arra, hogy az AB ne egy átfogó formula, az emberi méltósághoz való jog alapján közelítse meg ezt a kérdést, hanem a rendőr esetében konkrétan felmerülő magánszférája védelme oldaláról.⁴³

A 17/2016. (X. 20.) AB-határozatban az AB megerősítette a 28/2014. (IX. 29.) AB-határozatában rögzített tételt, amely szerint ha egyetlen személy látható a képen, általában nem érvényesül a jelenkor történéseinek bemutatásához fűződő érdek. Kivételesen viszont fennállhat ilyen érdek egyetlen személy képi ábrázolása esetén is, azonban ennek igazolására a feleknek megfelelő módot kell adni.⁴⁴ A Kúria a sajtószabadság és az emberi méltóság védelmén alapuló képmáshoz való jog közötti érdekütközést egyedi mérlegeléssel nem oldotta fel azáltal, hogy a jogerős ítéletet helybenhagyta. A Kúria osztotta azt az álláspontot, mely szerint a demonstráción félig takarásban, rendőri sapkában és napszemüvegben látható felperesre fókuszáló kép nem minősül tömegfelvételnek, holott annak megítélésére kellett volna fókuszálnia, hogy a közzétételre közérdeklődésre számot tartó körben került-e sor. Az AB a Kúria ítéletét alaptörvénybe ütközőnek minősítette és hatályon kívül helyezte, mert ítélete nem pótolta a jogerős ítéletből hiányzó mérlegelést. Az AB azt is megjegyezte, hogy az a Kúria megítélésének körébe tartozó kérdés, hogy a felülvizsgálat során kizárt bizonyítás okán egyáltalán lett volna-e módja arra, hogy az alaptörvény-ellenes módon hiányzó mérlegelést elvégezze.⁴⁵

A 3/2017. (II. 21.) AB-határozat egyértelműen mutatja, hogy továbbra is megmaradt az AB és a Kúria közötti nézetkülönbség. Ez a határozat a 28/2014. (IX. 29.) AB-határozatban megsemmisített ítélet folytán új eljárásban meghozott kúriai ítélet

⁴² 16/2016. (X. 20.) AB-hat. [23.].

⁴³ 16/2016. (X. 20.) AB-hat. [35.]-[36.].

⁴⁴ 17/2016. (X. 20.) AB-hat. [28.].

⁴⁵ 17/2016. (X. 20.) AB-hat. [29.].

alaptörvény-ellenességét állapította meg. Az AB nem találta megfelelőnek azt a kúriai nézetet, mely szerint a szolgálatot teljesítő rendőr képmásának hozzájárulása nélkül történő nyilvánosságra hozatala akkor marad a jelenkor történéseinek bemutatása, illetve a közhatalom gyakorlása szempontjából közérdeklődésre számot tartó tájékoztatás keretén belül, ha az az esemény hű illusztrálásához tartozik és a konkrét cselekvőség indokolta teszi, ezáltal a fényképfelvétellel közölt tartalom a tudósítás tárgyát képező eseménnyel összefüggő, hírértékű információt hordoz.⁴⁶ Az AB úgy vélte, a tényállás szerint nem merült fel olyan körülmény, amely arra adna alapot, hogy a közvetítés hamis látszatot kívánt volna kelteni, pl. azáltal, hogy más eseményt biztosító rendőrök képét használta volna fel, nem a perbeli demonstráción készült képeket használt volna, vagy más, olyan módon szelektálta volna a szöveges, illetve képi tudósítás anyagát, amely félrevezető következtetések levonására adna alapot.⁴⁷

A rendes bíróságok sem fogadják el azt az elméleti álláspontot, mely szerint a közhatalmat gyakorló személyeknek, amennyiben hivatalos minőségükben járnak el, nincsenek alapjogai. A Fővárosi Ítéltábla szerint a szabályozás egyértelművé teszi, hogy a közhatalmat gyakorló személyeket nem vonja ki a személyiségi jogi védelem lehetősége alól, sőt az alkotmánybírói határozatok is a véleménynyilvánítási szabadság és ezen személyiségi jogok összevetésének szükségességét fogalmazzák meg egy-egy közszereplőt érintő közlés vizsgálata körében, rámutatva arra, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága, annak kiemelt alapjogi védelme a közhatalom gyakorlója tekintetében sem lehet korlátlan. A polgári jogi személyiségvédelem tehát a közhatalmat gyakorló személy vonatkozásában sem kizárt.⁴⁸

Megjegyezzük, hogy az EJEB fényképek sajtóban való közzététele kapcsán részletes szempontrendszerrel adott a véleménynyilvánítási szabadság és a magánélethez való jog ütköztetéséhez. A közéleti szereplők, különösen a politikusok tekintetében olyan eset is előfordulhat, amikor a közügyek megvitatásához fűződő speciális körülmények között nem is csupán magával a közszerepléssel, hanem az érintett magánéletével kapcsolatban is figyelembe kell venni a közvélemény tájékozódáshoz való jogát.⁴⁹ Ennek eldöntéséhez vizsgálni kell, hogy a közölt fotó és a cikk mennyiben járul hozzá a közéleti vitához, amit az befolyásol, hogy az érintett személy mennyire közismert és mi a közlés tárgya. A közszereplők a magánélethez fűződő jogukra szűkebb körben hivatkozhatnak, ugyanakkor ha a közlés magánéletük részleteit mutatja be, a véleménynyilvánítási szabadság szűkebben értelmezendő. Az is

⁴⁶ 3/2017. (II. 21.) AB-hat. [6.].

⁴⁷ 3/2017. (II. 21.) AB-hat. [23.].

⁴⁸ FIT-H-PJ-2017-211. bírósági határozat – Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.997/2016/5/II.

⁴⁹ 7/2014. (III. 7.) AB-hat. [31.]; EJEB, Von Hannover v. Németország (no. 2) (40660/08 és 60641/08), 2012. február 7., 110. bekezdés.

lényeges szempont, hogy az érintett személy korábban milyen magatartást tanúsított, az adott fénykép korábban megjelent-e a sajtóban, ha igen, országos vagy helyi szinten. Mérlegelendőek a fénykép készítésének körülményei, vizsgálándó, hogy a fénykép készítése hogyan, mennyire tolatkodó jelleggel történt.⁵⁰

4. Konklúziók

A közéleti szereplők megkülönböztetett személyiségi jogi védelme nem választható el mereven az alapjogok és az emberi jogok védelmétől. A három védelmi szint együttesen tudja csak garantálni azt, hogy a közélet szereplőinek magánélete védelmet kapjon és a véleménynyilvánítás szabadsága is biztosított legyen.

Az a bírói gyakorlat, amely az alperes hivatkozását az AB és az EJEB gyakorlatára nem veszi figyelembe, vitatható.⁵¹ A tisztán magánjogi természetű értékelés nem tartható fenn, be kell építeni az EJEB gyakorlatát a bírói gyakorlatba, ahogyan ezt a németek és az angolok tették, és az alapjogi megközelítés sem hagyható figyelmen kívül. Az alapjogi szemléletű értékelésre a Ptk. 2:44. §-a kifejezett jogszabályi keretet ad, az EJEB gyakorlatának figyelembe vétele a Ptk. 1:2. § (1) bekezdése alapján is követelmény.⁵²

Nem gondoljuk azt, hogy jogalkotói feladat lenne a közéleti szereplő meghatározása (Európában nincs is rá példa⁵³), sőt azt sem, hogy a Ptk.-nak külön szakaszt kell szentelnie a közéleti szereplők személyiségi jogainak. A bíróságok feladatának tartjuk azt, hogy a közéleti szereplő nyitott fogalmát a kor követelményeihez igazítva töltsse meg tartalommal, és ítélezésében juttassa érvényre az AB és az EJEB által kialakított szempontokat.

⁵⁰ EJEB, Von Hannover v. Németország (no. 2) (40660/08 és 60641/08), 2012. február 7., 110–113. bekezdések.

⁵¹ Sepsi Tibor: Egy elvétett ugrás – A Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.112/2015/4. számú ítélete az intézkedő rendőrök képmáshoz való jogáról az alkotmánybírói döntés után. Polgári Jog, 2016/1. [50.].

⁵² Boronkay Miklós: Közszereplők fényképei a sajtóban – a Fővárosi Ítéltábla 7.Pf.20.009/2015/4. számú ítélete. Polgári Jog, 2016/4. [27.].

⁵³ Koltay András: A közéleti szereplők hírnév- és becsületvédelmének elemei az Európai Unió államaiban. Magyar Jog, 2013/10. 580.

A magánélethez való jog a biztosításban

1. Bevezetés

Ha egy kutatási program keretében a magánélethez való jog komplex feldolgozását tűzi ki céljaként, akkor a magánjogi aspektusok vonatkozásában érdemes kitékinteni arra is, hogy egy adott iparági vagy szolgáltatási szektor milyen kihívásokkal néz szembe ezen a területen a XXI. században. Ezzel kapcsolatban különösen arra a jelenségre utalnánk, hogy a folyamatos technikai fejlődés következtében a szolgáltatások igénybevétele során egyre nagyobb mennyiségű – a felhasználókra vonatkozó – adat kerül a szolgáltatókhoz, amelyek újabb és újabb „privacy-érzékeny” kérdéseket vetnek fel.

Ezért tanulmányunkban arra vállalkozunk, hogy röviden áttekintjük azt a kört, hogy a biztosítási szektorban napjainkban milyen kérdések és problémák merülnek fel a magánélethez való joghoz kapcsolódóan. A kutatási területként azért a biztosítást választottuk, mert az mindig is egy olyan szolgáltatási szektor volt, amelyben különösen fontos szerephez jutnak a személyiségi jogok, így a magánélethez való jog is.² Így először röviden bemutatjuk, hogy ebből a szempontból miért is különleges a biztosítási jog, majd ezután külön-külön vizsgáljuk azokat a kérdés- és problémaköröket, amelyekben a leginkább kiütkeznek a magánszféra tiszteletben tartásával kapcsolatos kihívások a biztosítások területén (itt elsősorban arra gondolunk, hogy milyen adatokhoz és milyen esetekben férhetnek hozzá a biztosítók, valamint a már megszerzett adatokat milyen feltételek mellett kell kezelniük).

Emellett azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a technológiai fejlődés, valamint annak a magánszférára gyakorolt hatása és az ezzel járó veszélyek új lehetőségeket is teremtenek a biztosítási szektor számára. Így röviden kitekintünk a használatalapú biztosításokra és a kiberbiztosításokra is.

¹ Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi adjunktusa.

² Mivel e tanulmány magánjogi szempontból vizsgálja a magánélethez való jogot, ezért azt elsősorban nem mint alapjog, hanem mint személyiségi jog tárgyalja.

2. A személyiségi jogok fokozott érintettsége a biztosítási jogviszonyokban

A legtöbb szerződéses jogviszonyban a hangsúly a vagyoni jellegű elemeken van, és az esetleges szerződésszegések is elsősorban vagyoni jellegű hátrányokat, károkat okoznak. Van azonban néhány olyan sajátos szerződéses jogviszony (pl. egészségügyi megbízási jogviszony, biztosítási jogviszony stb.), amelyeknek nemcsak a vagyoni, hanem a személyiségi jogi aspektusuk is jelentőséggel bír. A biztosítási jogviszonyokra ez több szempontból is igaz. Sőt egyes sajátos biztosítási jogviszonyok (pl. életbiztosítás vagy egészségbiztosítás) ebben a tekintetben különösen is érintettek. A továbbiakban a biztosítási jogviszonyoknak azokat az elemeit tekintjük át, amelyekben megjelennek ezek a személyiségi jogi aspektusok.

A magánélethez való jog szempontjából a legkiemelkedőbb szerepe annak a körülménynek van, hogy a biztosító számos személyes, sőt egyes biztosítások esetében különös adattal rendelkezik az ügyfélről. Ezeknek az adatoknak a forrása elsősorban az ügyfelet a szerződés megkötése során terhelő közlési kötelezettség. Hiszen a biztosító csak úgy tud dönteni arról, hogy befogadja-e az ügyfelet a kockázatközösségbe (azaz, köt-e vele biztosítási szerződést), és ha igen, akkor azt milyen ellenérték fejében teszi (azaz, mekkora díj ellenében vállalja át a kockázatot), ha meg tudja határozni az adott kockázat nagyságát. Ehhez viszont különböző adatokra van szüksége, amelyeket jellemzően az ügyfél szolgáltat, tipikusan úgy, hogy válaszol a biztosító által feltett kérdésekre. Ennek keretében a biztosító az ügyfél legszigorúbb védelmet igénylő különleges adatairól szerezhethet tudomást: például az egészségi állapotáról, a kóros szenvedélyeiről, a szexuális életéről (lásd különösen az élet- és egészségbiztosításokat). A magánszférát érintő elem az is, hogy bizonyos esetekben – elsősorban akkor, ha nagy a biztosított kockázat – az ügyféli nyilatkozattal nem éri be a biztosító, hanem további vizsgálatokra van szükség. Pl. a biztosító alkalmazottja ténylegesen megtekinti azt a lakást vagy helyiséget, amelyre a biztosítást kötnék, vagy ha humán kockázatokat fedező biztosításról van szó, akkor a biztosító az ügyféltől bekérheti a vele kapcsolatosan született korábbi orvosi dokumentációkat. Sőt inkább kivételesnek mondott esetekben a biztosított személye is lehet vizsgálat tárgya a biztosítás megkötése előtt (pl. egy nagyobb összegű életbiztosítás megkötésének a feltétele lehet az, hogy az ügyfél előzetesen egy egészségügyi vizsgálaton vesz részt).

A biztosítóhoz természetesen nemcsak a biztosítási szerződés megkötése kapcsán érkehetnek személyes vagy különleges adatok. A következő „csomópont” a biztosítási esemény bekövetkezésére vonatkozó bejelentési kötelezettség. A biztosító saját maga és a kockázatközösség védelmében ugyanis csak akkor fizeti ki a biztosítási összeget vagy nyújt valamilyen természetbeni szolgáltatást, ha a biztosítási

esemény bekövetkezése egyértelműen igazolható, és a bekövetkezésben nem játszott szerepet olyan ok, amely akadályát képezné a biztosító teljesítésének. Ezért a biztosítók a biztosítási feltételeikben részletesen előírják, hogy az ügyfél a bejelentés mellett még milyen iratokat köteles benyújtani a biztosító részére. Ennek keretében a biztosító szükségszerűen behatol a biztosított magánszférájába, mert pl. ezek az iratok (orvosi dokumentáció stb.) számos személyes vagy különleges adatot tartalmazhatnak.

Gyakran előfordul az is, hogy a biztosító teljesítéséhez nem elegendő maga a bejelentés, amelyhez a szükséges iratokat csatolja az ügyfél, hanem további kötelezettségeket is teljesítenie kell. Ezek a kötelezettségek, amelyek ugyanúgy azt szolgálják, hogy a biztosító fel tudja tární, hogy valóban köteles-e a biztosítási összeg megfizetésére vagy egyéb szolgáltatás nyújtására, szintén kihatnak vagy kihathatnak a biztosított személyiségi jogaira és ezeken belül a magánszférájára. Ezek közül csak a példa kedvéért említjük az állapotmegőrzési kötelezettséget (pl. egy lakásbetörés esetén e kötelezettség teljesítése meghosszabbíthatja azt az időtartamot, amíg a biztosítottnak el kell viselnie annak következményeit, hogy feldúlták a megszokott életkörülményeit) vagy azt az esetet, hogy a kár felmérése céljából a biztosítottnak idegen személyeket kell beengednie a magánszférájába. Itt is a lakásbiztosításokat említhetjük példaként, amikor a biztosított köteles beengedni a lakásába a káresemény bekövetkezése után a biztosító által felkért szakembereket, hogy felmérhessék a kárt. Természetesen e kapcsolódó kötelezettségek teljesítése még súlyosabban érinthetik a biztosítottak személyiségi jogait a humán kockázatok fedező biztosítások körében. Gondoljunk csak arra az esetre, amikor a biztosító egy baleset- vagy egészségbiztosítás kapcsán újabb orvosi vizsgálatra kötelezi a biztosítottat annak kiderítése céljából, hogy valóban fennáll-e a biztosító fizetési kötelezettsége. Ugyanakkor megjegyezzük, hogy sem a baleset-,³ sem az egészségbiztosítások⁴ körében nem terheli az állapotmegőrzési kötelezettség.⁵

A magánszféra vonatkozásában még feltétlenül meg kell említenünk a biztosítottakat terhelő kármegelőzési, kárenyhítési és kárelhárítási kötelezettséget, melyek szintén elsősorban a humán kockázatok fedező biztosítások⁶ esetén érintik a biztosítottak személyiségi jogait. Ezek a kötelezettségek egyrészt korlátozhatják a biztosítottakat abban, hogy teljesen szabadon alakítsák ki az életmódjukat (pl. a kármegelőzési kötelezettség keretében egy egészségbiztosítás esetén a biztosító előírhatná

³ 6:486. § (3) bekezdés b) pont.

⁴ 6:488. § (2) bekezdés b) pont.

⁵ Ennek az az oka, hogy a biztosított minél gyorsabb gyógyulás iránti méltányolható érdeke felülírja a biztosítónak azt az érdekét, hogy utólag ellenőrizhesse a biztosítási esemény bekövetkezésének körülményeit.

⁶ Bár e kötelezettségek egyes klasszikus kárbiztosítások esetén is érinthetik a biztosítottak magánszféráját, példaként újra a lakásbiztosításokat említhetjük.

a dohányzás tilalmát, mert ezzel számos betegség kialakulása megelőzhető), de ez a hazai gyakorlatra nem jellemző. Az életmóddal kapcsolatos magatartások inkább a biztosítási fedezetből kizárt kockázatok körében (pl. egy balesetbiztosítás esetén a biztosító kizárja a biztosított kockázatok köréből az extrém sport üzése közben bekövetkező baleseteket) vagy a díj meghatározásakor jelennek meg. Ezek mellett a biztosító arra az esetre, ha már bekövetkezett a biztosítási esemény (vagy legalábbis láthatóan elkezdődött az a folyamat, amely a biztosítási esemény bekövetkezéséhez vezet) további olyan egyszeri magatartásokra, tevékenységekre kötelezheti a biztosítottat, amelyek valamilyen formában az ő magánszférájába való behatolást jelentenek. Pl. ide tartozik a baleset- és egészségbiztosítások körében az orvoshoz fordulásra vagy az orvosi utasítások betartására vonatkozó kötelezettség.⁷

Végül röviden utalunk arra is, hogy azokban az esetekben, amikor a biztosító a szolgáltatását nem pénzben, hanem természetben nyújtja (ez különösen utazási biztosítások, egészségbiztosítások vagy jogvédelmi biztosítások körében fordul elő), de a biztosító a teljesítését valamilyen oknál fogva megtagadja, akkor az súlyos személyiségi jogi sérelmeket is okozhat az ügyfélnek (pl. nem kapja meg időben a megfelelő orvosi ellátást stb.).⁸

Mivel tanulmányunk témája elsősorban a magánélethez való jog biztosítási relevanciáinak vizsgálata, ezért a továbbiakban azokat a kérdéseket fogjuk vizsgálni, amelyek a fenti esetek közül a legközelebbi kapcsolatban állnak a szűkebb értelemben vett magánszférával.

⁷ Megjegyezzük, hogy az egészségbiztosítások körében a Ptk. 6:488. § (2) bekezdés a) pontja úgy rendelkezik, hogy nem minősül a kárenyhítési kötelezettség megszegésének, ha a biztosított az őt törvény alapján megillető rendelkezési jogával élve az orvosi beavatkozáshoz nem járul hozzá. E szabály egyébként álláspontunk szerint vitatható. Természetesen az nem kérdéses, hogy mindenki jogosult a jogszabályi keretek között szabadon eldönteni, mely orvosi beavatkozásokhoz járul hozzá. De a beavatkozásokat általában valamilyen személyes meggyőződésre hivatkozva utasítják vissza, amely mögött jellemzően nem állnak észszerű okok. Ennek költségét egyáltalán nem indokolt a többi biztosítottra terhelni. Az sem világos számunkra, hogy miért ezt az egy elemet ragadta ki a jogalkotó az egészségügyi ellátásból. Legalább annyira érinti ugyanis az ügyfél önrendelkezési jogát például az, hogy köteles-e adott esetben orvoshoz fordulni, az utasításokat betartani vagy az egészségügyi intézményben maradni a kezelés végéig. Ezentúl e szabály visszaélésekre is lehetőséget ad: a biztosított adott esetben érdekelt lehet abban, hogy a betegsége időtartamát meghosszabbítsa (például munkavégzés helyett hosszabb szanatóriumi ellátásban részesüljön, vagy napidíjat kapjon), és a fenti szabály éppen ezt segítheti elő. Végül az is következtetlen számunkra, hogy e szabályt csak az egészségbiztosítások körében vezette be a jogalkotó, de a balesetbiztosításoknál nem. Nem nehéz azt végiggondolni, hogy ha az egyik esetben indokolt lenne e kivétel alkalmazása, akkor a másikkban is.

⁸ Lásd a BH 2001. 318. szám alatt közzétett jogesetet, melyben az utasbiztosító megtagadta, hogy a biztosított külföldi utazás alatti gyógykezelésének finanszírozását átvállalja, mert a biztosító – a bíróság döntése szerint egyébként alaptalanul – a biztosított megbetegedését korábbi egészségi állapotával hozta összefüggésbe, ami alapján ez a megbetegedés nem tartozott a biztosító által fedezett kockázatok közé. Ennek az lett a következménye, hogy a biztosított megfelelő ellátás nélkül kényszerült hazautazni, de ezalatt a betegsége következtében életét veszítette.

3. A közlési kötelezettség és a magánélethez való jog

Az ügyfelet terhelő közlési kötelezettségnek az a funkciója, hogy a biztosító rendelkezzen azokkal az információkkal, amelyek alapján el tudja dönteni, hogy az ügyféllel megkösse-e a szerződést, és ha igen akkor milyen feltételekkel, hiszen a biztosítás feltételeinek a biztosító által fedezett kockázathoz kell igazodniuk.⁹ A közlési kötelezettség teljesítésével kapcsolatban a magánélethez való jog tekintetében az jelenti a problémát, hogy ennek keretében elvileg egyrészt minden olyan információnak el kellene jutnia a biztosítóhoz, amely a biztosítási szerződés megkötésére kihathat, másrészt azt is biztosítani kellene, hogy egyetlen olyan információ se jusson el a biztosítóhoz az ügyfélről, amely a biztosítási szerződés megkötése szempontjából nem releváns.

A Ptk. vonatkozó rendelkezése, a 6:452. § (1) bekezdése nem határozza meg közelebbről, hogy az ügyfél kötelezettsége pontosan mely információk átadására vonatkozik, hanem csak annyit rögzít, hogy a „*szerződő fél köteles a szerződéskötéskor a biztosítás elvállalása szempontjából lényeges minden olyan körülményt a biztosítóval közölni, amelyet ismert vagy ismernie kellett.*” Ennek megfelelően csak az adott biztosítási termék ismeretében lehet eldönteni, hogy melyek a lényeges és ezért közlendő körülmények, és melyek azok, amelyek nem lényegesek, azaz azok a körülmények, amelyekre a közlési kötelezettség nem terjed ki. A gyakorlatra az a jellemző, hogy az ügyfélnek a szerződés megkötése előtt a biztosító által írásban feltett kérdésekre kell válaszolnia, és a válaszok mérlegelése után dönti el a biztosító, hogy köt-e szerződést az ügyféllel, és ha igen, akkor milyen feltételekkel. Mivel a 6:452. § (1) bekezdésének második mondata szerint a „*biztosító írásban közölt kérdéseire adott, a valóságnak megfelelő válaszokkal a szerződő fél közlési kötelezettségének eleget tesz*”,¹⁰ ezért a biztosítók abban érdekeltek, hogy valamennyi akárcsak

⁹ A változásbejelentési kötelezettség pedig a közlési kötelezettséget egészíti ki annyiban, hogy a biztosítóknak a kockázatközösség védelmében értesülnie kell arról, ha az egyes biztosítottakhoz kapcsolódó kockázatot a szerződés fennállása alatt megváltozik, hiszen a biztosítás feltételeinek nemcsak a szerződés megkötésekor, hanem a szerződés teljes tartama alatt az átvállalt kockázathoz kell igazodniuk. Ha az egyes biztosítási szerződések feltételei nem követnék a fedezett kockázatot, az azzal a veszéllyel járna, hogy az adott kockázatközösség által fizetett biztosítási díjak nem fedeznék a bekövetkezett biztosítási események miatti biztosítói kifizetéseket. Mivel a magánélethez való jog szempontjából a változásbejelentési kötelezettség kapcsán lényegében ugyanazok a problémák merülnek fel, mint a közlési kötelezettség esetén, ezért az előbbivel külön nem foglalkozunk.

¹⁰ Ezzel a szabállyal a jogalkotó az ügyfelet védi abból a szempontból, hogy nem tőlük, hanem a biztosítótól várható el annak pontos meghatározása, hogy melyek az adott biztosítás szempontjából a lényeges körülmények.

esetlegesen relevánsnak tűnő körülményre rákérdezzenek, mert később nem hivatkozhatnak egyetlen körülmény kapcsán sem a közlési kötelezettség megsértésére, ha az arra vonatkozó kérdés nem szerepelt a biztosító által összeállított és az ügyfél által kitöltött kérdőíven. Ráadásul a vonatkozó bírói gyakorlat is abban tesz érdekeltté a biztosítót, hogy minél több körülményre kérdezzen rá, mert a bíróságok azt vélelmezik, hogy a biztosítási ajánlatban szereplő kérdések a biztosítás elvállalása szempontjából lényeges körülményeknek tekintendők.¹¹ Tehát a biztosító ennek megfelelően akkor is hivatkozhat a közlési kötelezettség megsértésére, ha olyan körülmény tekintetében adott valótlán választ az ajánlatban szereplő kérdésre az ügyfél, amely a biztosítás elvállalása szempontjából ugyan nem feltétlenül lényeges, de a körülmény lényegessége melletti vélelmet az ügyfél nem tudta megdönteni.

Így nem véletlen az, hogy a biztosítók nemcsak azokra a körülményekre kérdeznek rá a biztosítási ajánlatban, ami feltétlenül indokolt lenne, hanem egyéb körülményekre is. Erre „szélsőséges” példaként említhetjük azt a gyakorlatot, hogy humán kockázatot fedező biztosítások esetén az ügyfélnek nyilatkoznia kell arról, hogy közeli hozzátartozóinak (pl. szüleinek és testvéreinek) milyen az egészségi állapota, vagy ha már nincsenek életben, akkor pedig meg kell jelölnie a halál okát.¹² Ezekből az információkból a biztosított kockázatával kapcsolatban legfeljebb a genetikai adottságaira lehet bizonyos, meglehetősen korlátozott következtetéseket levonni. Ebben az esetben ráadásul az ügyfélnek nemcsak a saját személyére, hanem a legközelebbi hozzátartozóira vonatkozó különleges adatokat is közölnie kell.¹³

Ez a gyakorlat álláspontunk szerint önmagában nem ellentétes a hazai humán genetikai adatok védelmére vonatkozó szabályozással.¹⁴ Ugyanakkor a jogszerűség

¹¹ Lásd BH 2012. 95.

¹² Lásd például az Aegon Magyarország Általános Biztosító Zrt. „Csoportos biztosítások – Egészségi nyilatkozat orvosi vizsgálat nélküli életbiztosításhoz” című dokumentumának az ügyfél családi anamnézisére vonatkozó pontját (a dokumentum elérhető a <https://www.aegon.hu/media/dokumentumok/vallalati-biztositas/Egeszsegi-nyilatkozat-2015.pdf> honlapon). A nyilatkozatban található kérdések közül egyébként a legproblémásabbnak az ügyfél házastársának egészségi állapotára vonatkozó kérdést tartjuk, mert egyáltalán nem világos számunkra, hogy egy életbiztosítás tekintetében az ügyfél házastársának egészségi állapota mennyiben lenne kihatással a biztosító által fedezett kockázatra.

¹³ Éppen ezért már inkább elfogadhatónak tartjuk azt a megoldást, amikor a biztosító a családi anamnézis keretében nem általános kérdéseket tesz fel, hanem célzottan kérdez rá olyan betegségekre, amelyek tekintetében a kialakulásra vonatkozó hajlam öröklődik. Lásd pl. az UNION Vienna Insurance Group Biztosító Zrt. „Egészségi Nyilatkozat Életbiztosításhoz” című dokumentumának 18. pontját, melyben az ügyfélnek csak arra a konkrét kérdésre kell válaszolnia, hogy „van-e a családjában mindkét szülőnél cukorbetegség, daganatos betegség, szív- vagy vesebetegség, genetikai rendellenesség, pszichés betegség”, és igenlő válasz esetén az adott betegséget megneveznie. A dokumentum elérhető a <https://www.unionbiztosito.hu/thumbnail/makethumbnail.aspx?id=269191&isattachment=true> honlapon.

¹⁴ Ugyanis a humán genetikai adatok védelméről, a humán genetikai vizsgálatok és kutatások, valamint a biobankok működésének szabályairól szóló 2008. évi XXI. törvény 3. § (1) bekezdésének 3. pontja csak azt

vizsgálatakor arra is tekintettel kell lennünk, hogy a biztosítók az ügyfelek által a közlési kötelezettség kapcsán közölt adatokat adatkezelőként kezelik, és az adatkezelésüknek meg kell felelnie az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (a továbbiakban: Infotv.) által lefektetett alapelveknek. Az Infotv. 4. § (2) bekezdése rögzíti, hogy „*csak olyan személyes adat kezelhető, amely az adatkezelés céljának megvalósulásához elengedhetetlen, a cél elérésére alkalmas. A személyes adat csak a cél megvalósulásához szükséges mértékben és ideig kezelhető*”. Tehát a biztosítók a Ptk. és az Infotv. előírásai között tulajdonképpen két tűz közé kerülnek, mert egyrészt a Ptk. és a kapcsolódó bírói gyakorlata minél szélesebb körű adatbekérésre ösztönzi őket, másrészt az Infotv. alapján az adatkezelés céljának – a biztosított kockázat meghatározása – megvalósulásához elengedhetetlen és elérésére alkalmas adatok megszerzése tekinthető csak jogszerűnek.

Természetesen azok az esetek szintén problémásak, amikor a biztosító nem harmadik személlyel kapcsolatban, hanem az ügyfél vonatkozásában kér be olyan adatot, amely csak meglehetősen csekély mértékben befolyásolhatja a biztosított kockázatot, ha egyáltalán befolyásolja.¹⁵

Ezért álláspontunk szerint a biztosítóknak törekedniük kellene arra, hogy egyrészt kerüljék el azokat a helyzeteket, amikor az ügyfélnek harmadik személyek vonatkozásában kelljen bármilyen adatot közölniük,¹⁶ másrészt tegyék az ügyfelek számára átláthatóvá, hogy az egyes adatbekéréseknek milyen szerepük van a kockázat

az információt tekinteti genetikai adatnak, amely genetikai minta feldolgozásából, illetve az egészségügyi dokumentációból származik. Tehát a más forrásból származó információ nem minősül genetikai adatnak, ezért a biztosítónak elvileg megmarad a lehetősége arra, hogy az ügyfelet nyilatkoztassa a biztosított genetikai tulajdonságairól, és az így szerzett információkat felhasználja. A biztosítónak mindössze arra nincs lehetősége, hogy genetikai vizsgálatokat végeztessen, vagy egészségügyi dokumentumokban szereplő genetikai adatokat ismerjen meg, mert a genetikai adatok csak a 4. §-ban meghatározott célból az 5. §-ban meghatározott személyek által kezelhetőek, de ezek között a célok között nem szerepel a biztosítás, valamint a biztosító sem található meg az adatkezelésre feljogosított személyek között.

¹⁵ Ezzel kapcsolatban lásd szintén az Aegon Magyarország Általános Biztosító Zrt. „Csoportos biztosítások – Egészségi nyilatkozat orvosi vizsgálat nélküli életbiztosításhoz” című dokumentumát, melyben többek között arra is válaszolnia kell a biztosítottnak, hogy visel-e szemüveget. Álláspontunk szerint önmagában ez a körülmény nem befolyásolja releváns mértékben a biztosított kockázatot.

¹⁶ Ez egyébként következik az adatvédelmi biztosnak (a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság jogelődjének) a gyakorlatából is, lásd a 938/A/2006-6 állásfoglalást: „Egyértelmű azonban a megítélése azonban azoknak a személyes/különleges adatoknak, melyek nem, vagy nem csak az érintettre vonatkoznak. Ide sorolhatók [...] az olyan] információk, melyeknek a jelen formában történő, egy kifejezett személyhez köthető biztosító által történő kezelését – az érintett írásbeli felhatalmazása nélkül – kifejezetten jogellenesnek ítélem.” Az állásfoglalás elérhető a http://abi.atlatszo.hu/index.php?menu=allasfogl2006&dok=938_A_2006-6 honlapon.

meghatározása során. Így jelentős mértékben növelné az átláthatóságot, ha a biztosítók az ajánlati lapokon vagy nyilatkozatokban megjelölnék a kérdésfeltevés okát azokban az esetekben, amikor az ügyfél számára nem egyértelmű, hogy arra miért is kell válaszolnia, azaz az adott körülmény miatt is befolyásolja a biztosított kockázatot. Tehát az egyes kérdések után a biztosító tehetne egy rövid megjegyzést, amely eligazítaná az ügyfelet abban, hogy az adott körülmény miatt is minősül annyira lényegesnek, hogy erre a biztosítónak rá kell kérdeznie az adott biztosítás esetén. Sőt az ideális eset az lenne, ha még arról is kapna információt az ügyfél, hogy az adott kérdés megválaszolásának megtagadása milyen következményekkel jár. Ugyanis elképzelhető az is, hogy a biztosító is súlyoz a kérdések között, és egyesek megválaszolása nélkül nem lehetséges a szerződéskötés (pl. életbiztosítás esetén a biztosított életkora), más esetekben pedig lehet, hogy csak a díj mértékének növekedése lenne a következmény.

4. Az egészségügyi vizsgálatok és dokumentáció szerepe a biztosítási jogban

A biztosítási jogviszonyok közül elsősorban a humán kockázatokat fedező biztosítások körében merül fel az, hogy a biztosító különböző egészségügyi vizsgálatok elvégzésére kötelezze az ügyfelét vagy orvosi dokumentációt kérjen be tőle, esetleg az ügyféllel kapcsolatosan egészségügyi adatokkal rendelkező személyt keressen meg. Ezen a területen hasonló kérdések és problémák merülnek fel, mint a közlési kötelezettség kapcsán: hogyan biztosítható az, hogy a biztosítókhoz valamennyi releváns információ eljusson, de csak azok jussanak el. A gyakorlatra az a jellemző, hogy több neuralgikus pont is kialakult, a továbbiakban ezeket mutatjuk be röviden.

Elsőként a biztosító által előírt egészségügyi vizsgálatra kötelezés esetét említjük. Ezzel kapcsolatban nem jellemző az, hogy olyan helyzetben köteleznék ennek elviselésére a biztosítottat, amikor erre nincs feltétlenül szükség, mert a vizsgálat elvégzése – szemben egy nyilatkozat kitöltésével – jelentős költséggel jár, így ezekre csak kivételesen kerül sor. Ilyen esetekben az eredményezhet visszás helyzetet, hogy a vizsgálat eredményéről először a biztosító értesül, és nem az ügyfél. Pl. a biztosító egy nagy értékű életbiztosítás megkötése előtt arra kötelezi a leendő biztosítottat, hogy vegyen részt az általa meghatározott orvosi vizsgálatokon. Ez azonban azt a lehetőséget rejti magában, hogy olyan kóros elváltozásokat tárnak fel, amelyekről maga az érintett sem tudott azt megelőzően. Ezek lehetnek olyan súlyosak is, hogy az ügyfél ezt a kezelőorvosán kívül senki mással sem szeretné megosztani (AIDS, daganatos betegségek stb.). Az eredmények azonban először jellemzően az ügyfél helyett a biz-

tosítóhoz kerülnek. Ha viszont az egészségügyi szolgáltató mindig az ügyféllel közölné először a vizsgálati eredményeket, az sokkal inkább biztosítaná azt, hogy az ügyfél magánszférája kellő védelemben részesüljön. Hiszen egy súlyos betegség felfedezése esetén teljesen felesleges az ilyen különleges adatokat közölni a biztosítóval, amikor az úgy sem fog szerződést kötni. Ráadásul ha a biztosító kapja meg először az adatokat, akkor azzal a kihívással kell szembenéznie, hogy azokat hogyan közölje az ügyféllel, hiszen ezeket minél hamarabb közölni kellene vele, de ezzel kapcsolatban hiányzik a biztosító kompetenciája. Tehát azt a gyakorlatot tartanánk követendőnek, hogy bármilyen egészségügyi vizsgálat alá vetik is a biztosítottat, annak eredményét mindig vele közöljék először, hogy ő majd eldönthesse, hogy azt továbbítja-e a biztosítónak vagy sem (természetesen ez utóbbi esetben vállalva annak következményeit, pl. a szerződés megkötésének elmaradását).

A második talán még gyakrabban előforduló probléma, hogy a biztosítók felhatalmazást kérnek az ügyfelektől arra, hogy az egészségügyi dokumentációjukat és az orvosi titok körébe tartozó adataikat megismerjék. Korábban jellemző volt az a gyakorlat, hogy „blanketta” jellegű felmentvényeket alkalmaztak a biztosítók, amely mind a korábbi és leendő orvosokat előre és utólag is felmentette az orvosi titoktartás alól a biztosítóval szemben.¹⁷ Ezzel kapcsolatban az adatvédelmi biztos több állásfoglalásában is kifejtette az álláspontját. „Az érintetteknek a hozzájáruló nyilatkozat megadása előtt tudomással kell bírniuk arról, hogy adataikat kik, milyen célból és milyen meghatározott adatkört érintően fogják kezelni, illetve feldolgozni. Így nem követelhető, hogy a biztosítottak a jövőre nézve felmentést adjanak az orvosi titoktartás alól egy olyan személynek, akit a nyilatkozat megtételének időpontjában még nem is ismernek. Ugyanígy nem követelhető az sem, hogy az érintettek olyan adataik kezeléséhez járuljanak hozzá, amelyek csak a felhatalmazást követően keletkeznek. A megfelelő tájékoztatás hiányán túl az ilyen nyilatkozat kérése sérti az Avtv.-ben foglalt azon rendelkezést is, hogy az adatok felvételének mindenkor tisztességesnek és törvényesnek kell lennie.”¹⁸ Erre tekintettel az adatvédelmi biztos azt a megoldást tartotta volna tisztességesebbnek, „ha a biztosított az orvosi titoktartás alóli felmentvényében arra adna felhatalmazást, hogy a kezelőorvosa ne közvetlenül a biztosító-társaságnak, hanem a vele szerződéses viszonyban álló és az egészségügyi adatok analizálásához szakképesítéssel rendelkező orvosnak/egészségügyi intézménynek

¹⁷ Zavodnyik József: A biztosítási szerződés. KJK-Kerszöv, Budapest, 2000. 78–79. Megjegyezzük, hogy ez a probléma a német jogban is felmerült, lásd: Benedikt Buchner: Datenschutz im privaten Versicherungsrecht. MedR, 2014/32. 233–236.

¹⁸ Lásd az adatvédelmi biztos 789/K/1999. állásfoglalását, melyet idéz a 2252/P/2007-3. számú állásfoglalás, mely elérhető a http://abi.atlatszo.hu/index.php?menu=allasfogl2007&dok=2252_P_2007-3 honlapon.

adja át egészségügyi adatait. A feldolgozást követően a biztosító társaság már csak a feldolgozott és nem a „nyers” egészségügyi adatokhoz férne hozzá.”¹⁹

A fentiek ellenére továbbra is előfordul az a gyakorlatban, hogy egy biztosító az orvosi titoktartási kötelezettség alóli előzetes felmentést kér az ügyféltől.²⁰ Ugyanakkor ma már az a jellemző, hogy a biztosítók csak azt várják el, hogy előzetesen vállaljon kötelezettséget az ügyfél arra, hogy később majd megadja ezt a felmentést, ha arra a biztosító szerint szükség lesz.²¹ Álláspontunk szerint ez abból a szempontból előrelépés, hogy az ügyfél számára biztosított a lehetőség arra, hogy az adott esetben később megváltozó körülményekre is tekintettel végül megakadályozza azt, hogy a biztosító olyan személyes vagy különleges adatait ismerje meg, amelyet ő nem szeretne kiadni (természetesen vállalva annak a következményét, ami jellemzően a biztosító szolgáltatásától való elesést jelenti). Ugyanakkor a biztosítók e gyakorlat alapján is valamennyi egészségügyi adathoz közvetlen hozzáférést kaphatnak. Tehát nincs arra lehetőség, hogy az ügyfél dönthesse úgy, hogy az orvosi dokumentációnak csak azt a részét ismerhesse meg a biztosító, ami a biztosítási esemény megítélésével kapcsolatosan releváns. Az adatvédelmi biztos egyébként ezzel a kérdéssel is foglalkozott. A konkrét panaszügyben az ügyfélnek „*az utlemondási biztosításával összefüggésben a kárbejelentés során olyan orvosi igazolást kellett benyújtania, mely a betegség diagnózisán, időtartamán túl az alkalmazott terápiára, kórlefolyásra, és az esetleges előzményekre vonatkozó adatokat is tartalmazott. Álláspontom szerint utlemondási biztosítás esetében a biztosító szolgáltatásával nem hozhatók közvetlen összefüggésbe az alkalmazott terápiára, kórlefolyásra, és az esetleges előzményekre vonatkozó egészségügyi adatok, így a biztosító adatkérése nem felelt meg*

¹⁹ Lásd az adatvédelmi biztos 2252/P/2007-3. számú állásfoglalását, mely elérhető a http://abi.atlatszo.hu/index.php?menu=allasfogl2007&dok=2252_P_2007-3 honlapon.

²⁰ Lásd pl. a Signal Biztosító Zrt. egészségügyi nyilatkozatát. „Titoktartási kötelezettségük alóli felmentésükkel egyidejűleg felhatalmazom háziorvosomat, az egészségügyi ellátásban ellátásban vevő személyeket, szervezeteket és az egészségügyi adataimat nyilvántartó egyéb szervezet (pl. társadalombiztosítási szervek), hogy az egészségügyi állapotomra vonatkozó, a biztosítási szerződés megkötésével, módosításával, állományba tartásával, a biztosító szolgáltatási kötelezettsége jogalapjának és/vagy összezszerűségének megállapításával közvetlenül összefüggő, azokhoz elengedhetetlenül szükséges adatokat a biztosítónak átadják.” A nyilatkozat elérhető a http://www.signal.hu/download/Egeszsegi_nyilatkozat_KB.pdf honlapon.

²¹ Lásd pl. az Allianz Hungária Biztosító Zrt. biztosítási feltételeit. „A biztosított a szerződés megkötésével egyidejűleg vállalja, hogy szükség esetén nyilatkozatot ad a biztosítónak arról, hogy

a) a biztosítóval, illetve annak segítségnyújtó partnerével szemben felmenti a vizsgálatot vagy kezelést végző orvost az orvosi titoktartási kötelezettsége alól, és felhatalmazza őt, hogy a biztosítónak, illetve segítségnyújtó partnerének az általa végzett kezelésekről a kár rendezéséhez szükséges felvilágosítást megadja; b) hozzájárul ahhoz, hogy a biztosító felvilágosítást szerezzen a biztosítási szerződés megkötése előtt meglévő betegségeinek kezelésével kapcsolatban kezelőorvosától vagy az őt kezelő egészségügyi szervtől.” A biztosítási feltételek elérhetőek a https://www.allianz.hu/v_1482928667000/hu/letoltheto-dokumentumok/AHE-21421-Allianz-Uzleti-utasbiztositas-ASZF-es-UT.pdf honlapon.

a célhoz kötött adatkezelés elvének. Az útlemondás alapjául szolgáló betegség diagnosizására vonatkozó adatkérés indokolt, ugyanis a biztosítási szerződésben meghatározott kizárások, mentesülések megítéléséhez valóban szükséges lehet ennek ismerete.”

A fentiekből következően az lenne adatvédelmi szempontból a megfelelő megoldás, ha a biztosító közvetlenül nem férhetne hozzá egészségügyi adatokhoz, illetve dokumentumokhoz, hanem csak olyan feldolgozott adatokat kapna meg, amelyek nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy a biztosító a biztosítási jogviszony során felmerülő kérdésekben dönteni tudjon. Ez azt jelentené, hogy a biztosító konkrét – akár az ügyféllel is egyeztetett – kérdésekkel fordulhatna csak az ügyfélről egészségügyi adatokkal rendelkező személyekhez, akik e kérdéseket válaszolnák meg, de további adatot nem közölhetnének a biztosítóval. Ez a gyakorlat azonban további idővesztést és anyagi ráfordítást jelentene a biztosítóknak, ezért csak akkor látunk esélyt az elterjedésére, ha ezt valamilyen formában – pl. egyértelmű jogszabályi előírással²² – a biztosítókkal szemben kikényszerítik.

5. További adatvédelmi kérdések a biztosítási jogban

Az előző pontokban alapvetően azzal a kérdéssel foglalkoztunk, hogy a biztosítóhoz milyen személyes és különleges adatok jutnak el a biztosítási jogviszony keretében, és hogy ez az adatszerzés mennyiben indokolt és mennyiben nem. Az azonban egyértelmű, hogy a biztosítási jogviszonynak elengedhetetlen eleme az, hogy a biztosító az ügyfelei személyes és akár különleges adatait kezelje. Éppen ezért röviden még arra a kérdésre térnénk ki, hogy ez az adatkezelés milyen kihívásokkal jár: azaz a biztosítónak milyen feladatai és kötelezettségei vannak ezen a téren.

Ezt a problémakört a biztosítási tevékenységről szóló 2014. évi LXXXVIII. törvény (a továbbiakban: Bit.) meglehetősen részletesen szabályozza (lásd a X. Fejezetet). E rendelkezések elsősorban azzal foglalkoznak, hogy a biztosító milyen esetben, kiknek és milyen formában adhatja ki az ügyfeleire vonatkozó, általa kezelt

²² Az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló 1997. évi XLVII. törvény (a továbbiakban: Eüak.) 4. §-ának (3) bekezdése csak azt rögzíti, hogy az e jogszabályban meghatározott céloktól – és a magánbiztosítás ilyen az Eüak.-ban meg nem határozott cél – „eltérő célra is lehet az érintett, illetve törvényes vagy meghatalmazott képviselője (a továbbiakban együtt: törvényes képviselő) – megfelelő tájékoztatáson alapuló – írásbeli hozzájárulásával egészségügyi és személyazonosító adatot kezelni”. Tehát az Eüak. az írásbeli hozzájáruláson túl semmilyen további feltételt nem ír elő, így elsősorban a biztosítókon múlik az, hogy milyen egészségügyi adatokat szereznek meg az ügyfeleikről.

adatokat. Ezek közül kiemelnénk a veszélyközösség védelme céljából történő adatátadást (149–151. §-ok), amelyet a Bit. vezetett be a biztosítási csalások hatékonyabb kiszűrése végett.

E szabályok két új eszközt adnak a biztosítók kezébe: az egyik az, hogy a biztosítók adatot kérhetnek be egy másik biztosítótól az ügyfelükről, mielőtt döntenék abban a kérdésben, hogy számára nyújtják-e az általuk vállalt szolgáltatást. A Bit. azonban csak a megkeresés célját²³ rögzíti, de további feltételeket nem határoz meg (például hogy a biztosítónak valamilyen formában igazolnia kellene azt, hogy miért merült fel a visszaélés gyanúja, vagy a jogalkotó előírhatta volna azt is, hogy csak valamilyen értékhatár feletti szolgáltatás esetén lehetne élni ezzel az eszközzel stb.). Tehát az új szabályozásnak ezzel a részével kapcsolatban az a legfőbb problémánk, hogy a jogalkotó lényegében semmilyen korlátozó elemet nem épített be. Ennek megfelelően egy biztosító elvileg minden kifizetése előtt – ha ennek lehetőségét az ügyfeleivel kötött szerződések rögzítik – megkereshetné valamennyi piaci szereplőt, és adatokat kérhetne be tőlük az ügyfeléről. Természetesen nem gondoljuk azt, hogy ez bekövetkezne, hiszen az megbénítaná a piacot, de tekintettel arra, hogy a megkeresés meglehetősen széles körű adatokra vonatkozik,²⁴ látjuk annak a veszélyét, hogy ezzel a lehetőséggel akár vissza is lehet élni.

A másik ilyen eszköz, amellyel a biztosítók csak a különböző járművekre vonatkozó kárbiztosítások kapcsán élhetnek, egy közös adatbázis²⁵ létrehozásának lehetősége. A Bit. itt is csak az adatigénylés célját²⁶ rögzíti, de konkrét feltételeket nem határoz meg. Így az sem derül ki, hogy ki lenne az adatbázis kezelője, és e személynek e feladat ellátásához milyen kritériumokat kellene teljesítenie. Ezért ezzel a megoldással kapcsolatban is komoly veszélyeket látunk, mert pl. egy ilyen adatbázis arra is használható lenne, hogy az ügyfelek „kimazsolázásában” segítse a biztosítókat.

A fenti megfontolásokra tekintettel sokkal szerencsésebbnek tartanánk egy olyan megoldást, amely az esetleges visszaélések kiszűrését szolgáló adatcserét a biztosítók

²³ Ez pedig nem más, mint a szolgáltatások jogszabályoknak és szerződésnek megfelelő teljesítése, a biztosítási szerződésekkel kapcsolatos visszaélések megakadályozása. Azaz akkor lenne indokolt élni ezzel az eszközzel, ha valamilyen okból felmerül egy biztosítási csalás gyanúja.

²⁴ Ilyen adatok különösen – az adott biztosítási ágazattól függően – a személyazonosító adatok, az egészségi állapotra vonatkozó adatok, a biztosítási eseményekre vonatkozó adatok, a szerződés megkötésével kapcsolatban felmerült kockázat felméréséhez szükséges adatok, a szerződés alapján teljesítendő szolgáltatások jogalapjának vizsgálatához szükséges adatok stb., lásd a Bit. 149. §-át.

²⁵ Ez az adatbázis tartalmazná többek között az ügyfelek személyazonosító adatait, a biztosított vagyontárgy azonosító adatait, a szerződőt vagy vagyontárgyat érintő korábbi biztosítási eseményekre vonatkozó adatokat, lásd a Bit. 150. § (1) bekezdését.

²⁶ A cél itt is ugyanaz: a szolgáltatások jogszabályoknak és szerződésnek megfelelő teljesítése és a visszaélések megakadályozása, lásd a Bit. 150. § (3) bekezdését.

tevékenységének felügyeletével kapcsolatos feladatkörében eljáró Magyar Nemzeti Bank (a továbbiakban: Felügyelet) közreműködésével valósítaná meg. Ez azt jelentené, hogy a biztosítók közvetlenül nem kereshetnék meg egymást, közös adatbázist nem kezelhetnének, hanem csak a Felügyeleten keresztül juthatnának további adatokhoz, és csak abban az esetben, ha az adatigénylés megalapozottságát minden egyes ügyben a Felügyelet felé igazolnák.

A Bit. vonatkozó szabályozásával kapcsolatban további kritikaként még azt emelnénk ki, hogy az álláspontunk szerint két további lényeges kérdésre nem tér ki. Az egyik az, hogy az egyes ügyfelekre vonatkozó adatokat kik és milyen esetben ismerhetik meg. Az Infotv. 24. §-a csak annyit rögzít, hogy a pénzügyi szervezeteknél is belső adatvédelmi felelőst kell kinevezni vagy megbízni, aki többek között elkészíti a belső adatvédelmi és adatbiztonsági szabályzatot, de annak kötelező tartalmi elemeit az Infotv. nem határozza meg. Ez azt jelenti, hogy a biztosító döntésére van bízva az a kérdés, hogy bevezet-e, és ha igen, milyen korlátozásokat abban a tekintetben, hogy a biztosító alkalmazottai közül kik és milyen esetben férhetnek hozzá az ügyfelek egyes adataihoz. Mivel egy biztosító esetén jelentős mennyiségű személyes, gyakran különleges adatról van szó, álláspontunk szerint indokolt lenne, hogy a jogalkotó ezen a területen egyértelmű jogszabályi korlátokat szabjon: tehát rögzítse azt, hogy a biztosító mely alkalmazottai rendelkezhetnek hozzáféréssel az ügyfelek adataihoz, és hogy ennek a hozzáférésnek az egyes esetekben mekkora lehet a terjedelme.

A másik hiányosságnak azt tekintjük, hogy a Bit. az adatok biztonságával kapcsolatban sem tartalmaz semmiféle előírást. Az Infotv. 7. §-a ugyan a biztosítókra is értelemszerűen alkalmazandó, de ez csak általános előírásokat tartalmaz.²⁷ Mivel a biztosítási tevékenységgel szükségszerűen együtt jár nagy mennyiségű adat kezelése, amelyek a mai világban önmagukban jelentős értéket képviselnek, és ebből kifolyólag a biztosítók a különböző adatlopási tevékenységek potenciális célpontjainak tekinthetők, ezért az ügyfelek védelme érdekében indokoltnak tartanánk azoknak a minimumfeltételeknek a jogszabályi rögzítését,²⁸ amelyeket a biztosítóknak teljesíteniük kellene az adatbiztonság megfelelő garantálása érdekében.

²⁷ Pl. az „adatokat megfelelő intézkedésekkel védeni kell különösen a jogosulatlan hozzáférés, megváltoztatás, továbbítás, nyilvánosságra hozatal, törlés vagy megsemmisítés, valamint a véletlen megsemmisülés és sérülés, továbbá az alkalmazott technika megváltozásából fakadó hozzáférhetetlenné válás ellen” [Infotv. 7. § (3) bekezdés], valamint az „adatkezelőnek és az adatfeldolgozónak az adatok biztonságát szolgáló intézkedések meghatározásakor és alkalmazásakor tekintettel kell lenni a technika mindenkori fejlettségére. Több lehetséges adatkezelési megoldás közül azt kell választani, amely a személyes adatok magasabb szintű védelmét biztosítja, kivéve, ha az aránytalan nehézséget jelentene az adatkezelőnek” [Infotv. 7. § (6) bekezdés].

²⁸ A részletszabályokat természetesen lehetne a törvénynél alacsonyabb jogszabályi szinten is rögzíteni.

6. A technikai fejlődés hatása a magánszférára és az ebben rejlő lehetőségek a biztosítások területén

Ahogy arra a bevezetésben is utaltunk, a tanulmányunkban röviden arra is ki szeretnénk térni, hogy a technológiai fejlődés és annak a magánszférára gyakorolt hatásai milyen új lehetőségeket teremtenek a biztosítási szektor számára. Az egyik, a biztosítók által potenciálisan kihasználható változás, hogy az új technológiai megoldások – itt elsősorban a különböző „okos eszközökre” utalnánk – lehetővé teszik azt, hogy még pontosabban felmérjék az ügyfelek kockázatait, azokat folyamatosan monitorozzák, és az alapján határozzák meg a biztosítási díjat. Ezeket az új termékeket nevezik használatalapú biztosításnak (*Usage-Based Insurance*).²⁹ Ezeknek a biztosításoknak az a lényege, hogy a biztosító folyamatosan adatokat kap az ügyféltől a biztosítás tárgyának vonatkozásában, és így lehetősége van arra, hogy teljesen pontos képet szerezzen arról, hogy mekkora a biztosított kockázat nagysága, és ennek megfelelően határozza meg a biztosítási díjat. Ezek az új termékek leginkább a gépjármű-biztosítások körében terjednek:³⁰ a biztosító ugyanis a különböző „telematikai”³¹ berendezések segítségével pontos képet kapnak arról, hogy az ügyfél hol, mikor és mennyit használja a gépkocsiját, hogy milyen gyorsan és mennyire biztonságosan vezet, és ezek alapján tudják meghatározni a díjat. Becslések szerint 2020-ra a telematikai rendszereken alapuló biztosítások éves díjbevétele elérheti az 50 milliárd dollárt, a szerződések száma pedig a 100 milliót.³² Ráadásul a telematikai rendszerek használata csökkentheti a balesetek számát a bekövetkező károk összegét is.³³

De arról sem szabad megfeledkezniük, hogy ezek az új típusú biztosítások ugyan olcsóbbak lehetnek az egyes ügyfelek számára, hiszen pontosabb árazásra adnak lehetőséget, de ennek az a feltétele, hogy a biztosítókat még inkább be kell engedniük a magánszférájukba. Így nem biztos, hogy a kettő egymással arányban van: tehát valójában megéri-e az ügyfeleknek az, hogy a díjkedvezményért cserében

²⁹ E termékek másik neve a „pay as you live” (PAYL) insurance.

³⁰ Természetesen más területeken is fokozatosan megjelennek, lásd pl. a lakásbiztosítást vagy az egészségbiztosítást.

³¹ Ezek alatt az intelligens közlekedési eszközöket értjük, amelyek lehetnek az autókba szerelt rendszerek vagy egyszerűen okostelefonra letöltött applikációk is.

³² 2015-ben már több mint 30 országban, összesen több mint 200 ilyen biztosítás volt elérhető, lásd: Hauer Judit – Góg Enikő – Horváth András – Hrabár Ádám – Pálincás Klára – Urbán Dóra: A használatalapú biztosítás múltja, jelene és jövője. *Biztosítás és Kockázat*, 2017/2. 24.

³³ Pl. Angliában 20%-kal csökkent az okozott balesetek száma, és a károk összege is 30%-kal alacsonyabb volt az átlagnál, lásd: Alföldy Katalin – Seregdy Tamás: A jövő biztosítása, avagy a technológia szerepe a lakossági ügyfelek biztosításában. *Biztosítás és Kockázat*, 2015/2. 55.

a biztosító lényegében tudhatja, hogy mikor és hol vannak,³⁴ mikor követnek el szabálysértést az utakon, és hatalmas mennyiségű adatot tárolnak róluk, amely adott esetben illetéktelen személyekhez is kerülhet.

Ez az utóbbi körülmény az, amely egyben egy újabb piaci lehetőséget is teremt a biztosítók számára. Ugyanis nemcsak a biztosításra, hanem egyre több más szolgáltatási szektorra is igaz az, hogy már-már hihetetlen mennyiségű adat halmozódik fel az egyes ügyfelekről. Ezek az adatok, ahogyan arra fent is utaltunk már, olyan jelentős értékkel bírnak a mai világban, hogy a kezelőik a különböző adatlopási tevékenységek potenciális célpontjainak tekinthetők. Ennek megfelelően egyre több országban jelennek meg az úgy nevezett kiberbiztosítások,³⁵ amelyek kibertámadásokhoz kapcsolódó kockázatokra, így például a biztosított által tárolt adatok harmadik, illetéktelen személyekhez kerülésére és az ezzel járó további hátrányok (pl. az üzleti hírnév sérelme) kompenzálására nyújtanak fedezetet. Egyelőre azonban még a fejlődés kezdeti fázisában van a piac (a termékek még nem eléggé elterjedtek, nagy eltérések vannak az egyes fedezetek között, magasak a díjak, ráadásul bizonyos jelentős kockázatokra nem is lehet fedezetet találni stb.), és számos akadály van a további fejlődésnek (nem egyértelmű az ügyfeleknek, hogy mekkora a kitettségük az egyes kockázatok szempontjából, valamint hogy az egyes biztosítások mire is nyújtanak fedezetet stb.). Éppen ezért lenne fontos, hogy az egyes országok minél hamarabb olyan szabályozási környezetet hozzanak létre, amely elősegíti a kiberkockázatok megfelelő kezelését.³⁶

7. Összegzés

A személyiségi jogi aspektusok mindig is nagy jelentőséggel bírtak a biztosítási jogviszonyokban. Ezek közül is kiemelt szerep jutott a magánszférának, ezen belül pedig az ügyfelekkel kapcsolatos adatoknak.

A biztosítási ágazat működésének szükségszerű eleme az, hogy a biztosítók számos adatot kezeljenek az ügyfelekkel kapcsolatban. Ennek során azonban törekedniük

³⁴ A kutatások azt mutatják, hogy az ügyfelek érzékenyebbek a magatartásukra és a tevékenységeikre, mint az „elhelyezkedésükre” vonatkozó adatokkal kapcsolatban, így az előbbieket értékesebbnek tartják. Lásd Sebastian Derikx – Mark de Reuver – Maarten Kroesen: Can privacy concerns for insurance of connected cars be compensated? *Electron Markets*, 2016/26. 78–79.

³⁵ Az előrejelzések szerint a kiberbiztosítási piac nagysága 2020-ra elérheti a 7,5 milliárd dollárt. Lásd Ötvös Gergő: Kiberbiztosítási trendek. *Biztosítás és Kockázat*, 2016/1. 60.

³⁶ Gulyás Attila: Egy hatékony kiberbiztosítási piac működésének támogatása. *Biztosítás és Kockázat*, 2017/3. 81–87.

kellene arra, hogy csak azokat az adatokat szerezzék be, amelyekre egyértelműen szükségük van a kockázat felmérése és a bejelentett szolgáltatás iránti igények elbírálása során. Így a jelenlegi gyakorlatokon sokat javítana, ha a biztosítók az ügyfelek számára átláthatóvá tennék, hogy az egyes ügyfelektől történő adatbekéréseknek milyen szerepük van a kockázat meghatározása vagy az igények elbírálása során. Ha pedig a biztosító harmadik személyektől kér adatot az ügyfél vonatkozásában, akkor az adatigénylés mindig célzott legyen (ne számos egyéb adatot is tartalmazó dokumentumokat szerezzenek be). Az ilyen adatigénylések során az is előfordulhat, hogy e folyamat során új adat jön létre. Ebben az esetben azt kellene biztosítani, hogy az új adatot mindig először az ügyfél ismerje meg, nem pedig a biztosító.

Az ügyfelekkel kapcsolatos adatok biztosítási titoknak minősülnek. A vonatkozó jogszabályok azonban álláspontunk szerint több szempontból hiányosak, módosításra szorulnak: nem adnak irányutatást a téren, hogy a biztosító mely alkalmazottai rendelkezhetnek hozzáféréssel az ügyfelek adataihoz, és hogy ennek a hozzáférésnek az egyes esetekben mekkora lehet a terjedelme. Ezen kívül azokat a minimális technikai feltételeket sem rögzítik, amelyeket a biztosítóknak teljesíteniük kellene az adatbiztonság megfelelő garantálása érdekében.

Az egyértelműen látszik, hogy a biztosítók által kezelt adatok mennyiségének folyamatos növekedése számos újabb kockázatot és kihívást jelent a biztosítók számára. Ugyanakkor a technológiai fejlődés és annak a magánszférára gyakorolt hatása új lehetőségeket is teremtenek a biztosítási szektor számára. Egyrészt lehetővé teszi a kockázatok kifinomultabb felmérését és így a díjaknak a kockázatokhoz való minél pontosabb igazítását (lásd a használatalapú biztosításokat). Másrészt számos szolgáltatási szektorban jelentős mennyiségű adat halmozódik fel, ami olyan új kockázatokat teremt, amelyek fedezésére a biztosítás nyújthat megfelelő megoldást, ezzel újabb piacot teremtve a biztosítási szektornak (lásd a kiberbiztosításokat).

A magánélet védelme az Emberi Jogi Bíróság gyakorlatában

1. A magánélet védelme az Emberi Jogi Egyezményben

Az Európai Emberi Jogi Egyezmény 8. cikkelye kimondja a magánülethez való jog védelmét, és egyúttal megfogalmazza annak korlátait is. Az Egyezmény 8. cikkelyének 1. bekezdése rögzíti, hogy mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák, 2. cikkelyének értelmében pedig ezeknek a jogoknak a gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges. Az 1. bekezdés egyrészt negatív kötelezettséget határoz meg az állam számára, megtiltva a polgárok magánéletébe való beavatkozást, másrészt pedig pozitív kötelezettségként írja elő a magánélet védelmének biztosítását az állampolgárok egymás közötti (horizontális) jogviszonyaiban. A 2. bekezdés rendelkezése határozza meg a magánélet védelmének a korlátait. A rendelkezés alapján az állam tehát nemcsak tartózkodása köteles, hanem köteles biztosítani a magánülethez való jog érvényesülését az állampolgárok egymáshoz való viszonyaiban is.

Az Egyezmény 8. cikkelye közvetlenül nem az emberi méltóságot védi, hanem a személyiség szabad kibontakozásának a lehetőségét biztosítja. A védelem nemcsak természetes személyeket illet meg, hanem megilleti jogi személyeket is, amennyiben a magánülethez való jog rájuk is értelmezhető.²

Az Emberi Jogi Bíróság a magánélet védelmének széles értelmezéséből indul ki, amely a magánkommunikációt, a képmáshoz való jogot, az adatvédelmet és a családi viszonyokat, voltaképpen a magánülethez való jog valamennyi lehetséges aspektusát

¹ Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi tanára, dékán, az ELTE ÁJK Polgári jogi tanszékének vezetője.

² EJE 1999. június 26., 29197/95, Bernard és mások v. Luxemburg.

felöleli.³ A Bíróság a döntéseiben nem határozza meg pontosan és nem írja körül kimerítően a magánélet fogalmát. Azt nem korlátozza az egyén lakására vagy azokra a helyekre és helyzetekre, amelyek a külvilágtól való visszavonulást szolgálják, hanem kiterjeszti az egyénnek azokra a személyes kapcsolataira is, amelyeket ő a személyiségének kiteljesedése és fejlődése érdekében létesít, ideértve azokat a magántermészetű vagy üzleti tevékenységeket is, amelyek a külvilággal való kapcsolatokat építést szolgálják.⁴ A magánélet védelme a Bíróság értelmezése szerint kiterjed az egyén testi és erkölcsi integritására,⁵ szexuális orientációjára és szokásaira,⁶ továbbá a személyes vagy magántereire⁷ is.

Az Emberi Jogi Egyezmény 10. cikkelyének rendelkezése által védett szólás- szabadság (véleménynyilvánítás szabadsága) és a magánülethez való jog kollíziója kapcsán a Bíróság nem fogalmazott meg olyan elvet, amely az egyiknek a másikkal szemben prioritást adna. A Bíróság abból indul ki, hogy az adott eset összes körülményeit mérlegelve kell meghatározni azt, hogy a magánélet védelmét érvényesíti a jog a szólásszabadsággal szemben, vagy fordítva. Az Emberi Jogi Bíróság nem tekintti privilegizálnak a sajtó helyzetét sem. És a von Hannover (2004) ügyben hozott döntés magásra állította be a magánülethez való jog védelmének szintjét azon államok számára, amelyek a sajtószabadságot kiemelt, más érdekekkel szemben erősen privilegizált védelemben részesítik.⁸

Az emberi jogok érvényesítésének két nehezen kezelhető pontja az emberi jogok horizontális jogviszonyokban való érvényesülése, valamint az állam pozitív kötelezettségének meghatározása. Az emberi jogoknak a magánjogi jogviszonyokban való érvényesülése messze túlmutat azon a problémán, hogy mennyiben és hogyan érvényesülhetnek a magánjogi jogviszonyokban olyan elvárások, amelyeket nemzetközi közjogi normák rögzítenek, illetőleg amelyeket az adott jogrendszer írott alkotmánya rögzít. A globalizációval járó, egységes értékrend iránti igény az emberi jogokat sajátos funkcióval ruházza fel. A globalizáció, a kereskedelmi és társadalmi kapcsolatok, továbbá a kultúra homogenizálódása mind szélesebb körben igényel egységes válaszokat az egyes kérdésekre. Az európai közösségi szintű jogközelítés kifejezetten célozza is ezt. Egyre nagyobb és nyilvánvalóbb igény jelentkezik ezáltal

³ Harmathy, Attila: On certain Aspects of Privacy. *Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös Nominatae Sectio Iuridica*, 2005. 5–27.

⁴ A bíróság a más emberi lényekkel való kapcsolatteremtést a magánélet védelme körébe vonja, kutya tartását azonban nem. *EJEB* 1976. május 18., 6825/74 [1976] X v. Iceland.

⁵ *EJEB* 1993. március 25., 13134/87, *Costello-Roberts v. The United Kingdom*.

⁶ *EJEB* 1981. október 22., 7525/76, *Dudgeon v. The United Kingdom*.

⁷ *EJEB* 1989. március 30., 10461/83, *Chappell v. The United Kingdom*.

⁸ *Beverly-Smith, Huw – Ohly, Ansgar – Lucas-Schloetter, Agnès: Privacy, Property and Personality*. CUP, Cambridge, 2006. 221.

a jog egységesítésére. Az egységesítés azonban a törvényi szabályok szintjén valódi tartalommal még nem bír. Ahhoz, hogy valóban egységes jogról beszéljünk, a nyitott törvényi tényállások és a generálklauzulák konkretizált tartalmának is egységesnek kell lenniük. Mivel a nyitott tényállások és a generálklauzulák értékelésen keresztül töltik ki a normákat konkrét tartalommal és esetenként értékelések alapján írják felül a dogmatikai rendszer által közvetített alapértékelést, az egységes konkretizált tartalom csak egységes értékrend és az értékrend elemeit képező értékelések egységes preferenciarendszere által valósulhat meg. Az emberi jogok valójában ezt a közös értékrendet rögzítik.

Az állam pozitív kötelezettsége az emberi jogok érvényesülésének egyik leginkább kritikus pontja, mert meg kell határozni azokat az elvárásokat, amelyeket az állammal szemben támasztunk az emberi jogok érvényesülése kapcsán. Ezek az elvárások olyan mércét formálnak, amelyek az állam cselekvési kötelezettségét és azoknak a korlátait rögzítik. A kötelezettség elmulasztása pedig felelősségi következményekkel jár. Ez egyrészt társadalmi költséget jelent, másrészt pedig az államra hárítja a polgárainak a magatartásából származó kockázatot. Ezért merülhet fel kérdésként például az, hogy az állam köteles-e megakadályozni bűncselekményeket,⁹ felszámolni társadalmi folyamatok következtében „természetes” módon előállt szegregációt, vagy köteles-e alapszolgáltatásokat (lakhatás, egészségügyi ellátás) ellenszolgáltatás nélkül is biztosítani a polgárai számára.

2. A magánélet védett aspektusai

A magánülethez való jog védelme felöleli a testi, pszichikai, és társadalmi integritáshoz való jogot. Ebben a körben szinte valamennyi európai társadalom legérzékenyebb problémái közé tartozik a méhmagzat életjogának kérdése. Az Emberi Jogi Bíróság is konfrontálódott ezzel a kérdéssel. Bár a méhmagzat életjogát a Bíróság nem vitatta,¹⁰ egy 2010-ben meghozott döntésében a Bíróság megállapította azt is, hogy a magánülethez való jog nem biztosít alanyi jogot a várandós anyának a terhesség megszakítására. Azonban megállapította azt is, hogy Írország megsértette az Egyezmény 8. cikkének rendelkezéseit akkor, amikor egyáltalán nem biztosított törvényben szabályozott lehetőséget a terhesség megszakítására.¹¹

⁹ EJE 1998. október 28., 87/1997/871/1083, Osman v. Egyesült Királyság.

¹⁰ EJE 2004. július 8., 53924/00, VO v. France.

¹¹ EJE 2010. december 16., 25579/05, A, B és C v. Ireland.

A magánélethez való jogba való állami beavatkozás egyik jellemző helyzete az állami kényszerintézkedések, köztük a bíróság által elrendelt orvosi vagy pszichológiai vizsgálatnak való alárendelés. Az ilyen beavatkozások csak a 8. cikk 2. bekezdésében meghatározott kivételes körben lehetnek alátámasztottak.¹² Az orvosi jogviszony körében az állam pozitív kötelezettsége kiterjed a testi épség védelmének a biztosítására abban a körben is, amelyben az orvosi beavatkozásra a beteg beleegyezése mellett kerül sor. A beteg beleegyezése nélkül az orvosi beavatkozás csak a 8. cikk 2. bekezdésében meghatározott kivételes körülmények fennállása esetén lehet megengedett.¹³ Az állam felelősségét akár állami, akár magánklinikán bekövetkezett egészségkárosodás is megalapozhatja, ha az állam a beteg védelmében nem tette meg mindazt, ami elvárt volt. Az elvárt védelem biztosítása a megfelelő tartalmú jogi szabályozás megalkotása mellett magában foglalja az ellenőrzés megfelelő biztosítását is.¹⁴

A rendőrségi és bírósági kényszerintézkedések, mint például vér- és DNS-mintha vétele vagy a drogtesztek, függetlenül attól, hogy milyen mértékű fizikai beavatkozással járnak, a 8. cikk 2. bekezdésének alkalmazási körébe esnek és csak annyiban megengedettek, amennyiben annak alapján alátámasztottak.¹⁵

Az Egyezmény 8. cikkében meghatározott jogok a magánélethez való jogot védik és írják körül. A magánélethez való jog az egyéni szabadság és a személyiség szabad kibontakozásának a konkretizálása. Az önmeghatározás jogát jelenti. Azt, hogy az egyén önmagát azáltal határozza meg, hogy eldönti, mi az, amit a világ elé tár és mi az, amit magának megőriz. Ebbe a körbe tartoznak a személyes adatok, különösen a családi származással kapcsolatos információk, de ide tartozik a nemi identitás és a nemi élet megválasztásának szabadsága is. Sajátosan jelentkezett a Bíróság gyakorlatában az a problémakör, hogy az Egyezménnyel összeegyeztethető-e olyan nemzeti jogi szabályozás, amely lehetővé teszi gyermek születése esetén azt, hogy a szülő a gyermeke számára anonim maradjon. Ilyen szabályozás fenntartása nem ütközik az Egyezmény rendelkezéseibe, mivel azonban korlátozza a gyermek jogát a származása megismerésében, csak a szemben álló érdekek mérlegelésével dönthető el, hogy az adott szabályozás elfogadható-e.¹⁶

¹² Meyer-Ladewig, Jens – Nettesheim, Martin: EMRK Artikel 8 Recht auf Achtung des Privat- und Familienlebens. In: Meyer-Ladewig, Jens – Nettesheim, Martin – von Raumer, Stefan (Hrsg.): EMRK Europäische Menschenrechtskonvention. Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel, 2017. Rn 13.

¹³ EJEK 2007. március 20., 5410/03, Tysiac v. Poland.

¹⁴ EJEK 2007. november 15., 22750/02, Bendersky v. Ukraine.

¹⁵ EJEK 2003. november 27., 26624/95, Worwa v. Poland; EJEK 2003. július 22., 24209/94, Y. F. v. Turkey; EJEK 2004. március 9., 46210/99, Wretlund v. Sweden.

¹⁶ EJEK 2003. február 13., 42326/98, Odièvre v. France, EJEK 1989. július 7., 10454/83, Gaskin v. The United Kingdom.

A kommunikációs csatornák állami ellenőrzése, ideértve telefonbeszélgetések lehallgatását akár otthonokban, akár a rendőrség és a büntetés-végrehajtás helyiségeiben a 8. cikk 2. bekezdésében meghatározott körülmények fennállása esetén lehet alátámasztott.¹⁷

A jóhírnév és a becsület az egyén társadalmi identitásának a része. Az Egyezmény alkalmazásában a jóhírnév sérelme azonban csak olyan esetekben állapítható meg, amelyekben a jogsértőnek állított magatartás valós társadalmi súllyal bír és kihatással van az egyén társadalmi létére.¹⁸ Az egyént a társadalomhoz a neve kapcsolja. Ezért a névhez való jog is az Egyezmény 8. cikke alapján védett.¹⁹ Ugyanez vonatkozik a képmáshoz való jogra is.²⁰ Jellemzően a képmáshoz való jog sérelme áll azoknak az eseteknek a középpontjában, amelyek az egyén és a sajtó konfliktusaként jelennek meg jogvitákban. A Bíróság világosan állást foglalt amellett, hogy az egyén képmásának és az egyénre vonatkozó személyes információknak a nyilvánosságra hozatala a közérdek védelmével alátámasztottnak lennie ahhoz, hogy az egyén beleegyezése nélkül is jogszerű legyen. Önmagában a közösség kíváncsiságának a kielégítése ilyen érdeket nem alapozhat meg.²¹ Ebben a körben a véleménynyilvánítás szabadságának kisebb súlya van.²²

A magántények nyilvánosságra hozása legtöbbször a sajtó közreműködésével történik, és ezért többnyire a sajtót helyezik ezeknek a kérdéseknek a vizsgálati középpontjába, de ez korántsem szükségszerű. Az Internet különböző rendeltetésű és fenntartású felületei egyre inkább lehetővé teszik a magántények nyilvánosságra hozását anélkül, hogy abban a sajtó bármilyen módon közreműködne. A sajtó szerepe és a médiával szemben indított perek nagy száma azt eredményezte, hogy a figyelem középpontjába az Emberi Jogi Bíróság gyakorlatában is a magántények nyilvánossághoz való közvetítése került.²³ Eközben a jogsértést nemcsak a magántényeknek a nyilvánosság felé közvetítése, hanem már a védelemben részesített személy akaratára ellenére való megismerése is megvalósítja, akkor is, ha egyébként az nem kerül

¹⁷ EJE 2003. április 3., 39339/98, M. M. v. The Netherlands; EJE 1993. november 23., 14838/89, A v. France; EJE 2004. június 1., 8704/03, Van der Graaf v. The Netherlands.

¹⁸ Pl. EJE 2015. június 16., 64569/09, Delfi AS v. Estonia; EJE 2014. január 21., 34288/04, Ihsan Ay v. Turkey.

¹⁹ EJE 1994. február 22., 16213/90, Burghartz v. Switzerland.

²⁰ EJE 2004. június 24., 59320/00, Caroline von Hannover v. Germany.

²¹ EJE 2004. június 24., 59320/00, Caroline von Hannover v. Germany.

²² EJE 2009. június 4., 21277/05, Standard Verlags GmbH v. Austria.

²³ EJE 2004. június 24., 59320/00, Caroline von Hannover v. Germany; EJE 2012. február 7., 40660/08, Caroline von Hannover v. Germany No. 2.

nyilvánosságra. Telefonbeszélgetések lehallgatása,²⁴ beszélgetések rögzítése,²⁵ a magánlevelezés megismerése, a munkavállaló munkahelyi, de személyes természetű elektronikus levelezésének a munkáltató általi ellenőrzése²⁶ mind olyan magatartások, amelyek a magánélethez való jog sérelmét megvalósíthatják. Ezeket a magatartásokat az Emberi Jogi Bíróság az Emberi Jogi Egyezmény 8. cikkelyében biztosított magánélethez való védelmének alkalmazási körébe vonta.

Bár a magánélethez való jog értelmezése és megközelítése kapcsán jelentős különbségek adódhatnak a személyiségvédelem koncepcióján alapuló kontinentális jogok és az angol jog között, a Bíróság gyakorlata e jogrendszerek fokozatos közeledését eredményezi, például a közszereplők magánélethez való jogának megítélése kapcsán. A francia joggyakorlat nem alkalmaz eleve különböző védelmi szintet közszereplők és közszereplőnek nem minősülő személyek magánélethez való jogának védelme során. A közszereplőnek minősülő személyek annyiban kötelesek elviselni a magánéletükbe való beavatkozást, amennyiben ezt a közérdek alátámasztja. A bíróság számára a döntő szempont az, hogy a nyilvánosságra hozott információ mennyire fontos a társadalom számára; így, ha a nyilvánosságra hozott információ tisztán kereskedelmi érdekeket szolgál, a jogvédelem szintje közszereplők esetében sem csökken. A német bírói gyakorlat szintén elvárja a nyilvánosságra hozott információ közérdekkel való alátámasztását a kortárs történelem szereplői esetén is. Az angol jog ezzel összhangban szintén nem indul ki abból, hogy bizonyos személyek a társadalmi szerepvállalásuk alapján eleve kisebb fokú jogvédelemben részesülnek. A közszereplői minőség csak egyike azoknak a tényezőknek, amelyeket a bíróság az érdekösszemérés során figyelembe vesz. Közéleti szereplők magánélete is védett akkor is, ha nyilvános helyen történik a beavatkozás.²⁷

A magánjog válaszai a jogsértésekre jellemzően a jogsértést követő *ex post* reakciók, ezért a jogsérelmek következményeinek az orvoslására modellezettek, de preventív hatásuk viszonylag gyenge vagy *ex post* közvetett. A személyiséget ért jogsértések esetén a kártérítési szankció többnyire nem tudja teljes egészében orvosolni a jogsértéssel okozott hátrányt. Ezért egyre erősebb az igény a jogsértést megelőző preventív szankciók alkalmazásának a lehetőségére. Az Emberi Jogi Bíróság

²⁴ EJEB 2000. február 16., 27798/95, Amman v. Switzerland. A Bíróság a lehallgatás jogellenességének a megállapítása során figyelembe vette azt is, hogy az eljárás tárgyát képező magatartás időpontjában a sérelmet szenvedett féllel szemben nem volt folyamatban büntető eljárás.

²⁵ EJEB 2001. szeptember 25., 44787/98, P. G. and J. H. v. The United Kingdom. A beszélgetésre és annak rögzítésére a rendőrség helyiségében került sor, anélkül, hogy erről a sérelmet szenvedett felet előzetes tájékoztatták volna.

²⁶ EJEB 2007. április 3., 62617/00, Copland v. The United Kingdom.

²⁷ Beverley-Smith, Huw – Ohly, Ansgar – Lucas-Schloetter, Agnès: Privacy, Property and Personality. CUP, Cambridge, 2006. 225.

a Mosley- ügyben világossá tette, hogy a magánülethez való jog biztosítása kapcsán megfogalmazott elvárás az Emberi Jogi Egyezmény részes államai számára nem terjed ki a jogvédelem meghatározott módjainak a biztosítására. Max Mosley azt a kötelezettséget szerette volna kimondatni a Bírósággal, hogy a sajtó köteles az érintett felet előzetesen értesíteni abban az esetben, ha a magánületére vonatkozó információt készül nyilvánosságra hozni. A Bíróság azonban a kérelmet elutasította és kimondta azt, hogy a részes állam ilyen kötelezettsége az Egyezmény rendelkezéseiből nem vezethető le.²⁸

A kontinentális jogrendszerekben azonban a magánülethez való jog védelmét a magántények sajtó útján való közzététele tette tudatossá. Azt, hogy ebben a modern jogfejlődés meddig jutott el, azok a perek illusztrálják leginkább, amelyeket Caroline von Hannover, monacói hercegnő indított különböző lapok ellen. Ezek az ügyek nemcsak azért érdekesek, mert a magánülethez való jog magánjogi és emberi jogi aspektusait határesetekkel vetették fel, hanem azért is, mert végül ezek a perek vezettek ahhoz, hogy a Bíróság a közszereplők védelmének a határait az emberi jogi jogvédelem szempontjából megfogalmazza. Caroline von Hannover, monacói hercegnő személye hosszú ideje áll a bulvársajtó érdeklődésének a középpontjában, és ő ugyanilyen régóta próbál ez ellen a jog eszközeivel küzdeni. Ügyei a sajtó és a magánülethez való jog valamennyi lényeges problémáját felhozzák, állásfoglalásra kényszerítve ezekben a kérdésekben a bíróságokat is. Az ügyek sajátossága, hogy valamennyi esetben róla és a családtagjairól készült fényképek megjelentetésével kapcsolatosak (amint láttuk, ilyen helyzetek álltak a legfontosabb angol ügyek középpontjában is).

A szólásszabadság a társadalmi létnek, a magánélet védelme pedig az egyéni létnek az alapja. Ez a konfliktus a fő érvelési vonal a közéleti szereplők jogvédelme kapcsán is, amelyet külön fejezetben érintünk. A standard érvelés szerint ugyanis a közéleti szereplők, ismert személyiségek magánülete egyes részleteinek nyilvánosságához közérdek fűződik. És általában ezzel magyarázzák azt, hogy az ilyen személyek részére biztosított jogvédelem a magánülethez való jog kapcsán miért szűkebb. Általában egyetértés van abban is, hogy a szólásszabadság védelme nem terjed ki a magánpletykákra, mert azok védelemre nem érdemesek. Ugyanakkor nem teljesen igaz, hogy a szólásszabadság és a magánülethez való jog önmagukban egymást kizáró jogok lennének. Így például a két ember közötti vagy kis csoporton belüli személyes kommunikáció védelme a magánülethez való jog biztosításával éppen a szólásszabadság érvényesülését tudja biztosítani.²⁹

²⁸ EJE 2011. május 10., 48009/08, Mosley v. The United Kingdom.

²⁹ Barendt, Eric: Privacy and freedom of speech. In: Kenyon, Andrew T. – Richardson, Megan (eds): *New Dimensions in Privacy Law*. CUP, Cambridge, 2006. 11–31, 12.

Az európai jogrendszerekben általában elfogadott, hogy a társadalmi szerepvállalás egyik következménye a védelem átlagosnál alacsonyabb szintje. Ez abban is kifejeződik, hogy a közéleti szereplők nagyobb mértékben kell, hogy túrják a magánéletükbe való beavatkozást, mint a társadalom tagjai általában. Az is általánosan elfogadottnak tűnik ugyanakkor, hogy a magánélethez való jog ezeket a társadalmi szereplőket is megilleti, közéleti szerepvállalásuk nem fosztja meg őket a magánélet védelmétől. Messze nem világos azonban, hogy kiket kell az ilyen, a beavatkozást nagyobb mértékben túrni köteles személyek körébe tartozónak tekinteni, és az sem, hogy hol és milyen szempontok szerint húzhatóak meg az őket még megillető jogvédelem határai. Különös nehézséget okoz mindennek meghatározásában az, hogy a közszereplő fogalma ugyanolyan homályos és definiálhatatlan, mint a magánélet védelme általában. Ráadásul a közszereplők nem képeznek homogén csoportot. Vannak, akik maguk vállalják ezt a szerepet, és vannak, akik akaratlanul (például születésük folytán) kerülnek ebbe a helyzetbe. Vannak, akik részt vesznek társadalmi döntéshozatali folyamatokban. Vannak azonban olyanok is, akik nem kerülnek ilyen helyzetbe, ugyanakkor a társadalmi szerepvállalásuk folytán formálják a társadalom tagjainak (elsősorban a fiataloknak) a személyiségét, befolyásolják az értékrendjüket, és példaként követik őket. Voltaképpen két, következetesen alkalmazható elv látszik kirajzolódni. Az egyik, hogy közszereplő elsősorban az lehet, aki a saját döntésénél fogva válik a közérdeklődés tárgyává. A másik pedig, hogy ezeket a személyeket is megilleti a magánélethez való jog, de ez a magánéletnek arra a szférájára korlátozódik, amelyet közérdek nem érint.

Hogy ennek a kérdésnek a megítélésében mennyire nem egységes a gyakorlat, jól mutatja az az ügy, amelyet a korábban már említett Caroline von Hannover vitt a strasbourgi Emberi Jogi Bíróság elé.³⁰ Caroline keresetének az alapja az volt, hogy a német bíróságok nem biztosítottak neki megfelelő jogvédelmet akkor, amikor a kereseteinek csak részben adva helyt, egyes lapokat nem marasztaltak el olyan fotók megjelentetése miatt, amelyek őt a gyermekeivel, bevásárlás közben, egy barátjával egy étterem szeparált kerthelyiségében és más hasonló, hétköznapi helyzetekben mutatták, valamennyi esetben az otthonán kívül. A német bíróságok álláspontja az volt, hogy Caroline von Hannover közszereplő, ezért el kell viselnie azt, hogy a személyes és családi életének az otthonán kívüli eseményeiről a sajtó a közvéleményt tájékoztatja, akkor is, ha azok nem tartoznak a társadalmi szerepvállalás körébe. A német bírói gyakorlat és jogirodalom a személyek három kategóriáját alakította ki abból a szempontból, hogy a róluk készült fotók hozzájárulásuk nélküli megjelenését mennyiben kötelesek túrni. Az első kategóriába a kortárs történelem személyiségeit

³⁰ EJEB 2004. június 24., 59320/00 Caroline von Hannover v. Germany.

sorolja, akik nem a társadalmi szerepük, hanem a személyük folytán tekintendők kiemelkedően fontosnak (*absolute Person der Zeitgeschichte*). Az ebbe a kategóriába tartozó személyek túrni kötelesek lehetnek a róluk készült fotók hozzájárulásuk nélküli megjelenését, bár ők sem kötelesek automatikusan túrni bármely róluk készült kép nyilvánosságra hozását. A második kategóriába tartozónak az első kategóriába sorolt személyek környezetében lévőket tekinti (*relative Person der Zeitgeschichte*), akiket az első kategóriánál erősebb, de a harmadik kategóriánál alacsonyabb szintű védelem illet meg. A harmadik csoportba pedig az egyéb személyeket sorolja.

A német bíróságok Caroline von Hannovert, a monacói herceg idősebb nővérét az első kategóriába tartozó személynek minősítették és ennek alapján utasították el a fényképek megjelenésének megakadályozására irányuló keresetét.³¹ Amint ebből látszik, a német bíróságok és a német jogtudomány is statikus, a személy minősítésén alapuló megközelítést alakított ki. Az Emberi Jogi Bíróság azonban, Caroline von Hannover kérelmének helyt adva elmarasztalta Németországot, a kérdéses fényképek megjelenését az Egyezmény által is biztosított magánélethez való jog megsértésének minősítve. A döntés horderejét azonban igazából nem önmagában ez adja, hanem az, hogy a közszereplők magánéletének védett határát megvonva a Bíróság a német joghoz képest eltérő megközelítést alkalmazott és önálló tesztet állított fel. A Bíróság egyrészt abból indult ki, hogy a kérdéses fotókon végzett tevékenység tisztán magántermészetű volt és nem volt kapcsolatban semmilyen közéleti szerepvállalással, másrészt pedig a védelem határának megvonásánál funkcionális megközelítést alkalmazott. A döntés voltaképpen nem a közszereplőt, hanem a közszereplést tekinti a korlátozott védelem döntő faktorának és nem a személyt, hanem a nyilvánosság felé közvetített információt minősíti. A Bíróság által alkalmazott teszt funkcionális, és nem személyhez kötött megközelítést tükröz. Abból indul ki, hogy különbséget kell tenni egyfelől olyan, például politikusokra vonatkozó tények közlése között, amelyek a demokratikus társadalomban a társadalmi vitákhoz járulnak hozzá, másfelől pedig az egyének magánéletének tényei közlése között, különösen olyan személyek kapcsán, akik semmilyen hivatalt nem töltenek be. Az előbbi esetben ugyanis a sajtó a demokrácia öréneke alapvető fontosságú szerepét tölti be, a másodikban azonban ilyenről nincsen szó. Olyan fényképek közlése, amelyek egyedüli célja az olvasóközönség kíváncsiságának a kielégítése a kérelmező magánélete egyes részleteinek nyilvánosságra hozatalával, nem tekinthető olyannak, ami közérdekű társadalmi vitákhoz járul hozzá, akkor sem, ha a sérelmet szenvedett fél egyébként közismert személy. A megközelítés ráadásul a funkcionális megközelítésnek is szűkebb értelmezéséből

³¹ Ziegler, Katja S.: The Princess and the Press: Privacy after Caroline von Hannover v. Germany. In: Ziegler, Katja S. (ed.): Human Rights and Law. Hart Publishing, Oxford, 2007. 191.

indul ki, amennyiben azt hivatali szerepvállaláshoz köti. Márpedig Caroline von Hannover Monacóban semmilyen hivatali funkciót sem tölt be. Ez a megközelítés nemcsak a német felfogás³² újragondolását teheti szükségessé.

A közszereplőket megillető jogvédelem korlátait a magyar jog is személyhez kötötte, bár a német bírói gyakorlatnál konkretizáltabb módon határozza meg. Közszereplőnek azok a személyek minősülnek, akik nyilvános közéleti szereplést vállalnak, vagy a közélet alakulására jelentős befolyással bírnak.³³ A magyar bírói gyakorlatban és jogirodalomban a közszereplők személyiségvédelmének a magánélethez való jog kontextusában való megközelítésére még nem került sor, a képmáshoz való jog szempontjából való vizsgálat azonban számos alkalommal felmerült. Ennek a gyakorlatnak az eredményei abban összegezhetők, hogy közéleti szereplőnek minősülnek azok, akik valamilyen közéleti jellegű nyilvános tevékenységet végeznek vagy döntéseket hoznak.³⁴ Ez a megközelítés nem mond ellent alapvetően az Emberi Jogi Bíróság testjének, azonban, hasonlóan a német gondolkodáshoz, személyhez, és nem közszerepléshez kötött; a funkcionális megközelítés alkalmazása összhangban van a Bíróságnak a von Hannover v. Germany ügyben elfoglalt álláspontjával. Annyiban azonban továbbgondolásra szorul, hogy a teszt középpontjában a társadalmi tevékenység és nem a személyi minősítés kell, hogy álljon. Különösen vonatkozik ez azokra a közéleti szereplőkre, akik hivatalt nem vállaltak és társadalmi döntésekben nem vesznek részt. A magánélethez (képmáshoz) való jog érvényesülése szempontjából pedig – a Bíróság döntéséhez hasonlóan – világosabb jogalkalmazási szempontok megfogalmazására van szükség. A joggyakorlat középpontjában a közszereplők képmáshoz való joga kapcsán elsősorban a szeméremértő, lejárató célzatú, a személyiség megítélését, emberi méltóságát csorbító ábrázolások álltak.³⁵ Hiányzott azonban az a teszt, amely a magántények és a magánélet eseményeit rögzítő fényképek közzlésének megengedettségére lenne alkalmazandó. Más megfogalmazásban ez azt jelenti, hogy a magyar jog – hasonlóan egyébként általában a kontinentális jogokhoz – a jogvédelem középpontjába nem az egyén döntési szabadságát, hanem az emberi méltóság védelmét állítja. A védett jogi érdek sokkal inkább az emberi méltóság, mint a személyek önrendelkezési joga. Ezt a szemléletet erősíti a Ptk. (2013) 2:42.§-ában foglalt rendelkezés is, amely – összhangban az alkotmányos megközelítéssel – a személyiségi jogvédelem alapértékeként az emberi méltóságot határozza meg és tekinti a személyiségi jogok forrásának. A képmáshoz való jog kapcsán

³² Ziegler, Katja S.: *The Princess and the Press: Privacy after Caroline von Hannover v. Germany*. In: Ziegler, Katja S. (ed.): *Human Rights and Private Law*. Hart Publishing, Oxford, 2007. 195.

³³ Tattay Levente: *A közszereplők személyiségi jogai*. 2007, 2009. 19.

³⁴ Uo. 153.

³⁵ Uo. 155.

azonban a magyar bírói gyakorlat is az európai tendenciákkal összhangban lévő megközelítést követ, amikor a közszereplőről készült fénykép nyilvánosságra hozatalát csak az érintett hozzájárulásával tekinti jogszerűnek, ha az nem az érintett közszereplésével összefüggésben és a közéleti megnyilvánulásai által meghatározott keretek között történik.³⁶

A von Hannover v. Germany (2004) ügy sok tekintetben mérföldkő a közszereplők személyiségi jogainak védelme körében. Nem ad azonban teljes tesztet a közszereplők fogalmára, valamint a jogvédelem határait a magánülethez való jog egyéb aspektusai tekintetében. Nemcsak hivatali funkciót betöltő személyek esetében indokolt a jogvédelem szintjének csökkentése, hanem olyan társadalmi szereplők esetében is, akik a saját döntésük alapján vállalnak társadalmi nyilvánosságot, továbbá azt, hogy szereplésükkel formálják a közvéleményt, a társadalom tagjai személyiségének a fejlődését és a társadalmi viselkedési mintákat.

A közszereplők magánéletének védelme kapcsán alkalmazandó teszt eltérő lehet a magánélet egyes aspektusai kapcsán. Míg ez a megközelítés a személyre vonatkozó tények közlésének és fényképek megjelentetése körében jól használható lehet, a magánlakás és a magánbeszélgetés, illetőleg a magánlevelezés feltétlen védelme indokolt közszereplők esetében is. Ha a magánéletnek ezeket a vonatkozásait is kivesszi a jog a védelem alól, az az egyéni lét olyan elemeibe vetett bizalmat is aláássa, amely nélkül a személyiség szabad kibontakozása és fejlődése elképzelhetetlen.

A magánülethez való jog sérelme a magántények nyilvánosságra hozatalával egyébként akkor is megállapítható, ha az az emberi méltóság csorbítására nem alkalmas. A védett jogi érdek a magánülethez való jog esetében nem az egyén társadalmi megítélése, hanem a magánautonómia, az önmeghatározás és a személyiség szabad kibontakozásának biztosítása.

3. A magánülethez való jogba való beavatkozás alátámasztása

Az egyén és az állam viszonyában központi kérdés a magánülethez való jogba való közhatalmi beavatkozás alátámasztottsága. Az Egyezmény 8. cikkének 2. bekezdése szerint a magánületbe való beavatkozás akkor legitim, ha törvényben meghatározott esetben történik, és egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény

³⁶ BH 2006. 282. A döntés által tükrözött állásfoglalás a Ptk. (2013) alkalmazásában továbbra is fenntartható.

megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, vagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges. Törvényben meghatározott esetnek nemcsak az írott jogi normában és formálisan törvényként elfogadott jogforrás van rögzített eset minősülhet, hanem olyan is, amelyet alacsonyabb rendű jogszabály vagy akár a bírói gyakorlat mond ki.³⁷ A törvényben meghatározottság elvárása valójában a jogállamiság általános elvének a rögzítése. Ebből a szempontból nem a norma formális megjelenése, hanem a minősége mérvadó. A „törvénynek” a polgár számára hozzáférhetőnek és megismerhetőnek kell lennie ahhoz, hogy annak alapján a beavatkozás az emberi jogi jogvédelemmel összeegyeztethető legyen. Önkényes jog ezt nem alapozhatja meg.³⁸

A beavatkozás akkor tekinthető szükségszerűnek, ha érvényesülést kívánó társadalmi szükséglet támasztja alá a megalapozott cél elérése érdekében és az alkalmazott eszköz arányos. Jelentősége van annak is, hogy az Egyezmény szükségszerűségét és nem hasznosságot vagy célszerűséget vár el. Ebben a körben különös tekintettel kell lenni a demokratikus társadalom lényeges jellemző jegyeire, azaz a pluralizmusra, a toleranciára és a nyitott gondolkodásra. A beavatkozás megalapozottságának vizsgálata során a Bíróság tekintettel van arra is, ha a kérdéses beavatkozás az egyén magánéletének olyan különösen intim területeit érinti, mint a szexualitás vagy a telefonbeszélgetések titkos lehallgatása.³⁹

A Bíróság tiszteletben tartja az állami bíróság szabadságát az adott államban érvényesülő törvényi rendelkezések értelmezésében. Annak vizsgálata során, hogy az adott beavatkozás a demokratikus társadalom védelme érdekében szükséges-e, a nemzeti bíróságok szabad mérlegelési teret kapnak a társadalmi szükséglet megítélésében. Hasonlóképpen széles a nemzeti bíróság játéktere abban, hogy miként egyenlíthető ki az ütköző egyéni és közösségi érdekek, mint ahogy széles körben ismeri el a Bíróság a nemzetállam bíróságának értelmezési szabadságát morális tartalmú normák alkalmazása során.⁴⁰

A nemzetközi terrorizmus egyre inkább fenyegető veszélyei sem erodálják a Bíróság eddigi következetes gyakorlatát. 2012-ben a Bíróság a Svájcban élő Youssef

³⁷ EJEB 2005. november 10., 44774/98, Leyla Sahin] v. Turkey.

³⁸ Meyer-Ladewig, Jens – Nettesheim, Martin: Artikel 8 Recht auf Achtung des Privat- und Familienlebens. In: Meyer-Ladewig, Jens – Nettesheim, Martin – von Raumer, Stefan (Hrsg.): EMRK Europäische Menschenrechtskonvention. Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel, 2017. Beck Rn 104. 1999. május 20., 25390/94, Rekvényi v. Magyarország.

³⁹ Meyer-Ladewig, Jens – Nettesheim, Martin: Artikel 8 Recht auf Achtung des Privat- und Familienlebens. In: Meyer-Ladewig, Jens – Nettesheim, Martin – von Raumer, Stefan (Hrsg.): EMRK Europäische Menschenrechtskonvention. Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel, 2017. Beck Rn 110.

⁴⁰ Meyer-Ladewig, Jens – Nettesheim, Martin: Artikel 8 Recht auf Achtung des Privat- und Familienlebens. In: Meyer-Ladewig, Jens – Nettesheim, Martin – von Raumer, Stefan (Hrsg.): EMRK Europäische Menschenrechtskonvention. Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel, 017. Beck Rn 110.

Moustafa Nada által Svájc ellen indított eljárásban megállapította, hogy Svájc elmulasztotta betartani az Egyezmény rendelkezéseit, amikor Nadát az ENSZ BT 1267. sz. határozata nyomán eljárás és bizonyítottság nélkül helyezte a nemzetközi terroristák nyilvántartásába, ami érintette az ő svájci vagyonát, jómírnevét és társadalmi helyzetét.⁴¹

4. A magánélet védelme és az Internet

Bár az Egyezmény 8. cikke a személyes adatokat nem említi kifejezetten védett jogi tárgynak, a védelem egyes elemei az Internet világában való beavatkozással szemben is megfelelő módon alkalmazható jogvédelmet biztosítanak. Ahogy az Interneten a közösségi érintkezés felületei formálódnak, egyre inkább ebben a közegben kell megfogalmazni az egyén önkifejezését és személyiségének szabad kibontakozását. Ebben számos kérdés jelent majd a jövőben újszerű kihívást, így például az informált beleegyezés megvalósulása, az adatok személyes jellegének kérdései (pl. az IP-címek személyes adatként való tételezésének kérdése).⁴²

Az Internet használatának gyors elterjedése több szempontból is új kontextust jelent a magánélet védelmében. Az Internet nem teszi szükségessé a magánülethez való jog tartalmi felülvizsgálatát, szükségessé teszi azonban a személyes kommunikáció módjának és a kommunikáció technikai lebonyolításával kapcsolatos jogi és morális felelősségi kérdéseknek az újragondolását.⁴³ Az Internet különlegességét ebből a szempontból több tényező együttesen eredményezi. Az egyik ilyen tényező az internetes kommunikáció interaktivitása, amely képes rendkívül nagy mennyiségű személyes információt felhalmozni. Az információ nagy részét a felhasználók maguk generálják, akár internetes párbeszédekben, akár műholdas helymeghatározás (GPS) használata során, vagy egyszerűen internetes alapú telefon használatával. Mindezek a tevékenységek nyomot hagynak, amelyek mások számára is hozzáférhetők. Ugyanakkor a felhasználók döntési helyzetben vannak. Eldönthetik, hogy felfedik-e kilétüket, hogy hozzájárulásukat adják-e bizonyos tevékenységekhez vagy egyszerűen azt, hogy egy adott honlapot látogatnak-e vagy sem. Egy további sajátosság az adatforgalom egyre növekvő kapacitásában rejlik, amely újabb és újabb szolgáltatásokat

⁴¹ EJE 2012. szeptember 12., 10593/08, Nada v. Svájc.

⁴² Paefgen, Franziska: Der von Art. 8 EMRK gewährleistete Schutz von staatlichen Eingriffen in die Persönlichkeitsrechte im Internet. Springer, Heidelberg, 2016. 233.

⁴³ Wacks, Raymond: Privacy in Cyberspace: Personal Information, Free Speech and the Internet. In: Birks, Peter (ed.): Privacy and Loyalty. OUP, Oxford, 1997. 92–112. 112.

és a kommunikáció további módjait teszik elérhetővé. Az internetes alapú televíziózás például lehetővé teszi az adott előfizető televíziós szokásainak feltérképezését, így őt a célzott reklám pontosan meghatározott időpontban érheti el. Az Internet nyitott természete és a használathoz kapcsolódó sokféle alkalmazás is különleges faktor. Ezekkel könnyen elérhetővé és többszörözhetővé válnak fényképek, önéletrajzok, és a kommunikáció csatornái sem tudnak teljes biztonságot nyújtani. A jogsértések megakadályozását és szankcionálását pedig lehetetlenné teszi a hálózat globális jellege. Az adatforgalom határokon át ível, és a nemzeti szuverenitást is újraértelmezi.⁴⁴ A sajtó, mint információt közvetítő közeg szerepét egyre inkább internetszolgáltatók, honlapok üzemeltetői és fenntartói veszik át és ők vannak abban a helyzetben, hogy áramló információt kontrollálják. Ez előtérbe helyezi az ő felelősségüket a magánélethez való jog olyan természetű megsértése esetén, mint a személyes kommunikáció vagy személyes adatok mások általi megismerhetősége. Az ő esetükben azonban a sajtó szabályozásának hagyományos eszközei az internet természete által előidézett kockázatok kezelésére nem működnek.

Az Internet és a magánélet védelme (*e-privacy*) mind a személyes adatok és információk, mind pedig a személyes kommunikáció védelme szempontjából egyre nagyobb szerepet fog kapni az elkövetkező évtizedekben. Az európai kontextus ugyanakkor megköveteli a nemzeti jogok egységesedését ebben a tekintetben is, aminek gátját képezik a nemzeti jogok közötti megközelítésbeli különbségek és a kártérítési jogi rendszerek közötti eltérések is. Ennek a problémának a kiküszöbölésére van, aki egyenesen egy egységes (*e-privacy*) felelősségi rendszer megteremtését javasolja.⁴⁵

5. Összegzés

A Bíróság gyakorlata az Egyezmény 8. cikkének alkalmazási körében jól meghatározza a magánélethez való jog értelmezési kereteit, amely a magyar jogalkotó, a rendes bíróságok és az Alkotmánybíróság által követett célokkal és szemlélettel összhangban van. Nem világosak azonban az állammal szemben pozitív kötelezettségek formájában támasztott elvárások; így nehezen határozható meg az, hogy az államot milyen mértékben terhelheti felelősség a polgárai cselekvésének a következményeiért. Nem körvonalazódnak még jól azok a válaszok sem, amelyek az Internet, ille-

⁴⁴ Poulet, Yves – Dinant, Marc J.: The internet and private life in Europe: Risks and aspirations. In: Kenyon, Andrew T. – Richardson, Megan (eds): *New Dimensions in Privacy Law*. CUP, Cambridge, 2006. 60–90. 62 ff.

⁴⁵ Martín-Casals, Miquel: E-Privacy: An Old Tort in New Clothing? In: Koziol, Helmut – Steininger, Barbara C. (eds): *European Tort Law 2002*. Springer, New York, 2003. 2–34. 33.

tőleg a közösségi média által jelentett kihívásokra adhatók lennének, és amelyek a sajtó fogalmának újraértelmezését igénylik, a tömeges adatok felhasználása kapcsán pedig az adatvédelem új aspektusait nyitják meg. A nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem az emberi jogok alapvető elemeit is erodálhatja, mert a közösségi érdek egyre erőteljesebb dominanciáját igényli az egyéni érdek felett. Ez összhangban van az állam növekvő szerepvállalása iránti társadalmi igénnyel. Ezt az igényt elsősorban a gazdaság sebezhetőségéből eredő kockázatok kiküszöbölése támasztja alá. Minél nagyobb a gazdaság kitettsége, annál nagyobb az esélye annak, hogy a polgárok életkörülményei hirtelen és drasztikusan tudnak romlani. A gyors állami beavatkozás iránti igény azzal fenyeget, hogy a társadalmi igények a jog garanciális pilléreit relativizálják. Ennek a kockázatnak az emberi jogok védelme is egyre erőteljesebb mértékben van kitéve. A garanciális szabályok érvényesülése szükségszerűen hat a hatékonyság ellen. Erre csak a megfelelő társadalmi és jogi kompromisszumok szüntelen keresésével lehet jól reagálni, azonban minél szélsőségesebbek a kihívások és minél erőteljesebb az időnyomás, annál kisebb az esélye annak, hogy ezeket a kompromisszumokat meg lehet találni.

Schultz Márton¹

Valós alakok megjelenítése szerzői művekben: névotalalom, életképoitalalom vagy a magánszféra oitalma? Jogösszehasonlítás a magánszféra védelmének elméleti és gyakorlati kérdéseiről

*„Hogy annyi sok fedőnevet hordok a fejemben,
nyakamban pedig annyi sok hallgatást,
ezt itt [a lágerben] senki nem nézte ki belőlem.“*

Herta Müller

1. Bevezetés

A Polgári Törvénykönyv² hatálybalépésével a személyiségi jogi jogvédelemben a magánélethez való jog hasonló szerepet jár be most, mint annak idején az 1900-as magánjogi kódextervezet által nevesített személyiségi jogok. Az 1900-as kódex volt elsőként az, amely a személyi részben biztosított alanyi jogokat a személyiség egyes megnyilvánulásai tekintetében (87–91. §§), amely új, vakmerő lépés volt, és merőben új irányba indította el a magánjogi gondolkodást. A kódextervezet megjelenése után indult el a személyiségi jogok tartalmának feltárása, az egyes igények mélyebb tartalmú kibontása a jogi folyóiratok hasábjain. A magánélethez való jogot a generálklauzuláris szabályozásnak köszönhetően a bíróságok jogalkotói beavatkozás nélkül is elismerték, azonban a magánélethez való jognak a jogirodalmi irányú vizsgálata, tartalmának kibontása elsősorban a Ptk. hatálybalépése utáni időszakhoz köthető. A tanulmány ehhez kapcsolódóan a magánélethez való jog tartalmának meghatározásához kíván adalékot nyújtani, amelyet elsősorban azon problémakör vonatkozásában kívánunk vizsgálni, mennyiben sértheti e jogot az, ha a szerző valós személyt

¹ A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának doktorandusza.

² 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.).

nevez néven, illetve egyes személyiségi jegyeit, személyiségi képét használja fel a művében. A már nevesített személyiségi jogok vonatkozásában elsősorban a névjogot vizsgáljuk azért, hogy annak tartalmát témánk szempontjából megadjuk, kellően lehatároljuk. A magánélethez való jog szempontjából ugyanis elsődleges, hogy más személyiségi vonatkozásokhoz fűződő viszonyát meghatározzuk. A tanulmány elsősorban Németország, illetve Ausztria jogrendszerének szabályozását, joggyakorlatát teszi a vizsgálat tárgyává, amely vonatkozásban a magánélethez való jog esetleges sérelmének az életkép jogával való kapcsolatát igyekszik bemutatni, és a magyar jog szempontjából következtetéseket levonni.

2. A személyiségvédelem szerkezete

2.1. A német általános személyiségi jog

A német jogban nem lelhetünk fel egy általános személyiségi jogi generálklauzulát, noha a BGB³ ilyen irányú kiegészítése korábban felmerült. A BGB a névjogot (12. §), a KUG⁴ a képmáshoz való jogot (22. §) nevesíti. Ezen két jog esetében a német jogalkotó az érdekmérlegelést a törvényi szabályozás által a tényállásban már elvégezte, így a bíró mozgástere kisebb, szemben az 1954-ben elismert általános személyiségi joggal, ahol az érdekek közti mérlegelés a blankettaszabály⁵ okán nagyobb.⁶ Az általános személyiségi jog önálló alanyi jogként való elismerése eredményeként ezen speciális, törvényi személyiségi jegyek (illetve a szerző személyiségi jogai, az *Urheberpersönlichkeit* vonatkozásában személyiségi réteg) elsőbbséget élveznek az általános személyiségi joggal szemben. A személyiségvédelem ezen megosztottságának az az eredménye, hogy – mivel a névjog a halállal megszűnik,⁷ és ezért *post mortem* védelemben nem részesülhet –, erre csak az általános személyiségi jog sé-

³ Bürgerliches Gesetzbuch – német polgári törvénykönyv (a továbbiakban: BGB).

⁴ Kunsturhebergesetz (a továbbiakban: KUG).

⁵ Mivel a német magánjogban az általános személyiségi jog mint alanyi jog a BGB-ben nem szerepel, hanem annak létét a legfelsőbb bíróság ismerte el, így nincsen jogalkotó által meghatározott konkrét tartalma sem. A bírói gyakorlat az általános személyiségi jogot a személyiség szabad kibontakoztatásához való alkotmányos alapjogból (német Alaptörvény, 2. cikk) és az emberi méltósághoz való jogból (német Alaptörvény, 1. cikk) vezette le. A személyiség szabad kibontakoztatása magánjogi tartalma minden esetben a bíróságok jogértelmezési tevékenységével kerül az egyedi esetben megállapításra, ők töltik ki tartalommal ezen blanketta-szabályt.

⁶ BGHZ 13, 334.

⁷ BGH NJW 2007, 648.

relmének megvalósulásával van lehetőség.⁸ E korábbi, nevesített személyiségi jogok tehát a német jog védelmét bizonyos irányban megbontják. A német legfelsőbb bíróság (Bundesgerichtshof, BGH) az általános személyiségi jog alanyi jogán belül esetcsoportokat ismert el, és a jogirodalom is e csoportok alapján kezeli ezen egységes jogot.⁹

2.2. Általános személyiségi jogok – Ausztria

Ausztriában az általános személyiségi jog helyzete pozitivistá szempontból szerencsésebbnek mondható annak ellenére, hogy az ABGB¹⁰ 1811-ből származik. A törvény 16. §-ban deklarálta, hogy minden ember bír vele született, már magából az észből kivilágló jogokkal, s azért személynek tekintendő. Ez a szabály a legutóbbi időkig csak mint *bloßer Programmsatz*¹¹ és nem mint alanyi jog érvényesült, így hivatkozni sem lehetett rá. Ettől függetlenül német mintára¹² az ABGB III. résznovellájában a 43. §-t a német BGB 12. §-ának névjogi tényállása mintájára fogalmazták újra,¹³ anélkül, hogy az általános személyiségi jog törvényi kodifikálását is megtették volna, vagy a 16. §-t egyértelműsítették volna. Az ABGB ezen észjogi hatást tükröző 16. §-a egyszerűbben lehetővé tette az általános személyiségi jog elismerését. Erre ugyanakkor ezidáig sem került sor. Az osztrák legfelsőbb bíróság (OGH) elismerte, hogy igény keletkezhet az ABGB 16. §-ából, ugyanakkor egy a némethez hasonló átfogó személyiségi jogi védelemnek nem adott helyt, hanem esetcsoportok szerint nyújt védelmet, azzal hogy nem egy átfogó általános személyiségi jogról, hanem általános személyiségi jogokként kezeli az ABGB 16. §-ából származó jogokat.¹⁴

2.3. Magyarország

A magyar jog generálklauzuláris szabályozás keretében általános alanyi jogot biztosít a személyiségen, annak egyes jegyein, megnyilvánulásain. Szemben a Királyi Kúria

⁸ BGHZ 107, 384. „Emil Nolde“.

⁹ Erman/ N.Klass, BGB, 13. Aufl., Anh § 12 Rn. 24.

¹⁰ Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB) – Osztrák Polgári Törvénykönyv (Optk.).

¹¹ Kletečka, Andreas: Allgemeiner Teil, Sachenrecht, Familienrecht. In: Koziol, Helmut – Welsner, Rudolf (Hrsg.): Grundriss des bürgerlichen Rechts. Manz, Wien, 2006. 83.

¹² Amelyhez valószínűleg a szomszédos Svájc joga is hozzájárult, amely a generálklauzula mellett a névjogot szabályozza kizárólag törvényi szinten.

¹³ Posch, Willibald: § 43. In: Kodek, Georg E. – Schwimann, Michael (szerk.): ABGB Praxiskommentar Ia. LexisNexis, Wien, 2013. 5. szj.

joggyakorlatával¹⁵ és alapvetően Balás P. Elemér álláspontjával¹⁶ a bírói gyakorlat nem az általános személyiségi jog megsértését mint olyat állapítja meg elsősorban, hanem a nevesített személyiségi jog megsértését. Amint arra Görög Márta is rámutat, az egyes személyiségi vonatkozások személyiségi jogokként való nevesítése elsősorban jogtechnikai szempönből bír jelentössel,¹⁷ amely által a személyiségi jog egységes jellege nem kerül megbontásra.

A személyiségi jog generálklauzuláris szabályozást tartalmaz, amelynek jogalkotói indoka abban rejlik, hogy a személyiségi jogokat, illetve azok megsértésének az eseteit teljes körűen felsorolni nem lehet. A folytonos jogfejlödés és a társadalmi-gazdasági viszonyok határozzák meg „mennyiben sarjadjanak belöle új jogok”¹⁸. A generálklauzula mint jogtechnikai megoldás évszázadokon át utat nyújtott a jogot keresö magánfeleknek az egyedi ügyben szükséges érdekmérlegelés minél teljesebb bíró általi eléréséhez. Kiemelendö, hogy a személyiségi jogi keretszabálynak köszönhetően a bíró az, aki a történeti tényállás meghatározása mellett megkeresi azon felsötételt, amelyet jogszabályként alkalmazva a szubsumció során felhasznál. Vannak olyan személyiségi jogok, amelyek esetén a jogalkotói értékelés törvényi diszpozíció formájában le is csapödik, ezek azonban a Ptk. 2:43. § értelmezö rendelkezése alapján nem képeznek külön alanyi jogot.¹⁹ Meglátásunk szerint ebböl folyik azon, a Kúria által is elismert szabály,²⁰ hogy a személyiségi jog megsértése esetén nem érvényesül a jogcímhez kötöttség. Hiszen ugyanúgy a generálklauzulán, az általános személyiségi jog alanyi jogán belül mozog az érdekmérlegelés. Erre tekintettel nem annak van jelentösege, hogy a konkrét esetben mely jog sérül, hanem hogy a személyiség védelmét sértö generálklauzula tekintetében jogos vagy jogtalan egy adott cselekmény. Mivel az egységes védelem okán a mérce a generálklauzula, így a konkrét tényállás esetén megvalósuló személyiségsérelmek tipizálását a törvény nem

¹⁴ Von Schmädel, Judith: *Persönlichkeitsrechte im österreichischen und deutschen Filmrecht unter besonderer Beachtung der Rechte des Filmschauspielers*. Dissertation. Wien. 2009. 27.

¹⁵ Jól kifejezi ezt a következő ítéleti indokolás.: „A személyiségi jog megsértése az is, ha valaki a mást megilletö név viselésének jogát kétségbe vonja”; ismerteti: Boda Gyula – Vincinti Gusztáv: *A Jogi Hírlap Döntvénytára*. A Jogi Hírlap kiadása, Budapest, 1939. 76.

¹⁶ Balás P. Elemér: *Személyiségi jog*. In: Szladits Károly (szerk.): *Magyar Magánjog I. Általános rész. Személyi jog*. Grill Károly, Budapest, 1941. 634.

¹⁷ Görög Márta: *A személyiség védelme a jó hírnév és a becsület vonatkozásában*. In: Csehi Zoltán – Koltay András – Navratyil Zoltán (szerk.): *A személyiség és a média a polgári és a büntetőjogban*. Wolters Kluwer, Budapest, 2014. 146.

¹⁸ Bozóky Alajos: *A személyjogokról*. In: Fodor Ármin (szerk.): *Magyar Magánjog I. Kötet*. Singer és Wolfner, Budapest, 1905. 190.

¹⁹ Kivételt képez ez alól részben a Ptk. 2:49. § (2) bekezdése, amely önálló jogi norma, a személyiségi jogi jogvédelmi eszközöktöl elkülönült jogkövetkezménnyel.

²⁰ BH 2014. 301. [12].

is indikálja, annak módja elsősorban a bíró dogmatikai érzékén és a jogtudomány rendszerezésén múlik. A konkrét, megsértett személyiségi jog nevesítése ennek következtében nem is szükséges, s terminológiájában ez alapján helyesebbnek tűnik a Kir. Kúria gyakorlata, amely nem ragaszkodott ehhez, hanem a személyiségi jog megsértését mondta ki akkor is, ha konkrét, nevesíthető jog sérelme állt fenn. Ehhez hasonló megoldást követ a német jog az általános személyiségi jog vonatkozásában, ott azonban a nevesített személyiségi jogok ezt az egységet megbontják. Ezen szabályozási metodika okán ugyanakkor tisztázandó, amennyiben több személyiségi jegy, személyiségi vonatkozás is sérül (pl.: a név és a képmás sérelme), abban az esetben melyik jog sérelmét kell megállapítani. Ez különösen fontos témánk szempontjából, a magánélethez való jog esetén, amely az ember személyi viszonyainak tágabb körét fogja át. Ugyanígy tágabb kört fog át a valós alakok életútjának, külső és belső tulajdonságainak, nevének felhasználása, az azokkal való visszaélés.

3. A magánélet és személyiség

3.1. A német magánszféra

A privátszféra védelme a német jogrendszerben elsősorban az ún. szféra-elmülethez (*Sphärentheorie*) kapcsolódik, amely differenciálás lényegét a személyiségi jogba való behatások jogszerűségének eltérő mércéje képezi. Ennek alapján míg a privát- és szociális szférába való behatások esetén lecsökkentett a mérce, amely az egyedi ügyben elvégzendő érdekmérlegeléstől függ, addig az intim szféra esetén egy abszolút, sérthetetlen védelmet nyújt a német jog.²¹ Ezen abszolút védelem okán az intim szférába való behatás esetén, a másik két szférával ellentétben nincsen érdekmérlegelés, míg a privátszférába való behatások türésére nagyobb mértékben sor kerülhet, addig az intim szféra mint a személyiség legbelső magja esetén az abszolút kortörténeti szereplők is védelmet élveznek. A német legfelsőbb bíróság, a BGH a Mephisto-döntésben rámutatott, hogy abban az esetben, ha az intim szféra sérül, úgy az érdekmérlegelés vizsgálata teljesen szükségtelenné válik.²² Ezen szféravédelem nem önmagában áll, hanem mindig valamely személyiségi jogi tényálláshoz, esetsoporthoz kapcsolódik

²¹ Klass, Nadine: Anhang zu § 12. Das Allgemeine Persönlichkeitsrecht. In: Westermann, Harm Peter – Grunewald, Barbara – Maier-Reimer, Georg (Hrsg.): Erman. Bürgerliches Gesetzbuch. Dr. Otto Schmidt Verlag, Köln, 2011. 17. szj.

²² BGHZ 50, 133 [III. 2.].

elsősorban. Így az Esra-döntésben az intim szféra és a privátszféra sérelme mellett az életkép sérelmét állapította meg a bíróság.²³

3.2. A magánélethez való jog a magyar magánjogban

A magánélethez való jog új jogként került be a személyiségi jogok katalógusába, s annak védelmét már a 2009-es Ptk. is előirányozta, elsősorban azon indokból, mert e jog nemzetközi jogi védelmét több szerződés is védelemben részesíti.²⁴ Ilyen a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 17. cikke, az Emberi Jogok Európai Egyezménye 8. cikke, erre tekintettel az Európai Unió Alapjogi Chartájának 7. cikke, illetve a gyermekek jogairól szóló New York-i Egyezmény 16. cikke is. A magánélethez való jogot a bírói gyakorlat annak pozitív jogban való megjelenése előtt helyesen a generálklauzulába ágyazott jognak tekintette.²⁵ A régi Ptk.²⁶ nem tartalmazta az erre vonatkozó tényállást a magánélethez való jog sérelme esetén sem, így azt a bírói érdekmérlegelés során kellett megállapítani. A Legfelsőbb Bíróság a magánéletbe való beavatkozás mércéjének az abba való önkényes beavatkozást tekintette.²⁷ A Ptk. a magánélethez való jog tartalmi meghatározása szempontjából továbbra sem tartalmaz fogódzkodót, így a kérdés a konkrét jogvitában továbbra is a bíróságok érdekmérlegelésébe utalt. Ezt támogatandó a jogirodalom a külföldi jogrendszerek magánélet védelmét biztosító rendelkezéseit, ítélkezési gyakorlatát vette górcső alá, hogy a magánélet tartalmi meghatározása szempontjából a joggyakorlatnak segítséget nyújtson.²⁸ Megjegyzendő, hogy az amerikai jogban a *privacy*, a magánélet szempontjából kiemelkedő jelentőségű 1890-es tanulmány is azon gondolattal indul, amely mind az általános személyiségi jog alapja is volt a kontinentális jogokban: a tulajdon mellett a személy átfogóbb védelme, ennek ott ez alá vonták a személyiségi jogi sérelmeket, s ezen alanyi jogot duzzasztották. Menyhárd Attila mutat rá a magánélethez való jog tartalmának meghatározása tekintetében, hogy annak egyes tartalmi elemeit nevesített személyiségi jogok (szabadság, magánlakás,

²³ NJW 2009, 39.

²⁴ Székely László – Vékás Lajos: Személyiségi jogok. In: Vékás Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Complex, Budapest, 2013. 57.

²⁵ Abban az esetben, ha a személyiségi jogtól független alanyi jogot konstruálna a jogalkalmazási gyakorlat, megduplikálná a magánosok abszolút személyes viszonyait, amely által a két igény közötti halmazat a személyiségvédelem rendszerét borítaná fel.

²⁶ 1959. évi IV. törvény.

²⁷ BH 2001. 61.

²⁸ Menyhárd Attila: A magánélethez való jog elméleti alapjai. In: *Medias Res* 2014/2. 384–406.

jóhírnév, magántitok, képmás és hangfelvételhez való jog) is védik.²⁹ A magánélet-hez való jog személyiségi jogi jellege, tartalmi meghatározása, besorolása szoros összefüggésben van több személyiségi joggal. Ezen összefüggés a védendő jogi tárgy védelmének azonossága, hasonlósága okán halmazatot implikál ezen jogi kategóriák között. A jogütközés ugyanakkor csupán a dogmatika szempontjából bír jelentőséggel; a megsértett jog a személyiségi jog marad. A jogirodalom általánosságban ezen eszmei halmazatot a magánülethez való jog javára dönti el, vagyis az egyes nevesített személyiségi jogokat a magánülethez való jog megnyilvánulásának tekinti.³⁰ A bírói gyakorlat ehhez hasonlóan kapcsolatot von le a magánülethez való jog és más nevesített személyiségi jogok között, ugyanakkor az eddig már „bevált” elismert és nevesített személyiségi jogok megsértése és a magánülethez való jog megsértése egymástól elkülönül – az egyes jogoknak, személyiségi vonatkozásoknak ugyanakkor van közös metszete a magánülettel. Ha a történeti tényállás az egyes nevesített jogokon túli személyiségi jogsértés megállapításához vezet, a bírói gyakorlat akkor állapítja meg – helyesen – a magánülethez való jog megsértését. Rámutatott az ítélkezési gyakorlat arra, hogy a magántitok és a magánülethez való jog megsértése nem azonosítható egymással, a magántitok a magánületi adatokhoz képest szűkebb fogalom, melynek körébe olyan nem nyilvános, kevesek által ismert tény, adat vagy körülmény tartozik, amelynek megőrzéséhez az adott személynek méltányolható érdeke fűződik.³¹ Ugyanígy a képmáshoz való jog sérelme állapítandó meg akkor, ha a jogosult hozzájárulása nélkül készül róla fénykép és ez a magánület sérelmét nem is valósítja meg.³² Ezen megállapítással az Ítéletábla kifejezetten arra az álláspontra helyezkedett, hogy a képmáshoz való jog nem a magánülethez való jog egy megnyilvánulása, hiszen akkor a képmáshoz való jog sérelme esetén a magánülethez való jog sérelme is megvalósul. A magánülethez való jog ezen az ember, a magánosok személyes viszonyait tágabb körben átölelő védelmi köre nem vezethet oda, hogy minden eddig nem nevesített személyiségi jogsértést alávonjanak, hiszen akkor a *genus proximum*, az általános személyiségi jog szerepét venné át, amely által az ki is üresedne. Egyes, bizonyos, a Ptk.-ban is nevesített személyiségi jegyek, amelyek a joggyakorlatban is hosszú múltra tekintenek vissza, a magánülethez való joggal kisebb-nagyobb mértékű átfedésbe kerülhetnek a védett jogi tárgyuknál, személyiségi vonatkozásuknál fogva. Ezen átfedés tulajdonképpen mind a magánület, mind a más nevesített jogok felé elhajlíthatja

²⁹ Menyhárd, 2014. 385.

³⁰ Menyhárd Attila: Forgalomképes személyiség? In: Menyhárd Attila – Gárdos-Orosz Fruzsina (szerk.): Személy és személyiség a jogban. Wolters Kluwer, Budapest, 2016. 76; Görög Márta: A kereskedelmi név védelme. In: Faludi Gábor – Lukácsi Péter (szerk.): A védjegy törvény magyarázata. HVG-ORAC, Budapest. 2014. 589.

³¹ Fővárosi Ítéletábla 1. Pf. 20. 780/2015/6/II.

³² Győri Ítéletábla Pf. I. 20.081/2015/3/I.

a jogértelmezést. Meglátásunk szerint elsősorban olyan tényállások vonandóak a magánélethez való jog megsértése körébe, amelyek a személyiségi szférát átfogóan, több tényezőre kiterjedően érintik és sértik, hiszen azon személyiségi vonatkozások, amelyek esetlegesen a magánélet egy részét jelenthetnék, már kikristályosodtak az ítélkezési gyakorlatban.

4. Névbitorlás

4.1. Németország

Az általános személyiségi jog elismerése előtt a német magánjog egyedül névjogi védelmet nyújtott. Így elsősorban ezen névjogi védelem minél kiterjesztőbb értelmezése lehetett az az általános személyiségi jog elismerése hiányában,³³ amely a bírói jogvédelem szempontjából védelmet nyújthatott. Az, hogy mennyiben sérti egy személy saját névvel való bemutatása írásban vagy kép útján, már a korábbi német jogirodalmat is foglalkoztatta. Az uralkodó jogirodalmi álláspont azonban a névjogi védelmet megtagadta azon az alapon, hogy az irodalmi alak nevet nem tud viselni. Egy jelentős, erős kisebbségi álláspont ugyanakkor amellet állt ki, hogy mind a BGB 12. §-a szóhasználata, mind ezen szakasz történeti kialakulása arra mutatnak rá, hogy a jogalkotó mindennemű névhasználatra (és nem névviselésre!) gondolt, így az írói termékekben megjelenőekre is.³⁴ Egy személy nevének valamely műben való felhasználásával mint esetleges névbitorlással a *Reichsgericht* is szembesült, azonban mind a Biedermann-, mind a Dierig-döntésében kikerülte a névjogi védelemmel kapcsolatos állásfoglalást.

A történeti tényállás szerint egy, az alperes kiadójánál Tim Klein által 1914-ben megjelent tudományos műben a Vérbíróóság (Blutgericht) című, az 1844-es sziléziai takácsfelkelés során keletkezett verset közölt, amelynek egyik sora így hangzott: „die Zwanziger der Henker ist, die Dierig ihre Knechte“. Felperes azt állította, hogy a takácsdal eredeti szövege nem a „Dierig ihre Knechte“, hanem a „Diener ihre Knechte“ szöveget tartalmazta,³⁵ és a valótlan megfogalmazásban a családja, különösen az

³³ A *Reichsgericht*, a német legfelsőbb bíróság jogelődje több ügyben is megállapította, hogy az akkor hatályos német jogrend a személyiség általános magánjogi oltalmát nem ismeri el, csak azon speciális, kifejezett vonatkozásaiban, amik törvényi szinten nevesítésre kerültek. Az egyik leghíresebb ilyen döntés az ún. Rundfunk-döntés (RGZ 113. 414.).

³⁴ Wischnacht, Georg: Beiträge zum Namensrecht des § 12 BGB. Inaugural-Dissertation, Marburg, 1933. 8–9.

³⁵ „Zwanziger volt a hóhér, a Dierig az ő szolgája”; a felperes ezzel kapcsolatban azt állította, hogy az eredeti vers nem az ő vezetéknévét, a Dieriget, hanem a hozzá hasonló hangzású „Diener” szót tartalmazza.

édesapja vonatkozásában a becsületében és jó hírnevében megsértettnek érezte magát, mivel a felperes tulajdonában álló, édesapjától örökölt „Friedrich Dierig Szövetgyár“ elleni vádnak érezte a vers ezen sorát.

A Reichsgericht megemlítette egy korábbi, 1906-os döntését (Biedermann), amelyben az a kérdés megválaszolatlan maradt, vajon a névjogi védelem azon esetekre is kiterjed-e, ha egy személy más nevét nem sajátjaként használja, hanem egy regény vagy dráma képzeletbeli alakjaira. A tényállás tisztázása során kiderült, hogy a Dierig nevet egy másik személy is valóságosan viselte, aki a sziléziai takáczzavargások során Zwanziger mellett, annak pribékjeként a takácsok elnyomásában segédkezett. Az alperes által kiadott könyv nyilvánvalóan egy olyan személyről szól, aki valóban létezett és ennek okán a BGB 12. §-a nem volt alkalmazható.³⁶

A képmásvédelem, illetve az általános személyiségi jog elismerése okán Németországban a valós alakok irodalmi, filmművészeti művekben való megjelenítése, életképének bemutatása is új színezetet kapott. Egy személy nevének irodalmi műben, filmben való felhasználása ennek okán ezentúl nem a különös személyiségi jogok, hanem az általános személyiségi jog részeként az életkép védelmével, illetve a jogosulatlan megnevezéssel összefüggésben merül fel.

4.2. Ausztria

Az osztrák legfelsőbb bíróság (OGH) is vizsgálta az ABGB 43. §-a vonatkozásában, mennyiben tekinthető névbitorlásnak, ha egy élő személy nevét valamely regénybeli vagy versbeli személy megjelölésére használják, ugyanakkor a konkrét esetben nem találta azt megállapíthatónak.³⁷

A perbeli eset („Die Schuld des Dr. H.“) ítéleti indokolása szerint azon körülmény egyedül, hogy a filmcím a felperesnek csupán a vezetéknevét használja a filmhős megjelölésére és hogy ezen cím alatt reklámozzák a filmet még nem elegendő a névvédelemhez. Az, hogy a filmhős a Magnus utónevet viseli a bíróság álláspontja szerint kifejezésre juttatja a két személy közötti különbséget. A perbeli esetben nem volt vitatott, hogy a film készítője sem a felperes személye, sem annak személyes körülményei nem voltak ismertek, ennek ellenére felperes és a filmhős vonatkozásában közösnek volt tekinthető, hogy a felperes, illetve a főhős felesége öngyilkosságot követett el, s azt előtte is többször megkísérelte. Lényeges különbözőség volt azonban, hogy míg felperes felesége levelet írt férjének, amelyben kifejezetten kiemelte, hogy férje

³⁶ RGZ 91, 350.

³⁷ OGH Wien NJW 1956, 1942.

nem felelős az eltervezett öngyilkosságért, addig a filmbeli dr. H.-t a felesége depressziós állapota, illetve annak eredményei miatt felelősség terheli, amely a film központi témája volt.

Két évvel később azonban jogosulatlan névhasználatnak tekintette az OGH valamely személy nevének regényben vagy színműben való használatát.³⁸ A konkrét esetben a perbeli regény nem *Fritz*, hanem *Martin* névvel jelölte a jogaiban sértett személyt, azonban az olvasóközönség számára továbbra is felismerhető maradt. A Bíróság kifejtette, hogy akkor, ha egy név további megkülönböztető, individualizáló tényezők által egyediesítésre kerül úgy, hogy csak és kizárólag egyetlen személyre vonatkozik, ezáltal a név viselőjének személyiségi joga sérülhet. A név összetéveszthetőségét egy, de akár több ilyen egyediesítő körülmény is előidézheti, amelynek számtalan formája lehet (helyiség, utca, tevékenység, testi jellemzők stb.). A regény írója *Asphaltkönignek* (aszfaltkirály) nevezi a regényhőst. És mivel a regény Bécsben játszódik, ezért az olvasókban egyértelművé válik, hogy egy híres bécsi vállalat tulajdonosáról szól a történet, amelynek tábláit Bécsben városszerte látni lehet. Az indokolás jelen ügyben is kiemeli, hogy nem szükséges, hogy a regényhős minden részletében azonos tulajdonságokkal bírjon, mint a valós személy. Azáltal, hogy a bíróság a néven túl más körülmények, tulajdonságok azonossága, hasonlósága okán is vizsgálta az összetéveszthetőséget, véleményünk szerint túlterjeszkedett a névvédelem keretein.

4.3. Névbitorlás a magyar jogban

A magyar jog tekintetében a névhez való jog a valós személyek irodalmi művekben megjelenítése szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bír, amelynek oka a névjog elismerésének elsőbbsége a személyiségi jogok között.³⁹ Egy név regényhősnévül való használata mint a névbitorlás egy esetköre, valószínűleg német hatásra nálunk is jogirodalmi visszhangra talált. Bozóky Alajos⁴⁰ és Személyi Kálmán szerint a név írói műben, regényhősnévül való használata a névjogot nem sérti, s a személyiség csak más irányú vonatkozásaiban sérülhet.⁴¹ Balás P. Elemér három esetet különböztet meg: az első az, amikor egy kitalált személyt kitalált névvel és kitalált életképpel szerepeltet a szerző. Balás P. szerint ez nem vezethet a személyiség semmilyen vonat-

³⁸ SZ 31/86.

³⁹ Az első, a személyiségi jogokkal foglalkozó tanulmány, amely megjelent Magyarországon a francia „Zola”-ügy ismertetése, amely valamely személy nevének regénybeli felhasználásának jogszerűségéről szólt. Eiserth István: A név mint tulajdon. (Zola). A jog. 1898/9. 65.

⁴⁰ Bozóky, 1905. 467.

⁴¹ Személyi Kálmán: A névjog. Franklin, Budapest, 1915. 147.

kozású megsértéséhez, mert a költött személy neve pusztán „szimbólum a szimbólum kedvéért”⁴². A névjogot sérti szerinte az élő személy ábrázolása saját neve alatt, amelyet ő nem a névviselési jog megsértésének tekint. A harmadik esetet az képezi, ha a szerző egyes jellegzetes vonatkozásokat, illetve megtörtént eseményeket szerepeltet költött vonásokkal, amely az életképet jogának sérelmét eredményezi.⁴³

Törő Károly abból indul ki, hogy a jogsérelem azzal valósul meg a név irodalmi műben képzelt alak megjelölése esetén, hogy a nevet nem eredeti rendeltetése szerint használják.⁴⁴ Törő felfogásában a névviselési jog sérelme a név viselője akarata ellenére való, jogosulatlan megnevezését is magában foglalja,⁴⁵ így a név nyilvánosságra hozatalát, illetve a titokban tartását is. Ide tartozhat a balesetek, bűncselekmények áldozatainak megnevezése. A kortárs jogirodalom ide sorolja azt is, ha egy személy nevét egy színmű, film vagy irodalmi mű szereplője neveként használnak fel. A névjog hatókörének a jogosulatlan megnevezésre való kiterjesztését vizsgálta Navratyil Zoltán is, és alapvetően a névjog mögöttes sérelmét ismeri el.⁴⁶ A jogosulatlan megnevezés ugyanakkor mind a német,⁴⁷ mind az osztrák⁴⁸ jogban nem névjogi, hanem általános személyiségi jogi sérelem, amely logikusnak tűnik azon okból, hogy a név megjelölési funkciója nem sérül a jogosulatlan megnevezés által.

Az ún. Kányák-döntésben a Legfelsőbb Bíróság a névjogi sérelemmel nem, csak a személyiség más vonatkozásaival kapcsolatban tett megállapításokat annak ellenére, hogy a perbeli regényben való személyek saját nevük alatt voltak megnevezve.⁴⁹ Egy Gyurcsány Ferencről készített filmmel kapcsolatos jogvitában a Fővárosi Ítéltábla azonban a névjogi sérelmét elvi szinten, a közszereplői minőség vizsgálatától függetlenül kizárta. Az Ítéltábla álláspontja az volt, hogy a névviselési jog az adott személyiség név alapján való azonosítását, az egyéniség felismerhetőségét oltalmazza. A filmalkotás készítője azonban azáltal, hogy az érintettet kizárólag a keresztnévvel szerepeltette, nem sértette meg a névviselési jogot, mert a jogosultat a saját nevének a jogszerű használatában nem korlátozta.

Meglátásunk szerint a saját név jogszerű használatának korlátozása nem a névbitorláshoz kapcsolódik, hanem a név viselésének jogossága kétségbe vonásához

⁴² Balás P., 1941. 659.

⁴³ Balás P., 1941. 658–660.

⁴⁴ Törő Károly: Személyiségvédelem a polgári jogban. KJK, Budapest, 1979. 345.

⁴⁵ Törő, 1979. 336.

⁴⁶ Navratyil Zoltán: Gondolatok névjogról, szólásszabadságról. MTA BTK, Budapest, 2015. 26.

⁴⁷ Habermann, Norbert: § 12. In: Roth, Herbert (Hrsg.): Julius von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Einleitung zum BGB; Buch 1. Allgemeiner Teil §§ 1–14.; VerschG, Sellier–de Gruxter, Berlin, 2013. 272. szj.

⁴⁸ Posch, 2013. 19. szj.

⁴⁹ BH 1980. 377.

(névvitatus), amely a név zavartalan használatát biztosítja. A névjog másrésztől magában foglalja azt is, hogy a jogosult mindenki más jogellenes cselekvését kizárhatja, ami őt a személyiségében zavarja. Ez a névbitorlás, egy külső cselekmény, a név jogosulatlanul használata. A perbeli esetben ezen másodíkról volt szó, amely esetén nem a jogszerű használatban való korlátozás, hanem az összetéveszthetőség vizsgálatát kellett volna az Ítéletáblának vizsgálnia.

A névjog védelme szempontjából mindig két empirikus személyből kell kiindulni, amelyek közül az egyik a másik jogát sérti. Ez a jogsérelem elsősorban az azonos, illetve a hasonló név jogosulatlan használata esetén valósul meg. Törő Károly ezt a két magatartást az összetéveszthetőség feltételének törvényi eseteinek tekinti,⁵⁰ hozzá hasonlóan Meszlény Artur a jogsérelem beálltát az összetéveszthetőségben látja.⁵¹ A név védelmének a törvényi oka is a név megjelölési funkciójában bekövetkező zavarra, az összetéveszthetőségre vezethető vissza. A jogszabály célja, hogy az ilyen zavarokat kiküszöbölje. Ezen jogalkotói célhoz köthetjük a névjog alkalmazásának kereskedelmi nevekre való kiterjesztését, ugyanis a kereskedelmi név nem minden körülmények között személy nevében, hanem más, kereskedelmi megjelölésben ölt testet. Lehetőség van a névjog ilyen irányú kiterjesztésére azon esetekben, amikor valamely valós személy nevét, életének történéseit alkalmazza egy személy valamely irodalmi mű, film, vers részeként. Hiszen a névjogra vonatkoztatott jogalkotói cél, az összetéveszthetőség kiküszöbölése ugyancsak felmerül, azonban ezen esetben mind a német,⁵² mind az osztrák⁵³ többségi álláspont az általános személyiségi jog sérelmére alapítja a jogsérelmet. Ennek okát mi abban látjuk, hogy a jogalkotói akarat a névvédelem vonatkozásában elsősorban a személyre vonatkoztatott szóbeli megjelölések esetén felmerülő összetéveszthetőséget védi, amely által a néven túli személyiségjegyek értékelése e személyiségi vonatkozásban nem értékelhető.⁵⁴ Meglátásunk szerint a névvédelem azért sem alkalmas védelmet adni azon esetek vonatkozásában, amikor a költött személy neve nem azonos a sérelmet szenvedett fél nevével, itt ugyanis az azonosítási funkcióban nem játszik szerepet a név. Itt ugyanis a jogérzés is azt sugallja, hogy nem a név sérelméről, a név megnevezése a jogellenes, hanem a név mellett számos más jellemző, adat, esemény, körülmény, amelyek egyértelművé teszik harmadik személyek számára a valós és kitalált személy(iség) egyezését.

⁵⁰ Törő, 1979. 340.

⁵¹ Meszlény Artur: A személyiség védelme a polgári törvénykönyv tervezetében. Magyar Jogászegyleti Értekezések. 1903. XXVI. kötet 7. füzet. 21.

⁵² Habermann, 2013. 281. szj.

⁵³ Posch, 2013. 19. szj.

⁵⁴ Ezzel szemben az osztrák joggyakorlatban korábban bemutatott döntés: SZ 31/86.

5. Általános személyiségi jogi igényalapok

5.1. Az életkép joga mint az általános személyiségi jog egy szelete

A személyiségjog-védelemben jelentős változást hozott az általános személyiségi jog bírói elismerése,⁵⁵ a személyiségvédelmi generálklauzula által ugyanis megnőtt a jogvédelem köre. Így nem volt szükség a korábbi, törvényben nevesített személyiségi jogok kiterjesztő értelmezésére. Az általános személyiségi jogon mint egységes alanyi jogon belül a BGH, illetve a német jogirodalom több alkategóriát, személyiségvédelmi csoportot különít el. Az egyik ilyen csoport az életkép, a karakterkép védelme. Az életkép egy személy sorsát, cselekvését, tetteit, szavai, külső életének lefolyását jelenti.⁵⁶ Egy más személy életútjának írásban, színpadon vagy filmalkotásban való felhasználásán túl az életkép sokkal tágabb kört fog át. Így ide tartozhat a nem létező személyiségalkító adatok kitalálása, mint az a BGH legelső, a személyiségi jogot elismerő ún. *Leserbriefentscheidung* jában is megjelent, illetve az ilyen adatok terjesztése, nyilvánosságra hozatala, illetve a bűnözők és az általuk elkövetett bűncselekményről való nyilvános hírközlés, tájékoztatás.⁵⁷ A személyiségkép (életkép) joga az általános személyiségi joghoz hasonlóan szférákra tagolódik, és védi nemcsak a legszemélyesebb jellegű intim szférát, hanem a magánszférán túl az ún. szociális szférát is.⁵⁸

Egy személy személyiségjegyeinek, személyiségképének regényben, színműben, filmalkotásban való bemutatása esetén e személy jogával szemben a mű alkotójának művészeti szabadsága áll. A mű szerzője ugyan a valóságból veszi alakjait, azonban figyelnie kell, hogy a valós személyeket művében ne helyezze negatív fénybe oly módon, hogy azok személyiségi jogát megsérti. Alapvetően abból kell kiindulni, hogy a műalkotás a művészet eszközével mutatja be a valóságot,⁵⁹ így vélelmezendő, hogy a mű fikatív, kitalált jellegű. Ezen vélelem okán a valósággal való egyezés bizonyítása bír kiemelkedő jelentőséggel. A kitaláció és a fikció egyes műfajok esetén eltérően jelentkezik. Így míg például egy önéletrajzi mű esetén a dokumentációs jelleg domborodik ki, amely esetén lényeges körülmények nem hagyhatóak el

⁵⁵ BGHZ 13, 334. (*Leserbrief* vagy *Schachtbrief*).

⁵⁶ Doralt, Roswitha: Der Schutz des Lebensbildes. ÖJZ 1973, 645.

⁵⁷ Beuthien, Volker: § 17. Das Recht am Persönlichkeitsbild (Lebensbild). In: Götting, Horst-Peter – Schertz, Christian – Seitz, Walter (Hrsg.): Handbuch des Persönlichkeitsrechts. C. H. Beck, München, 2008. 22–27. szj.

⁵⁸ Beuthien, 2008. 18. szj.

⁵⁹ NJW 2009, 39.

és a valóság-hűség megőrzése a cél, addig regények, novellák esetén a felhasznált személy, illetve személyiségkép önálló alkotó tevékenységgel el is különülhet, önállósodhat.⁶⁰ Alapvetően azon az alapon senki sem tiltakozhat az ellen, hogy valamely műhöz személyiségképét, életének eseményeit felhasználják. Ugyanez a magatartás a mű megalkotójának az oldaláról jogosultságként jelentkezik, hiszen a mű megalkotásához a valóság elemeit, történéseit használja fel elsősorban, és ezen jogát a művészeti szabadság is védi. Az ábrázolt személynek még azt sincsen joga megtiltani, így nem is tilthatja meg, hogy a valóságnak megfelelően tüntessék fel, illetve hogy negatív színben tüntessék fel.⁶¹ Ezzel szemben a joggyakorlat, az Esra-döntésben az életkép, a személy ábrázolása, ha az negatív színben tünteti fel a személyt, a személyiségi jog sérelmére alkalmas.⁶² Abban az esetben ugyanis, ha ezek az ábrázolt személy jogosultságába tartoznának, és megtilthatná személyiségképének felhasználását, a művészeti szabadság alapjoga nagymértékben beszűkülne.

A valós alakok irodalmi műben való megjelenítésének jogszerűségével, a művészeti szabadság határainak megvonásával a BGH is foglalkozott az általános személyiségi joggal összefüggésben. Az ún. Mephisto-döntésben a német alkotmánybíróság az *Abbild-Urbild*-formula megfogalmazásával egy tesztet állított fel, amely arra ad választ, mennyiben sérti egy személy általános személyiségi jogát, ha valamely regényben, irodalmi műben a mű alkotója megsérti a személyről alkotott általános képet, életképet azáltal, hogy hátrányos színben mutatja be az adott személyt. E teszt alapján minél erőteljesebben elkülönül a regény figura a valós személytől (*Urbild*), és egy kitalált szereplővé önállósul (*Abbild*), annál inkább teret nyer a művészetspecifikus megközelítés,⁶³ amely a személyiségi jog súlyos sérelmének jogellenességét kizárja.

A Mephisto-döntés történeti tényállásában a Mephisto c. regény írója a főhőst egy korábbi barátjáról, Gustraf Gründgenről (a regényben: Henrik Höfgen) mintázta, és számos olyan tulajdonsággal ruházta fel a regényben, amely alkalmas volt Gründgen személyiségképének hátrányos befolyásolására. A regény kiemeli többek között a náccal, elsősorban Göringgel való szoros kapcsolatát, illetve a zsidók iránt tanúsított magatartását. A német Legfelsőbb Bíróság ugyanakkor a jogsértést egy néger táncosnővel fennálló perverz viszony vonatkozásában, az intimszférába való illetéktelen beavatkozás esetén látta megalapozottnak.⁶⁴

⁶⁰ Beuthien, 2008. 29. szj.

⁶¹ Klass, 2011. 138. szj.

⁶² NJW 2008, 39.

⁶³ BGHZ 50, 133.

⁶⁴ BGHZ 50, 133.

A kitalált figurának a mintául felhasznált személy személyiségétől, életképétől való minél távolabbi kapcsolata, elválása nagyobb teret enged a művészeti szabadságának. Így ha a regényhős egy meghatározott embertípust ábrázol, amely általános tulajdonságokkal bír, elválik a valós személytől. Abban az esetben azonban, ha ez az elválás csekély mértékű, annál súlyosabb a személyiségi jogsértés.⁶⁵

A *Esra*-döntésben az intim szférába való behatásokon túl a privátszféra sérelmét is vizsgálta a német szövetségi alkotmánybíróság. A főszereplő (*Esra*) lányának súlyos betegségének bemutatásával megsértette annak privátszféráját, mivel az olvasókban az a benyomás keletkezik ezáltal, hogy a főhős gyermeke valóban beteg, és ezen túl, hogy újabb gyereket is csak azért vállal, mert fél, hogy a másikat elveszti.⁶⁶ Az intim szféra sérelmét is megállapította emellett a bíróság a regény főhőse, *Esra* szexuális életének egyes részletei bemutatása okán, ideértve azt is, hogy a magzat-elhajtást is megkísérelte. A regényíró ezt a jogaiban sértett valós személy szexuális életének egyes elemeivel vegyítette, amelynek következtében a bíróság meglátása szerint az olvasók nem tudtak különbséget tenni a kitalált események és a valóság között. A bíróság azon az állásponton volt, hogy az intim szférába való behatás a művészeti szabadság által nem lesz jogszerű, és ezt a személyiség magvától távolabb fekvő magánszféra vonatkozásában is hasonlóan látta. A főhős édesanyja, aki a regényben *Lale* nevet visel, másodrendű felperesként szintén érvényesítette jogait. Az ő esetében a bíróság az életkép jogának sérelmét állapította meg azon az alapon, hogy a felperes valóságos személye felismerhető, és nem önállósul. A regényíró ezen túl szabadon kitalált hozzáköltött elemekkel e személy életképéhez való jogát jelentős mértékben, negatív irányban megváltoztatta a regényben. A regényíró *Lalét*, *Esra* édesanyját depresszív alkoholistaként mutatja be; olyan nőként, aki lányát és családját terrorizálja, és aki az aranykitermelés ellen csak azért harcolt, mert a saját földjén nem találtak aranyat.

A *Kannibale von Rotenburg II.* döntésben⁶⁷ a művészeti szabadságon túl más érdekeket is mérlegelni kellett a bíróságnak, a jogvita alapját egy közismert német bűnetet horrorfilm formájában való feldolgozása képezte. A korábbi joggyakorlattól eltérően jelentős mértékben közismert volt a bűnelkövetőről mintázott, horrorfilmben ábrázolt személy, aki a médiában való szereplése által mind magán-, mind intimszféráját maga tárta a nyilvánosság elé. Így ennek okán a személyiségi jog sérelmére erre tekintettel nem hivatkozhatott. A film, amely elsősorban az általa elkövetett bűncselekményről, illetve az elkövető gyermekkoráról szól, a horrorfilm kategóriájába sorolható. Egy, a nyilvánosság által nagymértékben követett bűncselekmény

⁶⁵ Klass, 2011. 138. szj.

⁶⁶ NJW 2008, 39.

⁶⁷ OLG Frankfurt am Main, Urteil v. 17.06.2008, Az. 14 U 146/07.

elkövetőjének élettörténetét, életképét bemutató horrorfilm az ábrázolt személy személyiségi jogával szemben nem élvez előnyt. Ugyan a súlyosabb bűntények esetén a közvéleményt megilleti egyfajta jog arra nézve, hogy az elkövető, a cselekmény és az amögött álló okokról tudomást, információt szerezzen, ez a tájékoztatási érdek azonban a perbeli, horrorfilm formájában megvalósuló adaptáció esetén a háttérbe szorul a személyiségi jog javára.⁶⁸

5.2. A magyar judikatúra jogértelmezése

A magyar jogirodalomban a valós alakok személyiségképeknek, életképének irodalmi, színműben való felhasználása csupán a háború előtti irodalom vonatkozásában jelentkezett a névviselési jog sérelmeként. Ezen túl a művészeti alkotás szabadsága helyett elsősorban leggyakrabban a véleménynyilvánítás szabadságának joga kerül az előtérbe mind a jogalkalmazási gyakorlatban, mind a jogirodalomban. Esetünkben azonban a jóhírnévhez való jog nem sérülhet, hiszen a kitalált, költött művészeti elemek miatt a tényállítás tényállási eleme nem állja meg a helyét.⁶⁹

A Legfelsőbb Bíróság 1980-ban az ún. Kányák-döntésben⁷⁰ lefektette azon irányvonalat, amely egy regény más személyek személyiségi jogainak tiszteletben tartása vonatkozásában figyelembe veendő. Az ítélet kifejtette, hogy az írónak az általa kifejtett művészeti cél, az egyetemes valóság ábrázolása érdekében joga van az alkotásához felhasználni, átformálni, átalakítani a saját emlékeit, élményeit a társadalmi érdekek és mások jogos érdekeinek korlátai között. Ha az alkotó művében olyan személyt ábrázol, aki valamilyen módon felismerhető, köteles az ábrázolt szereplőnek a személyhez fűződő jogait tiszteletben tartani. A szépirodalmi alkotás tartalma, utalásai alapján a felismerhető személy igénnyel élhet, amennyiben az ábrázolás jogait sérti. Ennek azonban feltétele, hogy a valóságban élő személy és az irodalmi műben szereplő személy felismerhető és azonosítható legyen. A regény fülszövegében az író bemutatja röviden családját, és kiemeli, hogy a családja sorsát mutatja be regényében. A Legfelsőbb Bíróság ezt mérlegelve azonban úgy foglalt állást, hogy a fülszöveg utalásai, illetve a család sorsának megírása csak valószínűsítést és nem bizonyosságot jelent. Ez önmagában a felismerhetőséget nem bizonyítja. A személyiségi jog sérelmének ugyan az a feltétele, hogy a valóságos és a regénybeli személy felismerhető és azonosítható legyen, azonban a jogsértés csak akkor állapítható meg, ha

⁶⁸ OLG Frankfurt am Main, Urteil v. 17.06.2008, Az. 14 U 146/07.

⁶⁹ Ezzel egyezően: Fővárosi Ítéletábla 2. Pf. 20 476/2014/5.

⁷⁰ BH 1980. 377.

az olvasók felismerhetik a regényben a valós személyt. Ugyan a döntés születésekor, 1980-ban az Alkotmány nem tartalmazott alapjogi katalógust, így a művészeti szabadság védelme sem volt ilyen irányban biztosított, ugyanakkor kifejtette az ítélet, hogy a művészi munka szabadsága senkit nem ment fel a törvény és az abban megnyilvánuló erkölcsi kötelezettségek alól.

Az újabb joggyakorlat már tekintettel van a véleménynyilvánítás szabadsága és a művészeti alkotás szabadsága Alaptörvényben rögzített alapjogokra, ugyanakkor a valós és a képzelt személy közötti azonosság, hasonlóság vonatkozásában a Kányák-döntésnél sokkal kevésbé tartalmaz éles körvonalakat. A Fővárosi Ítéltábla kiemelte, hogy a nézőközönség számára teljesen egyértelmű, hogy egy fiktív történet zajlik, amely által nem lehet a tények meghamisításáról beszélni. És azon körülmény, hogy a nézőközönség Gyurcsány Ferenc miniszterelnökre asszociál a színész által megjelenített figurával kapcsolatban, nem érinti a volt miniszterelnök személyiségi jogait, mivel a filmen látható kitalált események az ő valóságos személyétől elszakadtak.⁷¹

6. Zárógondolatok

A személyiségi jog az ember személyes viszonyainak teljességét átfogja, így annak megsértésének esetei is számtalan, egymástól eltérő vonatkozásokban merülhetnek fel. Jelen tanulmány arra próbált rámutatni, hogy a valós alakok megjelenítése, felismerhetősége esetén a személyiségi jog mennyiben élvezhet elsőbbséget a műalkotójának művészeti szabadságával szemben. Mi azon álláspontra helyezkedtünk, hogy a névviseelési jog, a névbitorlás megállapítása kizárt. Ugyanis az értékelés ezen esetben kizárólag a névre szorítkozhat, míg a személyiségkép visszaadása, az összetéveszthetőség a néven túl számos más tényező, tulajdonság esetén fennáll, ami a névjog sérelme vonatkozásában nem értékelhető. A tanulmány vizsgálta az életkép jogát, amely egy, a magyar jogban meg nem honosodott személyiségvédelmi tényállás, a jogalkalmazási gyakorlat ennek ellenére szembesült olyan esetekkel, amelyek ezen jogot érintik. A magánélethez való jog, illetve az intim szféra mint a személyiségi jog belső magjának sérelmét a német bíróságok többször megállapították. A német jogalkalmazási gyakorlatban már hosszú ideje rendelkezésre áll olyan zsinórmérték, amely az esetleges jogsérelem esetén felhívható. Ilyen zsinórmérték a magyar jogban nincsen. A Kányák-döntésben a Legfelsőbb Bíróság csak a személyiségi jogok tiszteletben tartását határozta meg, de hogy ez milyen mértékben és módon történhet meg,

⁷¹ Fővárosi Ítéltábla 2. Pf. 20 476/2014/5.

a német jogtól eltérően nem vizsgálta. Ugyanígy nem vizsgálta sem a magánélet, sem a relevánsabbnak tűnő emberi méltóság sérelmét a Fővárosi Ítéltábla. Ugyanakkor egy személy tulajdonságainak, személyiségképének, életének bemutatása a magánülethez való jog, illetve az emberi méltóság sérelmével járhat, hiszen a személyiséget átfogóan, akár negatív, valótlán tulajdonságokkal is ábrázolhatja a szerző a művében.

Magánélethez való jog a büntetés-végrehajtásban

1. Az elítélt jogállása a büntetés-végrehajtásban

A szabadságvesztés jellegéből adódóan rendkívül összetett büntetés. A bebörtönzés ténye a történelem folyamán sokáig a teljes jogfosztottság szimbólumaként élt a köztudatban, és a rabok alapvető jogai csak később kerültek elismerésre. Napjainkban már általánosnak tekinthető az a felfogás, amely szerint e büntetési formának tartalmát a személyi szabadság elvonása adja, azonban a végrehajtás során a börtönkörülményeket úgy kell kialakítani, hogy az elítélt emberi méltósága, alapvető emberi, és általában a büntetéssel össze nem függő jogai lehetőség szerint ne csorbuljanak. A szabadságvesztés-büntetés eredményeképp a szabad ember jogainak és kötelezettségeinek többsége a büntetés-végrehajtási jogviszony alapján átrendeződik, és a jogszabályi keretrendszerhez igazodva jelentős változásokon megy keresztül. Mivel a szabadságvesztés végrehajtásának törvényessége elsősorban az elítéltek jogállásának szabályozásában képeződik le, ezért azok pontos rögzítése elvi fontosságú minden végrehajtási jogszabályban.²

A magyar jogi szabályozásban a büntetés-végrehajtási jogterület tekintetében az alapvető jogok forrásai elsődlegesen Magyarország Alaptörvénye, a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény, a terhelti jogokat érintően a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény, valamint a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény. Mivel az emberi jogok tiszteletben tartása az állam részéről intézményi kötelezettség, ezért az új büntetés-végrehajtási kódex előkészítésekor a szabályozási elvek között határozott elvárásként szerepelt, hogy az Európa Tanács dokumentumait, az Emberi Jogok

¹ Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának doktorandusza.

² Korszakváltás a büntetés-végrehajtásban: Útmutató a 2013.évi CCXL törvény megismeréséhez. In: Börtönügyi tanulmányok 2. A Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa kiadványai, Budapest, 2015. 67.

Európai Bírósága és a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatát, valamint az állampolgári jogok, illetve az alapvető jogok biztosának vonatkozó ajánlásait messzemenően figyelembe kell venni a szabályrendszer kialakításakor.³ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény preambulumban foglaltak szerint a törvény megalkotásának egyik elsődleges célja „*az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogainak védelme, kiemelten az elítéltek és az egyéb jogcímen fogvatartottak emberi méltóságának a tiszteletben tartása érdekében, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalma és az egyenlő bánásmód követelménye érvényesülésének a biztosítása*”. Az elítéltek jogi helyzetének vonatkozásában megállapítható, hogy a hatályos szabályozás logikus és átlátható rendszerben jeleníti meg az elítéltek jogállásának valamennyi elemét, azokat korábbi szabályokhoz képest pontosítja, valamint új elemeket is bevezet. A törvényben megalapozott rendszer alapján az elítéltek jogai háromféleképp csoportosíthatóak: a törvény által szüneteltetett, illetőleg módosított, valamint a kódex által kiemelt, a szabadságvesztés végrehajtása alatt is változatlan jogokat és köteleességeket, a teljesség igénye nélkül kiegészítve azokkal az alapjogokkal és köteleességekkel, amelyeket semmiféle törvényi rendelkezés nem érinthet. A szabályozás kapcsán elvi jelentőségű ugyanis, hogy vannak olyan elemei az elítéltek jogállásának, amelyeket a szabadságvesztés semmilyen formában nem sérthet vagy torzíthat. Az elidegeníthetetlen emberi jogok mind az egyetemes, mind a regionális szintű nemzetközi egyezményekben katalógusszerűen megjelennek. E jogok egy csoportjának közös jellemzője, hogy a szabadságelvonás tényétől függetlenül minden embert, minden élethelyzetben megilletnek, és megsértésük a nemzetközi jog szabályaiba ütközik. E jogok tartalma és terjedelme nincs teljes körűen kifejtve a Bv. tv.-ben, azonban kiemelkedő szerepük miatt mindenképpen érinteni kell ezeket az elítéltek jogi helyzetének megalapozása során. Az ebbe a fogalomkörbe tartozó fontosabb jogok a sérthetetlen és elidegeníthetetlen jogok feltétlen tiszteletben tartása, az emberi méltóság sérthetlensége, a kínzás, az embertelen, a megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma, a személyi biztonsághoz való jog, az alaptalan vagy törvényt sértő szabadságelvonás utáni kártérítéshez való jog, valamint a hátrányos megkülönböztetés minden szegmensének tilalma. Az elítélt egyes alapvető jogai, úgymint a szabad mozgáshoz való jog és a tartózkodási hely szabad megválasztásához való jog a szabadságvesztés végrehajtása alatt a büntetés jellegéből adódóan elkerülhetetlenül szünetelnek, ezeknek a jogoknak a pontos körét a Bv. tv. 118. §-a rögzíti. A szabadságvesztés végrehajtása alatt módosuló jogok az alapvető

³ Pázsit Veronika: Az emberi jogok védelmének garanciális elemei az új büntetés-végrehajtási kódexben, In: Börtönügyi Szemle 2016/2. 30.

jogok lényegesen módosult formájaként jelennek meg a törvényben. Mindez azt jelenti, hogy e jogok tovább élnek ugyan a végrehajtás alatt, azonban nem érvényesülnek elvi tisztasággal. Ennek megfelelően módosul például munkához és a foglalkozás szabad megválasztásához való jog, az önrendelkezéshez való jog, a művelődéshez való jog, illetve a tanulás és tanítás szabadsága, a kegyeleti jog, a szülői felügyeleti jog, a közérdekű adatokhoz való hozzáférés és azok terjesztéséhez fűződő jog, a véleménynyilvánítás szabadsága, és a magántitokhoz való jog.⁴ Az említett jogok tehát csak a Bv. tv.-ben meghatározottak szerint gyakorolhatóak, ezért az ott rögzített módon jelentkezik a módosulás mértéke és terjedelme, amelyről az elítéltet értelemszerűen tájékoztatni kell.

A szabadságvesztésből adódó sajátos élethelyzet okán az elítéltek nincsenek abban a helyzetben, hogy a létfenntartásukhoz szükséges legalapvetőbb körülményeket saját maguk számára biztosítsák. Ennek függvényében képezhetőek le azok a jogok, amelyek lehetővé teszik e helyzet megoldását, elsősorban az elhelyezés, a kapcsolattartás és az ételmezés vonatkozásában. A szabályozás tehát egyértelműen rögzíti a jogállás azon elemeit, amelyek azért illetik meg az elítéltet, mert a szabadságvesztés-büntetés alanyává vált. A Bv. tv. a 122. §-ban sorolja fel ezeket a jogokat, mely szerint az elítélt jogosult a megfelelő elhelyezésre, ételmezésre, egészségügyi ellátásra, ruházati ellátásra, a hozzátartozóival, valamint a külön engedélyezett személyekkel, szervekkel való szabályozott kapcsolattartásra, pihenésre, szabadidőre, testi- és szellemi állapotának fenntartására és fejlesztésére, a számára okozott kár megtérítéséhez, illetve szabályozott keretek között saját ruha viselésére és használati tárgyak tartására. A büntetés-végrehajtási jogviszonyból származó elítélti jogok a fent vázoltak szerint kettősséget mutatnak, ugyanis ami az elítélt számára e körben jogosultságként jelentkezik, annak biztosítása és kiteljesedésének támogatása a büntetés-végrehajtási szervezet részéről kötelezettséget indukál.⁵

2. Fogvatartási követelmények a nemzetközi jogban

Az Európai Unió belüli fogvatartási körülményekről az Európai Parlament 1998-ban hozott határozatában fogalmazott meg elvárásokat és kérte, hogy az Unió minden tagállama dolgozzon ki alaptörvényt a büntetés-végrehajtási intézetekre vonatkozóan, létrehozva egy olyan keretrendszert, amely egyszerre szabályozza a belső

⁴ 2013. évi CCXL. törvény 119. §.

⁵ Korszakváltás a büntetés-végrehajtásban: Útmutató a 2013. évi CCXL. törvény megismeréséhez. In: Börtönügyi tanulmányok 2. A Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa kiadványai. Budapest, 2015. 70.

anyagi jogi rezsimit és a külső jogi rezsimit, magában foglalja a fogvatartottak jogait és kötelezettségeit, továbbá olyan független ellenőrző szervet hoz létre, amelyhez a fogvatartottak jogaik megsértése esetén fordulhatnak.⁶ A fogvatartottak elhelyezésére vonatkozóan nincs egységes nemzetközi szabály. A fogvatartottaknak kötelezően biztosítandó személyes mozgástérrel kapcsolatban Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által 2006. január 11-én elfogadott Európai Börtön szabályok irányadóak, ami kimondja, hogy amennyiben az együttes elhelyezés nem kívánatosabb, a fogvatartottat éjszakára egyszemélyes zárkában kell elhelyezni. A közös elhelyezés akkor lehetséges, ha arra a zárka alkalmas, és a fogvatartottak is alkalmasak az együttlakásra.⁷ Az Európa Tanács számos dokumentumban foglalkozott a fogvatartottakkal kapcsolatos megfelelő bánásmóddal, amelyek közül kiemelt érdemel a Miniszteri Bizottság Rec. (2006) 2. számú ajánlása az (új) Európai Börtön szabályokról, valamint a Miniszteri Bizottság R. (99) 22. számú ajánlása a börtönök túlszűfoltóságáról és a börtönépesség növekedéséről. Az elsőként említett ajánlás a szabadságtól megfosztott személyek elhelyezésével kapcsolatban kiemeli, hogy a fogvatartási helyiségeknek, különösen azoknak, amelyek a fogvatartottak éjszakai helyeül szolgálnak, meg kell felelniük az emberi méltóság és amennyire lehetséges, a magánszféra támasztotta követelményeknek, figyelemmel az éghajlati feltételekre. Eleget kell tenniük az egészség, a higiénia területén – különösen az alapterületre, a légköbméterre, a megvilágításra, a fűtésre és a szellőzésre – előírt minimális feltételeknek. A feltételek meghatározása a belső jog hatásköre. Szintén a belső jognak kell rendelkeznie az annak biztosítását szolgáló mechanizmusokról, hogy a büntetés-végrehajtási helyek zsúfoltága ezeket a minimális feltételeket ne sértse.⁸

Az Európa Tanács 1987. évi Egyezménye hozta létre a Kínzást és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmódot vagy Büntetést Megelőzni Hivatott Európai Bizottságot (CPT), emellett az Európa Tanácsban a CPT mellett több bizottság is foglalkozik büntetőpolitikai és börtönügyi kérdésekkel, ilyen például a Bűnüldözési Problémák Európai Bizottsága (CDPC), és a Börtönügyi Együttműködési Bizottság (PC-CP) is. A CPT a fogvatartottak közös elhelyezése tekintetében egy sztenderd ajánlást fogalmazott meg a térkihasználás mértékére vonatkozóan. Eszerint minimálisan 6 négyzetmétert kell minden egyes fogvatartott részére biztosítani. Szintén lefektette azt is, hogy a legideálisabb 9–10 négyzetméter tér biztosítása lenne fogvatartottan-ként. A CPT mellett a Nemzetközi Vöröskereszt is megfogalmazott bizonyos ajánlásokat a személyes élettér nagyságát illetően: egyszemélyes zárkában az 5,4, míg

⁶ Vókó György: Európai büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus, Budapest, 2006. 73.

⁷ Európai Börtön szabályok (European Prison Rules 2006). A Miniszteri Bizottság Rec. (2006) 2. ajánlása a tag-államok számára, 18.5–6. pont.

⁸ 32/2014. (XI. 3.) AB-határozat 27. bekezdés.

többszemélyes elhelyezésre szolgáló zárkában egy főre a 3,4 négyzetmétert tartja a szervezet elfogadhatónak úgy, hogy a meghatározott területbe a fekvőhelyet is beleérti. A Nemzetközi Vöröskereszt mindemellett felhívta a figyelmet arra is, hogy a személyes mozgástér meghatározásakor figyelemmel kell lenni más egyéb olyan körülményekre is, amelyek a fogvatartott komfortérzetét jelentősen befolyásolhatják: pl. milyen szabadidős programokra van lehetőség az intézetben, mennyi időt tölthetnek a fogvatartottak zárkán kívül, a szellőztetés és a természetes fény biztosítása, higiéniai körülmények stb.⁹

A nemzetközi büntetőjogi gyakorlatban is egyre meghatározóbb kérdéssé válik a börtönök túlszűfolttsága, melynek elkerülésére ENSZ Bűnmegelőzési Kongresszusain, illetve az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának több ajánlásában is megfogalmaztak már lehetséges megoldási stratégiákat. Ezek jellemzően a szabadságvesztés büntetés elkerülésével az alternatív szankciók szélesebb körű bevezetését szorgalmazzák.

3. Börtönhelyzet Magyarországon

A magyarországi börtönökben folyamatosnak tekinthető a túlszűfolttság. Míg 2011 elején 133% volt a telítettség, ez az érték 3 évvel később 10%-kal lett magasabb. Ezzel összevetve az elmúlt 5 évben a fogvatartottak elhelyezését szolgáló férőhelyek száma csak minimálisan nőtt: 2013-ban mindössze 28 hellyel volt több, mint 2008-ban. A fogvatartottak száma azonban folyamatos emelkedett, 2014. január 1-jén már több mint 18 ezren ültek börtönben. Egyes börtönökben a telítettség mértéke meghaladja a 200%-ot, azaz a hatóságok kétszer annyi embert helyeznek el az adott büntetés-végrehajtási intézetben, mint ahányat jogszerűen befogadhatnának.¹⁰ A legmagasabb értéket a Kalocsai Fegyház és Börtönben mérték, ahol a telítettség mértéke 161 százalékos volt.¹¹ A helyzetet tovább terhelő körülmény, hogy az 2013. július 1-jén hatályba lépett új Büntető Törvénykönyv számos bűncselekmény büntetési tételét és szankcióját súlyosította, fenntartotta továbbá a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetését is. Utóbbi tekintetében megállapítható, hogy míg 1999 és 2011

⁹ International Committee of the Red Cross (ICRC): Water, Sanitation, Hygiene and Habitat in Prisons. Supplementary Guidance. 2012. 33.

¹⁰ Kirs Eszter: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának pilot ítélete a magyar büntetés-végrehajtási rendszer túlszűfolttságáról. Jogesetek Magyarázata, 2015/3. 75–82.

¹¹ Börtönstatisztikai Szemle 2016/1. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Stratégiai, Elemzési és Tervezési Főosztály, Budapest. 2016. 8.

között eltelt 12 év alatt csak 19 embert ítéltek életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésre a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége nélkül, 2011 és 2013 között ez a szám több mint 46-ra nőtt, tehát több mint a duplájára. Habár az ebbe a kategóriába eső elítéltek száma még mindig viszonylag alacsony, jelentős terhet rónak a börtönrendszerre. A túlzúfoltság növekedésének további okaként említendő az elzárással büntethető szabálysértések körének jelentős bővítése. 2010 előtt a szabálysértési értékre elkövetett lopást nem lehetett szabadságelvonással büntetni. De a vonatkozó jogszabály módosítása elrendelte ennek és egyéb szabálysértéseknek a szabadságelvonással való büntetését. A 2012-es új szabálysértési törvény megtartotta az elzárással büntethető szabálysértések kibővített körét, és lehetővé tette, hogy a „visszaesőket” is elzárással büntessék, még akkor is, ha alapesetben csak enyhébb szankció kiszabása lehetséges. A törvény továbbá lehetővé teszi, hogy az eljárás alá vont meghallgatása nélkül változtassák át a pénzbírságot vagy a közérdekű munkát elzárásra, amennyiben az érintett nem fizeti meg a bírságot, illetve ha nem végzi el a közérdekű munkát. 2013-ban bevezetésre került a kisebb bűncselekményekért kiszabható büntetőjogi elzárás is. Az alternatív intézkedések csekély mértékű alkalmazása tekintetében figyelemre méltó, hogy 2014 elején a 18 042 fogvatartottból 5053 (28%) volt előzetes letartóztatásban. 2008 és 2013 között az előzetes letartóztatottak száma tovább növekedett. Az ügyészek a rendőrségi kezdeményezések 83%-ban indítványozzák a letartóztatást, és a bírók több mint 90%-os valószínűséggel el is rendelik azt. Habár az előzetes letartóztatás mellett a házi őrizet jogintézménye is rendelkezésre áll, azonban az elektronikus nyomkövető bevezetése óta sem nőtt jelentősen a házi őrizetesek száma, és sokszor indokolatlanul hosszú ideig maradnak előzetesben olyanok is, akik nem jelentenek veszélyt az eljárásra. Ezzel összefüggésben nagyszámú kártérítési pert is indítottak az elmúlt évtized bírói gyakorlata szerint.¹²

4. Panaszok az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) az elmúlt években a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben uralkodó, az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt több esetben is elmarasztalta Magyarországot. A Bírósághoz benyújtott első magyar vonatkozású (Szél v. Magyarország) ügyben született ítéle-

¹² Magyar Helsinki Bizottság: Embertelen túlzúfoltság a magyar börtönökben – Háttéranyag az Emberi Jogok Európai Bíróságának túlzúfoltsággal kapcsolatos döntéséhez, 4–6. <http://www.helsinki.hu/pilot-eljaras-a-bortonok-tulzufoltsaga-miatt/> (Letöltés időpontja: 2017. 09. 21.)

tet követően várható volt, hogy a fogvatartási körülmények miatt jelentősen emelkedni fog a kártérítést előterjesztő fogvatartottak száma, jelentős anyagi terhet róva ezzel az államra, amennyiben a kártérítést megítélik.¹³ A prognózisnak megfelelően 2016. év novemberéig a magyarországi fogvatartási körülmények miatt a Bírósághoz benyújtott kérelmek száma meghaladta a 6800-at. A Bíróság előtt indult kártérítési eljárások több mint tíz éves tapasztalata alapján megállapítható, hogy a Bíróság ítéleteiben a túlsúlyolt zárkákban foganatosított fogvatartást minden esetben embertelen és megalázó bánásmódnak minősítette. Hazánk vonatkozásában a Bíróság 2015. március 10-ei pilotítéletében¹⁴ egyhangú döntést hozott Varga Lajos és öt társa ügyében, melyben megállapította az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. és 13. cikkeinek sérelmét, és kötelezte az államot 3400–26 000 euróig terjedő büntetés megfizetésére. Piloteljárást akkor rendel el a Bíróság, ha a beérkezett panaszok alapján egyértelművé válik, hogy egy országban rendszerszintűen fordulnak elő hasonló jogsértések, és az egyedi panaszok ügyében hozott elmarasztaló ítéletek ellenére sem kezelik tagállami szinten megfelelően a problémát.¹⁵ A pilotítélet jelentősége, hogy a Bíróság kötelezi az államot arra, hogy azonosítsa a strukturális problémát, amely miatt az ügyek ismétlődnek a strasbourgi testület előtt, majd oldja meg azt. A Varga és mások Magyarország elleni ügyében többek között azért hozott pilotítéletet a Bíróság, mert korábban 450 hasonló kérelem került a strasbourgi testület elé Magyarország ellen a nem megfelelő fogvatartási körülmények miatt, amely felhívta a figyelmet a fennálló strukturális problémára. Varga Lajos és a társai különösen a cellák nem megfelelő méretére és a rossz higiéniai körülményekre hivatkoztak beadványukban. Varga cellája 30 négyzetméteres volt, és összesen 17 rab osztozott rajta, ami azt jelenti, hogy a rabokra fejenként 1,76 négyzetméter jutott. Az Bíróság állásfoglalása szerint ez olyan mértékű szenvedést okozott a panaszosoknak, amely meghaladta a fogvatartással szükségszerűen együtt járó szenvedés mértékét. Ennek következtében a Bíróság egyhangúlag hozta meg döntését, melyben a hat fogvatartottnak összesen 73 900 eurót ítélt meg nem vagyoni kártérítés címén. A túlsúlyoltsághoz nem megfelelő fogvatartási körülmények társultak: Varga László panaszos magánelzárása során például mindösszesen napi fél órát tölthetett szabad levegőn, továbbá a szegényes higiéniai körülmények miatt bőrbetegsége alakult ki. Külön kihangsúlyozta a strasbourgi testület, hogy több esetben nem történt meg

¹³ Dr. Szemesi Sándor: Sok (jó) ember kis helyen? A magyar fegyintézetek zsúfoltságával kapcsolatos kérdések az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában. *Büntetőjogi szemle* 2014/2. 87.

¹⁴ Varga and Others v. Hungary, nos. 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13, 64586/13.

¹⁵ Kirs Eszter: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának pilot ítélete a magyar büntetés-végrehajtási rendszer túlsúlyoltságáról. *Jogesetek Magyarázata* 2015/3. 75–82.

a WC megfelelő leválasztása, az ötödik panaszos zárkájában poloskák, csótányok és tetűk voltak, emellett hiányzott a megfelelő szellőztetés is. Az elégtelen higiéniai körülmények továbbá a kellő számú mosdó hiányát, illetőleg a szabad levegőn törvény által meghatározott ideig való tartózkodás akadályozását jelentette az elítéltek számára. A legkirívóbb eset Varga Lajos magánelzárása alatt történt, ugyanis elmondása alapján nem volt elengedő víznyomás a zárkában, így sem a WC öblítésére, sem pedig kézmosásra nem volt lehetősége, amely következtében az elzárás ideje alatt orvosi ellátásra, később pszichiátriai kezelésre szorult. A bíróság döntése meghozatala során figyelemmel volt a Kínzást és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmódot vagy Büntetést Megelőzni Hivatott Európai Bizottság (CPT) 2013-as magyarországi látogatására is. A CPT hivatkozott jelentésében felhívta a figyelmet a túlzásfoltosság problémájára. A bíróság kiemelte továbbá az alapvető jogok biztosának börtönlátogatásait és hivatkozott számos nemzeti bírósági ítéletre, amelyekben a túlzásfoltosság miatt megállapítást nyert, hogy a börtönhatóság a fogvatartottak személyiségi jogait, emberi méltóságát megsértette.¹⁶ A Bíróság ítéletében megállapította, hogy a magyar büntetés-végrehajtásban rendszerszintű probléma a fogvatartási körülmények nem megfelelő minősége, és nincs összhangban az Európa Tanács Kínzást és Embertelen Bánásmódot Megelőzni Hivatott Bizottsága (CPT) állásfoglalásaiban és az Bíróság esetjogában megfogalmazott európai követelményeivel. A bíróság arra kötelezte a magyar államot, hogy az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának felügyelete mellett hozza meg azokat az intézkedéseket, melyekkel megoldhatóak a magyar büntetés-végrehajtási rendszer strukturális problémái. Az intézkedéseknek összhangban kell lenniük a Bíróság ítéletében szereplő javaslatokkal, melyek közül kiemelték a fogvatartással nem járó kényszerintézkedések gyakoribb alkalmazását és a megfelelő kártérítéshez vezető jogorvoslati eljárás létrehozását. A magyar kormány a jogerős döntéstől számított 6 hónapon belül volt köteles elkészíteni a végrehajtási akciótervet. Az eljárásban a Bíróság nem határozott meg konkrét időpontot a magyar börtönökben fennálló problémák megoldására, azonban kifejtette, hogy a feltárt szabálytalanságokat a lehető leghamarabb orvosolni kell. Az ítélet meghozatalát követően 2015. március hó 10. napja és 2016. január hó 07. napja között a Bíróság 11 ügyben összesen 99 kérelmezőnek nem vagyoni kártérítés és költség címén további 1 544 650 eurót (500 000 000.- forint) ítél meg.¹⁷

¹⁶ Juhász Andrea Erika: Varga és mások kontra Magyarország – az EJEB döntése. <https://jogaszvilag.hu/rovatok/vilagjogasz/varga-es-masok-kontra-magyarorszag-az-ejeb-dontese> (Letöltés időpontja: 2017. szeptember 20.)

¹⁷ Soltész Katalin: A fogvatartás körülményei a büntetés-végrehajtásban. Infojegyzet 2017/11. Képviselői Információs Szolgálat, 2017. március 3. 4.

5. A hazai jogi szabályozás áttekintése

A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM-rendelet 137. § (1) bekezdése szerint a zárkában elhelyezhető fogvatartotti létszámot úgy kellett meghatározni, hogy „*minden elítélltre lehetőleg hat köbméter légtér; és – lehetőség szerint – a férfi elítéltek esetén három négyzetméter, a fiatakorúak, illetve a női elítéltek esetén három és fél négyzetméter mozgástér jusson.*” A hivatkozott szakasz (2) bekezdése szerint a mozgástér meghatározásakor a berendezési és felszerelési tárgyak által elfoglalt területet figyelmen kívül kellett hagyni. Az Alkotmánybíróság 32/2014 (XI. 3) számú határozatában átfogóan vizsgálta a börtönök túlszűfoltóságát, ugyanis három esetben kártérítés iránti pert indítottak a Fővárosi Törvényszéken, ahol az eljáró bíró a bírósági eljárások felfüggesztése mellett az Alkotmánybíróság eljárását kezdeményezte. Az Alkotmánybíróság határozatában megállapította, hogy a régi Bv. Szabályzat 137. § (1) bekezdése Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikkébe és az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésébe ütközik, ezért annak 2015. március 31-ei hatállyal történő megsemmisítése mellett döntött. Az testület szerint ugyanis „*tekintettel a hivatkozott szabályozás permisszív jellegére ad absurdum az sem lett volna jogellenes, ha a jogalkalmazó teljesen megvonta volna a mozgástert a fogvatartottaktól.*”¹⁸ Az Alkotmánybíróság a döntés meghozatala során kiemelt figyelmet fordított a Strasbourg-i Bíróságnak az EJEE 3. cikkét értelmező joggyakorlatára, és a jogalkotó kötelezettségévé tette, hogy kógens jelleggel határozza meg a fogvatartottak részére biztosítandó mozgástér minimális mértékét.¹⁹ A határozatában összegyűjtötte és ismertette azokat a jogeseteket, amelyekben az Emberi Jogok Európai Bírósága a börtöncella mérete és az EJEE 3. cikkében foglalt tilalom megsértése miatt Magyarországot szankcionálta, és hivatkozott továbbá olyan eseteket is, amelyekből a bírósági gyakorlatra lehet következtetni.

A 2015. január 1-jén hatályba lépett új Büntetés-végrehajtási Szabályzat, a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól [16/2014. (XII. 19.) IM rendelet] a 121. § (1) bekezdésében már úgy rendelkezik, hogy legalább három, illetve női elítéltek és fiatakorúak esetén három és fél négyzetméter mozgástert kell biztosítani. A légtér mértékére vonatkozó rendelkezés ellenben egészen 2015. március 30-áig nemzetközi szerződésbe és Alaptörvénybe ütközött a permisszív jellege miatt. A 6/2015. (III. 30.) IM rendelet által bevezetett módosítás nyomán az új Bv. Szabályzat 2015. március

¹⁸ 32/2014. (XI. 3.) AB-határozat 5. bekezdés. Magyar Közlöny 149. szám, 2014. november 3.

¹⁹ 32/2014. (XI. 3.) AB-határozat 55. bekezdés. Magyar Közlöny 149. szám, 2014. november 3.

31-i hatállyal már eleget tesz a hivatkozott AB-határozat 55. bekezdésében meghatározott követelménynek, ugyanis kógens jelleggel rendelkezik a fogvatartottak részére biztosítandó légtér mértékéről, amelyet hat köbméterben határoz meg.

6. Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási eljárás

Az EJEB előtt azonos jogcímen indított eljárások növekvő száma, továbbá a megítélt kártérítési összegek nagysága szükségessé tette, hogy hazai szinten is elérhetővé váljon egy jogi és gyakorlati szempontból hatékony jogorvoslati rendszer, melyet a hazai jogalkotás a Bv. tv. 2017. január 1. napján hatályba lépő módosításaival valósított meg. A szabályozás értelmében kártalanítás jár az elítéltnak vagy az egyéb jogcímen fogvatartottnak a fogvatartása során a jogszabályban előírt élettér biztosításának hiánya és az ehhez esetlegesen kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmény, különösen az illemhely elkülönítésének a hiánya, a nem megfelelő szellőztetés, világítás, fűtés vagy rovarirtás által előidézett sérelem miatt. A kártalanítás minden egyes, az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között eltöltött nap után jár. A fenti jogcímen meghatározott igény alapján további kártérítésnek vagy sérelemdíjnak helye nincs, de az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott jogosult az ezt meghaladó igényét polgári bíróság előtt érvényesíteni. A jogszabály a kártalanítás egy napra eső összegét legalább ezerkettőszáz forint, de legfeljebb ezerhatszáz forintban határozza meg. A kártalanítás iránti igény jogvesztő határideje attól a naptól számított hat hónapon belül érvényesíthető, amelyen az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények megszűntek. Nem tekinthető az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmény megszűnésének, ha e körülmény fennállása rövid időtartamra, de legfeljebb harminc napra megszakad azért, mert az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott elhelyezése során a jogszabályban előírt élettér biztosítva volt. A kártalanítás iránti igény benyújtására az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott és védője, illetve ha az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott szabadult, jogi képviselője is jogosult. A kártalanítás iránti igényt írásban a fogvatartás helye szerinti büntetés-végrehajtási intézetnél, ha pedig az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott már szabadult, annál a büntetés-végrehajtási intézetnél kell benyújtani, ahonnan a szabadítás történt.²⁰ Külön átmeneti rendelkezések vonatkoznak azon fogvatartottakra, akik panaszt nyújtottak be

²⁰ 2013. évi CCXL. törvény 10/A § (1)–(5).

az Emberi Jogok Európai Bíróságához. Részükre, továbbá azok számára, akinek az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekből eredő sérelme a módosítás hatálybalépése előtt egy éven belül szűnt meg, a törvény lehetővé teszi, hogy a múltban bekövetkezett sérelmeik orvoslására szintén kártalanítás iránti kérelmet nyújthassanak be. A büntetés-végrehajtási bíró az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekből eredő sérelmek miatt az elítélt kártalanításáról az elítélt vagy a védő kérelmére dönt. A büntetés-végrehajtási bíró ugyanakkor az iratok alapján is meghozhatja a döntést. Az eljáró bíró nincs egyszerű helyzetben, amikor a jogszabályban előírt élettér mellett a fogvatartott által hivatkozott, további sérelmek megalapozottsága tárgyában kell állást foglalnia, ugyanis a törvényi felsorolás nem taxatív erre vonatkozóan.²¹ Ami biztos, hogy a sérelemnek minden esetben az elhelyezési körülményekhez kell kapcsolódni, így az esetenként hivatkozott fegyőrök durva magatartása, magas telefonálási percdíjak, szolgáltatások korlátozása nem alapozhatja meg a kártalanítást.²² Általánosságban elmondható, hogy a fogvatartottak az illemhely elkülönítésének hiányára, tisztálkodási lehetőségek korlátozottságára, rovarokkal fertőzött zárkára, az elégtelen fűtésre, illetve szellőzésre, továbbá a rossz fényviszonyokra hivatkoznak, mely sérelmek kapcsán a büntetés-végrehajtási intézetek nyilvántartással rendelkeznek. A sérelmes helyzet fennállását minden esetben bizonyítani kell, azonban a kártalanítás esetében a bizonyítási teher nem a kérelmezőt terheli. A gyakorlatban a büntetés-végrehajtási intézet véleményében a kérelmező sérelmeire tételesen reagálva nyilatkozik azok megalapozottságáról, mely igazolására mellékletben csatolja a szükséges kimutatásokat (zárkakimutató, egészségügyi dokumentum, építési adatok, büntetés-végrehajtási intézet műszaki paraméterei, felszereltsége, fűtésrendszer, szellőzőberendezés esetleges zavara stb).²³ E körben a bíró a kérelem és a rendelkezésre álló adatok összevetését, elemzését követően hozza meg a döntését, melyet minden esetben indokolni is köteles. A büntetés-végrehajtási bíró az elhelyezési körülményeket összességükben értékeli, és az okozott sérelem mértékének megfelelően határozza meg a kártalanítás napi tételének az összegét. Majd ezt követően állapítja meg a kártalanítás összegét a kártalanítás napi tételének és az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között fogvatartásban töltött időnek a szorzataként. A bűnügyi költséget az állam viseli. A büntetés-végrehajtási bíró a határozatban a kártalanítás megfizetésére az államot kötelezi és a kifizetésre a határozat

²¹ Pacsek József: Zsúfoltság és magány. A fogvatartottak elhelyezésének időszerű kérdései. Börtönügyi Szemle 2011/4. 9.

²² Fővárosi Ítéletábrla 32.Pf.20.041/2017/5-II. számú ítélet.

²³ Pl. Fővárosi Ítéletábrla Pf.V.20.068/2014/4. számú ítélet, Fővárosi Ítéletábrla 3.Pf.20.784/2012/5. számú ítélet, Fővárosi Ítéletábrla Pf.III.20.182/2013/12 számú ítélet, Fővárosi Ítéletábrla 9.Pf.21.141/2013/8. számú ítélet. Dr. Werner Zsolt: Jogértelmezés és gyakorlat az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási eljárásban. Szeged, 2017. június 17., 15–16. .

kézből számított hatvannapos határidő kifizetésével hívja fel. A megítélt kártalanítás kifizetése iránt az igazságügyért felelős miniszter intézkedik. A kártalanítás intézménye nem pusztán a férőhelyből adódó problémákat kívánja pénzzel megváltani, hanem figyelembe kell majd venni azokat az egyéb elhelyezési körülményeket is, amelyek a jogszabályban előírt élettér biztosításának hiánya mellett az embertelen bánásmódnak minősülő elhelyezés előidézésében közrehatottak.²⁴ Az állam probléma megoldására törekedve 2015-ben közel 900 fős férőhelybővítést hajtott végre az egyes büntetés-végrehajtási intézetekben, valamint 2016-ban elfogadásra került egy 2019-ig tartó börtönépítési program is. A férőhelybővítésen túl a magyar büntetés-végrehajtás egy ún. telítettségkiegyenlítő programmal kívánja megoldani a problémát, melynek keretében a Büntetés Végrehajtás Országos Parancsnoksága országos szinten csoportosít át fogvatartottakat a zsúfoltabb börtönökből a kevésbé telítettekbe. Azonban, mivel összességében másfélszer annyi a fogvatartott, mint ahány férőhely van, kérdéses, hogy ez a megoldást jelenthet-e. Ráadásul a fogvatartottak mozgatása jelentős anyagi ráfordítással jár, és a fogvatartottak sok esetben a családjuktól is messzire kerülnek, ezért a kapcsolattartás nehezülhet.²⁵

7. Személyes adatok védelme a büntetés-végrehajtásban

Információs társadalmunkban az adatnak nagy értéke van, melyet az elítéltek, a bűncselekmények sértettjei, vagy más olyan személyek védelmében is óvnunk kell, akik a büntetés-végrehajtási szervezettel bármilyen módon kapcsolatba kerülnek. Ennek okán bármely természetes személy büntetés-végrehajtási intézetben való tartózkodása bűnügyi személyes adatnak minősül. A jogi szabályozás meglehetősen szigorú, ezért a büntetés-végrehajtási intézeteknek fokozott gondossággal kell eljárniuk. A szabályozás alapvető jelleggel az egyént védi az adatkezelő szervvel szemben, ennek értelmében minden adatkezelés tilos, amely nem kifejezetten megengedett. Ha az adatkezelő az érintett adatainak jogellenes kezelésével vagy az adatbiztonság követelményeinek megszegésével másnak kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Az érintett személyiségi jogának megsértése esetén az adatkezelőtől sérelemdíj követelhető.²⁶

²⁴ Gyömbér Béla: A börtön ablakába soha nem süt be a nap. <http://arsboni.reblog.hu/a-borton-ablakaba-soha-nem-sut-be-a-nap> (Letöltés időpontja: 2017.10. 11.)

²⁵ Soltész Katalin: A fogvatartás körülményei a büntetés-végrehajtásban. Infogyjzet 2017/11., Képviselői Információs Szolgálat, 2017. március 3.

²⁶ 2011. évi CXII. törvény 23.§ (1)–(2).

A perben a bizonyítási kötelezettség megfordul; az adatkezelő köteles bizonyítani, hogy az adatkezelés a jogszabályban foglaltaknak megfelel. Az adatkezelő számára a kimentési lehetőség szűk, ugyanis az adatkezelő akkor mentesül az okozott kárért való felelősség és a sérelemdíj megfizetésének kötelezettsége alól, ha bizonyítja, hogy a kárt vagy az érintett személyiségi jogának sérelmét az adatkezelés körén kívül eső elháríthatatlan ok idézte elő.²⁷ Ennek értelmében tehát szigorúbb a felelősségi mérce az adatkezelőkkel szemben és nem elégendő a mentesüléshez annak bizonyítása, hogy az adatkezelő mindent megtett, ami az adott helyzetben tőle általában elvárható volt. A büntetés-végrehajtási jogviszony sajátosságából adódóan több törvényt kell párhuzamosan alkalmazni az adatvédelem vonatkozásában: legáltalánosabb jelleggel az 2011. évi CXII. törvényt az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról, valamint az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvényt, ami a fogvatartottakra egyaránt hatályos. Speciális adatvédelmi rendelkezéseket tartalmaz például a Bv. Sztv. fogvatartottak nyilvántartásáról szóló V. fejezete is. Utóbbi a tárgykör fontosságára és a kodifikációban általánossá vált gyakorlat alapján, hasonlóan a Bv. Sztv.-hez, önálló fejezetben jeleníti meg az adatkezelésre vonatkozó rendelkezéseket. Emellett több vonatkozásban foglalkozik az adatkezeléssel, így az iratmásolat és -betekintés, valamint a kamerahasználat tárgykörében. A jogszabályi rendelkezések mellett segítséget nyújthat az Alaptörvény hatályba lépését megelőzően működött adatvédelmi biztos esetjogának, valamint a helyébe lépett Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság gyakorlatának ismerete is.²⁸ A büntetés-végrehajtási szervek az elítéltek személyes adatain kívül mások adatait is kezelik, ami az elítélt és a büntetés-végrehajtási intézet közötti büntetés-végrehajtási jogviszonyon kívüli adatkezelés keretébe tartozik. A Bv. tv. adatvédelmet érintő újítása, hogy törvényi szinten szabályozza az elektronikus megfigyelési eszközök használatát, rögzítve az adatkezelés célját, mint az elítéltek mozgásának megfigyelése, a büntetés-végrehajtás rendjének biztosítása, bűncselekmények, szabálysértések, fegyelmi cselekmények megelőzése, a korábban öngyilkosságot megkísérlő vagy például a biztonsági elkülönítőben, a HSR-részlegen, a magánzárkában elhelyezett elítélt megfigyelése.²⁹ A törvény a rögzített felvétel és az abban szereplő személyes adat felhasználásának célját is meghatározza, pl. a bűncselekmény, szabálysértés, fegyelmi cselekmény miatt indult eljárásban, vagy az eszköz (azaz a kényszerítő eszköz) alkalmazás jogszerűségének vizsgálata, valamint az érintett jogainak gyakorlása érdekében indított más eljárás esetében. A kamerafelvételeket a rögzítéstől számítva legfeljebb 60 nap

²⁷ 2011. évi CXII. törvény 23.§ (3).

²⁸ Korszakváltás a büntetés-végrehajtásban- Útmutató a 2013.évi CCXL törvény megismeréséhez. In: Börtönügyi tanulmányok 2. A Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa kiadványai, Budapest, 2015. 37.

²⁹ 2013. évi CCXL törvény 150.§ (2).

elteltével törölni kell, amennyiben nem kezdeményezték a fent említett eljárások valamelyikét, illetve ha az érintett nem élt jogának biztosítása céljából a felvételek törlésének megakadályozása érdekében. A törvény a felvételek megőrzésének minimális időtartamát nem határozza meg, azonban a legrövidebb általános megőrzési időnek a gyakorlat szerint a 30 nap tekinthető. A büntetés-végrehajtási szerveknek az adatkezelésre mind technikai értelemben, mind pedig szervezési és szabályalkotási szempontból egyaránt fel kell készülniük, mely alapján szükséges például az érintett jogainak védelme érdekében szükséges felvételek lementése, és – más eljárás hiányában – az eredeti rögzítéstől számított 90. napon történő törlése.³⁰ Mindemellett a büntetés-végrehajtási szervezet személyi állományának tagját titoktartási kötelezettség is terheli, amelynek értelmében a tudomására jutott minősített adatot, valamint magántitkot köteles megtartani. A titoktartási kötelezettség alól jogszabály, valamint jogszabály felhatalmazása alapján, az abban megjelölt személy adhat felmentést.³¹

8. Elektronikus megfigyelési eszköz alkalmazása

A fogvatartott intézeten belüli mozgásának megfigyelésére, valamint a büntetés-végrehajtás rendjének biztosítása céljából a büntetés-végrehajtási intézet fogvatartottak részére fenntartott, közös használatú helyiségeiben, a büntetés-végrehajtási intézet udvarán, folyosóin, valamint a büntetés-végrehajtási intézet területét határoló külső falakon és bejáratainál elektronikus megfigyelési eszköz elhelyezésére van lehetőség.³² A büntetés-végrehajtás rendjének biztosítása érdekében a büntetés-végrehajtási intézet biztonsági szempontból kiemelkedő rizikófaktorú részein a bűncselekmények, szabálysértések és fegyelmi vétségek vagy más jogsértések megelőzése céljából szintén elhelyezhető elektronikus megfigyelési eszköz. Kiemelt feladata a büntetés-végrehajtásnak, hogy az önkárosító cselekményeket – amennyire csak lehetséges – visszaszorítsa. Ennek egyik eszköze, hogy a korábban öngyilkosságot megkísérlő vagy a saját testi épsége elleni önkárosító cselekményt elkövető fogvatartottak zárkájában – a fogvatartottak életének, testi épségének megóvása érdekében – elektronikus megfigyelési eszköz elhelyezésére van lehetőség. Ennek kritériumai, hogy a cél megvalósulása érdekében a fogvatartott viselkedésének folyamatos nyomon követése szükséges, valamint, hogy az intézkedés a fogvatartott életének és testi épségének

³⁰ 2013. évi CCXL törvény 150.§ (9).

³¹ 1995. évi CVII. törvény. 12. §.

³² 2013. évi CCXL törvény 150.§ (1).

megóvása érdekében nélkülözhetetlen. Ezekben a helyeken elhelyezett megfigyelési eszköz nem alkalmazható külön légtérű illemhely vagy fürdőhelyiség megfigyelésére.³³ Fontos célhoz kötöttségi szabály, hogy az elektronikus megfigyelési eszköz által rögzített felvétel és az abban szereplő személyes adat az eszköz alkalmazásának a helyszínén elkövetett bűncselekmény vagy szabálysértés miatt indult eljárásban, a fogvatartott vagy a büntetés-végrehajtási szervezet állományába tartozó személy által elkövetett jogsértés miatt indított fegyelmi eljárásban, valamint a büntetés-végrehajtási szervezet állományába tartozó személy eljárása jogszerűségének a megállapítására irányuló eljárásban használható fel. További lehetőség, hogy az eszköz által rögzített felvétel és az abban szereplő személyes adat a felvételen szereplő személy által, jogainak gyakorlása érdekében indított eljárásban is felhasználható. A felvételen szereplő személy – akinek a felvételre a jogainak gyakorlása érdekében van szüksége – a rögzítéstől számított harminc napon belül jogának vagy jogos érdekének igazolásával kérheti, hogy az adatot annak kezelője ne törölje. A jogainak gyakorlása érdekében indított eljárás során a felvétel a bíróság vagy más szerv megkeresésére továbbítható. Az eszköz által rögzített felvételt a rögzítést követő hatvan nap elteltével törölni kell, ha a fentiekben meghatározott eljárás lefolytatását nem kezdeményezték vagy a felvételen szereplő személy a jogszabályban meghatározott lehetőségével nem él. Végül, de nem utolsó sorban, a büntetés-végrehajtási szervezet a felvétel kezelése során köteles megtenni az ahhoz szükséges szervezési, technikai és egyéb adatbiztonsági intézkedéseket, hogy az érintett személy személyes adatait, így különösen magántitkait és magánéletének körülményeit illetéktelen személy tudomására jutásától megóvjá.³⁴

9. A kapcsolattartás szabályozása

Az Európai Börtönszabályok támogatja azt a haladó jogpolitikai álláspontot, amely szerepet tulajdonít a családdal, illetve a tágabb környezettel való kapcsolattartásnak. A szabálygyűjtemény a börtönből való eltávozásnak, mint a külvilággal való kapcsolattartás egyik formájának alapvető fontosságát hangsúlyozza és széles körű alkalmazását ajánlja a zárt és a nyitott börtönrendszerek számára egyaránt. Mindemellett szorgalmazza azt is, hogy a börtönbeli látogatások lehetőség szerint felügyelet nélkül vagy legalábbis vizuális ellenőrzés keretében történjenek. Követelményként

³³ 2013. évi CCXL. törvény 150.§ (3).

³⁴ 2013. évi CCXL. törvény 150.§ (10).

fogalmazza meg továbbá a szükséges korlátozások érvényesülése mellett a külvilágban zajló eseményekről való rendszeres tájékozódást napilapok, folyóiratok, könyvek, rádió és televízióadások, előadások segítségével. A Bv. tv. az elítélt jogaként szabályozza többek között a hozzátartozókkal, valamint a fogvatartott által megjelölt és az intézmény által engedélyezett személyekkel való levelezést. Garanciális jelentőséggel bír annak jogszabályi rögzítése, hogy a levelek gyakorisága és terjedelme nem esik korlátozás alá. Ugyanakkor a levelezésnek az intézet biztonsága szempontjából történő ellenőrzését szükséges követelményként fogalmazza meg. Ennek értelmében a levéltitok védelme összeütközésbe kerülhet a büntetés-végrehajtás rendjéhez és biztonságához fűződő társadalmi érdekekkel. A törvény az ellentétes érdekek ütközését úgy oldja meg, hogy az ellenőrzés lehetőségét általában szűrőpróbaszerűen, de kellő rendszerességgel teszi lehetővé. A nemzetközi gyakorlat követelményeihez igazodva az ellenőrzés azonban nem terjed ki azon levelekre, amelyet a fogvatartott a hatósághoz vagy nemzetközi szervezetekhez küldött. Tekintettel arra, hogy állampolgári jog korlátozásáról van szó, a végrehajtási intézmény kötelezettségévé teszi az elítélt tájékoztatását az ellenőrzés lehetőségéről.³⁵ Amennyiben a büntetés-végrehajtási intézet megállapítja, hogy a levél az intézmény vagy a fogvatartás biztonságát veszélyeztető adatot, információt, esetleg tárgyat tartalmaz, a levél elítélt részére történő kézbesítésére nem kerülhet sor. Erről azonban a fogvatartottat értesíteni kell; a levelet pedig vissza kell küldeni. A jogszabály megtiltja azon levelek tartalmának ellenőrzését, amelyek a hatóságokkal, nemzetközi szervezetekkel és a védővel való kapcsolattartást szolgálgják. Ha alapos a gyanú arra, hogy a fogvatartott részére érkező küldemény nem az ott feladóként feltüntetett hatóságtól, nemzetközi szervezettől származik, lehetőség van a levél felbontására, de erre csak az elítélt jelenlétében kerülhet sor, és célja csak a feladó azonosítása lehet.³⁶ A levelezés joga mellett az elítélt jogosult legalább havonta látogatót fogadni, illetve a végrehajtási fokozatra tekintet nélkül, amennyiben ezt az intézet biztonsága indokolja, biztonsági beszélő fülkében vagy rácson keresztül beszélhet látogatójával. Ennek alapján az erre kijelölt helyiségben történik, ahol az elítélt egy időben két kiskorút és két felnőttet fogadhat.³⁷ A látogatás időtartamát az intézet parancsnoka állapítja meg, de a jogszabályi rendelkezés folytán ennek alkalmanként legalább 60, legfeljebb 120 percnak kell lennie, illetve kérelemre ez az időtartam maximum 30 perccel meghosszabbítható. Ki kell zárni a látogatásból azt a személyt pedig, akinek maga-

³⁵ Juhász Zsuzsanna: A hazai büntetés-végrehajtási jog és az Európai Börtön szabályok ajánlásai. *Acta Universitatis Szegediensis* LXII/9. 2002. 22.

³⁶ 2013. évi CCXL. törvény 174.§ (4).

³⁷ 2013. évi CCXL. törvény 177. §.

tartása veszélyt jelenthet az intézmény számára, illetőleg akit a folyamatban lévő büntetőeljárás eredményessége érdekében az ügyész vagy a bíróság korábban eltiltott.³⁸ További fontos eleme a külvilággal való kapcsolattartásnak a csomag küldésének és fogadásának joga havi rendszerességgel. A csomag mindazokat a tárgyakat tartalmazhatja, amelyeket az elítélt engedéllyel magánál tarthat.³⁹ Ugyancsak a módosuló állampolgári jogok között rendelkezik a törvény a távbeszélő használatának jogosultságáról. Tekintettel arra, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek távbeszélő készülékekkel való ellátottsága behatárolt és korlátozott, ezért a használatra a fogvatartott az intézet által nyújtott lehetőségek függvényében jogosult. Amennyiben ez indokolttá teszi, a fogvatartott személyiségi joga bizonyos korlátozás alá esik, a távbeszélőn való beszélgetése ugyanis ellenőrizhető. Ez a levelezés analógiájára általában szűrőpróbaszerűen történik, és előzetesen ennek lehetőségéről az elítéltet tájékoztatni kell. Amennyiben a távbeszélő használata során felmerülne annak a gyanúja, hogy az ott elhangzottak a fogvatartás rendjét, biztonságát veszélyeztetik, a beszélgetés biztonsági okból megszakítható.⁴⁰ A fentiekben túlmenően a családi kötelek ápolását, megtartását célozza, illetve a kegyeleti jog érvényesülését szolgálja az a rendelkezés, amely lehetőséget teremt arra, hogy az elítélt meglátogassa súlyosan beteg hozzátartozóját, illetőleg részt vegyen annak temetésén. Az intézet joga eldönteni, hogy a kapcsolattartás ez a formája felügyelettel vagy anélkül történjék.

10. Összegzés

Az Alaptörvény VI. cikke kimondja, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jóhírnevét tiszteletben tartsák, továbbá mindenkinek joga van személyes adatai védelméhez, valamint a közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez. A privátszféra a büntetés-végrehajtási jogviszonyban törvényi szinten rögzített speciális megszorításokkal ugyan, de az elítélteket is megilleti. Az érvényesüléséhez szükséges elégséges mértékű a büntetés-végrehajtási intézetnek biztosítania kell. A börtönök túlzásfóltságából adódó válság túlterheli a büntetés-végrehajtási intézeteket, így működési anomáliák és funkcionális zavarok keletkezhetnek, amelyek a fogvatartottak alapvető jogaira is kihatással vannak. A társadalomnak is érdeke, hogy a fogvatartás emberi körülmények között

³⁸ 2013. évi CCXL. törvény 177. § (1)–(4).

³⁹ 2013. évi CCXL. törvény 176. § (4).

⁴⁰ 2013. évi CCXL. törvény 175. § (1)–(4).

történjen, mert ennek függvényében számíthatunk a bűnelkövetők reszocializációjának eredményességére. Ha a rabokkal való bánásmód megfelelő és alapvető jogaik a gyakorlatban is biztosítottak, nagyobb az esélye, hogy a szabadulást követően az alapvető együttélési normákat be fogják tartani.

Magánélet a hálózat csapdájában – a „személyiségprofilok” jogi értékelése

„A személyiség eleven folyam, mely sohasem áll meg és a saját medrében halad a külső világnak más lényegű tárgyai közt.”

Balás P. Elemér²

1. Bevezetés

Az internet az elektronikus kereskedelem, fizetési tranzakciók és a közösségi portálok ugrásszerű és rohamos fejlődésével, valamint a kapcsolódó technikai eszközök (pl. okostelefonok) tömeges használatával egyre nagyobb teret ad az egyénre jellemző adatok önkéntes megadásának és megosztásának. Ezen adatok köre igen széles,³ hiszen a személyes adatokon kívül a személyt és családját, mindennapi tevékenységét és életét bemutató fényképek feltöltése, az egyén közösségi portálokon kifejtett aktivitásának algoritmusok alapján történő elemzése felveti annak a kérdését, hogy a virtuális térben létrehozott személyiségprofilokat a személyiségi jog fogalmaival, valamint jogvédelmi rendszerének adekvát alkalmazási lehetőségeivel összevetve hogyan értékeljük. A virtuális térben megadott adatok és a személyiségprofilok elemzéséből nyert adatok további jellegzetessége, hogy határok nélkül és akár a számítástechnika algoritmusok és keresőmotorok segítségével, akár pedig a közösségi portálok által kínált társas kapcsolatok révén mérhetetlenül gyorsan

¹ A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi adjunktusa.

² Balás P. Elemér: Személyiségi jog. In: Szladits Károly (szerk.): Magyar Magánjog I. Általános rész. Személyi jog. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1941. 625.

³ Nyoni, Phillip – Velepini, Mthulisi: Data protection laws and privacy on Facebook. South African Journal of Information Management 17/1, 2015. <http://www.sajim.co.za/index.php/SAJIM/article/view/636/html> (letöltés időpontja: 2017. 04. 08.)

terjednek, valamint törlésüket követően is elérhetőek maradnak a felhasználói profil mentése és archiválása révén.⁴

Az interneten regisztrált felhasználói fiókokhoz képest (legyen az akár webáruház, szállásfoglalás, internetbank működése stb.) szűkebb körnek tekintjük a közösségi portálok működését, amelyek közül jelen tanulmány csupán a közösségi portálokra megjelenő személyiségprofilok vonatkozásában vizsgálja a személyiségi jogokra irányadó magánjogi előírások és jogintézmények adekvát alkalmazásának lehetőségét; ugyanakkor azonban nem képezi a kutatás tárgyát általában az interneten vagy a médiában foglalt adatközlések polgári jogi szempontú vizsgálata.⁵

További szűkítésként kívánjuk rögzíteni, hogy bár a magánélet és a nyilvánosság közötti határvonal jogi szempontú feltérképezése és értékelése függ az adott közösségi portál elsődleges funkciójától,⁶ azonban a személyiségprofilok általános jellemzőinek a bemutatását és lehető legmagasabb fokú absztrakcióját követően a közösségi portálok használata során felmerülő jogsértő magatartásokra hozott példákat a Facebook-alkalmazásra redukáljuk annak piacvezető szerepére és pozíciójára tekintettel.⁷ Ehelyütt szükséges megjegyezni, hogy a közösségi portálokra létrehozott személyiségprofilok és az azok köré szerveződött ismerősi kör eredendően a magánszféra területére tartozott. Azonban a felhasználói igények változását és ezen portálok kereskedelmi célra történő felhasználását követően – a virtuális tér gyors alkalmazkodási lehetőségei által is generálva – olyan szerepváltozás és funkcióváltás ment végbe, amely ma már egyre inkább a nyilvánosság behatolását jelenti a magánszférába, a kettő közötti határvonal elmosódását eredményezve.⁸

⁴ Bayer Judit: A háló szabadsága – az internet tartalmának szabályozási problémái a vélemény-nyilvánítás szabadsága tükrében. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2005. 12.

⁵ Vö. Bayer, 2005. 14–15.

⁶ A 165/2011. (XII. 20.) AB-határozat szerint a magáncélú közlések, honlapok, blogok, közösségi portálok nem kezelhetőek együtt a tömegek tájékoztatását célzó internetes újságokkal, hírportálokkal. Ugyanakkor a 19/2014. (V. 30.) AB-határozat szerint a közösségi oldalak között is különbséget kell tenni aszerint, hogy szerkesztett tartalmat hordoznak, vagy nincs szerkesztőjük, ezért nem is lépnek fel a tájékoztatás igényével, céljuk az internetes közösséghez tartozók közti eszmecsere. (BDT 2016. 3441.).

⁷ Marsden, Paul: The f-commerce FAQ. Digital Intelligence Today, 2011. április 18. http://digitalintelligencetoday.com/downloads/f-commerce_FAQ.pdf 3–5. (letöltés időpontja: 2017. 04. 07.)

⁸ Dojcsák Dániel: Így rombolta le a Facebook a privát szférát. hws, 2010. <https://www.hws.hu/hirek/44482/facebook-adatvedelem-szemelyisegi-jogok-kozossegi-web-privat-szfera.html> (letöltés időpontja: 2017. 04. 07.)

2. A személyiség és a magánélet polgári jogi alapkövei

A modern társadalom fontos célkitűzése az emberi személyiség kiteljesedésének biztosítása, az ember és más jogalanyok személyiségi jogainak védelme.⁹ A személyiség fogalmát, mint a jogvédelem tárgyának meghatározását, a Polgári Törvénykönyv nem adja meg és nem tartalmazza.¹⁰ Petrik Ferenc szerint „a személyiség, a test és a szellem elválaszthatatlan egysége, amely kifejezésre juttatja az egyén viselkedését és gondolkodását, ez a viselkedés és gondolkodás jelenti a személyiség értékminőségét (...), a személyiségi jogok ennek érdekében megteremtik az ember önmegvalósításának feltételeit (elsősorban az egyén autonóm szférájának körülhatárolásával), másfelől biztosítják, hogy e feltételeket – a magánszférát – senki jogtalan külső beavatkozással ne sértse meg.”¹¹ A Ptk. 2:42. §-a a személyiségi jogokat általánosságban részesíti védelemben. A polgári jogban a személyiségi jogok felsorolása nem taxatív; az általános személyiségvédelmi klauzula következtében a Ptk. – különös tekintettel a technika fejlődése által felmerülő potenciális veszélyekre – a személyiség törvényben *expressis verbis* nem nevesített összetevőit is védi.¹²

Balás P. Elemér szerint a jog feladata a személyiség külső határainak védelme.¹³ Az egyes személyiségi jogokat tekintve, a magánélet védelme az új Polgári Törvénykönyvben kifejezetten nevesítésre került, amely – többek között – a privátszféra védelmét hivatott megerősíteni és garantálni. Bár a jogalkotó a magánélet és a magánszféra fogalmának meghatározásával adós marad, azonban annak jogi szempontú értelmezését, határait és megsértésének eseteit a bírói gyakorlatban született döntések már körülhatárolták.¹⁴ Ennek értelmében a magánszférához fűződő jog arra

⁹ Az új Polgári Törvénykönyv az ember személyéhez kapcsolódóan a személyiségi jogok fogalmi meghatározását honosította meg, míg a jogi személyek esetében személyhez fűződő jogokról beszélhetünk. Jelen tanulmányban tett megállapítások érvényességét a vállalkozások, gazdasági szereplők jogvédelme viszonylatában is vizsgálni kívánjuk a személyhez fűződő jogok megfelelő védelme érdekében, amennyiben a feltárt problémák jellegüknél fogva a jogi személyek esetében is relevánsak és irányadóak.

¹⁰ A személyiség és az egyén kapcsolatára vonatkozóan lásd: Görög Márta: A személyiség védelme a becsület és a jó hírnév vonatkozásában. In: Csehi Zoltán – Koltay András – Navratyl Zoltán (szerk.): A személyiség és a média a polgári és a büntetőjogban. Complex, Budapest, 2014. 145.

¹¹ Petrik Ferenc: A személyiség jogi védelme. A sajtó-helyreigazítás. Budapest, HVG-ORAC, 2001. 260–261; Fézer Tamás: Személyiségi jogok. In: Osztovíts András (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. I. kötet. Opten Kiadó, Budapest, 2014. 249.

¹² Székely László – Vékás Lajos: Személyiségi jogok. A Ptk. 2:42. §-ához. In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez. Jogtár, Wolters Kluwer, Budapest, 2014. Online: <http://uj.jogtar.hu/> (letöltés időpontja: 2017. 04. 07.); Fézer, 2014. 255.

¹³ Balás P., 1941. 625.

¹⁴ Fézer, 2014. 263.

irányul, hogy az egyén meghatározhassa, hogy vele kapcsolatban milyen információk jussanak mások tudomására, a hozzá kapcsolódó adatok, életének intim részletei, gondolatai kinek a számára és miként váljanak hozzáférhetővé. A magánszférához való jog biztosítja az egyén részére azt a jogot, hogy a rá vonatkozó információk, adatok felett rendelkezessen, megmutathassa magát a kívüllátnak, vagy saját személyének azon részét, amelyet nyilvánosságra szeretne hozni.¹⁵ Ennek része az, hogy az egyén maga dönthesse el, hogy mennyiben és milyen formában kíván az önkifejezés lehetőségeivel élni, illetve mennyiben kíván rejtőzködni. A magánélethez való jog e tekintetben komplex személyiségi jog,¹⁶ amely további nevesített személyiségi jogoknak is alapja. Hiszen nem csupán azt foglalja magában, hogy az egyén nevével, személyes adataival, arcképével vagy hangjáról készült felvételével ne élhesse vissza, hanem azt is, hogy magánéletéről és magánszférájába tartozó dolgokról akár szűkebb, akár tágabb körben és az általa megválasztott önkifejezési formában számot adhasson akként, hogy azok ne kerüljenek annál nagyobb körben nyilvánosságra, mint amire az egyén azt szánta.¹⁷

3. A személyiségprofil létrehozása és jogi értékelése

A közösségi portálokon regisztrált felhasználói profilok tekintetében a személyiségi jogokkal és a magánélet jogi védelmével összefüggésben felmerül annak a kérdése, hogy az online szféra ezen területén mit tekintünk jogi értelemben vett és védendő személyiségnek, amely a jogvédelem tárgyának az értelmezését, elemzését és határainak feltérképezését jelenti az online tér legújabb fejlődési tendenciáira tekintettel.

A közösségi média felületén bármely természetes személy, jogi személy vagy jogi személyiség nélküli jogalany regisztrációt követően hozhat létre felhasználói fiókot,¹⁸

¹⁵ Fézer, 2014. 264.

¹⁶ Jelen tanulmánynak nem tárgya a közösségi portálon elkövetett személyiségi jogsértést megvalósító cselekmények, valamint ezzel összefüggésben az egyes személyiségi jogok elemzése, hiszen mindezek előfeltétele annak vizsgálata, hogy jogi szempontból, hogyan értékelhető a személyiségprofil kategóriája arra tekintettel, hogy a személyiségprofil révén, illetve az ellen is megvalósítható a személyiségi jogokat sértő magatartás.

¹⁷ Görög, 2014. 149–150.

¹⁸ Bakos-Kovács, Kitti: Conclusion of contracts on social network sites with regard to F-commerce. In: Harmonizacija srpskog i mađarskog prava sa pravom Evropske unije / A szerb és a magyar jog harmonizációja az Európai Unió jogával / Harmonisation of Serbian and Hungarian Law with the European Union Law. Tematski zbornik / Tematikus Tanulmánykötet / Thematic Collection of Papers. Volume IV., Faculty of Law Novi Sad Publishing Center, Novi Sad, 2016. 522.

amelyet a továbbiakban a magánszféra egy szegmensét leképező és az online térben megjelenő „alapegységeként” kezelünk, és a közösségi portálok virtuális világának informatikai szóhasználatával megegyezően *közösségi médiaprofil*nak vagy más néven *személyiségprofil*oknak nevezünk.¹⁹ A megállapításokat irányadónak tartjuk a jogi személyek vagy jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek esetében is: magánszemélyek felhasználói fiók, ún. Facebook-profil létrehozásával regisztrálhatnak a portálon, míg a vállalkozások részére gazdasági tevékenység folytatása céljából ún. Facebook-oldalak létrehozása áll nyitva, amely funkciójában a vállalkozás bemutatását, megjelenését takarja a közösségi portál felületén.²⁰

A személyiségprofilok személyiségi jogokkal összefüggésben felmerülő jogi szempontú értékelése során elsőként arra kell a választ keresni, hogy a virtuális térben létrehozott személyiségprofil mennyiben azonos a mögötte álló és azt létrehozó egyénnel, annak személyiségével. E tekintetben megállapítható, hogy a személyiségprofilok abban az esetben sem fedik le teljes mértékben az egyén személyiségének egészét és nem azonosítható azzal, ha annak létrehozására valós adatok alapján került sor, hiszen az adott személy nem pusztán az online, de az offline térben is éli magánéletét. Az egyén személyiségének egy része tehát valós adatokkal létrehozott felhasználói fiók esetén is kívül marad a közösségi szférán, hiszen életének, tevékenységének egy szegmense nem a közösségi média felületén zajlik (igaz ez akkor is, ha az egyén aktív felhasználói tevékenységet folytat a közösségi portálon; ez a személyiség offline, azaz online módon meg nem osztott része).

Az online és az offline szférában megjelenő tevékenységek egy része és a digitális önkép kialakítása tudatos választás eredménye is lehet, hiszen az egyén saját akaratán, elhatározásán múlik, hogy mennyiben fejt ki aktív tevékenységet a közösségi portálon vagy marad háttérben. Adott esetben személyes célú közlésre, véleménynyilvánításra vagy általános informálódásra, kereskedelmi tevékenységre használja-e a közösségi média felületét akár rendszeresen, akár eseti jelleggel.

További diszkrepancia jelenik meg a felhasználói fiókot létrehozó személy „valódi” és „digitális” arca között a tekintetben, hogy a közösségi portálok – a személyes fizikai jelenlét hiányában – lehetőséget adnak egy, az egyénről tudatosan (vagy anélkül) kialakított idealizált kép megformázására, amely nem feltétlenül vagy csak torzított formában tükrözi a valóságot.²¹ Ennek következtében az egyén negatív

¹⁹ A profil vagy oldal fenntartójának mindig az azt létrehozó természetes személy, jogi személy vagy jogi személyiség nélküli jogalany tekinthető, míg a közösségimédia-felületet üzemeltető vállalkozás üzemeltetőnek vagy szolgáltatónak minősül.

²⁰ A személyiségi jogok hordozójára vonatkozóan lásd részletesen: Görög, 2014. 148.

²¹ Szabó Máté Dániel: Az információs hatalom alkotmányos korlátai. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2012. 16; Interjú Dr. Parázsó Helgával – Más képével vagy adataival való visszaélés, sértegetés, jóhírnév megsértése.

tulajdonságait elrejtheti, előnyös tulajdonságait vagy azt, amilyennek látszani szeretne, további külső kontrollok nélkül alakíthatja ki.²²

A személyiségprofilokból kirajzolódó személyiségnek három alapvető komponensét különböztethetjük meg:²³ az első körbe a felhasználó által megadott adatok (név, születési hely és idő, kapcsolati adatok, iskola, munkahely stb.), valamint a felhasználó által feltöltött profilképek, borítóképek tartoznak, amelyek közös jellemzője, hogy a felhasználó önkéntes döntésén múlik, hogy ezeket megadja-e vagy sem, és ha igen, akkor pedig milyen formában és milyen részletességgel.²⁴ Ez alól kivétel a felhasználó neve, hiszen azzal minden profilnak rendelkeznie kell, és amelyet a profil tekintetében olyan adatnak tekintünk, amely azonosítja az adott felhasználói fiókot a közösségimédia-felületen. A visszaélések következtében ugyanakkor sor kerülhet olyan regisztrációra, ahol a természetes személy felhasználó a) fiktív, nem valós vagy kitalált nevet, álnevet és képet, b) más személy nevét és más személyről letöltött profilképet, vagy c) más személy nevével összetéveszthető nevet,²⁵ d) internetről, a keresőszolgáltatások által listázott és letöltött képet ad meg, vagy e) egy felhasználó végez el többes regisztrációt.²⁶ A jogi személyek tekintetében az oldal működtetése során – szemben a webáruházakra irányadó jogi előírásokkal – nem szükséges a vállalkozás azonosító adatainak a megadása, hanem elegendő a vállalkozás által kizárólagosan használt domainnév közvetlen link formájában történő feltüntetése, amely egyetlen kattintással a vállalkozás által működtetett hivatalos honlapra navigálja a felhasználót. Egységes a bírói gyakorlat abban, hogy a domainnév az elektronikus szolgáltatások körében azonosítja a szolgáltatást nyújtó személyt,²⁷ viszont meg kell állapítani, hogy a Facebookon történő jelenlét szélesebb spektrumú, mint az elektronikus szolgáltatások köre. Emellett a BDT 2017. 3643. számú eseti döntés

a Facebook és a személyiségi jogok. HRportal.hu, 2016 december. <https://www.hrportal.hu/hr/mas-kepevel-vagy-adataival-valo-visszaeles—sertegetes—johirnev-megsertese—a-facebook-es-a-szemelyisegi-jogok-20170131.html> (letöltés időpontja: 2017. 04. 07.)

²² Nagy Nikolett: Mutasd a Facebookod, megmondom, ki vagy. Origo, 2016. 10. 10. <http://www.origo.hu/tudomany/20161007-rep-n-up-startup-izrael-dld-innovacios-fesztival-tech-facebbok-kozossegi-media-onkep.html> (letöltés időpontja: 2017. 04. 07.)

²³ Szőke Gergely László: Az európai adatvédelmi jog megújítása – Tendenciák és lehetőségek az önszabályozás területén. HVG-ORAC, Budapest, 2014. 64.; Balogh Zsolt György: Adatvédelem és információszabadság. Fundamentum 8/4, 2004.

²⁴ Balogh 2004, 59.; Nyoni-Velempini, 2015. (letöltés időpontja: 2017. 04. 08.); Privacy concerns with social networking services. https://en.wikipedia.org/wiki/Privacy_concerns_with_social_networking_services (letöltés időpontja: 2017. 04. 08.); Urheber- und Persönlichkeitsrechte in sozialen Netzwerken. <https://irights.info/artikel/urheber-und-persnlichkeits-rechte-in-sozialen-netzwerken/5793> (letöltés időpontja: 2017. 04. 08.)

²⁵ BDT 2014. 3148.; Interjú Dr. Parázsó Helgával, 2016. (letöltés időpontja: 2017. 04. 07.)

²⁶ Visszaélést megvalósító jogsértésekre vonatkozó gyakorlati példákat lásd: Bella Brigitta: Milliókat is fizethet egy hamis Facebook-profil miatt. Origo, 2015. 04. 30. <http://www.origo.hu/teve/20150421-sok-magyar-hiressegnek-van-alprofilja-a-kozossegi-oldalakon.html> (letöltés időpontja: 2017. 04. 07.)

²⁷ BDT 2008. 1740.; BDT 2010. 2216.; BDT 2011. 2506.; BDT 2012. 2676.

bontja ki azt, hogy a domainnév egy számítógép azonosítási számot (ún. IP-címet) helyettesítő egyedi név az interneten, amely az adott gép (és a rajta lévő honlap) hálózaton keresztüli azonosítását teszi lehetővé, ugyanakkor a domainnév az egyes számítógépeket használó természetes vagy jogi személyek megkülönböztetését is lehetővé teszi. A domainnév használata csak annyiban jelenthet névhasználatot, amennyiben az valamely természetes vagy jogi személy nevét is tartalmazza és annak azonosítását lehetővé teszi. Ebből fakadóan a Facebook-oldal létrehozása során a vállalkozás feltüntethet olyan domainnevet az azonosító adatai között, amely a) nem utal a vállalkozás nevére, ezáltal nem segíti a felhasználót abban, hogy további azonosító adatok hiányában megállapíthassa azt, hogy milyen vállalkozás oldalát böngészi, b) a portálon történő regisztrációt nem gátolja az, ha a vállalkozás üresen hagyja az azonosító adatainak megadására szolgáló mezőket, c) részben tölti ki azokat, d) nem valós adatokkal tölti ki vagy olyan domainnevet ad meg, amely nem működő honlapra navigálja a felhasználót.

A felhasználói fiókot létrehozó személyről nem csupán az általa, elsődlegesen megadott adatok árulkodnak, hanem a felhasználói profilhoz kapcsolódóan az ismerősök száma, a közösségi portálon navigált cselekvések (like, megosztások, posztok, kommentek, csoporttagság), a megtekintett linkek, a felhasználói aktivitás, a rendszeres bejelentkezés és helykoordináták meghatározása mind olyan információt szolgáltat, amelyeket ma már előre programozott gépi algoritmusok elemeznek másodlagos, közvetett adatokat előállítva a felhasználói profilról.²⁸ A személyes tér egy része tehát az egyén más, digitális úton kifejtett cselekvéseiből is reprodukálható,²⁹ amelyből az egyén személyiségének alapvető jellemzői az erre a célra specializálódott pszichológiai elemzések révén csaknem ugyanolyan pontossággal állapíthatók meg, mintha az adott személy hagyományos személyiségtesztet töltött volna ki.³⁰ E tekintetben tehát a személyiségprofilokon keresztül kirajzolódó személyiségnek van egy olyan szelete, amelyről adott esetben maga a felhasználó sem tud. A Facebook *Adatkezelési Szabályzata* egyértelműen utal arra, hogy a közösségi portál üzemeltetője a felhasználók aktivitásáról is gyűjt adatokat, amelyek azon felhasználó cselekmények gépi algoritmusok alapján történő listázását jelentik. Ilyen például a felhasználó által tett megosztások, üzenetküldések időpontja, csoporttagsága és csoportokban történő részvétele, ismerősi és kapcsolati körének kiépítése, a közösségi portálokon folytatott szerencsejátékokban és fizetési műveletekben történő részvétel okostelefonnal vagy számítógéppel történő bejelentkezés révén stb. A Facebook nem tagadja, hogy a felhasználók aktivitásából adatokat állít elő és elemez gépi intelligencia alkalmazása

²⁸ Szóke, 2014. 63; Nagy, 2016. (letöltés időpontja: 2017. 04. 07.); Nyoni – Velemplini, 2015. (letöltés időpontja: 2017. 04. 08.).

²⁹ Szóke, 2014. 60.

³⁰ Uo.

révén, valamint más szolgáltatásokhoz kapcsolódva a Facebook-bejelentkezés alkalmazása révén adatokat továbbít más szerverek felé.³¹ A Facebook Adatkezelési Szabályzata tartalmaz arra vonatkozó felhatalmazást is, hogy a társaság mint anyavállalat a felhasználók adatait vállalatcsoporton belül felhasználhassa és megoszthassa a leányvállalatok vagy más olyan kiegészítő szolgáltatások részére, amelyeket szintén a cégcsoporton belül fejlesztenek.³² Emellett a profilelemzéshez kapcsolódóan ma már piaci alapú, ellenszolgáltatás fejében igénybe vehető integrált szolgáltatások is megjelentek. Ezek keretében gazdasági szereplők arra szakosodnak, hogy informatikai fejlesztések révén munkáltatók, bankok vagy más célközönség részére adjanak az adott profilhoz kapcsolódó személyleírást a munkavállaló, adós stb. személyi és családi kapcsolatait, főbb tulajdonságait illetően.³³

A személyiségprofilról alkotott kép harmadik tényezőjét az adott profilról a más felhasználókban kialakuló szubjektív értékítélet adja, amelynek eredője a közösségi portálon kifejtett írásbeli kommunikáció révén, a posztok és kommentek hangvételeivel összefüggésben, illetve azok következtében kialakuló benyomás.³⁴ Az azonos érdeklődési körök alapján vagy csoporttagság révén a rendszeres közösségiportálfelhasználók körében kialakulhat egy olyan informálisan szerveződő zárt kör, amely azt a látszatot kelti, mintha a személyiségprofil mögött álló felhasználók személyesen is ismernék egymást. Ez magában hordozza ugyanakkor azt a veszélyt, hogy a személyes kontaktus hiánya miatt téves és a valóságtól eltérő asszociációkra vezessen az adott egyén tulajdonságait tekintve mind pozitív, mind pedig negatív irányban történő eltérést eredményezve.

A felhasználó által közzétett adatokon, a közösségi portálokon navigált cselekményeken, valamint a személyes jelenlét hiánya miatt az adott profilról kialakuló szubjektív tényezőkön kívül a személyiségprofil része, azonban nem annak immans összetevője, komponense, hanem az egyén önkifejezésének eszköze az ún. idővonal. Az idővonal megítélése – álláspontunk szerint – kettős: egyrészt nem kizárólagos eszköze, de lehetséges színtere a felhasználói aktivitás körében értékelt cselekményeknek (pl. posztok közzététele a felhasználó által), amely révén az idővonal elemzése a személyiségprofil értékelésénél sem hagyható figyelmen kívül. Ugyanakkor azonban az idővonal a személyiségprofil azon technikai jellegű és in-

³¹ Lásd ehhez kapcsolódóan: Több tízezren perlik a Facebookot magánszféra megsértése miatt. http://hvg.hu/tudomany/20140806_Tobb_tizezren_perlik_a_Facebookot_magansz (letöltés időpontja: 2017. 04. 07.)

³² Facebook Data Policy. https://www.facebook.com/full_data_use_policy (letöltés időpontja: 2017. 04. 08.).

³³ Dönges, Jan: Computer errechnet unsere Persönlichkeiten: Was Facebook-Likes über uns verraten. *Fundamentum* 8/4, 2004. <http://www.spektrum.de/news/was-facebook-likes-ueber-uns-verraten/1326951> (letöltés időpontja: 2017. 04. 08.); Nagy, 2016. (letöltés időpontja: 2017. 04. 07.)

³⁴ Bayer, 2005. 16–17.

formatikai színtere, ahol a hírek, posztok, események, megosztások, gondolatok közzététele stb. révén az egyén kifejezheti önmagát, értékrendjét és gondolatait a közösségi portálok kiberterében akként, hogy az önmegvalósításra teljes mértékben az online szférában is lehetőséget kapjon az adott személy.

Összegzésképpen megállapítható, hogy a személyiségprofil nem más, mint a személyiség egy újabb szelete, de nem annak egésze, és nem attól teljes mértékben különböző új dimenziója. E tekintetben a jogi védelem tárgya nem kettőzódik meg, hanem a személyiségprofil az emberi személyiség technika fejlődése következtében kialakuló részeként értelmezhető. A személyiségprofil kialakítása során a felhasználó határoz arról, hogy önmagából mennyit mutat meg a nyilvánosság számára, mennyit rejt el, vagy személyiségének melyik az a része, amelyet az online eszközök alkalmazásával kíván egy meghatározott ismerősi kör számára, a nyilvánossághoz képest korlátozott mértékben hozzáférhetővé tenni. Ebből fakadóan a személyiségprofil létrehozása a magánélethez való jog fényében alapvető joga az egyénnek, amely akként értékelhető, hogy az egyénnek joga van arra, hogy önmagát vagy személyiségének egy részét a külvilág számára – beleértve az online világot is – megmutassa.

Azon kívül, hogy a személyiségprofilon keresztül lehetősége van az egyénnek arra, hogy a közösségi médiafelületen – többnyire – azonosítható formában megjelenjen,³⁵ a személyiségprofil lehetőséget ad az önmegvalósításra is akként, hogy az egyén az elektronikus térben és formában bontakoztathassa vagy nyilváníthassa ki gondolatait. A személyiségprofil létrehozása ugyanakkor nem tekinthető szellemi alkotásnak. Így ehelyütt szükséges elhatárolást tenni arra vonatkozóan, hogy a személyiségprofilok kialakítása mennyiben esik eltérő jogi megítélés alá, mint más művészeti formák vagy ennek keretében létrejövő alkotások – különös tekintettel arra, hogy ma már a művészeti tevékenység eredményei is minden további nélkül kifejezésre juthatnak digitális formában. A személyiségprofilok esetében többlettényezőként értékelhető, hogy a regisztráció során személyes adatok megadására is sor kerül, valamint másodlagos, közvetett forrásból is nyerhetőek információk az érintett személyiségprofilra nézve, adott esetben akár a felhasználó tudomása nélkül is. A személyiségprofil specifikuma ugyanakkor, hogy a hozzá kapcsolódó elsődleges vagy másodlagosan előállított adatokból egyértelmű következtetések vonhatóak le az adott személy legfőbb tulajdonságaira nézve. Kiegészíthetjük ezt azzal a korrekciós tényezővel is, hogy a felhasználó tudatosan alakíthatja ki személyiségprofilját, lehetőséget adva ezáltal arra, hogy valóságtól eltérő személyiségjegyeit valóságghűként tüntesse fel vagy valamely személyiségbeli zavarát elfedje mások előtt. A szellemi

³⁵ Szóke, 2014. 60.

alkotások esetében az alkotó személyiségre utaló egyértelmű személyiségkép megformálása, az azonosítás és megkülönböztetés hiányzik. A szellemi alkotótevékenység folyamatának végkimenetén a szerző/feltaláló/más jogosult nevéhez köthető produktum áll.

A személyiségprofilok további lényeges distinkciója, amely a közösségi portálok felületének technikai-informatikai jellegű kialakításának következtében kapcsolható a személyiségprofilokhoz, hogy a közösségi médiafelület jognyilatkozatok megtételére teremt lehetőséget, hiszen az azonosító adatok megfelelő megadása következtében egyértelműen meghatározható a jognyilatkozatot tevő személye. Diszcrepanciaként értékelhető, ha a felhasználó nem valódi adatokkal hozza létre a fiókot. Ez bizonytalanságot okoz annak megítélésében, hogy a jognyilatkozatot tevő személy rendelkezik-e – jogi szempontból – cselekvőképességgel, megfelelő belátási képességgel a jognyilatkozat megtételére, illetve szerződéses jognyilatkozatok esetén gátolhatják a kontraktus megfelelő teljesítését.³⁶

A személyiségprofil létrehozása – annak azonosítási funkcióján kívül, valamint összevetve Petrik Ferenc személyiségre, mint a polgári jogi jogvédelem tárgyára vonatkozó meghatározásával – az egyén lehetősége az önmegvalósításra, amelynek következtében érvényesül annak a törvényi követelménye, hogy az ember személyiségének bármely összetevője elleni támadás megalapozhatja a személyiségi jogok sérelmét, és ezáltal a polgári jogi személyiségvédelem jogi eszközeinek az alkalmazhatóságát (személyiségprofil ellen irányuló jogsértés), illetve másik irányból a személyiségi jogok gyakorlása nem járhat mások jogainak a sérelmével, hiszen személyiségét az egyén a törvényi előírások között és csak mások jogainak a sérelme nélkül teljesítheti ki (személyiségprofil által elkövetett jogsértés).³⁷

4. A személyiségprofil határai – magánélet vs. nyilvánosság a közösségi portálokon

A személyiségprofil meghatározásának személyiségi jogi megközelítésében nem hagyható figyelmen kívül annak górcső alá vétele, hogy a magánülethez való jog védelme tekintetében meddig terjednek a személyiségprofil körvonalai. A kérdés megválaszolása nem független attól a jelenségtől, hogy az online szférában a magánélet és a nyilvánosság határai – az informatikai szempontú adatmentési, tárolási és ar-

³⁶ Lásd erre vonatkozóan részletesen: Bakos-Kovács, 2016. 525–527.

³⁷ Fézer, 2014. 256–257.

chiválási lehetőségekre is tekintettel – a meglévő jogi keretek adekvát alkalmazásával és értelmezésével együtt sajátos szemszögből vizsgálandóak.

A személyiségprofil, illetve ebből fakadóan a privátszféra határait az informatikai jellegű profil- és adatvédelmi-biztonsági beállítások adják. A Facebook-profil alapbeállításait tekintve főszabályként érvényesül, hogy a felhasználó által megadott adatok, közzétett posztok, bejegyzések, valamint megosztások nyilvánosak, azt bárki láthatja, mindenki számára elérhetőek, illetve az internetes keresőmotorok is szabadon listázhatják az adatlapot.³⁸ Amennyiben a felhasználó korlátozni szeretné azt, hogy csak meghatározott személyi kör tekinthesse meg adatlapját, bejegyzéseit, valamint keresőfunkciók révén ne kerüljön sor arra, hogy Facebookon kívüli felhasználó részére is megjeleníti az adatlapot a program, akkor privátszféráját védve tevélegesen magatartásával kell ehhez hozzájárulnia, és az Adatvédelmi beállítások között kell a nyilvános funkciókat egyedi beállításokkal korlátoznia³⁹ (személyiség online és nyilvános része, valamint a személyiség online, de hozzáféréseben korlátozott része).

Az adatvédelmi beállítások több dimenzióra tagolják a személyiségprofil más felhasználók számára megjelenő személyiségrészét. Bár ugyanarról a személyiségprofilról van szó, az adatvédelmi beállítások módosítása következtében az ismerősi körön kívüli felhasználók részére a profil nyilvános része redukálható, amely által a rendszer meghatározott felhasználók részére kevesebbet mutat meg a teljes személyiségprofilból. Ebből fakadóan megállapítható, hogy az adatvédelmi beállítások felhasználói csoportok (ismerősök, távoli ismerősök stb.) irányában módosíthatják az adott személyiségprofil kívülálló számára történő megjelenítését az online térben.

A Facebook-profil alapbeállításai között szerepel annak a meghatározása is, hogy az adott profil idővonalára ki és hogyan tehet bejegyzéseket. Az alapbeállítások itt is a legmegengedőbb koncepciót követik; az adott profil idővonalát bárki megtekintheti, arra bárki tehet megjegyzést vagy írhat valamely poszthoz kommentet.⁴⁰ Ahhoz, hogy a profil működtetője a felhasználó irányába beérkező információk tekintetében is redukálja a nyilvánosságot, szintén egyedi beállítások révén kell megváltoztatnia az információk publicitásának fokát.

Bizonyos esetekben azok a további felhasználók, akikkel az érintett felhasználó kommunikál és képeket, más tartalmakat megoszt, ezt a tartalmat letölthetik vagy

³⁸ Dojcsák, 2010; Nyoni-Velempini, 2015. (Letöltés időpontja: 2017. 04. 08.)

³⁹ Facebook Data Policy; Facebook adatvédelmi beállítások és eszközök. <https://www.facebook.com/settings?tab=privacy>; Facebook Adatvédelmi alapismeretek – A privátszférád védelme. <https://www.facebook.com/about/basics/manage-your-privacy>; Stokes, Natasha: The Complete Guide to Facebook Privacy Settings. Techlicious, 2017. június 26. <http://www.techlicious.com/tip/complete-guide-to-facebook-privacy-settings/> (letöltés időpontja mindegyik esetben: 2017. 04. 08.)

⁴⁰ Facebook Data Policy és Facebook adatvédelmi beállítások és eszközök (letöltés időpontja: 2017. 04. 08.).

másokkal újra megoszthatják a közösségi portál felületén és szolgáltatásaiban. Ugyanakkor nem kizárt, hogy az így lementett tartalmak más internetes felületen is megjelenjenek a portálon kívül. Amikor a Facebookon hozzászól a felhasználó egy bejegyzéshez vagy kedvel egy megosztott tartalmat, akkor az adott személy (és nem az eredendően érintett felhasználó) adatvédelmi és publicitási beállításai határozzák meg azt, hogy milyen célközönség láthatja azokat a hozzászólásokat, amelyeket más személyek tettek.⁴¹

Nincs lehetősége a felhasználónak arra, hogy az adatvédelmi beállítások megváltoztatása révén kizárja annak a lehetőségét, hogy a Facebook anyavállalata továbbítsa a felhasználó adatait a cégcsoport további tagjai számára.⁴²

A védelem hatékonysága tekintetében első körben mindenképpen a tudatos felhasználói magatartást kell kiemelni, illetve az informatikai rendszer által vezérelt eszközök (jelentés, tevékenységnapló, adatvédelmi alapismeretek bejelentő oldal) igénybevételének a lehetőségét. Az alapértelmezett funkciók megengedőek és az információk publicitását tekintve a nyilvánosságot szolgálják, ugyanakkor azonban széleskörű adatvédelmi beállítások állnak a felhasználók rendelkezésére. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a felhasználók részéről e tekintetben az online privátszféra védelme utánajárását és tevőleges magatartást követel meg. A profil regisztrációja során a felhasználó elfogadja a közösségi portál üzemeltetője által meghatározott általános szerződési feltételként funkcionáló szabályokat. Ezzel egyidejűleg – jogi szempontból – hozzájárulását adja az adatkezeléshez. Mindez azonban csak a közösségi portál üzemeltetője mint szolgáltató és a felhasználó közötti jogviszonyban értelmezhető, és nem zárja ki a más felhasználók által elkövetett személyiségi jogsérelem bekövetkezésének lehetőségét, amelynél szintén figyelembe kell venni a biztonsági beállítások szintjét.

5. A személyiségprofil megszűnése

Jogi szempontból releváns kérdésként merül fel a személyiségprofil megszűnésének problematikája az alábbi aspektusokból vizsgálva:

a) Az informatikai-technikai lehetőségeket szem előtt tartva megállapítható, hogy a biztonsági mentések, megosztások és adattovábbítások, valamint az archiválások következtében a személyiségprofil a felhasználó általi törlést követően sem tűnik el

⁴¹ Kocsis Ildikó: Visszaélhetnek a Facebookra kített fotóinkkal? Mit mond az új Ptk.? Kocsiszabougyved.hu, 2014. március 26. <http://kocsiszabougyved.hu/visszaelhetnek-facbookra-kített-fotoinkkal-mit-mond-az-uj-ptk/> (letöltés időpontja: 2017. 04. 07.)

⁴² Vö. Facebook Data Policy (letöltés időpontja: 2017. 04. 08.)

nyomtalanul, hiszen a törölt profilról mentett adatok köre ellenőrizhetetlen a felhasználó számára.⁴³ Ebből fakadóan megállapítható, hogy a felhasználónak egy-egy ilyen profil létrehozásával és adatainak megadásával összefüggésben azzal kell szembesülnie, hogy a technika rohamos fejlődése és az informatikai műveletek gyorsasága, valamint az adatok szerveren történő tárolása következtében elveszíti rálátását és kontrollját az adatok felhasználása, továbbá ennek ellenőrzése tekintetében.⁴⁴ Még akkor is fennáll ennek a veszélye, ha a felhasználó a legszigorúbb biztonsági beállításokat alkalmazza, arra tekintettel, hogy a Facebook felhasználói szabályzata feljogosítja az anyavállalatot az adatok cégcsoporton belüli továbbítására.

b) A személyiségprofil megszűnésével összefüggésben azt is vizsgálni szükséges, hogy a személyiségprofil mögött álló természetes személy halála hogyan hat ki a virtuális térben létrehozott személyiségkomponensre. A probléma gyakorlati jelentősége abban is rejlik, hogy egy-egy profil elérhetősége jelszóval védett vagy adott esetben magasabb belépési biztonsági beállítású, amelyhez ebből fakadóan csak a profil létrehozójának van hozzáférése. A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatósága az online adatok halál utáni sorsáról szóló ajánlásában arra hívja fel a figyelmet, hogy az online szolgáltatás nyújtásának oka és az azzal együtt létrejött szolgáltatási szerződés a felhasználó halálával együtt megszűnik, ebből fakadóan a felhasználói profilt törölni kell. Nem tartalmaz ugyanakkor az ajánlás arra vonatkozó gyakorlati iránymutatást, hogy – törvényi jogalap hiányában – ki (akár örökös, akár más hozzátartozó) és hogyan kezdeményezheti a közösségi portált működtető külföldi szolgáltatónál az elhunyt személy profiljának a törlését.⁴⁵ Kiemeli azonban a hatóság is annak tényét, hogy a Facebook beállításai lehetővé teszik azt, hogy ún. hagyatéki kapcsolattartó kijelölésével az adott felhasználói profil a mögötte álló természetes személy halálát követően is továbbműködjön ún. emlékkoldal formájában, amelyhez korlátozott hozzáférési joggal rendelkezik a megnevezett hagyatéki kapcsolattartó személy. A közösségi portálon ezen kívül a felhasználók nyilatkozhatnak arról, hogy a szolgáltató haladéktalanul törölje profiljukat, ha haláluk tényét az elektronikus rendszeren keresztül több ismerősük vagy más felhasználó jelzi az üzemeltetőnek.⁴⁶

⁴³ Navratyil Zoltán: Gondolatok névjegről, szólásszabadságról. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2015. 92.

⁴⁴ Vö. Bayer, 2005. 12–13.

⁴⁵ A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság ajánlása az online adatok halál utáni sorsáról. NAIH, Budapest, 2015. http://naih.hu/files/Ajanlas_online-adatok-halal-utani-sorsarol.pdf (letöltés időpontja: 2017. 04. 07.)

⁴⁶ Facebook – Biztonsági beállítások – Hagyatéki kapcsolattartó. <https://www.facebook.com/settings?tab=security§ion=memorialization&view> (letöltés időpontja: 2017. 04. 08.)

c) Jogi személy jogutód nélkül történő megszűnése esetén a Gazdasági Versenyhivatal gyakorlatában merült fel az, hogy a vállalkozás a cégjegyzékből történő jogerős törlését követően a Facebookon létrehozott felhasználói oldalát továbbra is fenntartotta, és azon keresztül folytatott gazdasági tevékenységét nem szüntette meg.⁴⁷

d) A profil esetleges törlése következtében fel kell hívni a figyelmet arra is, hogy ez esetben nem csupán a közösségi portál felületén szükséges a törlésről gondoskodni, hanem minden olyan, akár automatikus bejelentkezéssel beállított alkalmazás tekintetében is, amely összekapcsolt szolgáltatásként Facebook-fiókot használ. A közösségi portálok működési elveit tekintve nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy egy-egy közösségi portálon regisztrált felhasználói fiókkal más website-hoz és honlaphoz lehet kapcsolódni vagy bejelentkezni, melynek következtében az adatok automatikusan lekérésre és továbbításra kerülnek a közösségi portált működtető szolgáltatótól eltérő szerverek felé (pl. Farmville, namestests.com). A Facebook beállításai között több közösségi portálon létrehozott fiók összekapcsolására is lehetőség van akkor, ha a Facebook-profilhoz Twitter-fiók hozzáadása történik.⁴⁸

e) Kérdéses marad az ún. „elárvult profilok” jogi sorsa is. „Elárvult profilok” alatt azokat a felhasználói fiókokat értjük, amelyet a felhasználó létrehozott a közösségi médiafelületen, használt, azonban egy idő után ennek használatával felhagyott anélkül, hogy profilját felfüggesztette vagy törölte volna a portálról. Ez esetben a felhasználó fizikai valójában még létezik, azonban valamilyen oknál fogva nem kívánja a továbbiakban igénybe venni a közösségi portál szolgáltatásait. Viszont profiljának felfüggesztéséről vagy törléséről nem gondoskodott, melynek következtében neve, képei és adatai továbbra is elérhetőek maradnak a közösségi portál rendszerében.

6. Quo vadis? – avagy merre tart a folyó és hogyan alakul a meder...

Az internet, illetve a közösségi portálok által kínált szolgáltatások egyre nagyobb térnyerésével a személyiségi jogi sérelmek elkövetésének új módozatai jelentek meg, melynek sajátossága az elkövetés „színtere”, a virtuális közege. A közösségi média

Kik azok a hagyatéki kapcsolattartók a Facebookon? <https://www.facebook.com/help/1568013990080948> (letöltés időpontja: 2017. 04. 08.).

⁴⁷ 074/2012/VJ.

⁴⁸ Facebook – Nyilvános bejegyzések és szűrők eszközei. <https://www.facebook.com/settings?tab=followers§ion=twitter&view> (letöltés időpontja: 2017. 04. 08.)

felületén elkövetett személyiségi jogsértések vizsgálatának előkérdése ugyanakkor annak elemzése, hogy a személyiségi jogsértést elkövető vagy azt elszenvedő személy miként és hogyan jelenik meg, illetve azonosítható az online térben. Jelen tanulmány ehhez kapcsolódóan azt a célt tűzte ki, hogy a közösségi portálokon regisztrált személyiségprofilok a magánjogi védelem, ezen belül is a személyiségi jog szemszögéből – amennyire lehetséges, absztrakt módon – hogyan és miként értékelhetőek, illetve határozhatóak meg.

A jogi védelemmel szemben elvárás, hogy – lépést tartva a technika gyors fejlődésével és azon új társadalmi viszonyokkal, amelyek igen rövid idő alatt tömeges méreteket, adott esetben határon átnyúló jelleget öltenek – a meglévő jogintézmények megfelelő értelmezésével és a kapcsolódó jogérvényesítési eszközök hatékonyságának vizsgálatával hozzájáruljon a jogkövető és tudatos felhasználói célközönség kialakításához és érdekeinek védelméhez.

A személyiségprofil sajátosan értelmezhető abban a tekintetben, hogy nem csupán az önmegvalósítás kifejeződése, hanem a felhasználói fiókot létrehozó egyén azonosítására is módot kínál akként, hogy egyrészt személyes, fizikai jelenlét nélkül kerül sor a profil létrehozására, valamint annak felhasználásával jogi szempontból is releváns cselekmények, felhasználói magatartások megtételére. A személyiségprofil által elkövetett személyiségi jogsértések elbírálása esetén eljárásjogi problémákat okozhat, valamint bizonyítási nehézséget vethet fel a személyiségprofil mögött álló természetes személyek, jogi személy esetén annak képviselőre jogosultjának azonosítása a visszaélésszerű regisztrációs lehetőségekre tekintettel, amelyekre a közösségi portálok platformja informatikai szempontból lehetőséget ad.

Megállapításra került, hogy a személyiség jogi védelme magában foglalja annak online térben történő kifejeződését és megjelenési formáit. Ugyanakkor a joggyakorlás nem lehet parttalan, hanem a törvényi keretek és mások jogainak a tiszteletben tartása zsinórmértékül szolgál a kibertérben is. A személyiségprofilokkal összefüggésben a jogi védelem tárgya továbbra is a személyiség immanens, belső lényegi tartalma, amelynek pusztán egy, kívülvilágban megjelenő szelete a személyiségprofil.

A magánjogi jogértelmezés feladata, hogy a technika fejlődése következtében megjelenő új jogviszonyok – azok sajátosságaira is figyelemmel – mennyiben vonhatóak be a meglévő polgári jogi jogintézmények ernyője alá, ahol nem hagyható figyelmen kívül a személyiségvédelem eszköztára mögött meghúzódó szabályozási cél (funkcionális megközelítés), a jog *ultima ratio* jellege, valamint az a követelmény, hogy a magánjogi jogviszonyokban a jogvédelmi eszközök felhívása és aktivizálása csak abban az esetben indokolt, ha az a felek közötti egyensúly fenntartása és a kibillent egyensúlyi helyzet helyreállítása érdekében feltétlenül szükséges. Ebből fakadóan a személyiségvédelem magánjogi rendszere mögött látni kell annak mögöttes mozgatórugóit, amely abból a társadalmi-pszichológiai törvényszerűségekből és egyben

diszkrepanciából építkezik, hogy az egyén egyben individuum, azaz személyiség, melynek célja az önkifejezés minél teljesebb megvalósítása a külvilágban. Ugyanakkor azonban társas lény is, és a társadalmi együttélés szükségszerűen képez gátat a személyiség minél szélesebb körű kiteljesedése előtt. Az individuum részéről történő korlátlan önmegvalósítás elé ezért természetszerű korlátot állít más személyek személyiségi jogainak védelme. Ez nem más, mint az önkorlátozás és az egyén önmagának történő határszabásának, annak pszichológiai tényezőinek jogszabályi megerősítése a Ptk. 2:42. § (1) bekezdésében. A személyiségvédelem jogi eszköztára csak akkor aktivizálódik, ha az egyén külső és belső kontrollmechanizmusai már nem tudják megakadályozni olyan magatartás külvilágban (akár online térben) történő kifejeződését, amely más személyek privátszférájába indokolatlan mértékben avatkozik bele. A másik irányból, azaz személyiségi jogi sérelmet elszenvedett személy szempontjából ugyanakkor a szabályozás mögöttes funkciójából levezethető, hogy a társas együttélés feltételezi azt, hogy az egyén minden olyan előrelátható szükséges intézkedést tegyen, amellyel önvédelmi mechanizmusait aktíválni tudja, önmagát – legalábbis az adott helyzetben általában elvárható mértékben – védje meg. Ennek leképeződése a biztonsági- és adatvédelmi beállítások funkciója. Erre vonatkozóan az a jogi következtetés vonható le, hogy a biztonsági beállítások kezelése a közösségi portálokon elkövetett személyiségi jogi jogsértések vonatkozásában olyan jogilag releváns ténynek tekinthető, amelyet a bíró a jogvita elbírálásánál köteles figyelembe venni. A tudatos felhasználói magatartás és az egyén önvédelmi kötelezettsége megkövetelik, hogy a felhasználó – akár tevéleges magatartásával – megfelelően gondoskodjon privátszférája védelméről. Ezt a követelményt a közösségi portálok informatikai rendszere többszörösen támogatja a felhasználót figyelmeztető jelzések többszöri felugrásával. Ebből fakadóan amennyiben a felhasználó nyilvános beállításokkal adja meg személyes adatait a közösségi portálok felületén, és azt más felhasználó továbbítja további felhasználók számára, akkor személyiségi jogi jogsértés nem következik be, hiszen az adatok eredendően bárki számára hozzáférhetőek és a keresőmotorok által listázhatóak voltak. Ugyanakkor azonban, ha a felhasználó ugyanezen adatainak publicitási fokát a biztonsági- és adatvédelmi beállítások révén korlátozza, és azok elérhetőségét csak meghatározott ismerősi kör számára redukálja, viszont ezen adatait más felhasználó (akár mentések és másolások révén) a megjelölt ismerősi körön kívül a nyilvánosság felé továbbítja, a személyiségi jogi sérelmet megállapítható. Ebből fakadóan a biztonsági- és adatvédelmi beállítások, mint az eset összes körülményeinek speciális komponense, a jogvita releváns elemét képezi, és bírói vizsgálat tárgyát jelenti.

**A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁSI SZABADSÁG
(SAJTÓSZABADSÁG) ÉS A MAGÁNÉLET,
A BECSÜLETHEZ ÉS A JÓHÍRNÉVHEZ VALÓ
JOG VÉDELME NEK VISZONYA**

A rendőrök képmáshoz való jogának kérdése

1. Bevezetés

A modern demokratikus országokban manapság igen hangsúlyossá vált a közhatalmat gyakorló személyek bírálatainak lehetősége, a közéletről történő szabad véleménynyilvánítás, a kritizálhatóság követelménye, amely az érintett személyeken túl bizonyos esetekben jelentős befolyással bírhat a közvéleményre, a társadalom életére, a politika, a tudomány és művészet dimenzióira. Az ezzel kapcsolatos, gyakran előkerülő probléma mindenhol az, hogy a fenti igen fontos érdek (a közélet tisztasága, a fontos társadalmi témákban a közvélemény alakítása, a véleményalkotás szabadsága) néha összeütközésben állhat az adott közhatalmat gyakorló egyén személyiségi jogainak védelmével.

A kommunikációs jogok közé tartozó sajtószabadság a demokratikus társadalmakban kiemelt jelentőséggel bír. A média sok egyéb szerepe mellett a hatalom ellenőrzését is végzi, annak korlátozását is szolgálhatja.² Vegyünk példának egy nagy érdeklődésre számot tartó tömegrendezvényt: ilyenkor a média eszköz mindenki kezében, befolyásolhatja egyaránt a tiltakozások menetét, céljainak interpretálását, de a rendőri fellépést, valamint annak értelmezését is.³ Felmerülhet azonban a kérdés: mi az, amit mutathat a média és mi az, amit nem?

Bizonyos szituációkban a média „közösségi házőrző kutya” szerepet tölthet be,⁴ míg más esetekben a hatalom bábjaként is működhet. A legtöbb országban a rendőrség felfigyelt a média szerepére és egyre tudatosabban, hatékonyabban és előre megtervezett keretek között kezeli a médiát, és törekszik a professzionális együttműködésre. Függetlenül attól, hogy önszántukból vagy sem, kialakult egyfajta „kölcsonös függőség” a média és a rendőrség között. A médiának szüksége van

¹ A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának doktorandusza.

² Hajas Barnabás: A gyülekezésekhez kapcsolódó kommunikációs kérdésekről. In: Szabó Máté: *Ki őrzi az őrzőket?* Kairosz, Budapest, 2010. 309.

³ Della Porta, Donatella: A tiltakozások rendőri kezelésének kutatása. Nyugat-európai minták összehasonlító perspektívában. In: Szabó Máté – Wiesler Dominik: *Tüntetés, rendőrség, demokrácia*. Villányi úti könyvek, Budapest, 1999. 25.

a rendőrségtől származó bűnügyi és rendőrségi információkra, hírekre, hiszen manapság főleg ez szolgáltatja a hírműsorok gerincét. A rendőrségnek pedig szüksége van a médiára bűnügyek megelőzése, felderítése, megoldása céljából, valamint a rendészeti és a hatósági fellépés pozitív oldalának hangsúlyozására.⁵

A média társadalmi szerepe megkérdőjelezhetetlen, számos szerző és gondolkodó elismerte a média erejét ezen a téren. Figyelembe kell venni, hogy a rendőrök milyen színezetben, milyen módon jelennek meg a médiában, valamint hogy a rendőrség (a nyilvánvaló bűneseteket érintő tájékoztatáson kívül) hogyan viszonyul a médiához, hogyan kezeli a médiamunkásokat egy-egy kérdéses helyzetben. A közhatalom gyakorlóival szembeni bizalmatlanság nem hazai sajátosság, más országokban is bizalmatlanok az emberek a rendőri fellépéssel szemben. Manapság már majdnem mindenki zsebében lapul egy fénykép- vagy videofelvétel készítésére alkalmas eszköz, az Egyesült Államokban például egy rendőri intézkedést észelve a legtöbb esetben rögtön előkerül egy mobiltelefon vagy kamera, mellyel rögzítik az eseményt, melyet aztán rögtön feltöltenek a YouTube-ra vagy más közösségi oldalakra.⁶ A különbség azonban hazánkkal szemben az, hogy ők mindezt szabadon tehetik, a rendőrök arcának kitakarása nélkül.

A fentebb említett bizalmatlanság és a rendőröket övező általános megítélés kérdésében az elmúlt években történt előrelépés, azonban a túlkapások okozta felháborodás éveken keresztül kézzel fogható volt. Ezen kicsit sem segített, hogy a rendőrök képmásuk védelme érdekében a nyilvánosság előtt teljesen „arctalaná” váltak. Könnyen belátható, hogy ennek következtében sok esetben egy rendőr esetleges balélését az egész testülettel azonosították a köztudatban. Az államhatalommal az utcán az átlagember elsősorban a rendőrök fellépésén keresztül találkozik, tulajdonképpen a rendőrség közvetíti az államot a polgárok felé. Ilyen szempontból sem biztos, hogy szerencsés, ha a rend őreit a társadalom széles rétege nem emberként, hanem egy olyan elit csoportként látja, amelynek tagjai az átlagtól magasabb személyiségi jogi védelemmel bírnak, akik – kissé eltúlzottan, sarkítottan fogalmazva – bármit megtehetnek arcuk felvállalása nélkül.

Ugyanakkor a másik oldalról közelítve felvetődik a kérdés, hogy a médiaközvetítések során miért kellene mindenkinek látnia az intézkedő rendőr arcát. A rendőr általában parancsot teljesít, az állam által meghatározott feladatait hajtja végre, nem ön-

⁴ Ezt az Emberi Jogok Európai Bírósága is megállapította (ld. Lingens v. Austria, Application no. 9815/82, 1986. július 8-i ítélet; Jersild v. Denmark, Application no. 15890/89, 1994. szeptember 23-i ítélet).

⁵ Cooke, Louise: Police and media relations in an era of freedom of information. *Policing and Society*, 19/4, 2009. 406–424. <http://ehis.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?hid=116&sid=49871b7e-64e6-49ed-94eb-55fc353a9771%40sessionmgr111&vid=6> (Letöltés időpontja: 2012. 09. 22.)

⁶ Claiborne, Stephanie: Is It Justice or a Crime to Record the Police?: A Look at the Illinois Eavesdropping Statute and Its Application. *The John Marshall Law Review*, 45/2, 2012. 494.

szántából cselekszik. Adott esetben egy demonstrációra, egy futballrendezvényre nem azért megy el, mert ő úgy dönt, hanem mert felettesei így döntöttek, őt oda kivezényelték. Így tehát a rendőr csak feladatát végzi, ugyanúgy, mint az utcaseprő vagy a postás. Személyét ugyanolyan védelem illeti meg, mint bárki másét, személyiségi jogaiból fakadóan saját maga dönthet képmásának nyilvánosságra hozataláról. Bizonyos kiemelt fontosságú esetekben akár a rendőr és annak családja védelmét is szolgálja, hogy arcát nem lehet közzétenni. Az egyes túlkapásokért pedig bármikor, bárki panaszt tehet, akár fényképpel vagy videofelvétellel együtt is, a felelősségre vonáshoz ugyanis nem szükséges, hogy az azon szereplő rendőr képmása nagy nyilvánosság előtt is ismertté váljon.

2. A téma által felvetett elvi kérdések

A rendőrök képmásával kapcsolatos elsődleges kérdés, hogy vajon a rendőrök, mint munkájukat végző magánszemélyek képmáshoz való joga vagy a média és a nyilvánosság tájékozódáshoz való joga erősebb-e.

Előbbi mellett érvelve azt mondhatjuk, hogy a rendőr képmásának védelme nem kerülhet háttérbe pusztán azért, mert közterületen vagy közérdeklődésre számot tartó eseményen lát el feladatot. Munkája során nem tekinthető közszereplőnek, nem ön-maga dönt arról, hogy a nyilvánosság elé lép-e vagy sem, speciális munkakörük el-lenére személyiségi jogi szempontból ugyanolyan jogalanyok mint bárki más, az ehhez kapcsolódó jogosultságait nem „akasztják szögre”, amikor felveszik egyenruhájukat.⁷ A rendőr az intézkedés során az állam nevében jár el, de eközben emberi mivolta megmarad, és mint minden ember, jogok alanya is egyben. Ebből az következik, hogy személyiségi jogainak szelektív, a munkahelye és tevékenysége alapján történő korlátozása vagy egyenesen kizárása ellentétbe kerülne az Alaptörvény XV. cikkének jogképességre vonatkozó szabályaival, továbbá azzal, hogy az Alaptörvény szerint az alapvető jogok mindenkit megilletnek.⁸ Az azonosításhoz, panasztételhez, esetleges későbbi felelősségre vonásukhoz nem szükséges képmásuk nyilvános bemutatása. Feladatukkal összefüggő legfőbb adataik nyilvánosak, melyről a szolgálati

⁷ <http://reason.com/archives/2010/08/09/police-officers-dont-check-the> (letöltés időpontja: 2014. 02. 24.)

⁸ Alaptörvény XV. cikk:

(1) A törvény előtt mindenki egyenlő. Minden ember jogképes.

(2) Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékosság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.

törvény⁹ tételesen rendelkezik, az arckép azonban nincs benne a felsorolásban. Az intézkedést foganatosító rendőr arcképe tehát nem tekinthető közérdekből nyilvános adatnak, ugyanis az nem tartozik a rendőri szerv feladat- és hatáskörében eljáró személy közfeladatának ellátásával összefüggő egyéb személyes adata körébe.

A leggyakrabban felmerülő érv a rendőrök arcképének nyilvánosságra hozatala ellen a rendőr azonosíthatóságával, szűkebb értelemben vett társadalmi szerepével kapcsolatban kerül elő, nevezetesen hogy a rendőrt széles körben felismerhető módon ábrázoló tudósítás veszélybe sodorhatja őt és családját, hiszen a médiából felismerhetik rosszakarói, és olyanok számára is nyilvános lesz foglalkozása, akik egyébként más módon erről nem szerezhettek volna tudomást. Ugyanakkor ezzel kapcsolatban az Alkotmánybíróság korábban kimondta: „*munkájuk során a hatóság tagjai, köztük a rendőrök is bizonyos fokú veszélynek vannak kitéve: előfordulhat, hogy fenyegetések, zsarolások, vesztegetési kísérletek, nem egyszer fizikai támadások célpontjaivá is válhatnak. Ezt a veszélyt azonban hivatásuk megválasztásakor vállalták.*”¹⁰

Képmásuk nyilvánosságra hozatala mellett úgy érvelhetünk, hogy a nyilvános rendezvényen vagy közterületen feladatát ellátó rendőr képmása szabadon bemutatható, és ahhoz fűződik nyomós közérdek, hogy az állami feladatot ellátó rendőr képmása nyilvános legyen, hiszen a rendőrök a társadalom őreiként vigyáznak az állampolgárokra, az állam megtestesítőjeként pedig a rendőrség nem lehet „arctalan tömeg”. A közvéleménynek jogos érdeke fűződik ahhoz, hogy a köz által az államra ruházott hatalommal élő rendőrök ellenőrzött keretek között fejtsék ki tevékenységüket. Ellenkező esetben az amúgy sem nagy közbizalomnak örvendő rendőrség tagjai a médián keresztül történő „arctalan” megjelenésnek köszönhetően elidegenülnek a társadalomtól. Amennyiben a rendőr képmását nem lehet a nyilvánosság számára bemutatni, az a szólásszabadság szükségtelen és aránytalan korlátozását jelenti. A sajtó természeténél fogva gyakran tudósít olyan eseményekről, amelyen rendőrök és egyéb közfeladatot ellátó személyek is jelen vannak. Ilyenkor igen nehéz olyan információs értékkel is bíró felvételeket készíteni, melyeken nem szerepel felismerhetően az eseményeken egyébként a tudósítás tárgyához szorosan nem kötődő szereplőként részt vevő rendőr.

Szabó Máté Dániel szerint a közfeladatot ellátó személyeknél irreleváns a közszereplés vizsgálata. Önmagában az a tény, hogy a rendőrök állami feladatot látnak el, elegendő indokot szolgáltat arra, hogy személyiségi jogaik bizonyos esetekben háttérbe szoruljanak. Esetükben feladatvégzésük átláthatósága, jobb ellenőrizhetősége

⁹ A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény, 203. §.

¹⁰ 54/2000. (XII. 18.) AB-hat., indokolás, III. 2. 3. pont.

miatt kell lemondaniuk személyiségi jogaik egy részéről, így képmásuk védelméről is. Érvélese szerint a hivatalos minőségében tevékenykedő személyeknek végső soron nincs is önrendelkezési joguk, így a tömegoszlató rendőr feladata ellátása során nem hivatkozhat alapvető jogaira, ezek ilyenkor „szünetelnek”. Szerinte az alapvető jogok célja és feladata pontosan az, hogy megvédje az állampolgárokat a velük szemben fellépő hatalommal szemben, mely jelen esetben pont az intézkedést végrehajtó rendőr. Ilyenkor felfüggesztésre kerül magánemberi mivolta és az állam „kezeként” jár el, így nem hivatkozhat személyiségi jogainak megsértésére sem.¹¹ Koltay András szerint ez utóbbi érvelés nem fogadható el, mert nem jelenthető ki, hogy a közfeladatot ellátó személyeknek nincsenek személyiségi jogai. Az ő véleménye szerint a szólásszabadság és a személyiségi jogok között egyensúlyra kell törekedni, nem szabad felborítani azt.¹²

Felmerülhet a kérdés, hogy mi a különbség a rendőr és a feladatát végző bíró vagy ügyész között? Ha a kérdést először nem a jog felől közelítjük meg, láthatjuk hogy képmásuk szempontjából nem sokban különbözik megítélésük. Mindannyian állami feladatot látnak el, közhatalmat gyakorolnak. Bár önálló személyként végzik feladatukat, feladatuk ellátásában saját szubjektív döntésük kevésbé játszik fontos szerepet. Ilyen minőségében a személy, és személyisége elválasztható a rábízott feladatától, munkáját megbízása, parancsa szerint látja el, önálló cselekvésének határai szűken vannak meghatározva, és szigorúan kötve van a jogszabályi határokhoz. A jelenleg hatályos¹³ és a 2018-ban hatályba lépő¹⁴ perrendtartások is ugyanúgy határozzák meg a bírók és ügyészek képmásának nyilvánosságát: főszabályként engedély nélkül is lehet róluk felvételt készíteni.

¹¹ Szabó Máté Dániel: Nyilvános magánszféra – Hol a határ? In: Dezső Márta – Kukorelli István (szerk.): Ünnepi kötet Sári János egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére. Rejtjel, Budapest, 2008.

¹² Koltay András: A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban. Századvég, Budapest, 2009. 421–422.

¹³ 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról, 134/A. § (2) A nyilvános tárgyaláson a bíróság tagjairól és a jegyzőkönyvvezetőről, továbbá az ügyészről a sajtó kép-, illetve hangfelvételt készíthet; 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, 74/B. § (1) A bírósági tárgyalásról a nyilvánosság tájékoztatása érdekében hang- vagy képfelvételt a tanács elnöke engedélyével, a bírósági tárgyaláson jelenlévő személyről – a bíróság tagjain, a jegyzőkönyvvezetőn, az ügyészen és a védőn kívül – csak az érintett hozzájárulásával szabad készíteni.

¹⁴ 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról, 232. § (3) A bíróság tagjairól, a jegyzőkönyvvezetőről és az ügyészről, valamint törvény eltérő rendelkezése hiányában az állami vagy helyi önkormányzati feladatot, illetve jogszabályban meghatározott egyéb közfeladatot ellátó, e feladatkörében eljáró személyről hozzájárulása nélkül készíthető kép- és hangfelvétel; 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról, 108. § (2) A bírósági tárgyalásról [...] kép-, hang-, vagy kép- és hangfelvételt az egyesbíró vagy a tanács elnöke engedélyével, a bírósági tárgyaláson jelen lévő személyről – a bíróság tagjain, a jegyzőkönyvvezetőn, az ügyészen és a védőn kívül – csak az érintett hozzájárulásával szabad készíteni.

Felvetődhet a kérdés, hogy indokolt-e az eltérő megkülönböztetés a rendőrök irányába, hiszen társadalmi megítélés, a munkavégzés típusa vagy veszélyessége szempontjából nincs különbség. Egyesek szerint kifogásolható, hogy adott esetben egy több emberen elkövetett emberöléssel vádolt embert elítélő bíró, és egy futballmeccset biztosító rendőr közül utóbbinak van magasabb fokú személyiségi jogi védeltsége. Ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy az igazságszolgáltatás és az eljárások nyilvánossága a demokratikus államok egyik kiemelkedő alapelve, mely indokolhatja, hogy az eljárásról történő hiteles tájékoztatás érdekében háttérbe szoruljanak a bírók és az ügyészek személyiségi jogai.

A bírósági eljárásokhoz kapcsolódó rendőri vagy büntetés-végrehajtási (BV) alkalmazotti jelenléttel kapcsolatban egységes a joggyakorlat: képmásuk nem hozható nyilvánosságra hozzájárulásuk nélkül. A Legfelsőbb Bíróság is kimondta, hogy jogszabálysértő volt a BV-alkalmazottak képmásának nyilvánosságra hozatala hozzájárulásuk nélkül.¹⁵ Az ítélet álláspontja szerint a BV-alkalmazottak munkaköri kötelezettségüket teljesítve, parancsra láttak el biztonsági feladatot, így nem minősülnek közszereplőnek. A bíróság megállapította, hogy a BV-őrök „*mindennapi életét az alperes jogsértő magatartása megnehezítette, a lakóhelyükön ugyanis foglalkozásuk ismertté vált, és el kellett viselniük a vádlottakkal szimpatizáló személyek sértő megjegyzéseit*”. A bíróság épületében teljesített munkaköri feladataik folytán a börtönőrök egyébként nem váltak közszereplővé, a személyük beazonosítására alkalmas felvétel készítéséhez és nyilvánosságra hozatalához szükséges lett volna a hozzájárulásuk beszerzése, ennek hiányában pedig a sajtóorgánum megsértette képmáshoz fűződő személyiségi jogukat.¹⁶

3. A rendőrök képmását érintő bírósági döntések

A Fővárosi Ítéletábrla szerint hibázott abban az esetben az első fokon eljáró bíróság, amikor ítéletében kimondta, hogy a közfeladatot ellátó, szolgálatban lévő rendőr a tevékenységi körébe tartozó igazoltatás során közszereplőnek minősül, feltéve, hogy a közfeladat ellátása során nem fűződött érdek ahhoz, hogy a rendőrök rejtve maradjanak. A másodfokú bíróság szerint a nyilvános közszereplés a közterületen, ezen belül az utcán, tereken való jelenlétnél, az ott zajló eseményekben való részvételnél lényegesen szűkebb kategória, a közterületen való tartózkodás (akár feladatteljesítés

¹⁵ BH 2004. 234.

¹⁶ Uo.

miatt is) nem tekinthető nyilvános közszereplésnek. Azáltal, hogy a rendőr a munkáját a nyilvánosság előtt, közterületen végzi, még nem válik közszereplővé, abból kiindulva sem, hogy közhatalmi funkciót megtestesítő állami szerv alkalmazottja, és amiatt sem, hogy a közterületen foganatosított intézkedésének végzése során tevékenységét a nyilvánosság előtt végzi.¹⁷

Hiába hivatkozott az ítélet elleni fellebbezésében az alperes újságíró arra, hogy a rendőrség közhatalmat gyakorló szervezet, és így a rendőrség kötelékébe tartozó személyek a parancsok végrehajtása során nem magánszemélyként járnak el, hanem ilyen minőségükben közhatalmat gyakorolnak, közfeladatot látnak el. A nyilvánosság tekintetében a rendőröket az önkéntesség jellemzi, mivel önként lépnek a rendőrség kötelékébe. A rendőr foglalkozású felperesek ezzel ellentétben kifejtették, hogy a közszereplői minőség meghatározásánál nem az adott személy társadalmi státusza, hanem a szereplés motívuma és funkciója alapján kell vizsgálni, és a közszereplői mivoltot a nyilvános megjelenés céljához, rendeltetéséhez kell kötni. Álláspontjuk szerint közszereplőnek azt kell tekinteni, aki egyrészt a nyilvános közszereplés igényével lép fel, másrészt fellépése alkalmas a társadalom egésze vagy egy része véleményének, illetve egzisztenciájának befolyásolására. A szolgálatban, hivatalos személyként rendőrségi akcióban részt vevő személyek nem tekinthetők közszereplőnek a közterületen foganatosított intézkedésük és munkájuk elvégzése során annak ellenére, hogy tevékenységüket munkaköri kötelezettségüket teljesítve, parancsra, adott esetben a nyilvánosság előtt, közterületen végzik.¹⁸

Hasonló véleményt fogalmazott meg a Fővárosi Ítéletábla más esetben is, kifejtve hogy a szolgálatban, hivatalos személyként rendőrségi akcióban részt vevő személyek nem tekinthetők közszereplőnek a közterületen foganatosított intézkedésük és munkájuk elvégzése során annak ellenére, hogy tevékenységüket a nyilvánosság előtt, közterületen végzik, ezért képmásuk közzétételéhez a hozzájárulásuk szükséges.¹⁹

A Kúria is kimondta, hogy a közterületen intézkedő rendőr a Ptk. 80. § (2) bekezdésében foglaltak alkalmazása szempontjából nem minősül közszereplőnek. A feladatainak ellátása során intézkedő rendőr nem minősül közszereplőnek önmagában azon az alapon sem, hogy a közhatalmi funkciót megtestesítő állami szerv alkalmazottja. A közterületen való tartózkodás (akár feladatteljesítés miatt is) nem nyilvános közszereplés, ezért az érintett személy képmása csak az engedélyével készíthető el és használható fel. Ennek hiányában az elkészült képmás nyilvánosságra hozatala jogszabályt sért. Hozzátette: nem kétséges, hogy az egyenruhában szolgálatot teljesítő rendőr intézkedésével, fellépésével befolyásolhatja a társadalom tagjait, annak

¹⁷ Fővárosi Ítéletábla 2.Pf.20.656/2012/7.

¹⁸ Uo.

¹⁹ FIT-H-PJ-2009-762.

a társadalom morális értékrendjére hatása lehet, így a munkájának bemutatásához társadalmi érdek is fűződik. Azonban mindehhez nem szükséges az intézkedő rendőr személyének azonosítására alkalmas módon a képmásának a nyilvánosságra hozatala is.²⁰

A Fővárosi Ítéltábla szerint a képmás bemutatására az érintett hozzájárulása nélkül csak abban az esetben van lehetőség, hogyha azt nyilvános közszereplés alkalmával rögzítették. Önmagában azáltal, hogy a rendőrök a munkájukat nyilvánosan, közterületen végzik, még nem válnak közszereplővé; esetükben is vizsgálni kell a többletfeltétel fennállását. Az Ítéltábla mint másodfokú bíróság e körben utal arra, hogy a rendőrök a nyilvános rendezvényeken szolgálati kötelezettségüknek tesznek eleget, intézkedésüket a jogszabályoknak megfelelően, a szolgálati utasítások és parancsok szerint fogantatosítják. Ezen tevékenységük nyilvánvalóan nem azonosítható egy személy saját elhatározásából történő egyéni megnyilvánulásával, így nyilvános közszereplésnek sem tekinthető. A rendőrök tevékenységüket nem függetlenül, önállóan gyakorolják, intézkedéseik során feletteseik utasításait, parancsokat követve járnak el, ezért közszereplői minőségük vonatkozásában közszereplői mivoltukat megalapozó közhatalmat gyakorló személyeknek nem tekinthetőek.²¹

A bíróság szerint ugyanakkor nyilvános közszereplésnek minősül az a tájékoztatás, amelyet rendőrségi vezető a sajtó munkatársának ad a rendőrség munkájával kapcsolatban. Nem sért ezért személyiségi jogot, ha a nyilatkozó képmását hozzájárulása nélkül a nyilatkozatot tartalmazó újságcikk mellékleteként nyilvánosságra hozzák. *„Az érintett vezető a rendőrség helyi szervének képviselőjében nyilatkozott, tájékoztató tevékenységét ezért közszereplésnek kell minősíteni. Mivel a tájékoztatás az írott sajtón keresztül nagy nyilvánosság részére szólt, nyilvános közszereplésnek tekintendő a telefonon adott interjú is.”*²² Ez az eset azonban annyiban különbözik az általam vizsgált esetektől, hogy itt egy korábban már beleegyezéssel nyilvánosságra hozott kép újrafelhasználásáról volt szó.

4. A Kúria jogegységi határozata

A hazai joggyakorlat viszonylagos homogenitását 2011 végén egy Pécsi Ítéltábla által hozott ítélet törte meg.²³ A bíróság felmentette a Zalai Hírlap munkatársát, aki egy futballmeccs biztosítására kivezényelt rendőrrel közölt fényképet. Az ítéltábla

²⁰ K-H-PJ-2012-231. bírósági határozat (Kúria Pfv.IV.22.145/2011/5.).

²¹ FIT-H-PJ-2012-793. bírósági határozat (Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.629/2012/3.).

²² BDT 2006.1298.

²³ BDT 2012.2609. (Pécsi Ítéltábla Pf.I.20.360/2011/6.).

indokolásában úgy érvelt, hogy „[...] egy-egy konkrét ügyben intézkedő rendőr (pl. az igazoltatás során) valóban nem minősül közszereplőnek. [...] A tömegrendezvényeken való rendőri részvétel, az ilyen rendezvényeken való rendőri rendfenntartás, a sport- vagy politikai rendezvényeken a szurkolótáborok egymás elleni fellépésének megakadályozására kivezényelt rendőrök tevékenysége – különösen a 2006. őszi budapesti események – fényében nyilvános közszereplésnek minősül. [...] A nyilvános közszereplésre tekintettel a felperes [rendőr] a fényképfelvételének közzétételét hozzájárulása nélkül túrni volt köteles.”

Úgy tűnik azonban, hogy az ítélet nem teremtett a korábitól eltérő joggyakorlatot. Később hasonló ügyekben a korábbi joggyakorlatnak megfelelően ítélték a bíróságok. Azonban újból aktuálissá váltak a rendőrök képmásáról szóló viták, melynek eredménye 2012 novemberében egy kollégiumi állásfoglalás lett, melyet a Pécsi Ítéltábla által okozott „bizonytalanság” feloldására kezdeményeztek, az egységes ítélkezési gyakorlat biztosítása érdekében.

A Polgári Kollégium kollégiumvezető-helyettesének indítványára ugyanis büntető-közigazgatási-munkaügyi-polgári jogegységi határozat született az ügyben.²⁴ A Kúria jogegységi tanácsa szerint „[a] nyilvános helyen vagy közterületen szolgálati kötelezettséget teljesítő vagy munkát végző személy e tevékenységének ellátása során nem minősül közszereplőnek, ezért a személyt beazonosítható módon, egyediesítetten ábrázoló képmás vagy hangfelvétel nyilvánosságra hozatalához szükséges a hozzájárulása”. A Kúria elsősorban arra a kérdésre kereste a választ, hogy közszereplőnek minősül-e a nyilvános helyen vagy közterületen szolgálati kötelezettséget teljesítő vagy munkát végző személy. A legfőbb ügyész a jogegységi indítványra tett nyilatkozatában az eddigi ítélkezési gyakorlat fenntartását vélte indokoltnak, álláspontja szerint ugyanis nincs szó közszereplésről. A Kúria ezután a Ptk. 80. §-ból kiindulva vizsgálta a közszereplés kérdését, kifejtve, hogy az érintett személy kizárólagos jogosultsággal rendelkezik személyiségét kifejező, azt felismerhető módon ábrázoló képmása és hangfelvétele kérdésében, nemcsak a felvétel elkészítéséhez, hanem annak jogszerű felhasználásához is kifejezett és határozott hozzájárulása szükséges, ez alól csak a nyilvános közszereplés képez kivételt. A tanács megvizsgálta az Alkotmánybíróság határozatai mellett a releváns törvények vonatkozó részeit is, azonban úgy találta, hogy a kérdés eldöntéséhez egyik jogszabály sem nyújt támpontot, azt tehát csak is a Ptk. 80. § (2) bekezdése alapján kell megítélni. A Kúria szerint a rendőrök, tűzoltók, mentősök, postások, tehát mindazon személyek, akik tevékenységüket közterületen, a nyilvánosság előtt végzik, nem azon célból teszik ezt, hogy a társadalmi viszonyok alakításában szereplésükkel részt vegyenek, hanem pusztán törvényben

²⁴ 1/2012. számú BKMPJE határozat.

meghatározott kötelezettségeiknek tesznek eleget, így tevékenységük nem tekinthető közszereplésnek. A rendőrökre vonatkozóan külön kiemelte, hogy önmagában az a tény, hogy közhatalmi funkciót megtestesítő állami szerv alkalmazottai, nem teszi őket közszereplőkké.

A határozat szerint a közhatalmi tevékenység ellenőrizhetőségéhez, az átláthatóság biztosításához az intézkedő rendőrök képmásának nyilvánosságra hozatala azonban nem szükséges, hiszen rendőrt az intézkedés során egyenruhája és az azon elhelyezett azonosító jelvénye vagy szolgálati igazolványa igazolja, és mivel az intézkedés megkezdése előtt, vagy annak befejezésekor köteles nevét, azonosító számát, valamint az intézkedés tényét és célját szóban közölni, tevékenysége arcképe nyilvánosságra hozatala nélkül is bemutatható. A rendőri munkáról történő tájékoztatás tehát az intézkedést végrehajtó személyek felismerhető, egyedileg beazonosítható képmásának bemutatása nélkül is megvalósítható.

A Kúria tehát a döntését csakis az 1959. évi IV. törvény 80. § (2) bekezdésére alapozva hozta meg. A határozat szerint „*azt a kérdést, hogy a közterületen intézkedést végrehajtó rendőr egyedileg azonosítható, felismerhető képmása nyilvánosságra hozható-e, nem az Ügynöktörvény illetve az Infotv. fenti rendelkezései, hanem a Ptk. 80.§ (2) bekezdése alapján kell megítélni*”. Itt meg kell jegyezni, hogy ez önmagában felvethet kérdéseket, hiszen maga a határozat is kimondja, hogy a Ptk. sem a közszereplő, sem a nyilvános közszereplés fogalmát nem definiálja. Az adott szakasz csupán annyit mond ki, hogy nyilvános közszereplés esetén nem szükséges az érintett hozzájárulása képmásának nyilvánosságra hozatalához, de arról nem mond semmit, hogy a közszereplés vagy közszereplő fogalmak mit és kit takarnak. Így ahhoz sem ad semmilyen támpontot, hogy eldönthessük, a rendőrök beletartoznak-e ebbe a körbe. Természetesen a Kúria körültekintően megvizsgálta a kérdést, azonban véleményem szerint nem biztos, hogy csupán ezen bekezdés alapján eldönthető lenne a probléma.

A határozat gondolatmenete azon az elven nyugszik, hogy csak akkor nem szükséges hozzájárulás a képmás nyilvánosságra hozatalához, ha az érintett személy közszereplő. Ez véleményem szerint így önmagában nem igaz (például lásd az ügyészek vagy bírók esetét), bár a megállapítást igazolhatja az a tény, hogy a határozat tárgya kizárólag annak megállapítása volt, hogy közszereplő-e a rendőr. A határozat tehát nem azt döntötte el, hogy nyilvános-e a rendőr képmása, hanem hogy közszereplői mivoltával a nyilvánosságra hozatal nem igazolható. Ez véleményem szerint igencsak fontos megállapítás, ugyanis ebből láthatjuk, hogy a Kúria nem döntötte el a kérdést, annak csupán egyik (talán a leghangsúlyosabb) aspektusát vizsgálta, hiszen a bírói gyakorlat ezen a téren mutatott fel ellentmondásokat.

5. 36/1994. (VI. 24.) számú AB-határozat

Az Alkotmánybíróság az atlatszo.hu hírportál által indított, a jogegységi határozat alaptörvény-ellenességének megállapítására irányuló beadványát a 3246/2014. (X. 3.) számú végzésével visszautasította, viszont 2014. szeptember 24-én kihirdetett határozatával az Eötvös Károly Intézet és az index.hu indítványát megalapozottnak találta, és az általuk sérelmezett ítéletet megsemmisítette. Az indítványra okot adó esetben,²⁵ a rendes bíróság által kifogásolt közlés egy rendvédelmi dolgozók által tartott demonstrációról szólt.

Az Alkotmánybíróság szerint valamely jelenkori eseménnyel kapcsolatban a nyilvánosság figyelme elé került személyről készült képmás általában az eseménnyel összefüggésben az engedélyük nélkül nyilvánosságra hozható. Rendőri intézkedésről készült képfelvétel hozzájárulás nélkül is nyilvánosságra hozható, ha a nyilvánosságra hozatal nem öncélú, vagyis az eset körülményei alapján a jelenkor eseményeiről szóló vagy a közhatalom gyakorlása szempontjából közérdeklődésre számot tartó tájékoztatásnak, közügyet érintő képi tudósításnak minősül.²⁶ Az AB kifejtette továbbá, hogy a rendőri bevetés demonstrációkon minden esetben a jelenkor eseményének minősül, még akkor is, ha a rendőrök nem igazi „résztvevői” a történesnek. Ezért az arról készült felvétel a képen lévők hozzájárulása nélkül közvetíthető a nyilvánosság felé, kivéve, ha ez a rendőr emberi méltóságának – mint az emberi mivolt benső lényegét feltétlenül megillető védelemnek – sérelmét jelenti; ilyen lehet például a hivatása gyakorlása során megsérült rendőr szenvedésének bemutatása. A jelenkor történéseinek bemutatásához fűződő érdek, mint a fényképfelvétel engedély nélküli nyilvánosságra hozatalának alkotmányos alapja, általában nem érvényesül akkor sem, amikor a képen csak egyetlen személy látható. Ilyenkor a sajtószabadság és a méltóságvédelmen alapuló képmáshoz való jog közötti érdekütközést egyedi mérlegeléssel kell feloldani, és azt kell vizsgálni, hogy a személy képmása, ennek a nyilvánosságra hozatala a jelenkor történéseinek bemutatása, illetve a közhatalom gyakorlása szempontjából közérdeklődésre számot tartó tájékoztatás körébe tartozik-e. Az 1959-es és a jelenleg hatályos Ptk. ama szabályait, amelyek kivételt jelentenek a képmás engedélyhez kötött nyilvánosságra hozatala alól, minden esetben úgy kell értelmezni, hogy az összhangban álljon a sajtószabadság gyakorlásával.

A határozat szerint a gyülekezésről szóló tudósításhoz rendszerint hozzátartozik képfelvétel vagy film közzététele is, az ilyen felvételen pedig többnyire láthatóak

²⁵ Fővárosi Törvényszék 19.P.23.475/2011/4. számú ítélete.

²⁶ 28/2014. (IX. 29.) AB-határozat, 42–43. bek.

a rendezvény biztosításában résztvevő rendőrök is. E felvételeknek a megjelenés előtt való kényszerű megváltoztatására készítés akkor, amikor a felvétel nem haladja meg az esemény hű illusztrálásához tartozó tartalmat, a közzétenni tervezett tájékoztatás alapos indok nélküli előzetes ellenőrzését jelenti.²⁷

A panasszal érintett bírósági határozat nem a rendőrök konkrét feladatteljesítése és tevékenységük közben való fényképezésük, a képfelvételek elkészítése körülményeinek és a nyilvánosságra hozásuk céljának – vagyis a gyülekezésről mint nyilvános közszereplésről, tömegrendezvényről szóló tudósításnak – tulajdonít döntő jelentőséget, hanem annak az egyetlen szempontnak, hogy a rendőr szolgálati feladatai ellátása során, általánosságban közszereplőnek minősül-e. A közérdeklődésre számot tartó eseményről tudósító felvételek általában közterületen készülnek, rajtuk nem egyedi személyek, hanem emberek sokasága látható, másokkal együtt, kiemelés (például teleobjektív használata) nélkül. A képek bizonyos fokú szabad felhasználása nélkül a modern tömegtájékoztatás nem létezhetne, a polgári jogi szabályok szó szerinti, merev értelmezése alapján már a felvétel készítése is engedélyköteles lenne. Az AB külön kiemelte,²⁸ hogy a Ptk. 2:48. § (2) bekezdése azt a bírói gyakorlatot rögzíti, amely szerint valamely felvétel felhasználásához tömegfelvétel és nyilvános közéleti szereplésről készült felvétel esetén nem szükséges az érintett hozzájárulása, függetlenül attól, hogy a felvételen felismerhető-e: eszerint a képmás nyilvánosságra hozatalának tilalma nem vonatkozik a nyilvános eseményekről, rendezvényekről, táj- és utcarészletekről készült felvételekre, amikor tehát az ábrázolás módja nem egyéni, amikor a felvétel összhatásában örökít meg a nyilvánosság előtt lezajlott eseményeket. Mindezen indokokra figyelemmel az Alkotmánybíróság a Fővárosi Ítéltábla korábbi ítélet alaptörvény-ellenességét állapította meg, és megsemmisítette azt.

6. A Kúria 1/2015. BKMPJE határozata

Az Alkotmánybíróság 2014 szeptemberében meghozott határozatának következtében olyan különös helyzet állt elő, hogy a bíróságok jogalkalmazói tevékenységük során egyes helyzetekben nem tudtak volna egyszerre megfelelni az újkeletű, elvi alapokat megfogalmazó alkotmánybírói döntésnek és egy ezzel ellentétesen ható, de ugyanakkor a bíróságokra nézve kötelező kúriai jogegységi határozatnak. Bár ön-

²⁷ Uo., indokolás, 45. bek.

²⁸ Uo., indokolás, 48. bek.

magában nézve a két határozat között feszülő ellentmondás inkább elvi alapú, hiszen a jogegységi határozat szerint a rendőr nem közszereplő, és ezt az AB sem cáfolja meg, az intézkedő rendőr képmása közzétételének lehetőségét, körülményeit és érvelését tekintve mégis eltérő álláspontra helyezkedett az AB, mint korábban a Kúria. A Kúria 2014 októberében bejelentette, hogy felfüggeszti a szóban forgó jogegységi határozat alkalmazását. Ezt azonban nem az AB döntésére hivatkozva tette, hanem a régi és az új Ptk. közéleti szereplésre vonatkozó megfogalmazási különbségeire tekintettel, mivel „*a régi Ptk. alapján meghozott elvi iránymutatások nem irányadóak automatikusan az új Ptk. alkalmazási körébe tartozó esetekben, ezért a határozat felülvizsgálata indokolt*”.²⁹ A Kúria jogegységi tanácsa végül az 1/2015. számú BKMPJE határozatában döntött úgy, hogy az 1/2012. BKMPJE határozatot hatályon kívül helyezi. Indokolásában arra hivatkozott, hogy az AB határozata és a jogegységi határozat, valamint az azzal megegyező joggyakorlat között tartalmi ellentmondás feszül. A jogegységi indítvány a Ptk. módosításának igényét is megfogalmazta annak érdekében, hogy a Ptk. 2:48. § (2) minősítse főszabály alóli kivételnek a közhatalmat gyakorló, a bírói gyakorlat szerint azonban közszereplőnek, közéleti szereplőnek nem tekinthető személyről készült képmás nyilvánosságra hozatalát. A Kúria kifejtette, hogy a jogegységi tanács az 1/2012. számú határozatában foglaltakat, mely szerint a közhatalom birtokában történő feladatteljesítés önmagában nem teszi a rendőrt közszereplővé, az alkotmánybírói határozat ismeretében is helytállónak ítélte. Elismerte azonban, hogy a határozat indokolása nem vizsgálta a rendőr meghatározott helyzethez kötött intézkedésének hatását a képmáshoz fűződő személyiségi jogaira nézve, és nem értékelte annak alkotmányos összefüggéseit sem. A Kúria ezért úgy ítélte meg, jogegységi határozattal csak a szükséges mértékben lehet korlátozni a Ptk. szabályaihoz fűződő bírói gyakorlat formálódását, így jogegységi határozatát hatályon kívül helyezte.³⁰

A Kúria tehát amellet, hogy fenntartotta a korábbi határozatában kifejtetteket, mégis hatályon kívül helyezte azt. Érdekessége a döntésnek, hogy bár az 1/2012. BKMPJE határozat felfüggesztését az új Ptk. szabályainak változásával indokolták, az 1/2015. BKMPJE határozat mégsem foglalkozik ezzel, nem elemzi a két Ptk. szabályai közötti hasonlóságokat vagy különbségeket. A jogegységi határozat elkerüli az itt tárgyalt probléma valódi vizsgálatát, csupán elismeri, hogy „*amennyiben a közhatalmat gyakorló személy fellépésére a közéletet befolyásoló események során kerül sor, úgy a képmáshoz való személyiségi jogainak gyakorlása, azok korlátozhatósága az általános, azaz a közéleti eseményeken pusztán jelenlévő magánszemélyek*

²⁹ <http://lb.hu/hu/sajto/kozlemony-5> (letöltés időpontja: 2017. 12. 22.)

³⁰ 1/2015. BKMPJE határozat.

jogvédelmének szabályaihoz képest eltérő megítélés alá eshet". Mindemellett, bár a Kúria maga is elismeri határozatában, hogy az AB-határozat helyzetéhez kötött, alapjogi megközelítése és az 1/2012. BKMPJE határozat régi Ptk. rendelkezéseihez fűzött, az ott alkalmazott fogalmakhoz kötött magánjogi természetű értékelése közötti ellentmondás nem oldható fel önmagában utóbbi hatályon kívül helyezésével, ennél tovább nem megy, látszólag nyitva hagyva a kérdést, hogy mi lenne szükséges az ellentmondás kiküszöböléséhez. (Bár említi a határozat, hogy a korábbi és az új Ptk. szövege közti eltérésre tekintettel a Kúria csak a legszükségesebb mértékben kívánja korlátozni az új Ptk. szabályaihoz kapcsolódó bírósági gyakorlat formálódását.) A jogegységi indítványban megfogalmazott Ptk. módosításra vonatkozó igényt pedig nem is érinti a határozat.

Az Abh. után született döntésében a Pécsi Ítélőtábla egy tárgyalás során készült felvétellel kapcsolatban úgy fogalmazott, hogy a tudósítás célja nem pusztán a bűncselekmény részleteinek, körülményeinek bemutatása volt, hanem a társadalom felé annak közvetítése, hogy az ilyen súlyú bűncselekmények nem maradnak felderítetlenül és megtorlatlanul. E cél eléréshez képi felvételek esetén is elegendő az eljárás korlátozás nélkül mutatható résztvevőinek szerepeltetése, a cselekmény, illetve a kiszabott büntetés ismertetése, amelyek mellett a hang-, illetve képfelvétel készítéséhez hozzájárulását nem adó, és így a tudósításban nem mutatható vádlott őrizetét el látó biztonsági felügyelő képmásának bemutatása szükségtelen és indokolatlan volt.³¹ A Szegedi Ítélőtábla közterület-felügyelőkkel kapcsolatos ítéletében kimondta, hogy a nyilvánosság előtt folytatott munkavégzés önmagában nem minősül közéleti szereplésnek. Ahhoz ugyanis többlétnyállási elemre van szükség (pl. hogy valami kirívó cselekedetet kövessen el az illető). Ezek hiányában azonban az adott sajtótermék a közérdeklődésre számot tartó eseményekre vonatkozó tájékoztatási kötelezettségének oly módon is eleget tehetett volna, ha kitakarja a közterület-felügyelők képmását, vagy olyan kép- és hangfelvételeket közöl az adott eseményről, amely biztosítja felismerhetetlenségüket.³²

³¹ BDT 2016. 3471. 16. bek.

³² SZIT-H-PJ-2015-37. bírósági határozat.

7. Két Abh. a BKMPJE és az Abh. viszonyáról

A közfeladatot ellátó rendőrök képmásának megítélése tehát továbbra is ellentmondásos volt, ezért az AB-nak 2016-ban újabb határozatokat kellett hozni, melyben tisztáznia kellett, hogy a bíróságoknak az Abh.-ban kifejtettek, vagy a BKMPJE határozatban megfogalmazottaknak megfelelően kellett döntenük. A két alapügy meglehetősen hasonló, így az AB is hasonlóan kezelte őket.

Az indítványozó mindkét ügyben egy-egy online sajtóorgánum, amelyek rendőri intézkedésről készített felvételt hoztak nyilvánosságra az azon felismerhetően szereplő rendőrök hozzájárulása nélkül.

Előbbi esetben (16/2016. hat.)³³ egy kilakoltatásról készült videofelvétel került fel az internetre, míg utóbbi esetben (17/2016. hat.)³⁴ – feltehetően a Pride-felvonulás biztosítására kivezényelt – rendőrrel került fel fényképfelvétel egy online galériába.

Az első ügy alapesete 2013 áprilisában történt. Miután a felperes rendvédelmi dolgozó személyiségi jogai megsértése miatt perelt, az első fokon eljáró PKKB ítéletében megállapította, hogy a bíróságot köti a Kúria 1/2012-es BKMPJE határozata, és ez alapján – mivel a rendőr nem közszereplő – képmását hozzájárulása nélkül nem lehet nyilvánosságra hozni. Bár ekkor már megszületett a 28/2014. AB-határozat, az első fokon eljáró bíróság úgy ítélte meg, hogy az abban foglalt feltételeknek egyébként sem felel meg a felvétel, ugyanis álláspontja szerint a közhatalom gyakorlásának módja csak akkor lehet közérdeklődésre számot tartó esemény, ha annak során az arra vonatkozó eljárási szabályokat nyilvánvaló módon megszegik. Mivel jelen esetben ez nem történt meg, ezért nem lehet hozzájárulás nélkül mutatni a rendőr arcát. Az alperes fellebbezett a döntés ellen, arra való hivatkozással, hogy az esemény a jelenkor közérdeklődésre számot tartó eseményének számít, valamint, hogy a Kúria az 1/2015. BKMPJE határozatában hatályon kívül helyezte az 1/2012. BKMPJE-t. A Fővárosi Törvényszék azonban jogerős ítéletében kimondta, hogy az 1/2015. BKMPJE nem alkalmazható folyamatban lévő ügyekbe. Ugyanígy nem irányadó az Alkotmánybíróság határozata sem, mivel az a perbeli eseményekkor még nem született meg. Az alperes sajtóorgánum alkotmányjogi panasszal élt a döntés ellen, és kérte a támadott ítélet megsemmisítését. Beadványában az Alaptörvény IX. cikk (1)–(2) bekezdésében foglalt sajtószabadságának megsértésére hivatkozott, valamint amellett érvelt, hogy a kilakoltatások egyértelműen a jelenkor közérdeklődésre számot tartó

³³ 16/2016. (X. 20.) AB-határozat.

³⁴ 17/2016. (X. 20.) AB-határozat.

eseményének számítanak. Szerinte a korábbi Abh. félreértelmezésének számítana, ha csak a közterületen történt eseményeket vagy a kiemelés nélkül rögzített rendőri közreműködőket tekintené a jogértelmezés jogszerűnek.

Az AB döntésében³⁵ rámutat, hogy a bíróságok hibásan jutottak arra a következtetésre, hogy csak az a cselekmény minősülhet a közhatalom gyakorlása szempontjából közérdeklődésre számot tartó tájékoztatásnak, amelynek során az eljárási szabályokat nyilvánvalóan megszegik. Az AB szerint³⁶ a jogsértés feltétele nem tartozik mindenképpen a közérdeklődésre számot tartó esemény ismérvei közé, ugyanis ekkor például a gyülekezési jog gyakorlása és az arról való tárgyyszerű tudósítás sem minősülne a jelenkor eseményeinek. Az AB fontosnak tartotta leszögezni, hogy jelen határozatban nem a tényállásban szereplő felvétel természetét vizsgálják, hanem azt, hogy a bíróságok megfelelően értelmezték és alkalmazták-e a korábbi Abh.-ban kifejtetteket. Az AB rámutatott,³⁷ hogy a Kúria hatályon kívül helyezte az 1/2012. BKMPJE határozatot, méghozzá annak céljából, hogy érvényre juttassa a témában született alkotmánybírói határozatot. Ám az első és másodfokú bíróságok a Kúria intencióját is figyelmen kívül hagyva túlságosan szűken értelmezték az Abh.-t.

„Amennyiben a bíróság jogerős ítéletében nem tartja tiszteletben az Alaptörvény autentikus értelmezését, úgy az Alkotmánybíróság feladata – alkotmányos jogállásával összhangban, erre irányuló indítvány esetén – az ilyen ítéletek alkotmányjogi panasz keretében történő felülvizsgálata és szükség esetén megsemmisítése. Az ugyanis már nem tartozik a bíróság a mérlegelési körébe, hogy érvényt szerez-e az Alaptörvény 24. cikke (1) bekezdésében foglaltaknak, amely szerint »[a]z Alkotmánybíróság az Alaptörvény védelmének legfőbb szerve.« ”³⁸

Mivel az AB úgy ítélte meg, hogy jelen esetben a felülvizsgálni kért jogerős ítélet nem áll összhangban az Alaptörvény IX. cikkének 28/2014-es Abh.-ban lefektetett értelmezési követelményeivel, az AB megállapította az ítélet alaptörvény-ellenességét, és megsemmisítette azt.

A második határozat esetében egy 2012-ben nyilvánosságra hozott fényképfelvétel volt a beadvány tárgya, melyről a Fővárosi Törvényszék, és később a Fővárosi Ítéltábla is megállapította, hogy mivel azon felismerhetően, egyediesítetten szerepel a felperes, engedély nélküli közzététele jogsértő volt. Az Ítéltábla az előző esethez hasonlóan főként a Kúria 1/2012. BKMPJE-re támaszkodva hozta meg ítéletét, hozzátevé, hogy mivel az Alkotmánybíróság a 28/2014-es határozatával azt érin-

³⁵ 16/2016. (X. 20.) AB-határozat 20. bek.

³⁶ Uo. 19. bek.

³⁷ Uo. 17. bek.

³⁸ 16/2016. (X. 20.) AB-határozat, 25. bek.

tetlenül hagyta, ezért magára nézve azt továbbra is alkalmazandónak találta. Az alperes sajtóorgánum az Ítéltábla ítéletének alaptörvény-ellenesség miatti megsemmisítését kérvényezte az Alkotmánybíróságtól. Beadványában az Alaptörvény IX. cikkének (1)–(2) bekezdésében foglalt véleménynyilvánítási szabadságának megsértésére hivatkozott, és emellett hozzátette, hogy az érintett rendvédelmi dolgozó önként vállalt hivatása gyakorlása közben, egy közérdeklődésre számot tartó demonstráció alatt látható képen, annak közzététele ezért nem volt öncélú vagy jogsértő. Az ügyben az alperes kérelmére időközben a Kúria is döntést hozott, melyben helyben hagyta az Ítéltábla ítéletét.

Határozatában az AB úgy ítélte meg,³⁹ hogy helytelenül járt el a jogerős ítéletet hozó Fővárosi Ítéltábla, amikor bár tisztában volt a 28/2014-es Abh. tartalmával, amely az előtte folyó ügy elbírálását is érintette, mégsem ismerte fel annak alkotmányos jelentőségét, hanem az 1/2012. BKMPJE határozat hatályban léteire utalt. Az Ítéltábla nem végezte el az Alkotmánybíróság által a véleménynyilvánítás szabadsága érvényesülése érdekében szükségesnek talált tesztet. Így ahelyett, hogy az Abh.-ban kiemelt szituációs körülményeket vizsgálta volna, a felperes közszereplői minőségét vagy annak hiányát tekintette perdöntőnek. Az AB szerint⁴⁰ az ügy eldöntésekor nem annak kell jelentőséget tulajdonítani, hogy az érintett egyediesítve szerepel-e a felvételen, ugyanis a hozzájárulása nélküli nyilvánosságra hozatalra bizonyos körülmények fennállásakor emellett is van lehetőség. Az Alkotmánybíróság megítélése szerint ítéleteikben sem a Kúria, sem a Fővárosi Ítéltábla nem vizsgálta meg kimerítően a szükséges értelmezési kérdéseket. Ezért sem a felülvizsgálati, sem a jogerős ítélet nem felel meg az Alkotmánybíróság által a korábbi Abh.-ban értelmezett és az indítványozó által felhívott Alaptörvény IX. cikk (1)–(2) bekezdéseinek.

„Ugyan a Kúria felülvizsgálati ítéletében már részletesebben igyekezett felhozni az Abh.-t, tartalmában azonban nem érvényesítette teljes mértékben az abban foglalt alkotmányos vizsgálati szempontokat. A Kúria ugyanis azt tartotta perdöntő érvnek hatályban fenntartó ítélete indokolásában, hogy »jelen esetben a jogerős ítélet megalapozottan állapította meg, hogy a perbeli felvétel nem tömegfelvétel, hanem kifejezetten a felperes személyére fókuszál«. A fentebb kifejtettek alapján az alkotmányjogi szempontból lényeges mérlegelésnek azonban nem erre, hanem a sajtószabadság és az emberi méltósághoz való jog ütközésére és annak megítélésére kell fókuszálnia, hogy a közzétételre közérdeklődésre számot tartó körben került-e sor.»⁴¹

³⁹ 17/2016. (X. 20.) AB-határozat, 27. bek.

⁴⁰ Uo. 29. bek.

⁴¹ Uo.

Az AB szerint⁴² a Kúria és az Ítéltábla szelektíven, megszorítóan alkalmazták az Alkotmánybíróság határozatát – melynek mindenkire nézve kötelező erejét az Abtv. mint sarkalatos törvény 39. § (1) bekezdése határozza meg –, és nem érvényesítették megfelelően az Abh.-ban foglaltakat. Ezért megállapítható a Kúria és a Fővárosi Ítéltábla ítéleteinek alaptörvény-ellenessége.

Mindkét határozat megállapította az indítványozók által támadott ítéletek alkotmányellenességét, mivel döntéseik meghozatalakor a bíróságok nem vették figyelembe a 28/2014-es Abh.-ban foglaltakat, és nem az ott meghatározott alkotmányos követelmények mentén döntöttek el a kérdést, hanem a Kúria által kibocsátott jogegységi határozat alapján. A bíróságok nem értelmezhetik másképp az alapjogok alkotmányos tartalmát, mint ahogyan azokat az AB határozataiban meghatározta, mert az alapjogok tartalmát illetően csak ők lehetnek az autentikus forrás. Az Alaptörvény IX. cikkében foglalt sajtószabadság és a méltóságvédelmen alapuló képmáshoz való jog esetről esetre történő ütköztetésén túl a bíróságoknak meg kell vizsgálni, hogy a személy képmása, és ennek nyilvánosságra hozatala a jelenkor történéseinek bemutatása, illetve a közhatalom gyakorlása szempontjából közérdeklődésre számot tartó tájékoztatás körébe tartozik-e. Az Alaptörvény IX. cikkével összeegyeztethetetlen volna a rendőrök képmásának nyilvánosságra hozatalával kapcsolatos olyan bírósági értelmezés, amely kizárólag akkor tenné lehetővé a felvétel készítését, illetve felismerhető módon való közzétételét, ha az intézkedésre vonatkozó eljárási szabályok nyilvánvaló megszegését dokumentálják.

A két tárgyalt határozat fő kérdése nem a rendőrök képmása köré csoportosul, hanem az Abh. és a jogegységi határozat viszonya köré. A bíróságok voltaképp két tűz közé kerültek, ugyanis egyszerre volt hatályban egy számukra kötelező jogegységi határozat, és egy ezzel látszólag ellentétes Abh. Fontos azonban tisztázni, hogy a két határozat között feszülő ellentmondás inkább azok elméleti megalapozottságában rejlik, ugyanis bár elsőre úgy tűnhet, valójában nincs ellentmondás köztük. A jogegységi határozat csupán azt fekteti le, hogy a feladatát végző rendőr nem közszereplő, így erre való hivatkozással a képmása nem lehet nyilvános beleegyezése nélkül. A határozat tehát nem azt döntötte el, hogy nyilvános-e a rendőr képmása, hanem hogy a fénykép hozzájárulás nélkül történő nyilvánosságra hozatala nem igazolható azzal, hogy a rendőr nyilvános közszereplést folytat. Ennek azonban az Abh. sem mond el. ⁴³ Az AB nem a rendőrök közszereplői minőségükre való tekintettel tartja lehetségesnek képmásuk nyilvánosságra hozatalát, hanem alkotmányjogi érvelést

⁴² Uo.

⁴³ Lásd még: Szeghalmi Veronika – Papp János Tamás: A rendőr képmásának védelme – A vita jelenlegi állása. *Iustum Aequum Salutare*, 2015/4. 95–110.

használva, alapjogi kollíziós módszereket alkalmazva állapította meg, hogy a sajtószabadság mikor érvényesül a rendőrök személyiségi jogaival szemben. A most tárgyalt határozatok azonban – ahogyan arra különvéleményében Dienes-Oehm Egon is rámutatott – még csak említés szintjén sem foglalkoztak azzal, hogy vajon a korábbi Abh. alapesete és a jelenlegi ügyek között milyen különbségek fedezhetőek fel. Bár a 17/2016-os határozat alapesete a leírás szerint majdnem tökéletesen megegyezik a 28/2014-es határozatban tárgyalt esettel – mindkét esetben egy tüntetést biztosító, napszemüveget viselő rendőrrel készült felvétel volt a per tárgya –, még ekkor is komoly, akár ügydöntő jelentőségű különbségek lehetnek attól függően, hogy a felvétel kit vagy kiket, milyen szögből, milyen környezetben ábrázol, valamint, hogy azt hol tették közzé. A 16/2016-os ügy alapesetében pedig merőben más helyzetről van szó, hiszen nem egy tömegrendezvényen, hanem egy kilakoltatáskor biztosító rendőrrel volt szó, akiről nem is fénykép, hanem videofelvétel készült. Könnyebb dolga lenne a jövőben a jogalkalmazónak, ha az AB indokolásában pontosította volna, hogy jelen esetben például miként kell alkalmazni az AB által korábban meghatározott elveket.

Mindemellett érdekes, hogy a 17/2016-os határozattal érintett képen a rendőr önmagában, egyedül szerepel. A 28/2014-es határozatban az AB kifejtette, hogy a jelenkor történéseinek bemutatásához fűződő érdek, mint a fényképfelvétel engedély nélküli nyilvánosságra hozatalának alkotmányos alapja, általában nem érvényesül akkor, amikor a képen csak egyetlen személy látható. Ilyenkor a sajtószabadság és a méltóságvédelmen alapuló képmáshoz való jog közötti érdekütközést egyedi mérlegeléssel kell feloldani. Ilyenkor azt kell vizsgálni, hogy a személy képmása, ennek a nyilvánosságra hozatala a jelenkor történéseinek bemutatása, illetve a közhatalom gyakorlása szempontjából közérdeklődésre számot tartó tájékoztatás körébe tartozik-e. Ennek ellenére a Kúria nem is próbálta meg mérlegelni a két alapjog viszonyát a konkrét helyzetben, ehelyett csupán a jogegységi határozatra hivatkozott ítéletében.

A két döntésből két fontos következtetést kell levonnunk. Az első, amely a határozatok tárgyát érinti az az, hogy a rendőrök képmása viszonylag széles körben lehet nyilvános beleegyezésük nélkül is, amennyiben képmásuk nyilvánosságra hozatala megfelel a 28/2014-es Abh.-ban foglaltaknak. E kritériumok – alkotmánybíróági határozatról és nem jogszabályról lévén szó – azonban meglehetősen absztrakt és tárgyan körülírt követelmények, melyeket csak egy-egy konkrét esetben értelmezhet a jogalkalmazó pontosan.

A döntés második fontos aspektusa a jogegységi határozatok és az alkotmánybíróági határozatok, kissé tágabban értve a Kúria és az Alkotmánybíróság jogértelmezési gyakorlatának elsőbbségével kapcsolatos. A mostani két határozat ugyanis egyértelműen kijelenti, hogy a jelenlegi törvények alapján csakis az AB-nek van hatásköre az Alaptörvény értelmezésére, és az általa kifejtettek mindenkire nézve

kötelezőek. Eszerint a bíróságoknak még akkor is figyelembe kell venniük az AB döntéseiben kifejtetteket, ha ezzel esetlegesen ellentmondó kúriai jogegységi határozat van hatályban. Nem sokkal a fent tárgyalt két határozat után jelent meg az AB IV/1612/2016. számon jegyzett 2017. február 14-ei döntése, melyben szintén megerősítette az itt kifejtetteket, egyúttal alkotmányellenesnek minősítette a Kúria döntését, amely az intézkedő rendőr cselekvőségét helyezi a központba, és megállapította, hogy a róluk készült kép – amely egyébként a 28/2014-es határozat tárgyát képezte – engedély nélküli közzététele jogellenes volt.

8. 3/2017. (II. 25.) AB-határozat

2017-ben azonban újabb Alkotmánybírósági Határozat született az ügyben. Az első, 28/2014-es határozat ugyanis visszautalta az ügyet az Ítéletábrára. A Fővárosi Ítéletábra azonban újból helyben hagyta a Fővárosi Törvényszék korábbi ítéletét, így ismét olyan ítélet született, mely elmarasztalta az Index hírportált. Az Ítéletábra a megismételt eljárás során hozott ítéletében kifejtette, hogy a közvetett hatály tana értelmében az Alaptörvény rendelkezései a magánjogi generálklauzulákon keresztül szűrődnek be a polgári jogba, ezért elsősorban a képmásvédelem szabályai irányadók a perben. A bíróság szerint ugyan a nyilvánossághoz közvetített demonstráció alapvetően közérdeklődésre számot tartó esemény volt, „*azon a felperesek jelenléte és dokumentált cselekvéseik nem voltak olyan jelentőségűek, melyre tekintettel a képmásvédelemmel kapcsolatos rendelkezési jog háttérbe szorulhatott.*”⁴⁴ A döntés ellen újból fellebbezett az Index, a Kúria azonban egyetértett az Ítéletábrával. Álláspontja szerint a „*dokumentált fényképfelvételek semmilyen többlet információt nem nyújtanak ahhoz a köztudomású tényhez képest, hogy a rendvédelmi szakszervezetek tüntetésén – mint általában a tömegrendezvényeken, demonstrációkon – szolgálatot teljesítő rendőrök biztosították a helyszínt.*” Utalt arra is, hogy más foglalkozási ágakban is látnak el közhatalmi tevékenységet, ott mégsem merül fel azok képmásának hozzájárulásuk nélkül történő nyilvánosságra hozatala.⁴⁵ A döntés miatt az Index újból alkotmányjogi panasszal fordult az AB-hez, aminek eredményeként megszületett a 3/2017. (II. 25.) AB-határozat. Ebben az AB megerősítette az általa korábban kifejtetteket, és – három különvélemény mellett – megalapozottnak találta a panaszt. Indokolásában így fogalmaz:

⁴⁴ 3/2017. (II. 25.) AB-határozat, 4. bek.

⁴⁵ Uo. 6. bek.

„Az alkotmánybírószági értelmezés egyértelmű: a rendőri intézkedésről készült képfelvétel nyilvánosságra hozható. E főszabály alól kivételt képez, ha a nyilvánosságra hozatal öncélú volna, amelyet magyarázva az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy nem öncélú a nyilvánosságra hozatal, ha az akár az eset összes körülményei alapján a jelenkor eseményeiről szóló tudósítás, akár a közhatalom gyakorlása szempontjából közérdeklődésre számot tartó tájékoztatásnak, közügyeket érintő képi tudósításnak minősül. Ebből következik, hogy amennyiben a bíróság azt állapítja meg, hogy valamely tudósítás a jelenkor eseményeiről szól – ahogy tette azt a most felülvizsgált elsőfokú, másodfokú és a felülvizsgálati ítéletben is –, akkor az emberi méltóságból fakadó személyiségi jogi sérelem csak ritkán (az emberi mivolt benső lényegét feltétlenül megillető védelem, pl. a hivatása gyakorlása során megsérült rendőr szenvedésének bemutatása esetén) alapozza meg a sajtószabadság korlátozását.”⁴⁶

Az AB kifejtette, hogy a jogerős ítéletet hozó Fővárosi Ítéltábla ismerte és értelmezte azt a korábbi, 28/2014-es határozatát, amely az előtte folyó ügy elbírálását közvetlenül érintette, mégsem vette megfelelően figyelembe annak alkotmányos tartalmát. Bár elfogadta, hogy az ügyben szereplő tudósítás jelenkori eseményről szólt, azonban annak korlátjaként vette figyelembe az Smtv. 4. § (3) bekezdését.⁴⁷ Indokolása szerint „[a]z nem lehetett vitás, hogy a felperesek képmás védelméhez fűződő személyiségi jogai sérültek az alperesi magatartás eredményeként.” Ezzel szemben azonban, ahogy arra az AB is rámutatott⁴⁸, a korábbi határozat kifejezetten megállapította, hogy „[m]indaddig, amíg valamely tájékoztatás nem visszaélés a sajtószabadság gyakorlásával, az emberi méltóság védelmével összefüggésben a személyiségi jogok sérelmére való hivatkozás ritkán alapozza meg a sajtószabadság gyakorlásának a korlátozását. Valamely jelenkori eseménnyel kapcsolatban a nyilvánosság figyelme elé került személyről készült képmás általában az eseménnyel összefüggésben az engedélyük nélkül nyilvánosságra hozható.”⁴⁹ Az AB szerint a demonstrációkon történő rendőri részvétel minden esetben (!) a jelenkor eseményének minősül. „Maga az egész demonstráció, annak teljessége a közvetítés tárgya, amely a róla szóló szöveges és képi tudósításból tevődik össze. A jelen esetben felülvizsgált ügyben úgy a szöveges, mint a képi tudósítás vitán felül a konkrét demonstrációról szólt, és a képen ábrázolt

⁴⁶ Uo. 17. bek.

⁴⁷ 2010. évi CIV. törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól. „A sajtószabadság gyakorlása nem valósíthat meg bűncselekményt vagy bűncselekmény elkövetésére való felhívást, nem sértheti a közérkölcst, valamint nem járhat mások személyiségi jogainak sérelmével.”.

⁴⁸ 3/2017. (II. 25.) AB-határozat, 16. bek.

⁴⁹ Uo.

személyek nem vitatottan, sőt saját állításuk szerint is a meghatározott esemény szereplői voltak – rendőri biztosító szerepkörben.”⁵⁰ Ezzel kapcsolatban Szalay Péter alkotmánybíró párhuzamos indokolása meg is fogalmazza, hogy nem annak van jelentősége, hogy a megszólaló közszereplő-e vagy sem, hanem hogy közügyek vitájában szólal-e meg az adott személy. Így azzal, hogy az AB a demonstrációkon történő rendőri jelenlétet főszabályként a jelenkor eseményének minősítette, az erről szóló képi tudósítást is olyan, a közügyekre vonatkozó, fokozott védelmet élvező megszólalásként értékelte, amely korlátozhatja az érintettek személyiségi jogainak védelmét.⁵¹

Az AB hozzátette, hogy ahhoz, hogy a rendőrök képmását jelenkori eseményről szóló tudósításhoz kapcsolódóan beleegyezésük nélkül is felhasználhassák nem szükséges, hogy az adott rendőrök olyan cselekményt végezzenek, amely külön jelentőséggel bír. Éppen ellenkezőleg, az AB a sajtószabadság elsőbbségének főszabályát állapította meg annak nem öncélú gyakorlása esetén.⁵²

Hörcherné dr. Marosi Ildikó párhuzamos indokolásában rámutatott egy korábban már említett megállapításra, mely szerint a probléma alapvető forrása a Kúria és az Alkotmánybíróság érvrendszere között feszülő ellentét. Bár alapvetően egyetért a döntéssel, hozzáteszi, hogy a bírói jogértelmezésnek kifejezett törvényi szabály hiányában is arra a következtetésre kell jutnia, hogy a hasonló esetekben a szóban forgó esemény felől közelítve vizsgálja meg a kérdést, és egyénileg vizsgálja meg a közhatalmat gyakorló személy személyiségvédelmi jogai és a sajtó- és szólásszabadság között feszülő ellentétet, megőrizve a magánjogi személyiségvédelem bírói joggyakorlatban kimunkált értékeit.

9. Összegzés

Láthatjuk tehát, hogy a rendőrök képmásvédelmének problémája egy igen szerteágazó és bonyolult jogi kérdéssé nőtte ki magát az évek során. Számos első- és másodfokú bírósági döntés mellett két jogegységi határozat, több kúriai döntés és négy AB-határozat született a témában.

A döntésekből azt a következtetés mindenképpen levonhatjuk, hogy az intézkedő rendőröket pusztán hivatásukból vagy rendőri jelenlétükből adódóan nem tekintetjük közszereplőnek. A Kúria egyértelműen ennek megfelelően foglalt állást, és az

⁵⁰ Uo. 23. bek.

⁵¹ Uo. 46. bek.

⁵² Uo. 18. bek.

AB sem fogalmazott meg ettől eltérő álláspontot. A határozatok alapján az AB a nyilvánosság felé döntötte meg a mérleg nyelvét, és a média túlzó korlátozásának minősítette a rendőrök arcának állandó kitakarását. A Kúriával ellentétben az AB a vitás kérdést nem a közszereplés felől közelítette meg. Inkább azt az alapvető kérdést mérlegelte többek között, hogy a sajtószabadság érvényesülésének korlátozását indokolja-e a közhatalmat gyakorlók képmásának védelméhez való joga. Arra kereste tehát a választ, hogy hogyan található egyensúly a szabad tájékoztatás és az emberi méltóságra visszavezethető képmásvédelem eltérő szempontjai között. Döntését más érvek alapján hozta meg, és az alapkérdés tekintetében más eredményre jutott, mint azelőtt a Kúria, hiszen a korábbi, alkalmazott fogalmakhoz kötött magánjogi természetű értékelés helyett helyeztehez kötött, alapjogi megközelítést alkalmazott. A testület alkotmányossági alapokból levezetve hozta meg a döntését, mely szerint főszabályként a közérdeklődésre számot tartó rendőri intézkedésről készült képfelvétel hozzájárulás nélkül is nyilvánosságra hozható, kivéve, ha az öncélú, az öncélúság kritériumainak meghatározásával pedig kijelölte azokat a feltételeket, melyeknek meg kell felelni ahhoz, hogy ne legyen szükség az érintett rendőr hozzájárulására.

Véleményem szerint az AB helyesen tette, hogy alapjogi kérdésként kezelte a problémát, és nem pusztán polgári jogi szempontokat vizsgált. A testület azonban nem adott minden igényt kielégítő választ a problémára. Az AB voltaképpen egy új kivételt alkotott meg a képmások nyilvánosságra hozatalához kapcsolódóan. A Ptk. két meglévő kivétele – a nyilvános közszereplés és a tömegfelvétel – mellé lehet sorolni a közérdeklődésre számot tartó rendőri intézkedésről készült képfelvétel kategóriáját is. Ez azonban meglehetősen kiforratlan kategória, és sok esetben nem húzhatóak meg tiszta határvonalak a feltételeket illetően. Bár érthető az AB szándéka, mely szerint nem akarja túlságosan szigorúan megkötni a bíróságok kezét az egyes ügyek megítélésénél, a jövőben ez komoly értelmezési problémákhoz vezethet.

Nem egyértelmű, hogy mely rendőri intézkedések tartoznak egyértelműen a „nyilvánosság” kategóriájába, valamint, hogy milyen feltételek mellett tekinthetünk egy eseményt közérdeklődésre számot tartónak. Egy nagy létszámú tüntetés biztosan az, de vajon minden tüntetés ilyen? Van különbség annak mentén, hogy hányan vesznek részt, vagy hogy milyen rendőri készültséget igényel a rendezvény, vagy hogy hol rendezik az adott tüntetést? Például egy újságíró igazoltatása közérdeklődésre számot tartó esemény, amelyről lehet képfelvételel közölni az igazoltató rendőr hozzájárulása nélkül is? Továbbra is nyitott kérdés marad, hogy vajon hogyan lehet differenciálni a különböző rendvédelmi és más hivatásos állományba tartozó személyek esetében. Máshogyan kell-e megítélni például egy közterület-felügyelő, egy katona, vagy egy tűzoltó képmását? További kérdés, hogy hol húzható meg pontosan az a határ, amely alapján eldönthető, hogy az adott kép bemutatása öncélú vagy sem. Bár az AB meghatározott bizonyos feltételeket, továbbra sem egyértelmű,

hogy milyen feltételeknek kell megfelelnie egy fotósnak, ha jogszerűen szeretné rögzíteni a rendőri intézkedést.

A rendőrök képmásának kérdése emellett rávilágított egy másik tényezőre is. A kialakult helyzet lényege talán nem is a rendőrök képmásvédelmének érveiben keresendő, hanem sokkal inkább a Kúria és az AB jogértelmezése közötti feszültségben. A Kúria egyértelműen állást foglalt a kérdésben jogegységi határozatával, amelynek azonban ellentmondott a később megszületett Abh. A jogegységi határozatot sem azért helyezte hatályon kívül a kúria mert az abban foglaltak nem felelnek meg az AB határozatában foglaltaknak, hanem mert szabad kezét szeretett volna adni a bíróságoknak az új Ptk. vonatkozó rendelkezéseinek értelmezésére. Az AB első határozata után is sorra jelentek meg olyan képek a médiában, melyeken a rendőrök arcát utólag kitakarták arra hivatkozva, hogy nem biztos, hogy az AB határozata ellenére minden kétséget kizáróan a sajtó javára ítélne a bíróság egy esetleges személyiségi jogi perben. Ez a nézet abban a tekintetben mindenképpen érthető, hogy miután az AB-határozat egyedi ügy megítélése alapján született, nem minősülhet kötelező erejű, a bíróságok számára követendő iránymutatásul szolgáló döntésként, szemben – a később hatályon kívül helyezett – jogegységi határozatban foglaltakkal. A két 2016-os AB-határozat azonban egyértelműen kijelenti, hogy a jelenlegi törvények alapján csakis az AB-nek van hatásköre az Alaptörvény értelmezésére, és az általa kifejtettek mindenkire nézve kötelezőek. Eszerint a bíróságoknak még akkor is figyelembe kell venniük az AB döntéseiben kifejtetteket, ha ezzel esetlegesen ellentmondó Kúriai jogegységi határozat van hatályban. A Kúria és az AB viszont továbbra is eltérően ítéli meg a rendőrök képmásának jogi helyzetét, amelyből adódóan továbbra is születhetnek kérdéses ítéletek az első- vagy másodfokon eljáró bíróságok előtt.

Összegezve, ha megpróbálunk egyszerű választ adni arra, hogy ki kell-e takarni a rendőrök arcát a médiában, akkor azt mondhatjuk, hogy amennyiben az ábrázolás nem öncélú, tüntetéseken, demonstrációkon főszabályként nem szükséges, egyébként pedig mindig esetről esetre kell megítélni, hogy az adott cselekményt ábrázoló felvétel jelenkori eseményről történő tájékoztatásnak minősül-e vagy sem. Azonban, arra a kérdésre, hogy ezek az itt kifejtettek a jövőben is minden kétséget kizáróan érvényesülni fognak-e, csak a jövő adhat megnyugtató választ.

A rendvédelmi testületek hivatásos állományába tartozó személyek képmáshoz fűződő jogának korlátozhatósága

1. Bevezetés

A méltósághoz való jog az egyik legalapvetőbb emberi jog, melyet – a nemzetközi alapjogi szerződésekben foglaltakkal összhangban – a magyar jogrend is elismer és biztosít.²

A többi alapjogtól elsősorban az különbözteti meg, hogy – az élethez való joggal együtt – az emberi személyiség egészét, az ember jogi státusát védelmezi.³ Egyrésztől kijelöli azt a határt, melyen sem az állam, sem más emberek kényszerítő hatalma nem terjedhet túl, vagyis meghatározza az egyéni autonómia mindenki más rendelkezése alól kivont magját. Másrésztől előírja az emberi méltóság megkülönböztetés nélküli tiszteletét.⁴

Az Alkotmánybíróság az általános személyiségi jogok anyajogaként tekint rá, melyből számos – az alkotmányban nem nevesített – jogot vezetett le.⁵ Ezek egyike a képmáshoz fűződő jog, mely – az önrendelkezés, illetőleg a magánszféra tiszteletben tartásának elvéből fakadóan – mindenki számára biztosítja, hogy a róla készült kép felhasználását ellenőrizze, beleértve a közzététel megtiltását is.

A képmás az emberi személyiség megnyilvánulása a külvilág felé, mely alkalmas arra, hogy az egyént mindenki mástól megkülönböztesse, illetőleg azonosítsa.⁶

¹ A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának doktorandusza.

² Vö. az Egyesült Nemzetek Alapokmányának bevezetőjében, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának preambulumban, az Európai Unió Alapjogi Chartájának I. cikkében, valamint az Alaptörvény II. cikkében foglaltakkal.

³ Halmi Gábor – Tóth Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok*. Osiris, Budapest, 2008. 256.

⁴ 23/1990. (X. 31.) AB-határozat – ABH 1990. 103–104.

⁵ Vö. 8/1990. (IV. 23.) AB-határozat – ABH 1990. 44., Halmi – Tóth 2008. 276–277.

⁶ Boronkay Miklós: A képmáshoz és a hangfelvételhez fűződő jog. In *Medias Res*, 2013/1. 111.

A külső megjelenés az ember belső tulajdonságait is közvetíti, ezért a képmáshoz fűződő jog az általános személyiségi jog egyik kifejeződése, mely lehetőséget biztosít arra, hogy minden ember maga döntse el, milyen képet és milyen összefüggésben készítsenek, illetőleg hozzanak róla nyilvánosságra.⁷

E jog nem szerepelt az Alkotmányban és nem szerepel az Alaptörvényben sem. Részletszabályait – a legtöbb európai országhoz hasonlóan – a polgári jog rendelkezései között találjuk. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) 2:48. § (1) bekezdésének értelmében képmás készítéséhez és felhasználásához az érintett személy hozzájárulása szükséges.

Bár – az alapjogok hierarchiájának legmagasabb fokán álló emberi jogok egyikeként – a méltósághoz való jog abszolút érvényű, azaz lényegi tartalma érinthetetlen, a belőle levezetett különös személyiségi jogok, köztük a képmáshoz fűződő jog, az általános szabályok szerint korlátozható.⁸ Gyakorlása valamely alapvető jog érvényesülése vagy alkotmányos érték védelme érdekében, a szükséges mértékben és az elérni kívánt céllal arányban álló módon korlátozásnak vethető alá.

Hatályos joganyagunk mindezek figyelembevételével szabályozza a képmás elkészítésének és felhasználásának azon eseteit, amikor ehhez nincs szükség az érintett hozzájárulására:

– Közterületen vagy nyilvános eseményen készült, az egyént a jelenlévők elkülönületlen részeként megjelenítő ún. tömegfelvétel esetén hiányzik a kép individuális jellege. Erre tekintettel az érintettek nem tarthatnak számot e különös személyiségi jog által biztosított védelemre, így az ilyen felvételek fölött rendelkezési joggal sem bírnak.⁹ Bár arra nézve nincs szabály, hány főtől lehet egy csoportosulást tömegnek tekinteni, a joggyakorlat szerint, ha az adott képre pillantva – átlagos érdeklődés mellett – az egyének nem külön-külön hívják fel magukra a figyelmet, hanem mint sokaság jelennek meg, tömegfelvételtől van szó.¹⁰

– Nincs szükség hozzájárulásra abban az esetben sem, ha az érintett saját elhatározása alapján – a nyilvánosság vállalásával – folytat olyan tevékenységet, melynek célja a helyi közösség vagy a társadalom életének befolyásolása.¹¹ A politikai, illetve társadalmi eseményeken tett megnyilvánulásokat vagy egyéb módon hirdetett

⁷ 28/2014. (IX. 29.) AB-határozat – ABH 2014. 1291., von Hannover v. Germany (No. 2.), nos. 40660/08, 60641/08., 2012. február 7-i ítélet, 96. bek.

⁸ Halmi-Tóth 2008. 268.

⁹ Vö. Székely László: Kritikai észrevételek az új Polgári Törvénykönyv koncepciója Első Könyv IV. (A személyiségi jogok) fejezetéhez. Polgári jogi kodifikáció, 2003/3. 33.

¹⁰ Ptk. 2:48. § (2) bekezdés I. fordulat; Vékás Lajos (szerk.): Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. CompLex, Budapest, 2008. 166.

¹¹ Ptk. 2:48. § (2) bekezdés II. fordulat.

nézeteket jellemzően az arckép segítségével lehet konkrét személyhez kötni, ezért a közéleti szerepvállalás szükségszerűen együtt jár a képmás szabad felhasználhatóságával. Megkötés azonban, hogy a közszereplő arcképe kizárólag e minőségével összefüggésben, a közéleti megnyilvánulásai által meghatározott keretek között használható fel hozzájárulás nélkül.¹²

– A bírósági tárgyalás nyilvánosságának alapelvéből következően az igazságszolgáltatási jogkört, illetőleg az eljárás során közhatalmat gyakorló személyekről, valamint a védőről – hozzájárulásuk nélkül – készíthető felvétel, büntetőeljárás során azonban ehhez a tanács elnökének engedélye szükséges.¹³

– A körözött, illetőleg eltűnt személy képmása közérdekből nyilvános adat, ezért az a felkutatás érdekében végzett eljárás során hozzájárulás nélkül felhasználható.¹⁴

– Büntetőeljárás hatálya alatt álló, illetőleg szabadságvesztés büntetésre ítélt személy képmásának – nyilvántartásba vétel érdekében történő – elkészítéséhez ugyancsak nincs szükség az érintett jóváhagyására.¹⁵

A képmáshoz való jog gyakorlását – a tételes jog mellett – az esetjog is alakítja, ugyanis a bíróság az igazág érvényesüléséhez fűződő közérdek, valamint jogos magánérdek esetén is lehetőséget lát annak korlátozására. Előbbire példa a felvétel bírósági vagy hatósági eljárásban bizonyítékként történő felhasználásának esete, míg utóbbira a becsülethez és a jóhírnévhez való jog érvényesülését célzó nyilvánosságra hozatal.¹⁶

Megjegyzést érdemel továbbá, hogy az ítélezési gyakorlat hozzájárulásként értékeli a ráutaló magatartást is. Ezért ha az érintett olyan eseményen vesz részt, mely kapcsán tudja, hogy ott fényképfelvétel készül vagy készülhet, a felhatalmazást megadottnak kell tekinteni.¹⁷

Nem értékelhető ugyanakkor az érintett hallgatólagos beleegyezéseként, ha a nyilvános helyen szolgálati kötelezettséget teljesítő személy nem tiltakozik az ellen,

¹² BH 2006. 282.

¹³ Ld. Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés, a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény 134/A. § (2)–(3) bekezdés, a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XLIX. törvény 74/B. § (1) bekezdés, vö. Szeghalmi Veronika – Papp János Tamás: A rendőrök képmásának védelme – A vita jelenlegi állása. *Iustum Aequum Salutare*, 2015/4. 100.

¹⁴ Ld. a körözési nyilvántartási rendszerről és a személyek, dolgok felkutatásáról és azonosításáról szóló 2013. évi LXXXVIII. törvény 3. § (2) bekezdés bc) pont, 8. § (1) bekezdés, (3) bekezdés a) pont, valamint (5) bekezdés.

¹⁵ Ld. a bünyügyi nyilvántartási rendszerről, az Európai Unió tagállamainak bíróságai által magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletek nyilvántartásáról, valamint a bünyügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról szóló 2009. évi XLVII. törvény 6. § (1) bekezdés, 92. §-ának (1)–(2), illetve (4) bekezdés.

¹⁶ BH 1985 57., EBH 2012.P.16.

¹⁷ Vö. BDT 2011. 2550.

hogy felvételt készítenek róla, ugyanis ez adott esetben a rendeltetési hely elhagyásával, illetőleg a szolgálati kötelek teljesítésének szüneteltetésével járhat.¹⁸

Bár a képmáshoz fűződő jog – megkülönböztetés nélkül – megillet mindenkit, hazai jogéletünk egyik hosszsan elhúzóditá, hogy a rendvédelmi testületek hivatásos állományába tartozó személyek – szolgálat ellátása során készült – képmásának nyilvánosságra hozatalához szükséges-e az érintettek beleegyezése?¹⁹

A téma összetettségét jól jelzi, hogy az elmúlt években az adatvédelmi hatóság, a Kúria, illetőleg az Alkotmánybíróság is foglalkozott a kérdéskörrel, melynek eredményeként esetenként egymásnak is ellentmondani látszó megállapításokat tettek.

A probléma eredője két jog; a képmáshoz való jog, valamint a sajtószabadság kollíziójára vezethető vissza, melynek feloldására nincs minden élethelyzetben alkalmazható szabály. Erre tekintettel csak esetenként, a konkrét ügy jogi szempontból releváns körülményeinek feltárásával és mélyreható vizsgálatával dönthető el, mely jognak kell engednie a másikkal szemben. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy ne lenne olyan zsinórmérték, mely az ilyen esetekben támpontként szolgálhat a jogalkalmazó számára.

Írásomban – a kérdéskörrel összefüggésben felmerülő problémák és az arra adott válaszok számbavételével – ezen alapelvek meghatározására teszek kísérletet.

2. Az adatvédelmi biztos állásfoglalásai

I. A Magyar Távirati Iroda hírigazgatója az adatvédelmi biztos tájékoztatását kérte annak vonatkozásában, hogy a közterületen munkát végző hivatalos vagy közfeladatot ellátó személyeket felismerhető módon ábrázoló sajtófotók közzétételét az érintettek megtilthatják-e, különös tekintettel arra, hogy más országokban ez nem lehetséges.²⁰

Az ombudsman 671/K/2004. számú állásfoglalása szerint a feltett kérdés megválaszolásának előfeltétele annak eldöntése, ki tekinthető közszereplőnek, illetőleg mi számít nyilvános közszereplésnek.

¹⁸ Vö. Boronkay 2013. 117., a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 438. §.

¹⁹ A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény 1. § (1) bekezdése szerint a rendőrség, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, a büntetés-végrehajtási szervezet, az Országgyűlési Őrség, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint a Nemzeti Adó- és Vámhivatal minősül rendvédelmi szervnek.

²⁰ Vö. Szeghalmi Veronika: A képmás polgári jogi védelme és a hazai szabályozás alapvonalainak áttekintése európai példákön át. Médiakutató, 2014/1. 53–62.

Az akkor hatályos jogszabályok sem határozták meg e fogalmak pontos jelentését, ezért a biztos – az Alkotmánybíróság jogértelmezését, a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény (továbbiakban: Avtv.) rendelkezéseit, valamint az adatvédelmi hatóság addigi gyakorlatát alapul véve – kifejtette, hogy meglátása szerint minden olyan személyt közszereplőnek kell tekinteni, aki közhatalmat gyakorol, vagy közpénzek felett rendelkezik. Megjegyezte azonban, hogy nem homogén személyi körrel van szó, ezért esetről esetre vizsgálni kell, hogy adott szituációban az érintett közszereplőnek minősül-e.

A konkrét megkeresés kapcsán az ombudsman úgy foglalt állást, hogy a közterületen szolgálati feladatot teljesítő rendőr nem közszereplő, és az általa végzett tevékenység sem tekinthető közszereplésnek, ha közhatalom gyakorlásával vagy közpénzek felhasználásával kapcsolatos döntési jogkörrel nem bír. Kiemelte azt is, hogy ez egybevág a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény 18. § (2) bekezdésének azon rendelkezésével, mely szerint a hon- és rendvédelmi testületek hivatásos állományába tartozó személyek nem vállalhattak közszereplést.

Az adatvédelmi biztos mindezek figyelembevételével megállapította, hogy – eltérő törvényi rendelkezés hiányában – a közterületen szolgálati feladatot ellátó rendőröket felismerhető módon ábrázoló felvétel az érintettek hozzájárulása nélkül nem tehető közzé.

II. A 2006. október 23. napján az akkori kormányfő lemondását követelő tüntetők ellen esetenként törvénytelen módon, illetve eszközökkel fellépő rendőrök felelősségre vonását szinte teljes mértékben ellehetetlenítette, hogy a rendvédelmi testület akkori vezetője által kiadott belső utasítás alapján az állomány tagjai nem viseltek azonosító jelzést.²¹ Ennek eredményeként – részben az elkövetők hatóságok általi azonosításának elősegítése érdekében – nagy számban jelentek meg az interneten olyan felvételek, melyek az eljáró rendőröket felismerhető módon ábrázolták.

Bár az Avtv. – 2005. június 1. napjától hatályos – 19. § (4) bekezdése értelmében, ha törvény másként nem rendelkezett, a közfeladatot ellátó személyek feladatkörükkel összefüggő személyes adatai közérdekből nyilvánosak voltak, az Országos Rendőr-főkapitányság Jogi Főosztályának vezetője úgy vélekedett, hogy az intézkedő rendőr képmása nem tartozik e körbe, ezért a felvételek az érintettek hozzájárulása nélkül történt közzététele jogsértő volt.²²

²¹ Ld. az egyenruhás normatípusba sorolt állomány nyári, átmeneti és téli időszakra vonatkozó szolgálati öltözet változatairól szóló 12/2006. (IX. 27.) ORFK utasítás.

²² Ügyiratszám: 33-68/22/7/2007. Ált.

Az adatvédelmi biztos – a felvetésre adott válaszában – ismételten kifejtette, hogy a közterületen szolgálati feladatot ellátó rendőr nem tekinthető közszereplőnek, intézkedése pedig nem minősül közszereplésnek, így – hozzájárulásának hiányában – arcképének közzétételére az akkor hatályos jogi normák sem adtak lehetőséget.

Az ombudsman 1848/K/2007–3. számú állásfoglalásában rámutatott továbbá arra is, hogy az érintett jóváhagyása nélkül még a bűncselekmény bizonyítását, ezáltal pedig az igazág érvényesüléséhez fűződő közérdek előmozdítását szolgáló képmás sem tehető hozzáférhetővé az interneten, ugyanis az ilyen jellegű felvétel is csak a nyomozó hatóság, az ügyészség vagy a bíróság előtt használható fel jogszerűen.

3. A Kúria 1/2012. számú büntető – közigazgatási – munkaügyi – polgári jogegységi határozata

A jogegységi tanács által lefolytatott eljárás tárgyát azon elvi jellegű kérdés eldöntése képezte, hogy a nyilvános helyen vagy közterületen szolgálati kötelezettséget teljesítő, illetőleg munkát végző személy e tevékenységének ellátása során közszereplőnek minősül-e. Azaz a személyt beazonosítható módon, egyediesítetten ábrázoló képmás vagy hangfelvétel nyilvánosságra hozatalához szükséges-e a hozzájárulása.

Az indítványozó utalt rá, hogy a Legfelsőbb Bíróság töretlen ítélkezési gyakorlata szerint a közterületen történő szolgálati kötelezettségteljesítés nem minősült közszereplésnek. Ezért a tevékenységét a nyilvánosság előtt kifejtő rendőr, tűzoltó, börtönőr, postás, mentős, utcaseprő stb. képmását vagy hangfelvételét csak az érintett hozzájárulásával lehetett közzétenni.

A Pécsi Ítéltábla ugyanakkor ezzel részben ellentétes következtetésre jutott, amikor Pf.I.20.360/2010/6. számú ítéletében úgy foglalt állást, hogy a konkrét ügyben intézkedő rendőr, például igazoltatás alkalmával nem minősül közszereplőnek. Abban az esetben viszont, ha valamely – jellemzően sport- vagy politikai eseményhez köthető – tömegrendezvényen rendfenntartóként jár el, tevékenysége nyilvános közszereplésnek tekinthető.²³

Az indítványban megjelölt jogkérdés megválaszolása során a Kúria az alábbi szempontokat vette figyelembe.

Az akkor hatályos Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (továbbiakban: régi Ptk.) 75. § (1) bekezdése értelmében a személyhez fűződő jogokat, melyek a törvény védelme alatt álltak, mindenki köteles volt tiszteletben tartani.²⁴

²³ BDT 2012. 2609.

²⁴ Vö. Ptk. 2:42. § (2) bekezdés.

Az ember külső megjelenésével kapcsolatos személyiségi jogot a régi Ptk. 80. §-a az alábbiak szerint szabályozta:

„A személyhez fűződő jogok megsértését jelenti a más képmásával vagy hangfelvételével kapcsolatos bármiféle visszaélés. Képmás vagy hangfelvétel nyilvánosságra hozatalához – a nyilvános közszereplés kivételével – az érintett személy hozzájárulása szükséges.”

Ezen – a hatályos joganyaggal érdemben egyező tartalmú – rendelkezések alapján az érintett kizárólagos jogosultsággal rendelkezett az arcát felismerhető módon ábrázoló, így személyiségét is kifejező képmása fölött. Erre tekintettel nem csupán a felvétel felhasználásához, hanem annak elkészítéséhez is az érintett kifejezett és határozott hozzájárulása kellett. A rendelkezési jog korlátját képezte azonban a közszereplés, mely esetben a nyilvánosságra hozatalhoz nem volt szükség a felvételen szereplő személy jóváhagyására.

Bár a régi Ptk. nem definiálta sem a közszereplő, sem a nyilvános közszereplés fogalmát, a joggyakorlat és a jogirodalom már akkor is azon – politikai, társadalmi, illetőleg művészeti jellegű – megnyilvánulásokat vonta e körbe, melyek az érintett tudatos elhatározásán alapultak, célzatuk pedig a helyi közösség vagy a társadalom formálása, életének alakítása volt.²⁵

A jogegységi tanács ezzel összefüggésben rámutatott, hogy a közterületen szolgálati feladatot ellátó, illetőleg munkát végző személyek nem önkéntes akaratelhatározásuk alapján, illetőleg a társadalmi viszonyok befolyásolására irányuló célzattal tevékenykednek, hanem jogszabályokban meghatározott szolgálati kötelemeiknek, illetve munkaköri kötelezettségüknek tesznek eleget.

E feltételek hiányában viszont a közterületen tartózkodás vagy a közfeladatot ellátó, közhatalmat gyakorló vagy szerződéses jogviszony keretében munkát végző személyek által kifejtett tevékenység még abban az esetben sem minősíthető közszereplésnek, ha az esetlegesen a legszélesebb nyilvánosság előtt valósul meg.

Ebből adódóan a közterületen eljáró rendőr sem tekinthető közszereplőnek önmagában azért, mert egy közhatalmi funkciót megtestesítő állami szerv alkalmazottja.

Mindezek alapján az intézkedés jellegétől függően nem tehető különbség a közhatalmi tevékenységet gyakorló személy rendelkezési jogosultságának jogi megítélését illetően, így – az igazoltatáshoz hasonlóan – a rendezvénybiztosítás sem tekinthető nyilvános közszereplésnek.

Az eljáró tanács a jogegységi eljárás során a következő jogszabályok rendelkezéseit is vizsgálta:

²⁵ Vö. BDT 1999. 4., Petrik Ferenc (szerk.): Polgári jog – Kommentár a gyakorlat számára. Budapest, HVG-ORAC, 2013. 190. (20. pótlás).

I. Az elmúlt rendszer titkosszolgálati tevékenységének feltárásáról és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára létrehozásáról szóló 2003. évi III. törvény 1. § (2) bekezdés 13. pontja szerint az a személy minősül közszereplőnek, aki közhatalmat gyakorol, gyakorolt vagy közhatalom gyakorlásával járó tisztségre jelölték, illetve aki a politikai közvéleményt feladatszerűen alakítja vagy alakította.

E meghatározás azonban kizárólag a törvény hatálya alá tartozó személyek vonatkozásában irányadó, mely körbe a közterületen szolgálati feladatot ellátó rendőrök nem tartoznak bele.

Az idézett definíció – erre tekintettel – a képmáshoz fűződő személyiségi jogot korlátozó polgári jogi rendelkezés értelmezése során nem alkalmazható.

II. Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (továbbiakban: Infotv.) 26. § (1) bekezdése alapján az állami vagy helyi önkormányzati feladatot, valamint jogszabályban meghatározott egyéb közfeladatot ellátó szervnek vagy személynek lehetővé kell tennie, hogy a kezelésében lévő közérdekű adatot és közérdekből nyilvános adatot – az e törvényben meghatározott kivételekkel – erre irányuló kérelem alapján bárki megismerhesse.

A közfeladatot ellátó szerv feladat- és hatáskörében eljáró személy neve, feladatköre, munkaköre, vezetői megbízása, a közfeladat ellátásával összefüggő egyéb személyes adata, valamint azok a személyes adatai, amelyek megismerhetőségét törvény előírja – e jogszabály rendelkezése szerint – közérdekből nyilvánosak.²⁶

A törvény indokolása kiemeli, hogy az érintettek törvényben fel nem sorolt egyéb személyes adatainak megismerése már nem feltétlenül szolgálja a szerv működésének átláthatóságát, sőt az információk nyilvánosságra kerülése akár a szerv befolyástól mentes működését is veszélyeztetheti. Erre tekintettel olyan keretet kell adni a nyilvánosságnak, mely tekintettel van a munkavégzésre irányuló jogviszony és a közfeladat sajátosságaira, valamint lehetővé teszi a különbségtételt a nyilvánosságra hozható személyes adatok tekintetében.

Az Alkotmánybíróság az 54/2000. (XII. 18.) AB-határozatában a személyes adatok védelméhez fűződő alapjog korlátozhatósága kapcsán kifejtette: „*az állampolgárok jogainak hatékony védelme érdekében szükséges [...], hogy az állam nevében közhatalmat gyakorlók személyének azonosítása, a vele szemben intézkedő hivatalos közeg »egyediesítése« az állampolgár által könnyen elvégezhető legyen.*”²⁷

A testület álláspontja szerint „*az egyenruhát viselő hivatásos és szerződéses állomány tagjai tevékenységüket nem »arctalan tömegként«, hanem közhatalom gyakorlására felruházott tisztségviselőként végzik, akiknek egyedi azonosíthatósága*

²⁶ Infotv. 26. § (2) bekezdés.

²⁷ ABH 2000. 520.

alapozza meg esetleges személyes felelősségre vonásuk lehetőségét. Az intézkedés alá vont állampolgárnak jogos érdeke [...], hogy a hatósági fellépés teljes időtartama alatt tisztában legyen a vele szemben intézkedő személyazonosságával, »egyediségével«.”²⁸

A Rendőrségről szóló 1994. évi XXIV. törvény (továbbiakban: Rtv.) 20. § (1) bekezdése kimondja, hogy a rendőrt az intézkedés során az egyenruhája és azon elhelyezett azonosító jelvénye vagy szolgálati igazolványa és azonosító jelvénye igazolja.

Az állomány tagja – az intézkedés megkezdése előtt, vagy ha annak eredményességét ez veszélyeztetné, azt követően – köteles nevét, azonosító számát, valamint az intézkedés tényét és célját szóban közölni, továbbá szolgálati igazolványát vagy azonosító jelvényét felmutatni. Ha egyenruhát visel, de az intézkedés során azonosító jelvénye nem látható, vagy azt nem viseli, akkor a ruházatán azonosító jelvényének számát jól láthatóan fel kell tüntetni.²⁹

E rendelkezések biztosítják, hogy a rendőrt intézkedése során – neve, azonosító száma, szolgálati igazolványa, illetve azonosító jelvénye alapján – kétséget kizáró módon azonosítani lehessen.

Ebből következően a közhatalmi tevékenység ellenőrizhetőségéhez, az átláthatóság biztosításához az intézkedő rendőrök képmásának nyilvánosságra hozatala nem szükséges, hiszen – az ismertetett jogszabályi rendelkezések alapján – az intézkedést végrehajtó személyek e nélkül is azonosíthatóak.

A szolgálati feladatot ellátó rendőr arcképe tehát nem tekinthető közérdekből nyilvános adatnak, ugyanis az nem tartozik a rendőri szerv feladat- és hatáskörében eljáró személy közfeladatának ellátásával összefüggő egyéb személyes adatai körébe.

A jogegységi tanács rámutatott arra is, hogy az Infotv. 26. § (1) és (2) bekezdései az állami vagy helyi önkormányzati feladatot, valamint jogszabályban meghatározott egyéb közfeladatot ellátó szerv vagy személy adatkezelési- és adatkiadási kötelezettségéről rendelkeznek, így semmiképpen sem jelenthetnek a képmás nyilvánosságra hozatalához szükséges hozzájárulás alóli kivételt.

A Kúria – mindezek alapján – megállapította, hogy a közterületen szolgálati feladatot ellátó rendőrt felismerhető módon ábrázoló felvétel fölötti rendelkezési jog korlátai a polgári jog előírásai alapján vonhatók meg.

A kifejtett indokok alapján a jogegységi tanács a bírósági jogalkalmazás egységének biztosítása érdekében úgy határozott, hogy a nyilvános helyen vagy közterületen szolgálati kötelezettséget teljesítő, illetőleg munkát végző személyt beazonosítható módon ábrázoló képmás vagy hangfelvétel nyilvánosságra hozatalához az érintett hozzájárulása szükséges.

²⁸ ABH 2000. 521.

²⁹ Rtv. 20. § (2)–(4) bekezdés.

4. Az Alkotmánybíróság 28/2014. (IX. 29.) AB-határozata

4.1. Előzmények

A Fővárosi Törvényszék 19.P.23.475/2011/4. számú ítéletében megállapította, hogy az alperes által üzemeltetett internetes hírportálon 2011. május 6. napján „Rendvédelmi szakszervezetek tüntetése” címmel megjelent publicisztikához kapcsolódó galériában olyan képek is szerepeltek, melyek a rendezvényt biztosító rendőröket egyedileg felismerhető módon ábrázolták, ezért azok – az érintettek hozzájárulása nélkül történt – közzététele sértette a felperesek személyiségi jogait.

Az alperes fellebbezése folytán eljáró Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.656/2012/7. számú ítéletében helybenhagyta az elsőfokú bíróság döntését – indokolása szerint – azért, mert a rendőrök nem minősülnek közszereplőnek, így képmásuk rögzítéséhez és nyilvánosságra hozatalához az engedélyük szükséges.

A bíróság rámutatott arra is, hogy a felvételeken a felperesek semmiféle olyan sajátos tevékenységet nem végeznek, amely a véleménynyilvánításhoz való jog megfelelő érvényesülésének gátját jelentené, ha képmásuk nem felismerhető.

4.2. Az alkotmányjogi panasz

A portált üzemeltető gazdasági társaság jogi képviselője szerint az ítéletben foglaltak sértik a szólás-, illetőleg a sajtó szabadságát. Ezért alkotmányjogi panaszt terjesztett elő, kérve a döntés alaptörvény-ellenességének megállapítását, illetőleg megsemmisítését.

Indítványában kifejtette, hogy a bíróságnak az érintett rendőrök és a hírportál közötti jogvitát nem a polgári-, hanem az alkotmányjog rendelkezései alapján kellett volna eldöntenie az alábbi szempontok figyelembevételével:

I. A szerkesztőség által gyakorolt alapjogok nem csupán az érzelmek, vágyak, illetve értelemmel bíró gondolatok kifejezésre juttatásának lehetőségét, hanem a véleménynyilvánítás módjának, illetve eszközének szabad megválasztását is biztosítják. Ebből adódóan az újságírónak jogában állt annak eldöntése, hogy írásművét – illusztrációként – fényképmelléklettel látja-e el vagy sem.

II. Az indítványozó kiemelte, hogy a rendőröket is érintő demonstrációról készített beszámoló kifejezetten a közügyekről való tájékozódást, illetőleg azok vitathatóságát szolgálta, ezért politikai beszédnek minősül, ami fokozott alkotmányos védelmet élvez.

Meglátása szerint a hatalomgyakorlás nyilvánosság általi ellenőrzésének része, hogy a tudósítók adott esetben a rendőrök arcképét felismerhető módon ábrázoló felvételeket is felhasználhassanak, ugyanis a közhatalomnak az eljáró személy ad arcot: „*Ha a rendőrnek nincs arca, elvesz a közhatalom felelőssége és bizonytalanná válik személyes felelőssége.*”

Ezzel összefüggésben megjegyezte azt is, hogy a szóban forgó alapjogok gyakorlását a közhatalom képviselője – tisztségénél fogva – túrni köteles.

A jogi képviselő álláspontja szerint az ítélet azon megállapításából, mely szerint a rendőrök nem közszereplők, nem következett szükségszerűen a képmás készítéséhez és felhasználásához az érintett személy hozzájárulását megkövetelő polgári jogi rendelkezés alkalmazása, ugyanis a bíróságnak a kommunikációs alapjogok érvényesülésére is tekintettel kellett volna lennie.

4.3. A döntés

Az Alkotmánybíróság – eljárása során – azt vizsgálta, hogy a panasszal érintett döntés egyensúlyt teremt-e az emberi méltóságból levezetett képmáshoz fűződő jog, illetőleg a demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges szabad tájékoztatás eltérő szempontjai között.

A testület határozatának bevezető részében összefoglalta a sajtószabadság értelmezésével kapcsolatos korábbi állásfoglalásainak főbb megállapításait, melyeket jelen ügyben is irányadónak tekintett.

E jog az alkotmánybíróság gyakorlatában kommunikációs alapjogként jelenik meg, mely szavatolja a médiának, mint a véleménynyilvánítás, a tájékoztatás, valamint a tájékozódás intézményesült fórumának a szabadságát. Elméleti megalapozása – a szólásszabadsághoz hasonlóan – kettős, hiszen a sajtó egyfelől lehetőséget teremt az egyén számára gondolatainak, illetőleg nézeteinek mind szélesebb körben történő kifejezésére, másfelől – a demokratikus közvélemény megteremtését, illetve fenntartását szolgálva – gondoskodik róla, hogy a közérdeklődésre számot tartó ügyekről a társadalom értesülhessen.³⁰

A közéleti vitákban való részvétel előfeltétele, hogy a véleményalkotáshoz elengedhetetlenül szükséges információk megismerhetőek legyenek, ezért a sajtószabadság a kezdetektől fogva összekapcsolódott a jelenkor eseményeiről szóló szabad tájékoztatás követelményével. A közügyeket érintő kérdések nyilvánosság elé tárásához

³⁰ Ld. 37/1992. (VI. 10.) AB-határozat – ABH 1992. 229., 7/2014. (III. 7.) AB-határozat – ABH 2014. 148–149.

fűződő érdek azonban esetenként konfliktusba kerülhet más jogokkal, különösen a magánszféra és az emberi méltóság védelméhez való joggal.

A közérdeklődésre számot tartó ügyekről való tájékozódást, illetőleg azok vitatóságát biztosító alapvető jogok, valamint a közéleti szereplők személyiségvédelme közötti érdekütközés kapcsán utalt a 7/2014. (III. 7.) AB-határozat azon megállapítására, mely szerint a személyhez fűződő jogok korlátozása közhatalmat gyakorlók esetében szélesebb körben minősül szükségesnek és arányosnak. A közintézmények működésének és a közszereplők tevékenységének bírálhatósága ugyanis a demokrácia lényegi eleme, mely körülményre a jogalkalmazónak is figyelemmel kell lennie.³¹

Ebből következően a közhatalmat gyakorlók esetén a személyiségi jogok sérelmére való hivatkozás csak ritkán, általában az emberi mivolt legbensőbb lényegét sértő közlések esetén alapozhatja meg a sajtószabadság gyakorlásának korlátozását.

Abban az esetben, ha egy felvételen valamely felismerhető, egyedileg azonosítható módon tűnik fel, a sajtószabadság és a képmáshoz fűződő jog közötti kollíziót – a határozat iránymutatása szerint – egyedi mérlegeléssel kell feloldani. Ennek során azt kell vizsgálni, hogy a képmás nyilvánosságra hozatala a jelenkor történéseinek bemutatása, illetve a közhatalom gyakorlása szempontjából érdeklődésre számot tartó tájékoztatás körébe esik-e.

Az eljárás alapját képező ügy elemzésének eredményeként az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a hírportál által – a rendőrök hozzájárulása nélkül – közzétett felvételek egy tüntetésen készültek, ami közéleti eseménynek minősül. Erre tekintettel a képek közzététele csak abban az esetben lett volna jogsértő, ha ez az érintettek méltóságának – mint az emberi mivolt benső lényegét feltétlenül megillető védelemnek – a sérelmét idézte volna elő. A szóban forgó felvételek azonban nem ábrázolták sértő, megalázó, bántó vagy lealacsonyító módon a rendőröket, így a sajtószabadság visszaélésszerű gyakorlása sem állapítható meg.

A testület a továbbiakban – az ítélezési gyakorlata során kimunkált és jelen ügy elbírálása szempontjából irányadónak tekintett kritériumok figyelembevételével – elvi élel rögzítette, hogy „*[a] nyilvános helyen készült, nem sértő, az érintett személyt tárgyilagosan ábrázoló felvétel általában nyilvánosságra hozható engedély nélkül, ha az [...] közérdeklődésre számot tartó tudósításhoz kapcsolódik, a jelenkor eseményeiről való szabad tájékoztatásához kötődik.*”³²

A bíróságoknak a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az alkotmányos rendelkezésekkel összhangban kell értelmezniük. Ez jelen esetben – a szó- és sajtószabadság érvényesüléséhez fűződő egyéni és társadalmi érdekre tekin-

³¹ Vö. 7/2014. (III. 7.) AB-határozat – ABH 2014. 154–156.

³² 28/2014. (IX. 29.) AB-határozat – ABH 2014. 824.

tettel – e szempontok figyelembevételét is megkövetelte volna.³³ A panasszal támasztott határozat ugyanakkor – a testület meglátása szerint – kizárólag annak tulajdonított döntő jelentőséget, hogy a közterületen szolgálati feladatot ellátó rendőr közszereplőnek minősül-e.

Az Alkotmánybíróság mindezen indokokra tekintettel alaptörvény-ellenesnek találta a Fővárosi Ítéltábla Pf.20.656/2012/7. számú ítéletét és megsemmisítette azt.

4.4. Különvélemény³⁴

Dienes-Oehm Egon alkotmánybíró szerint a testület – ténybírószági feladatokat is el látva – megalapozatlanul részesítette előnyben a szólás-, illetőleg a sajtó szabadságát a személyes adatok védelmével szemben, ugyanis figyelmen kívül hagyta a 35/2002. (VII. 19.) AB-határozat azon – a sportrendezvények ideje alatt kamerával rögzített felvételek felhasználhatóságának vizsgálatával összefüggésben tett – megállapítását, mely szerint személyes adatainak feltárásáról és felhasználásáról mindenki maga rendelkezik.³⁵

5. A Kúria 1/2015. számú büntető – közigazgatási – munkaügyi – polgári jogegységi határozata

Az Alkotmánybíróság 28/2014. (IX. 29.) AB-határozatában foglaltakra figyelemmel lefolytatott eljárás eredményeként a jogegységi tanács megállapította, hogy amennyiben a közhatalmat gyakorló személy fellépésére a közéletet befolyásoló esemény kapcsán kerül sor, úgy a képmáshoz fűződő személyiségi jogainak gyakorlása, illetőleg azok korlátozhatósága az általános, azaz a közéleti eseményeken pusztán jelenlévő magánszemélyek jogvédelmének szabályaihoz képest eltérő megítélés alá eshet.

A Kúria 1/2012. számú büntető-közigazgatási-munkaügyi-polgári jogegységi határozata azonban kizárólag a közszereplő fogalmának meghatározására összpontosított, figyelmen kívül hagyva a rendőr meghatározott helyzethez kötött intézkedésének hatását a képmáshoz fűződő személyiségi jogaira nézve, továbbá annak alkotmányos összefüggéseit sem értékelte.

³³ Vö. Alaptörvény 28. cikk.

³⁴ Pokol Béla alkotmánybíró különvéleményének ismertetését mellőzöm, mert abban témánk szempontjából relevanciával bíró, az eddigiekben még nem tárgyalt érv nem szerepel.

³⁵ 35/2002. (VII. 19.) AB-határozat – ABH 2002. 199–229.

A tanács megjegyezte azt is, hogy a képmáshoz fűződő jogra vonatkozó polgári jogi rendelkezések az új törvény hatálybalépését követően módosultak, ezért a bírói gyakorlat formálódását csak a szükséges mértékben indokolt jogegységi határozattal korlátozni.

Mindezen indokok alapján a Kúria kollégiumainak együttes ülése hatályon kívül helyezte korábbi döntését.

6. Az Alkotmánybíróság 16/2016. (X. 20.), illetőleg 17/2016. (X. 20.) AB-határozatai

A Fővárosi Törvényszék 56.Pf.632.194/2015/3., valamint a Kúria Pfv.IV.20.283/2015/4. számú ítélete alaptörvény-ellenességének megállapításáról és megsemmisítéséről rendelkező döntések az Alkotmánybíróság 28/2014. (IX. 29.) AB-határozatában kifejtett álláspontját az alábbi iránymutatásokkal egészítették ki, illetőleg pontosították.

A végrehajtási kényszer alkalmazása a jelenkor eseményének minősül, így az ezen eljárást biztosító rendőr képmása hozzájárulása nélkül közzétehető.

A testület emellett megjegyezte, hogy az eljáró bíróság azon érvelése, mely szerint valamely rendőri intézkedéshez kötődő esemény csak akkor tarthat számot közérdeklődésre, ha annak során az eljárási szabályokat nyilvánvalóan megszegik, téves. A sajtó szerepébe ugyanis nem csupán a jogszabálysértések leleplezése, hanem a közügyeket érintő valamennyi kérdés nyilvánosság elé tárása is beletartozik.³⁶

Az Alkotmánybíróság – a korábbi határozatban foglaltakat megerősítve – kifejtette, hogy a közérdeklődésre számot tartó eseménnyel összefüggésben készült, valamely egyént egyedileg felismerhető módon ábrázoló felvétel az érintett hozzájárulása nélkül is nyilvánosságra hozható, feltéve, hogy a közzététel nem visszaélés a sajtószabadság gyakorlásával, illetőleg nem sérti az emberi méltóság lényegi tartalmát.³⁷

³⁶ 16/2016. (X. 20.) AB-határozat – ABH 2016. 361–362, ld. részletesen: Dojcsák Dalma: A rendőrfotó-vita újabb állomása. *Közjogi Szemle*, 2016/4. 94–95.

³⁷ A határozat e körben példaként említi az öncélú közzétételt, illetőleg a sérült személy szenvedését megörökítő felvétel nyilvánosságra hozatalát.

7. Az Alkotmánybíróság 3/2017. (II. 25.) AB-határozata

7.1. Előzmények

Az Alkotmánybíróság 28/2014. (IX. 29.) AB-határozatában foglaltak alapján elrendelt új eljárásban a Fővárosi Ítéltábla, mint másodfokú bíróság immár a képmáshoz fűződő jog, illetőleg a demokratikus közvélemény kialakulásához és fenntartásához szükséges szabad tájékoztatás eltérő szempontjait egyaránt figyelembe véve hozta meg döntését.

Az ítéltábla utalt rá, hogy a jelenkor eseményeiről szóló tudósítás sem lehet korlátlan, ugyanis a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény (továbbiakban: Smtv.) 4. § (3) bekezdése szerint a sajtószabadság gyakorlása nem járhat mások személyhez fűződő jogainak sérelmével. Az eljárás alapjául szolgáló esetben ugyanakkor egyértelműen megállapítható, hogy a rendezvénybiztosítási feladatot ellátó rendőröket egyedileg felismerhető módon ábrázoló felvételek – az érintettek hozzájárulása nélkül történt – közzététele sértette a felperesek saját személyiségük kifejeződése feletti rendelkezési jogát.

A kommunikációs alapjogok érvényesülését vizsgálva a másodfokú bíróság arra a következtetésre jutott, hogy bár az alperes által üzemeltetett internetes hírportálon megjelent beszámoló tárgyát képező demonstráció közérdekklődésre számot tartó eseménynek minősült, „*azon a felperesek jelenléte és dokumentált cselekvéseik nem voltak olyan jelentőségűek, melyre tekintettel a képmásvédelemmel kapcsolatos rendelkezési jog háttérbe szorulhatott.*”

A másodfokú bíróság mindezekre tekintettel ismételten helybenhagyta az Fővárosi Törvényszék 19.P.23.475/2011/4. számú ítéletét.

Az alperes által benyújtott felülvizsgálati kérelem folytán eljáró Kúria – ezen érvekkel egyetértve – elvi élel mondta ki, hogy „*a szolgálatot teljesítő rendőr képmásának hozzájárulása nélkül történő nyilvánosságra hozatala akkor marad a jelenkor történéseinek bemutatása, illetve a közhatalom gyakorlása szempontjából közérdekklődésre számot tartó tájékoztatás keretén belül, ha az az esemény hű illusztrálásához tartozik és a konkrét cselekvőség – aktív intézkedés, vagy éppen az intézkedési kötelezettség képi megjelenítésből megállapítható nyilvánvaló elmulasztása – indokoltá teszi, ezáltal a fényképfelvétellel közölt tartalom a tudósítás tárgyát képező eseménnyel összefüggő, hírértékű információt hordoz.*”

A konkrét ügyet vizsgálva megjegyezte, hogy a „*dokumentált fényképfelvételek semmilyen többlet információt nem nyújtanak ahhoz a köztudomású tényhez képest, hogy a rendvédelmi szakszervezetek tüntetésén – mint általában a tömegrendezvényeken, demonstrációkon – szolgálatot teljesítő rendőrök biztosították a helyszínt.*”

Az egyedi beazonosításra alkalmas fényképfelvételeknek az eseményről tudósító, közérdeklődésre számot tartó tájékoztatás szempontjából jelentősége nincs. Ezért a perben kifogásolt képfelvételeknek a szolgálatot teljesítő rendőrök arcképmásával való nyilvánosságra hozatala öncélú.”

A Kúria ezen indokok alapján a Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.112/2015/4/I. számú ítéletét hatályában fenntartotta.

7.2. A döntés

A hírportált üzemeltető gazdasági társaság által előterjesztett alkotmányjogi panasz alapján a testület azt vizsgálta, hogy a képmáshoz fűződő jog, illetőleg a sajtószabadság közötti érdekütközést a bíróság egyedi mérlegeléssel oldotta-e fel, illetőleg ennek során érvényre juttatta-e a 28/2014. (IX. 29.) AB-határozatban foglalt jogelveket.

Az Alkotmánybíróság szerint a Fővárosi Ítéltábla helyállóan állapította meg, hogy a kifogásolt felvételekkel illusztrált tudósítás jelenkori eseményről szólt, ugyanakkor az Smtv. 4. § (3) bekezdésében foglalt rendelkezést nem értékelhette volna a közzététel korlátjaként.

Korábbi állásfoglalását megismételve kifejtette, hogy a szolgálati feladatot ellátó rendőrt egyedileg felismerhető módon ábrázoló felvétel – ez érintett hozzájárulása nélkül – nyilvánosságra hozható, ha az az eset összes körülményére tekintettel a jelenkor eseményeiről szóló vagy a közhatalom gyakorlása szempontjából érdeklődésre számot tartó, azaz nem öncélú képi tudósításnak minősül.

Kiemelte, hogy a bíróság a jogvita eldöntése során nem értelmezheti megszorítóan a sajtószabadság – Alkotmánybíróság által kibontott – tartalmát, ezért nem tartotta elfogadhatónak azt sem, hogy a Fővárosi Ítéltábla, illetőleg a Kúria az érintettek által kifogásolt felvételek közzétételét csak a tudósítás tárgyát képező eseménnyel összefüggő, hírértékű információ megléte esetén találta volna jogszerűnek.

A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény 7. § (1) bekezdésének felhívásával rámutatott, hogy a bíróság a tudósítás egészének tisztességességét, illetve jóhíszeműségét szintén vizsgálhatja, ugyanis az ezen követelményeket sértő megnyilvánulások – az emberi mivolt legbensőbb lényege ellen irányuló közlésekhez hasonlóan – korlátozhatóak. A bírósági eljárás során azonban a sajtószabadság visszaélésszerű gyakorlására utaló körülmény – például a hírportál által közzétett felvételek nem a tudósítás tárgyát képező eseményen készültek vagy azokat félrevezető következtetések levonására alapot adó módon szelektálták – nem merült fel.

Mindezek okán a testület úgy ítélte meg, hogy a bíróság jogértelmezése nem állt összhangban az Alaptörvény IX. cikk (1) és (2) bekezdésében foglalt rendelkezé-

sekkel, ezért a Kúria Pfv.20.121/2016/3. számú ítéletét alaptörvény-ellenesnek nyilvánította és megsemmisítette.

7.3. Különvélemények³⁸

Czine Ágnes alkotmánybíró meglátása szerint a testület nem hagyhatta volna figyelmen kívül azt sem, hogy a bíróságnak az adott jogvita szempontjából irányadó polgári jogi rendelkezések alapján kell döntést hoznia. Bár ez önmagában nem zárja ki, hogy eljárása során alapjogi követelményeket is érvényesítsen, azonban – a kiszámítható jogalkalmazás követelményére figyelemmel – felveti annak kérdését, hogy a jogalkalmazó ennek érdekében mennyiben szoríthatja háttérbe, illetőleg teheti félre az alkalmazandó anyagi jogi szabályokat.

Pokol Béla alkotmánybíró felvetette, hogy a felmerült jogkérdés megválaszolására más eredményt hozna, ha a problémát nem az emberi méltóság, hanem a magánszféra védelméhez való jog nézőpontjából vizsgálnák.³⁹

8. Összegzés

Az emberi méltóságból levezetett képmáshoz fűződő jog és a sajtószabadság közötti egyensúly megteremtése – mint láthattuk – csak esetről esetre haladva, a személyiség külvilág felé történő közvetítése feletti rendelkezési jog, továbbá az egyéni önkifejezés, illetve a demokratikus közvélemény kialakulásához és fenntartásához szükséges szabad tájékoztatás eltérő szempontjainak egyidejű figyelembevételével lehetséges.

Az ismertetett eljárások alapján megállapítható, hogy az adott ügy egyedi körülményeinek mérlegelése során – a vonatkozó anyagi jogi rendelkezések mellett – az ítélezési gyakorlat által kimunkált jogelvek is kiemelt jelentőséggel bírnak. A jogalkalmazók számára zsinórmértékül szolgáló iránymutatások témánk szempontjából szintén meghatározóak, így azok számbavételét, illetőleg rendszerezését jelen tanulmány keretei között sem mellőzhetjük.

³⁸ Hörcherné Marosi Ildikó és Szalay Péter alkotmánybírók párhuzamos indokolását, valamint Dienes-Oehm Egon alkotmánybíró különvéleményének ismertetését – a témát érintő és az eddigiekben még nem tárgyalt érv hiányában – mellőzöm.

³⁹ Vö. Alaptörvény VI. cikk (1)–(2) bekezdés.

I. A korábbi joggyakorlat egységesnek tekinthető annak vonatkozásában, hogy a közterületen szolgálati feladatot ellátó, illetőleg munkát végző személyek tevékenysége – önkéntes akaratelhatározás, illetőleg a társadalmi viszonyok befolyásolására irányuló célzat hiányában – nem minősíthető nyilvános közéleti szereplésnek. Így képmásuk elkészítéséhez, illetőleg felhasználásához – a polgári jog rendelkezései alapján – a hozzájárulásuk szükséges, feltéve, hogy nem tömegfelvételtől van szó.

II. A jelenkor eseményeiről szóló vagy a közhatalom gyakorlása szempontjából érdeklődésre számot tartó képi tudósítás – a 28/2014. (IX. 29.) AB-határozatban foglaltak alapján – azonban még abban az esetben is szabadon közzétehető, ha ehhez a felvételen egyedileg felismerhető módon ábrázolt személy nem adta hozzájárulását. E főszabály alól csak a sajtószabadság tisztességtelen vagy rosszhiszemű gyakorlása, illetőleg az emberi mivolt legbensőbb lényegét sértő közlések képezhetnek kivételt.

Ebből következően az érintett hivatása e vonatkozásban legfeljebb annyi jelentőséggel bír, hogy a munkáját végző személy – az általa kifejtett tevékenység helye, illetőleg jellege alapján – mennyiben irányíthatja magára a közösség figyelmét.⁴⁰

A Fővárosi Ítéltábla és a Kúria, valamint az Alkotmánybíróság – a fenti jogelvek érvényességét nem érintő – vitája jelen állás szerint arra a kérdésre korlátozódik, hogy valamely jelenkori eseményen készült, ám hírértékű információt nem hordozó felvétel közzététele esetén, mely jognak kell engednie a másikkal szemben. Ekkor is a sajtószabadság élvez elsőbbséget, avagy a képmáshoz fűződő jog?

A véleménykülönbség végleges igényű feloldása nyilvánvalóan kívül esik a tudományos vizsgálódás körén, azonban a vita során felsorakoztatott érvek elemzésétől nem tekinthetünk el.

A sajtószabadság – kettős megalapozottságából adódóan – egyszerre szolgál a személyiség kibontakoztatásának, valamint a polgári társadalmak működését meghatározó közéleti viták kialakításának, illetve alakításának eszközéül, így érvényesüléséhez egyéni, illetőleg közösségi érdek is fűződik. Gyakorlása – szubjektív alanyi jogként értelmezett tartalmára visszavezethetően – nem lehet a közlés informativitásának függvénye. Ugyanakkor az általa nyújtott alapjogi védelem terjedelmét csak e körülmény figyelembevételével lehet meghatározni. Ennek indoka, hogy közügyeket érintő tudósításokat minden jogrendszer kiemeleten óvja, még akkor is, ha az mások jogainak sérelmével jár.

Mindezek alapján indokoltnak tűnik különbséget tenni aszerint, hogy a jelenkor történéseinek bemutatásához fűződő társadalmi érdek vagy az újságíró önkifejezé-

⁴⁰ A hivatalos, illetőleg közfeladatot ellátó személyekre – nyilvános helyen vagy közterületen végrehajtott intézkedéseikre tekintettel – rendszerint az átlagosnál nagyobb figyelem irányul.

sének szabadsága áll szemben az ábrázolt személy – képmása feletti gyakorolt – rendelkezési jogával.

Az Alkotmánybíróság döntésének legvitathatóbb pontja, hogy – a sajtószabadság elsőbbségének kimondásakor – e körülménynek nem tulajdonított jelentőséget. A képmáshoz fűződő jog korlátozhatósága szempontjából ugyanis nem lehet közzömbös, hogy a vele konfliktusba kerülő sajtószabadság által biztosított alapjogi védelem érvényesítése közösségi vagy csupán egyéni érdeket szolgál. Utóbbi esetben lényegét tekintve abban a kérdésben kell állást foglalni, hogy a – fent említett – két egyéni érdek közül melyik az erősebb, ami a jogvita új, az eddigiekben nem érintett aspektusainak vizsgálatát követeli meg.

Az egymásnak feszülő érdekek közötti kollízió feloldása során – meglátásom szerint – az lehet a döntő szempont, hogy a képmáshoz fűződő jog korlátozása szükségszerűen együtt jár a személyiség külvilág felé történő közvetítése feletti rendelkezési jog megvonásával, míg a sajtószabadság gyakorlása az alapjog lényegi tartalmát nem érintő módon – esetünkben az arc egy részletének kitakarásával – is keretek közé szorítható.

A rendvédelmi testületek állományába tartozó személyek a közbiztonság és a belső rend védelme érdekében kifejtett tevékenységük során az állampolgárok személyi szabadságát korlátozó közhatalmi aktusokat is gyakorolnak, melyek esetenként ellenérzést kelthetnek az érintettekben. Ezek célpontja rendszerint az intézkedést foganatosító hivatalos személy vagy rosszabb esetben annak hozzátartozói, akik azonosítását képmásuk közzététele megkönnyítheti.

Bár az Alkotmánybíróság az 54/2000. (XII. 18.) AB határozatában úgy foglalt állást, hogy az állomány tagjainak szolgálati jogviszonyuk létesítésekor tisztában kell lenniük vállalt hivatásuk sajátosságaival, így azzal is, hogy munkájuk során fenyegetések, zsarolások, sőt fizikai támadások áldozataivá válhatnak, nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy az állam az élethez, a személyi biztonsághoz, illetőleg a magánszféra védelméhez való jog alapján – lehetőségeihez mérten – köteles e kockázatokot mérsékelni.⁴¹

Véleményem szerint ennek egyik eszköze a képmás feletti rendelkezési jog biztosítása lehet, ami szintén az irányba mutat, hogy a rendvédelmi testületek állományába tartozó személyeket egyedileg felismerhető módon ábrázoló, ám közérdeklődésre számot tartó információt nem hordozó felvételek közzétételéhez az érintettek hozzájárulása szükséges.

⁴¹ Vö. 54/2000. (XII. 18.) AB-határozat – ABH 2000. 521., Alaptörvény II., IV., illetőleg VI. cikk

Személyiségi jogsértések a büntetőeljárásban

1. Bevezető gondolatok

A tanulmány célja, hogy bemutassa azokat a gyakorlati problémákat, amelyek a büntetőeljárásban az Alaptörvény VI. cikkének rendelkezései és a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) vonatkozó szabályai alapján a személyiségi jogokat érintik. A gyakorlati eseteket az ügyészségi, bírósági és ügyvédi irodákban töltött gyakorlataim inspirálták. A felhozott kérdésekkel és esetekkel elsősorban az Olvasót kívánom gondolkodásra sarkallni, mert a büntetőeljárás lényegéből fakadóan – és a túlszabályozás hátrányos következményei miatt is – azt gondolom, hogy sok esetben nem adhatunk egyértelmű választ a jogsértések következményeinek hiányára.

Ugyanis a tanulmányban elsődlegesen az kerül megállapításra, hogy a legtöbb esetben nem láthatóak következmények a hatóság oldaláról vagy a bizonyítás terén sem. Az Alaptörvény és a Be. is arra a törekvésre hívja fel a hatóság² tagjait, hogy elkerüljék azon adatok nyilvánosságra hozatalát, amelyek egyébként bármelyik eljárási résztvevő személyiségi jogait sérthetné. A tanulmányban bemutatott példák-nál jól látható lesz az, hogy ha mégsem sikerül ez a törekvés, akkor annak nincsen a Be.-ben rögzített garanciális rendelkezése, amely valamilyen következményt fűz-ne a jogsértő magatartáshoz. Ha pedig nincs következmény, akkor alappal aligha vár-hatjuk el azt, hogy a jövőben a hatóság tagjai fokozott figyelemmel járjanak el pl. a személyes adatok, a magánszférára vonatkozó információk védelme érdekében.

A tanulmányban először a bizonyítás lényegét és szerepét mutatom be a bünte-tőeljárásban mint legfontosabb eljárási szakaszt, ezt követően a bizonyításra vonat-kozó speciális elvek következnek, amelyeknek maradéktalanul érvényesülniük kell a büntetőeljárás során. Ezek között található az eljárásban részt vevő személyek

¹ Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi tanársegéde.

² Hatóság alatt összefoglalóan értem a tanulmányban a nyomozó hatóságot, az ügyészséget és a bíróságot.

jogainak védelme, ami az alaptörvényi rendelkezésen kívül a tanulmány alapját jelenti. A speciális elvek után kerülnek bemutatásra a gyakorlati esetek, majd az erre vonatkozó következmények – vagy éppen azok hiánya.

2. A bizonyítás és speciális alapelvei

A büntetőeljárás egyik – ha nem a legfontosabb – szakasza a bizonyítás. A bizonyítás a tárgyaláson történik,³ ahol mind a vád, mind a védelem a fegyveregyenlőség jegyében szinte ugyanolyan jogokkal rendelkezik, és a vádlott szeme előtt zajlik mindazon bizonyítékok felsorakoztatása, amelyek terhelőek vagy mentőek lehetnek a számára. Tehát a vádlott láthatja, ki, mivel és milyen bizonyítékok alapján vádolja, továbbá a felelősségét enyhítő vagy éppen mentő bizonyítékok bíróság elé tárására is joga van.

A tárgyalási szakasz során a bíró megismeri és értékeli mindazokat a bizonyítékokat, melyeket a felek elé tártak. A büntetőeljárás a nem ismeréstől a tudás, a gyanútól a bizonyosság felé halad.⁴ Ezen az úton – mondhatni – az utolsó állomás a bíró döntése, amelyben a bizonyítékok megismerésének, értékelésének kulcsszerepe van. A bírói értékelés a közvetlenség elvének megfelelően történik, és az ítélet megalapozottságának elengedhetetlen követelménye. Az értékelés során azonban tekintettel kell lennie a bírónak arra is, hogy akár a nyomozás, akár a tárgyalás során történt-e bármilyen olyan eljárási szabálysértés, amely egy adott bizonyíték felhasználhatóságának gátat szab.

A büntetőeljárás törvényben ugyanis a bizonyításra vonatkozóan pozitív és negatív szabályokkal találkozunk. Pozitív szabályok azok, amelyek a bizonyítás tárgyára vonatkoznak, a negatív szabályok azok, amelyek a bizonyítást korlátok közé szorítják – tekintettel például az eljárásban résztvevők jogaira. Az eljárási törvények a bizonyítás tárgyául szolgáló tényeket többségükben ezen utóbbi, negatív értelemben kö-

³ Garanciális jelentősége van annak, hogy a nyomozási szakasz során nem beszélhetünk bizonyításról, ugyanis a védelmet illető jogosultságok csekélyek, továbbá az eljárási szakaszt a titkosság hatja át, így nincs érdemi lehetősége a védekezésre a büntetőeljárás alá vont személynek. Emellett nyilvánvalóan funkcióját veszítené a tárgyalási szakasz azzal, ha megengednénk a nyomozási szakasz során a bizonyítást, ugyanis ebben az esetben a tárgyaló bíróság csak megismételné a nyomozási szakasz „bizonyítási cselekményeit”. Bővebben lásd pl.: Erdei Árpád: Tilalmak a bizonyításban. Erdei Árpád (szerk.): Tények és kilátások. KJK, Budapest, 1995. 47–61.

⁴ Király Tibor: Büntetőítélet a jog határán. Tanulmány a perbeli igazságról és valószínűségről. KJK, Budapest, 1972. 71.

zelítik meg.⁵ Mindazokat a rendelkezéseket, amelyek a bizonyítás tárgyára, az eszközökre, eljárásaira és az egyes bizonyítási módokra nézve tiltó szabályokat tartalmaznak, bizonyítási tilalmaknak nevezzük. A törvényben nem egy helyen, elkülönítve találjuk meg ezeket, hanem elszórtan rendelkezik róla a jogalkotó az adott jogintézménynél. Ez a szabályozás azonban alapvetően bizonytalansághoz vezethet, és ez a bizonytalanság a tanulmány további részében meghatározott kérdések felvetésében is szerepet játszik.⁶

A büntetőeljárást jellemző alapelvek⁷ áthatják a bizonyítást is. Azonban léteznek olyan elvek, amelyek az eljárásban érvényesülő alapelvekhez képest speciálisak, és így a bizonyításra vetítve kell érvényesülniük. Ezeket az elveket a Király Tibor által meghatározott csoportosításban fogom vizsgálni. Meg lehet határozni további speciális elveket is, de ezeket nem kívánom felsorakoztatni, mert a tanulmány céljának eléréséhez Király Tibor elvei megfelelnek. A rendszerezés alapján ide tartozik a bizonyítási kötelezettség, a bizonyítás törvényessége, a bizonyítás szabadsága, a bizonyítékok szabad értékelése és az eljárásban részt vevők személyiségi joga tiszteletének az elve.⁸ A téma szempontjából csak az utolsó két elvet, tehát a törvényesség és a személyiségi jogok tiszteletben tartását vonom vizsgálat alá a következőkben.

2.1. A bizonyítás törvényessége

A törvényesség alapvető követelmény, amelynek az egész eljárásra nézve teljesülnie kell. Így amennyiben egy bizonyíték beszerzése a nyomozási szakaszban törvénytörtő volt, az kihatással van a tárgyalási szakaszra is. Nem nyerhető belőle törvényes bizonyíték, ugyanis gyökereiben jogellenes,⁹ ezáltal törvénytörtő ítélethez jutnánk. A bizonyítás törvényessége azt a követelményt fogalmazza meg, hogy a bizonyítási eljárás egésze során a büntetőeljárás törvénynek megfelelően kell eljárni, mindenféle törvénytörtés mellőzésével. Ezt fogalmazza meg a Be. 77. § (1) bekezdése, mely a bizonyítási eszközök felderítése, összegyűjtése, biztosítása és felhasználása tekintetében kívánja meg a törvény rendelkezéseinek megfelelő eljárást. Az (1) bekezdés

⁵ Cséka Ervin: A bizonyítást kizáró szabályok a büntető eljárásban. Tóth Károly (szerk.): In memoriam dr. Kovács István akadémikus, egyetemi tanár. Szeged, 1991, 73.

⁶ Cséka Ervin: „Örökzöld” kérdések a büntető bizonyításban. In: Farkas Ákos – Görgényi Ilona – Lévai Miklós (szerk.): Ünnepi tanulmányok Horváth Tibor 70. születésnapja tiszteletére. Miskolc, 1997. 173.

⁷ Be. I. fejezet, Alapvető rendelkezések.

⁸ Király Tibor: Büntető eljárásjog. Osiris, Budapest, 2008. 250.

⁹ Király, 2008. 251.

második mondata egyúttal utal arra is, hogy ha más jogszabály előírja az adott bizonyítási cselekmény lefolytatásának a pontos módját, akkor attól nem lehet eltekinteni, hanem a jogszabálynak megfelelően lehet csak eljárni.

Azt gondolom, e helyütt érdekes a mérgezett fa gyümölcse doktrínáról szólni. A doktrína azt jelenti, hogy „*mind a jogellenes bizonyíték, mind az annak folyamánnyaként, azzal összefüggésben beszerzett bizonyíték ki van zárva a bizonyítékok köréből*”.¹⁰ 1914-ben a Weeks v. United States ügy alapját az adta, hogy a nyomozó hatóság házkutatási parancs nélkül ment be a terhelt házába és gyűjtött össze bizonyítási eszközöket, ami a terhelt hetedik vádpontban való bűnösségének a bizonyítottságát adta. Az amerikai Legfelsőbb Bíróság elrendelte a bizonyítékok (könyvek, cikkek stb.) visszaszolgáltatását azzal, hogy azok törvényes módon soha nem szerezhetőek meg a későbbiekben, még akkor sem, ha kapnak házkutatási parancsot és újból összegyűjtik őket.¹¹

A mérgezett fa gyümölcse doktrínát az angolszász jogban olyannyira veszik szigorúan, hogy az egyes döntéseken nem csupán azt a bizonyítékot zárják ki, amelyiket törvénysértően szereztek be, hanem az abból szerezhető másodlagos bizonyítékokat is [U.S. v. Wade (1967)]. A helyzetet azonban puhították azzal, hogy amennyiben beszerezhető más törvényes forrásból („*independent source*”¹²) is a bizonyíték, úgy figyelembe vehető. A magyar jogban nem ez a helyzet. Az alapvetően törvénysértő bizonyíték (a mérgezett fa) kizárásra kerül, míg az abból következő bizonyíték (a gyümölcs) egészséges.¹³

2.2. A személyiségi jogok védelme

A büntetőeljárás során a terheltet megfoszthatják a személyi szabadságától, de akár a jóhírnévhez való joga is sérülhet. A Be. 77. § (2) bekezdése szerint a bizonyítási cselekmények végzésekor az emberi méltóságot, az érintettek személyiségi jogait és a kegyeleti jogot tiszteletben kell tartani, és biztosítani kell, hogy a magánéletre vonatkozó adatok szükségtelenül ne kerüljenek nyilvánosságra. Bizonyos esetekben az eljárási cselekmény jellege miatt ez nem feltétlenül megoldható (pl. szakértői vizsgálat). Így valójában csak azt lehet biztosítani, hogy az eljáró hatóságok törekedje-

¹⁰ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2006. 163.

¹¹ White, Welsh S. – Tomkovicz, James J.: Criminal Procedure Constitutional Constraints Upon Investigation and Proof. Matthew Bender, New York, 1998. 671.

¹² Israel, Jerold H. – LaFave, Wayne R.: Criminal Procedure. Thomson–West, 2006. 298.

¹³ Erdei, 1995, 53.

nek többek között a személyiségi jogsértés elkerülésére. Nem csak a vádlottra, hanem az eljárásban részt vevő más személyekre is tekintettel kell lennie a hatóságoknak.¹⁴

Kérdésként merülhet fel, hogy mi történik akkor, ha a hatóság egy vagyon elleni bűncselekmény elkövetése miatt nyomoz és pl. a számítógépes rendszerből lefoglalt adatok egy része bizonyítja a bűncselekmény elkövetését, ugyanakkor ezek között találhatóak olyan adatok is, melyek az eljárás alá vont személy személyiségi jogait, méltóságát sértik. Ebben az esetben nem használhatóak fel az adatok bizonyítási eszközként?¹⁵ Véleményem szerint amennyiben relevánsak, felhasználhatóak – de csak azok, melyek nem sértik a személy fentebb említett jogait. Az összes többi adat nem hozható nyilvánosságra. Amennyiben nyilvánosságra hozza a hatóság – garanciális szabályként, hogy rendezze a helyzetet –, szankciót kellene, hogy maga után vonjon a cselekmény. A továbbiakban az ehhez hasonló – továbbra is nyitott és a büntetőeljárás belül rendezetlen – kérdésekkel fogok foglalkozni, bemutatva azokat az eseteket, amelyek az Alaptörvény VI. cikk követelményének teljesülését sem biztosítják.

3. Az Alaptörvény VI. cikke és a büntetőeljárás viszonya

Az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése alapján alapvető jogokat korlátozni csak más alapvető jog vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával lehet. A személyiségi jogok alapvető jogok, ugyanakkor a büntetőeljárásban a társadalomra veszélyes bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonása történik. Ehhez a szükségesség-arányosság alapjogi teszt alapján nagyobb érdek fűződik, mint ahhoz, hogy az adott személy bizonyos személyiségi jogai hogyan érvényesülnek (lásd kényszerintézkedések). Az Alaptörvény meghatározása alapján mindez csak abban az értelemben legitim, ha szükséges a korlátozás, és a célját tekintve a lehető legkisebb sérelemmel jár.

Az Alaptörvény VI. cikke határozza meg többek között¹⁶ azt, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jóhírnevét

¹⁴ Király, 2008. 253.

¹⁵ Hack Péter: A hatóságok eljárási kötelezettségei és ezek számonkérhetősége a büntetőeljárás törvényben. In: Holé Katalin – Kabódi Csaba – Mohácsi Barbara (szerk.): Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak. ELTE-ÁJK, Budapest, 2009. 114.

¹⁶ Nem kerül vizsgálat alá a tanulmányban a közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez való jog, ezért nem tüntettem fel a VI. cikk követelményének meghatározásakor.

tiszteletben tartásák, továbbá mindenkinek joga van a személyes adatai védelméhez. Ezen túlmenően meghatározza azt is, hogy például a személyes adatok védelméhez való jog érvényesülését sarkalatos törvénnyel létrehozott, független hatóság ellenőrzi.

Az Alaptörvény imént citált két cikkét összeolvasva látható, hogy a VI. cikkben foglalt jogosultságok csak és kizárólag az I. cikkben meghatározott más alapvető jog vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében korlátozhatók.

A Be. 77. § (1) bekezdése általánosságban szól a büntetőeljárásban a bizonyítás törvényességi követelményéről, valamint ezt kiegészíti a (2) bekezdés, mely a személyiségi jogok védelmét írja elő azzal, hogy biztosítaniuk kell az eljáró hatóságoknak, hogy szükségtelenül ne kerüljenek nyilvánosságra a magánéletre vonatkozó adatok. A jogalkotó az (1) bekezdéshez garanciális szabályként fűz következményt,¹⁷ mégpedig azt, hogy a törvénysértően – a hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával – beszerzett bizonyítékok nem használhatóak fel az eljárásban. A (2) bekezdéshez, mely a személyiségi jogok nyilvánosságra nem kerülése biztosítását követeli meg a hatóságoktól, nem látunk garanciális rendelkezést. A 78. § (4) bekezdésében meghatározott eljárási jogok ugyanis értelemszerűen nem a 77. § (2) bekezdésében írt személyiségi jogok. Az eljárási jogok más természetűek, ide példaként a védelemhez kapcsolódó jogok korlátozását (pl. észrevételezési, kérdezési jog megvonása, iratbetekintés törvénysértő korlátozása stb.) értjük.

Amennyiben az eljáró hatóságok megsértik a személyiségi jogokat, annak nem a büntetőeljárásban lesz következménye, hanem más jogági következményt fog maga után vonni.¹⁸

A büntetőeljárások során az állam büntető igényének érvényesítése szükségképpen együtt járhat a terheltén kívül más személyek (pl. motozás alá vont személyek) alapvető jogainak a korlátozásával is. Ezekben az esetekben, ha a szükségesség-arányosság alapjogi teszt „eredménye” megkérdőjelezhető, az már az Alkotmánybíróság hatáskörébe tartozó kérdés. A büntetőeljárás célját tekintve is látható, hogy olykor szükség van arra, hogy nem csak a terhelt, hanem olyan személyek esetében is korlátozzák az alapjogaikat, akik közreműködése szükséges a bűncselekmény felderítésében, az elkövető kézre kerítésében – a bűnüldözéshez és a felderítéshez fűződő indok miatt.

A Be. 77. § (2) bekezdésében meghatározott követelmény tehát a jogalkalmazótól kívánja meg azt, hogy az alapjogkorlátozás során a szükségességet és az arányosságot is szem előtt tartsa. Ez nyilvánvalóan szintén esetről esetre vizsgálendő kér-

¹⁷ Be. 78. § (4) bekezdés.

¹⁸ Holé Katalin – Kadlót Erzsébet (szerk.): A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2008. 275.

dés, mindig az adott ügy körülményeitől függ. Ugyanakkor oda kell arra figyelni, hogy a lehető legkisebb szinten avatkozzon be a hatóság pl. más magánéletébe. Az alkotmányos jogok sérelmével¹⁹ beszerzett bizonyíték természetesen nem vehető figyelembe a bizonyítékok értékelése során, sőt egyes esetekben a Btk. különös részi tényállásainak a kimerítése miatt büntetőjogi következményt is vonhatnak maguk után. Ugyanakkor a tanulmány szempontjából fontos jogok korlátozásával beszerzett bizonyítékok nem feltétlenül kerülnek kizárássra, valamint nem büntető anyagi vagy eljárásjogi, hanem más jogági következményeket látunk (csak). Így például a polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény rendelkezik a személyiségi jogsértésekről, az információs önrendelkezési jogról és információs szabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény a személyes adatok védelméről.

4. Felmerülő problémák

Az Alaptörvény és a Be. hivatkozott rendelkezései alapján, valamint a tanulmány céljának szempontjából a továbbiakban azokat az eseteket mutatom be, ahol kérdéses az, hogy milyen következményei lehetnek az eljárásban résztvevők jogai megsértésének. Ezek tipikusan olyan esetek lesznek, ahol nem látunk a Be.-ben meghatározott következményt, ugyanakkor mindannyian érezzük, hogy vannak korlátai a büntetőeljárásnak, és a tisztességes eljárás a szó letisztult értelmében sem feltétlenül valósul meg – legalábbis egyes személyek irányában. Mindezek alapján a kényszerintézkedések, a titkos információgyűjtés, titkos adatszerzés, a tanúk zárt adatkezelése és a nyilvánosság elve kapcsán teszem fel a kérdéseket.

4.1. Kényszerintézkedések

A kényszerintézkedések közös jellemzője – ahogyan arról már fentebb volt szó –, hogy a szükségesség-arányosság alapjogi tesztet követően állapítható meg azok alkalmazhatósága, mivel alapvető jogokat korlátozhatnak. A kényszerintézkedések célja az eljárás sikerességének biztosítása azzal, hogy bizonyítási eszközök szerezhetőek meg, valamint több esetben az eljárás alá vont terhelt jelenlétének biztosítása a büntetőeljárás egésze során.²⁰ Ezek az intézkedések alkalmazhatóak a terhelttel, de

¹⁹ Pl. kínvallatás útján beszerzett bizonyíték.

²⁰ Király, 2008. 302.

más személlyel szemben is. Jelen esetben a házkutatás, motozás, lefoglalás során megszerzett bizonyítékok felhasználhatóságára fogok kitérni.

A három kényszerintézkedés kapcsán közös vonás, hogy bármelyiket foganatosítani lehet a terheltén kívül más személlyel szemben is. További közös jellemző, hogy mindhárom kényszerintézkedés esetén előfordulhat az, hogy a hatóság feltalál olyan bizonyítási eszközöket, amelyek adott esetben jócskán az érintett személy magánszférájába hatolnak be, és indokolatlanul kerülhet lefoglalásra. A házkutatás és a motozás során előtalált eszközök biztosítása a további eljárási szakaszokra a lefoglalás jogintézményével történik, ezért többször említésre kerül a következőkben.

A törvénynek a házkutatásra, a motozásra és a lefoglalás érdekében tett intézkedésre vonatkozó követelménye, hogy az érintett kíméletével, lehetőleg a napnak a hatodik és huszonegyedik órája között kell végezni. Továbbá biztosítani kell, hogy az intézkedés folytán ne kerüljenek nyilvánosságra a magánéletnek a büntetőeljárással össze nem függő körülményei; kerülni kell a szükségtelen károkozást.²¹ Másról nem rendelkezik a jogalkotó, különösebb következményt nem látunk, ha az érintettekkel nem bánnak kíméletesen, vagy ha hajnali 3-kor kezdődik a több órás házkutatás, akkor mit lehetne tenni, van-e bármilyen következménye ennek a hatóság oldaláról.

Házkutatás során a ház, lakás, egyéb helyiség, az azokhoz tartozó bekerített hely vagy a jármű átkutatása, továbbá az ott elhelyezett információs rendszer vagy ilyen rendszerben tárolt adatokat tartalmazó adathordozó átvizsgálása történik meg az eljárás eredményessége érdekében. Abban az esetben kerülhet erre sor, ha megalapozottan feltehető, hogy az a bűncselekmény elkövetőjének kézre kerítésére, a bűncselekmény nyomainak felderítésére, bizonyítási eszköz, elkobozható vagy vagyonelkobzás alá eső dolog megtalálására vezet.²² A bíróságon és az ügyészen túl a nyomozó hatóság is elrendelheti. Ha lehetséges, meg kell jelölni a határozatban azokat a bizonyítási eszközöket, elkobozható, vagy vagyonelkobzás alá eső dolgokat, amelyek megtalálása érdekében a házkutatás szükséges. Látható tehát, hogy ez nem feltétel. Továbbá a törvény alapján egyes esetekben²³ az sem feltétel, hogy legyen egy házkutatást elrendelő határozat. Ugyanis, ha halaszthatatlanul kell cselekedni, azaz a fent említett célok elérését veszélyeztetné a késedelem, ami a határozat meghozatalával járna, ebben az esetben határozat nélkül is foganatosítható a kényszerintézkedés.²⁴

²¹ Be. 158. §.

²² Be. 149. § (1) és (2) bekezdés.

²³ 149. § (7) bekezdés.

²⁴ Természetesen utólag pótolni kell a bíróság határozatát.

A házkutatás során felmerülő problémakör a következő. Jelen kell lennie annak a személynek, aki a házkutatással érintett, de ha ő vagy védője, képviselője vagy megbízott hozzátartozója nincs jelen, az érintett érdekeinek védelmére olyan személyt kell kirendelni, akiről alaposan feltehető, hogy a házkutatással érintett érdekeit megfelelően védi. Kérdés, hogy pl. a (haragos) szomszéd, a portás vagy ki lehet az, aki az adott személy érdekeit megfelelően védhetné, és mi alapján dől el, hogy fogantatható-e a házkutatás az érintett jelenléte nélkül. Ez azért is problémás, mert a házkutatás módjával kapcsolatban panasszal lehet élni, ami gyakorlatilag az egyetlen jogorvoslati mód a továbbiakban felsorakoztatott problémákra is.

A Be. jelenleg még rendelkezik a hatósági tanú alkalmazásáról a házkutatás során, akinek az a szerepe, hogy tanúsítsa, a jegyzőkönyvben foglaltak és a helyszínen általa tapasztaltak egybehangzóak. Ez egy objektív külső kontrollnak tűnik, de nem túl gyakori az alkalmazása. Emellett az új büntetőeljárás törvény²⁵ teljesen ki is ictatja a hatósági tanút – még az indokolásban sem szólnak a „menesztése” indokáról.

A házkutatás alkalmával felszólítják az érintett személyt arra, hogy a keresett dolgokat, személyeket adja át a hatóságnak. Amennyiben ennek eleget tesz, a házkutatás nem folytatható tovább. Ez alól van egy kivétel, amikor mégis folytatható: ha gyanú merül fel arra, hogy a házkutatás során más bizonyítási eszköz, elkobozható vagy vagyonekobjzás alá eső dolog is fellelhető. Ez a megfogalmazás kellően tág ahhoz, hogy az eljáró hatóság akár az adott ügy további bizonyítékainak megszerzése érdekében – de ami a probléma –, más büntetőügy megindításához kapcsolódóan addig folytassa a házkutatást, amíg bármilyen terhelő bizonyítékot nem talál. Hogy egészen konkrét legyenek, nincs szabály arra vonatkozóan, ha például illusztrálva, egy halált okozó testi sértés nyomozása kapcsán a feltételezett elkövető házában az elkövetésre vonatkozó nyomokat, az elkövetési eszközt stb. keresik, de olyan eszközöket is lefoglalnak (pl. adathordozók, okiratok, könyvelési anyagok stb.), amelyek elég távolról sem lehetnének alkalmasak egy halált okozó testi sértés bizonyítására, ellenben más bűncselekményt alátámaszthatnak. Akkor hol a határ, milyen indokolható érvekkel foglalhatóak le. Miért léphetik túl a határozatban foglalt kereteket? Mennyiben tisztességes ez az eljárásuk? A határozatban foglalt keretek egyébként is tágak. A Be. sem mondja azt, hogy kötelező megjelölni a keresett eszközöket, csak amennyiben lehetséges. Be kell látni, hogy nem túl szigorúak a keretek, és könnyen vissza lehet élni velük, amely sok esetben indokolatlan behatolást jelent a magánlakásba, a magánszférába²⁶ és indokolatlanul függeszti fel a lefoglalt dolgok felett a tulajdonos rendelkezési jogát.

²⁵ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény, mely 2018. július 1-én fog hatályba lépni.

²⁶ Tóth Mihály: A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélezés tükrében. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2001. 236–237.

A motozás a terhelt és az olyan személy ruházatának és testének átvizsgálása, aki-ről megalapozottan feltehető, hogy bizonyítási eszközt vagy elkobozható, illetőleg olyan dolgot tart magánál, amely vagyonekobjzás alá eshet. A motozás során a motozás alá vont személy rendelkezése alatt álló csomag és más tárgy is átvizsgálható. Látható, hogy a személyes integritáshoz való jog sérelmével jár a motozás fogana-tosítása, de a kényszerintézkedés jogszerű alkalmazását a büntetőeljárás sikerének biz-tosítása indokolhatja. A motozás kapcsán is felmerülnek a házkutatásra vonatkozó kér-dések, azzal a különbséggel, hogy ha a motozás alá vont előadja a kért dolgot, abban az esetben nem végezhető el a motozás. Ha nem adja elő, természetesen ugyanígy bár-milyen eszközt lefoglalhatnak tőle, ennek a menetéről a Be. szintén hallgat.

Akár a házkutatás, akár a motozás kapcsán előforduló indokolatlan lefoglalás kö-vetkezményeként két esetet láthatunk: a lefoglalt dolgok esetében, amennyiben utó-lag kiderül, hogy indokolatlanul kerültek lefoglalásra, abban az esetben kiadják an-nak a személynek, aki a dolog tulajdonosa.²⁷ A másik lehetőség, hogy panasszal éljen az intézkedés alá vont. Panaszt a házkutatás és motozás módjára vonatkozóan je-lenthet be, amelyet a hatóság felügyeletét ellátó szerv fog elbírálni, illetve felülbírá-lati indítvány terjeszthető elő.²⁸ Ugyanakkor a házkutatás pontos menetéről szóló rész-letes jegyzőkönyvbe minden olyan adat be fog kerülni, amelyek adott esetben nem csak a házkutatással és motozással érintett személy, hanem mások magánszférájába is indokolatlan behatolást jelentenek, továbbá adott esetben a jegyzőkönyv a nyil-vános tárgyaláson is ismertetésre kerülhet. Ezzel szemben viszont nincs a Be.-ben jogorvoslati lehetőség, és nem látjuk, hogy ilyen esetben van-e bármilyen követ-kezmény, ha „túl nagyot merít” a hatóság, és biztos, ami biztos alapon minden, az ügyhöz nem tartozó információt is belefoglal a jegyzőkönyvbe. Ez már csak azért is érdekes, mert a nyomozási szakasz végén a védelem elé kell tární minden olyan ira-tot,²⁹ amely a nyomozás során keletkezett, és amit az ügyésznek vádemelési javas-lattal megküldenek, tehát ez utóbbiakat is.

4.2. Titkos információgyűjtés, titkos adatszerzés

A bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés és titkos információgyűjtés eredményei garanciális okokból csak a szigorú törvényi feltételek megléte esetén használhatóak fel a büntetőeljárásban. Így amennyiben az ügyész a titkos adatszerzés eredményét

²⁷ Be. 155. § (2) bekezdés.

²⁸ Be. 195. §.

²⁹ Be. 193. §.

a büntetőeljárársban bizonyítékként kívánja felhasználni, a titkos adatszerzés engedélyezése iránti indítványt, a bíróság határozatát és a titkos adatszerzés végrehajtásáról készített jelentést csatolja a nyomozás irataihoz. Ha a titkos információgyűjtés eredményét szeretné felhasználni, az csak akkor lehetséges, ha a titkos adatszerzés engedélyezésére vonatkozó feltételek az információgyűjtés tekintetében is fennálltak, valamint a hatóság a nyomozást az adott cselekményben elrendelte vagy feljelentési kötelezettségének eleget tett.³⁰

Az eredmény annak a bűncselekménynek a bizonyítására, és azzal szemben használható fel, amely miatt és akivel szemben a titkos adatszerzést a bíróság engedélyezte. Ugyanakkor ezt bővíti a jogalkotó, és azt is meghatározza, hogy akivel szemben a titkos adatszerzést a bíróság engedélyezte, a titkos adatszerzés eredménye olyan bűncselekmény bizonyítására is felhasználható, amelyet az engedélyben nem jelöltek meg, feltéve, hogy a titkos adatszerzésnek a Be.-ben meghatározott feltételei³¹ ez utóbbi bűncselekmény tekintetében is fennállnak.

A titkos adatszerzés eszközei a következők: a magánlakásban történtek technikai eszközzel való megfigyelése és rögzítése; postai küldemény, beazonosítható személyhez kötött zárt küldemény felbontása, ellenőrzése, és azok tartalmának technikai eszközzel rögzítése, valamint elektronikus hírközlési szolgáltatás útján továbbított kommunikáció tartalmának megismerése, az észlelt technikai eszközzel rögzítése; számítástechnikai eszköz vagy rendszer útján továbbított vagy azon tárolt adatokat megismerése, rögzítése és felhasználása.³²

A titkos információgyűjtés és titkos adatszerzés kapcsán a témám szempontjából akkor merülhet fel probléma, ha az eszközök alkalmazása során olyan személyekkel való kapcsolattartás is rögzítésre kerül, akik esetében nem áll fenn a bűncselekmény gyanúja, valamint olyan közlések is rögzítésre kerülnek, amelyek szintén nem vonatkoznak a bűncselekményre. Ez alatt értem azt, amikor a magánéletet érintő kérdések hangzanak el a lehallgatott telefonbeszélgetések során,³³ a magánéletre vonatkozóan is megfigyelés, valamint azok rögzítése történik a magánlakásban. Ez kedvező esetben a törvényi előírásnak megfelelően kikerül a jelentésből. Viszont ha bármilyen okból van olyan része, ami összefügg a bűncselekménnyel, akkor az információ ugyanúgy bekerül az aktákba, ugyanúgy ismertetésre kerülhet a tárgyaláson. Ez nem is feltétlenül a terhelt oldaláról problémás, hanem az adott irreleváns személlyel kapcsolatban sérti a magánszférájához való jogát. Erre vonatkozóan azon

³⁰ Be. 206/A. § (1) bekezdés.

³¹ Be. 201. §.

³² Be. 200. § (1) bekezdés.

³³ Konkrét esetet lásd pl.: Tóth, 2001. 188.

túlmenően, hogy ezeket az adatokat törölni kell, nem találunk következményt arra, ha egyébként akár az iratismertetéskor a terhelt(ek) megismerhetnek személyes információkat, akár a tárgyaláson a nyilvánosság előtt ismertetésre kerülnek.

4.3. Zárt adatkezelés

Az adatok zártan kezelése az első lépcsőfoka a büntetőeljárásban a tanú védelmének. A zárt adatkezelés azt jelenti, hogy a tanú nevén kívül más személyes adatát nem ismerhetik meg az eljárásban résztvevők.³⁴ A tanú ezt kérheti már a nyomozás során is – amennyiben kihallgatták – és kérheti a tárgyalási szakaszban is.

A zárt adatkezelés azt jelenti, hogy az iratok között elkülönítve, zártan kezeljék az adatait. Ezekben az esetekben a zártan kezelt adatokat csak az ügyben eljáró bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság tekintheti meg.

Ez a gyakorlatban úgy történik, hogy egy lezárt és lepecsételt borítékba helyezik a személyes adatait, mely borítékot az eljáró hatóságokon kívül más nem bonthat fel, a hatóság tagjai is csak akkor, ha szükségük van rá.³⁵

A Be. megköveteli, hogy az eljárást folytató bíróság, ügyész, illetőleg nyomozó hatóság biztosítsa, hogy a tanú zártan kezelt adatai az eljárás egyéb adataiból ne váljanak megismerhetővé. Ha meg kívánják szüntetni bármilyen okból a zárt adatkezelést, ahhoz szükséges a tanú beleegyezése is.

A gyakorlatban a zárt boríték az eljárás egésze során az akta részét képezi, hiszen bármikor szüksége lehet rá az eljáró hatóságoknak. Ez azt jelenti, hogy az iratismertetéskor is benne van az aktában, ami akkor problémás lehet, ha nem történt meg a boríték lepecsételése, vagy ennek ellenére felbontja a terhelt vagy a védő, és gyakorlatilag meg is ismerik a tanú személyes adatait.

Ehhez képest más típusú probléma, de sajnálatos módon ez is gyakori: amennyiben a tanút szakértői vizsgálat alá vonták, olyan információk jelenhetnek meg az aktában, amelyek a zárt adatkezelés tényét figyelmen kívül hagyják és szintén olyan eljárási szereplők is megismerhetnek szenzitív adatokat, akiknek nem kellene. Ugyanaz a helyzet, amikor a zárt adatkezelést kérő tanú láttelelet csatol a nyomozási iratokhoz, és annak első oldalán minden személyes adata olvasható, ugyanis az eljáró hatóság nem törölte ki mindezeket annak érdekében, hogy a zárt adatkezelésnek megfelelően járjon el a további iratok kezelése kapcsán is.

³⁴ A nevén túlmenően a következő személyes adatokat minden esetben megkérdezik a hatóságok: születési hely, idő, anyja neve, személyi igazolvány száma, lakóhelye, tartózkodási helye, értesítési címe, foglalkozása.

³⁵ Pl. idézés kapcsán, de aláírással, dátummal rögzíteni kell a felbontás tényét.

Mindemellett ugyanígy követelmény, hogy a tanú személyi adatai zárt kezelésének elrendelésétől kezdve a büntetőeljárásban részt vevőknek a tanú személyi adatait tartalmazó iratról csak olyan másolat adható, amely a tanú személyi adatait nem tartalmazza. Ennek a szabálynak a megsértése az utolsó két fenti esetben az iratismerítés során szintén könnyen előfordulhat.

A Be.-ben arra vonatkozóan sem találunk semmilyen következményt, hogy ha mégis megismerik illetéktelen személyek ezeket az adatokat, akkor annak milyen következménye lehetne.

4.4. Nyilvánosság elve

Végül a nyilvánosság elve kapcsán mutatok be néhány problémás esetet azzal, hogy már a korábban kifejtettek is összefüggtek a nyilvánosság elvével, de talán ebben az alponban még konkrétabbá tehetőek a megállapításaim.

A büntetőeljárás nyomozási szakasza a titkosság elvére³⁶ épül, ami azt jelenti, hogy a védelem csak meghatározott körben jogosult megismerni az ügy addig keletkezett iratait. A nyomozás lezárultával azonban a hatóságnak kötelessége a nyomozási iratokat megismertetni a védelemmel is. A titkosság a büntetőeljárás sikerességének biztosításával indokolható, tehát azzal, hogy ne kerüljenek nyilvánosságra olyan, a nyomozásra vonatkozó információk, amelyek adott esetben a bizonyítási eszközök megszerzését vagy az elkövető felderítését veszélyeztetnék. Ehhez képest a tárgyalási szakasz a nyilvánosságra épül. Tehát a tárgyaláson bárki részt vehet, a terhelt (és a bíróság is) a bíróság későbbi ügydöntő határozatának alapjául szolgáló összes bizonyítékot a nyilvános tárgyaláson ismeri meg. A nyilvánosság szerepének egyik indoka az igazságszolgáltató hatalom társadalom általi ellenőrzése, amely csak a nyilvánosság elvével biztosítható.³⁷ A büntetőeljárás törvény pontosan felsorolja azokat az eseteket, amelyek során ki lehet zárni a nyilvánosságot a tárgyalásról: erkölcsi okból, az eljárásban részt vevő kiskorú védelme érdekében, az eljárásban részt vevő személyek, így különösen a különleges bánásmódot igénylő sértett, továbbá a tanú védelme érdekében,³⁸ valamint a minősített adat védelme végett.³⁹ Fontos, hogy ezekben az esetekben is az ítélet kihirdetése – a rendelkező rész – nyilvános

³⁶ Hack Péter (szerk.): Büntetőeljárás jog I. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014.

³⁷ Navratil Szonja: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága. In: Badó Attila (szerk.): A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika. Gondolat Kiadó, Budapest, 2011. 156.

³⁸ A személyes adatok védelme indokolhatja a nyilvánosság kizárását. Lásd pl. Tóth, 2001. 151.

³⁹ Be. 237. § (3) bekezdés.

kell, hogy legyen, az indokolásnak pedig annyiban, amennyiben az nem sérti azt az érdeket, amelyre vonatkozóan a zárt tárgyalást elrendelték. Emellett az is fontos előírás, hogy ha megszűnik a zárt tárgyalás indoka, akkor a továbbiakban nyilvánosan kell tárgyalni az ügyet.

Sokáig a tárgyalás nyilvánossága praktikusán egyet jelentett a „tárgyalótermi nyilvánossággal”, vagyis azzal, hogy csak azok követhették a tárgyalás menetét, akik megjelentek és a(z összes) tárgyalási napot figyelemmel kísérték. Ez manapság megváltozott, kibővült, hiszen a sajtó is gyakran beszámol a nagyobb érdeklődésre számot tartó ügyekről, valamint adott esetben az egész eljárásról.

Ez utóbbi példája a G. Márton elleni eljárás 2017 tavaszán, amelyet élőben követhettek végig a nézők az interneten keresztül.⁴⁰ Több közvetítés is elérhető volt, a hivatkozott videót jelenleg valamivel több mint 423 ezer ember látta. Ez a szám persze nem pontos, ugyanis a kattintásokat számolja, tehát jócskán túlzó, ugyanakkor 2017 júniusában 250 ezer körüli nézettsége volt. Ebből is látszik, hogy a nyilvánosság ölthet olyan kereteket, amelyek az eddigi tapasztalatainkon túlmennek. Tehát a személyiségi jogok sérelme sokkal súlyosabban valósulhat meg a fenti esetekben, mintha egy olyan tárgyaláson hangzanak el, kerülnek bemutatásra, ahol gyakorlatilag az eljáró bíróság tagjain, az ügyészség képviselőjén és a terhelteken, a védőkön kívül más nincs jelen, vagy csak néhány hozzátartozó és érdeklődő joghallgató. G. Márton eljárásában egyébként érdekes problémát vethet fel az, hogy bár terheltként szerepel az eljárásban, akinek időlegesen, de viselnie kell az alapjogainak sérelmét, ugyanakkor mennyire szükséges és arányos a személyi adatainak a közlése akkor, amikor több százezer ember hallhatja. Azt gondolom, hogy ez nem áll arányban azzal az érdekel, ami a büntetőeljárás sikerét és egyébként a terhelt részvételét indokolja az eljárásban, és ekkora nyilvánosság előtt komoly károkat tudna okozni a személyi adatok illetéktelen személyekhez kerülése.

A bírónak nincs túl sok választási lehetősége. Ha kizárja a nyilvánosságot, akkor a saját határozatát teszi kockára, ugyanis ha a másodfokú bíróság szerint nem állt fenn a zárt tárgyalás taxatív okainak valamelyike, akkor hatályon kívül helyező és új eljárásra utaló döntést hoz. Ha nem zárja ki a nyilvánosságot, akkor ennek nincs szankciója, de látható, hogy adott esetben elhangozhatnak olyan tények és információk, amelyek nem tartoznak az eljáró hatóságokon kívül másra, és pl. korábban sem kerültek az iratokból törlésre.

⁴⁰ <https://www.facebook.com/slejmpolitika/videos/vb.1406386486355924/1803060343355201/?type=3&theater>
(letöltés időpontja: 2017. október 22.)

5. Összegzés

Összegezve a tanulmányban foglaltak, az állapítható meg, hogy a nyomozási szakasz esetleges személyiségi jogsértéseinek orvoslási módja lehet a panasz és a felülbírálat jogintézménye, ugyanakkor ezek az adott eljárási cselekmény lefolytatásának módját orvosló eljárások. A felhozott esetekben (amelyek tovább bővíthetőek) nem látunk olyan rendelkezést a Be.-ben, amely a jogsértést szankcionálná.

Az egyetlen következmény, amely megjelenhet, az biztosan más jogági (legtöbb esetben polgári jogi) következmény vagy az Emberi Jogok Európai Bíróságához lehet fordulni a jogsérelem orvoslása érdekében. A problémakör két oldalról érhető tetten: az egyik, hogy egy olyan eljárásban, ahol a törvénysértőket vonjuk felelősségre, mennyiben megengedett az, hogy meghatározott személyiségi jogokat a hatóságok az eljárásuk során figyelmen kívül hagyjanak és megsértsenek. A másik pedig az, hogy ha nem látunk arányos szankciót, akkor kérdésként merülhet fel, hogy a jövőre vonatkozóan hogyan és miért fogják a hatóságok komolyabban venni és miért fognak ténylegesen törekedni annak érdekében, hogy az ügyre nem tartozó adatok ne kerüljenek nyilvánosságra, egyes személyek magánéletének részleteit indokolatlanul ne tárják a nyilvánosság elé.

A SZEMÉLYISÉGI JOGOK VÉDELME LEGÚJABB KIHÍVÁSAI

A magánszféra védelme az ombudsmani gyakorlatban

A magyar magánjogban a személyiségi jogok oltalmának gondolata idestova másfél évszázada fogalmazódott meg először, s hosszú fejlődési pályát futott be napjainkig. A Ptk. Második Könyve a 2:42. §-ban eredetileg megismételte az 1928-as Mtj. személyiségi generálklauzuláját (amely szó szerint megegyezett az 1915-ös ún. bizottsági szöveg megoldásával) midőn kimondta, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy – a törvény és mások jogainak keretei között – személyiségét szabadon érvényesíthesse. (Mindezideig ez a formula volt képes a leggördülékenyebben, legfrappánsabban kifejezni az embert megillető személyiségi jog lényegét, kár volt egy utólagos módosítással felhívítani a jogalkotónak.) Az emberi méltóságot és az abból fakadó személyiségi jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. Ez a generálklauzula egy abszolút szerkezetű jogviszonyt konstituál a jogosult és mindenki más között, s a végtelen számú kötelezett tartózkodni köteles attól, hogy a jogosult személyiségi jogait bármilyen módon megsértse. A Ptk. ezt követően számos személyiségi jogot is nevesít kifejezve ezek különösen becses vagy sérülékeny voltát, de a felsorolás egyrészt nem taxatív, másrészt a jogvédelem minden esetben közvetlenül a generálklauzula hivatkozással is elérhető.

Miként a személyiségi jog fogalmát általában, úgy a magánszféra védelmére hivatott nevesített jogok is igen nagy nehézséget jelentene definiálni, lévén ezek dinamikus, folyton változó, lezáratlan fogalmak. Jelen összefüggésben a magam részéről a magánszférát úgy fogom fel, mint amely magában foglalja a magánélet és a családi élet védelmét. A magánszféra az ember személyiségének legbensőbb tere, melyben korlátozásoktól mentesen megnyilvánulhat, saját maga határozhatja meg személyisége megnyilvánulásának módját, körét. Természetesen más definíció is elképzelhető, számomra ezen dolgozat céljára azonban az előbbi kiválóan megfelel.

A személyiségi jogsértésből származó igényeket személyesen és bíróság előtt, polgári peres eljárás keretében lehet érvényesíteni.

¹ Az alapvető jogok biztosa, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi adjunktusa.

Az elméletben az új szerepkörében a XX. sz. elején a legfontosabb autonómiagaranciaként felbukkanó személyiségi jog doktrínája rövid időre² elhomályosította azt a lényeges összefüggést, hogy a vagyonbeli és ezen belül főként tulajdoni biztosítékok, bár valóban nem voltak már egyedül elégségesek a magánszféra háborítatlanságának hatékony megóvásához, de nagyon is szükségesek és nélkülözhetetlenek voltak – s ma is azok – a személy autonómiájának valóságos, materiális biztosításához. Az emberhez méltó, relatíve háborítástól mentes, a személyiség önkiteljesítéséhez szükséges autonóm mozgástér létét a vagyoni és a személyiségi biztosítékok csak együttesen képesek nyújtani. Egyik a másik nélkül, különösen a vagyoni jogi garanciák hiányában felkínált személyiségi jogi „pótszerek”, az illúziókat éltető jogalkotói rögtönzések csupán.

Megfontolandó az is, hogy miként a vagyoni javakban felhalmozott értékek, azonképpen az emberi képességek, tudás, intelligencia, érzelmi és értelmi stb. kvalitások is nagyon egyenlőtlenül oszlanak meg a társadalom tagjai között. Pedig a személyes autonómia foka és minősége a privátszféra háborítatlanságának mértéke a vagyonbeli biztosítékok mellett is elsősorban képességek, intelligencia, érzelmi és értelmi energiák, erőfeszítések stb., ha úgy tetszik „társadalmi-kapcsolati beruházások”, s nem csupán – végső soron csak bíróság előtt kikényszeríthető – alanyi jogok függvénye. Az egyén által megvalósított, s ily módon a számára átélhető autonómia terjedelme és minősége nem kis részben az általa eszközölt ilyen társadalmi „beruházások” mértékétől és minőségétől függ. Társadalmi „beruházás” alatt itt most az egyén és szűkebb vagy tágabb környezete közötti mindenfajta interakciók során tanúsított magatartását értjük a lehető legtágabb értelemben: társadalmi „beruházás” például, ha a lakókörnyezetében olyan viszonyokat épít ki másokkal, amelynek következtében személyét respektus övezi, munkahelyi vagy társas kapcsolataiban megbízható, kollegiális, értékes, személyiségnek ismerik el stb. Ezzel szemben, ha deviáns, a társadalmi respektje alanyi jogokkal nem pótolható.

Az ilyen beruházásoknak – miként más materiális tőkejavaknak is – megtérülése van. A „hozam” elsősorban abban jelentkezik, hogy az egyén sikeresebben lesz képes elkerülni privátszférája megzavarásának veszélyével fenyegető helyzeteket, megfelelő intelligenciával, rugalmasan kezelni tudja az ilyen jellegű konfliktusait stb.

² Nálunk ez a „rövid idő” több mint fél évszázad volt, de ebből a szocializmusnak nevezett 45 éves korszakot nyugodtan leszámíthatjuk, mint amelyben a személyiségi jogok – ha léteztek is egyáltalán – nem azt a rendeltetést töltötték be, amire egyébként keletkezésükkor létrejöttek. Gondolatmenetünk szempontjából most elég az a megállapítás, hogy az egész korszak végső soron szingularitás volt a magánjog egésze és azon belül a személyiségi jogok vonatkozásában egyaránt. Egy önmagát deklarálta hatalmi ágak megosztását elvető totális államként definiáló hatalmi berendezkedés körülményei között ugyanis sem a vagyoni, tulajdonbéli, sem a személyiségi jogi autonómiagaranciák valóságosan nem létezhetnek.

Optimális esetben a bírósági védelem formájában rendelkezésére álló személyiségi jogaira egyáltalán nem is lesz szüksége.

Ilyen társadalmi-kapcsolati beruházásokra természetesen, ha hajlandó is rá, csak az képes, aki rendelkezik a szóban forgó „befektethető” humánökonómiai javakkal és képességekkel, amelyek – még egyszer hangsúlyozzuk – talán a vagyoni javaknál is szélsőségesebben oszlanak meg a társadalom tagjai között. Ezt a képességbeli egyenlőtlen megoszlást azonban a személyiségi jogok egyáltalán nem képesek érzékelni: átlagos és uniformizált, az egyének egyenlő érdekérvényesítő képességeit feltételező védelmet tudnak csupán nyújtani, s mint a jogok általában, tipikus esetekre szabva azt. Az átlagos, tipikus, tehát uniformizált védelem a személyiségi jogok egyenlő és általános elosztásának eszménye jegyében alakult ki így a múlt században, midőn az egyenlő és általános tulajdonosi képesség magánjogi fikciója megdőlt, s helyette a személy új helyét kellett fellelni a magánjogban. Csakhogy mára világosan látszik, hogy az egyenlő és általános személyiségi „jogképesség” is csak egy fikciónak, egy új mítosznak bizonyult. Az autonómia vagyoni biztosítékaiban és a magánszférát fenyegető konfliktusok elkerüléséhez, kezeléséhez szükséges humánökológiai javakban bővelkedők – a két halmaz reprezentánsai ráadásul jórészt azonosak is – számára a személyiségi jogok által biztosított tipizált és átlagos védelmi eszköztudat jórészt felesleges. Igénybevételük a hathatósabb vagyoni és személyes képességeik nyújtotta garanciák megléte miatt úgyszólván elenyésző. Ellenben a vagyontalan vagy csak csekély vagyoni potenciált mozgósítani képes, továbbá magánéletük konfliktusainak kezeléséhez szükséges képességekben szűkölködő tömegek számára a polgári bíróságok egy igencsak hosszadalmas és költséges eljárása eredményeként kivívható személyiségi jogvédelem gyakorlatilag elérhetetlen. Számukra az autonómia ígérete, a jog eszközeivel biztosított háborítatlan privátszféra lehetősége olyan luxus, amely fényévekre van tényleges lehetőségeiktől. Nekik a jog és a társadalom alatti helyzetükből való felemelkedéshez az anyagi javak állami újraelosztása keretében elérhető arányosabb és célirányos részesedés nyújthatna csak reményt, amelynek intézményi és módszerbeli kivitelezése viszont nem lehet az erre alkalmatlan magánjog feladata. A magánjog olyan alapintézményei, mint a tulajdonjog, a szerződési szabadság stb., a közjogi megfontolásokat és kívánalmakat kizárólag mint az alanyi jogok biztosította autonóm mozgástér ideiglenes vagy tartós korlátozásaként, vagyis valamiféle természetüktől idegen, külső tényezőként tudják leképezni. Egy-egy magánjogi intézményen belül pedig egyszerre szabályozni magánérdekeket és közérdeket, nos ez köztudottan lehetetlen. Ahol ez mégis megvalósult, mint például a munkajogban, a centrifugális erőt már nem is volt képes lebírni a tradicionális magánjog tömegvonzása. Nincs ez másként a személyiségi jogok területén sem, ahol az elmúlt két évtizedben a fentiekkel jellemezhető tendenciák jelentkeztek, illetve erősödtek meg. A legelesettebbek, a legrászorultabbak emberhez

méltó életének biztosításához szükséges anyagi garanciák közjogi, közigazgatási jogi eszközökkel való megerősítése helyett – sőt, az utóbbi időben ezek szűkítése és leépítése közepette – a jogalkotás látványos, ám igencsak ellentmondásos magánjogi, személyiségi jogi jogfejlesztésbe kezdett. A változásokat minden bizonnyal az a frusztráló felismerés inspirálta, hogy az autonómia vagyoni garanciáit nélkülözni kényszerülők a még egyébként rendelkezésükre álló jogi, személyiségi intézményrendszer igénybevételét is látványosan és tömegesen mellőzik. A jogalkotás erre a közjogias megoldásoknak és módszereknek a személyiségi jog intézményeibe való erőteljes beépítésével igyekezett megkönnyíteni és fokozni a jogvédelmet az ezt önszántukból igényelni, illetve érdekeiket hatékonyan képviselni képtelenek számára. Az esélyek drasztikus és fokozódó egyenlőtlenségeit materiális eszközökkel ténylegesen tompítani hivatott és arra alkalmas cselekvési program híján az állam a személyiségi jogok még „egyenlőbb” elosztásának a költségvetési eszközöket kétségkívül kímélő módszerét kezdte alkalmazni. A baljós jelek már közvetlenül a rendszerváltás után jelentkeztek. A frissen létrehozott állampolgári jogok országgyűlési biztosainak jogköre és működése a személyiségi jogok egy jelentős részét a párhuzamos igényérvényesítés lehetőségére tekintettel lényegében közjogiasította és egy közigazgatáshoz hasonló eljárási rendbe illesztette. Ezzel az alkotmányos alapjogok közül azok, amelyek egyben személyiségi jogokként is konstituálódnak a személyes igényérvényesítés, a bírósági hatáskör elve alól részleges kivétellé váltak, s egy nem csekély költséggel felállított és működtetett apparátusra lettek bízva.

A személyiségi jogvédelem polgári peres útját meglátásom szerint alapvetően azokban az esetekben veszi át az ombudsmani jogvédelem, ahol vagy végletesen jog alá szorult, kiszolgáltatott és a jogérvényesítésre még megfelelő asszisztenciával sem képes rétegek, csoportok érdekében kell fellépni, vagy sértettek nagy száma az individuális jogérvényesítést irreálisan drágítaná, hatékonyságát lerontaná (esetleg együtt is a két ok). A továbbiakban ilyen esetekből szemlélünk.

1. A Miskolci Önkormányzati Rendészet által koordinált közös ellenőrzési gyakorlat³

Az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdése alapján mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jóhírnevét tiszteletben tartsák. Az Alkotmánybíróság szerint alkotmányos védelemben részesül az emberek magánszférája, magántitkai, jóhírneve és személyes adatai is.

Ezeknek az emberi méltósághoz való jogból fakadó jogosultságoknak a sérelmét jelentheti, ha az állam indok nélkül avatkozik be az emberek magánéletébe. Az a jogi szabályozás, amely ezt akár csak potenciálisan vagy közvetve lehetővé teszi, arra való tekintet nélkül alkotmányellenes, hogy ez a jogkövetkezmény az ügyek hány százalékában következik be. A közhatalom csak alkotmányos felhatalmazással és alkotmányos indokkal avatkozhat be az egyén jogaiba és szabadságába. A magánszféra védelmének hagyományosan alapeleme, hogy az érintett akarata ellenére mások oda ne hatolhassanak be, illetve be se tekinthessenek.

Az Alkotmánybíróság a 32/2013. (XI. 22.) AB-határozatában értelmezte a magánszférához való jogot és annak viszonyát az emberi méltósághoz való joghoz. Megállapította, hogy az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdése átfogóan védi a magánszférát: az egyén magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jóhírnevét. A magánszféra lényege tekintetében továbbra is fenntarthatónak tartotta az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlatában megfogalmazott – a magánélet fogalmának esszenciáját jelentő, általános érvényű – megállapítást, miszerint a magánszféra lényegi fogalmi eleme, hogy az érintett akarata ellenére mások oda ne hatolhassanak be, illetőleg be se tekinthessenek. Rávilágított arra, hogy az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében biztosított magánszférához való jog és az Alaptörvény II. cikke által garantált emberi méltósághoz való jog között különösen szoros a kapcsolat. Az Alaptörvény II. cikke megalapozza a magánszféra alakítása érinthetetlen területének védelmét, ami teljesen ki van zárva minden állami beavatkozás alól, mivel ez az emberi méltóság alapja. Az Alaptörvény értelmében a magánszféra védelme azonban nem szűkül le az Alaptörvény II. cikke által is védett belső vagy intim szférára, hanem kiterjed a tágabb értelemben vett magánszférára (kapcsolattartás), illetve arra a térbeli szférára is, amelyben a magán- és családi élet kibontakozik (otthon).

A közös, összevont hatósági ellenőrzéseket jelentésünk tényállási fejezete 2. részében részletesen bemutattuk. Ennek során a különféle szervek és személyek nyilatkozatai alapján számos tekintetben tapasztaltunk kisebb-nagyobb ellentmondásokat.

³ AJB-1474/2014. ügy. A jelentés kisebbségi biztoshelyettessel közösen készült, ezért a többes szám első személy.

Összességében mindazonáltal – az ellentmondó nyilatkozatok és körülmények elle- nére is – álláspontunk szerint egyértelműen meghatározhatók azok a releváns jel- lemzők, amelyekkel az általunk vizsgált miskolci ellenőrzések rendelkeztek, ren- delkeznek.

A rendelkezésre álló információk alapján az ellenőrzéseket 20–40 fő, különféle hatóságok és közszolgáltatók munkatársai közösen, egyidejűleg, előre meghatározott időpontban és útvonalon, a Polgármesteri Hivatala közrendvédelmi referensének elő- zetes szervezésével, valamint a Miskolci Önkormányzati Rendészet (a továbbiakban: MÖR) vezetőinek közreműködésével, „eligazításával” bonyolították le. A társható- ságoknak megküldött e-mailekben ugyan nem útvonalról, hanem ellenőrzési hely- színekről írnak, de a helyszíni vizsgálatunk során meghallgatott szervek és állam- polgárok nyilatkozatai alapján összességében megállapítható, hogy egy adott területen szinte minden ingatlant, illetve lakást ellenőriztek, tehát a közös ellenőrzések hely- színeinek meghatározásával valójában azok útvonalát jelölték ki.

Az ellenőrzések tehát – a jegyző állításával szemben – nem eseti jellegűek vagy elszigeteltek voltak, azokat előzetesen egyeztetve, szisztematikusan, szinte heti rend- szerességgel szervezték meg.

A rendelkezésünkre álló iratok alapján az az állítás is cáfolható, hogy a közös el- lenőrzések megszervezésére elsődlegesen, illetve kizárólagosan állampolgári beje- lentések alapján került volna sor. A megküldött állampolgári bejelentéseket összehason- lítva a jegyző 2014. június 10-én továbbított összesített adatokról szóló kimutatásával, valamint a 2014. október 10-én kelt jegyzői válaszevél mellékletében található kö- zös ellenőrzések szervezésére vonatkozó e-mailekkel, az állapítható meg, hogy az ösz- szevont, közös ellenőrzések területi szempontból lényegesen szélesebb körűen, jóval nagyobb területen folytak, mint amelyek az állampolgári bejelentésekből közvetlenül következhetek volna.

Rá kell mutatnunk arra is, hogy álláspontunk szerint hiányzik az Önkormányzat által szervezett, a MÖR és más hatóságok, közszolgáltatást végző szervek közre- működésével lebonyolított, több hatóság együttes jelenlétében, állampolgári beje- lentések alapján, vagy preventív célból lefolytatott közös ellenőrzési gyakorlat jog- szabályi felhatalmazása. (Még abban az esetben is, ha esetenként egyes szervek önmagukban, külön-külön rendelkeznek is valamiféle, egymástól eltérő jellegű jog- szabályi felhatalmazással az egyes témakörökben való ellenőrzésre.)

A vizsgált közös hatósági ellenőrzésekkel kapcsolatban elsőként tehát az álla- pítható meg, hogy azok *de facto* megszervezésére és lebonyolítására jogszabályi hát- tér nélkül, törvényi felhatalmazás hiányában került sor, amely sérti a jogbiztonság kö- vetelményét.

Megítélésünk szerint a tisztességes hatósági eljárás alapkövetelményének meg- felelően a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló

2004. évi CXL. törvény (a továbbiakban: Ket.) előírásai alapján nincs jogi lehetőség eltérő profilú, hatáskörű, eltérő vizsgálati jogosítványokkal rendelkező önkormányzati szervek, közszolgáltatók és más államigazgatási szervek összevont, közös ellenőrzéseinek törvényes lebonyolítására. A közös ellenőrzések ilyen formája ugyan is nem egyeztethető össze a Ket. alapelveivel.

A razziaszerű, közös hatósági ellenőrzések gyakorlata az Alaptörvény XXIV. cikkében szabályozott tisztességes eljáráshoz való joghoz kapcsolódóan sérti a közigazgatás olyan alapelveit is, mint az arányosság és a polgárbarát hozzáállás.

Mindezek kapcsán arra is rá kívánunk mutatni, hogy az Európai Unió Alapjogi Chartájának 41. cikke jogot biztosít a „jó közigazgatáshoz” és felsorolja az alapvető elemeket: mindenkinek joga van hozzá, hogy ügyét pártatlanul, tisztességes eljárás keretében, észszerű határidőn belül elbírálják. Joga van, hogy meghallgassák, saját irataihoz hozzáférjen, a közigazgatási hatóság pedig döntését indokolni köteles. Az Európai Ombudsman gyakorlata szerint mérlegelési jogkörön belül ezeket az elemeket – függetlenül azok kötelező jogi erejétől – alkalmazza és az ezeknek ellentmondó magatartást „visszásságnak” minősíti.⁴ A pontosítás érdekében kifejlesztette az *A helyes hivatali magatartás európai kódexét*, melyet az Európai Parlament 2001-ben fogadott el.

A fenti alkotmányos garanciák és törvényi rendelkezések, emellett az európai uniós, valamint az európai jogközösség által elismert standardok tükrében a miskolci szegregátumokban lefolytatott összevont, együttes hatósági ellenőrzések gyakorlata nincs összhangban a Ket. alapelveivel, így különösen a hatósági jogkörrel való visszaélés tilalmával, amelyek a tisztességes hatósági eljáráshoz való jog elemi összetevőinek minősülnek. A direkt törvényi felhatalmazás nélkül, annak hiányában végzett közös, összevont ellenőrzések pedig álláspontunk szerint a jogállamiság elvével és a jogbiztonság követelményével is ellentétes helyzetet eredményeznek. Nem felelnek meg a közigazgatási eljárás törvényhez kötöttségének és kiszámíthatóságának, az arányosság, a tényyszerűség, a tisztesség és polgárbarát hozzáállás követelményeinek sem.

Alkotmányossági és törvényességi szempontból különösen aggályos a közös ellenőrzéseknek az az eleme, hogy az ÉMÁSZ, a MIHŐ Kft., valamint a MIVÍZ Kft. munkatársai „kvázi hatóságként” részt vehettek az ellenőrzéseken: ez a Ket. közigazgatási eljárásra vonatkozó, illetve az egyes hatóságok önálló eljárási szabályai-val sem fér össze.

Vizsgálatunk nem támasztotta alá azt sem, hogy az ellenőrzést végző szervek saját hatáskörükben, kizárólag önállóan jártak volna el. A rendelkezésünkre álló

⁴ <https://www.ombudsman.europa.eu/en/resources/historicaldocument.faces/en/10122/html.bookmark> (letöltés időpontja: 2017. 12.18.) The Role of the Ombudsman, In: The European Ombudsman. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2005. 227.

információk alapján az eltérő feladat- és hatáskörrel rendelkező hatóságok ugyanis a közös ellenőrzések során ugyan véletlenszerű összetételben, de adott esetben együttesen tartózkodhattak az ellenőrzött személyeknél. Komoly problémaként merült fel, hogy különböző hatóságok az egyidejűleg lefolytatott ellenőrzések esetében hogyan tudják a saját eljárási szabályukat megfelelően alkalmazni, egymáshoz igazítani, az egyes eljárások eltérő ügyféli jogait megfelelően biztosítani, különös tekintettel a tisztességes eljáráshoz és jogorvoslathoz való jog érvényesülésére.

Nem zárható ki, hogy a Szociális Osztály, a Járási Gyámhivatal munkatársai és a közszolgáltató szervek szakemberei, valamint a közterület-felügyelők egyszerre voltak jelen egy-egy konkrét ellenőrzésen, anélkül, hogy az egymás előtt zajló közös ellenőrzésre jogalapjuk lett volna. Az eljárás szempontjából ugyancsak komoly garanciális aggályokat vet fel, hogy nem vagy csak esetlegesen készültek jegyzőkönyvek az ellenőrzésekről, annak elemeiről. Ezek hiánya vagy esetlegessége, következetlensége nehezítette az események rekonstruálását is.

Az általunk vizsgált összevont, közös hatósági ellenőrzések konkrét lebonyolítása – különös tekintettel arra, hogy a különböző hatóságok egyidejűleg számos eltérő, anyagi jogi és eljárásjogi jogszabály alapján jártak el – a tisztességes hatósági eljáráshoz, a hatékony jogorvoslathoz való joggal, ezekkel összefüggésben pedig a jobbiztonság követelményének sérelmével összefüggő visszás helyzetet eredményezett.

A közterület-felügyelők az idézett törvényi rendelkezések nyomán – összhangban a jogállásukat szimbolizáló elnevezésükkel – a magántulajdonban álló ingatlanokat érintő közös hatósági ellenőrzéseken jogalap hiányában eleve részt sem vehettek volna, azok ugyanis nem minősülnek sem közterületnek, sem az illetékességükbe tartozó területnek.

Osztjuk a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (a továbbiakban: NAIH) álláspontját a tekintetben, hogy a közösségi együttélés alapvető szabályait meghatározó önkormányzati rendelet nem értelmezhető olyan módon, hogy az ellentétes legyen a MÖR tevékenységét, eljárási szabályait meghatározó a közterület-felügyeletről szóló 1999. évi LXIII. törvény (a továbbiakban: Kftv.) rendelkezéseivel. A MÖR az önkormányzati feladatok ellátásban való közreműködése során csak szűk, kivételes esetben léphet be és intézkedhet magánszemélyek ingatlanjaiban. Téves így az az álláspont, hogy maga az önkormányzati rendelet hatalmazza fel a közterület-felügyelőt a rendelet azon előírásainak az ellenőrzésére, amelyek kizárólagosan a lakások és az ingatlanok területére történő belépéssel végezhetőek el.

A Kftv. keretszabályai nem zárják ki tételesen a MÖR közterület-felügyelői számára az „önkormányzat tulajdonában álló vagyontárgyak”, így e körben akár az önkormányzati tulajdonú bérlakások területén való feladatellátást. Ilyen esetben ugyanakkor nem csupán a Kftv., hanem a lakások és helyiségek bérletére, valamint az

elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról szóló 1993. évi LXXVIII. törvény (a továbbiakban: Ltv.) rendelkezéseire is hangsúlyozottan figyelemmel kell lenni. Nem lehet az abban foglalt, a bérlők jogait védő garanciális szabályokat megkerülni vagy kiüresíteni.

Az Ltv. meghatározza, hogy milyen jogok illetik meg és kötelezettségek terhelik a lakásbérlőt, valamint a bérbeadót. Az Ltv. 12. § (4) bekezdése alapján a bérbeadó a rendeltetésszerű használatot, valamint a szerződésben foglalt kötelezettségek teljesítését évente legalább egyszer vagy a szerződésben meghatározottak szerint évente több alkalommal – a bérlő szükségtelen háborítása nélkül – ellenőrzi. A bérlő arra alkalmas időben a lakásba történő bejutást biztosítani, és az ellenőrzést tűrni köteles. Ez a rendelkezés megfelelően irányadó a rendkívüli káresemény, illetőleg a veszélyhelyzet fennállása miatt a lakáson belül szükséges hibaelhárítás elvégzésének biztosítása esetén. Az Ltv. 12. § (5) bekezdése rögzíti, hogy önkormányzati lakás esetén ezen ellenőrzés egy naptári éven belül történő lefolytatásának gyakoriságát önkormányzati rendeletben kell meghatározni. A Lakásrendelet 8. § (4) bekezdése ehhez annyit tesz hozzá, hogy a rendeltetésszerű használatot, illetőleg a lakásbérlői szerződésben foglalt kötelezettségek teljesítését a bérbeadó naptári évenként egyszer, illetőleg szükség szerint több alkalommal jogosult ellenőrizni. Kiemelendő, hogy a rendelet hatálya alá tartozó lakások vonatkozásában a bérbeadó jogkört az Önkormányzat gyakorolja, akinek nevében és képviselőként pedig a MIK Zrt. jár el.

A fenti előírások értelmében a bérbeadó jogainak védelmével és az önkormányzati vagyon körébe sorolt bérlakások rendeltetésszerű használatának meghatározott időnkénti, a bérlő szükségtelen zavarása nélküli, az együttműködésen alapuló ellenőrzésére a MIK Zrt. munkatársai jogosultak, nem pedig a MÖR közterület-felügyelői. A MÖR az önkormányzati feladatok ellátásában való közreműködése során csak igen szűk, kivételes esetben léphet be és intézkedhet az ilyen önkormányzati tulajdonú bérlakások területén: a közös ellenőrzések jellege és volumene alapján ugyanakkor igazolható, hogy e garanciákon a MÖR átlépett.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a MÖR a közös ellenőrzések alkalmával végzett tevékenysége során a hatáskörét és az eljárási lehetőségeit törvénysértő módon, indokolatlanul kiterjesztően, önkényesen értelmezte. E gyakorlat pedig súlyosan sértette a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményét, a tisztességes eljáráshoz való jogot, valamint az érintettek magánszférájához való jogát.

A miskolci közös hatósági ellenőrzésekkel összefüggésben a jogszabályi háttér hiánya és az ellenőrzési jogalap tisztázatlansága mellett az ellenőrzések megvalósítási formái önmagukban is felvetették az alapjogi sérelmek gyanúját. Az ellenőrzések lefolytatásával kapcsolatban azonosítható néhány olyan objektív körülmény, amely nyilvánvalóan félelemkeltő, zaklató jellegű lehet, sértheti az emberi méltóságot, illetve lehetőséget ad a szubjektív jellegű, önkényes jogalkalmazásra:

- kiszámíthatatlan időpontban, előzetes bejelentés nélkül, meglepetésszerűen házról-házra járva, minden ingatlant érintve lefolytatott ellenőrzés a kiválasztott területen;
- a hatóságok, közszolgáltatási szervek munkatársai 20–30 fő, azaz jelentősebb létszámú, csoportos fellépés keretében bonyolítják le az ellenőrzést (még akkor is, ha egy-egy családhoz „csak” 5–6 fő lép be);
- mindenfajta előzmény vagy az ellenőrzést végzők reális fenyegetettsége nélkül a rendvédelmi szervek, a MÖR, a Rendőrség, a Polgárőrség tagjainak folyamatos és állandó jelenléte;
- az ellenőrzések többszöri ismétlése ugyanazon a területen, ugyanazoknál a családoknál.

Emellett a közös ellenőrzések során tapasztalható volt olyan esemény is, amely egyértelműen felvetette a magánszférához fűződő jog sérelmét:

- hatósági személyek közül 5–6 fő az ellenőrzéskor belépett az ellenőrzött állampolgárok közvetlen lakókörnyezetébe;
- az ellenőrzést végző hatóságok, különösen a Szociális Osztály és a Járási Gyámhivatal munkatársai – más ellenőrzést végző szervek jelenlétében – a lakásba belépve a higiéniai állapotok ellenőrzésére hivatkozva belenéztek a hűtőszekrénybe, és ellenőrizték a fürdőszoba, valamint a mellékhelyiség tisztaságát is.

Az ellenőrzésekkel összefüggésben nem hagyható figyelmen kívül, hogy a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény (a továbbiakban: Szocvtv.) 33. § (7) bekezdése nyomán a települési önkormányzat rendeletében az aktív korúak ellátására való jogosultság egyéb feltételeként előírhatja, hogy a kérelem benyújtója, illetve az ellátás jogosultja a lakókörnyezete rendezettségének biztosítására vonatkozó, a rendeletében megállapított feltételeket teljesítse. A lakókörnyezet rendezettségének biztosítása körében a kérelmező vagy jogosult által életvitelszerűen lakott lakás vagy ház és annak udvara, kertje, a kerítéssel kívül határos terület, járda tisztán tartása, az ingatlan állagának és rendeltetésszerű használhatóságának, valamint higiénikus állapotának biztosítására irányuló kötelezettség írható elő. A rendeletben megállapított feltételek teljesítésére a kérelmezőt, illetve a jogosultat megfelelő, de legalább ötnapos határidő tűzésével a járási hivatalnak – az elvégzendő tevékenységek konkrét megjelölésével – fel kell szólítania. A Szoc. Rendelet 18. § (2) bekezdése alapján akkor minősül rendezettnak a lakókörnyezet Miskolcon, ha – többek mellett – a kérelmező által életvitelszerűen lakott lakás vagy ház és az ahhoz tartozó udvar, kert, előkert tiszta, rendezett, rendeltetésszerű használhatósága biztosított, higiénés állapota alapján fertőzésveszély nem áll fenn, illetve a lakás vagy ház vizes helyiségének, illemhelyének rendeltetésszerű használatát, tisztán tartását a kérelmező biztosítja.

Az érintettek magánszférájának védelme szempontjából is alkotmányossági kérdéseket vehet fel a törvényi felhatalmazás, valamint az annak alapján megalkotott helyi szociális rendelet. A Szocvtv. 33. § (7) bekezdésében foglalt felhatalmazó rendelkezés alkotmányossága kapcsán ugyanis az Alkotmánybíróság vizsgálata jelenleg is folyamatban van.

A lakókörnyezet ellenőrzése – a felhatalmazás túlságosan általános és bizonytalan megfogalmazása miatt – szubjektív értékeléshez, önkényes jogalkalmazáshoz vezethet. További probléma a szabályozás kapcsán, hogy nem veszi figyelembe: a támogatásra jogosultak a szociális szempontrendszeről, rászorultságtól független körülmények miatt eshetnek el a megélhetési minimumot biztosító ellátástól.

Felmerülhet továbbá a magánélet és az emberi méltósághoz való jog sérelme azért, hogy a külvilág elől elzárt udvar, a lakásbelső is vizsgálható. A szabályozás lehetőséget teremt a szociális ellátást kérelmezők életmódja, életvezetése, magánszférája önkormányzati ellenőrzésére. Az együttesen zajló hatósági ellenőrzési gyakorlat ugyanakkor mindezeket az elvi szintű alapjogi aggályokat fokozza, még kiszolgáltatottabb helyzetbe hozva az érintetteket. A közös ellenőrzések gyakorlata kapcsán nem pusztán eljárási kérdés az, hogy az eleve igen szenzitív jellegű, a szociális támogatás folyósítása kapcsán vizsgált lakáskörülményeket pontosan kik és mely más hatósági személyek jelenlétében ellenőrzik.

A preventív jelleggel tömegesen, rendészeti biztosítás mellett zajló, így razziaszerű közös hatósági ellenőrzések kellő alkotmányos indok nélkül, szükségtelen módon és aránytalan mértékben korlátozták a többségében rászoruló, hátrányos helyzetű, nagy számban és arányban roma nemzetiségű ellenőrzött személyek magánszférához való jogát.

A közös hatósági ellenőrzések a magánszféra, magánlakás tiszteletben tartásához való jogot sértve álláspontunk szerint lehetőséget teremtettek arra, hogy az eljáró szervek, hatóságok az ellenőrzött állampolgárok életmódját, életvezetését a belső magánszférájukban ellenőrizzék, ezzel összefüggésben szenzitív adatokat gyűjtsenek be, ezek pedig egyenesen vezettek az emberi méltósághoz való joggal összefüggő visszás helyzet kialakulásához. Egy alapjogokat tiszteletben tartó jogállamban nem múlhat az ellenőrzést végző hatóságok, szervek nevében eljáró jogalkalmazók visszafofogságán vagy személyes jóindulatán az, hogy milyen mélységben kívánnak betekinteni az ellenőrzött személyek belső magánszférájába.

Mindezekre figyelemmel megállapítható, hogy a magánlakásokban, házakban végzett közös ellenőrzések során az érintett hatóságok eljáró munkatársai úgy avatkoztak be a jogosult személyek magánszférájába, védett családi és magánéletébe, illetve olyan helyzetet teremtettek, amely az emberi méltósághoz és a magánszférához fűződő joggal, továbbá a jogbiztonság követelményével összefüggő súlyos visszaságot eredményezett.

A NAIH elnökének állásfoglalása nyomán arra is fontos felhívni a figyelmet, hogy az ilyen jellegű közös, összevont hatósági vizsgálati eljárás – a magánszféra védelme körében mind a jogalap, mind pedig a célhoz kötöttség szempontjából – komoly alapjogi aggályokat vet fel az információs önrendelkezési jog szempontjából is. Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (a továbbiakban: Info tv.) 4. § (1) bekezdése garanciális jelleggel rögzíti a tisztességes és törvényes adatkezelés elvét, amelynek számos olyan fontos összetevője van, amelyre az adatkezelő hatóságoknak figyelmet kell fordítaniuk. A MÖR közterület-felügyelőinek a személyes adatok kezelésével óhatatlanul együtt járó ellenőrzései és intézkedései a magáningatlanokban – ahogyan ezt a NAIH elnöke is kiemelte – jogalap és így adatkezelési jogalap szempontjából sem voltak jogszerűek. Magunk is osztjuk a NAIH elnökének álláspontját abban a tekintetben is, hogy a jogsérelem súlyát egyáltalán nem csökkenti az, hogy az ellenőrzések alkalmával szükségeszerű adatkezelés nem volt tartós, hanem azt a MÖR mindig továbbította az eljárásra hatáskörrel rendelkező szervek irányába.

Lényeges itt rámutatnunk továbbá arra is, hogy további jogsértést eredményezett, hogy a magánlakásokban, házakban való egyidejű, együttes és tömeges ellenőrzés során – mivel ennek tényét a MÖR és az Önkormányzat nem tudta megnyugtató módon cáfolni – az ellenőrzést folytató munkatársak olyan személyes, adott esetben különleges adatokat is megismerhettek (akár akaratuk ellenére is), amelyre egyébként nem lettek volna jogosultak. Ezzel szemben az ellenőrzés alá vont személyek azt sem láthatták át, hogy mely szerv, mely személyes adataikat és milyen alapon kívánja ellenőrizni, illetve informálisan rögzíteni.

Mindezek alapján a NAIH jogi álláspontját osztva, megállapítjuk, hogy – a magánszféra tekintetében járulékos jelleggel – az érintett, ellenőrzés alá vont személyek információs önrendelkezési jogával összefüggő visszásságot eredményezett a közös, összevont hatósági ellenőrzési gyakorlat, amely során az abban résztvevő szervek egyes esetekben jogalap nélkül, máskor pedig az adatkezelésre vonatkozó garanciális szabályok megsértésével kezeltek adatokat.

2. A társasházakról szóló törvény kritikája⁵

Az alapvető jogok biztosának hatáskörébe elsődlegesen az egyedi panaszok kivizsgálása tartozik, azonban az egyedi panaszok alapján számos esetben koncepcionális kérdések, jogalkotási és jogalkalmazási anomáliák merülnek fel. Mindezek áttekinthetése, megfelelő módosítása nélkül az egyedi ügyek és visszasságok megismétlődnek.

Az egyik panaszos olyan társasházban él, ahol a földszinti nem lakás céljára szolgáló helyiségben egy pékség nyílt, amely zajos működése révén lehetetlenné teszi a lakók számára a nyugodt pihenést. A társasház lakói a jegyzőhöz fordultak és birtokvédelmi eljárást indítottak. A lakók számára pozitív birtokvédelmi határozatot a pékség bíróságon megtámadta, és azóta is zavartalanul folytatja a tevékenységét, megkeserítve ezzel a lakók életét.

A társasházi törvény 2011. január elsejéig úgy rendelkezett,⁶ hogy a társasház szervezeti-működési szabályzata határozza meg a külön tulajdonban lévő lakás és a nem lakás céljára szolgáló helyiség használatának, hasznosításának szabályait a lakóépület céljának, működésének megfelelően.

A következő szakasz⁷ lakóépület esetén további jogosítványokat biztosított az ott lakók számára a lakhatás nyugalmanak zavartalansága érdekében. A közgyűlés megtilthatta a nem lakás céljára szolgáló helyiség használatának, hasznosítási módjának megváltoztatását, ha az a társasház működését vagy a lakhatás nyugalma zavarta. Engedélyköteles tevékenység esetén a hatóság csak akkor adhatott engedélyt a tevékenységre, ha a hatóság felhívására – harmincnapos határidőn belül – a közgyűlés nem hozott tiltó határozatot. A tiltás helyett feltételt tartalmazó hozzájáruló határozatot is hozhatott a közgyűlés a lakhatás nyugalma, így különösen, a zaj- és rezgésvédelem, illetőleg a lakókörnyezetet veszélyeztető más tevékenység megelőzése érdekében.

⁵ AJB-7629/2013. sz.

⁶ 17. § (1) A szervezeti-működési szabályzat meghatározza a külön tulajdonban lévő lakás, illetőleg nem lakás céljára szolgáló helyiség használatának, hasznosításának szabályait a lakóépület céljának, működésének megfelelően.

⁷ 18. § (1) Lakóépület esetén a társasház közgyűlése megtilthatja a külön tulajdonban lévő nem lakás céljára szolgáló helyiség használata, hasznosítása módjának megváltoztatását, ha az a társasház működését vagy a lakhatás nyugalma zavarná.

(2) Ha a lakóépületben lévő nem lakás céljára szolgáló helyiség megváltoztatott használata jogszabályban meghatározott engedélyhez kötött tevékenységhez szükséges, az engedély akkor adható ki, ha a hatóság felhívására – harmincnapos határidőn belül – a közgyűlés nem hozott tiltó határozatot.

(3) A közgyűlés a nem lakás céljára szolgáló helyiség megváltoztatott használatához a lakhatás nyugalma – így különösen: a zaj- és rezgésvédelem, illetőleg a lakókörnyezetet veszélyeztető más tevékenység megelőzése – érdekében az erre vonatkozó külön jogszabályok előírásainak figyelembevételével kikötött feltételt tartalmazó hozzájáruló határozatot is hozhat.

A társasházi törvény 2011. január 2-án hatályba lépett módosításának⁸ eredményeként jelentősen megváltozott a külön tulajdonnal kapcsolatos jogok és kötelezettségek szabályozása.

A jelenleg hatályos társasházi törvény 17. § (1) bekezdés a) pontja szerint a társasház szervezeti-működési szabályzata már csak a külön tulajdonban lévő lakás használatának, hasznosításának szabályait határozhatja meg a lakóépület rendeltetésének megfelelően. Emellett a 17. § (1) bekezdés b) pont úgy rendelkezik, hogy a szervezeti-működési szabályzat megtilthatja a nem lakás céljára szolgáló helyiség használatát és hasznosítását vagy meghatározhatja használatának és hasznosításának szabályait, ha a szerencsejáték szervezéséről szóló törvény hatálya alá tartozó, illetőleg szexuális vagy erotikus szolgáltatásra irányuló tevékenységet kívánnak folytatni, valamint, ha szexuális terméket és segédeszközt kívánnak árusítani vagy forgalmazni.

Jelentősen módosultak a 18. § rendelkezései is. A 18. § (1) bekezdésébe⁹ foglalt főszabály szerint nem kell a közgyűlés hozzájáruló határozata a lakóépület külön tulajdonban álló nem lakás céljára szolgáló helyiségének megváltoztatott használatához. Az általános szabály alól a (3) bekezdés fogalmazza meg a kivételeket. Eszerint *„A (2) bekezdés szerinti esetben a hatóság felhívására a közgyűlés – harmincnapos határidőn belül meghozott – határozattal a) a 17. § (1) bekezdés b) pontjában foglalt feltételek fennállása esetén – a szervezeti-működési szabályzat rendelkezéseivel és az erre vonatkozó külön jogszabályokkal összhangban – megtilthatja a külön tulajdonban lévő nem lakás céljára szolgáló helyiség használata, hasznosítása módjának megváltoztatását, vagy meghatározhatja használatának és hasznosításának feltételeit, b) a lakhatás nyugalma – így a zaj- és rezgésvédelem, valamint a lakókörnyezetet veszélyeztető más tevékenység megelőzése – érdekében a használat, hasznosítás módjának megváltoztatását megtilthatja vagy ahhoz az erre vonatkozó külön jogszabályok előírásainak figyelembevételével kikötött feltétellel is hozzájárulhat. A határozatnak tartalmaznia kell a lakhatás nyugalma zavaró magatartások részletezését és ennek alapján a közgyűlési döntés indokolását.”*

Tekintettel arra, hogy a 18. § (3) bekezdés visszautal ugyanezen szakasz (2) bekezdésében foglaltakra, fontos megvizsgálni ezen bekezdés rendelkezéseit. Eszerint, *„Ha a lakóépület külön tulajdonban álló nem lakás céljára szolgáló helyiségének megváltoztatott használata jogszabályban meghatározott telepengedély-köteles tevékenységhez vagy kizárólag üzletben forgalmazható termék (üzletköteles termék) for-*

⁸ 2010. évi CLXXVII. törvény a társasházakról szóló 2003. évi CXXXIII. törvény módosításáról.

⁹ 18. § (1) A lakóépület külön tulajdonban álló nem lakás céljára szolgáló helyiségének megváltoztatott használatához – a (3) bekezdés a) pontjában foglalt kivétellel, illetve a (3) bekezdés b) pontja szerinti eltéréssel – a közgyűlés hozzájáruló határozata, és az engedélyhez kötött építési munkák esetén a 21. § (1) bekezdés rendelkezésének alkalmazása nem szükséges.

galmazására szolgáló üzlet üzemeltetésére jogosító működési engedélyhez kötött tevékenységhez szükséges, a hatóság az engedélyről a (3) bekezdés szerinti – határidőben meghozott – közgyűlési határozat figyelembevételével dönt, feltéve, hogy a határozatban foglaltak az engedélyezés során alkalmazandó jogszabályokat nem sértik.”

A 18. § (3) bekezdés rendelkezése tehát úgy foglalható össze, hogy – a korábbi szabályozáshoz képest – csak a telepengedély-köteles tevékenység, valamint üzlet-köteles termék forgalmazása esetén dönthet a hatóság felhívására a közgyűlés határozattal a tevékenység folytatásáról, amennyiben a szerencsejáték szervezéséről szóló törvény hatálya alá tartozó tevékenységet, illetőleg szexuális vagy erotikus szolgáltatásra irányuló tevékenységet kívánnak folytatni, valamint, ha szexuális terméket és segédeszközt kívánnak árusítani vagy forgalmazni.

Ez a rendelkezés nincs összhangban a 17. §-ban foglaltakkal, hiszen a 17. § (1) bekezdés b) pontja szerint a szervezeti és működési szabályzat rendelkezhet arról, ha a külön tulajdonban álló nem lakás céljára szolgáló helyiségben a szerencsejáték szervezéséről szóló törvény hatálya alá tartozó, illetőleg szexuális vagy erotikus szolgáltatásra irányuló tevékenységet kívánnak folytatni, valamint, ha szexuális terméket és segédeszközt kívánnak árusítani vagy forgalmazni.

Megállapítottam, hogy a társasházi törvény 18. § (2) és (3) bekezdéseinek rendelkezései nincsenek összhangban a 17. § (1) b) pontjának szabályaival, a külön tulajdonban álló nem lakás céljára szolgáló helyiség használatához való hozzájárulással kapcsolatos jogi szabályozás nem egyértelmű, nem koherens, ami a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményét sérti.

A társasház a közös tulajdon egy speciális alakzata, így arra a társasházi törvény előírásai mellett a Ptk. rendelkezéseit is alkalmazni kell.

A társasházi törvény 16. §-a kimondja, hogy a tulajdonostársat külön tulajdona tekintetében megilleti a birtoklás, a használat, a hasznok szedése és a rendelkezés joga; a tulajdonostárs e jogait azonban nem gyakorolhatja a többi tulajdonostárs joga és törvényes érdeke sérelmével. Ezt erősíti meg a Ptk. 140. § (1) bekezdés rendelkezése is, amely szintén a tulajdonosok egyenlőségét, egyenrangúságát hangsúlyozza és kimondja, hogy a tulajdonostársak mindegyike jogosult a dolog birtoklására és használatára; e jogot azonban az egyik tulajdonostárs sem gyakorolhatja a többiek jogainak és a dologhoz fűződő törvényes érdekeinek sérelmére.

A társasházi törvény 2010. évi módosításának egyik célja a vállalkozások segítése volt. Ez azonban nem történhet – sem a társasházi törvény, sem a Ptk. szerint – a lakástulajdonnal rendelkező társtulajdonosok sérelmére. A tulajdonostársakat azonos jogok illetik meg és azonos kötelezettségek terhelik függetlenül attól, hogy lakás vagy nem lakás céljára szolgáló tulajdonnal rendelkeznek.

A tulajdonhoz és a vállalkozáshoz való jog ütközése tekintetében az alábbiakra hívom fel a figyelmet. Az Alkotmánybíróság határozataiban mind a két joggal

kapcsolatban kifejtette, hogy nem korlátozhatatlan. A tulajdon használatát, az általános érdek által szükségessé tett mértékben törvénnyel lehet szabályozni. Emellett a vállalkozáshoz való jog alkotmányos tartalmáról az Alkotmánybíróság leszögezte, hogy a vállalkozás joga a foglalkozás szabad megválasztásához való alkotmányos alapjog egyik aspektusa, annak egyik, a különös szintjén történő megfogalmazása. A vállalkozás joga annyit jelent – de annyit alkotmányos követelményként feltétlenül –, hogy az állam ne akadályozza meg, ne tegye lehetetlenné a vállalkozóvá válást. A vállalkozás jogától különböző kérdés az, hogy a vállalkozó milyen közgazdasági feltételrendszerbe lép be.

Fel kívánom hívni a figyelmet arra, hogy az esetek többségében a társasházak fő funkciója a lakás, az otthon biztosítása. A hivatalomhoz érkezett panaszok azt mutatják, hogy amennyiben az elsősorban lakhatás céljára szolgáló épületben a lakófunkcióval vegyítve termelő, szolgáltató funkció is megjelenik, az az esetek többségében konfliktus kialakulását eredményezi. Álláspontom szerint a törvénynek elsősorban a konfliktusok megelőzésére kellene törekednie, illetve a társasházak lakóit kellene védeni az otthonok nyugalma zavaró hatásokkal szemben.

Fontos kiemelni, hogy a jelenleg hatályos társasházi törvény 2004. január elseji hatályba lépésekor sokkal nagyobb védelmet biztosított a lakások tulajdonosainak a nem lakás céljára szolgáló helyiségek tulajdonosaival, illetve használóival szemben. Amint azt korábban már idéztem, a 18. § (1) és (3) bekezdés szerint a közgyűlés a nem lakás céljára szolgáló helyiségekben végzendő tevékenységet megtilthatta vagy feltételt tartalmazó hozzájáruló határozatot is alkothatt a lakhatás nyugalma, így különösen, a zaj- és rezgésvédelem, illetőleg a lakókörnyezetet veszélyeztető más tevékenység megelőzése érdekében. A 19. § (1) bekezdés szerint a közösség a 18. § (1) és (3) bekezdésében említett közgyűlési határozatot az összes tulajdoni hányad szerinti – a közvetlenül érintett szomszédos tulajdonostársak legalább kétharmadának igenlő szavazatát is magában foglaló – legalább egyszerű szavazattöbbséggel alapította meg. Először 2009. szeptember 30-tól könnyítettek, lazítottak ezen a szabályozáson úgy, hogy az a közvetlenül érintett tulajdonostársakra vonatkozó korlátozást már nem tartalmazta, azt csak a társasház szervezeti- és működési szabályzata írhatta elő.

A korábbi rendelkezésekhez képest a jelenleg hatályos társasházi törvény szerint csak a 18. § (2) bekezdésében meghatározott feltételek (telepengedély-köteles tevékenység, üzletköteles termék) esetén vizsgálható, hogy a lakhatás nyugalma (18. § (3) bekezdés b) pont) nem zavarja-e a külön tulajdonban álló nem lakás céljára szolgáló helyiség használata. Erre a korlátozásra, megszorításra a 2010. évi törvény módosítás részletes indokolása nem ad semmilyen magyarázatot: „*Főszabály szerint a használat módjának megváltoztatásához nem szükséges a társasház hozzájáruló nyilatkozata. Ugyanakkor a társasház a lakóépület rendeltetésének megfelelően meg-*

tilthatja a nem lakás céljára szolgáló helyiség használatát és hasznosítását vagy meghatározhatja használatának és hasznosításának szabályait, ha az ilyen helyiségben a szerencsejáték szervezéséről szóló törvény hatálya alá tartozó, illetőleg szexuális vagy erotikus szolgáltatásra irányuló tevékenységet kívánnak folytatni, valamint, ha szexuális terméket és segédeszközt kívánnak árusítani vagy forgalmazni. A közgyűlés a nem lakás céljára szolgáló helyiség megváltoztatott használatához a lakhatás nyugalma – így különösen: a zaj- és rezgésvédelem, illetőleg a lakókörnyezetet veszélyeztető más tevékenység megelőzése – érdekében az erre vonatkozó külön jogszabályok előírásainak figyelembevételével kikötött feltételt tartalmazó hozzájáruló, vagy tiltó határozatot is hozhat, amelynek azonban tartalmaznia kell a lakhatás nyugalma tartalmát tartalmazó magatartások részletezését és indokolását.”

3. Közterületi rendezvények zajterhelése¹⁰

Az alább hivatkozott ügyek részleteit nem mutatom be, csupán a panaszban szereplő legfontosabb körülményeket ismertetem. Az AJB-5541/2012. ügyben a két kisgyermeket nevelő panaszos arról tájékoztatott, hogy Komáromban egy liget mellett élnek. A ligetben évente több alkalommal tartanak rendezvényeket, melynek színpadát a panaszos hálószerűjéről kb. 50 méter távolságban építik fel. A tavalyi évben több rendezvény is napokon keresztül éjfélig, olykor hajnalig tartott, így a hangosítás miatt nem tudtak éjszaka pihenni. Pár nap után arra kényszerült a család, hogy a rendezvény idejére elköltözzenek a gyerekekkel, mert sem a rendőrség, sem a megkezesített jegyző nem tudott intézkedni.

Az AJB-6495/2012. ügy panaszosa a Budai Várban rendezett koncertek zajterhelését, illetve azok időpontját sérelmezte. A beadvány szerint az elmúlt években egyre gyakoribbá vált, hogy a Budai Vár oroszlános udvarában, valamint a Galéria előtti téren éjszakába nyúló koncerteket rendeznek. Az I. kerületi rendőrség arról tájékoztatta a panaszost, hogy a rendezvények szervezői mindig engedéllyel rendelkeznek, ezért nem áll módjukban beavatkozni. A jegyző hatáskörének hiányára hivatkozott, valamint arra, hogy a Budai Várpalota a Magyar Állam tulajdonában van, így az önkormányzat nem korlátozhatja a rendezvények számát.

Az AJB-7553/2012. ügyben egy pécsi panaszos a 2012. szeptember 21–30. között megtartott Bor- és Pezsgőfesztivál során tapasztalt „túlerősített koncertek” elviselhetetlen hangerejét kifogásolta. Az éjfélig, de többnyire fél kettőig tartó, ablakokat

¹⁰ AJB-6758/2012. sz.

rezegtető műsorok 10 napig teljesen ellehetetlenítették a környéken lakók éjszakai pihenését. A panaszos sérelmezi, hogy a helyi zajvédelmi rendelet szigorú előírásokat tartalmaz az utcai zenélésre és éneklésre, valamint a kiskerti gépek használatára vonatkozóan, de a tíz éjszakán át tartó hangosított zenés rendezvény zajhatásai vonatkozásában azonban teljesen tehetetlennek bizonyult az önkormányzat. Sajnálatos módon a panaszos tartósan beteg gyermeke a rendezvény ideje alatt epilepsziás rohamot is kapott.

A panaszos a XVII. kerületi Önkormányzat által szervezett egész napos rendezvények zajhatását sérelmezi az AJB-3056/2013. ügyben. A lakóépületek közvetlen közelében felépített nagyszínpadon tartott pop- és rockkoncertek idején a lakások ablakai rezegnek, és a lakók egymás szavát sem hallják a dübörgő zenétől. A panaszos évek óta hiába kezdeményezi a rendezvény más helyszínen történő megrendezését, sem a kerületi, sem a zenés táncos rendezvényt engedélyező X. kerületi Önkormányzat nem tesz eleget ennek a kérésnek.

A Nyáregyháza Fesztivál zajterhelése miatt fordult a Hivatalhoz az AJB-6453/2013. ügyben a panaszos. Már harmadik éve kénytelen elviselni a lakóházától nem egészen 10 méterre megépített színpadon zajló zenei rendezvényt, melynek keretében 2013. szeptember 6-án 15 órától másnap fél háromig tartottak a zenés műsorok, majd 7-én 19 órától másnap fél négyig. A panaszos 2012-ben birtokvédelmi kérelmet terjesztett elő a jegyzőnél annak érdekében, hogy a színpad építését nappali időszakban végezzék és csak egy éjszakára engedélyezzék a 22 óra utáni zeneszolgáltatást.

Végül az AJB-4904/2013. ügyben egy felső-gödi panaszos a strandnál található két szabadtéri színpad zenés műsorainak zajterhelését kifogásolta. A nyári szezonban – a jegyzőhöz benyújtott panaszok ellenére – folyamatosan növekszik a hétfégi zenés rendezvények száma. Az idei évben már 15 éjszakai mulatságra invitálták az érdeklődőket a helyi újságban. A lakók kérését figyelmen kívül hagyva, 2013-ban 3 alkalommal pénteken és szombaton is tartottak éjszakába nyúló zenés rendezvényeket.

Előljáróban szükséges a zajterheléssel járó közterületi rendezvényekkel kapcsolatos fogalmak feltérképezése, a jelenleg hatályos jogszabályi háttér áttekintése. Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény (a továbbiakban: Étv.) definíciója alapján közterületnek minősül a közhasználatra szolgáló minden olyan állami vagy önkormányzati tulajdonban álló földterület, amelyet az ingatlan-nyilvántartás ekként tart nyilván.

A Kftv. 27. § a) pontja alapján, közterület a közhasználatra szolgáló minden olyan állami vagy önkormányzati tulajdonban álló terület, amelyet rendeltetésének megfelelően bárki használhat, ideértve a közterületnek közútként szolgáló és a magánterületnek a közforgalom számára a tulajdonos (használó) által megnyitott és kijelölt részét, továbbá az a magánterület, amelyet azonos feltételekkel bárki használhat.

A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (a továbbiakban: Szabs. tv.) 31. § (3) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a törvény alkalmazásában közterület a közhasználatra szolgáló minden olyan magán-, állami vagy önkormányzati tulajdonban álló terület, amely mindenki számára korlátozás nélkül igénybe vehető, ideértve a közterületnek közütként szolgáló és a magánterületnek a közforgalom elől el nem zárt részét.

Az eltérő fogalmakból származó jogbizonytalanságot már a Jövő Nemzedékek Biztosa jelentésében elemezte és az alábbiakra hívta fel a figyelmet: „Többször előfordul ugyanis, hogy egy szabadtéri rendezvényt magánterületen rendeznek meg, amit azonban a tulajdonos részben, vagy teljes mértékben a közforgalom számára megnyitott, így a terület a Kftv. szerint közterületnek minősül, míg az Étv. szerint továbbra sem.”.

A környezeti zaj és rezgés elleni védelem egyes szabályairól a környezeti zaj és rezgés elleni védelem egyes szabályairól szóló 284/2007. (X. 29.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Zr.) rendelkezik, és azon tevékenységre, létesítményre vonatkozik, amelyek környezeti zajt, illetőleg rezgést okoznak vagy okozhatnak. A Zr. általános szabályként előírja, hogy tilos védendő környezetben veszélyes mértékű¹¹ környezeti zajt vagy rezgést okozni; ezen túl zajforráscsoportok (üzemi, szabadidős, építési, közlekedési, egyéb) szerint állapít meg speciális szabályokat.

Tekintettel arra, hogy a szabadtéri rendezvényeken többnyire kulturális, szórakoztatási, vendéglátó vagy sporttevékenységet végeznek, s a zajhatások ezen tevékenységgel összefüggésben alkalmazott gépekből, berendezésekből és az ott tartózkodók viselkedéséből erednek, a működés során keletkezett zajt a Zr. rendszerében szabadidős zajforrásokként kell kezelni.

A szabadidős zajforrások kezelésének lehetőségét megteremti a Zr. azáltal, hogy határérték-túllépés esetén a zajforrás üzemeltetőjét intézkedési terv benyújtására kötelezi a hatóság, és annak jóváhagyásakor – határidő tűzésével – az intézkedések megvalósításának kötelezettségét előírja. Ha az üzemeltető az intézkedési tervet kijelölt határidőre nem vagy csak részben hajtja végre, illetve a zaj az intézkedések ellenére is túllépi az előírt határértéket a környezetvédelmi hatóság a tevékenységet: 1–6 dB túllépés között korlátozza, 7–10 dB túllépés között felfüggeszti, 10 dB túllépés felett megtiltja.

¹¹ A veszélyes mértékű zaj tehát az olyan környezeti zaj, amely meghaladja a külön jogszabályban megállapított zajszennyezettség, illetőleg zajkibocsátás a hatóság által az üzemelés megkezdése előtt megállapított megengedett határértékét. Emellett veszélyes mértékűnek kell tekintetni azokat a szabadidős zajforrástól származó zajokat is, amelyekre jellegükből adódóan határértéket megállapítani nem lehet, mert azonos körülmények között nem ismételhetők és érzékszervi észleléssel megállapíthatóan a hatásterületen élő lakosság nyugalmát zavarják.

A környezeti zaj- és rezgésterhelési határértékek megállapításáról szóló 27/2008. (XII. 3.) KvVM–EüM együttes rendelet (a továbbiakban: Zhr.) a szabadidős zajforrások körén belül külön szabályozást rögzít a kulturális fesztiválok vonatkozásában. A Zhr. 2. § (4) bekezdése alapján, a június 1. és szeptember 15. közötti időszakban megrendezésre kerülő, egybefüggően több, de legfeljebb nyolc napon át tartó kulturális fesztiválok esetében e rendelet alkalmazása során a nappali időszakon a 6:00 és 23:00 közötti időszakot, éjjeli időszakon a 23:00 és 6:00 közötti időszakot kell érteni, és a zajtól védendő valamennyi területen a terhelési határérték nappali időszakban 65 dB, éjjeli időszakban 55 dB.

A Zhr. a kulturális fesztivál fogalmát nem határozza meg, ezért a szabályozás bizonytalanságot teremt a jogalkalmazás során.

Kiemelendő, hogy a Zr. hatálya az 1. § (2) bekezdés rendelkezése szerint nem terjed ki a közterületi rendezvényekre. A Zr. hatályának szűkítése miatt, az önkormányzatok számára nem egyértelmű a Zhr.-ben megállapított határértékek alkalmazhatósága a közterületen megrendezett fesztiválok és rendezvények zajkibocsátása vonatkozásában, mint ahogy az sem, hogy ki és milyen szabályozás alapján jogosult/köteles eljárni.

Jogalkalmazási bizonytalanságot eredményez, – és ezáltal sérti a jogbiztonság követelményét – hogy a Zhr.-ben nincs egyértelműen meghatározva, hogy a határértékek alkalmazhatók-e azon eljárásokban, amelyek nem tartoznak a Zr. tárgyi hatálya alá.

A közterületi rendezvények zajhatásaira vonatkozó központi szabályozás hiánya szintén sérti a jogbiztonság követelményét és egyúttal az egészséges környezethez fűződő jogot is.

A 23/2011. (III. 8.) Korm. rendelet a zenés, táncos rendezvények biztonságosabbá tételéről (a továbbiakban: Ztr.) definíciója alapján, zenés, táncos rendezvény a rendszeresen vagy meghatározott alkalomból, illetve időpontban tartott, nyilvános, nem zártkörű, válogatott lemezbemutató vagy élő előadás útján nyújtott zeneszolgáltatást főszolgáltatásként nyújtó rendezvény, amelyen a részvételhez nem kell megváltott ülőhellyel rendelkezni.

A Ztr. hatálya kiterjed azokra a zenés, táncos rendezvényekre, amelyeket a szabadban tartanak és a rendezvény időtartama alatt várhatóan lesz olyan időpont, amelyen a résztvevők létszáma az 1000 főt meghaladja (a továbbiakban: szabadtéri rendezvény).

Zenés, táncos rendezvény csak rendezvénytartási engedély (a továbbiakban: engedély) birtokában tartható. Az engedély nem mentesíti az engedély jogosultját a tevékenység végzéséhez, illetve a meghatározott termékek forgalmazásához szükséges további, külön jogszabályban meghatározott feltételek teljesítése alól. Az engedélyt a zenés, táncos rendezvény helye szerinti települési, Budapesten a kerületi önkormányzat jegyzője, a Fővárosi Önkormányzat által közvetlenül igazgatott terület te-

kintetében a fővárosi főjegyző adja ki. Az engedély iránti kérelem elbírálásának ügyintézési határideje 20 nap.

Álláspontom szerint, a zenés, táncos rendezvények közterületen történő megrendezése esetén – kifejezetten felhatalmazó önkormányzati rendelet hiányában – a jegyző semmilyen hatáskörrel nem rendelkezik a rendezvény zajvédelmi szempontú vizsgálatára, hiszen a Zr. hatálya nem terjed ki a közterületi rendezvényekre, ezáltal a hatáskört biztosító jogi szabályozás sem vonatkozik a jegyzőre.

Márpedig a Ket. 19. § (1) bekezdése alapján, a hatóság hatáskörét – a hatósági eljárás körébe tartozó ügyfajta meghatározásával – jogszabály állapítja meg, és a 22. § (1) bekezdés szerint, a hatóság a joghatóságát – ezzel összefüggésben az alkalmazandó jogot –, valamint hatáskörét és illetékességét az eljárás minden szakaszában hivatalból köteles vizsgálni.

A Ket.-szabályozás alapján annak érdekében, hogy a jegyző közterületi rendezvények esetén zajvédelmi szempontból, akár az engedélyezés során, akár később az ellenőrzés alkalmával felléphessen, nem „rálátással”, hanem hatáskörrel kell rendelkeznie, melyet csak jogszabályban lehet meghatározni.

Aggályosnak tartom, hogy a Kormány a rendelet módosításával a közterületen megrendezett zenés, táncos rendezvények zajterhelését – megfelelő önkormányzati rendelet hiányában – szabályozatlanul hagyta. A zajvédelmi kérdések megítélésére hatáskörrel rendelkező hatóság részvétele és a környezeti érdekek megfelelő képviselete az eljárásban – a már korábban kifejtett körülményekre tekintettel – mindenképpen indokolt és az egészséges környezethez való jog érvényesülését szolgálja.

Az előzőekkel kapcsolatban felhívom a figyelmet az Alkotmánybíróság korábban már idézett környezetvédelmi alaphatározatára, amelyben nemcsak nemet mond a környezet elért védelmi szintjétől való visszalépésre, a környezetromlás kockázataira, hanem az állami intézkedések tartalmára is nevesít egy fontos szempontot: az államnak elsősorban olyan jogintézményeket kell alkalmaznia, amelyek a megelőzést, s nem az utólagos szankcionálást szolgálják, hiszen a visszafordíthatatlan károk utólagos retorziója nem tudja helyreállítani az eredeti állapotot.

Utalnék arra is, hogy a közterület-használat illetve a zenés, táncos rendezvények engedélyezése nem biztosít olyan jogilag szabályozott eljárási rendet, amelynek keretében a rendezvény környezeti hatásaival érintett szomszédok mint az eljárásban részt vevő ügyfelek a jogos érdekeiket érvényesíthetnék. A jegyző rendelkezésére álló jogi eszközök hiánya pedig ellehetetleníti a hatékony fellépést a túlhangosított és a bejelentett zárási időpontot meghaladó zenés, illetve hangosított rendezvénnyel szemben.

Központi szabályozás hiányában a közterületi rendezvények zajterhelése kezelésének letéteményesei a települési, a Fővárosban a kerületi önkormányzatok. A helyi rendeletek hivatottak meghatározni a rendezvények engedélyeztetésének szabályait,

az eljáró hatóságot, kidolgozni az eljárás, a jogorvoslat rendjét, valamint kialakítani a szabályok megszegőivel szemben alkalmazható szankciók rendszerét.

Problémaként jelentkezik, hogy a közterület használatból származó környezeti hatásokat elszenvedni kénytelen szomszédok hogyan érvényesíthetik az egészséges környezettel kapcsolatos jogos érdekeiket.

A jegyzők tájékoztatása szerint a közterület-használati engedélyekben gyakran „felhívják a szervező figyelmét” a környéken élők nyugalmanak tiszteletben tartására. Sajnálatos módon az ilyen felhívás alkalmatlan a kívánt hatás elérésére, hiszen a figyelmen kívül hagyása semmilyen jogkövetkezménnyel nem szokott jární. A vizsgált esetek elemzéséből kitűnik, hogy a használati megállapodások az egészséges környezethez fűződő alkotmányos jogok érvényre jutását nem szolgálják. Inkább arra alkalmasak, hogy a rendezvényszervezők hivatkozzanak a meglétükre, és ezáltal a zavaró zajhatás ellenére a hatóságok nem tudnak eljárni.

Kérdésként merül fel, hogy a közterület átengedés során érvényesül-e a jogorvoslati jog? Figyelemmel arra, hogy a polgári jogi szerződésben a hatásviselők nem jogalanyok, így jogorvoslati lehetőségük sincs. A környező lakosok érdekeiket egyedül a hatósági eljárásban tudják érvényesíteni, ahol hatásviselőként ügyféli jogokat kaphatnak, és sérelmes döntés esetén fellebbezéssel élhetnek.

Annak ellenére, hogy az előzetes engedélyezés útján a kialakuló környezeti konfliktusok megelőzhetők vagy mérsékelhetők lennének, a jegyző rendelkezésére álló eszközök rendkívül korlátozottak. Az egyedi ügyekben nyert tapasztalat azt mutatja, hogy a már megkezdett rendezvény felfüggesztése vagy korlátozása sokkal nagyobb nehézségekbe ütközik, mintha a szervezők az érintett lakosokkal és a hatósággal egyeztetve, valamennyi érdek figyelembevételével, előzetesen alakítanák ki a rendezvénynek a lakosság számára is elfogadható körülményeit.

Bár az Alapvető Jogok Biztosának AJB-872/2012. számú jelentése részletesen tartalmazza, továbbra is szükséges hangsúlyozni, hogy az egészséges környezethez való jog érvényesítésének eszközei nem kizárólagosan a közigazgatási jog által szabályozott körbe tartoznak. A közigazgatási intézményrendszer keretein kívül az állampolgároknak lehetőségük van arra, hogy a polgári jog eszközeivel is elősegítsék a közterületi rendezvények zavaró hatásainak csökkentését. A polgári jogi eszközök azonban csak a jövőre nézve jelenthetnek megoldási lehetőséget, mert egy zajos közterületi rendezvény leállítására sem a jegyző, sem a bíróság nem rendelkezik hatáskörrel. Az évente ismétlődő rendezvények esetében viszont korlátozásokat vezethet be a jegyző vagy a bíróság. Fontos hangsúlyozni tehát, hogy a zaj miatt keletkező problémák – a zaj- és rezgésvédelmi jogszabályokban foglaltakon túl – a birtokvédelmi eszközökkel is orvosolhatók.

A Ptk. 100. §-a szerint a tulajdonos a dolog használata során köteles tartózkodni minden olyan magatartástól, amellyel másokat, különösen szomszédjait szükség-

telenül zavarná, vagy amellyel jogaik gyakorlását veszélyeztetné. A Ptk. fent idézett rendelkezése a szomszédjog, valamint a tulajdonjog gyakorlásának általános magatartásszabálya, amely a tulajdon használata és a környezet védelme összhangját állítja középpontba.

A birtokvédelem másik eszköze a Ptk. 191. §-ban szabályozott sajátos eljárás, amelynek lefolytatása részben a közigazgatási szervek, részben a bíróság feladata. A Ptk. 191. §-a szerint, akit birtokától megfosztanak vagy birtoklásában zavarnak, a jegyzőtől egy éven belül kérheti az eredeti birtokállapot helyreállítását vagy a zavarás megszüntetését. A jegyző az eredeti birtokállapotot helyreállítja, és a birtoksértőt e magatartásától eltiltja, kivéve, ha nyilvánvaló, hogy az, aki birtokvédelemért folyamodott, nem jogosult a birtoklásra, illetőleg birtoklásának megzavarását túrni volt köteles. Határozatot hozhat továbbá a jegyző a hasznok, károk és költségek kérdésében is. A jegyző határozata ellen államigazgatási úton jogorvoslatnak helye nincs; a birtoklás kérdésében hozott határozatot három napon belül végre kell hajtani.

A jegyző határozata ellen polgári jogi úton van helye jogorvoslatnak, a Ptk. 192. §-a szerint az a fél, aki a jegyző határozatát sérelmesnek tartja, a határozat kézbesítésétől számított tizenöt napon belül a bíróságtól kérheti a határozat megváltoztatását. A bíróság itt nem a jegyző eljárásának és határozatának a jogszerűségét vizsgálja, hanem a polgári jogi jogvita felől dönt.

A Ptk. azok számára, akik elmulasztják az államigazgatási eljárás megindítására nyitva álló határidőt, lehetővé teszi, hogy közvetlenül a polgári bíróságon érvényesítsék az eredeti birtokállapotra irányuló igényüket. A Ptk. 192. §-a szerint a birtokos az eredeti birtokállapot helyreállítását vagy a zavarás megszüntetését egy év eltelte után közvetlenül a bíróságtól kérheti. A birtokos közvetlenül a bírósághoz fordulhat akkor is, ha az ügyben a birtokláshoz való jogosultság is vitás. A bíróság a birtokperben a birtokláshoz való jogosultság alapján dönt.

A birtokháborítás megvalósulhat a határértéket el nem érő, de az adott jogviszonyban zavarónak minősülő magatartással is. Az eljáró hatóságnak ugyanakkor figyelemmel kell lennie arra, hogy a birtokos a zavarást köteles-e túrni. A jegyző határozatát elsősorban a birtokháborító magatartástól való eltiltás, illetve az eredeti állapot helyreállítása vonatkozásában hozza meg.

A tényállásokban hivatkozott AJB-6453/2013. számú ügyben a panaszos élt a birtokvédelem lehetőségével. A jegyző a kérelem alapján, a színpad építését a napali időszakra korlátozta, de az éjszakai megítélési időbe nyúló zenei szolgáltatás lecsökkentése iránti igényt elutasította.

Amint arra fentebb már utaltam, a polgári jogviszonyok megsértése – például a nyugodt birtoklás jogának sérelme – megvalósulhat a határértéket el nem érő, de az adott jogviszonyban zavarónak minősülő magatartással is. Fentiek alapján a környezetvédelmi igények kikényszerítésének fontos és hatékony eszköze lehet a polgári jogi

fellépés is, ez azonban nem helyettesítheti a közigazgatási jogi eszközök igénybevételének lehetőségét.

A vizsgálatom során feltárt, a jogbiztonság követelményét sértő hiátusok, a közterületi rendezvények által okozott zajterhelés szempontjából is megerősítik annak szükségszerűségét, hogy a közterület-használattal kapcsolatos önkormányzati hatáskörök, az eljárás, ellenőrzés, és szankcionálás kérdései központi szabályozásban kerüljenek rögzítésre.

Álláspontom szerint az egészséges környezethez való jogból fakadó intézményvédelmi kötelezettsége gyakorlása során az állam nem tekinthet el a nem folyamatosan jelentkező zajterhelés elleni védelem kidolgozásától. A vizsgálat keretében bemutatott panaszok sorában több olyan eset is felmerült, ahol az átmeneti kellemetlenség kategóriáját jelentősen meghaladta a kifogásolt zajterhelés. A Nyáregyházi Fesztivál esetében figyelemre méltó, hogy a rendezvény színpada, a lakóháztól mindössze 9,7 (!) méterre épült fel. Így 2012. szeptember 6–8. között a rendezvény előkészítése és megtartása 3 teljes éjszakai pihenési-alvási időszakát vette el a kora hajnalban dolgozni induló panaszosoknak. Három éjszakai megvonás a panaszosok esetében egészségügyi kockázattal jár. Az előadásból kiderült, hogy az alváshiány már rövid távon is ingerlékenységet, vérnyomás- és pulzusszám-emelkedést okoz, és jelentősen megnöveli a reakcióidőt.

A pécsi panaszos esetében tartósan beteg gyermekénél nem zárható ki, hogy az epilepsziás roham kialakulásában a zajterhelés miatti alváshiány is szerepet játszott.

A gödi panaszosok esetében jól megfigyelhető, hogy a nyári időszakban az évek során egyre emelkedett az éjszakába nyúló zenés rendezvények száma. A 2013-as nyári szezonban lényegében minden hétvégén számolni kellett a fokozott zajterheléssel, többször két egymást követő éjszaka is. Ebben az esetben a rövidtávú alváshiány hatásain túl, a hónapokig tartó ismétlődés okozta pszichés terheléssel is számolni lehet.

A hatásokat elszenvedő lakosság kiszolgáltatott helyzetben van. Nem lehet az a megoldás, hogy tűr vagy a rendezvény idejére elmenekül otthonról. Ha már megtartanak egy rendezvényt, különösen fontos (lenne) a befejezés időpontjának betartása, betartatása. Az éjfélig engedélyezett rendezvény ne tartson hajnalig.

Fel szeretném hívni a figyelmet arra, hogy akár a határértéket (melynek alkalmazási bizonytalanságáról már korábban beszámoltam) meg nem haladó zajterhelés is egészségügyi kockázattal járhat. A Zhr. övezeti besorolásától függetlenül, már 50 dB-es zajterhelés esetén is negatív egészségügyi hatások jelentkezhetnek. A nyugodt alvás feltétele a 25–30 dB alatti zajterhelés, mert már 32 dB esetén nyugtalanná válhat az alvás, és 42 dB-es terhelés már felébredéshez vezet. Átlagos nyílászáró 10–15 dB-es zajszint csökkentést tud biztosítani (passzív akusztikai védelem). Jól látható, hogy a Zhr.-ben a kulturális fesztiválok esetében megengedett éjszakai 55 dB-es

zajterhelés mellett, átlagos nyílászáró esetén számítani kell az érintett lakosság éjszakai nyugalmanak megzavarásával.

Fentiek alapján továbbra is indokoltnak tartom egy keret jellegű központi jogszabály kidolgozását, amely megteremti a közterületi rendezvények vonatkozásában a hiányzó, egységes közigazgatási engedélyezési, ellenőrzési és szankciós szabályrendszert, és egyben fenntartja az önkormányzatok részére a helyi érdekeknek megfelelő rendelet kidolgozásának szabadságát.

Internetes kapuőrök mint szerkesztők – a kommentek kérdése

1. Bevezetés

Az internetet mint a nyilvános kommunikáció új terepét a múlt század kilencvenes éveiben sokan hasonlították a *frontier*hez, azaz a 19. század amerikai határvidékéhez, ahol a központi kormányzat jelenléte nemigen volt érzékelhető, így a különböző szerveződések, intézmények, közösségek szabadon növekedhettek és virágozhattak fel, állami gyámkodás nélkül.² Az internet mint *frontier* e felfogás szerint jobbra mentes az állami beavatkozástól és szabályozástól, az érdekeltek (tartalom- és infrastruktúraszolgáltatók, valamint a felhasználók) maguk alakítják ki a tevékenységükre alkalmazott szabályokat. Így a szólásszabadság határait is a jogi szabályoktól elvonatkoztatva kell meghatározni. Ebből pedig – állami beavatkozás híján – szükségszerűen a szólás-szabadság erőteljesebb érvényesülése következik.³

Ez a megközelítés azonban – bár a szakirodalomban továbbra is elő-előbukkan⁴ – ma már tünékeny ábrándnak tekinthető. Az elmúlt két évtizedben nyilvánvalóvá vált, hogy az államok nem mondanak le az internet szabályozásáról. Az internetes vállalkozások pedig maguk is készséggel korlátozzák a vélemények szabad áramlását, ha különböző (elsősorban gazdasági) érdekeik úgy kívánják.⁵ Az offline világban alkalmazott szóláskorlátozások általában véve alkalmazhatók online környezetben is,

¹ A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának egyetemi docense, a PPKE JÁK Polgári jogi tanszékének vezetője. A szerző köszöni Bartóki-Gönczy Balázs, Fejes Erik, Nádori Péter, Papp János Tamás, Pogácsás Anett, Szikora Tamás és Takó Sándor megjegyzéseit, észrevételeit, amelyeket a kézirat korábbi változatához fűztek.

² Davis, William C.: *American Frontier: Pioneers, Settlers, and Cowboys 1800–1899*. Smithmark, New York, 1995.

³ Krattenmaker, Thomas G. – Powe, L. A.: *Converging First Amendment Principles for Converging Communications Media*. *Yale Law Journal*, 104, 1994–1995. 1719; Volokh, Eugene: *Cheap Speech and What It will Do*. *Yale Law Journal*, 104, 1994–1995. 1805.

⁴ Tutt, Andrew: *The New Speech*. *Hastings Constitutional Law Quarterly*, 41, 2013–2014. 235, 237.

⁵ Ld. pl. Curren, James – Fenton, Natalie – Freedman, Des (eds): *Misunderstanding the Internet*. Routledge, London–New York, 2016; Rowbottom, Jacob: *Democracy Distorted. Wealth, Influence and Democratic Politics*. Cambridge University Press, Cambridge–New York, 2010; Morozov, Evgeniy: *The Net Delusion. The Dark Side of Internet Freedom*. Public Affairs Publishing, New York, 2011.

a hagyományos médiavilágban megszületett szabályok érvénye – akár külön jogalkotói lépés nélkül is – kiterjed az interneten keresztül tanúsított tényállásszerű magatartásokra, ideértve a büntetőjog és a magánjog normáit is.⁶

Az internetes kommunikáció folyamatában nemcsak azon szolgáltatások bírnak meghatározó jelentőséggel, amelyek tartalmat állítanak elő (és amelyeket így hagyományosan a „média” gyűjtőfogalma alá szorítunk be), hanem azok is, amik a tartalmakat a közönséghez eljuttatják (internetes közvetítők vagy kapuőrök, *intermediaries*, illetve *gatekeepers*). Nem volt ez egészen másként korábban sem, hiszen a médium és a közönség között mindig volt közvetítő (újságárus, postás, műsorterjesztő), de az internetes környezetben ezek szerepe jócskán megnő elődeikéhez képest. E kapuőrök nemcsak megkerülhetetlenek a kommunikáció folyamatában, hanem képesek a nyilvános szféra alapvető befolyásolására is: arra, hogy bizonyos tartalmakat elérhetetlenné, vagy csak nagy nehézségek árán elérhetővé tegyenek, más tartalmakat pedig tömegekhez juttassanak el. Az újságáruhoz vagy a nyomdászhoz képest pedig sokszor érdekeltőbbek a kommunikáció folyamatába való beavatkozásban is.⁷ Emily Laidlaw különbséget tesz nagy befolyású „makrokapuőrök” (akik kikerülhetetlenek, pl. az internetszolgáltatók vagy a keresőmotor-szolgáltatók), „hatalomkapuőrök”, azaz *authority gatekeepers* (olyan weboldalak szolgáltatói, amelyek jelentős forgalmat bonyolítanak le, és döntést hozhatnak a megjelenő tartalomról, pl. a közösségi oldalakon) és „mikrokapuőrök” között (blogszerzők, vagy olyan weboldalak moderátorai, amelyek forgalma csekélyebb, a weboldal a demokratikus nyilvánosságban részt vevő véleményeknek biztosít felületet, és a megjelenő tartalom a tartalomszolgáltató által kontrollálható).⁸

A kapuőrök szerepe tehát nem csupán passzív – tevékeny részesei a kommunikáció folyamatának. Naponta döntéseket hoznak arról, hogy mi kerül felhasználók elé, és mi az, amit azok nem, vagy csak jelentős nehézségek árán érhetnek el. A kapuőrök tevékenységét (részben) szabályozó európai uniós irányelv a tartalomhoz való

⁶ Keller, Perry: *European and International Media Law. Liberal Democracy, Trade, and the New Media*. Oxford University Press, Oxford, 2011. 8–13. fejezetek. Ld. továbbá az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatából az obszcén vélemények korlátozását: *Perrin v. The United Kingdom*, no. 5446/03, 2005. október 18-i döntés; a jóhírnév megsértését: *Times Newspapers Ltd. v. The United Kingdom* (No. 1 és 2), no. 3002/03 és 23676/03, 2009. március 10-i ítélet; *Mosley v. The United Kingdom*, no. 48009/08, 2011. május 10-i ítélet; *Editorial Board of Pravoye Delo and Shtetel v. Ukraine*, no. 33014/05, 2011. május 5-i ítélet; a magánélet megsértését: *K.U. v. Finland*, no. 2872/02, 2008. december 2-i ítélet; vagy a szerzői jogok védelmét: *Ashby Donald and Others v. France*, no. 36769/08, 2013. január 10-i ítélet.

⁷ Laidlaw, Emily: *Regulating Speech in Cyberspace. Gatekeepers, Human Rights and Corporate Responsibility*. Cambridge University Press, Cambridge, 2015. 40–44.

⁸ Uo. 53–54.

viszonyuk alapján teszi lehetővé a jogsértésért való felelősségre vonásukat.⁹ ha nem működnek közre aktívan a jogsértő tartalom közönséghez való eljuttatásában, illetve ha nincs tudomásuk a jogsértő jellegről, akkor nem felelnek érte.¹⁰ A kapuőrök a jogrendszer jelenlegi megközelítése szerint nem minősülnek médiának, következésképpen tevékenységüket nem korlátozzák azon jogi garanciák, amik az egyén médiához való hozzáférési jogait biztosítják,¹¹ illetve nem tekintünk rájuk olyan kötelezettségek alanyaként, amelyek teljesítését a médiától mint alkotmányos rangra emelt magánintézménytől¹² elvárjuk.¹³

A sajtószabadság alanyainak ma már nem csak az államtól kell tartaniuk. Dawn Nunziato példák sokaságát hozza fel annak illusztrálására, hogy milyen módon avatkoznak be az internetes közvetítők a vélemények szabad áramlásába. A szerző szerint a legnagyobb amerikai internetes vállalkozások – a közhiedelemmel ellentétben – nem csupán gazdasági érdekeik védelmében teszik mindezt, hanem a politikai véleményeket is korlátozhatják, egyfajta – a jogrendszer által jobbra nem tiltott – magáncenzúrát alkalmazva. Igaz ez az internetszolgáltatókra, amelyek korlátozhatják az e-mailek küldését vagy egyes tartalmak közönséghez való eljuttatását, a híraggregátorokra, amelyek negligálhatnak bizonyos, egyébként fontos híreket, és a keresőmotorokra, amelyek korlátozhatják bizonyos tartalmak hozzáférhetőségét.¹⁴

Jelen tanulmány a mikrokapuőrök egy sajátos típusához kapcsolódó felelősségi kérdéseket vizsgálja. Az ún. kommentekről van szó, amelyek egy weboldalon megjelenő tartalomhoz fűzött olvasói hozzászólást jelentenek, jellemzően a hozzászóló beazonosítására közvetlenül nem alkalmas módon (azaz névtelenül) közzétéve. A sajtószabadság joga eredetileg a média, azaz a professzionális módszerekkel előállított tartalmak védelmére szolgált, de a felhasználók által előállított tartalmakat is megilleti legalább a szólásszabadság joga, még akkor is, ha tőlük a szakmai-etikai sztxenderdek betartása nem várható el. Ugyanakkor a tartalmaikat átvevő vagy azoknak felületet biztosító média vagy más tartalomszolgáltató elvben felelős lehet a felhasználói által létrehozott tartalomért, így döntést kell hoznia arról, átvesz-e egy-egy

⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól (elektronikus kereskedelemről szóló irányelv).

¹⁰ Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv, 12–15. cikkek.

¹¹ Sajó, András – Price, Monroe (eds): *Rights of Access to the Media*. Kluwer Law International, The Hague, 1995.

¹² Brennan, William J.: *Address*. *Rutgers LawReview*, 32, 1979. 173.

¹³ Commission on Freedom of the Press: *A Free and Responsible Press. A General Report on Mass Communication: Newspapers, Radio, Motion Pictures, Magazines, and Books*. The University of Chicago Press, Chicago, 1947; Nerone, John C.: *Last Rites: Revisiting Four Theories of the Press*. University of Illinois Press, Urbana, 1995. 77–100.

¹⁴ Nunziato, Dawn C.: *Virtual Freedom. Net Neutrality and Free Speech in the Internet Age*. Stanford University Press, Stanford, 2009. 5–17, 110–114.

– potenciálisan jogsértő – felhasználói tartalmat (vagy hozzájárul-e a felületein való közzétételhez).¹⁵

Jelen tanulmány a kapuőrök „szerkesztői” tevékenységének általános áttekintésén túl az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) gyakorlatában eddig felmerülő három, kommentekkel kapcsolatos döntést vizsgálja, arra a kérdésre fókuszálva, hogy mennyiben tekinthető egy honlap tartalomszolgáltatója szerkesztőnek a kommentek vonatkozásában, illetve mikor tehető felelőssé a felhasználói által írt jogsértő véleményekért. Ezekben az esetekben az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: Egyezmény) két cikkében biztosított jogok ütközéséről beszélhetünk: míg a 10. cikk a szólás szabadságát, addig a 8. cikk a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot védi. A Bíróság gyakorlatában a 8. cikk kiterjed a jóhírnév és a becsület védelmére is¹⁶ – ezek sérelme merül fel a leggyakrabban a kommenteket érintő ügyekben. Ugyanakkor nem zárható ki az sem, hogy kommentben olyan bizalmas információ jelenjen meg, amely a magánélethez való jogot sérti.¹⁷

2. Az internetes kapuőrök mint „szerkesztők”

A média fogalma hosszú ideig – dacára annak, hogy egymás után jöttek létre újabb és újabb formái – viszonylag pontosan meghatározható volt. A nyomtatott sajtó, a televízió és a rádió a jog mai felfogása szerint média. Ugyanakkor – a jogi szabályozás szempontjából – nem tekintjük a média körébe tartozónak a moziban vetített filmeket, a könyveket és az utcán osztogatott röplapokat sem, vagy az egyébként a médiához hasonlóan információgyűjtéssel és azok közzétételével foglalkozó olyan szervezetek produktumait, mint a hitelügynökségek, pénzügyi szolgáltatók, utazási irodák, időjárás-előrejelzők.¹⁸

¹⁵ Woods, Lorna: User Generated Content: Freedom of Expression and the Role of the Media in a Digital Age. In: Amos, Merris – Harrison, Jackie – Woods, Lorna (eds): Freedom of Expression and the Media. Martinus Nijhoff, Leiden–Boston, 2012. 168.

¹⁶ Harris, David – O’Boyle, Michael – Bates, Ed – Buckley, Carla: Law of the European Convention on Human Rights. 3. kiadás, Oxford University Press, Oxford, 2014; Barendt, Eric: Balancing Freedom of Expression and Privacy: The Jurisprudence of the Strasbourg Court. Journal of Media Law, 1, 2009. 49.

¹⁷ Ld. a Pécsi Ítéltábla döntését egy kommenttel kapcsolatban (BDT2013. 2941): „Más személy nemi irányultságára vonatkozó, bántó célzatú, de nem kirívóan durva, illetve lealacsonyító nyilvános megnyilatkozás az emberi méltóság legbelsőbb magját alkotó intim szféra integritásának a megsértése miatt minősülhet személyiségi jogot sértőnek.”.

¹⁸ Anderson, David A.: Freedom of the Press. Texas Law Review, 80, 2002. 429, 442–444.

A média jelenlegi fogalmának egyik fő eleme a szerkesztési tevékenység. Az Európai Unió AVMS-irányelvének definíciója szerint audiovizuális médiaszolgáltatás azon szolgáltatás:

- amely az Európai Unió működéséről szóló szerződés 56. és 57. cikkében meghatározott (azaz rendszerint díjazás ellenében, gazdasági szolgáltatásként nyújtott);
- amelyért egy médiaszolgáltató szerkesztői felelősséggel rendelkezik;
- amelynek elsődleges célja műsorszámoknak tájékoztatás, szórakoztatás vagy oktatás céljából a közönséghez történő eljuttatása;
- amely a 2002/21/EK irányelv 2. cikk a) pontja értelmében vett elektronikus hírközlő hálózaton keresztül történik.¹⁹

A fogalom némi módosítással elvben kiterjeszhető lehetne más médiumtípusokra, így a rádióra és a nyomtatott, valamint internetes sajtóra is, bár az irányelv ezt nem teszi meg. A New Online Media-ügyben az Európai Unió Bírósága megállapította,²⁰ hogy ha az online sajtótermékek, hírportálok audiovizuális tartalmakat is közzétesznek, akkor bizonyos esetekben médiaszolgáltatásnak minősülhetnek. A fogalom tehát kiterjesztően értelmezendő, és nem csupán a televízióra, valamint a televíziók weboldalaira, illetve a kizárólag a televíziós műsorszámokhoz kifejezetten hasonló tartalmakat közzétevő szolgáltatásokra alkalmazandó. Az AVMS-irányelv 2016 tavasza óta zajló felülvizsgálata²¹ nyomán feltehetően a videomegosztó oldalak és a *social media* szolgáltatások is részben a szabályozás hatálya alá kerülnek, ha tevékenységük fontos eleme az audiovizuális tartalom közzétételének lehetővé tétele.²² Az irányelv ezen új rendelkezései már egyértelműen olyan felhasználói tartalmakra is vonatkoznának, amelyek a szolgáltató tudtán és akaratán kívül születnek meg, illetve közvetlen részvétele nélkül lesznek elérhetők az oldalán.

Fontos megjegyezni, hogy mivel az Európai Unió fő célja az irányelvvel az egyseges audiovizuális médiapiac szabályozása, ezért csak a gazdasági (üzletszerűen, az anyagi haszonszerzés reményében, anyagi kockázatvállalás mellett nyújtott) szolgáltatásokat vonja szabályozás alá. Ettől függetlenül vitán felül áll, hogy a média általános fogalmába beletartozik a szerkesztői tevékenység, a szerkesztői döntéshozatal

¹⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2010/13/EU irányelve (2010. március 10.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról (audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv, AVMS), 1. cikk (1) bek. a) pontja.

²⁰ A 347/14. *New Media Online GmbH v. Bundeskommunikationssenat* ügyben 2015. október 21-én hozott ítélet [SC].

²¹ Revision of the Audiovisual Media Services Directive (AVMSD), <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/revision-audiovisual-media-services-directive-avmsd>.

²² Council of the European Union: Adapting to technological changes, preserving European competitiveness and fundamental values in audiovisual services, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/05/23-audiovisual-services/>.

és az ahhoz kapcsolódó jogi felelősség. A szerkesztés az adott médiumban megjelenő tartalmak feletti tényleges kontrollt jelenti, annak eldöntését, hogy milyen tartalom és milyen módon jelenjék meg az adott médium felületén. A média tartalmait hagyományosan a médiumhoz valamely módon kapcsolódó személyek (újságírók) állítják elő. De ma már a felhasználói tartalmakat is figyelembe kell venni, és kérdés, hogy egy felhasználói tartalom (adott esetben egy komment) megjelenése a szolgáltatásban mikor tekinthető szerkesztői döntés eredményének.

A legfontosabb kapuőrök napi szinten ma is számos szerkesztői döntést hoznak. A Google – a legtöbb internethasználó számára megkerülhetetlen – keresőmotor-szolgáltatása nem állít elő tartalmat, hanem egyedi felhasználói kérésre kilistázza az internet egyes tartalmait egy, a szolgáltatás által meghatározott sorrendben.²³ De a keresőmotor elkerülhetetlenül „szerkeszt” is, ez tevékenységének a lényege. Hiszen tartalmakat rangsorol, sorrendet állít fel közöttük, egyeseket szinte láthatatlanná, másokat könnyen elérhetővé téve. Az Európai Unió Bíróságának döntése által formálódó ún. feledtetéshez való jog (*right to be forgotten*) alapján pedig bizonyos, személyes adatokat tartalmazó weboldalakra mutató linkeket, amelyek kilistázása a kérelmezőre nézve sérelmes, el kell távolítani a keresési találatok közül.²⁴ Ez pedig már vitán felül egyfajta sajátos szerkesztési tevékenység, ahol a Google-nak döntést kell hoznia az egyes tartalmak elérhetőségéről, ami ráadásul a közéleti-politikai véleményeket, így a demokratikus nyilvánosságot is érintheti.²⁵

2016 májusában terjedt el a hír, hogy a Facebook szerkesztői az Egyesült Államokban a konzervatív véleményeket háttérbe szorítják,²⁶ majd novemberben az, hogy Donald Trump elnökké választása a Facebook nem eléggé szigorú szerkesztői döntéshozatalának volt köszönhető, amennyiben nem szűrték ki az ún. álhíreket a hírfolyamból, és így hozzájárultak a rivális jelölt lejáratásához.²⁷ A *fake news* pánik az-

²³ Grimmelmann, James: The Structure of Search Engine Law. *Iowa Law Review*, 93, 2007. 1; Grimmelmann, James: Some Skepticism About Search Neutrality. In: Szoka, Berin – Marcus, Adam (eds): *The Next Digital Decade: Essays on the Future of the Internet. Is Search Now an „Essential Facility”?* TechFreedom, Washington, 2010. 438.

²⁴ A C-131/12. *Google Spain SL, Google Inc. v. Agencia Española de Protección Datos Mario Costeja Gonzalez* ügyben 2014. május 13-án hozott ítélet [GC]. Az ügy jogi elemzését ld. Lindsay, David: The „Right to be Forgotten” by Search Engines under Data Privacy Law: A Legal Analysis of the Costeja Ruling. *Journal of Media Law*, 6/2, 2014. 159.

²⁵ Post, Robert C.: Google Spain, the Right to Be Forgotten, and Personal Data (kézirat); Siry, Lawrence: Forget Me, Forget Me Not: Reconciling Two Different Paradigms of the Right to be Forgotten. *Kentucky Law Journal*, 103, 2014–2015. 311; Gajda, Amy: Privacy, Press, and a Right to Be Forgotten in the United States (kézirat).

²⁶ Thielmann, Sam: Facebook news selection is in hands of editors not algorithms, documents show. *The Guardian*, 2016. május 12.

²⁷ Solon, Olivia: Facebook’s failure: did fake news and polarized politics get Trump elected? *The Guardian*, 2016. november 10.

óta is tart. A Guardian brit napilap 2017 májusában tette közzé a Facebook kiszivárgott szerkesztési útmutatóit, amelyből bebizonyosodott az eddig is köztudomású tény, hogy a Facebook moderátorai „szerkesztők”, abban az értelemben, hogy döntéseket hoznak a szolgáltatásban elérhető, illetve onnan törölendő tartalmak ügyében, ideértve a „közösségi irányelveket” sértő felhasználó megbüntetését is. Ez a szerkesztés persze nem olyan, mint egy klasszikus napilap esetében, azaz nem előzetes, és elvben csak a sértő tartalmaktól kívánja megtisztítani a szolgáltatást, a felhasználó *news feed*-jét pedig alapesetben nem is hús-vér emberek, hanem algoritmusok tartják kontroll alatt. De egyre nehezebben tagadható, hogy ez a tevékenység összességében mégis csak szerkesztés, azaz a felhasználó által elérhető tartalmak körének szolgáltatás általi meghatározása.²⁸

A kommentelést lehetővé tevő egyéb szolgáltatások (online sajtótermékek, blogok, egyszerű honlapok) hasonló kérdésekkel szembesülnek, nyilván jóval kisebb mértékben, mint a Google vagy a Facebook. A kommentelést nemcsak nagy média-vállalkozás, de nonprofit civil szervezet, egyesület vagy magánszemély is lehetővé teheti. Mi több, a Facebook alapvető szolgáltatásai közé tartozik a felhasználók által posztolt vagy megosztott tartalmak kommentelhetősége. Igaz, a szabályzat szerint azt névvel, azonosítható módon kell tenni. A kommentekkel kapcsolatban is felmerül a szerkesztői tevékenység kérdése, akár előzetes szűrésről, akár egy panasz utáni utólagos döntéshozatalról beszélünk. Alapvető fontosságú ezzel kapcsolatban, hogy mikor felelhet a tartalomszolgáltató a jogsértő kommentért, és mikor mentesül a jogi felelősségre vonás alól. Ez a kérdés az Egyesült Államokban nem vetődhet fel, mert a Communications Decency Act elhíresült 230. szakasza felhasználói tartalmakkal kapcsolatban kizárja a tartalomszolgáltató felelősségre vonását.²⁹ Az európai szabályozás azonban nem ilyen egyértelmű.

²⁸ Benjamin, Stuart Minor: Algorithms and Speech. *University of Pennsylvania Law Review*, 103, 2013. 1445.

²⁹ Fargo, Anthony L.: ISP Liability in the United States and Europe: Finding Middle Ground in an Ocean of Possibilities. In: Koltay András (ed.) *Comparative Perspectives on the Fundamental Freedom of Expression*. Wolters Kluwer, Budapest, 2015. 191; Sevanian, Andrew M.: Section 230 of the Communications Decency Act: A „Good Samaritan” Law Without the Requirement of Acting as a „Good Samaritan”. *UCLA Entertainment Law Review*, 21, 2014. 121.

3. A kommentekért való felelősség általános kérdései

3.1. A komment mint „beszéd” jellemzői

A komment tehát egy weboldalon – hírportálon, blogon, fórumon, közösségi oldalon stb. – az adott honlap tartalomszolgáltatója (a szerkesztőség, a blogger, a social media profil jogosultja) által közzétett tartalomhoz fűzött olvasói hozzászólás. A komment önmagában nem létezik, az formálisan mindig kapcsolódik az oldalon közzétett tartalomhoz. E sajátosság miatt merülhet fel a tartalomszolgáltató felelőssége, hiszen az ő tevékenysége nélkül a komment sem létezne.

Az online tartalmakhoz fűzött felhasználói vélemények jellemzően névtelenül (csak nicknév feltüntetésével) jelennek meg, azaz a felhasználó közvetlen azonosítására általában alkalmatlan módon. Ugyanakkor a Facebook-bejegyzések alatti kommentek – a szolgáltatás szándéka szerint – kizárólag névvel, a valós személyazonosság megadásával tehetők közzé (igaz, ez könnyen kijátszható, de ez a körülmény nem változtat azon, hogy a legtöbb Facebook-felhasználó valós adatait adja meg az oldalon).

A komment, a kommentfolyam lehet moderált vagy nem moderált. Utóbbi esetben az adott honlap szolgáltatója csak a kommentelés lehetőségét biztosítja, de sem a komment megjelenése előtt, sem azután nem avatkozik be a folyamatba. Így sem a komment megjelenéséről, sem annak esetleges jogsértő jellegéről sem szerez tudomást, amíg arra valaki a figyelmét fel nem hívja. E megoldástól eltérően a moderálás lehet előzetes és utólagos. Az előbbi esetben a szolgáltató döntésétől függ a komment megjelenése, az utóbbiban pedig a már megjelent komment további elérhetősége vagy éppen eltávolítása.

3.2. Anonimitás

A kommentek egyik lehetséges jellemzője tehát a szerző névtelensége. Az újabb irodalom az anonimitáshoz való jogot a szólásszabadság egyik részjogának, attól elválaszthatatlannak tekinti,³⁰ azaz a szólásszabadság védelmének ki kell terjednie a névtelen szólás biztosítására is. Az elmúlt évtizedekben a szólásszabadság hatókörének

³⁰ Voorhoof, Dirk: Internet and the right of anonymity. In: Surculija, Jelena (ed.): Proceedings of the Conference Regulating the Internet. Center for Internet Development, Belgrade, 2010. 163; Linehan, Connor Francis: Anonymous Speech on the Internet (kézirat), https://works.bepress.com/connor_linehan/2/.

növekedésével, az új kommunikációs eszközök kialakulásával egyre gyarapodott a szólásszabadságból levezethető egyes részjogosultságok köre is. Európában ma már pl. vitán felül áll, hogy a médiának joga van információforrásai kilétét titokban tartani,³¹ ezt a legtöbb államban külön törvényi rendelkezés biztosítja.³² Az anonimitás jogát azonban eddig csak az Amerikai Legfelső Bíróság ismerte el a *McIntyre v. Ohio Elections Commission* ügyben,³³ amelyben a testület kimondta, hogy a névtelen közlést az Első Alkotmánykiegészítés védi.³⁴

A névtelenség alkotmányos védelme mellett a döntésben felhozott indokok hasonlóak a szólásszabadság páratlanul széles védelmét megalapozó érvekhez. Megtalálható közöttük a többség zsarnokságától való félelem, azaz a kisebbségi vélemények számára biztosított többletvédelem éppúgy, mint a bármiféle tartalom szabályozásától való aggodalmas húzódozás. Ha a szerző nevét a szöveg részének, azaz „tartalomnak” tekintjük, akkor annak kikényszerített feltüntetése a tartalomba való beavatkozásnak minősül.³⁵

Az európai megközelítés nagyobb hangsúlyt helyez a beszéd címzettjeinek érdekeire, és kevésbé támogatja az anonim véleménynyilvánítást. A közzétett beszéd igaz vagy legalább megalapozott voltának támogatása, egy vélemény megalapozottságának pontos megítélése, a félrevezetés elkerülése, a jogsértő azonosíthatósága a közönség érdekeit szolgálja.³⁶

Az internetes kommunikációra általában jellemző, hogy a szólásszabadsághoz kapcsolódó régi kérdéseket olyan új köntösben jeleníti meg, illetve nagyítja fel, amely elbizonytalanítja a jogrendszer által az adott kérdésre korábban megfogalmazott válasz fenntarthatóságába, további érvényességébe vetett hitet. Az internetes tartalmak korlátozásával kapcsolatban az offline világban kiforrott jogi doktrínák ereje gyengül. Így van ez a névtelenség kérdésével is: az interneten jóval könnyebb az anonimitást fenntartani, azaz nehezebb a szerzőt azonosítani. Ráadásul az interneten eleve jóval több ember képes – névvel vagy névtelenül – megszólalni. Az internetnek a korábbi médiatípusokhoz képest jóval demokratikusabb jellege, a szinte szabad és korlátlan hozzáférés, illetve a szólásszabadság gyakorlása által elkövetett jogsértések ezzel óhatatlanul együtt járó tömegessé válása és az azonosítás nehézségei ahhoz

³¹ Oster, Jan: *Media Freedom as a Fundamental Right*. Cambridge University Press, Cambridge, 2015. 87–91.

³² ELSA's International Legal Research Group: *Freedom of Expression and Protection of Journalistic Sources*. Final Report, https://files.elsa.org/AA/LRG_FoE_Final_Report.pdf.

³³ 514 US 334 [1995].

³⁴ Igaz, az ügy tárgya egy választási szórólap volt, amelyen a helyi törvény szerint fel kellett volna tüntetni annak a nevét, aki a szórólapot kiadta. Mindazonáltal az anonimitás általános joga értelemszerűen az online közlésekre is kiterjed.

³⁵ Barendt, Eric: *Anonymous Speech*. Literature, Law and Politics. Hart, Oxford–Portland, 2016. 3. fejezet.

³⁶ Uo. 4–8.

a következtetéshez is elvezethetne, hogy a névtelenül elkövetett kisebb személyiségi jogsértésekkel szemben a jogérvényesítés – az elérni kívánt cél fontosságához képest aránytalan – nehézségei miatt nem szükséges jogi úton fellépni. A technológia előidézte többletnehézség azonban önmagában nem lehet szilárd alap a szólásszabadság határainak elvi megalapozást nélkülöző fellazítására.

Európában tehát az anonim szólás egyelőre csak – a szolgáltató által biztosítható – lehetőség, de nem általánosan kikényszeríthető jog. A büntetőeljárásban alkalmazható nyomozati eszközökkel tehát a névtelen kommentelő is azonosítható lehet, a használt számítógép MAC-címe alapján. Más kérdés, hogy kommentek miatt jellemzően polgári peres eljárásokat indítanak az erre jogosultak, ahol a nyomozó hatóságnak nincs szerepe, a felperesnek és a bíróságnak pedig legtöbbször nincsenek hatékony eszközei a kommentelő azonosítására. A három vizsgálandó EJEB-ügy mindegyike ebbe a kategóriába tartozik, és mindhárom esetben a komment közzétételének polgári jogi felelősségét kellett vizsgálnia az eljáró bíróságoknak.

3.3. A moderálás

A moderálás léte vagy nemléte, illetve előzetes vagy utólagos jellege fontos következményekkel járhat a felelősség megállapítására nézve. Ha ugyanis a szolgáltató előzetes moderálást végez, akkor tudatos döntést hoz az egyes kommentek megjelenéséről vagy meg nem jelenéséről, ami vitathatatlanul szerkesztői döntés. Amennyiben a szolgáltató előzetesen a közzététel (a komment jóváhagyása) mellett dönt, azt lényegében a saját szerkesztett tartalmi részévé teszi. Ezzel pedig vállalja a jogsértés lehetséges következményeit is – a polgári jogi felelősséget mindenképpen, ha pedig maga a szolgáltató a sajtó- vagy médiaszabályozás hatálya alá tartozik, akkor az abból fakadó felelősséget is.³⁷

Nem ilyen egyértelmű a helyzet az utólagos moderálás esetében, ahol a szolgáltató már nem a megjelenésről, hanem a komment levételéről, vagy ellenkezőleg, el nem távolításáról hoz döntést. Ha a moderálás utólagos (megjelenés utáni), akkor vitatható, hogy a szolgáltató felelőssége a jogsértő kommenttel kapcsolatban

- 1) csak az általa kapott külső jelzés utáni levételre vonatkozik, vagy
- 2) a megjelenés után folyamatos monitorozási kötelezettsége van, ami alapján a jogsértő kommentet külön jelzés nélkül is azonosítania és törölnie kell, esetleg

³⁷ Ezzel érvelt az észtt kormány is a Delfi-ügyben, ld. Delfi AS v. Estonia, no. 64569/09, 2015. június 15-i ítélet [GC], 85., 125. bek.

3) önmagában a jogsértő komment megjelenése objektív jogsértést valósít meg, amit az utólagos levétel – történjen az előbbi (1) vagy (2) módon – csak enyhíteni tud.

Az 1) és 3) eset az automatikus moderálás nélküli weboldalakkal kapcsolatban is előállhat. A kérdés tehát ezek esetében is az, hogy már a komment megjelenése is jogsértést valósít-e meg, vagy csak a jelzés utáni haladéktalan eltávolítás elmaradása minősül annak.

A kérdés úgy is felvethető, hogy az Egyezmény 10. cikk 2. bekezdése alapján a tartalomszolgáltatónak milyen kötelezettségei és felelősségei (*duties and responsibilities*) vannak az oldalára felkerült vagy oda kívánczó kommentek ellenőrzésével kapcsolatban.³⁸

3.4. A jogsértő kommentekért fennálló felelősség alapja

A kommentekkel kapcsolatban felmerülhet az elektronikus kereskedelemről szóló EU-irányelv és az azt implementáló tagállami törvény alkalmazása,³⁹ azaz a honlap tartalomszolgáltatójának az ott meghatározott tárhelyszolgáltató kategóriájába való besorítása – az EJEK előtt a később tárgyalandó észt és magyar ügyben is ezzel érveltek az érintett tartalomszolgáltatók. E felfogás szerint a kommentelést lehetővé tevő tartalomszolgáltató a kommentek vonatkozásában olyan közvetítő szolgáltató, amely az igénybe vevő által biztosított információt tárolja (tárhelyszolgáltatás vagy hosting).⁴⁰ Márpedig a tárhelyszolgáltató (közvetítő szolgáltató) a más által rendelkezésre bocsátott, a közvetítő szolgáltató által nyújtott információs társadalommal összefüggő szolgáltatással továbbított, tárolt vagy hozzáférhetővé tett információért főszabály szerint nem felel.⁴¹ A tárhelyszolgáltató pedig nem felel a jogsértő tartalomért, ha „*nincs tudomása az információval kapcsolatos jogellenes magatartásról, vagy arról, hogy az információ bárkinek a jogát vagy jogos érdekét sérti,*” és amint ezekről tudomást szerez, „*haladéktalanul intézkedik az információ eltávolításáról, vagy a hozzáférést nem biztosítja.*”⁴²

A tárhelyszolgáltatás fogalma azonban csak nagy nehézségek árán húzható rá a kommentelésre. A tárhelyszolgáltatás nyújtója ugyanis élesen, egyértelműen elválik a tárhelyen közzétett tartalom szolgáltatójától – a tartalom közzétételének

³⁸ Delfi [GC], 115. bek.

³⁹ 2001. évi CVIII. törvény az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről (a továbbiakban: Ekertv.).

⁴⁰ Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv, 14. cikk (1) bek. és Ekertv. 2. § 1c) alpont.

⁴¹ Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv, 14. cikk (1) bek. és Ekertv. 7. § (2) bek.

⁴² Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv, 14. cikk (1) bek. a) és b) pontok, Ekertv. 10. §.

infrastruktúráját (annak egy elemét) biztosítja, és ugyan technikai lehetősége lenne a tartalom módosítására, maga nem állít elő tartalmat. Így az, aki az ő szolgáltatását igénybe veszi, nem a tárhelyszolgáltató tartalmához „kapcsolódik” a saját tartalmával. Ezzel szemben annak a honlapnak a tartalomszolgáltatója, amelyen a kommentelés lehetséges, ugyan nem maga állítja elő a kommenteket, azok a saját tartalmaitól elválaszthatatlanok, a saját tartalma nélkül értelmüket veszítik (hiszen arra reagálnak). A kommentelést lehetővé tevő tartalomszolgáltatónak pedig van egy saját tárhelyszolgáltatója (egy harmadik szereplő), amely a honlap működését a szerverein lehetővé teszi, így a viszonyrendszer a kommentelő és a honlap tartalomszolgáltatója között egészen más, mint a tartalomszolgáltató és a tényleges tárhelyszolgáltató között.

Ha a kommentelés biztosítása tárhelyszolgáltatás lenne, akkor az adott tartalom vonatkozásában két különálló tárhelyszolgáltató létezne: egy, aki a honlap tartalomszolgáltatója, és egy, aki annak számára biztosítja a honlap működését. Egy adott weboldal közzétételében szereppel bíró szolgáltatók jogi differenciálása, illetve a rájuk vonatkozó felelősségi szabályok azonosítása nem mindig egyszerű. Például a Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete (MTE) maga bloggazda volt, a Blog.hu platform- (blog)szolgáltató, egy harmadik cég pedig a tárhelyszolgáltató; a jogsértő kommentért való felelősség elvben valamennyiükkel szemben megállapítható lehet, de eltérő szabályok alapján és körülmények között.

A komment és a kommentelhető cikk között elvben szoros kapcsolatot vélelmezhetünk, hiszen ez utóbbi az előbbire reagál. De ez nem feltétlenül van így: a konkrét cikk nagyon sok esetben csak ürügy a megszólalásra. És gyakran nem fedezhető fel tartalmi összefüggés a cikk és a hozzá érkező kommentek között (ld. „off-topic” vagy „trollok” által írt kommentek).⁴³ Ennek jelentősége azonban az EJEB előtti ügyekben nem merült fel.

A kommentelés lehetővé tételének tárhelyszolgáltatásként való azonosítását közvetve támogatja az Európai Unió Bíróságának gyakorlata. A Delfi-ügyben említik a luxemburgi fórum három olyan döntését, amely releváns a témánk szempontjából.⁴⁴ E döntésekben azt mondta ki az EU Bírósága, hogy a jogsértő tartalmakhoz való hozzáférést biztosító szolgáltatások nyújtói (keresőmotor, webáruház, internethozzáférés-szolgáltató) csak akkor felelnek az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv

⁴³ Ld. az „Internet troll” szócikket a Wikipedián, https://en.wikipedia.org/wiki/Internet_troll.

⁴⁴ A C-324/09 L'Oréal and Others v. eBay International AG and Others ügyben 2011. július 12-én hozott ítélet; a C-70/10 Scarlet Extended SA v. Sociétés belges des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM) ügyben 2011. november 24-én hozott ítélet; a C-360/10 Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (SABAM) v. Netlog NV ügyben 2012. február 16-án hozott ítélet.

14. cikke alapján,⁴⁵ ha tudomást szereztek a jogsértő tartalomról, és ezt követően nem tettek lépéseket annak eltávolítására. Ennek analógiájára tehát akár a kommentelést lehetővé tevő tartalomszolgáltató is lehetne tárhelyszolgáltató. Igaz, az említett esetekben sokkal távolabbi a kapcsolat a szolgáltató és a jogsértő által közzétett tartalmak között, és a keresőmotorok, webáruházak, internethozzáférés-szolgáltatók (ISP-k) inkább hasonlítanak az infrastruktúrát biztosító, „klasszikus” tárhelyszolgáltatókhoz, mint a kommenteket tartalmazó weboldalak gazdái (az ISP-k esetében ez eleve nem is lehet kérdés, de a másik kettő esetében sincsen szó összekapcsolódó tartalmakról). Az Emberi Jogok Európai Bírósága a három kommentdöntésben viszont nem fogadta el a tárhelyszolgáltató fogalmának kiterjesztő értelmezését, és a tartalomszolgáltató polgári jogi felelősségének vizsgálatát tekintette kiindulópontnak.

A magyar jogrendszer például híresztelésnek (*dissemination*) tekinti a kommentet, azaz mástól származó információ továbbadásának.⁴⁶ Ha az információ jogsértő, a továbbadó – komment esetében a honlap tartalomszolgáltatója – is felelős érte, a szerző azonosítása nélkül pedig kizárólag ő felelhet. A híresztelés a magyar Polgári Törvénykönyvben a jóhírnév megsértésénél szerepel, a jogsértést megalapozó magatartásként a tényállásban. A híresztelés valamely – jellemzően valótlan tényállítást hordozó – információ továbbadásával valósulhat meg. Így tevőleges, aktív magatartást, tudatos döntést feltételez a tartalomszolgáltató részéről. Az előzetesen nem moderált kommentek esetében ilyen tevőleges magatartást a tartalomszolgáltató nem tanúsít. Ha viszont van előzetes moderálás, akkor megvalósul a tevőleges magatartás, és tetten érhető a tudatos döntés is. Így elhárulhat az akadály a híresztelés útján megvalósuló jogsértés megállapítása elől.

A Delfi-ügy előzményeiből kiderül, hogy az észti hatóságok is a polgári jogi felelősségi szabályokat alkalmazva állapították meg a szolgáltató jogsértését.⁴⁷ Hasonlóan tehát Magyarországhoz, a rágalmozó, személyiségi jogot sértő állításokért nemcsak azok szerzője, hanem a közönséghez eljutásban szerepet játszó tartalomszolgáltató is polgári jogi felelőséggel tartozik. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának legújabb döntése a Pihl-ügyben született meg, amelyben a kérelmező eredetileg – az észti és a magyar alapügy felpereseihez hasonlóan – szintén a személyiségi jogainak sérelmére hivatkozott a svéd bíróságok előtt.⁴⁸

⁴⁵ Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv, 14. cikk.

⁴⁶ Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt. v. Hungary, no. 22947/13, 2016. február 6-i ítélet, 26., 42. bek.; Új Ptk. 2:45. § (2) bek., 1959-es Ptk. 78. §.

⁴⁷ Delfi [GC], 21–43. bek.

⁴⁸ Pihl v. Sweden, no. 4742/14, 2017. március 9-i döntés.

A híresztelés problémája a magyar Alkotmánybíróság által eddig egyetlenként tárgyalt kommentügy nyomán született 19/2014. (V. 30.) AB-határozat többségi indokolásában nem került elő, viszont Stumpf István alkotmánybíró felvetette különvéleményében, amelyben hivatkozott a Pécsi Ítéltábla egyik eseti döntésére.⁴⁹ Ez utóbbi igyekezett tisztázni a híresztelés pontos fogalmát, és – a Stumpf által is idézett módon – rögzítette:

„híresztelésnek a hír továbbadása, azaz a gondolatnak a közlése, az értesülés megosztása minősül. [...] Ez aktív és tudatos magatartást feltételez, vagyis a jogot sértőnek a tudata át kell fogja a jogsértő tényállítást, illetve véleménynyilvánítást, és azt kommunikatív módon saját tudattartalomként kell a nyilvánossággal megosztania. [...] A jelen esetben az alperes képes a jogsértő tartalom eltávolítására, moderálhatja a kommenteket. Feltéve, hogy tudomást szerez azok jogsértő jellegéről. Az nem várható el a honlap üzemeltetőjétől, hogy folyamatosan figyelemmel kísérje az összes hozzászólást, bejegyzést – különösen nagyobb tartalomszolgáltatók esetében. Az viszont mindenképpen elvárható, hogy ha tudomására jut, hogy jogsértő tartalom került az általa üzemeltetett honlapra, azt távolítsa el mihamarabb. Ha nem törli, azzal kifejezésre juttatja, hogy egyetért a jogsértő tartalommal. Ebben az esetben pedig a fent adott általános szempontok szerint is megvalósítja a Ptk. 78. §-ában írt jóhírnév-sértést.”

Az ítéltáblai döntés ennek nyomán elvi jelentőséggel rögzíti, hogy:

„[a]z interneten hozzáférhető honlap fenntartója (közvetítő szolgáltató) akkor tartozik polgári jogi felelősséggel a honlapra mások által feltöltött ún. kommentek jó hírnevet sértő tartalmáért, ha a tudomásszerzést követően haladéktalanul nem intézkedik a jogsértő tartalom eltávolítása iránt.”

Azaz az Ítéltábla szerint, ha a tartalomszolgáltató kérésre leveszi a vitatott tartalmat, nem felel, ha pedig tudatos döntésével elutasítja a kérés teljesítését, azaz nem veszi le, akkor híresztel, és jogsértő jellegű tartalom esetén felelős a jogsértésért. Más kérdés, hogy az Alkotmánybíróság 2014-ben más utat választott, és az objektív felelőség megállapításának irányába tett lépést (amely esetben a komment megjelenése önmagában a tartalomszolgáltató jogsértésének tekinthető).

Kérdés persze, hogy ha egy adott komment közzétételét jogsértőnek (személyiségi jogba ütközőnek) tekintjük, akkor mi a jogalapja annak, hogy a tartalomszolgáltató a bejegyzés eltávolítása esetén mentesülhet a polgári jogi felelősség alól. Az Alkotmánybíróság megközelítése annyiban ugyanis jogos, hogy a polgári jog a jog-

⁴⁹ Pécsi Ítéltábla Pf.VI.20.776/2012/5., BDT 2013. 2904. Ld. 19/2014. (V. 30.) AB-határozat, [84]–[88] bek.

sértés megállapítása körében hagyományosan nem tesz különbséget aszerint, hogy mennyi ideig állt fenn a jogsértő helyzet – ezt sokkal inkább a szankció, nem pedig a jogsértés tényének megállapításakor lehet figyelembe venni.

A tárhelyszolgáltatáson és a híresztelésen túl egy harmadik lehetséges értelmezés szerint a komment nem más, mint „olvasói levél”, legalábbis a hagyományos sajtóból jól ismert műfajhoz igen hasonló, ezért ahhoz hasonlóan ítélhető meg.⁵⁰ Ez a tartalomért való feltétel nélküli felelősséget jelentené a tartalomszolgáltató részéről. De az olvasói levél analógiája következetesen csak az előzetesen moderált és a szűrően átengedett kommentek esetében merülhetne fel, hiszen a nyomtatott sajtóban minden olvasói levél tudatos szerkesztői döntés nyomán jelenik meg. Így az analógiához a kommentekkel kapcsolatban is ilyen döntés szükséges. A csak utólagosan moderált vagy egyáltalán nem moderált kommentek aligha tekinthetők olvasói levélnek.

4. A Strasbourgi Bíróság kommentdöntései

4.1. Az ügyek áttekintése

A Delfi-ügy volt az első,⁵¹ kommentekkel kapcsolatos ügy, amely az EJEB elé került. A Delfi egy Észtországban népszerű hírportál, amelynek cikkéhez az abban szereplő vállalatra vonatkozóan súlyosan gyalázkodó kommenteket fűztek az olvasók.⁵² Bár az elsőfokú észt bíróság az elektronikus kereskedelemre vonatkozó jogszabályt alkalmazta, tárhelyszolgáltatónak minősítve a hírportál szolgáltatóját, a fellebbviteli és a legfelső bíróság a polgári jogi köteleményekről szóló törvény alapján ítelt, megállapítva a felperes (az érintett cég tulajdonosa, egyben felügyelőbizottságának tagja) jogainak megsértését.⁵³ A szolgáltató kérelmét 2013-ban az EJEB Első Szekciója, 2015-ben pedig a Nagykamara is elutasította, megállapítva, hogy felelősségre vonása nem sértette meg az Egyezmény 10. cikkét.

⁵⁰ Nádori Péter: Kommentek a magyar interneten – a polgári jogi gyakorlat. In *Medias Res*, 2012/12. 319.

⁵¹ Delfi [GC] és előzménye: Delfi v. Estonia, no. 64569/09, 2013. október 10-i ítélet.

⁵² Néhány példa az EJEB által idézett 20 kommentből: „Open water is closer to the places you referred to, and the ice is thinner. Proposal – let’s do as in 1905, let’s go to [K]uressaare with sticks and put [L.] and [Le.] in bag”; „Good that [La.’s] initiative has not broken down the lines of the web flammers. go ahead, guys, [L.] into oven!”; „[Little L.] go and drown yourself”; „What are you whining, kill this bastard once[.] In the future the other ones [...] will know what they will risk, even they will only have one little life”; „And can’t anyone defy the shits?”.

⁵³ Delfi [GC], 22., 38. bek.

Az MTE-ügyben a kérelmező javára ítélt az EJEB Negyedik Szekciója. Az ügy két panaszosza közül az egyik egy szakmai érdekképviselői szervezet, a másik egy nagy hírportál; a személyiségi jogi eljárások szintén egy cég működését kritizáló cikkekhez fűzött gyalázkodó olvasói kommentek nyomán indultak.⁵⁴ A magyar bíróságok egyike sem tekintette alkalmazhatónak a tárhelyszolgáltatóra vonatkozó szabályokat, így a Ptk. hírnévvédelmi szabályainak megsértését állapították meg.⁵⁵ A Strasbourgi Bíróság azonban a magyar bíróság döntését a 10. cikkbe ütközőnek ítélte, elsősorban a kommenteknek a Delfi-ügy kommentjeihez képest kevésbé sértő jellege miatt.⁵⁶

A Pihl-ügy kérelmezője – ezúttal nem jogi személy – a svéd bíróságok előtt sikertelenül hivatkozott személyiségi jogainak megsértésére a róla szóló blogbejegyzéshez fűzött komment miatt.⁵⁷ Döntésében az EJEB nem állapította meg a 8. cikk megsértését. A svéd jogrendszerben külön szabályozás létezik a kommentekre, amely alapján bizonyos, súlyosan jogsértő (egyres büntetőjogi tényállásokat megvalósító, illetve a szerzői jogba ütköző) kommenteket el kell távolítani, a svéd bíróságok azonban megállapították, hogy a törvény a „csak” rágalmozó kommentekre nem vonatkozik.⁵⁸ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának Harmadik Szekciója szerint a kommentek nem voltak olyan súlyosan sértők, hogy jogkövetkezmény nélkül maradásuk a 8. cikk megsértéséhez vezetne.⁵⁹

4.2. A Strasbourgi Bíróság döntéseiből kirajzolódó szempontrendszer

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának három döntésében egy több elemből álló szempontrendszer körvonalai rajzolódnak ki, az egyes szempontok jelentősége közötti esetleges eltérésekkel kapcsolatos iránymutatás nélkül. Az alábbiakban e szempontrendszert mutatjuk be. A döntések közös kiindulópontja, hogy a kapuór tartalomszolgáltató felelősségének megállapítása önmagában nem sérti annak szólásszabadsághoz fűződő jogát.

⁵⁴ A három, jogsértőnek minősített komment a következő volt: „...két szemét ingatlanos oldal.”; „Ez nem az a Benkó Sándoros, sunyi, szemét, leházó cég már megint? két éve én is beléefutottam ebben, azóta is küldözgetik az emailokat a tartozásaimról, meg hogy így meg úgy... Már százezer felett járok. Nem fizettem, és nem is fogok Ennyi.”; „Azért az ilyenek szarjanak sünt és költség az összes bevételüket anyjuk sírjára, amíg meg nem dögölnek.”.

⁵⁵ MTE, 15–25. bek.

⁵⁶ MTE, 76., 91. bek.

⁵⁷ Az egyetlen érintett komment: „That guy pihl is also a real hash-junkie according to several people I have spoken to.”.

⁵⁸ Pihl, 12. bek.

⁵⁹ Pihl, 36. bek.

4.2.1. A KOMMENT TARTALMA

Az MTE-döntés rögzíti, hogy az eredeti cikk tárgya (amelyhez a kommentet fűzték) közügyet érintett,⁶⁰ ennek pedig alapvető jelentősége van. A közérdekű ügyek vitatása a szólásszabadság fokozott védelmét teszik szükségessé.⁶¹

Több szerző érvel amellett, hogy az internetes közlések egy részét, például a kommenteket, eltérő mércék szerint kellene megítélni, mert ezek jellegüknél fogva kevésbé átgondoltak, gyakran indulatból születnek, nem tükröznek valós megfontolásokat és nem utalnak valós cselekvési szándékra, eltérő jellegűek tehát a hagyományos médiában közölt véleményekhez képest.⁶² Ennek a – valós alapokon nyugvó – felfogásnak részben ellentmond az EJEB, amikor nemcsak az érintett cikkeket, hanem a hozzájuk fűzött kommenteket is a közügyek vitáiban való részvétel miatt tekinti védendőnek, kiemelt fontosságot tulajdonítva nekik.⁶³ Az előbbi felfogás szerint tehát a kommenteket (vagy más, hasonló online megnyilvánulásokat) nem kell egészen komolyan venni, és éppen relatív jelentéktelenségük miatt szükségtelen a korlátozásuk, míg az EJEB a kommenteket is a legszigorúbban védett közéleti-politikai véleményeknek tekinti. Igaz, megállapítja azok alacsony stílusértékét, ami számos weboldalon jellemző, és csökkenti az ilyen sértésekhez kapcsolható hatást.⁶⁴ Az Bíróság – a közéleti vitákra szokásosan alkalmazott mércék alapján – ezzel együtt is korlátozhatónak tekinti ezen tartalmakat. Megjegyzendő még, hogy a *low value*-ra való hivatkozás a visszájára is fordítható: ha a kommentek kevésbé alkalmasak a közéleti vita alakítására, akkor nyilván korlátozásuk is kevésbé érinti hátrányosan a nyilvánosságot.

A Delfi-ügy kommentjeit a Nagykamara döntése „gyűlöletbeszédként” értékelte,⁶⁵ és ezt az értelmezést vette át utóbb az MTE- és a Pihl-döntés is, miközben a Delfi-ügyben az Első Szekció még nem tett ilyen értékelést.⁶⁶ A Nagykamara a Delfi-ügyben szokatlanul gyakori ismétlésekbe bocsátkozva nyilvánvalóan jogsértő (*clearly unlawful*) kommentekről beszélt⁶⁷ az MTE- és a Pihl-döntés viszont éppen erre

⁶⁰ MTE, 72. bek.

⁶¹ Barendt, Eric: *Freedom of Speech*. Oxford University Press, Oxford, 2005. 155–162.

⁶² Rowbottom, Jacob H.: *To Rant, Vent and Converse: Protecting Low Level Digital Speech*. *Cambridge Law Journal*, 71/2, 2012. 355; Cram, Ian: *Citizen Journalists Newer Media, Republican Moments and the Constitution*. Cheltenham, Edward Elgar, 2015. 73–111; Nádori Péter: *Anonymous Mass Speech on the Internet and the Balancing of Fundamental Rights*. In: Koltay, 2015. 217, 245–246.

⁶³ Delfi [GC], 11., 28–29. bek.; MTE, 72. bek.

⁶⁴ MTE, 77. bek.

⁶⁵ Delfi [GC], 117. bek.

⁶⁶ Mindössze azt veti fel, hogy az eredeti cikk a gyűlöletbeszédet tartalmazó kommentek „átlagosnál nagyobb kockázatát” idézte elő, ld. Delfi, 86. bek.

⁶⁷ Delfi [GC], 128., 140–141., 153., 156., 159. bek.

alapozva utasította el a szólásszabadság korlátozását, mondván, hogy szemben a Delfi-ügyben vizsgálendő gyűlölködő és erőszakra uszító kommentekkel, a másik két ügyben érintett kommentek – bár sértők (*offensive*),⁶⁸ illetve rágalmazók,⁶⁹ mégis – kevésbé durvák, így a szólásszabadság védelmi körébe tartozók voltak. A három ügy közös tanulsága, hogy a komment tartalmának megítélése alapvető fontosságú a tartalomszolgáltató felelősségének vizsgálatakor.

4.2.2. A KOMMENTELŐ AZONOSÍTHATÓSÁGA

Említettük már, hogy a közlő azonosíthatósága nagyban múlik azon, hogy milyen eljárás indul a sérelmes komment nyomán. Büntetőeljárársban (büntető rágalmazás miatt tett feljelentés után) nagyobb esély van az azonosításra. A Strasbourgi Bíróság azon az állásponton van, hogy az azonosítás kétségtelenül minden adandó alkalommal meglévő bizonytalanságai elégséges indokot szolgáltatnak arra, hogy az érintett a jogsértő komment miatt közvetlenül a tartalomszolgáltatóval szemben kezdeményezzen eljárást.⁷⁰ Azaz az azonosításra irányuló kísérlet vagy annak elmaradása, illetve a lehetséges eljárások közötti választás nem befolyásolja a tartalomszolgáltató felelősségének megítélését. (Ugyanakkor a Pihl-ügy felrója a kérelmezőnek, hogy bár szert tett a komment szerzője által használt számítógép IP-címére, nem tett további lépéseket a szerző azonosítása érdekében⁷¹ – e körülmény súlya az ügy eldöntésében nem egészen világos.)

A kommentügyekben felhozott érvelés egyébként egyáltalán nem csak a névtelen kommentekkel kapcsolatban releváns. A tartalomszolgáltató felelőssége mellett szóló érvek az EJEB döntéseiben a névvel vállalt kommentek esetében is felveti a tartalomszolgáltatói felelősség megállapíthatóságát. Így egy Facebook-bejegyzéshez fűzött komment esetén a social media profil gazdája (legyen az magánszemély, közszereplő vagy maga is tartalomszolgáltató) is felelős lehet azon bejegyzésért, amelynek szerzője – ha valós adatokat adott meg – egy kattintással azonosítható. A magyar bírósági gyakorlat ilyen ügyekben is megállapíthatónak tekinti a profil jogosultjának felelősségét a jóhírnévhez való jog megsértése miatt.⁷²

⁶⁸ MTE, 76., 91. bek.

⁶⁹ Pihl, 25. bek.

⁷⁰ Delfi [GC], 147–151. bek.

⁷¹ Pihl, 34. bek.

⁷² Az eddigi két, közzétett ítélet ugyanakkor nem egészen kompatibilis egymással; ld. BH 2016. 330 („A Facebook profil fenntartója is felelősséggel tartozik a profiloldalán megjelenő jogsértő tartalmú közlésekért”), illetve BDT 2017. 65 [„A tartalomszolgáltató eleget tesz az adott helyzetben elvárható magatartás.

4.2.3. A TARTALOMSZOLGÁLTATÓ SZEMÉLYE

A Delfi-ügyben az EJEB jelentős hangsúlyt fektetett a tartalomszolgáltató gazdasági érdekelttségére.⁷³ Szerinte a kommentelés lehetőségének biztosítása a hírportál kiadójának gazdasági érdekeit szolgálta, a kommentek maguk is közönséget vonzottak az oldalra. Az MTE-ügyben két kérelmező is volt: egy gazdasági érdekeltséggel bíró hírportál és egy szakmai érdekképviseleti (nonprofit) szervezet. A kettő közötti különbséget az EJEB is észlelte,⁷⁴ de – mint Dirk Voorhoof megállapította – az ebből eredő következtetést végül elmulasztotta levonni.⁷⁵ Ez végeredményben nem járt a nonprofit kérelmezőre hátrányos következménnyel, mert az EJEB mindkettejük kérelmét elfogadta. A Pihl-ügyben viszont a döntés indokolása kiemeli, hogy lényeges szempont volt a weboldal alacsony látogatottsága, illetve a tartalomszolgáltató nonprofit jellege.⁷⁶

4.2.4. A MEGTÁMADOTT FÉL SZEMÉLYE

Jelentősége lehet annak is, hogy ki ellen irányulnak a sérelmes kommentek. Az MTE-ügyben a kommentek célpontja jogi személy volt, amelynek működése, annak kritikája egyértelműen közügynek minősült. A jogi személyek személyiségi jogainak védelme egyébként is másként ítélandó meg, mint a természetes személyeké; a jogi személyek „erkölcsi” jogai kevésbé szigorú védelmet érdemelnek.⁷⁷ Az MTE-ügyben az EJEB jelezte is e különbségtétel szükségességét.⁷⁸ (Érdekes lenne látni, hogy ha a kommentek valós célpontjai, a cég vezetői saját nevükben, nem pedig az érintett cég mint jogi személy nevében pereltek volna, az változtatott volna-e a kommentek EJEB általi megítélésén, tekintettel arra, hogy a kommentek az ő becsületüket valóban súlyosan sérthették.) A Pihl-ügyben az EJEB döntéséből sajnos nem derül ki, hogy a kérelmező magánszemély vagy közéleti szereplő volt-e; mivel a kommentelhető cikk róla szólt, és tévesen állította róla, hogy egy náci párt tagja, feltételezhetően valamelyest közéleti szereplőnek volt tekinthető, de ez csak feltételezés, illetve olyan körülmény, amelyet érdemes lett volna az EJEB-nek alaposabban megvizsgálnia.

követelményének, ha az internetes portálján (Facebook oldalán) megjelentetett tartalomhoz fűzött hozzászólást (kommentet) az érintett kifogása esetén haladéktalanul eltávolítja” – de ha ezt elmulasztja, felelős lehet a jogsértésért].

⁷³ Delfi, 94. bek.; Delfi [GC], 115–116. 128., 144. bek.

⁷⁴ MTE, 73. bek.

⁷⁵ Voorhoof, Dirk: Pihl v. Sweden: Non-Profit Blog Operator is not Liable for Defamatory Users' Comments in Case of Prompt Removal upon Notice. Strasbourg Observers Blog, 2017. március 20. <https://strasbourg-observers.com/2017/03/20/pihl-v-sweden-non-profit-blog-operator-is-not-liable-for-defamatory-users-comments-in-case-of-prompt-removal-upon-notice/>.

⁷⁶ Pihl, 31., 37. bek.

⁷⁷ Uj v. Hungary, no. 23954/10, 2011. július 19-i ítélet, 22. bek.

⁷⁸ MTE, 65. bek.

4.2.5. A KOMMENT HATÁSA A MEGTÁMADOTT FÉLRE

A Delfi- és a Pihl-döntés egyáltalán nem vizsgálta a kommentek hatását a megtámadott félre nézve, de az MTE-döntés jelezte, hogy ennek is lehet jelentősége.⁷⁹ Itt is különbséget kell tenni egy vállalkozás üzleti hírnevének sérelme és egy magán-személy társadalmi státusát hátrányosan érintő komment között – utóbbi érdek erőteljesebben védendő.⁸⁰

4.2.6. A TARTALOMSZOLGÁLTATÓ MAGATARTÁSA

A tartalomszolgáltató magatartásának kiemelt jelentősége van. A Delfi-ügyben a Nagykamara azt állapította meg, hogy bár a jogsértő kommentre való figyelemfelhívás után a tartalomszolgáltató azonnal eltávolította azt (azaz utólagos moderálást végzett), a felelősség alóli mentesüléshez ez nem elegendő, mert a „nyilvánvalóan jogsértő” kommentek közzétételét is meg kellett volna akadályoznia (azaz előzetes moderálást kellett volna végeznie).⁸¹ Ez a követelmény értelemszerűen valamennyi komment előzetes vizsgálatát feltételezi, amivel a tartalomszolgáltató egyértelműen szerkesztővé válna.

Ezen túlmenően a kommentelés lehetőségének egyéb körülményei is jelentőséggel bírhatnak. A Delfi-ügyben a hírportálnak külön szabályzata volt a kommentekre vonatkozóan, amely tartalmi korlátokat is meghatározott a felhasználók felé. Egy felelősségkorlátozó nyilatkozat (*disclaimer*) is szerepelt a honlapon, amely rögzítette, hogy a kommentek tartalmáért a szerzők a felelősek. Továbbá egy hatékony értesítési-eltávolítási rendszert is működtetett, amely alapján jelzésre eltávolította a jogsértő kommenteket. Ebből következően a tartalomszolgáltató nem volt „passzív, tisztán technikai” szolgáltatónak tekinthető.⁸² A jogsértő komment hat hétig volt elérhető – a szolgáltató jelzésre ugyan eltávolította azt, a sérelmes tartalom így is hosszabb ideig volt megtalálható a honlapon (különös tekintettel egy online cikk és a hozzá kapcsolódó komment „élettartamára”).

Az MTE-ügyben is hasonlóan működtek az érintett honlapok, megtalálható volt rajtuk a *disclaimer*, az index.hu esetében a moderálásra vonatkozó szabályzat is létezett, illetve mindkét tartalomszolgáltató működtetett értesítési-eltávolítási rendszert – más kérdés, hogy a sérelmet szenvedett cég nem kérte tőlük a kommentek levételeztetését, hanem egyből bírósághoz fordult.⁸³

⁷⁹ MTE, 85. bek.

⁸⁰ MTE, 84. bek.

⁸¹ Delfi [GC], 141. bek.

⁸² Delfi [GC], 144–146., 155., 159. bek.

⁸³ MTE, 80–81., 83. bek.

A Pihl-ügyben nemcsak a kommentet, hanem a kapcsolódó cikket is eltávolította a tartalomszolgáltató, mert abban is valótlán, hírnévsértő állítás szerepelt (a kérelmező náci párttagságáról).⁸⁴ A kommentet a szolgáltató a jelzés másnapján, a közzététel utáni kilencedik napon távolította el.⁸⁵

4.2.7. AZ ALKALMAZOTT SZANKCIÓ

A tartalomszolgáltatóval szembeni szankció súlyossága is értékelendő szempont lehet a 10. cikk megsértésének vizsgálatakor. A Delfi-ügyben a kártérítésként kiszabott 320 eurós összeget az EJEB nem ítélte aránytalannak, ahogyan a döntés lehetséges közvetett következményeit sem. Mint a Nagykamara fogalmazott, az észti bíróságok döntései nyomán a hírportál nem lett rászorítva üzleti modelljének megváltoztatására, nem keletkezett jelentős többletköltsége (a Delfi maradt Észtország egyik legnépszerűbb hírportálja, már amely a legtöbb névtelen kommentet fogadja, egyébként pedig már korábban is alkalmazott moderátorokat).⁸⁶ Ezzel szemben az MTE-ügyben kártérítésre kötelezés nélkül is súlyosnak tekintette a Második Szekció a tartalomszolgáltatókra háramló következményeket. Ugyan a magyar bíróságok a jogsértés bírósági megállapításán túl csak a nem túl magas összegű perköltség megfizetésére kötelezték azokat, az EJEB szerint a döntés szélesebb következményeit is figyelembe kell venni, pl. az arra való ösztönzést, hogy a felelősségre vonás folyamatos veszélye miatt a jövőben zárják be a kommentelésre nyitva álló felületeiket, ne biztosítsák annak lehetőségét olvasóik számára.⁸⁷

4.2.8. ÖSSZEFOGLALÁS

A fenti szempontok súlya, egymáshoz való viszonya egyelőre tisztázatlan. Két szélsőséges eset azonosítható. A súlyosan sértő (gyűlölködő, fenyegető, erőszakra buzdító) tartalmú komment, ha a kommentek közzétételével összefüggő gazdasági érdekeltséggel bíró szolgáltatónál, természetes személyt támadva, előzetes moderálás nélkül, a bíróság által kiszabott enyhe szankciót vonva maga után jelenik meg, akkor az EJEB három döntése alapján biztosan korlátozható. Ezzel szemben a „csak” rágalmozó vagy más személyiségi jogot (így pl. a magánéletet) sértő, nonprofit weboldalon közzétett, jogi személlyel szemben megfogalmazott, a jelzés után azonnal eltávolított, az állami hatóságok által súlyosan szankcionált komment biztosan az Egyezmény 10. cikkének védelmi körébe vonandó. A két szélsőséges eset közötti számos átmenet pedig esetről esetre ítélendő meg, a releváns körülmények egyenkénti mérlegre tételével és súlyuk adott ügyben való meghatározásával.

⁸⁴ Pihl, 30. bek.

⁸⁵ Pihl, 32., 37. bek.

⁸⁶ Delfi [GC], 160–161. bek.

⁸⁷ MTE, 86. bek.

5. A Strasbourgi Bíróság döntéseinek főbb kritikái

5.1. A tartalomszolgáltató felelőssége

A legfőbb kritika az EJEB gyakorlatának azon elemét érinti, amely mindhárom döntésben azonos tartalommal van jelen: a tartalomszolgáltató bizonyos esetben felelőssé tehető a kommentekért, azaz nem tekinthető tisztán közvetítő szolgáltatónak, amelynek csak a jogsértő tartalomra való figyelemfelhívás után keletkezik kötelezettsége a tartalom eltávolítására. Bizonyos, hogy azon jogrendszerek, amelyek ennél többet, azaz egyfajta sajátos szerkesztői tevékenységet várnak el a tartalomszolgáltatótól, ezzel önmagában nem ütköznek a 10. cikkbe. Azt még korai megállapítani, hogy az EJEB vajon el is várja-e azt, hogy a jogrendszerek így álljanak a kérdéshez, azaz a súlyosan jogsértő tartalmak automatikus (külön jelzés nélkül is megvalósuló) moderálásának az állami jogrendszer általi kötelezővé tétele híján nyílik-e tér a 8. cikk megsértésének megállapítására. A Pihl-ügy alapján azt gondolnánk, hogy talán nem, de ott az EJEB szerint „nem súlyos” jogsértésről (rágalmazásról) volt szó, és a svéd szabályozásból az következik, hogy a Delfi-ügyben emlegetett gyűlöletbeszéd, valós fenyegetés, erőszakra uszítás esetén a svéd hatóságok is eljártak volna. Egy amerikaihoz hasonló, a tartalomszolgáltatónak teljes mentességet adó szabályozás feltehetően nem lenne kompatibilis az Egyezmény 8. cikkével.

Ezt a megközelítést többen bírálták, többek között a Nagykamara Delfi-döntéséhez terjedelmes különvéleményt író Sajó András strasbourgi bíró, aki a párhuzamos cenzúra (*collateral censorship*) veszélyére hívta fel a figyelmet, amelyet a döntés – a tartalomszolgáltatótól elvárt beavatkozás eredményeképpen – előidéz.⁸⁸ A szólásszabadság korlátozásától tart Nádori Péter⁸⁹ és Anne Cheung is.⁹⁰ Voorhoof szerint a Delfi-döntések messzire vezető következményekkel járhatnak az online véleménynyilvánításra nézve. A döntések nyomán úgy tűnt, hogy csak az előzetes moderálás nyújt teljes biztonságot a tartalomszolgáltatónak, az utólagos levétel önmagában nem garantálja a felelősség alóli mentesülést. Ez a vitákban való személyes részvételt lehetővé tevő online média új paradigmáját teremtené meg, illetve a kommentelés lehetőségének megszüntetéséhez vezethet, a költségcsökkenés és a lehet-

⁸⁸ Delfi [GC], Sajó András különvéleménye, 1–3. bek.

⁸⁹ Nádori, 2015. 217.

⁹⁰ Cheung, Anne S. Y.: Liability of Internet Host Providers in Defamation Actions: From Gatekeepers to Identifiers. In: Koltay András (ed.) *Media Freedom and Regulation in the New Media World*. Wolters Kluwer, Budapest, 2014. 289, 293.

séges felelősségre vonás veszélyének elkerülése érdekében.⁹¹ Az MTE- és a Pihl-ügy ezt az aggodalmat valamelyest csökkentette, de e döntések ismeretében is állítható, hogy teljes biztonságot csak az előzetes (és szigorú, a „tisztán” jogsértő tartalmakon túl óhatatlanul a határeseteket is kiszűrő) moderálás adhat.

Igaz, miközben az online véleménynyilvánítás szabadságáért sok harang megkondult az EJEB döntései nyomán, kevesebben aggódtak a személyiségi jogok hatékony védelme miatt. Ezt a problémát az internetes kommunikáció alacsonyabb stílusára, illetve a kommenteknek a megtámadott egyén megítélésére gyakorolt csekély hatására való hivatkozással szokás elütni. Christina Angelopoulos és Stijn Smet ugyanakkor rögzíti, hogy az európai jogfelfogással nem fér össze a tartalomszolgáltatók teljes mentesítése a jogi felelősség alól, és a szólásszabadság és a személyiségi jogok közötti egyensúly elbillentése az előbbi irányába.⁹²

5.2. A „gazdasági szolgáltatás” kiemelt szerepe

A tartalomszolgáltató gazdasági érdekeltisége nem kellene, hogy perdöntő érv legyen a kommentekkel kapcsolatos jogi felelőssége megállapításakor. Ha a média anyagi érdekeltiségét egyfajta „súlyosító körülményként” rónánk fel, azzal azt az alapvetést tagadnánk, hogy megfelelő gazdasági alapok nélkül professzionális média sem létezhet. Ezzel együtt is, az EJEB azon megközelítése, amely a kommentelés biztosításában gazdasági érdeket (is) azonosít, és ezt olyan körülménynek tekinti, amely a tartalomszolgáltató által közzétett cikket és az ahhoz fűzött kommenteket összeköti, ezáltal cáfolja a tartalomszolgáltató kommentekkel kapcsolatos tárhelyszolgáltatói státusát (hiszen ez utóbbinak minden tekintetben függetlennek kellene lennie a tárhelyén megjelenő felhasználói tartalomtól), nem teljesen légből kapott. A nonprofit weboldalak és a nagy hírportálok eltérő megítélése bizonyos esetekben indokolható. Ha az MTE-ügy nem is hozott ebben megnyugtató változást, a Pihl-ügyben az EJEB már kihangsúlyozta az érintett oldal kicsi és anyagi érdektől mentes jellegét.⁹³

⁹¹ Voorhoof, Dirk: Qualification of News Portal as Publisher of Users' Comment may have Far-Reaching Consequences for Online Freedom of Expression: Delfi AS v. Estonia. Strasbourg Observers Blog, 2013. október 25., <https://strasbourgobservers.com/2013/10/25/qualification-of-news-portal-as-publisher-of-users-comment-may-have-far-reaching-consequences-for-online-freedom-of-expression-delfi-as-v-estonia/>; Voorhoof, Dirk: Delfi AS v. Estonia: Grand Chamber Confirms Liability of Online News Portal for Offensive Comments Posted by its Readers. Strasbourg Observers Blog, 2015. június 20., <https://strasbourgobservers.com/2015/06/18/delfi-as-v-estonia-grand-chamber-confirms-liability-of-online-news-portal-for-offensive-comments-posted-by-its-readers/>.

⁹² Angelopoulos, Christina – Smet, Stijn: Notice-and-fair-balance: How to Reach a Compromise Between Fundamental Rights in European Intermediary Liability. *Journal of Media Law*, 8/2, 2016. 266, 287.

⁹³ Voorhoof, 2017.

5.3. A moderálás elvárása

Amint fent már rögzítettük, az EJEB jelenlegi gyakorlatának az a következménye, hogy az a tartalomszolgáltató, amelyik egészen biztosra akar menni a felelősség elkerülésében, annak minden kommentet előzetesen – vagy legalábbis a közzététel után közvetlenül, de semmiképpen nem bízva a szűrést a sérelmet szenvedett fél jelzésére – moderálnia kell.⁹⁴ Ez valóban nagy terhet ró a tartalomszolgáltatókra, még akkor is, ha a kommentek döntő többsége nem jogsértő, és ennek megállapítása legtöbbször nem is túl bonyolult. Számukra a felelősségre vonás elvi lehetősége, nem pedig az egyébként velük szemben igen ritkán indított tényleges jogi eljárások jelentik az igazi fenyegetést.

5.4. A komment tartalmának értékelése

A három ügyből az derül ki, hogy a „gyűlöletbeszédet”, „fenyegetést” vagy „erőszakra uszítást” megvalósító kommentek ítélandók meg a legsúlyosabban (ezek „nyilvánvalóan jogsértők”⁹⁵), míg a „csak” rágalmozó kommentek miatt nehezebb megállapítani a tartalomszolgáltató felelősségét. A Delfi-ügy kommentjeinek egy részét az EJEB gyűlöletbeszédnek minősítette. Ezzel kapcsolatban az a probléma merül fel, hogy míg az észt bíróságok előtt az eljárást az érintett cég tulajdonosa a személyiségi jogai védelmében kezdeményezte, és az észt bíróságok e jogok védelmében marasztalták a hírportál szolgáltatóját, addig a gyűlöletbeszéd hagyományosan egy olyan büntetőjogi kategória, amelyet valamely közös, illetve a közrend védelmében lehet szükséges korlátozni.⁹⁶ Az EJEB így a Delfi-ügyben megalkotta az egyén kezdeményezésére és jogai védelmében üldözendő gyűlöletbeszéd kategóriáját, ami összemosza a szólásszabadság különböző – külön-külön legitim és indokolható – korlátait.

A „fenyegetés” és az „erőszakra uszítás” kiemelése is kritikával illelhető. Részben az EJEB azt állítja, hogy az internetes véleménynyilvánítás stílusértéke alacsony, és éppen emiatt nem indokolt a tartalmakat korábbi, a hagyományos média vonatkozásában kialakult mércék szerint megítélni. Ám ha ez így van, akkor miért veendő komolyan a fenyegetés és az erőszakra uszítás, illetve miért ítélandó meg súlyosabban, mint a rágalmozás?

⁹⁴ Delfi [GC] 159. bek., Voorhoof, 2017.

⁹⁵ Delfi [GC] 128., 140., 141., 153., 156., 159. bek.

⁹⁶ Ld. Hare, Ivan – Weinstein, James (eds): *Extreme Extreme Speech and Democracy*. Oxford University Press, Oxford, 2009.

A fő probléma a tartalomszolgáltatóra bízott döntéshozattal az, hogy eljárása, a vitatott tartalomra vonatkozó mérlegelési szempontjai szükségszerűen eltérnek a jogrendszerben előírt tartalmi és eljárási szabályoktól. A tartalomszolgáltató önkényesen dönthet, nem kötik alkotmányos garanciák, saját szabályzata (szabályrendszere) és döntései lehetnek, amelyek nem átláthatók, részleteiben – indokolásukat tekintve – nem megismerhetők, és jogorvoslattal sem lehet élni velük szemben.⁹⁷ A tartalom- vagy platformszolgáltató (social media, videomegosztó oldalak) jelenleg szabadon hozhatnak döntést tartalmak eltávolításáról. Tekintettel arra, hogy milyen mértékű befolyásuk van e szolgáltatásoknak a nyilvános szférára (persze ez a hatás elsősorban a social mediára igaz, nem pedig az egyes honlapokon elérhető kommentfolyamokra), ez meglehetősen veszélyes a szólásszabadság szempontjából.

A szolgáltató és a megbízásából eljáró moderátor nem jogalkalmazó, más mérce és indokok alapján dönt a tartalmakról, például a szolgáltató gazdasági érdekeit vagy zavartalan működését védve elsősorban. Nem is várható el, hogy ehhez szükséges háttér hiányában átvegyék a bíróságok szerepét, de a jogrendszer szabályaitól való eltérésüknek mégis csak elvszerűnek kellene lennie, amely figyelembe veszi a szólásszabadság, a demokratikus nyilvánosság érdekeit is. A *notice and take-down* eljárásra bízni a felmerült kérdések kezelését nem egészen megnyugtató. Az elektronikus kereskedelmi irányelv a jogsértésről való tudomásszerzéshez köti a közvetítő szolgáltató kötelezettségeinek létrejöttét,⁹⁸ míg a kommentügyekben alkalmazott polgári jogi szabályok alapján szintén az azonnali, vagy legalábbis igen gyors levétel mentesít csak a felelősség alól, miközben a jogsértő jelleget elvben csak a bíróság tudná megnyugtatóan kimondani.⁹⁹ Ebből az következik, hogy a szolgáltató szükségszerűen túlteljesít, azaz olyan tartalmakat is eltávolít, amelyek nem jogsértők, de érintetlenül maradásuk számára kockázatosnak tűnik.

A fent bemutatott három döntésében megítélésem szerint az EJEB sem volt egészen következetes, mert ugyan világossá tette, hogy a kommentek megítélése ügyében mást vár el a tartalomszolgáltatóktól, mint a jogalkalmazóktól, az előbbiek számára máshová helyezi a szükséges beavatkozás határát. Ám ennek kritériumait nem határozta meg, és maga is szelektált a különböző jogsértések között, egyeseket – nem tisztázott indokok alapján – súlyosabbnak minősítve másokhoz képest. Ezzel az EJEB maga is hozzájárult a szólásszabadság „magánkorlátozásával” összefüggő – az online kapuőrök korában amúgy is elkerülhetetlenül szaporodó – problémáinak fel erősítéséhez.

⁹⁷ Voorhoof, Dirk – Lievens, Eva: Offensive Online Comments: New ECtHR Judgment. ECHR Blog, 2016. február 15., <http://echrblog.blogspot.hu/2016/02/offensive-online-comments-new-ecthr.html>.

⁹⁸ Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv, 12–14. cikkek.

⁹⁹ E problémát ld. Angelopoulos – Smet, 2016. 285.

6. Konklúzió

A Facebook korában a kommentek kérdése idejétmúlt problémának tűnhet – számos internetes orgánium is már a közösségimédia-óriás rendszerét használja e célra, és általánosságban is a felhasználók általi kommunikáció nagymértékben áttevődött valamely közösségi oldalra. Ezzel együtt a kérdés megérdemli az alapos vizsgálatot, mert a kommentekkel kapcsolatos felelősség által felvetett probléma tágabb érvényű, önmagán jócskán túlmutat. A kommentelést lehetővé tevő tartalomszolgáltatók internetes kapuőrök, és igen sok egyéb típusuk ismert (infrastruktúra- és platformszolgáltatók: social media, videomegosztó portálok vagy keresőmotorok, webshopok stb.), amelyekkel szemben hasonló felelősségi kérdések merülnek fel – ezek fellelését az EJEB egyelőre elkerülte, a Delfi-ügyben pedig kifejezetten leszögezte, hogy a döntés az internet egyéb, harmadik személyek kommentjeinek közzétételét engedő fórumaira nem vonatkozik.¹⁰⁰ Ám ez nem jelenti azt, hogy a döntések érvelése ne lenne később, más szolgáltatások ügyeiben is felhasználható.¹⁰¹ A kapuőr kötelezettségei, jogi felelőssége megállapításának feltételei és a felhasználók jogai velük szemben olyan kérdések, amelyek alapvetően fogják meghatározni az internetes nyilvánosságban érvényesülő szólásszabadság jövőbeni kereteit.

Az európai jogrendszerek e kérdésben is a szembenálló jogok közötti egyensúlyozást választják,¹⁰² a „tisztesseges egyensúlyt” célozva,¹⁰³ szemben az Egyesült Államok világos, egyértelmű (*clear-cut*) szabályaival, amelyek mentesítik a kapuőrt a felelősség alól. A megfelelő egyensúlyozást Európában nagyban segítené a törvényi szabályozás (amilyet pl. az Egyesült Királyság fogadott el 2013-ban),¹⁰⁴ mert tisztán látszik, hogy a kommentek és általában a kapuőri felelősség ügyének kezelésére

¹⁰⁰ Delfi [GC], 116. bek.

¹⁰¹ Egyes európai bíróságok pl. megállapították a Facebook felelősségét a magánítok megsértését (*tort of misuse of private information*) megvalósító felhasználói tartalmak közzétételében olyan esetekben, amikor a jogsértésről való tudomásszerzés ellenére sem távolították el a kifogásolt tartalmat. Ld. az északi fellebbviteli bíróság döntését a CG v. Facebook ügyben ([2016] NICA 54). A döntés elemzését ld. Woods, Lorna: When is Facebook Liable for Illegal Content under the E-commerce Directive? CG v. Facebook in the Northern Ireland Courts. EU Law Analysis, 2017. január 19., <http://eulawanalysis.blogspot.hu/2017/01/when-is-facebook-liable-for-illegal.html>.

¹⁰² Barendt, 2005. 205–227.

¹⁰³ Angelopoulos – Smet: 2016. 275.

¹⁰⁴ Nádori Péter: Megoldás a komment-dilemmára? A 2013-as brit becsületsértésről szóló törvény 5. paragrafusa. In *Medias Res*, 2014/2. 305; Price, James – McMahon, Felicity (eds): *Blackstone's Guide to the Defamation Act 2013*. OUP, Oxford, 2013; Mullis, Alastair – Price, James – McMahon, Felicity (eds): Scott, Andrew: *Tilting at Windmills: The Defamation Act 2013*. *Modern Law Review*, 77, 2014 87.

sem az *e-commerce* szabályai, sem az általános magánjogi felelősségi szabályok nem egészen alkalmasak.

A tartalomszolgáltató kötelezettségeiről és a szólásszabadság megóvásáról hosszasan lehet még vitatkozni. Európában viszont már nem lehet kérdés az, hogy a kommentek vonatkozásában szükségszerűen megvalósul a tartalomszolgáltató általi szerkesztés. A média hagyományos fogalma az online kapuőrök korában nem alkalmazható; a kommunikáció folyamatába és tartalmába immáron olyanok is elkerülhetetlenül beavatkoznak, akik nem vettek részt a tartalom előállításában. Ez a hagyományostól eltérő szerkesztés, de sok tekintetben hasonló ahhoz. A média és a szólásszabadság szabályozásának e jelenséghez igazítása nem lesz elkerülhető.

Az alkotó ember személyiségvédelmének sajátos szerzői jogi kérdései

„A szerzői személyhez fűződő jogok az elismerés és a megbecsülés kifejezésének egyik módját jelentik az alkotók felé – nem csak a kreatív művek szerzői, hanem egyúttal a bennünk rejlő alkotó felé is.”

Mira T. Sundara Rajan²

Egy egyéni, eredeti jellegű – a tudomány, az irodalom vagy a művészet területére eső – művet megalkotó ember személyiségét ebben a vonatkozásban, tehát alkotótevékenységére, elkészült művére tekintettel is védjük.³ A szerzői jog – ennek is megfelelően – olyan alkotásokat von tárgykörébe, amelyekben megjelenik, tükröződik alkotójuk személyisége. Ez a kiindulópont egyrészt a jogterület egyik lényegadó sajátossága, másrészt viszont a digitális tömegtermelés korában újabb kérdéseket, dogmatikai problémákat vet fel.

Az Európai Unió Bírósága a Painer-ügyben hozott ítéletében is utal rá, hogy „egy szellemi alkotás akkor tekinthető a szerző sajátjának, ha tükrözi az ő személyiségét.”⁴ Felmerül a kérdés, hogy valóban elmondható-e a XXI. században szerzői jogi védelem alá eső valamennyi alkotásról, hogy abban megcsillanni láthatjuk alkotójuk személyiségét. E kérdést boncolgatva nem csak a szerzői személyhez fűződő jogok határára, korlátozhatóságára nézve vonhatunk le következtetéseket, de magára a szerzői jog természetére és feladatára is. Az eltérő jogrendszeri megközelítések léte,

¹ A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának egyetemi adjunktusa.

² „The moral rights of the author are a way of recognizing and honoring creators – not only the authors of creative works, but also, the creator within ourselves.” Rajan, Mira T. Sundara: *Moral Rights: Principles, Practice and New Technology*. Oxford University Press, Oxford, 2011. 535.

³ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 2:42. § (2) bek. alapján. A korábbi gyakorlatból is egyértelműen: „Az általános személyiségi jog »anyajog«, amely forrása az egyéb nevesített és nem nevesített személyiségi jogoknak.” [8/1990. (IV. 23.) ABh., 23/1990. (X. 31.) ABh., 34/1992. (VI. 1.) ABh.] Bővebben ld. Gyertyánfy Péter (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2014. 91.

⁴ C-145/10. *Eva-Maria Painer v. Standard Verlags GmbH és társai* ügyben hozott ítélet, 15. pont.

a nemzetközi egységesítés, illetve az uniós harmonizáció – hatásköri problémákból is fakadó – hiánya tovább nehezíti az értelmezést és a személyhez fűződő jogok jelentőségének meghatározását, gyakorlati szerepét.

1. Egy paradoxon működése a gyakorlatban

„Paradoxonnal kifejezve, a szerzői jog nem egyéb, mint a személyiség dologi joga.”⁵ Ez a paradoxon két, jellegében különböző, ám a gyakorlatban egyaránt működő rendszert hívott életre.⁶ Ahogyan Faludi Gábor hangsúlyozza, mindkét felfogás jelentős, eredményesen nehezen vagy egyáltalán nem cáfolható igazságtartalmat hordoz.⁷ Igaz, hogy a kezdetektől számos ponton kölcsönösen hatottak egymásra,⁸ és az is igaz, hogy a különbségek sok tekintetben viszonylagossá váltak:

„... nem tudományos kérdés, hogy melyik rendszer az »értékesebb«. A művek/teljesítmények »vígán« vándorolnak anyagi vagy nem anyagi formában az egyes államok között, tekintet nélkül a szerzői jog rendszerint jogi, kulturális hagyományok megtartására építő megközelítésére.”⁹

Ugyanakkor – különösen az internetes felhasználások közegében – mégis felszínre kerülnek a különbségekből eredő problémák, illetve érezhető a harmonizált szabályozás hiánya. A dologi jogias formába öntött, ám személyiségi jellegű tartalommal bíró¹⁰ jogokat az angolszász megoldás valójában kevésbé köti a személyiséghez, figyelembe véve, hogy a személyiségi oldal nem valamennyi tényállás esetében lesz hangsúlyos, így lehetővé teszi a jogról való lemondást is. A kontinentális jogrendszer a rendkívüli fajtagazdagsággal bíró művek és felhasználási célok különbözőségére olyan módon van tekintettel, hogy sok esetben a személyhez fűződő jogok háttérbe

⁵ Balás P. Elemér: Szerzői jog. In: Szladits Károly (szerk.): A magyar magánjog I. Általános rész. Személyi jog. Grill Károly Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1941. 675.

⁶ Griffiths, Jonathan: Moral rights from a copyright perspective. In: Brison, Fabienne – Dusollier, Séverine – Janssens, Marie-Christine – Vanhess, Hendrick (eds): Moral Rights in the 21st Century. The changing role of the moral rights in an era of information overload. Larcier, Brussels, 2015. 83.

⁷ Faludi Gábor: Szerzői jog, iparvédelem és a Ptk. koncepciója. PJK, 2003/2.

⁸ Boytha György: Eltérő szerzői jogi koncepciók közelítésének kérdései, különös tekintettel a film jogvédelmére. In: *Ius privatum ius Commune Europae. Liber amicorum: Studia Ferenc Mádl dedicata*. Az ELTE Nemzetközi Magánjogi és Polgári Jogi Tanszékének munkatársai köszöntik a tudóst és a barátot. ELTE ÁJTK Nemzetközi Magánjogi Tanszék, EK Dokumentációs és Kutatási Központ, Budapest, 2001. 55.

⁹ Gyertyánfy, 2014. 122.

¹⁰ Lábady Tamás: A magánjog általános tana. Szent István Társulat, Budapest, 2013. 28.

szorulnak, illetve a jogok gyakorlásának módjáról is lehetősége van megállapodniuk a feleknek. A szerző és műve közötti kapocs teljes elszakítását azonban semmilyen esetben nem támogatja – részben garanciális okokból, részben pedig azért, mert ez a fennmaradó kapocs végeredményben nem akadályozza a művek forgalmát.¹¹

Kétségtelen, hogy a szerzői jogi jogviszony eltérő elemei válnak hangsúlyossá az egymással szinte alig összehasonlítható esetekben, és igen sok részterületen éppen a vagyoni oldal lesz egyre hangsúlyosabb.¹² Erre mindenképpen reagálnia szükséges a szerzői jognak. Ugyanakkor abból a tényből, hogy az alkotó személy eszmei elismerésének szerepe nem mindenhol egyformán hangsúlyos, hiba lenne általában véve tagadni jelentőségét.¹³ A változó viszonyokra és igényekre mindkét jogrendszer igyekszik tehát reagálni, és mindkét megoldásnak láthatjuk az előnyeit és hátrányait is.

Az angolszász megoldás előnyének leginkább annak rugalmasságát tartják a szakirodalomban, ami a szerző rendelkezési jogának maximális tiszteletben tartásán alapul.¹⁴ Míg a kontinentális jogban gyakori érv, hogy a személyhez fűződő jogokról való lemondás tiltásával a jogalkotó „saját döntésétől is meg kívánja védeni”¹⁵ a jogosultat, addig az angolszász megközelítés szerint erre nincs szükség, sőt, kifejezetten káros.¹⁶ Más álláspontok szerint viszont éppen a személyhez fűződő jogok jellegéből fakadóan az angolszász jogrendszerben sem lenne elfogadható az azokról való lemondás, illetve az azokkal való rendelkezés.¹⁷ Ugyanakkor egy ehhez csatlakozó kritika szerint az Egyesült Királyságban is csak formálisan tartozik a *moral rights* a vagyoni megközelítésű szerzői jog körébe, azokat a vagyonitól eltérő módon kell kezelni. Ez az eltérés abban is meg kellene jelenjen, hogy valamennyi jogrendszerben

¹¹ Faludi, 2003.

¹² „A szellemi tulajdon jelentős gazdasági kötöttsége mellett mégis »személyes és vagyoni érdekek szerves, Janus-arcú egységét hivatottak képviselni«, melyek közül az utóbbi a piacgazdaság következtében hangsúlyosabbá válhat.” Bobrovsky Jenő: Szellem és szellemesség. Emlékezés Lontai Endrére. In: Emlékkönyv Lontai Endre egyetemi tanár tiszteletére. Budapest, 2005. ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, 2005. 31.

¹³ Hallett, David E.: How to destroy a reputation and get away with it? IDEA, 2001/2.

¹⁴ Newman, Simon: The development of copyrights and moral rights in the European legal system. EIPR, 2011/11. 38. „Conversely, it may retain a more flexible approach than its codified Continental neighbours that can sometimes appear hidebound by archaic and questionable principles. And it does perhaps still show a respect for the principle of freedom of contract: the principle that people do not always need to be protected from themselves, and that perhaps it is sometimes better to let them make their own mistakes.”

¹⁵ „A szerző a felhasználási szerződések megkötésénél általában gyengébb tárgyalási pozícióban van, a fenti célok érdekében még esetleges saját döntésétől is meg kell védeni: sem a szűkebben vett személyhez fűződő jog (az Sztj. 10-13. §-ban nevesítettek) összessége, sem egyes ilyen jogok (például névjog) nem ruházhatók át, azokról lemondani sem lehet.” Gyertyánfy, 2014. 94.

¹⁶ Newman, 2011. 38.

¹⁷ Stamatoudi, Irini A.: Moral rights of authors in England: the missing emphasis on the role of creators. IPQ, 1997/4. 513.

tiltjuk az azokról való lemondás lehetőségét – hiszen egy „személyhez fűződő jog nem kötelező jelleggel történő” bevezetése valójában semmivel nem nyújt nagyobb garanciát, mintha egyáltalán nincs szerzői személyhez fűződő jog az adott jogrendszerben.¹⁸ Kontinentális szemmel ez egyértelműnek tűnik, hiszen valóban a személyhez fűződő jogok jelentik a szerzői jog azon „magját”, személyiségi aspektusát, amely segítségével a mű–szerző kapcsolat – változó mélységben és intenzitással, de – fenntartható.¹⁹

Éppen itt jelenik meg ugyanakkor a kontinentális rendszer egyik sokat hangoztatott kritikája: mivel valamennyi, ernyője alá tartozó alkotó esetében egyformán fontos kiindulópontnak tartja személyiségük ezirányú védelmét, a gyakorlatban rugalmatlannak bizonyul, és „túlvédi” az alkotókat.²⁰ Az a posneri gondolat, hogy a személyhez fűződő jogokról való lemondás gazdasági szempontból éppen a jogosult számára is ésszerű lehet, ennek megfelelően esetről esetre kell az egyensúly meglétét vizsgálnunk,²¹ mindkét megközelítés mellett kifejeződik. A kontinentális megoldás – nevesül a jog gyakorlásáról történő lemondás, az arról való rendelkezés lehetőségének biztosítása – azonban vitatott hatékonyságú egyes esetkörökben. Egyes álláspontok szerint a jogról való lemondás lehetősége nélkül a vagyoni jogok átruházása esetén a vagyoni forgalmat, a szerződési szabadságot és a befektetések biztonságát veszélyeztetik a szerzőnél maradó személyhez fűződő jogok.²²

A bizonytalan helyzetek elkerülésében az angolszász jogrendszernek egy másik megoldása is segítséget nyújt. Az *opt-in* megoldás a névviseléshez való jog kapcsán segít azon helyzetek rendezésében, amikor is a jogosult (gyakran valójában a lemondás szándékával) egyszerűen nem gyakorolja jogait. Ez a helyzet a kontinentális jogrendszerben is egyértelmű helyzetet teremt szerzői jogi szempontból, a gyakorlatban azonban komoly felhasználói bizonytalansághoz vezet. Tekintve, hogy a személyhez fűződő (és a vagyoni jogok) szerepe eltérő a különböző jogosultak, műtípusok, felhasználások esetében, sőt még az adott mű művészi rangjától is függően,²³ a jogok érvényesítése is eltérő módon és intenzitással történik, történhet. A joggyakorlás (sokszor érvénytelen joglemondáshoz kapcsolódó) elmaradása esetén fennálló

¹⁸ Rajan, 2011. 533.

¹⁹ Vó. Gyertyánfy Péter: A szerzői jog bírói gyakorlata 2006-tól: a jogok keletkezése, forgalmuk; a személyhez fűződő jogok. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2013/3. 72.

²⁰ Quaedvlieg, Antoon: Introduction. Trying to find a balance. In: Brison, Fabienne – Dusollier, Séverine – Janssens, Marie-Christine – Vanhess, Hendrick (eds): Moral rights in the 21st century. The changing role of the moral rights in an era of information overload. Larcier, Brussels, 2015. 93.

²¹ Posner, Richard A.: The Little Book on Plagiarism. Pantheon Books, NewYork, 2007. 108–110.

²² Quaedvlieg, 2015. 94.

²³ Gyertyánfy, 2014. 117.

helyzetek még az elévülés²⁴ és a védelmi idő intézménye mellett is komoly bizonytalanságot okoznak, a szerző halála után ráadásul a kegyeleti jogok tartalma és gyakorlása sem egységes az egyes esetkörökben.²⁵ Az árva művek kapcsán is kiütközik ez a probléma.²⁶

Az *opt-in* megoldás és a jogokról való lemondás lehetősége viszont – rugalmassága mellett – egyúttal alacsonyabb szintű védelmet képes biztosítani a szerzők számára. Még az Egyesült Királyság szerzői joga kapcsán is gyakran fogalmazódik meg (a fent már említett) észrevétel, hogy valójában nem rendelkezik személyhez fűződő jogokkal a *moral rights* valódi jellege miatt,²⁷ ám az Egyesült Államok jogrendszerére ha lehet, még kevésbé lehet igaz az az állítás, hogy valóban személyhez fűződő szerzői jogokat biztosít. A védelem szintjének emelése azonban aktuális vita tárgya, éppen a fent említett okokból.²⁸

2. Kontroll és korlátozhatóság

Nem csak a személyhez fűződő jogok természete kapcsán láthatunk jelentős különbségeket az egyes jogrendszerekben, de ezzel összefüggésben korlátozhatóságuk kérdésében is. A BUE minimumkövetelményein kívül az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata tér ki az alkotó személyiségének védelmére, azonban igen szűkszavúan: „[m]indenkinek joga van az általa alkotott tudományos, irodalmi vagy művészeti

²⁴ Kérdéses például, hogy az internet világában hogyan értékelhető az a tétel, mely szerint az elévülés mindaddig nyugszik, amíg a károsult az igényérvényesítéshez szükséges valamennyi olyan információ birtokába nem kerül, amely a per megindításához szükséges. Ld. Csehi Zoltán: Elévülés a személyiségi jogok rendszerében, az új Ptk.-ra tekintettel. In *Medias Res*, 2016/1. 1–16.

²⁵ Gyenge Anikó: A szerzői jog metamorfózisai és az editio princeps jogintézménye. *Magyar Jog*, 2003/11. 649. és Görög Márta: Az elhunyt szerzőhöz kapcsolódó (személyhez fűződő) szerzői jogról. *Polgári jogi kodifikáció*, 2005/4–5. 38., valamint a vagyoni jogait átruházó szerző esetén keletkező sajátos kegyeleti jogról. Faludi, 2003. 5.

²⁶ Ricolfi, Marco: Orphan works and moral rights. In: Brison, Fabienne – Dusollier, Séverine – Janssens, Marie-Christine – Vanhess, Hendrick (eds): *Moral rights in the 21st century. The changing role of the moral rights in an era of information overload*. Larcier, Brussels 2015. 215.

²⁷ Rigamonti, Cyrill P.: *Deconstructing Moral Rights*. *Harvard International Law Journal*, 2006/2. 403.

²⁸ „The United States Copyright Office is undertaking a public study to assess the current state of U.S. law recognizing and protecting moral rights for authors, specifically the rights of attribution and integrity. As part of this study, the Office will review existing law on the moral rights of attribution and integrity, including provisions found in title 17 of the U.S. Code as well as other federal and state laws, and whether any additional protection is advisable in this area.” U.S. Copyright Office [Docket No. 2017–2] *Study on the Moral Rights of Attribution and Integrity*. Federal Register, 2017/13. <https://goo.gl/EwByNB>.

termékekkel kapcsolatos erkölcsi [...] érdekeinek védelméhez.”²⁹ Az „erkölcsi érdekek védelmének” céljait szolgáló szerzői személyhez fűződő jogok azonban – akár dualista, akár monista rendszerben szemléljük őket – igen szoros összefüggésben állnak a vagyoni jogokkal. Az alábbiakban ennek két aspektusára térünk ki. Egyrészt a személyhez fűződő jogok felhasználást, illetve vagyoni jogokat korlátozó hatására, másrészt a személyhez fűződő jogoknak a felhasználás és a hozzáférhetőség érdekében történő korlátozhatóságára.

2.1. A vagyoni oldalra „átható” kontroll

Még ha úgy is jellemezzük a személyhez fűződő jogokat, hogy azok „nem-vagyoni” (*non-economical*) természetűek,³⁰ a kölcsönhatás erős a két jogcsokor között. Ez azt is jelenti, hogy a személyhez fűződő jogok a vagyoni jogoktól működésükben nem választhatók el egészen.³¹ Bár a személyhez fűződő jogok célja nem a vagyoni jogok korlátozása és a felhasználás akadályozása, egyfajta – azokra is ható – kontrollt biztosít a szerzőnek, akkor is, ha a vagyoni jogok jogosultja más személy.

Ennek a kontrollnak a mértéke és hatása – a fent tárgyaltak szerint – jelentős különbségeket mutat jogrendszerenként, ahogyan azt a híressé vált Huston-ügy is jól példázza. A meghatározó francia ítélet szerint az eredetileg fekete-fehér, *Asphalt Jungle* c. film amerikai jogtulajdonosa által színes filmmé történő átalakítása után francia mozikban és televíziócsatornákon történő sugárzása jogsértő. Így a bíróság – a francia közrendre hivatkozva – igazat adott a néhai rendező lányának, aki a szerző személyhez fűződő jogának megsértésére hivatkozott.³² Az ügyet azóta számos hasonló kísérte, felhívva a figyelmet a személyhez fűződő jogok által biztosított kontroll országonként eltérő erősségére.³³

A személyhez fűződő jogokon alapuló kontroll a kontinentális jogrendszerekben „tapinthatóbb”, még akkor is, ha – mint említettük – itt is háttérbe szorulnak a személyhez fűződő jogok átruházott vagyoni jog, valamint széleskörű felhasználási en-

²⁹ Az ENSZ Közgyűlése által 1948. december 10-én elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 27. cikk (2) bekezdése.

³⁰ Lauriane Nocella: Copyright and moral rights versus author's right and droit moral: convergence or divergence. *Entertainment Law Review*, 2008/7. 152.

³¹ Gyertyánfy, 2014. 93.

³² *Consorts Huston et autres c. Société Turner Entertainment Co., TGI Versailles (Chambres Réunies)*, December 19, 1994, RIDA, April 1995.; *Cour de Cassation*, May 28, 1991.

³³ Ld. bővebben, és a témakör frissebb joggyakorlatát: de Werra, Jacques: *The moral right of integrity*. Derclaye, Estelle (ed.): *Research Handbook on the Future of EU Copyright*. Edward Elgar, Cheltenham-Northampton (Mass.), 2009. 277.

gedélyek mellett. Az angolszász jogban abból fakadóan, hogy a *moral rights* legfeljebb a „szerzői jogi öltözet kiegészítői”,³⁴ az azon alapuló, a vagyoni jogokra is kiható kontroll lehetőségére nem kívánatos hatásként tekintenek. A kontinentális megoldás nem egyfajta pejoratív hatásként tekint a személyhez fűződő jogok ezen a hozadékára. Még ha dogmatikailag mégis ebben a rendszerben nehezebb kezelni a személyhez fűződő jogok vagyoni vonatkozásait, világossá vált, hogy „... a személyiségvédelem által védett vagyoni érdekek elismerése és ezen érdekek érvényesítésének biztosítása is morális értékelés következménye”.³⁵

Az, hogy nem csak nemzetközi szinten, de az Európai Unióban sem történt meg a szerzői személyhez fűződő jogok harmonizációja – és a vázolt jelentős különbségek, illetve az Egyesült Királyság Európai Unióból történő közelgő kilépése sem segíti elő ezt a folyamatot –, komoly gondokat okoz a gyakorlatban. Jól példázza ezt az EUB (EU Bírósága) Deckmyn-ügyben hozott ítélete: a bíróság implicit módon elismeri, hogy a személyhez fűződő jogoknak a vagyoni jogokra is kiható hatása van, sőt, a szabad felhasználás korlátja is lehet, ezt egyértelműen mégsem mondja ki (és nem is célja).³⁶ Ez kontinentális szemmel túlzottan óvatos ítéletnek tűnhet (különösen, hogy magára az előzetes döntéshozatali eljárásban feltett kérdésre kerülőúton válaszol, a személyhez fűződő jogok tartalmát szűkítő módon),³⁷ míg az Egyesült Királyság szempontjából a személyhez fűződő jogok erősödésére utaló jelnek, amely komoly hatással van a szabad felhasználás (*fair dealing*) megszokott rendszerére.³⁸ Bár a szakirodalomban a személyhez fűződő jogok egyfajta burkolt harmonizációjának – vagy legalábbis e harmonizáció katalizátorának – tekintik az EUB Deckmyn-döntését,³⁹ az azóta eltelt időben nem láthatjuk ennek komoly hatását a jogalkotásban.

³⁴ Faludi Gábor: A paródia a szerzői jogban. In: Keserű Barna Arnold – Kóhidai Ákos (szerk.): Tanulmányok a 65 éves Lenkovic Barnabás tiszteletére. Eötvös, Budapest–Győr, 2015. 114.

³⁵ Menyhárd Attila: Forgalmképes személyiség. In: Menyhárd Attila – Gárdos-Orosz Fruzsina (szerk.): Személy és személyiség a jogban. Wolters Kluwer, Budapest, 2016. 82.

³⁶ C-201/13. Deckmyn v. Vandersteen ügyben 2014. szeptember 3-án hozott ítélet 27. pontja: „Ennélfogva a 2001/29 irányelv 5. cikke (3) bekezdésének k) pontja értelmében vett paródiára vonatkozó kivétel konkrét helyzetben történő alkalmazásának tiszteletben kell tartania egyrészt az ezen irányelv 2. és 3. cikkében említett személyek érdekei és jogai, másrészt valamely védelemben részesülő teljesítménynek az említett 5. cikk (3) bekezdésének k) pontja értelmében vett paródiára vonatkozó kivételre hivatkozó felhasználójának a véleménynyilvánítás szabadságához fűződő joga közötti megfelelő egyensúlyt.”.

³⁷ Gyakorlatilag abban látva az integritáshoz fűződő jog sérelmét, hogy a paródiával a felhasználó alapjogot sért (itt a hátrányos megkülönböztetés tilalmát).

³⁸ Griffiths, Johnatan: Fair dealing after Deckmyn: the United Kingdom's defence for caricature, parody and pastiche. In: Richardson, Megane – Ricketson, Sam: Research handbook on intellectual property in media and entertainment. Edward Elgar, Cheltenham–Northampton (Mass.), 2017. 64.

³⁹ Rosati, Eleonora: Just a Matter of Laugh? Why the CJEU Decision in Deckmyn is Broader than Parody. Common Market Law Review, 2015/2. 529.

Jól mutatja ugyanakkor, hogy a szerzői jog nem csak gazdasági, de művészi értelemben is fenntart a szerzőnek egyfajta kontrollt a mű sorsa felett.⁴⁰

Érdekes aspektus, hogy ez a fenntartott kontroll bizonyos értelemben időnként erősebb lehet abban az esetben, ha maga a jogosult nem is ismert, vagy ismeretlen helyen tartózkodik. Az árva művek sorsára különösen erősen hat a művek egységének kérdése, hiszen miközben a vonatkozó rendelkezések lényege, hogy a művekhez való hozzáférést teljessé, a jogszerű felhasználást lehetővé tegye, a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala az engedélyezés során az integritás jogára való tekintettel átdolgozásra nem jogosíthat.⁴¹ Az integritás kérdése még így is, a nem transzformatív felhasználások kapcsán is felmerülhet (pl. az alkotás méltatlan környezetbe helyezése révén), jelenleg azonban az engedélyezésen alapuló rendszer közvetve valamelyest ezt a kérdést is kezeli. A közönség ugyan sokszor mossa össze az árva műveket a közkincs körébe tartozó alkotásokkal, és a felhasználáshoz nem kér engedélyt – egyfajta uratlan, elszemélytelenedett alkotásként tekintve az adott műre. Lévén ugyanakkor, hogy az árvamű-szabályozás nem a problémát, hanem annak tüneti kezelését jelenti. Amennyiben egy műre vonatkozó szerzői jog elárvul, előfordulhat, hogy egy olyan szerző személyhez fűződő jogára hivatkozással nem kerülhet sor az adott mű átdolgozására sem a védelmi időn belül, aki esetleg a szerzői jogáról lemondás szándékával hozta nyilvánosságra a művét, ezt azonban érvénytelenül tette meg.⁴²

2.2. A személyhez fűződő jogok korlátozhatósága

A szerzőket megillető személyhez fűződő jogok egyik jogrendszerben sem korlátlanok, ám az eddigi nyomvonalon haladva hamar szembe ötlük, hogy egyes jogrendszerekben szélesebb körű korlátozhatóságuk képzelhető el. Az alábbiakban valamennyi korlát részletes elemzésére nincs mód – így ezúttal a munkaviszonyban létrehozott művek és a jogutódlás kapcsán felmerülő sajátosságok elemzésére sem térünk ki –, ehelyett két, témánk szempontjából különös jelentőséggel bíró tendenciára térünk ki.

⁴⁰ Gunsburg, Jane C.: The author's place in the future of copyright. In: Okediji, Ruth (ed.): Copyright law in an age of exceptions and limitations. Cambridge University Press, Cambridge, 2015.19.

⁴¹ Sztj. 41/B. § (1) bekezdés. L. még az árva mű felhasználásának részletes szabályairól szóló 138/2014. (IV. 30.) Korm. rendeletet.

⁴² Vö. Ricolfi, 2015. 215.

2.2.1. ÉRDEKÖSSZEMÉRÉS – JOGGAL VALÓ VISSZAÉLÉS

A személyhez fűződő jogok korlátozhatósága más alapjogokkal való ütközésekor rajzolódik ki a leginkább. Miközben egyes kutatók önmagában már azt is veszélyesnek és már csak retorikájában is erőszakosnak tartják, ha a szerzőket megillető jogot emberi jognak tekintjük,⁴³ a szerzői jog sem egy „mindenek felett álló, kiemelt emberi jog”, hanem illeszkedik a többi alapjog (így például a közönség és a felhasználók érdekeit is szolgáló véleménynyilvánítás szabadsága vagy az információszabadság) sorába, és időről időre, esetről esetre összemérendő velük.⁴⁴ A külső és belső határok így napról napra finomodnak, alakulnak: nagy szerepe van ebben az Emberi Jogok Európai Bíróságának és ma már az Európai Unió Bíróságának is – még akkor is, ha „*az Unió hatásköreire és feladataira tekintettel a szellemi tulajdon uniós szabályozása alapvetően a szellemi termékeken garantált vagyoni jogokra korlátozódik, függetlenül attól, hogy ki válik azok jogosultjává. Ezért szűkebb hatósugarú, mint az ENSZ által biztosítani rendelt, személyhez fűződő jogokra is kiterjedő alkotói emberi jog tartalma*”.⁴⁵ Mint láttuk, az EUB újabb gyakorlata a harmonizáció hiánya ellenére szükségszerűen érinti a személyhez fűződő jogokat is, még ha implicit módon is teszi.

Sőt, a kérdés igen összetett: a véleménynyilvánítás szabadsága például hol a szerzőt megillető jogok egyik alapja, hol jogainak korlátja, és az sincs kizárva, hogy azonos alapjogok ütközzenek több személy oldalán.⁴⁶ Az érdekösszemérés esetről esetre kell megtörténni: nem éles határvonalról van szó, és adott tényállás több részeleme is befolyásolja a megítélést, így például a szerzői jog és a véleménynyilvánítás szabadságának összemérésekor a „kereskedelmi célú kommunikáció” más súllyal esik latba, mint a közügyek nyilvános megvitatásával összefüggő kommunikáció.⁴⁷

Az érdekösszemérés mentén számos érdekes döntés született az utóbbi néhány évben is. Így például világossá vált, hogy még az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény 27. § (2) bekezdés h) pontjára hivatkozva az Szjt.-be illesztett rendelkezés⁴⁸ ellenére sem akadályozható

⁴³ Deazley, Ronan: *Rethinking copyright: history, theory, language*. Edward Elgar, Cheltenham–Northampton (Mass.), 2006. 161.

⁴⁴ Gyenge Anikó: *Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere*. HVG-ORAC, Budapest, 2010. 14. 229.

⁴⁵ Boytha György: *A szellemi termékek európai közösségi jogvédelmének kapcsolódása az ENSZ Szellemi Tulajdon Világszervezet és a Világkereskedelmi Szervezet szerződéséhez*. *Iustum Aequum Salutare*, 2007/4. 75.

⁴⁶ Sarkady Ildikó: *A médiajog szerzői jogi megközelítése*. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2011/6. 64.

⁴⁷ *Ashby Donald and others v. France*, application nr. 36769/08, judgment of 10 January 2013.

⁴⁸ Szjt. 15/A. § A szerzői jogi védelem alatt álló mű közérdekű adatként vagy közérdekből nyilvános adatként való megismerésére irányuló igényt a szerző személyhez fűződő jogainak védelme érdekében az adatot kezelő közfeladatot ellátó szerv az adatigénylő által kívánt forma és mód helyett – az adatigénylés teljesítésére rendelkezésre álló határidőben – a mű közérdekű adatot vagy közérdekből nyilvános adatot tartalmazó részei megtekintésének lehetővé tételével is teljesítheti.

a személyhez fűződő jogokra hivatkozással közérdekű adatok megismerése.⁴⁹ Egészen sajátos helyzetet teremt a megszerzett műpéldányon fennálló tulajdonjog és a szerzői jog ütközése, amely esetekben a bírói gyakorlat értékeli a felhasználás sajátos célját és – a joggal való visszaélés tilalmából levezetve – a tulajdonjogot a szerzői jog külső korlátjaként fogja fel (pl. az építészeti alkotások esetében).⁵⁰ A bírói gyakorlat – összhangban a szerzői jog szerepével – mindkét érdek érvényesülését biztosítani igyekszik. Az építészeti művek esetében ilyen kompromisszum sokszor a jog részelemekre bontásával található meg: például az átdolgozás engedélyezésének joga – a témánk szempontjából releváns integritás jogát is érintve – korlátozás alá esik (az engedély alapos ok nélküli megtagadása rendeltetésellenes joggyakorlásnak minősülhet), ám értékarányos ellenértékre ettől függetlenül jogosult marad a szerző.

Ma már a személyhez fűződő jogok kapcsán is tendencia, hogy annak gyakorlását egyre több esetben „szerzői joggal való visszaélésnek” érzékeli a társadalom.⁵¹ Ez sem teljesen újkeletű jelenség,⁵² és eddig is különös odafigyelést igényeltek azon esetek, amikor a felhasználó erősen függ a műtől (pl. az integritás jogának túlzottan tág értelmezése érdekeinek jelentős sérelmét jelentené),⁵³ de egyes szerzők úgy vélik, hogy „*azáltal, hogy a felfogás piac-orientált és iparági alapokon nyugvó inspirációra törekszik, az EU-s szerzői jog úgy tűnik nyitott arra, hogy elismerje a visz-*

⁴⁹ Vö. SzJSzT 12/14. – Hatóság vállalkozási szerződése alapján készült tanulmányok harmadik személyek számára való hozzáférhetősége c. szakvéleménnyel; ÍH 2016. 105.: „II. A szerzői jogi törvény a közérdekű adat megismerését nem zárja ki, csak annak felhasználásával kapcsolatban állapít meg feltételeket. ...”.

⁵⁰ Pl. BH 2005. 427., BDT 2008. 1756., BDT 2010. 2329.

⁵¹ Hilty, Reto M.: Legal remedies against abuse, misuse and other forms of inappropriate conduct of IP right holders. In: Hilty, Reto M. – Kung-Chung, Liu (eds): Compulsory licensing: practical experiences and ways forward. Springer, Berlin-Heidelberg, 2015. 384.

⁵² Ld. már Benárd Aurél: A szocialista szerzői jog reformkérdései. Külföldi Jogi Cikkgyűjtemény, 1961/1. „A törvény, ha tiltja is a felhasználó önkényes változtatásait, a szerzői önkényeskedéshez sem kíván ségedkezet nyújtani.”.

⁵³ Ahogyan azt az SzJSzT is több döntésében is hangsúlyozta, „figyelembe kell venni a mű jellegét és célját is, s azt, hogy másként merülhet fel az említett jog sérelme egy gazdagabb művészeti üzenetet hordozó mű (mint például egy regény vagy egy zenemű) esetében, s másként az ilyen gyakorlati célokat – a termékek azonosítását – szolgáló egyszerűbb struktúrájú műveknél, mint amilyen a perbeli embléma és logó.” Ugyanakkor ez az elv a joggyakorlatban nem egyfajta „kényszerengedély” alapjaként van jelen, ld. BDT 2008. 1756. Nem minősül visszaélésszerű joggyakorlásnak, ha a szerző az építészeti alkotás mint szerzői jogi védelem alatt álló mű jogosulatlan megváltoztatása esetén az utólag kért hozzájárulását megtagadja. Ezért a szerző jognyilatkozata bírósági ítélettel nem pótolható. BH 2010. 328. Ha a filmgyár a szerző hozzájárulása nélkül engedélyezi harmadik személynek a rajzfilmfigura másodlagos hasznosítási jogát, és a hasznosító a szerző tiltakozása miatt kénytelen e gazdasági tevékenységet abbahagyni, az ebből eredő elmaradt vagyoni előnyét kárként nem érvényesítheti, mert a jogosulatlan gazdasági tevékenységből elért vagyoni előny jogszerűtlen.

szaeelés lehetőségét”.⁵⁴ Speciális, kifejezetten a szerzői jogra nézve megfogalmazott tényállás nélkül sincs elvi akadály annak, hogy a Ptk. 1:5. §-ában foglalt joggal való visszaélésre vonatkozó szabályait a szerzői jogi jogviszonyban is alkalmazza a bíróság (mint ahogyan építészeti művek esetében vagy szerzőtársak jogvitájában van is rá példa). Ugyan az 1969. évi III. törvény a joggal való visszaélés egy speciális tényállását már ismerte, ez a rendelkezés – amely szerint a szerző jogutódjának a már nyilvánosságra hozott mű további felhasználásához alapos ok nélkül megtagadott hozzájárulását társadalmi érdekből a bíróság ítélete pótolhatja⁵⁵ – csak egy szűkebb gyakorlati problémára adhatott megoldást, azt is csak 1994-ig. A személyhez fűződő jogok vonatkozásában még érdekesebb kérdéseket vet fel a visszaélésszerű joggyakorlás megállapíthatósága⁵⁶ – egyrészt mert a magánautonómia magjához tartozó, legszemélyesebb alanyi jogok esetében a legritkább esetben fordulhat elő,⁵⁷ másrészt ugyanakkor a vagyoni jogokkal való szoros „együttlmozgásuk” okán mégis releváns lehet.⁵⁸

Nem cél, hogy pl. egy épületet ne lehessen lebontani annak falaira készített graffitik alkotóinak szerzői joga miatt – legalábbis az engedély nélkül készített művek esetében a szerzői személyhez fűződő jogokra hivatkozással sem akadályozható meg a tulajdonos abban, hogy tulajdonjogát ekképpen gyakorolja.⁵⁹ Az engedéllyel készített „művészi falfirkák” esetében is csak érdekösszemérés alapján dönthető el a tulajdonjog és a szerzői személyhez fűződő jogok egymásnak feszüléséből eredő jogvita.⁶⁰

⁵⁴ Sganga, Caterina – Scalzini, Silvia: From Abuse of Right to European Copyright Misuse: A New Doctrine for EU Copyright Law IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law, 2017/4. 2016. 405–435.

⁵⁵ A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény 24. §.

⁵⁶ Tercsák Tamás: Joggal való visszaélés. ELTE, Budapest, 2003. 240.

⁵⁷ Lábady, 2013. 118–119.

⁵⁸ BDT 2010. 2329. „A szerző nem akadályozhatja meg a tulajdonjog rendeltetésszerű gyakorláshoz nélkülözhetetlen műfelhasználást. ... Ha a feltétel tűzése a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményével ellentétes (ez csak esetről esetre dönthető el érdekmérlegeléssel), az joggal való visszaélést valósíthat meg, amely esetben a bíróság ítélettel pótolhatja a szerző hiányzó jognyilatkozatát.” SzJSzT-19/12. – A B. integrált rekonstrukciójával kapcsolatos szerzői jogi kérdések, SzJSzT 5/13. – Uszoda fejlesztésével kapcsolatos szerzői jogi kérdések.

⁵⁹ Marta Iljadica: Graffiti and the moral right of integrity. IPQ, 2015/3. Vö. Cohen v. G&M Realty LP, Case No.13-CV-5612 (FB)(JMA) Eastern District of New York, November 20, 2013; 2013 U.S. Dist. LEXIS 165242.

⁶⁰ „A tulajdonos a törvény által biztosított tulajdonosi jogosítványait a jogszabályok keretei között, ezen belül a Ptk. 2-5. §-ában foglaltak figyelembevételével gyakorolhatja. Megilleti tehát az a jogosultság, hogy a tulajdonában álló épületet, ha annak reális igénye felmerül, átalakítsa, bővítsé, funkcióját, rendeltetését megváltoztassa, vagy ha azt szükségesnek tartja, az épületet lebontsa, vagy az épületet teljes egészében átépítse. Ezek a rendelkezések önmagunkban nem sértik a tervezőt megillető szerzői jogokat”. Pf IV. 24712/2001/6. SzJSzT-1/2006. – Építészeti mű átépítése.

A felhasználás „csekély foka” is járhat azzal az eredménnyel, hogy a fogyasztói oldal a személyhez fűződő jogot mint korlátozást „feleslegesnek” – vagy akár visszaélésszerűnek – értékeli.⁶¹ Ehhez hasonlóan Torremans arra a tendenciára hívja fel a figyelmet, hogy a személyhez fűződő jogok érvényesítése érdekében indított eljárások sikerességi mutatója részben azért is van csökkenőben, mert egyre többször kerül sor arra, hogy a szerző vagyoni érdekeit igyekszik érvényesíteni a segítségükkel, tudva, hogy a vagyoni jogokra alapozva nincs esélye az adott ügyben. Ezek a sikertelen jogérvényesítési kísérletek azonban valójában nem a személyhez fűződő jogokról szólnak, azaz nem is árulnak el sokat a gyakorlati működésükről, korlátozhatóságukról.⁶² Arra viszont tekintettel kell lennünk, hogy – az érem másik oldaláról szemlélve a kérdést – „*az alkotó ember szellemi kapacitása egyfajta szellemi vagyónként, kiaknázzható javak tárházaként fogható fel, amibe be lehet fektetni, be lehet ruházni, és akkor a befektető, beruházó érdekeit kell megvédeni vele szemben, nem pedig az alkotó személyiségét az őt kihasználó befektetőkkel szemben*”.⁶³

Az tehát, hogy a személyhez fűződő jogok korlátozhatók-e más alapjogokra hivatkozva, és ha igen, milyen mértékben, illetve milyen módon, szükség esetén a jogalkalmazónak az eset valamennyi körülményeit figyelembe véve kell megítélnie. „*A két jog ütközése értékelésének alapjául pedig a rendeltetészerű joggyakorlás szolgál, amelyet esetről esetre lehet eldönteni. Erre tehát általános, konkrét szabály nincsen...*”⁶⁴

2.2.2. Önkorlátozás

Ahogy korábban kifejtettük, jogrendszerenként eltérő a szerzői személyhez fűződő jogokról való lemondás megengedhetősége. Azokban az országokban, amelyek jellegüket illetően a személyiségi jogokhoz közelebb állóként fogadják el a szerzői személyhez fűződő jogokat, a lemondás ebből fakadóan nem lehetséges. Ott, ahol a személyhez fűződő jogok jellegüket illetően valójában a vagyoni jogokhoz állnak közelebb, ez a lemondás lehetséges.

⁶¹ Vö. az SzJSzT 01/15. – Népdal felhasználása filmzene részeként c. szakvéleményével, ahol a Testület maga is felhívja a figyelmet a felhasználás csekély terjedelmére, ez azonban legfeljebb a jogkövetkezmények megállapításánál nyerhet jelentőséget, a felhasználást nem teszi „szabaddá”.

⁶² Paul, Torremans: Introduction. In: Brison, Fabienne – Dusollier, Séverine – Janssens, Marie-Christine – Vanhess, Hendrick (eds): *Moral rights in the 21st century. The changing role of the moral rights in an era of information overload.* Larcier, Brussels, 2015. 49.

⁶³ Lenkovics Barnabás: Szerzői és jogi netovább. In: Faludi Gábor (szerk.): *Liber Amicorum. Studia P. Gyertyánfy dedicata. Ünnepi dolgozatok Gyertyánfy Péter tiszteletére.* ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, Budapest, 2008. 275. 277. 279.

⁶⁴ SzJSzT-13/13 – Köztéri szobor áthelyezése.

A szerzői jog rendszerébe épített, nélkülözhetetlen korlátozások fontos részét képezi az alkotó önkorlátozásának lehetősége.

„A szerző önkorlátozásának lehetősége is végső elemzésben közérdekű, mert az egyén szabad mozgása a megfelelő mértékben szintén a társadalom boldogulásának feltétele. A szerző jogának korlátozásai tehát vagy közvetlenül folynak a törvényből, vagy csupán elismeri azokat a törvény.”⁶⁵

A XXI. század digitális korának egyik legérdekesebb szerzői jogi kérdése, hogy a szerzői személyhez fűződő jogok vonatkozásában ez az önkorlátozás milyen fokú és jellegű lehet – magába foglalhatja-e a jogról való lemondást, illetve ahhoz nagyon hasonló esetköröket.

A szerzői joggal való rendelkezés a hatályos magyar jogban elsősorban a mű felhasználásának engedélyezését mint vagyoni rendelkezést takarja, valamint – ahogyan Törő Károly fogalmaz – „személyiségi rendelkezéseket” is magában foglal, ez utóbbi alatt a mű titokban tartásához, a nyilvánosságra hozatalához és visszavonásához való jogot értve.⁶⁶ Azaz a személyhez fűződő jogok természetét „tekintetbe vevő” jogrendszerekben a rendelkezés lehetősége ezen jogok gyakorlására, valamint az egyes szerzői személyhez fűződő jogok konkrét jogviszonyban való gyakorlásának módjáról való rendelkezésre terjed ki.

3. Konklúzió

A szerzőt megillető személyhez fűződő jogok az alkotó ember tágan értelmezett személyiségvédelmi eszközrendszerének részét képezik, azonban több szempontból is különböznek az általános személyiségi jogoktól. Ahogyan Boytha György – Grosschmid nyomán⁶⁷ – fogalmazott, a szellemi termékekre vonatkoztatott, „kiható” személyes jogviszonyok valójában az általános személyiségi joghoz rokonuló, ám sajátlagos jogterületet hívtak életre.⁶⁸ Ez a „rokonság” egyes jogrendszerekben közelebbi, más jogrendszerekben távolabbi. Az alapvető különbségek részben abból fakadnak, hogy

⁶⁵ Balás, 1941.

⁶⁶ Törő Károly: Személyhez fűződő jogok. In: Petrik Ferenc (szerk.): A szerzői jog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990. 52.

⁶⁷ Ahogyan Grosschmid kifejtette, a 'kiható', 'materiális' nem dologi abszolút jogként meghatározott szerzői jogot meg kell különböztetnünk a 'beható', 'immateriális', az embernek saját személyére vonatkozó jogoktól. Grosschmid Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből. Második kötet. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1932. 1278.

⁶⁸ Boytha György: A szellemi alkotások joga és az új Ptk. PJK, 2000/2. 18.

a különböző jogrendszerek eltérő módon reagáltak a szerzői jog személyes és vagyoni érdekeket is képviselő jellegére, aminek hatását tovább fokozza, hogy maguk a személyiségi jogok kapcsán is eleve eltérő e jogrendszerek megközelítése.

A szerzői személyhez fűződő jogokhoz való viszonyulását illetően mindegyik jogrendszer megoldásának megvannak az előnyei – mint ahogyan a hátrányai is. Valószínűleg nem tévedünk nagyot, ha azt állítjuk, egyik sem jelent tökéletes megoldást. Az igazán súlyos kérdés az, hogy az eltérő dogmatikai beágyazottság ellenére lehetséges-e ötvözni előnyeiket, a kontinentális személyhez kötődés megtartása eleve kizárja-e a széleskörű rendelkezési lehetőséget. Egyszerű eldöntendő kérdés formájában megfogalmazva a dilemmát féleredményre vezető választ adhatunk. Ehelyett több töréspont mentén látszik indokoltnak a személyhez fűződő jogok további formálása. Egyrészt területről területre (így adott műtípustól, alkotótól, a felhasználás céljától és módjától is függően), másrészt adott szerzői személyhez fűződő jogonként is jelentős különbségeket láthatunk a kívánatos szabályozásra nézve.

„Jogot tehát az árnyalatnak”⁶⁹ – a társadalmi valóságra reagálva látnunk kell, hogy a szerzői jogi jogviszony eltérő elemei válnak hangsúlyossá az egymással szinte alig összehasonlítható esetekben. Számos esetben „*előbbre való a vagyoni szempont, mint az azt átható, ezért az átruházhatóságot is a klasszikus szerzői művek esetében akadályozó személyiségi vonások. Ez utóbbiak egyébként (ennek mérlegelt rendezése tartozik a jogterület egyes részeit szabályozó törvényekre) nem akadályozzák a művek forgalmát.*”⁷⁰ Ha egyéni árnyalatokat nem is tudunk felvinni a szerzői jogi összképre – hiszen a jog mindig „átlagosítva általánosított is, kihagyva az egyéni árnyalatokat” –,⁷¹ a szabályozás árnyaltabbá tételére a szerzői személyhez fűződő jogok kapcsán is szükség van.

Ez az árnyaltabbá tétel a szerzői személyhez fűződő jogok vonatkozásában éppen azért tűnik szinte lehetetlen feladatnak, mert eltérő dogmatikai alapokon nyugvó rendszereket szükséges közelítenünk egymáshoz. Nem véletlen, hogy a BUE nem csak a személyhez fűződő jogok kapcsán szűkszavú (csupán minimumkövetelményeket megállapítva), de még a vagyoni jogok átruházhatóságára sem tér ki az ezzel kapcsolatos alapvető különbségek okán.⁷² Ugyanígy a teljesen eltérő gyökerű szabályozások előnyeit hordozó rendelkezéseket sem lehet egyszerűen „kiválogatni” és

⁶⁹ Illyés Gyula: Óda a törvényhozóhoz. A jubiláló Tersánszkyknak. In: Bélánci Miklós (szerk.): Illyés Gyula művei I. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982. 407.

⁷⁰ Faludi, 2003. 11.

⁷¹ Solyom László: Mit szabad és mit nem? Capriccio polgári jogi témákra. Valóság, 1985/8. 12.

⁷² A BUE 6bis és 14ter cikkei csupán említik az átruházást, de az egyezmény magára az átruházhatóságra vonatkozóan nem tartalmaz rendelkezéseket.

egy más mellé rendezni. Önellentmondáshoz vezet, ha egyszerre szeretnénk az átláthatóságot és felhasználói bizonyosságot nagyban elősegítő *opt-in* megoldást, és a szerző számára garanciát jelentő formalitásmentes oltalom elvét biztosítani. E konkrét probléma kapcsán kompromisszumos megoldások nem elképzelhetetlenek, például ha nem a védelem keletkezését, hanem a jogérvényesítés lehetőségét kötjük regisztrációhoz vagy más formalitáshoz. Többnyire viszont a dogmatikai keretek újragondolásával érhető el az előnyök egyfajta ötvözete.

A kontinentális jogrendszerben világosan kirajzolódó tendencia, hogy az érvénytelen joglemondó nyilatkozatok és a nem érvényesített jogok a szerzői személyhez fűződő jogok személyhez kötődését gyengítik, anélkül azonban, hogy a rendelkezés ezen módja a felhasználási láncolatban – az angolszász jogrendszerre jellemző módon – jogszerű és átlátható helyzetet eredményezne. A személyiségi jogok jellegéből, természetéből fakadó rugalmatlanságot nem csak a jog gyakorlásáról való rendelkezés létező lehetőségével, de a személyiségi jogba való beavatkozáshoz adott hozzájárulással is elképzelhető.⁷³ A gyakorlatban engedélyezési jogként működő személyiségi jogokhoz hasonlóan (mint amilyen például a képmáshoz való jog) egyes szerzői személyhez fűződő jogokat is indokolt lehet kiemelni a tiltó jogok közül.

„*A képmás és a személyiség egyéb attribútumai feletti rendelkezési jog elismerésével a magánélet védelme voltaképpen tulajdoni (vagyonjogi) védelembe csúszott át.*”⁷⁴ Egyes vélekedések szerint ennek, és a XXI. század átalakult tartalomáramlási és felhasználási szokásainak köszönhetően az elidegeníthetlenség elve rövidtávon veszélybe kerül.⁷⁵ (Ahogyan arra Menyhárd Attila felhívja a figyelmet, a jogvédelemről való lemondás lehetősége akkor is forgalomképpessé teszi az alanyi jogot, ha önmagában a lemondással nem válik többször átruházhatóvá a jog.⁷⁶) Miközben a kontinentális jogra jellemző erős személyhez kötődés erodálása figyelhető meg, az angolszász jogrendszerekben rendre felmerül a *moral rights* személyhez tartozásának erősítése.⁷⁷ Ahhoz, hogy a két párhuzamos ne a végtelenben találkozzon, a harmonizáció elkerülhetetlen lenne. A nemzetközi szerzői jogban makacsul tartja magát

⁷³ Menyhárd, 2016. 80.

⁷⁴ Uo. 77.

⁷⁵ „I believe that the norm of inalienability – to the extent it can still truthfully be characterized as a norm – is the most deeply threatened attribute of authors’ dignitary interests.” Goldstein, Paul: Moral rights on the Internet. In: Brison, Fabienne – Dusollier, Séverine – Janssens, Marie-Christine – Vanhess, Hendrick (eds): Moral rights in the 21st century. The changing role of the moral rights in an era of information overload. Larcier, Brussels, 2015. 299.

⁷⁶ Menyhárd, 2016. 80.

⁷⁷ Griffiths, Jonathan: Infopaq, BSA and the „Europeanisation” of United Kingdom Copyright Law. Media & Arts Law Review, 2011/16.

az az elképzelés, hogy erre nincs szükség (mint ahogyan egyébként esély sem a közeljövőben).⁷⁸ A tagállamokban mutatkozó óriási különbségekre és az azok által felszínre hozott problémákra tekintettel sokan sürgetik az európai uniós harmonizációt is,⁷⁹ legalább a korlátokra nézve.⁸⁰ Ennek viszont egyértelmű előkérdése a szerzői személyhez fűződő jogok természetének meghatározása. Az előzőekben kifejtettek alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy ehhez két szempontból is differenciált megközelítésre lesz szükségünk, és „*a személyhez fűződő jogok védelmének megfelelő szintje és módja minden egyes kontextusban más és más lesz*”.⁸¹

Az alkotó ember személyiségvédelme egyrészt bizonyos területeken háttérbe szorul abban az értelemben, hogy a szerzőnek – a jog lényegének megtartása mellett is – nagyobb rendelkezési lehetőséget biztosítunk (még ha ez a jelenlegi dogmatikai keretek között egyes jogrendszerekben önellentmondásnak is tűnik). Ez nem csak azt jelentheti, hogy arra tekintettel, hogy bizonyos esetekben a szerzőhöz kevésbé kötődő (árúként viselkedő) alkotásokról van szó, a szerző döntési szabadságának nagyobb teret adunk, illetve tekintettel vagyunk a felhasználás jellegére is,⁸² de személyhez fűződő jogonként is eltérő lehet a megközelítés (egyes jogok tiltó, míg mások engedélyezési jogként történő felfogásával). Úgy tűnik, hogy a személyhez fűződő jogokkal való rendelkezés szigorú – szerzőt védő – kontinentális szabályának bizonyos értelemben vett oldására éppen a személyhez fűződő jogok digitális közegben történő fennmaradása és védelme érdekében lesz szükség. A jog elsikkadásával együttjáró gyakorlati megoldások helyett egy rugalmasan igazodó személyhez fűződő jogban lehet a jövő.⁸³ Ebben a technológia segítségére – mind a jog gyakorlására, mind érvényesítésére nézve –, és a rendelkezés lehetőségének garanciákkal történő körülbástyázására mindenképpen szükség lesz (így a jogvédelemtől való implicit lemondás lehetőségének elfogadása esetére annak pontos feltételeinek meghatározására).

Azzal, hogy a szerzői személyhez fűződő jogok korlát voltát és korlátozhatóságát (ideértve annak önkorlátozását is) egyszerre elfogadjuk és ennek pontos határait

⁷⁸ Davies, Gillian – Garnett, Kevin (eds): *Moral rights*. 2nd edition. Sweet & Maxwell – Thomson Reuters, London, 2016. 27.

⁷⁹ Rosati, Eleonora: Brexit and UK copyright: the story of a loss among all other losses. *Journal of Intellectual Property & Practice*, 2016/8. 563.

⁸⁰ Ang, Steven: *The moral dimensions of intellectual property rights*. Edward Elgar, Cheltenham–Northampton (Mass.), 2013. 289.

⁸¹ Rajan, 2011. 535. [fordítás tőlem, P. A.].

⁸² Rajan, 2011. 318.

⁸³ Rajan, Mira T. Sundara: Tradition and change: The past and future of authors' moral rights. In: Takenaka Thosiko Takenaka (szerk.): *Intellectual property in common law and civil law*. Edward Elgar, Cheltenham–Northampton (Mass.), 2013. 146.

megrajzoljuk, talán közelebb kerülhetünk annak elfogadásához (és eléréséhez) is, hogy az alkotó eszmei elismerése nem ellentétes a vagyoni érdekek támogatásával.⁸⁴

⁸⁴ „... the traditional dichotomies separating »use« from »ownership« and »utilitarian« from »moral« rights have been seriously eroded, if not outright destroyed.” Newman, John M.: Copyright Freeconomics. Vanderbilt Law Review, 2013/66. 1464.

Görög Márta¹

A képmáshoz és hangfelvételhez való jog védelmének fejlődéstörténete és a jogosultat megillető „rendelkezési jog” gyökere

A személyiség teljességének jogi eszközökkel való megragadásának lehetetlensége,² valamint külső világhoz nem tartozó jellege³ ellenére vannak olyan személyiség-vonatkozások, amelyek külvilágban való megjelenésük által a külvilág jelenségeivel, így a jog eszközeivel sokkal inkább körülírhatóak, a védelem tárgyává válhatnak, s ekként maga a személyiségvonatkozás is megragadhatóvá (és jobban elemezhetővé) válik. A kép és a hang a nevesített személyiség vonatkozásosok illetén körébe tartozik, mint a személyiség külső világban való megjelenítése, az emberek megkülönböztetésének és azonosításának nélkülözhetetlen eszköze.⁴

A külvilágban való manifesztálódása,⁵ a személyiségtől való – nem teljes – elválása olyan jellemző jegyekkel ruházza fel, melyek az egyes többi személyiség vonatkozástól megkülönböztethetővé teszik. Az emberi kép és hang mint személyiségi összetevő elem, önnönmagában is eszmei értéket hordoz. Azonban soha nem választhatóak el az emberi személyiségtől, összekapcsolódva, egymással összefüggésben alkotják magát a személyiséget.⁶

Az általános szabály alapján a jogi személy jogképessége kiterjed mindazon jogokra és kötelezettségekre, melyek jellegénél fogva megillettek, s nem csupán az embert érinthetik. Ennél fogva egyes személyiségvonatkozások – mint név, adat – személyhez fűződő jogként sajátjai lehetnek. Úgy gondoljuk, a jogi személyhez rendelt felfogások, elméletek nem vezethetnek a jogi személyt megillető kép és hang védelméhez. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a jogi személy által szellemi tulajdoni jogutódlás révén uralt egyes szellemi termékekhez „kapcsolódó” hang ne részesülne védelemben, ámde ez a védelem nem mint személyhez fűződő jog tekint a gépi hangokra, hanem az „ész szüleményeként”⁷ vonja a magánjog oltalmi körébe.

¹ A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi tanára, az SZTE ÁJTK Civilisztikai Tudományok Intézetének intézetvezetője.

² Erőss Pál: A személyhez fűződő jogok polgári jogi védelme, Budapest, 1972. Idézi: Törő Károly: Személyiségvédelem a polgári jogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979. 22.

A polgári jogi személyiségvédelem szempontjából a hangsúly *modus vivendiként* a személyiségvédelem eszközszerén, a védelemben részesítés módján nyugszik, s különösen annak vizsgálatán, hogy a magánjog milyen eszközökkel védi a személyiséget, s ezek az eszközök alkalmasak-e az egyes személyiségvonatkozások érvényesülésének védelmére, a személyiségi jogok legújabb fellendülésének időszakában a sérelmet szenvedett alanyi jog Arisztotelész szerinti kiegyenlítő-kiigazító igazságosság elvén nyugvó helyreállítására, értékkiegyenlítésére. Tanulmányunkban – kutatási vállalásunknak megfelelően – azt kívánjuk vizsgálni, hogy a képhez, hanghoz (Ptk. szerinti képmáshoz és hangfelvételhez) való jog védelme és fejlődése a polgári jogban valóban együtt „értelmezhető” vagy eltérő megközelítéssel és védelmi céllal bíró személyiségi jogi vonatkozások; van-e egységesen megjeleníthető védelemben részesítendő érdek az egyes, a hozzájárulási kötelezettséghez viszonyított kivételek körében; s e két személyiségi jogi vonatkozás kötődik-e különösen valamely viszonyrendszerben más személyiségi jogi vonatkozáshoz, s ha igen, úgy melyikhez.

A képmás és hangfelvétel a személyiség külső megjelenítésének, megjelenésének releváns módja. A magánjogi kódexünkben nevesített személyiségi jogok a XX. század eleji bírói gyakorlatban „ébredtek öntudatra”. Kodifikált személyiségi vonatkozasként a Polgári Törvénykönyv az 1959-es Ptk. szabályára és az abból táplálkozó élő jogra építve határozta meg a védelem normatartalmát, s a bírósági jogalkalmazási gyakorlatra bízta a jogintézmény teljes karakterének kialakítását. A személyiségi jogok legújabb fellendülése (Sólyom László nyomán) számos kihívást tartogat e személyiségi jogi vonatkozások számára is, ahol – többek között – vizsgálni és értékelni szükséges e jogok érvényesülésének korlátjait.

A kutatás egyik alapcélkitűzése annak feltárása, hogy a judikatúrából kifejlődött képmás és hangfelvétel védelmének a törvényhozás a „szép alak”⁸ mellett adott-e olyan kellő mélységű normatív tartalmat, amely lehetővé teszi az információs társadalom, a változó környezet által megfogalmazott kérdésekre a megfelelő válaszok megfogalmazását. Mindemellett vizsgálni kívánja, melyek azok a jellemző jegyeik,

³ Balás P. Elemér: Személyiségi jog. In: Szladits Károly (szerk.): Magánjog I. Általános rész. Személyi jog. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941. 624.

⁴ Petrik Ferenc: A személyiség jogi védelme A sajtó-helyreigazítás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2001. 135.

⁵ Ítéleti indokolás szerint: „... az ember személyiségének, külső megjelenésének valamilyen műszaki eszközzel való bemutatása. A KÉPMÁS vagy hangfelvétel (...) szükségképpen valamilyen hordozóeszközön jeleníti meg az ember személyiségének egy lényeges momentumát.” EBH 2012. 16.

⁶ Törő, 1979. 29.

⁷ Bozóky Alajos: A személyiségjogokról In: Fodor Ármin (szerk.): Magyar Magánjog. Általános Rész. Singer és Wolfner kiadása, Budapest, évszám nélkül. 464.

⁸ Mautner Dezső: A képmáshoz való jog a polgári törvénykönyv tervezetében. Jogtudományi Közlöny, 1902. 46. 385.

amelyek a piaci környezet által generáltak a személyiségi jogok megváltozott felfogását támogatják.

1. A különös jogvédelem kezdetei és együttthaladása

Történetiségében – gondolva elsősorban a barlangrajzokra, a görög, egyiptomi, római ábrázolásokra – a képmás készítése jóval megelőzte a hangfelvétel készítésének lehetőségét. Ugyanakkor ha azt tekintjük, mikor válhatott tömegessé azok manifesztlódása, úgy mindkét vonatkozás kapcsán a XIX. század végére kell visszatekintnünk. A gramofon mint a technológiai forradalom egyik vívmánya az 1890-es évekre vált populárisrá,⁹ az 1900-as évektől egyre inkább elterjedt a mindenki számára hozzáférhető fényképkészítés a Georg Eastman által piacra dobott felvevők, az 1888-as Kodak,¹⁰ s köztük a Brownie névre keresztelt kamera által.¹¹ Ekkortájt, az új technológiák, mint a telegráf, a Kodak kamera, és a telefon megjelenésére való reakcióként,¹² 1890 decemberében jelenik meg a Harvard Law Review hasábjain¹³ „minden idők egyik legbefolyásosabb law review cikke”¹⁴ két bostoni jogász, Samuel Warren és Louis Brandeis tollából „The Right to Privacy” címmel.¹⁵ Ez idő tájt az új technológiák mellett az újságírás egy új fejezete kezdődik a bulvárlapok megjelenésével.

⁹ A hangrögzítés a francia feltaláló Édouard Léon Scott de Martinville 1857. március 25. napján szabadalmaztatott *phonautograph*-ján nyugszik. A fonográfon később Charles Cros ugyancsak francia feltaláló dolgozott, aki a gramofon készítésének metodikáját dolgozta ki. Thomas Alva Edison 1877-ben, függetlenül Crostól saját rendszert fejlesztett ki a hang felvételére és lejátszására. Chichester Bell és Charles Sumner Tainter járultak később hozzá a fejlesztéshez, akik 1886-ban szabadalmaztatták, és már a *gramophone* elnevezést alkalmazták. Egy évvel később az amerikai Emil Berliner ugyancsak a *gramophone* nevet adva szabadalmaztatta találmányát és megalapította Németországba visszatérve testvérével együtt a Deutche Gramofon Gessellschaftot. 1898-ban jelent meg az első, kereskedelmi forgalomba szánt hanglemezt, s az 1890-es évekre vált mindenki számára elérhetővé és populárisrá a gramofon. Corfield, Justin: *Gramophone* In: Hendrickson, Kenneth E. III. (ed.): *The Encyclopedia of the Industrial Revolution in World History*. Volume 3. Rowman & Littlefield Publishing Group, London, 2015. 382.

¹⁰ Brayer, Elizabeth: *George Eastman: A Biography*. University of Rochester Press, Rochester, 2006. 66.

¹¹ Johnson, Jeffrey A.: *Reforming America: A Thematic Encyclopedia and Document Collection of the Progressive Era*. ABC-CLIO, LLC, Santa Barbara, 2017. 694.

¹² Smith, Robert Ellis: *The Law of Privacy Explained*. Privacy Journal, Providence Rhode Island, 1993. 8.

¹³ Warren, Samuel – Brandeis, Louis: *The Right to Privacy*. Harvard Law Review, 4/5, 1890. 193–220.

¹⁴ Kalven, Harry Jr.: *Privacy in Tort Law – Were Warren and Brandeis Wrong?* L.&Contemp. Probs., 31, 1996. 326, 327.

¹⁵ Az egyik teória szerint Warrent, mint a bostoni társasági élet egyik kiemelkedő alakját zavarta a családi életébe való számtalan „beavatkozás”, a családi életébe való behatás, a bostoni sajtó kimagasló és zavaró érdeklődése, ebből fakadóan a sajtóval való összetűzései. A tanulmány közvetlen előzménye a sajtó fokozott érdeklődése volt lányának esküvője iránt, s a bosszús Warrent ez indította kollégájával és barátjával, Brandeisszel a tanulmány megírására. Glenn, Richard A.: *The Right to Privacy: Rights and Liberties Under*.

Benjamin Day 1833-ban jelenteti meg először a londoni Sun magazint. 1850 és 1890 között Amerikában az eladott újságok forgalma mintegy 1000 százalékkal megnőtt, a korábbi 100 újság / 800 000 olvasószám 900 újság és több mint 8 000 000 olvasószámra változott. Joseph Purlitzer és William Randolph Hearst ekkor váltak az újságipar meghatározó riválisaivá.¹⁶

A technológiai fejlődés, a pillanatképek elkészítésének lehetősége a XIX. század végén jogi diskurzusokat generált, lévén korábban nem származott jogvita az alapvetően megrendelésre készített képmások kapcsán. A képmáshoz való jogot érintő jogi szabályozás szükségessége a Reichsgericht 1898-ban meghozott ítélete – „Dame in Badekostüm”¹⁷ – kapcsán merült fel.

A technológiai fejlődés mellett a bulvársajtó jelenléte – s ennek okán az egyes személyiségi vonatkozások felértékelődése – készítette arra a két hamburgi fotográfust, Max Priestert és Willy Wilcket, hogy 1898. július 30-án a Vaskancellárról halottas ágyán fényképfelvételt készítsenek, s azok értékesítésére a Täglichen Rundschauban hirdetést adjanak fel.¹⁸ Ez, az 1890-as évek végi „Bismarck auf dem Totenbett” jogeset világított rá arra, hogy a személyiségnek vannak olyan magasan preferált érdekei, amelyek a büntetőjog eszközeivel többé már nem védhetőek. Ezek az igények túlmutatnak a büntetőjogi eszközrendszeren, s magánjogi jogvédelmi eszközök létét, a védelem tárgyának magánjogi elismerését igénylik. Ez vezetett a képmáshoz való jognak mint nevesített személyiség vonatkozásnak az 1900. január 1. napjával hatályba lépett BGB-ben való nevesítéséhez (BGB § 12.), elsőkénti elismeréséhez a német jogban. Közvetlenül a BGB hatályba lépését követően az 1900. november 20-án meghozott ítéletében az OLG Hamburg kötelezte a magán-detektívet azon fotólemezek kiadására, amelyeket egy fiatal nőről készített annak féltékeny férjének a megbízásából. A bíróság, miután a képmáshoz való jog elismerését nem látta lehetségesként bírósági jogalakítás útján, így a jelzett eredményre a *Beleidigung* bün-

the Law. ABC CLIO Inc., Santa Barbara, 2003. 45. Ennek a teóriának azonban ellentmondani látszik az a további szakirodalomban megjelent tény, miszerint 1890-ban Warren legidősebb leánygyermeké még nem volt 10 éves sem. Barron, James H.: Warren and Brandeis, The Right to Privacy, 4. Harv. L. Rev. 193 (1890): Demystifying a Landmark Citation. Suffolk L. Rev., 13, 1979. 875. Warren akkor került a társasági élet és az érdeklődés középpontjába, amikor 1883-ban feleségül vette Mabel Bayardot, az egyik prominens delaware-i szenátor lányát és Bostonban vettek házat. Warren a bostoni elit tagjaként rendszeres témája volt a The Saturday Evening Gazette-nek, mely újság a „kék vérűekre” specializálódott. Solove, Daniel J. – Rotenberg, Marc – Schwartz, Paul M.: Privacy, Information, and Technology. Aspen Publishers, New York, 2006. 11.

¹⁶ Solove, Daniel J. – Rotenberg, Marc – Schwartz, Paul M.: Privacy, Information, and Technology, Aspen Publishers, New York, 2006. 9.

¹⁷ Urteil vom 29.11.1898, D 4098/98 VIII 8145. A tényállás szerint egy titokban készített felvétél az érintett hölgyet a cranzi női fürdőben fürdőruhában ábrázolta. Az ezzel a felvétellel „díszített” levélnehezéket később árusítani kezdték.

¹⁸ A hirdetést az alábbi szöveggel tették közzé: „Bismarckot a halottas ágyán megörökítő egyetlen képre – a felvétel a halál után készült, eredeti fotográfia – vevő, illetve alkalmas kiadó kerestetik.”.

tetőjogi tényállása útján (§ 185 StGB), a BGB kártérítési szabályaira való (§ 823 Abs. 2. BGB) utalással jutott. Az 1902-ből származó ítéletében a Reichsgericht már abból az uralkodó jogalkalmazási gyakorlatból indult ki, miszerint a személyiségi jogok BGB általi védelme az abban nevesítést nyert képmáshoz való jog kivételével nem lehetséges, nem vezethető le.¹⁹ Ez az álláspont nem csak az általános személyiségi jog védelmére, hanem a különös védelmet élvező egyes személyiségvonatkozásokra, mint a képmáshoz való jog is kiterjedt.

A hanghoz való jog nem nyert a BGB-ben nevesítést, az OLG Hamburg a „Heinz Erhardt”²⁰ döntésében a képmáshoz való jog § 22 KUG szerinti védelmére analóg módon ismerte el a híres színész hangjának védelemben részesítése kötelezettségét, tekintettel arra, hogy az tematikusan ahhoz áll legközelebb.²¹ A §§ 22, 23 KUG szerinti védelem csak a hang utánzása esetére vonatkozatható, ámde nem elégséges azon terület lehatárolásához, amely ezen vonatkozás „piacra vitele” szempontjából kiemelten jelentős.²²

Az 1928-as Magánjogi Törvényjavaslat a névhez, képmáshoz, levéltitokhoz valamint a kegyeleti joghoz való személyiségi jogokat nevesítette,²³ mint a gyakorlatból átvett egyes kiforrott tételeket.²⁴ Az 1959-es Ptk. első részének tematikája nevesített személyiségi jogként nem tért ki sem a képmáshoz, sem a hangfelvételhez való jogra,²⁵ a hatályba lépett kódex azonban már deklarálta a más képmásával, hangfelvételével való visszaélést mint személyhez fűződő jogsérelmet.²⁶

A fotók digitalizációjával²⁷ megnőtt a felvételek készítésének intenzitása, manipulálhatóságának veszélye, kibővült a megvalósítható jogsértő magatartások köre, a digitális virtuális valótlanások gyorsan²⁸ elérhetővé lesznek világszerte.²⁹ Sokkal

¹⁹ RG 29.5. 1902.

²⁰ OLG Hamburg GRUR 1989, 666 – Heinz Erhardt.

²¹ Merkel, Matthias: Die Vermarktung von Teilaspekten des Persönlichkeitsrechts nach dem allgemeinen Zivilrecht und dem Markenrecht. Verlag Dr. Kovač, Hamburg, 2014. 27–28., 195.

²² Merkel, 2014. 196.

²³ Mtj. 108-109. §.

²⁴ Balás P., 1941. 626.

²⁵ A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve első részének tematikája. Függelék a személyi jog tematikájához. Előterjeszti: az Eötvös Loránd Tudományegyetem I. és II. számú polgári jogi tanszéke. In: Az Igazságügyminisztérium iratanyaga az 1959-es Polgári Törvénykönyv előkészítésével és hatályba léptetésével kapcsolatban. I. kötet. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017. 206.

²⁶ 1959. évi IV. törvény 83.§ (2) bek.

²⁷ Az első digitális fényképezőgépet az AT&T Bell Laboratories készítette 1973-ban.

²⁸ Kolb, Angela: Internet, Recht, Internetrecht und die Medien. In: Kleinwächter, Wolfgang (Hrsg.): Grundrecht Internetfreiheit. Eurocaribe Druck, Berlin, 2011. 26.

²⁹ Wanckel, Endress: Persönlichkeitsschutz in der Informationsgesellschaft. Zugleich ein Beitrag zum Entwicklungsstand des allgemeinen Persönlichkeitsrechts. Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main, 1999. 184.

gyorsabban, határok nélkül³⁰ lehet másokkal megosztani a képet, hangfelvételt, s a korábbiaknál jóval nagyobb személyi kör számára lehet azokat hozzáférhetővé tenni. Az infokommunikációs technológiák egyre gyorsabb fejlődése és a tömegmédiáé egyre nagyobb térnyerése ugyanolyan kihívások elé állítja a jogászokat, mint tette azt Warren és Brandeis idejében.³¹ A jogviszony negatív tartalmú kötelezettséggel „terhelt” kötelezettje még inkább bárki lehet, bárki, aki bármiféle módon kapcsolatba kerül a személyiségi jogviszony jogosultjával. Az infokommunikációs technológiák elterjedése a „kapcsolatba kerülés”, s ezáltal a potenciális jogsértések módját³² változtatta meg. A kódex kellő rugalmasságot biztosító normatartalma ugyanakkor – reményeink szerint – garanciát nyújt a jogalkalmazási gyakorlat változásokat detektáló alakulására.

2. A személyiség különös külső vonatkozásai

A kép és hang eredendően az emberi személyiség védelemre érdemes,³³ megkülönböztetésre, azonosításra³⁴ alkalmas³⁵ összetevője,³⁶ a személyiség külső megnyil-

³⁰ Weber, Rolf H. – Schneider, Thomas: *Internet Governance and Switzerland's Particular Role in its Processes*. Zürich Schulthess, 2009.

³¹ „Recent inventions and business methods call attention to the next step which must be taken for the protection of the person, and for securing to the individual what Judge Cooley calls the right 'to be let alone'. Instantaneous photographs and newspaper enterprise have invaded the sacred precincts of private and domestic life; and numerous mechanical devices threaten to make good the prediction that 'what is whispered in the closet shall be proclaimed from the housetops'." Warren – Brandeis: 1890. 193.

³² Olyan új jogkérdések merülnek fel, mint a szülő által a gyermekről internet közvetítésével nyilvánosságra hozott felvételek.

³³ Ez az általános megfogalmazás nem érinti a süketnémákat, akik egészségi állapotuknál fogva nem alanyai a hangfelvételt érintő különös személyiségvédelemnek.

³⁴ Vö.: I. Könyv: A személyek, Polgári Jogi Kodifikáció, VII. évfolyam 3. szám, 9. (az új Ptk. normaszövege); Székely László: Személyhez fűződő jogok. In: Vékás Lajos (szerk.): Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Complex Kiadó, Budapest, 2008. 165.; 913/B/2009 AB-határozat, indokolás III.1. pont.

³⁵ Eltekintve ehelyen a külsejükben és hangjukban azonos ikreiktől.

³⁶ Ezen személyiség vonatkozás karakterizálásának egyik fontos szempontja az ábrázolt személy felismerhetősége, amely nem az átlagszemlélő általi felismerhetőségen nyugszik, hanem azon, hogy az ábrázolt szerint felismerhető-e avagy sem. Dreier, Thomas – Specht, Louisa: § 22 KUG Rn. 3., 4. In: Dreier, Thomas – Schulze, Gernot: *Urheberrechtsgesetz*, 4. Auflage, München, 2013.; Götting, Horst-Peter: § 22 KUG Rn. 14., 16., 24. In: Schricker, Gerhard – Loewenheim, Ulrich: *Urheberrecht*. 4. Auflage, München, 2010.; Gertzen, Anke Marie: *Der strafrechtliche Schutz des Rechts am eigenen Bild Eine Bewertung des § 201 a StGB im Vergleich zu Art. 197 Código Penal*. Cuvillier Verlag, Göttingen, 8. https://cuvillier.de/uploads/preview/public_file/2032/9783869551555.pdf (Letöltés időpontja: 2017. október 28.). Nem függ az ábrázolás módjától, technikai

vánulása.³⁷ Külső jellege belső értékek közvetítésére, kivetítésére is alkalmassá teszi, hisz küllemünk, külső megjelenésünk, hangszínünk, hanghordozásunk, mozdulataink, viselkedésünk, mimikánk, a hangunkkal kifejezett tartalom belső személyiségünkön fakadó értékrendünk külvilághoz való közvetítésének egyik eszköze.³⁸ Az ember hangja segítségével válik kommunikációképesé, melynek legfontosabb aspektusai a hangzása, az akcentus,³⁹ valamint a beszédritmus,⁴⁰ ugyanakkor a szófordulatok⁴¹ is jelentős szerepet játszhatnak az egyes személyek megkülönböztetésében és beazonosításában, (s ezáltal ezen jellemzők kereskedelmi célokból való felhasználásában). Ilyetén módon nem választhatók el teljesen a belső személyiségtől, azzal összefonódtak.⁴² Ugyanakkor mindez nem jelenti feltétlenül azt, hogy küllemünk egyenértékes közvetítője belső gondolatvilágunknak, személyiségünk lényegének, személyiségünk egyazonos tükröződése.⁴³ Mindemellett követi személyiségünk belső dinamikáját mind az idő előrehaladta, mind tapasztalatszerzésünk és észlelésünk révén.

eszközétől, a fókuszot a felismerhetőség, megkülönböztethetőség, beazonosíthatóság jelenti. Vö.: I. Könyv: A személyek. Polgári Jogi Kodifikáció, VII. évfolyam 3. szám 2005. 9. (az új Ptk. normaszövege). A Kúria egyik ítéletében akként foglalt állást, miszerint „... a képmással való visszaélés a felvétel jogosulatlan nyilvánosságra hozatalával objektíve megvalósul. A jogsértés megállapításának az érintett személy felismerhetősége nem feltétele. Ezért nincs jelentősége annak, hogy a felperes személye egyértelműen mindenki számára, egyszeri rátekintéssel, azonnal esetleg nem volt beazonosítható.” Ugyanazén ítéletében később kifejti, hogy „...a bemutatott felvétel körülményeinek összessége is eredményezheti az ábrázolt személy felismerhetőségét.” Ennek okán úgy foglalt állást, hogy a felvétel elmosódott volta ellenére a felvétel körülményeiből felismerhető a felperes. Kúria Pfv.IV.22.156/2011/6 (K-H-PJ-2012-195); Nem szükséges az érintett képének maga valójában való szerepeltetése. Konkrét ítéleti indokolás szerint az érintett kitarakással való felismerhetetlenné tétele ellenére a rejtett kamerás felvételen rövid időre szereplő utca, étterem belső és az érintett hanghordozása, szóhasználata, a beszédritmusa felismerhetővé tette a per felperesét. A bíróság a képmáshoz való jog sérelmét megállapította, ugyanakkor a hang eltorzítása okán a hangfelvételhez való jog sérelmére alapított kereseti kérelmet elutasította. A Fővárosi Törvényszék 2012. május 11. napján meghozott, ...P.../2010/8 számon megjelentetett anonimizált bírósági határozata.

³⁷ Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.859/2009/4. (DIT-H-PJ-2010-135. bírósági határozat).

³⁸ Vö.: Székely, 2008. 165.

³⁹ A német publikum kifejezetten érdekesnek és szórakoztatónak tartja a holland akcentust, ezért a német show-business-ben számos holland előadó, így mint Linda de Mol vagy Sylvie van der Vaart vált népszerűvé. Merkel, 2014. 195.

⁴⁰ Bahner, Stephan: Der Schutz akustischer Marken nach dem deutschen Markengesetz und der europäischen Gemeinschaftsmarkenverordnung. Duncker & Humblot, Berlin, 2005. 55.

⁴¹ OLG Hamburg GRUR 1989, 666 – Heinz Erhardt.

⁴² „A képmáshoz és a hangfelvételhez fűződő abszolút jellegű személyiségi jog is az érintett személyiségének elválaszthatatlan része.” Debreceni Ítéltábla Pf. I. 20.621/2013/6. szám.

⁴³ Gondolva itt elsősorban az internet jótékony hatása által közvetített azon tehetség-show-kra, ahol az egyébként punk külsejű jelölt a zsűri és a nézőközönség legnagyobb megdöbbenésére operarészletet énekel, tökéletesen. Lásd különösen: Andrew De Leon produkcióját.

Az emberi kép és hang hasonlatossága abban is látszódik, hogy egyazon személyiség külső megnyilvánulásai, a személyiség egészétől elválaszthatatlan, személyiségvonatkozásokként az egységes és oszthatatlan személyiség⁴⁴ kifejezői együttesen és külön-külön is,⁴⁵ melyeket az elmélet és a kódex⁴⁶ nevesített személyiségi jogokként különböztet meg.⁴⁷

A nevesített személyiségi jogok „szétfolyó”⁴⁸ jellege ellenére, olyan közös ereddel, közös jellemzőkkel bírnak, amelyek támogatják mind az egységes szabályozás, mind az egységes jogvédelmi eszköztár létét.⁴⁹

A képmáshoz való jog sérelme a jogalkalmazási gyakorlat szerint hamis látszat keltésével párosulva jóhírnév sérelmét is megvalósítja.⁵⁰ A 2013-as Ptk. hatályba lépése után kérdésként merül fel, hogyan fogjuk fel a képmáshoz és hangfelvételhez való jogot a magánélethez való jog nevesített személyiségi jogként való deklarálása mellett.⁵¹ A kérdés lényege abban rejlik, hogy milyen jelentéstartalom tulajdonítható a magánélethez való jognak. A részünkről azt a felfogást támogatjuk,⁵² mely az egyes magánélet összetevők mint például kép és hang deklarálása mellett hézagkitöltő szereppel ruházza fel, s mindez magából a jogi normából levezethető, lévén a Ptk. ennek ellenkezőjét nem akarhatta, mert az a magánélethez való jognak nem lenne proklamálása. Ezt a felfogást a jogalkalmazási gyakorlat is támogatja.⁵³

⁴⁴ Balás P., 1941. 625.

⁴⁵ Törő, 1979. 533.

⁴⁶ Ptk. 2:43.§ g) pont.

⁴⁷ Vö. Balás P., 1941. 634.

⁴⁸ Szigeti László: A személyiségi jogvédelem eszközei In: Meszlényi Artúr: A személyiség joga. Grill Kiadó, Budapest, 1936. 281.

⁴⁹ Ettől eltérő állásponton Szigeti László: A személyiségi jogvédelem eszközei. In: Meszlényi Artúr: A személyiség joga. Grill Kiadó, Budapest, 1936. 281.

⁵⁰ Somogy Megyei Bíróság 23.P.20.563/2008/10. szám.

⁵¹ Ptk. 2:43.§ b).

⁵² Menyhárd Attila a magánélethez való jog releváns külföldi megoldásait elemző tanulmányában magánélethez való jognak ugyancsak a személyiségi jogokhoz képesti hézagkitöltő szerepét fogalmazza meg. Menyhárd Attila: A magánélethez való jog elméleti alapjai. In Medias Res, 2014/2. (Menyhárd, 2014a). 404.; Fézer Tamás a nevesítést még nem nyert személyiségi jogok gyűjtőfogalmaként kezeli. Fézer Tamás: Személyiségi jogok. In: Osztovits András (sorozatszerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. Opten, Budapest, 2014. 265.

⁵³ Győri Ítéletábra Pf.I.20.081/2015/3/I.

3. Az érintett személy rendelkezési jogi hatású érvényesítési joga

Az infokommunikációs technológiák által támogatott világban, ott ahol az eladások fokozása érdekében egyre gyakrabban nyúl a marketing a (híres) személyek egy személyiségi vonatkozásaihoz, vizsgálni szükséges, mi az a speciális háttér, amely lehetővé teszi az illetén szándékokon nyugvó aktivitásokat.

Az alanyi jogok érvényesítése a jogosult akaratelhatározásától függ, a „jog rendelkezési” jogot biztosít a jogosult számára. Az alanyi jogok általános szabályától eltérően a személyiségi alanyi jogok körében korlátozottan érvényesül a jogosult rendelkezése.⁵⁴ A jogosult egyrészt „személyiségét szabadon érvényesítheti”,⁵⁵ másrésztől alanyi jogát ért sérelem esetén élhet a polgári jog személyiségvédelmi eszköztárával. Az emberi kép és hang érvényesítése, az azokkal való rendelkezés⁵⁶ az érintett jogosult törvényes érdeke. Abszolút szerkezetű jogviszonyi pozíciójából eredően maga dönthet felőle, s jogait, döntését mindenki köteles tiszteletben tartani, negatív jellegű magatartást tanúsítani. A kódex általánosságban rendelkezési jogot biztosít az érintettnek személyiségi jogai tekintetében, amely rendelkezési jog a képhez és hanghoz való jog, mint különös személyiségi jog kapcsán kiegészül további rendelkezési jogi elemekkel.

Az 1907-es *Kunsturhebergesetz* eredeti szövege is tartalmazza azt a distinkciót, amely következetesen él a kontinentális jogrendekben a képhez és hanghoz való jog különös védelmi szintjén, amely megkívánja a felvétel készítéséhez és annak felhasználásához az érintett hozzájárulását.

Az emberi méltóság alapú személyiségvédelmi felfogás ellenére a kódex által a jogosult javára rendelt rendelkezési jogi hatású érvényesítési jogok⁵⁷ körében az érintett maga dönt afelől, hogy mennyiben és miként tárja magát a külső világ elé, s hozzájárul-e külső megnyilvánulásának rögzítéséhez⁵⁸ vagy felhasználásához.⁵⁹ Ezt

⁵⁴ Törő, 1979. 46–47.

⁵⁵ Ptk. 2:42.§ (1) bek.

⁵⁶ Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.21.938/2009/4.

⁵⁷ Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.804/2007/4.

⁵⁸ A hozzájárulásban megnyilvánuló rendelkezési jogosultság önálló, a felvétel készítésétől független jog. BDT 2003.823.; BDT 2009. 1962.

⁵⁹ Vö.: Törő, 1979. 515.; Mindemellett az Infotv. és a Ptk. között szabályozási ellentmondás feszül, ahol is az Infotv. a személyes adatként kezelt fénykép-, hang- vagy képfelvétel készítéséhez adott érintetti hozzájárulás fogalmi elemként kezeli annak megfelelő tájékoztatáson alapuliságát. Infotv. 3.§ 7. pontja.

a jogot senkitől nem lehet elvonni, ez az érintett nem korlátozható⁶⁰ személyes joga. Az érvényesítési joga kiterjed arra is, hogy mikor, miként, hányszor és milyen körben⁶¹ kívánja személyiségét a nyilvánosság elé tárni, s a korábban megadott hozzájáruló nyilatkozatot nem lehet a jogosult terhére kiterjesztően,⁶² más felhasználásra is hatályosan,⁶³ illetve akként értelmezni, hogy a jövőben ne illeth meg személyiségi jogainak védelme, s az a jog, hogy önmaga döntsön személyisége nyilvánosság elé tárásáról,⁶⁴ személyiségének külvilág felé való megnyilvánulásának rögzítéséről, rögzíthetőségéről, képmás, hangfelvétel készítéséről.⁶⁵ Az érvényesítés joga körében jogosult dönteni arról, hogy képmását, hangját milyen módon,⁶⁶ milyen terjedelemben,⁶⁷ összefüggésben⁶⁸ tárja a nyilvánosság elé, a nyilvánosságra hozatalhoz adott felhatalmazás egyedi jellegű.⁶⁹

A jogsérelem megvalósulása objektíve nem függ a képmás, hangfelvétel felhasználásának, lejátszásának, sugárzásának időtartamától, pár másodperces megjelenítése⁷⁰ is elegendő a jogsértés megállapításához. A rendelkezési jog keretében adott

⁶⁰ BDT 2007. 1682.; Fővárosi Ítéletábla 2.Pf.20.205/2008/5.; Fővárosi Ítéletábla 2.Pf.22.290/2013/3.; Fővárosi Ítéletábla 2.Pf.20.989/2011/4.; Fővárosi Ítéletábla 2.Pf.20.007/2008/5.

⁶¹ Győri Törvényszék P.20040/2015/5.

⁶² A Kaposvári Törvényszék 24.P.20.368/2015/13. szám; a Fővárosi Bíróság által 2009. május 11. napján meghozott, ...P.../2007/21. megjelöléssel anonimizált ítélete; Debreceni Ítéletábla Pf. I. 20.621/2013/6. szám.

⁶³ BDT 2015. 3312.; Korábban adott hozzájárulás alapján felhasznált fénykép újbóli – hozzájárulás nélküli – felhasználása önmagában is jogsértést valósít meg. BH 1995. 632. I., Fővárosi Ítéletábla 2.Pf.21.324/2011/4.; Fővárosi Ítéletábla 2.Pf.21.830/2009/9. (FIT-H-PJ-2010-897. bírósági határozat); Fővárosi Bíróság 26. K. 30.299/2008/6.

⁶⁴ Perbeli esetben az első fokon eljáró bíróság a személyiségi jogsértés megállapítása során kiemelt jelentőséget tulajdonított annak, hogy a celebnek minősülő közszereplő felperes magánéletét korábban maga tárta a nyilvánosság elé, s ezen bírósági ítéletet érintő fellebbezési eljárás során állapította meg az eljáró másodfokú bíróság, hogy „a korábbi hozzájáruló nyilatkozatok (...) nem jelentik azt, hogy azok megtételét követően a II. r. felperest a magánéletével, magántitkával kapcsolatban ne illette volna meg jogvédelem mindazon tények, körülmények vonatkozásában, melyek esetében a nyilvánosságra hozatalhoz nem járult hozzá.” Győri Ítéletábla Pf.I.20.179/2014/3. Ugyanezt az álláspontot erősítve: Győri Törvényszék P.20040/2015/5; Győri Ítéletábla Pf.I.20.081/2015/3/I.

⁶⁵ BH 2008. 266.

⁶⁶ Debreceni Ítéletábla Pf. I. 20.621/2013/6.

⁶⁷ Ha az eredeti hozzájárulásban foglaltakon túlmenően, a felhasználásra irányuló szerződés kereteit meghaladóan kerül sor a képmás felhasználására, úgy a fénykép megjelentetése megvalósítja a képmáshoz való jog sérelmét. Győri Törvényszék P.20040/2015/5; Fővárosi Ítéletábla 2.Pf.21.916/2009/4.; Fővárosi Ítéletábla 2.Pf.20.804/2007/4.

⁶⁸ Békés Megyei Bíróság 6.P.20.190/2010/12.

⁶⁹ Fővárosi Ítéletábla 2.Pf.20.608/2011/5. (FIT-H-PJ-2011-881. bírósági határozat).

⁷⁰ Somogy Megyei Bíróság 23.P.20.563/2008/10. szám; Fővárosi Ítéletábla 1.Pf.20.780/2015/6/II. (FIT-H-PJ-2015-844. bírósági határozat).

hozzájárással szembeni feltétel annak határozottsága és kifejezettsége.⁷¹ A felhasználás a továbbítást is felöleli.⁷²

Ezen rendelkezési jogi hatású érvényesítési jog keretében az érintett maga dönthet az egyébként személyiségi jogot sértő magatartáshoz való hozzájárulás megadásáról vagy meg nem adásáról.⁷³ A képmáshoz és hanghoz való jog különös szintjén a kódex a jogosult akaratától teszi függővé kép-, hangfelvétel készítését, felhasználását.⁷⁴ A jogosult alanyi jogi érvényesítése mentén alakul a külső személyiségvontakozás manifesztálódása, felhasználása, s ugyancsak a jogosult akaratelhatározásán nyugszik közéleti, illetve nyilvános közéleti szerepvállalása.⁷⁵ A jogosultat megillető személyiségi jogvédelem nem vonható a vagyoni rendelkezések körébe, ugyanis a képmás, hangfelvétel esetén a személyiségvédelmi rendelkezés nem egyazonos a vagyoni rendelkezéssel. Ekként nem érvényesül a vagyoni egyenértékűség elve, elsődleges szempontként a személyiségi érték tekintendő.

A § 78 UrhG-ban⁷⁶ szabályozott, képmás védelmére vonatkozó osztrák modell a maga szellemi tulajdonjogi szemlélete szerint meghatározott védelmet biztosít a képmás személyiségi érdeket sértő nyilvánosságra hozatalával szemben, ugyanakkor az uralkodó felfogás szerint nem védelmezi magát a képmás jogosulatlan elkészítését.⁷⁷ Koziol a § 16 ABGB szerinti általános személyiségi jogból levezetett titokszféra védelem köpönyegébe rejtve részesíti a képmás jogosulatlan készítése elleni védelmet.⁷⁸

A képmáshoz és hangfelvételhez való jog védelmi tárgya a képmás és hangfelvétel, az emberi kép és hang manifesztálódása. A jogsérelmet a képmás, hangfelvétel rögzítése vagy készítése, valamint nyilvánosságra hozatala valósítja meg.⁷⁹ A képmás,

⁷¹ BDT 2007. 1682., A Kaposvári Törvényszék 24.P.20.368/2015/13. szám; A hozzájárulás ráutaló magatartással is megadható. BDT 2011. 2550., Heves Megyei Bíróság 5.P.20.154/2007/18.szám, Fővárosi Ítéletábla 2.Pf.21.938/2009/4., Fővárosi Ítéletábla 2.Pf.21.439/2010/5.; Fővárosi Ítéletábla 2.Pf.20.989/2011/4., Fővárosi Ítéletábla 2.Pf.20.007/2008/5.; BDT 2002/7.

⁷² BDT 2011. 2549.

⁷³ Ptk. 2:42.§ (3) bek.

⁷⁴ Ptk. 2:48.§ (1) bek.

⁷⁵ Ptk. 2:48.§ (2) bek.

⁷⁶ § 78 (1) Urheberrechtsgesetz: „Bildnisse von Personen dürfen weder öffentlich ausgestellt noch auf eine andere Art, wodurch sie der Öffentlichkeit zugänglich gemacht werden, verbreitet werden, wenn dadurch berechnete Interessen des Abgebildeten oder, falls er gestorben ist, ohne die Veröffentlichung gestattet oder angeordnet zu haben, eines nahen Angehörigen verletzt würden.”

⁷⁷ Thiele, Clemens: Unbefugte Bildaufnahme und ihre Verbreitung im Internet – Braucht Österreich einen eigenen Paparazzi-Paragrafen? RZ, 2007. 4.

⁷⁸ Koziol, Helmut: Österreichisches Haftpflichtrecht II. MANZ Verlag, Wien, 1984. 12.

⁷⁹ A hangfelvétel felhasználása ellenére nem valósul meg ezen személyiség vonatkozások sérelme, ha a hangfelvétel alapját képező beszélgetésről készült felvétel tartalmi ismertetésére kerül sor. Ez esetben azt szűkebb vizsgálni, hogy a felhasználás a rendeltetésszerű joggyakorlás keretei között marad-e. EBH 2012.P.16.

hangfelvétel készítője, az azt birtokában tartó személy nem szerez rendelkezési jogot azok mint eszmei jószágok felett. A személyiségi alanyi jog lehetőséget biztosít a személyiség szabad érvényesítésére, kibontakoztatására, a személyiség megvalósítására, érvényesítésére.

Az egyéneket megillető felhasználási, érvényesítési, kiaknázási monopólium az egyedi, az egyén személyiségének nyilvánosság elé tárásának fokára irányuló individuális önrendelkezési jogból ered.⁸⁰ Ekként Balás P. Elemér személyiségnek tulajdonított tiszta aktivitásjellegét szimbolizáló „eleven folyam” leírása kiválóan alkalmazható.⁸¹ Lemondani róla, átruházni nem lehet, csupán gyakorlására lehet szűk körben jóerkölsbe nem ütköző módon engedélyt adni.⁸² Az egyéni önrendelkezés területe részesül védelemben a képmáshoz és hangfelvételhez való jog keretében.⁸³

A rendelkezési jogi hatású érvényesítési jog keretében az érintett hozzájárulhat szerződés keretében az abszolút szerkezetű alanyi joga másodlagos kereskedelmi célú „felhasználásához”. A képmáshoz és hangfelvételhez való jog kereskedelmi értékkel felruházható személyiség-vonatkozások, anélkül, hogy személyiségi jogi minőségüket elveszítenék. A merchandising, a reklám- valamint szponzori szerződések esetén a kereskedelmi érték, a vagyoni tartalom lép előtérbe, s némileg háttérbe szorul a személyiségi jogi jelleg, ugyanakkor „... még ekkor sem különíthetők el végkép az ily módon részben vagyoni jogokká vált személyjogok attól az alaptól, a melyből kifejlődtek, hanem ezentúl is bizonyos tekintetben személyjogi jellegüket is megőrzik.”⁸⁴ A személyiség pozitív megfogalmazása, a rendelkezési jogi hatású érvényesítési jog a brand építés, a marketing jogi háttérét biztosítva teret enged a képhez és hanghoz való jog mint személyiség összetevők vagyoni értékű vonatkozásait, e vonatkozások kereskedelmi értékét érintő gondolatoknak.⁸⁵

Az abszolút szerkezet ellenére az érintett alanyi jogait nem gyakorolhatja vagy érvényesítheti korlátlanul, korlátként magasodnak a törvény és mások jogai.⁸⁶ Kü-

⁸⁰ „[E]ach individual (...) generally retains the power to fix the limits of the publicity which shall be given to [his thoughts, sentiments and emotions]” Warren – Brandeis, 1890. 198.

⁸¹ „... a személyiség eleven folyam, mely sohasem áll meg és a saját medrében halad a külső világnak más lényegű tárgyai közt. Ennek a folyamnak az érintetlenségét védeni hivatása a jognak egyfelől abban, hogy mozgása ne legyen akadályozva, tisztasága ne legyen elhomályosítva, másfelől, hogy önmagával azonosága és más ily folyamoktól – valamint a külvilágtól – való különbözősége el legyen ismerve.” Balás P., 1941. 625.

⁸² Balás P., 1941. 632.

⁸³ Vö.: I. Könyv: A személyek, Polgári Jogi Kodifikáció, VII. évfolyam 3. szám, 6. (az új Ptk. normaszövege).

⁸⁴ Bozóky, évszám nélkül. 457.

⁸⁵ Jelen témakörre részleteiben nem kívánunk kitérni, az egy hosszabb gondolatfolyam eredménye kell, hogy legyen. Ez a folyamat – mind elméleti mind jogalkalmazási háttérét vizsgálva – már lejátszódott a német magánjogban. Lásd különösen: Götting, Horst-Peter: Persönlichkeitsrechte als Vermögensrechte. Mohr Siebeck, Tübingen, 1995.

⁸⁶ Ptk. 2:42.§ (1) bek.

lönös nevesített védelemre szoruló kiható személyiség vonatkozásokként a külső vonatkozással kapcsolatos jogosultság érvényesítése korlátokkal terhelt. A kivételek, miként a jog rendelkezései nem öncélúak.⁸⁷ A korlátok többes eredőből táplálkoznak, így a jog társadalmi rendeltetésének megfelelő gyakorlás követelményéből, az imperatív jogi normák felek szabad akarat-elhatározása útján való megkerülhetetlenségéből, a joggal való visszaélésre vezető magatartások mellőzésének szándékából,⁸⁸ illetve a jogszabályon alapuló korlátozó rendelkezésekből.⁸⁹ Az ábrázolt személy rendelkezési, érvényesítési jogának gyakorlása nem biztosított, ha a képmás alárendelt szerepű, önálló jelentőség nélküli,⁹⁰ így nem garantált tömegfelvétel esetén. Az élő jog az elmúlt években a közszereplők, közéleti szereplők képéhez, hanghoz való jogának⁹¹ érvényesítése kapcsán paradigmaváltáson ment keresztül. A hangsúly nem a közéleti szereplőn, hanem a közéleti szereplésen nyugszik,⁹² hiszen „[a]ki egyszer a közszereplés messze világító tógáját magára öltötte, nem panaszkodhat, hogy tógája messze világít.”⁹³ A képhez és hanghoz fűződő jog érvényesítése korlátozható bűnüldözési⁹⁴ érdekből, az eltűnt személyek felkutatása érdekében, illetve további közérdekű célból.^{95,96} A korlátok néhányát a kódex, illetve más jogszabály jelöli ki, míg számosát az „élő jog” teszi azzá jogi normákon nyugvó bölcsessége szerint.

⁸⁷ Törő, 1979. 20.

⁸⁸ Az uralkodó és következetes bírói jogalkalmazási gyakorlat szerint nem minősül visszaélésnek a képmás vagy hangfelvétel készítése vagy felhasználása, ha arra közvetlenül fenyegető vagy már bekövetkezett jogsértés bizonyítása érdekében közérdekből vagy jogos magánérdekből kerül sor, feltéve, hogy a képmás vagy hangfelvétel készítése avagy felhasználása a bizonyítani kívánt jogsértéshez képest nem okoz aránytalan érdeksérelemet. BDT 2014. 3076., BDT 2011. 2442., SZIT-H-PJ-2015-129.

⁸⁹ Törő, 1979. 546.

⁹⁰ Vö. Balás P., 1941. 639. Ez a megközelítés fejeződik ki a KUG kivétel szabályai körében is. § 23 I Nr. 1. KUG.

⁹¹ Vö.: Boronkay Miklós: A képmáshoz és a hangfelvételhez való jog. In Media Res, 2013/1. Oldalszám nélküli internetes megjelenés. A közéleti szereplők személyiségvédelme vonatkozásában részletesen lásd: Tattay Levente: A közszereplők személyiségi jogai. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2007.

⁹² Ezen kérdéskör részletes vizsgálata jelen kötetbe foglalt további tanulmányokban visszatér.

⁹³ Goldberger József: Közszereplés és személyiségi jog. Polgári Jog, 1931. 3. szám, 134.; Hasonlatosan Balás P.: „Aki maga teszi önmagát a külső világ részévé bizonyos vonatkozásban, így a kortörténetben szerepet vállaló, vagy szerephez jutott egyén, az nem panaszkodhatik személyiségének sérelme miatt, ha képmását megfélemlően – nem visszaélészerűen – felhasználják.” Balás P., 1941. 639.

⁹⁴ A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 42.§ (1) bek. alapján: „A rendőrség a rendőri intézkedéssel, illetve az ellátott szolgálati feladattal összefüggésben az intézkedéssel érintett személyről, a környezetéről, illetőleg a rendőri intézkedés szempontjából lényeges körülményről, tárgyról képfelvételt, hangfelvételt, kép- és hangfelvételt (a továbbiakban: felvétel) készíthet.”; A körozési nyilvántartási rendszerről és a személyek, dolgok felkutatásáról és azonosításáról szóló 2013. évi LXXXVIII. törvény 3.§ (2) bek. alapján.

⁹⁵ EBH 2012.P.16.

⁹⁶ Lásd különösen: 1992. évi LXVI. törvény – a polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásáról 11.§ (1) bek. I) pont.; Az arcképelemzési nyilvántartásról és az arcképelemző rendszerről szóló 2015. évi.

A magánjog vezérelvének tekintett jóhiszeműség és tisztesség (*Treu und Glau-
ben*) elve szerint a személyiségi jogot is csak annak megfelelően lehet gyakorolni.⁹⁷
Képmáshoz, hangfelvételhez való jog sérelme a jogosultan felvételkedzítés és a fel-
vétel nyilvánosságra hozatala mellett megvalósul akkor is, ha a jóhiszeműség és tiszt-
esség általános követelményét megsértve élnek vissza a képmással, hangfelvétellel.⁹⁸

4. Zárógondolatok

A kép és hang személyiség-vonatkozásokként rögzített módon mint képmás és hang-
felvétel manifesztálódnak. A technikai újítások közel azonos időben értek el a po-
tenciális személyiség sérelmek számát szaporító szintre, s tették szükségessé a ma-
gánjogi eszközrendszer megújítását, gondolkodásmódbéli paradigmaváltást. E két
vonatkozás mint ugyanazon személyiség külső vonatkozásai, számos pontos fedik
egymást. A védelmük mögött meghúzódó érdekek ugyanaz, a személyiség külsődleges
vonatkozásainak védelme, s a személy azon önrendelkezési jogának biztosítása,
melynek keretében maga dönt arról, hogy személyiségét a külvilág számára elérhe-
tővé, rögzíthetővé teszi-e, nyilvánosság elé tárja-e, s ha igen, úgy mikor, milyen esz-
köz útján, milyen módon, és milyen terjedelemben. Ez a rendelkezési jogi hatású ér-
vényesítési jog biztosítja számára annak lehetőségét, hogy vagyoni értékű
vonatkozásai piacositása érdekében szerződés keretében „felhasználási jogot” biz-
tosítson vonatkozásai felett. Az infokommunikációs technológiák folyamatos fejlő-
dése nyomán megjelent újabb és újabb kihívásoknak az eddigi tapasztalat szerint
a jogvédelmet támogató kellő absztrakciós szinten nyugvó jogi normák kellő módon
tudtak megfelelni, lévén, a keretjellegű szabályok biztosítják azt a rugalmasságot,
amely a bírósági jogalkalmazási gyakorlatot bátorítja a döntések meghozatalában.

CLXXXVIII. törvény 3.§ (3) bekezdésében sorolja fel az arckép profil nyilvántartás vezetésének közérdekű
céljait, melyek körébe tartozik többek között: i) a bűncselekmények megelőzése, felderítése és a büntető-
eljárás lefolytatása érdekében segítségnyújtás a külföldi hatóságok részére azon személy azonosításában,
akivel szemben az eljárást folytatják, j) rendkívüli halál esetén, illetve ismeretlen személyazonosságú holt-
test azonosítása érdekében folytatott közigazgatási eljárás során az ismeretlen személyazonosságú
holttest, valamint az ismeretlen személyazonosságú személyek álló- vagy mozgófelveletek, rajzok alapján
történő azonosítása, k) a büntetőeljárásban résztvevők, az igazságszolgáltatást segítő Védelmi Prog-
ramjáról szóló 2001. évi LXXXV. törvényben (a továbbiakban: Tvdt.) a Tanúvédelmi Szolgálat részére meg-
határozott feladatok ellátása.

⁹⁷ BDT 2009. 2126.

⁹⁸ Így Petrik Ferenc példájával élve ha a kép-, hangfelvételt eltorzítják, a képmást hamis környezetbe helye-
zik. Petrik, 2001. 135.

A személyiségi jogi generálklauzulák a bírák számára rugalmas, a személyiségi jog természetének jobban megfelelő döntéshozatal lehetőségét biztosítják. S miként Balás P. Elemér fogalmaz, „... a bíróra nagyon sokat kell bízni a személyi szemléletet alkalmazó jogrendszeren, mert nincs az a jogi technika, mely útmutatást tudna nyújtani a gyakorlati jogalkalmazásnak abban az irányban, mi a jóhiszeműség és a tisztesség követelménye a beláthatatlan tömegű és végtelen varibialitású konkrét esetek rengetegében.”⁹⁹

⁹⁹ Balás P., 1941. 631.

A képmáshoz és a hangfelvételhez való jog érvényesítése iránti per – a hatékony jogvédelem elsődleges eszköze?

1. Bevezető gondolatok

A személyiségvédelem területén az alapvető célkitűzés olyan jogalkalmazási gyakorlat kialakítása, amely nem jár a személyiségi jogok, valamint a személyiségi jogvédelem devalválódásával. A kompenzációs, reparációs, prevenciós funkcióval bíró anyagi jogi jogvédelmi eszközök akkor képesek rendeltetésük hatékony betöltésére, ha azokhoz funkcióhoz illeszkedő, megfelelő perjogi eszközrendszer párosul.

A személyiségi jogok napjainkban történő felértékelődésével és a kommunikációs eszközök rohamos fejlődésével egyre inkább fontossá válnak e jogok megsértése esetén igénybe vehető jogi eljárások, ezek között a bírósági út igénybevétele is. A jogalkotó képmáshoz és hangfelvételhez fűződő jog megsértése esetén indítható per 2015. április 4-i bevezetésével a bírósági út igénybevételének lehetőségét szélesítette, amely az általános személyiségvédelmi eszköz mellett egy különleges pertípust „kínál” a jogkeresők részére. E hazai eljárási jogintézmény fiatalnak mondható, a jogirodalom még nem kezdett el foglalkozni behatóbban a témával, a közzétett eseti döntések száma pedig csupán egy. Ugyanakkor éppen a jogalkotói döntés miatt a téma mindenképpen érdemes a részletesebb, különösképp a teleologikus és összehasonlító elemzésre.

Magyarország Alaptörvénye VI. cikke – a személyes adatok védelme és a közérdekű adatok megismerése mellett – megfogalmazza a magán- és családi élethez, otthonhoz, kapcsolattartáshoz és a jóhírnévhez való jogot (összességében magánszférára jogok). E szabályozás az Alkotmánybíróság nézőpontja szerint tartalmát tekintve „titokvédelem”,³ amely a magánéletet, annak biztonságát és zavartalanságát hivatott

¹ A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi adjunktusa.

² A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi tanársegéde.

³ 28/2014. (IX. 29.) AB-határozat.

hangsúlyozni. Az Alaptörvény technikai megoldása szerint a személyiségi jogok közül az említett ötöt kiemeli és konkrétan nevesíti.

Az Alaptörvény a magánélet sérthetetlenségének jogát jelentősen kibővíti a korábbi szabályokhoz képest. Külön nevesíti a magán- és családi életet, és megjelennek ezen a szinten az otthon és kapcsolattartás fogalmai.⁴ A felsorolás névlegesen közvetlenül nem érinti a képmáshoz és hangfelvételhez fűződő jogot, amely jogok a személyiség azon külső megnyilvánulásának tekintendők, amelyek lehetővé teszik a személy beazonosítását és a megkülönböztetését, így a személyiség külsődleges kifejeződését.

A magánélet alaptörvényi védelemének fontosságában és alapjában tehát nincs módosulás, azonban annak jellegében, és a védelmi hangsúly eltolódásában változás észlelhető.

Az eddigi alkotmánybírói gyakorlat továbbra is irányadó a magánélet fogalmának megközelítése kapcsán,⁵ amely szerint „*a magánszféra lényegi fogalmi eleme, hogy az érintett akarata ellenére mások oda ne hatolhassanak be, illetőleg be se tekinthessenek.*”⁶

Az Alaptörvényben rögzített magánélethez való jog, ennek védelmi eszközei leképződnek az egyes jogágakban e jog garanciáiként. A polgári peres eljárásban ez a következő szabályozási tárgyakkal jelentkezik hangsúlyosan:

- nyilvánosság elve (a tárgyalás nyilvánossága kizárható a fél személyiségi jogainak megóvása érdekében)⁷
- tanúvédelem (amely szoros összefüggésben áll a tárgyalás nyilvánosságával)⁸
- jogellenes bizonyítékok perben történő felhasználhatósága (amelyet eddig a bírói gyakorlat alakított, de az új polgári perjogi kódex már tartalmaz e körben rendelkezéseket kifejezetten a személyiségi jogsértésekkel kapcsolatban is, például az engedély nélkül készített hangfelvételek révén)⁹
- sajtóper (mint a jóhírnévhez fűződő jog megsértése esetén igénybe vehető speciális szankció)¹⁰
- a képmáshoz és a hangfelvételhez fűződő jog érvényesítése iránt indított per – „képmásper” (mint e két személyiségi jog megsértése esetén igénybe vehető speciális pertípus, amelyet az új perjogi törvény is szabályozási körében tart).¹¹

⁴ Magyarország Alaptörvénye – Complex Jogtár Kommentár (2017. március 1.).

⁵ V.ö. 32/2013. (XI. 22.) AB-határozat.

⁶ 36/2005. (X. 5.) AB-határozat, ABH 2005, 390, 400.

⁷ Pp. 5. §.

⁸ Pp. 5. § (2) bekezdése.

⁹ Új Pp. 269. §.

¹⁰ Pp. XXI. fejezet.

¹¹ Pp. XXI/A. fejezet.

Ahogy Menyhárd Attila rámutatott, a magánélethez való jog talán az egyik leg-homályosabb fogalom a jogban, amelynek védelme az egyén és a közösség kapcsolata megítéléséhez szorosan kötődik, és amely védelem határai folyamatosan változnak a társadalmi részvétel formái és különösen a technikai fejlődés következtében. A védelem határainak meghatározását pedig nehezíti, hogy a magánélethez való jogot több nevesített személyiségi vagy egyéb jog – így a képmáshoz, hangfelvételhez való jog – is védi.¹²

A személyiségvédelemről, annak jogi lehetőségeiről, szükségességéről, valamint a védelmi eszközökről nincs közmegegyezés, ezeket a folyamatos technikai fejlődés befolyásolja, amely a jogalkotót és a joggyakorlót a védelmi eszközök meghatározásában és alkalmazásában állandó továbbgondolásra ösztökéli.¹³ „A személyiségi jog és védelmének abszolút jellege nem szükségelteti akár a judikatúra, akár a jogelmélet által primátussal felruházott funkció vagy funkciók kizárólagos alkalmazhatóságát. Összetettsége éppen abban áll, hogy alkalmasnak kell lennie a személyiség valamennyi vonatkozása, illetve a jogi személyt megillető valamennyi személyhez fűződő jog védelmezésére.”¹⁴ Ez feltételezi, hogy a jogrendszerben az egyes – reparatív, kompenzációs és preventív – funkciók egyidejűleg rendelkezésre álljanak, és a társadalmi-gazdasági-technikai változásokhoz mérten a bekövetkezett jogsértés esetében a lehető legalkalmasabbat lehessen igénybe venni, akár új jogvédelmi eszközök bevezetése révén.

A képmáshoz a szabályozását tekintve objektív jogkövetkezmények érvényesítésére szolgál, így elsősorban preventív funkcióval bíró jogvédelmi eszközök igénybevételét teszi lehetővé egy különleges per útján. Kérdés, hogy mi indokolja a képmáshoz és hangfelvételhez fűződő jog magánszférajogokból történő kiemelését, a technikai fejlődés mellett felhozható-e más, további nyomós indok a bevezetésére, és indokolt-e a magánélethez fűződő jog védelme terén az eljárásjogi eszközök szélesítése objektív jogkövetkezmények igénybe vétele révén?

¹² Menyhárd Attila: A magánélethez való jog a szólás-és médiaszabadság tükrében. In: Csehi Zoltán – Koltay András – Navratyil Zoltán (szerk.): A személyiség és a média a polgári és büntetőjogban. Complex, Budapest, 2014 (Menyhárd, 2014b). 177–178.

¹³ Szeghalmi Veronika: A képmás polgári jogi védelme és a hazai szabályozás alapvonalainak áttekintése európai példákon át. Médiakutató, 2014/1. 54. www.mediakutato.hu/cikk/2014_01_tavasz/04_kepmas_ptk_europa.pdf (Letöltés időpontja: 2017. március 1.)

¹⁴ Görög Márta: Gondolatok a személyiség magánjogi védelme körében. In: Menyhárd Attila – Gárdos-Orosz Fruzsina (szerk.): Személy és személyiség a jogban. Wolters Kluwer, Budapest, 2016. 113.

2. A személyiségi jogok megsértésnek jogkövetkezményi rendszere

A különleges pertípust a polgári perrendtartásba bevezető 2015. évi XI. törvény indokolása kiemeli a kommunikáció és információtechnológia fokozatos fejlődését, amely a magánélethez való jog részét képező képmással és hangfelvétellel való visszaélés „táptalajának” tekinthető. Ezért sürgető feladatává vált, hogy ilyen esetekre megfelelő (gyors, hatékony és átlátható) fellépési lehetőség álljon a megsértett személy rendelkezésére. Bár már a korábbi bírói gyakorlat is visszaélésnek tekintette a képmás és hangfelvétel engedély nélkül történő elkészítését, illetve a képmás és hangfelvétel engedély nélküli felhasználását (amelyet immár a Ptk. konkrétan ki is mond), a Pp. kommentár utal arra, hogy szükséges a képmás és hangfelvétel jogvédelmének erősítése e téren annak érdekében, hogy az ember magánéletének, a személyiség egyes elemeinek jogi védelme szilárd alapokon nyugodjon, és ne csak anyagi jogi, hanem eljárásjogi szabályozáson keresztül is biztosított legyen.¹⁵

A törvénymódosítás célja az érintett személyiségi jogi vonatkozások megsértése esetén történő gyors reakció lehetősége a Ptk.-ban rögzített egyes objektív jogkövetkezmények igénybe vételével, vagyis, hogy a jogosult viszonylag rövid időn belül jogvédelemben részesüljön a jogsértés megakadályozása, abbahagyása, a jogsértő eltiltása által. E cél megvalósulása az új típusú különleges per által elsősorban a rövid határidőkben érhető tetten.

Egyet lehet érteni azzal, hogy az internet használatának gyors elterjedése új kontextust eredményezett a magánélethez való jog tekintetében is, amely mindenképpen szükségessé teszi az ezzel járó felelősségi kérdések újragondolását: e téren fontos figyelemmel lenni az internetes kommunikáció interaktivitására (ami nagy mennyiségű információt képes felhalmozni, és amelyek valamilyen nyomot hagynak a felhasználó után), és arra, hogy a keletkezett, tárolt adatok a technikai fejlődés révén mások számára is könnyen hozzáférhetőek, ráadásul többszörözhetőek is.¹⁶

Ugyanakkor a perjogi irodalomban rámutattak arra, hogy az új különleges per bevezetését a törvénymódosítás általános indokolásában rögzítettek nem indokolták, sem anyagi jogi, sem eljárásjogi szempontból.¹⁷ Egyrészt nem érthető, hogy a jog-

¹⁵ Complex Jogtár Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényhez (2017. március 1.).

¹⁶ Menyhárd, 2014b. 200. A szerző rávilágít arra is, hogy az ilyen környezetben megvalósult jogsértések megakadályozása és szankcionálása további nehézségeket okoz, hiszen a személyiségvédelem szinte lehetetlen a hálózat globális jellege miatt.

¹⁷ Rainer M. Lilla: A képmás-per, avagy gondolatok egy Pp. módosítás margójára. Miskolci Jogi Szemle, 10/1, 2015. 112–128. Pribula László: Pillanatkép: két új különleges személyiségi jogi per alakuló bírósági

alkotó miért éppen (csak) a képmáshoz és hangfelvételhez fűződő jogot emelte ki a személyiségi jogok közül, hiszen a mai digitális korban hasonlóan fontos védendő jogok a magántitokhoz, jóhírnévhez vagy éppen a névviseléshez fűződő jog. Másrészt az új pertípus nem kizárólag az információtechnológia fejlődése révén kialakult újszerű digitális eszközökkel készített kép- és hangfelvételekkel való visszaélések esetében vehető igénybe, hanem a „régí”, hagyományos eszközök esetében elkövetett jogsértésekre is igényérvényesítési lehetőségként szolgál.¹⁸

Egy új különleges per bevezetését általában koncepcionális változás indukálja,¹⁹ ahogy azt a Pp. különleges perei körének fokozatos bővülése szemlélteti egészen a 2008-as novelláig, amelytől kezdve a jogalkotó már tisztán vagyoni jogi igények elbírálásának gyorsítása érdekében is bevezetett különleges pereket, amelyeknek tehát egyetlen indoka a perek gyorsítása volt. Ez különösen vizsgálandó a képmásperek vonatkozásában, hiszen a képmásperek nem illik a koncepcionális változásokra épülő képbe. Annak ellenére, hogy az anyagi jog érthető okból külön – a vagyoni, klasszikus kötelmi viszonyoktól eltérő – szabályokat ad a személyiségi jogokra, amelyekkel kapcsolatos jogvita így szubjektív tárgyánál fogva különleges, és amelyre vonatkozó különleges szabályozás emiatt még éppen indokolt is lehet,²⁰ a Ptk. a képmáshoz és hangfelvételhez fűződő jog tekintetében gyakorlati változásokat nem eredményezett²¹ – legalábbis e jogok konkrét szabályozását tekintve. Az új Ptk. személyiségi jogsértések esetére irányadó jogkövetkezmenyi rendszere ugyan jelentősen átalakult a sérelemdíj és a jogsértéssel elért vagyoni előny jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerinti elvonása révén, azonban ezek képmásperekben való igénybe vétele nem lehetséges a Pp. szabályozása szerint. A jogkövetkezmenyi rendszer kibővülését és átalakulását a törvénymódosítás indokolása sem említi. Mindezek miatt a képmásperek 2015-ös bevezetését a különleges perek alapvető indoka, amely döntően az alapul fekvő jogviszony sajátos jellegét jelenti, nem indokolta, mert ilyen igény a régi Ptk. szabályainak hatálya alatt nem fogalmazódott meg.

A képmás és hangfelvétel személyiségi jogokból való kiemelése anyagi jogi szempontból további dilemmákat vet fel: a név is a beazonosíthatóságot és a megkülönböztethetőséget (is) szolgálja, míg a magánlakáshoz való jog is a magánszféra szerkesztésének alkotója. Ezek tekintetében a jogalkotó mégsem tartotta eddig szükségesnek a speciális jogvédelmet különleges per útján. Igaz, a most említett jogok már jogi személyeket is megilletnek, így a természetes személy – jogi személy relációban mégis

gyakorlata. In: Gellén Klára – Görög Márta (szerk.): *Lege et fide. Ünnepi tanulmányok Szabó Imre 65. születésnapjára.* Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2016.

¹⁸ Rainer M., 2015. 114–115.

¹⁹ Ehhez lás bővebben: Pribula, 2016. 497–498.

²⁰ Uo. 498.

található egy ok, amely a képmáshoz és a hangfelvételhez fűződő jogok kiemelt figyelmét alátámasztják. Ugyanakkor a képmás- és hangfelvételhez fűződő jogok jellegükénél fogva már önmagukban feltételezik, hogy e jogok csak természetes személyeket illethetnek meg, vagyis e jogokat tekintve már a jellegük más dimenzióba helyezi a természetes személyeket és a jogi személyeket. Így e személyiségi jogok védelmének perjogi dogmatikai alapjait és a kialakított különleges per indokait ez sem támasztja alá.

Mindezek alapján az információtechnológia rohamos fejlődése és a jogosult gyors fellépési lehetősége említhetők, mint indokok, amelyek azonban – különösen a csak rövid határidőkben tetten érhető szabályozást tekintve – a már megfogalmazott kritikák szerint önmagukban nem feltétlenül adnak alapot egy, csak ezen két személyiségvonatkozást érintő különleges per megalkotására.²²

E tekintetben azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni azt, hogy a képmáspert, mint különleges pertípust az új Pp. továbbra is szabályozni fogja,²³ és a különleges per „megtartása” mellett foglalt állást a Szakértői Javaslat is.²⁴ Mindkettő forrás alapvetően a kommunikációs eszközökkel való jogsértésekre történő gyors reagálási lehetőség biztosítását emeli ki, tekintve, hogy a képmáshoz és hangfelvételhez fűződő jogot napjainkban leggyakrabban ilyen úton sértik meg. Utóbbi rávilágít még arra – amely további, egyébként alapos indoknak minősül –, hogy e jogsértések érintettjei nem feltétlenül csak a sajtó és média szereplői lehetnek, hanem mindenki, ahol kiemelt figyelem kell, hogy irányuljon a fiatalokra, akik a közösségi oldalak használata révén lényegében a leggyakoribb elszenvedői e jogsértéseknek.²⁵

Felvetődik ugyanakkor a kérdés, hogy ha a kommunikációs és információs technológiák valóban rohamos fejlődése nap mint nap esélyt és lehetőséget teremt a visszaélésekre (akár a hozzájárulás teljes hiánya vagy a hozzájárulás kereteinek túllépeése folytán), akkor az objektív szankciók – akár egy különleges perrel – mennyiben tudják a bekövetkezett jogsérelmeket orvosolni. A személyiségvédelem Ptk.-beli szankciórendszere preventív eszközök alkalmazását is lehetővé teszi, amely akár a még meg nem valósított jogsértésektől való eltiltást is lehetővé teszi (ez jelentős lehet különösen a képmás- és hangfelvétel nyilvánosságra hozatala során). Ezek érté-

²¹ Uo. 500.

²² Rainer M., 2015. 115.

²³ 2016. évi CXXX. törvény XXXVIII. Fejezete – Egyes személyiségi jogok érvényesítése iránt indított perek. 502–504. §§.

²⁴ Varga István – Éless Tamás (szerk.): Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára. HVG-Orac, Budapest, 2016. 663–666.

²⁵ Uo. 664.

ke azonban csökken azáltal, hogy mire a bíróság meghozza a határozatát, addigra a jogsértés bekövetkezhet/bekövetkezik, még akkor is, ha a bíróság ideiglenes intézkedés útján rendeli el a kérelem teljesítését.²⁶

A képmás- és hangfelvétel visszaélésszerű felhasználása ma már több esetben végeláthatatlan folyamatokat indíthat el (több százan vagy több százezren letölthetik vagy továbbíthatják az engedély nélkül készített és/vagy nyilvánosságra hozott felvételeket), amely helyzet kezelésére nem feltétlenül alkalmas a jogsértés abbahagyása, a jogsértő további jogsértéstől való eltiltása, vagy éppen az eredeti állapot helyreállítása (amely sokszor már lehetetlen is). Ez ahhoz vezethet, hogy az objektív szankciók alkalmazása helyett inkább a szubjektív szankciók (pl. kártérítés) alkalmazásak lehetnek ezen új típusú jogsértések szankcionálására.²⁷ Ahogy a jogirodalomban erre rámutattak, a magánélethez fűződő jog megsértése általában kártérítési felelőséget von maga után, és a perek is ilyen igényekről szólnak.²⁸

A klasszikusnak tekinthető objektív jogkövetkezmények²⁹ preventív szerepe hatékonyságának mérséklődése tehát megkérdőjelezi az alkalmazásuk eredményességét, és inkább a kompenzációs eszközök (gazdagodás átengedése, sérelemdíj, kártérítés) kerülnek előtérbe. A pénzbeli jóvátételhez azonban nem szükséges és végképp nem indokolt gyors reagálás különleges per útján, és ezek a jogkövetkezmények – függetlenül attól, hogy a gazdagodás átengedése jogalapjában objektív eszköz és a sérelemdíj alkalmazása is lehet objektív attól függően, hogy a jogsértő személyre milyen felelősségi alakzat irányadó – a képmáshoz nem is vehetők igénybe. Az ilyen jellegű szankciók kapcsán ugyanakkor az merül fel jogos kritikaként, hogy sokszor nélkülözik a preventív funkciót azáltal, hogy a felelősség megállapításával járó pénzbeli marasztalás – főként a gazdasági élet szereplői számára – nem több kalkulálható költségnél.³⁰ Ráadásul ez a fajta jogvédelem paradox módon hathat azáltal, hogy személyiségi, pénzben ki nem fejezhető értékek védelmét anyagi vonatkozású jogkövetkezményekkel biztosítja a jogalkotó, más kompenzáció, megfelelő kárpótlás pedig jelenleg nem nyújtható.³¹

²⁶ Menyhárd, 2014b. 207.

²⁷ Görög Márta: A személyiség védelme a becsület és a jóhírnév vonatkozásában. In: Csehi Zoltán – Koltay András – Navratyil Zoltán (szerk.): A személyiség és a média a polgári és büntetőjogban. Complex, Budapest, 2014. 166.

²⁸ Menyhárd, 2014b. 207.

²⁹ Úgy, mint a jogsértés bírósági megállapítása, a jogsértés abbahagyása, elégtétel adása, a sérelmes helyzet megszüntetése, megelőző állapot helyreállítása, jogsértéssel előállott dolog megsemmisítése, a jogsértő eltiltása a további jogsértéstől.

³⁰ V.ö.: Menyhárd, 2014b. 208.

³¹ Görög, 2016. 107.

3. A képmásperек gyakorlata

Mindezen „dilemmáktól” függetlenül – vagy éppen ezekre tekintettel – a képmásper és joggyakorlatának vizsgálata fontos, hiszen értékes következtetések levonására adhat alkalmat.

A személyiségi jogok érvényesítésével kapcsolatos perek OBH által közzétett statisztikai adatait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a törvényszékek elsőfokú hatáskörébe tartozó a személyhez fűződő jogok megsértése miatti polgári jogi igényekkel kapcsolatos perek az összes törvényszék előtt elsőfokon megindult polgári ügyek kevesebb, mint 10%-át teszik ki. 2014-ben 1371³², 2015-ben 1546³³, míg 2016-ban 1586³⁴ személyiségvédelmi per került megindításra. Sajnálatos módon a képmásperек külön nem kerültek nevesítésre az OBH által közzétett statisztikai jelentésben, azonban a sajtóhelyreigazítási perekre vonatkozó adat rendelkezésre áll, melyet érdemes megvizsgálni. 2014-ben 318 ilyen jellegű per indult, 2015-ben 356, míg 2016-ban 399 sajtóper került megindításra. A statisztikai adatokból kitűnik, hogy a sajtóperек száma fokozatosan emelkedik (éves szinten kb. 20%), tehát a jogkereső állampolgárok egyre szélesebb körben veszik igénybe ezt a speciális személyiségvédelmi eszközt.³⁵

A képmáspernek sajnos még nincs számottevő, elemezhető gyakorlata. A mai napig egy közzétett eseti döntés áll rendelkezésre, amely kifejezetten a képmásperhez, és annak perjogi szabályaihoz kapcsolódik.

A képmásperben a keresetlevél benyújtására nyitva álló 15 napos határidő – lévén, hogy ez keresetindítási határidő – nem eljárásjogi, hanem anyagi jogi jellegű, így a keresetlevélnek a 15. napig be kell érkeznie a bíróságra. Amennyiben a fél ezt a határidőt elmulasztja és igazolással sem él, úgy ez perakadálnak minősül, amelyre tekintettel a keresetlevél elutasításának vagy a perindítás hatályainak beállítását követően a per megszüntetésének van helye.³⁶ Az irányadó tényállás³⁷ szerint a felperes az alpereshez 2015. július 28. napján eljuttatott kérelmében jelölte meg az általa érvényesíteni kívánt objektív jogkövetkezményeket, amelyek teljesítésére az alperesnek 15 napos határidőt biztosított. Mivel az alperes a kérelemben foglaltakat

³² http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/media-lapszemle/stat-adatok/iii.2._elso_foku_ugyek.pdf (letöltés időpontja: 2017. május 1.).

³³ <http://birosag.hu/kozerdeku-informaciok/statisztikai-adatok/2015-evkonyvek> (letöltés időpontja: május 1.).

³⁴ <http://birosag.hu/kozerdeku-informaciok/statisztikai-adatok/2016-evkonyvek> (letöltés időpontja: május 1.).

³⁵ V.ö.: 30–32. lábjegyzet.

³⁶ BDT 2016. 3502.

³⁷ Fővárosi Ítéletábla 2.Pf.21.449/2015/4/II. (BDT 2016. 3502.).

nem teljesítette, a felperes 2015. augusztus 27. napján (azaz az általa megadott határidő utolsó napjától számított 15. napon) adta fel postai úton, ajánlott küldeményként a keresetlevelét, amely a bíróságra 2015. augusztus 31. napján érkezett meg. Az elsőfokú bíróság a keresetindítási határidő elmulasztását nem észlelte, és a jogvitát érdemben elbírálta, azonban a fellebbezés folytán eljárás másodfokú bíróság a pert megszüntette.

Ezzel az állásponttal maradéktalanul egyet lehet érteni. A másodfokú bíróság által is hivatkozott Pp. 346/B. §-a szerint a képmásper egyik feltétele a kérelemben foglaltak teljesítésére rendelkezésre álló határidő utolsó napjától számított 15 napos keresetindítási határidő betartása.³⁸ Az pedig, hogy e határidő utolsó napján a felperes postára adta a keresetlevelet ajánlott küldeményként, nem jelenti a határidő megtartását, mert a Pp.-nek a határidőkre vonatkozó rendelkezései³⁹ a keresetindításra nem alkalmazhatók.⁴⁰ A képmásper szabályozása ugyan lehetővé teszi e mulasztás igazolását, azonban a peradatok szerint ilyen kérelmet a felperes nem terjesztett elő a keresetlevél benyújtásával egyidejűleg, ezért a keresetindítási határidő elmulasztása miatt a pert meg kellett szüntetni.⁴¹

A képmásper rendelkezései szinte teljes mértékben egyeznek a sajtóperek szabályaival: kötelező megelőző eljárás keretében kell kérni a képmással és hangfelvétellel való visszaélés esetén a Ptk. egyes jogkövetkezményeit, majd ennek sikertelensége esetén lehet bírósághoz fordulni. A perben rövid határidők érvényesülnek, a bizonyítás korlátozott, és egyes jogintézmények igénybe vétele és alkalmazása (viszontkereset, igazolás, szünetelés, perújítás) kizárt. Egyet lehet érteni azzal, hogy nincs még két olyan pertípus a hazai jogban, amelyek ilyen nagymértékben fednék egymást.⁴² (Ennek a szabályozásnak az átgondolatlanságából eredő anyagi és eljárásjogi problémákra és kérdésekre a szakirodalomban már rávilágítottak,⁴³ ezért, illetve azért, mert ezek a kutatás tárgykörén kívül esnek, ezek részletes ismertetésétől eltekintünk.)

³⁸ Pp. 346/B. § (3) bek.

³⁹ Pp. 103-104/A. §-i, itt kifejezetten a 104. § (4) bek.

⁴⁰ V. ö.: 4/2003. Polgári Jogegységi Határozat. E szerint a keresetindítási határidő elmulasztása kétféle jogkövetkezmény alkalmazását eredményezheti: ha a határidő jogszabály rendelkezése folytán jogvesztő, vagy annak elmulasztása igazolással orvosolható, de a fél igazolási kérelmet nem nyújt be, vagy azt a bíróság elutasítja, úgy a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításának, a per későbbi szakaszában a per megszüntetésének van helye; amennyiben a jogszabály semmilyen rendelkezést nem fűz a keresetindítási határidő elmulasztásához, úgy a mulasztást a bíróság hivatalból nem, csak az alperes elévülési kifogására veheti figyelembe, és ez esetben a jogkövetkezményt (kereset elutasítása) ítéletben kell kimondania.

⁴¹ Pp. 157. § a) pont és Pp. 130. § (1) bekezdés h) pont.

⁴² Pribula, 2016. 500.

⁴³ V.ö.: Rainer M. Lilla és Pribula László már hivatkozott tanulmányai.

Ebből következően a sajtóperek gyakorlatából ismert bírósági döntések alapján is levonhatók következtetések, az itt felvetett gyakorlati problémák a képmásperben is irányadók lehetnek.⁴⁴

Így szintén párhuzamos, lényegében azonos szabály a két pertípusban a perindítást megelőző eljárás kötelező jellege, vagyis képmásper is csak akkor indítható, ha az igényt érvényesítő a visszaélést megvalósító személyhez fordult előzetesen írásban a törvényben előírt 30 napos határidőn belül. Amennyiben a felperes ezt elmulasztja, az a kereset elutasításához kell, hogy vezessen.⁴⁵

Ez, a perindítást megelőzően igénybe veendő eljárás – hasonlóan a sajtóperekhez – a keresetindításkor igazolandó, azonban ennek elmaradása nem a Pp. 121. §-a szerinti tartalmi és alaki hiányosság, amely a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításához vezethet, hanem a keresetlevél mellékletére tartozó követelmény.⁴⁶

A bizonyítási teher eltérően érvényesül a Pp. általános szabályához képest, és az alperesi bizonyítási érdek és teher tekintetében a sajtóperek bírósági gyakorlata is irányadó.⁴⁷ Ez a képmásper tekintetében azt jelenti, hogy a perben a felperes bizonyítja a képmás és hangfelvétel elkészültét, az alperes pedig köteles bizonyítani, hogy a felperes a képmás és hangfelvétel elkészítéséhez és felhasználáshoz hozzájárult vagy, hogy ilyen hozzájárulásra nem volt szükség. Tekintve, hogy a képmás vagy hangfelvétel elkészítése mindig valamilyen formában tárgyiasul, és a perindítás előtt igénybe kell venni a megelőző eljárást, amely feltételezi, hogy a felperes már rendelkezik a visszaéléssel érintett felvétellel, a felperes helyzete a perben igen egyszerű. Ehhez képest az alperes már sokkal nehezebb helyzetben van, hiszen a hozzájárulás szükségletlenségének szűk körű eseteit a törvény (Ptk.) taxatív rendezi. A hozzájárulás pedig ugyan bármilyen formában megadható, de a szóban adott hozzájárulás és a ráutaló magatartás tanúsításának bizonyítása problémákat okozhat e téren, különösen arra a speciális szabályra is figyelemmel, amely szerint bizonyítást felvenni csak olyan tényekre vonatkozóan lehet, amelyek alkalmasak a tényállítások bizonyítására.⁴⁸

Az azonban lényeges különbség a sajtó- és képmásper tekintetében, hogy míg sajtó-helyreigazítás szigorúan csak a sajtószervhez eljuttatott helyreigazító közleményben megjelölt (jó hírnevet sértő) tényállítások tekintetében kérhető,⁴⁹ addig

⁴⁴ Pribula, 2016. 501.

⁴⁵ V.ö.: BH 1993. 159.

⁴⁶ BH 2004. 418.

⁴⁷ BH 1993. 686. Eszerint a kifogásolt közlemény tényállításának valóságát az alperes (sajtóperben a sajtószerv) köteles alátámasztani.

⁴⁸ Pp. 346/D. § (2) bek.

⁴⁹ BH 1991. 196.

a képmáshoz való jog megőrzésében a megelőző eljárásban közölt jogkövetkezmények a perben „bővíthetők”, amely lehetőséget maga a törvény teremti meg.⁵⁰

4. A kapcsolódó német szabályozás és gyakorlat

Németországban is kiemelt védelemben részesül a képmáshoz (*Recht am eigenen Bild*) és hangfelvételhez fűződő jog (*Recht an der eigenen Stimme*), annak ellenére, hogy sem e jogok, sem a magánélethez való jog nincsenek nevesítve az alaptörvényben (*Grundgesetz*). Mindazonáltal természetesen Németországban is védelem illeti a magánszférát, amelyet az emberi méltósághoz való jogból (*das allgemeine Persönlichkeitsrecht*) vezetnek le, és amelynek fontos szegmense, hogy mindenkinek legyen olyan privát területe, amely kizárólag őt illet meg, és amelybe beletartozik a képmáshoz való jog is.⁵¹

A KUG⁵² 22. §-a alapján csak a jogosult engedélyével (*Einwilligung*) lehet a képmást (*Bildniss*) nyilvánosságra hozni és terjeszteni, amelynek megsértése esetén több jogkövetkezmény alkalmazható a KUG⁵³, a BGB⁵⁴ és az StGB⁵⁵ vonatkozó rendelkezései alapján. Habár a KUG a képmás elkészítéséhez nem követeli meg az engedélyt (tehát a jogosult hozzájárulását), a jogelmélet és a joggyakorlat mégis megköveteli az általános személyiségi jogból (*allgemeine Persönlichkeitsrecht*), azaz az emberi méltóságból levezetve.⁵⁶

A személyiségi jogok média útján való megsértése esetén a sajtóhelyreigazítás (*Gegendarstellung*) mellett a leggyakrabban alkalmazott jogkövetkezmény az

⁵⁰ Pp. 346/B. § (1) bek.

⁵¹ Szeghalmi Veronika: A magánszféra védelméhez való jog összehasonlító elemzése az egyes európai államokban. In: Koltay András – Nyakas Levente (szerk.): Összehasonlító médiajogi tanulmányok, A közös európai minimum azonosítása felé. Médiatudományi Intézet, Budapest, 2014. 160. http://mtmi.hu/dokumentum/479/mk8_web.pdf (Letöltés időpontja: 2017. március 1.)

⁵² Gesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der bildenden Künste und der Photographie (Kunsturheberrechtsgesetz) vom 9. Januar 1907.

⁵³ KUG §37., amely a jogellenes sokszorosításhoz és előállításához alkalmazott készülékek megsemmisítését rendeli el alkalmazni (*Vernichtung*); valamint KUG §33., amely 1 évi szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel rendeli büntetni a képmás engedély nélküli nyilvánosságra hozatalát vagy terjesztését.

⁵⁴ Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) §812. szerinti Herausgabeanspruch, §823. (1) bekezdés szerinti kártérítési igény (*Schadenersatz*), és §1004. szerinti megszüntetési és abbahagyási igény (*Beseitigung- und Unterlassungsanspruch*).

⁵⁵ Strafgesetzbuch.

⁵⁶ Schertz, Christian: Die besonderen Persönlichkeitsrechte. Das Recht am eigenen Bild. In: Götting, Horst-Peter – Schertz, Christian – Seitz, Walter (Hrsg.): Handbuch des Persönlichkeitsrecht. C. H. Beck, München, 2008. 215.

Unterlassungsanspruch. Ez egy objektív, azaz felróhatóság vizsgálata nélküli jogkövetkezmény, a jogsértés abbahagyására irányuló kereseti igény, amelynek anyagi jogi feltétele a jogsértésen túl a megvalósulás veszélye (*Begehungsgefahr*), amely szerint a jogsértés ismétlésének konkrét veszélye kell, hogy fennálljon.

A magyar képmással azonos vagy azzal hasonló különleges per nem található a német Zpo.-ban⁵⁷, azonban a képmáshoz való jog megsértése esetén igénybe vehető *Unterlassungsanspruch* a Zpo. §935.-a és §940.-a szerinti ideiglenes intézkedés (*einstweilige Verfügung*) útján is érvényesíthető, amely így egy gyors és hatékony jogvédelmet tesz lehetővé.⁵⁸ Bár a gyakorlat nem egyöntetű, és az igény kereset útján, ún. főeljárásban (*Hauptverfahren*) is előterjeszhető, azonban a legtöbb esetben csak ideiglenes intézkedést vesznek igénybe a sérelmet szenvedettek.⁵⁹ Ennek oka abban áll, hogy a kérelmezőnek sürgősen szüksége van a képmásával összefüggésben megvalósult jogsértés abbahagyására, ezért a számára ezzel kapcsolatos kedvező döntést egy rendes eljárás lefolytatásával nem tudja kivárni. Gyakran az ideiglenes intézkedés elrendelése révén véglegesen nyugvópontra is helyeződik a jogvita, így ezt követően már nem kerül sor főeljárás lefolytatására sem.⁶⁰ A legnagyobb jelentőséggel e téren az bír, hogy az ideiglenes intézkedéssel kapcsolatos eljárás ún. sürgősségi eljárás (*Eilverfahren*), amely a jogvédelmet nem csak ideiglenesen biztosítja, hanem végeredményben gyakran teljesíti is az igényt, amely így egy végleges joghatást vált ki.⁶¹ Főeljárás lefolytatására leginkább eljárási problémák miatt kerül sor, ha például az ideiglenes intézkedés elrendelése iránti kérelmet elutasítják, vagy ha az eljárásban megtett zárónyilatkozatot elutasítja a bíróság.⁶² Megjegyzendő azonban, hogy az *Unterlassungsanspruch* előterjesztése ideiglenes intézkedésként akár a peres eljárás megindítása előtt, akár annak folyamatban léte alatt lehetséges.⁶³ Kiemelendő, hogy a személyiségi jogsértés esetén támasztott kártérítési- és egyéb pénzkövetelés csak főeljárásban (*Hauptsacheverfahren*) érvényesíthető.⁶⁴

A Zpo. §935. alapján a pertárgyra (*Streitgegenstand*) vonatkozóan kérhető az ideiglenes intézkedés elrendelése akkor, ha egy fennálló állapot megváltozásán keresz-

⁵⁷ Zivilprozessordnung vom 30. 1. 1877.

⁵⁸ Schertz, 2008. 738.

⁵⁹ Seitz, Walter: Verfahrensrechtliche Fragen. Hauptsacheverfahren. In: Götting, Horst-Peter – Schertz, Christian – Seitz, Walter (Hrsg.): Handbuch des Persönlichkeitsrecht. C. H. Beck, München, 2008., 920.

⁶⁰ Spangler, Eva: Verfahrensrechtliche Fragen. Einstweiliger Rechtsschutz. In: Götting, Horst-Peter – Schertz, Christian – Seitz, Walter (Hrsg.): Handbuch des Persönlichkeitsrecht. C. H. Beck, München, 2008., 884.

⁶¹ Uo. 884.

⁶² Uo. 884.

⁶³ V.ö.: Zöller, Richard: Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und den Einführungsgesetz, mit Internationalem Zivilprozessrecht, EG-Verordnungen, Kostenmerkungen. Kommentar. Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2009. 2465.

⁶⁴ Seitz, 2008. 920.

tül az egyik fél jogának érvényesítése (jelen esetben a képmással és hangfelvétellel való visszaélés abbahagyása iránti igény) megghiúsulhatna, vagy jelentősen megnehezülhetne (*Sicherungsverfügung*); míg a §940. alapján egy vitatott, hosszabb idő óta fennálló jogviszony ideiglenes szabályozását kívánja elérni valamely fenyegető veszélyhelyzet miatt (*Regelungsverfügung*). Azt a jogirodalom is elismeri, hogy rendkívül nehéz a két intézmény közötti határvonalat meghúzni.⁶⁵ Az *Unterlassungsanspruch* érvényesítése ideiglenes intézkedés formájában a Zpo. §935.-a és §940.-a alapján is előterjeszthető, de ezek az igények inkább elhárító jellegűek, ezért sokkal inkább megfelelőbb a §935. szerint kérni annak elrendelését.⁶⁶ A cél, hogy egy jogot (amely lehet személyi és dologi is, így az *Unterlassungsanspruch* is⁶⁷) oly módon biztosítsanak, hogy a pertárgyhoz kapcsolódó állapot/körülmény változatlan maradjon.⁶⁸

Az ideiglenes intézkedésre vonatkozóan a Zpo. több rendelkezést is ad, azonban mögöttes szabályként irányadók e tekintetben a biztosítási intézkedés (*Arrestverfahren*) egyes, alkalmazható szabályai is.⁶⁹

Az ideiglenes intézkedés iránti kérelem (*Antrag auf einstweilige Verfügung*) benyújtása előtt a jogosult/kérelmező (*Antragsteller*) egy, a versenyjogból átvett intézménnyel élhet: az ellenfélhez egy felszólítást intézhet, amelyben kéri az ellenfelet, hogy a felszólításnak tegyen eleget, azaz a jogséttéssel hagyjon fel (*Abmahnung*). Ennek igénybe vétele nem kötelező, azonban költséghatékonysági szempontból hasznos.⁷⁰ Ez a felszólítás egy egyezségkötésre és egy konkrét egyezségi ajánlat megtételére való felhívást tartalmaz. Tekintve, hogy ezt a törvény nem írja elő, ennek folytatása nem kötelező, így nem feltétele az eljárás megindításának sem (*kein Prozessvoraussetzung*).⁷¹ Azonban a jogosult elkerülheti a hosszadalmasabb bírósági

⁶⁵ Zöller, 2009. 2505.

⁶⁶ Zöller, 2009. 2514.

⁶⁷ Thomas, Heinz – Putzo, Hans: Zivilprozessordnung. Kommentar. Verlag C. H. Beck, München, 2010. 1275., Zöller, 2009. 2506.

⁶⁸ Thomas – Putzo, 2010. 1275.

⁶⁹ Zpo. 936. § A két eljárás között alapvetően abban van különbség, hogy biztosítási intézkedés elrendelése során csak pénzkövetelések vagy olyan igények végrehajtásának biztosítása lehetséges, amelyek helyébe pénzkövetelés léphet, míg az ideiglenes intézkedés teljesítésre vonatkozó egyéni igény vagy a felek közti béke biztosítására szolgál. A kettő együtt egy igény tekintetében nem vehető igénybe, de a biztosítási intézkedés (*Arrestverfahren*) az *Unterlassungsanspruch* esetében eleve kizárt, hiszen ez esetben nem pénzkövetelés biztosítását kéri a fél, amely a fentiekben írtak szerint egyébként is csak főeljárásban (*Hauptverfahren*) lehetséges.

⁷⁰ Spangler, 2008. 889.

⁷¹ Ellentétben a sajtójogban alkalmazható helyreigazítási kérelmekkel (*Gegendarstellung*), ahol erre a megelőző eljárásra, mint a kérelmező kötelezettségére tekintenek. Vö. Thomas – Putzo, 2010. 1276.

eljárást és ennek során a költségekben való marasztalást arra az esetre, ha a kötelezett a bíróság előtt esetleg elismerné a kérelemben foglaltakat.⁷²

Amennyiben az ellenfél vitatja a felszólításban vázolt tényeket és nem áll szándékában egyezséget kötni a jogosulttal, közölheti álláspontját egy „védelmi iratban” (*Schutzschrift*). Ennek különlegessége, hogy az iratot az ellenfél már a bírósághoz küldi meg annak érdekében, hogy az ő álláspontját is megismerje. Ha tehát az ellenfél arra számít, hogy a felszólításban foglaltak nem teljesítése esetén a jogosult bírósághoz fordul, akkor ebben az esetben már ekkor védekezhet egy jövőben nagy valószínűséggel előterjesztett ideiglenes intézkedés elrendelése iránti kérelemmel szemben. A cél, hogy a bíróság ne adjon helyt a kérelemnek, és ne döntsön tárgyaláson kívül annak tárgyában.⁷³

Az *Abmahnung* és a *Schutzschrift* által körülhatárolt eljárési szakaszt a gyakorlat alakította ki. A bíróság ugyanis megengedhetőnek tartja, hogy az ideiglenes intézkedés elrendelése iránti eljárásban az ellenfél nyilatkozatát előterjeszthesse, és azt figyelembe vegyék. Következik ez a kölcsönös meghallgatás alkotmányos elvéből is (*das Recht des rechtlichen Gehörs*), és amennyiben az ellenfél él ezzel a lehetőséggel, úgy a bíróságnak ezt kötelező figyelembe vennie.⁷⁴

Mivel az ellenfél egy feltételezett kérelemmel szemben védekezik, és a kezdő irat (tehát az ideiglenes intézkedés iránti kérelem) még nem érkezett be a bíróságra, az általa előterjesztett védelmi irat érkeztetésére és kezelésére külön eljárési (technikai) szabályok vonatkoznak. Így a beérkezését követően iktatják az iratot, és amennyiben beérkezik a kérelem, úgy egy aktában szignálják az eljáró bíróra. Amennyiben kérelem nem érkezik az ellenfél iratának benyújtását követő 6 hónapon belül, úgy az iratot selejtezik.⁷⁵

Az ideiglenes intézkedés iránti kérelem tartalmára vonatkozóan fontos megjegyezni, hogy abban csupán a védelmi cél megjelölése lehetséges és szükséges, a konkrét, bíróság által alkalmazni kért intézkedést nem kell pontosan előadni.⁷⁶ Ez állhat abban – ami az *Unterlassungsanspruch* esetében jelentőséggel bír –, hogy a bíróság az ellenfél valamilyen cselekményét tiltsa meg.⁷⁷ Ez alatt azonban már konkrét intézkedést kell érteni és alkalmazni, ez nem csak a jogsértő magatartás általában való megtiltását jelenti.

⁷² Spangler, 2008. 891.

⁷³ Thomas – Putzo, 2010. 1276.

⁷⁴ Zöller, 2009. 2509.

⁷⁵ Spangler, 2008. 895.

⁷⁶ Ez ugyanis a bíróság dolga a Zpo. §938.-a alapján. E szerint a bíróság mérlegelésére van bízva, hogy az ideiglenes intézkedéssel elérni kívánt célok megvalósulásához milyen rendelkezések/intézkedések meghozatala szükséges.

⁷⁷ Zpo. 938. § (2) bek.

A kérelemnek következetes tényelődást kell tartalmaznia, amelyből a jogviszony, az igény, a zavaró, jogsértő magatartás és ennek elhárítása, abbahagyása iránti igény keletkezett.⁷⁸ A biztosítási intézkedés erre vonatkozó szabályának alkalmazásából kifolyólag a tényeket elegendő valószínűsíteni.⁷⁹

Az eljárás alapvetően egyoldalú, és az ellenérdekű részvétele nem követelmény. A bíróság sürgős esetben (*Dringlichkeit*) és akkor, ha a kérelmet vissza kell utasítani, tárgyaláson kívül dönt végzéssel (*Beschluss*), egyébként tárgyalást tart (*mündliche Verhandlung*), ahol ítélettel határoz (*Urteil*). A döntésekkel szemben az általános szabályok szerint van helye jogorvoslatnak.⁸⁰

A német perjogban tehát nincs különleges eljárásként szabályozva a magyar képmásperhez hasonló jogintézmény. A főeljárás helyett ideiglenes intézkedés iránti kérelem terjeszthető elő, amely alkalmas a gyors és hatékony jogvédelem nyújtására, és amely a joggyakorlatot szemlélve bevált eljárási mód.

Alapvető különbség a két ország megoldása között a gyorsaság és hatékonyság más keretek közötti biztosítása. Mindkét eljárási mód ugyan speciális az általános szabályok szerint lefolytatható perhez képest, azonban a magyar jogalkotó jellemzően a rövid határidők szabályozásában látta biztosítottnak a speciális igény hatékony jogvédelmét. Ehhez képest a német szabályozás a rövid határidők (és egyáltalán határidők) és soron kívüli eljárás érvényesülése nélkül minden igény érvényesítésénél alkalmazható ideiglenes intézkedés „rég” szabályának igénybe vételét teszi lehetővé. A gyors elintézés a sürgősség esetén alkalmazható tárgyaláson kívüli döntés hivatott biztosítani.

Hasonlóság a két ország között, hogy a személyiségi jogsértések, így a képmáshoz és hangfelvételhez fűződő jog megsértése esetén a sajtó-helyreigazításhoz hasonló intézmény kerül alkalmazásra. A különbség azonban szembeütköző: Magyarországon ugyanis a jogalkotó teljes egészében a sajtóperek szabályait vette át, és ezáltal alakított ki egy új különleges pert, míg Németországban ezt nem látták szükségesnek, figyelemmel arra, hogy a sajtó-helyreigazítás (*Gegendarstellung*) útján érvényesíthető jogkövetkezmény levonása évtizedek óta megfelelően működik ideiglenes intézkedés útján.

Lényeges, hogy mindkét jogrendszerben a személyiségi jogsértések esetén igénybe vehető jogkövetkezmények közül csak objektív jogkövetkezmények érvényesíthetők, és a személyiségi jogsértésből keletkező vagyoni igények, így különösen

⁷⁸ Zöller, 2009. 2515.

⁷⁹ Zpo. §920.

⁸⁰ Sürgős esetben meghozott, az intézkedés iránti kérelmet elbíráló végzéssel szemben ellentmondás (*Widerspruch* – Zpo §924.), a kérelem végzéssel való visszautasítása esetén azonnali panasz (*sofortige Beschwerde* – Zpo §567. (1) bekezdés), az ítélet ellen fellebbezés (*Berufung* – Zpo. §517.) vehető igénybe.

a pénzkövetelések az általános szabályoktól eltérő eljárásokban sem itthon, sem Németországban nem érvényesíthetők. A magyar szabályok szerint ez többféle lehet,⁸¹ amelyek közül az egyik a jogértés abbahagyása, míg a német rendelkezések alapján egyféle igény, a jogsértés abbahagyása érvényesíthető. Igaz, hogy a kérelmező csak a jogvédelmi célt jelölheti meg, a konkrét, a jogsértés ideiglenes orvoslására alkalmas intézkedést már nem.

Mindkét eljárási rendben van megelőző eljárás: a magyar különleges pert egy, a sajtó-helyreigazítással egyező előzetes eljárás előzi meg, míg a német szabályok alapján egy előzetes felszólítás intézhető az ellenérdekű félhez (*Abmahnung*). A megelőző eljárások célja és tartalma alapvetően egyező, azonban kötelező jellege jelentősen eltér egymástól. A magyar rendelkezések szerint kötelező, és hasonlóan a sajtóperhez ennek elmaradása a különleges per lefolytatásának akadálya lesz. Németországban nem kötelező, és az *Abmahnung* gyökere elsősorban a versenyjogban keresendő, a sajtó-helyreigazítási eljárás is innen vette át ezt a jogintézményt. A cél mindkét esetben ugyanaz: közvetlenül a jogsértés abbahagyása útján megoldani a jogvitát,⁸² közvetetten elkerülni a hosszadalmas és költséges bírósági eljárást.

Abból következően, hogy a magyar speciális jogvédelmi eljárás peres eljárás, a felperes jogosultnak a tényállításait bizonyítani kell, és a bíróságnak tárgyalást kell tartania az ügyben. Míg a német ideiglenes intézkedés elrendelése iránti eljárásban elegendő ezeket valószínűsíteni, és bizonyos esetekben tárgyaláson kívül is meghozhatja a bíróság a döntését. A perbeli bizonyítás egyrészt nehezebb helyzetet eredményezhet a magyar jogkeresők számára, hiszen a bíróság a perbeli tényállás megállapításához csak kétséget kizáróan bizonyított tényeket vehet figyelembe, és nem elégedhet meg e téren a valószínűsítéssel (vagyis azzal, hogy a fél tényállítása inkább hihetőbb, mint nem). Ugyanakkor a képmásperben érvényesülő bizonyítási teher szabályai alapvetően kedvezőbb pozíciót jelentenek a felperesnek, és a bizonyítás terjedelmére vonatkozóan felállított korlát⁸³ miatt ez tovább erősödik.

A magyar szabályozásból az is következik, hogy a kétoldalú meghallgatás elve alapvetően biztosított, hiszen a bíróságnak mindenképpen nyilatkoztatnia kell az alperest. A tárgyalásra megidézi, tehát lehetővé teszi az eljárásban való aktív részvételét, így azt is, hogy akár szóban is nyilatkozzon. Összességében tehát az alperes számára biztosított, hogy kifejtse álláspontját az eljárásban, illetve hogy a bizonyításban részt vegyen. Ezzel szemben a német ideiglenes intézkedéssel kapcsolatos eljárásban abban az esetben, ha sürgősségre hivatkozással (*Dringlichkeit*) a bíróság tárgyaláson

⁸¹ Pp. 346/A. § (1) bekezdése és Ptk. 2:51. § a)-d) pontjai.

⁸² Azzal, hogy a magyar szabályok szerint ezen túlmenően további jogkövetkezmények alkalmazása is kérhető a jogsértőtől. Ehhez lásd az előző lábjegyzetet.

⁸³ Pp. 346/D. § (2) bek.

kívül bírálja el a kérelmet, a bíróság az ellenfél nyilatkozata és nyilatkoztatása nélkül hozhat döntést. Árnyalja ezt azon, szintén a versenyjogból átvett intézmény, hogy az ellenfél „védekező iratot” (*Schutzschrift*) terjeszthet be a bíróságra. Amennyiben ezzel a lehetőséggel él, úgy ezt kötelező a bíróságnak fgyelembe vennie.

6. A kapcsolódó angliai szabályozás és gyakorlat

Angliában a személyek nevéhez, hangjához, képmásához fűződő érdeket az *appropriation of personality*⁸⁴ védi, melynek érvényesítése kezdetben *ad hoc* jellegű volt, tekintettel arra, hogy meghatározott speciális jogi eljárás nem került kodifikálásra ezek megsértésére vonatkozóan. Két típusú *torts*-ot tudunk megkülönböztetni: a felvételek jogosulatlan felhasználása miatt indított *passing off tort*⁸⁵ és a bizalmas információk közzétételét, vagyis a *breach of confidence tort*⁸⁶.

A *breach of confidence tort*nak a felperese az a személy lehet, akinek a képmásával, vagy bizalmas információjával visszaéltek, míg az alperese vagy az a személy, akinek a felperes átadta ezt a *confidence*-t, vagy aki megszerezte azt⁸⁷. Ahhoz hogy egy információ jogilag bizalmasnak tekinthető legyen, szükséges a továbbítására vonatkozó körülmények meghatározása és meg kell felelniük az alábbi „szükséges minőségnek”: az információ magától értendően bizalmas, azaz nem nyilvános, nem közismert, vagy mások számára nem könnyen hozzáférhető; az információnak értékesnek kell lennie, vagyis nem lehet haszontalan; a bizalom megőrzéséhez fűződő közérdek megelőzi a nyilvánosságra hozatalnak a közérdekét.⁸⁸ Az Egyesült Királyságban a bizalmas információknak tipikusan három kategóriája van: üzleti titok, államtitok és a természetes személyek magántitkai.

A felperesnek az eljárás során azt kell bizonyítania, hogy az információ az akaratára szerint titokként kezelendő és az alperes használta vagy nyilvánosságra hozta ezt

⁸⁴ Rainer M., 2015. 156.

⁸⁵ Ezen eljárás tárgya azonban nem a magánszféra megsértése, hanem a személyiség kereskedelmi jellegének az engedély nélküli felhasználása, így bővebb ismertetésre e tanulmány kereteiben nem kerül sor. Bővebben lásd Irvine v. Talksport ügy.

⁸⁶ Boronkay Miklós: A képmáshoz és a hangfelvételhez fűződő jog. In: Csehi Zoltán – Koltay András – Navratyl Zoltán (szerk.): A személyiség és a média a polgári és a büntetőjogban. Az új Polgári Törvénykönyvről és az új Büntető Törvénykönyvről tekintettel. Complex, Budapest, 2014. 51.

⁸⁷ <http://www.lawcom.gov.uk/wp-content/uploads/2016/08/LC.-110-BREACH-OF-CONFIDENCE-REPORT-ON-A-REFERENCE-UNDER-SECTION-31e-OF-THE-LAW-COMMISSIONS-ACT-1965.pdf> (letöltés időpontja: 2017. május 25.). 26.

⁸⁸ <http://achristie.com/wp-content/uploads/2014/12/Coco-v-AN-Clark-Ch-1968-WL.pdf> (letöltés időpontja: 2017. május 25.).

az információt. Az alperesnek ezzel szemben azt kell bizonyítani, hogy az információ természeténél fogva nem volt bizalmas, vagy már korábban a nyilvánosság elé tárták, vagy a megismeréséhez fűződő társadalmi érdek nagyobb súlyt képvisel, mint az információ titokban tartása.

A *breach of confidence* alkalmazása körében felmerülő jogkövetkezmények a jogintézmény fejlődésével egyidejűleg változtak. Kezdetben a két fő jogkövetkezmény az információ bizalmassá nyilvánítása, valamint a jogsértéstől való eltiltás volt, melyet akár az eljárás közben ideiglenes intézkedéssel (*interlocutory injunction*),⁸⁹ akár az eljárást lezáró határozatban megállapíthatott a bíróság. Az eltiltás valamely múltbéli vagy esetleges jövőbeli nyilvánosságra hozatalra vonatkozott, de vagyoni kártérítés nem került megállapításra.⁹⁰ Ezt követően a vagyoni reparációt is alkalmazta a bíróság, nemcsak a nyilvánosságra hozatallal keletkezett károk, hanem az esetlegesen elmaradt haszon megtérítésére is kötelezhető az alperes.

Maga a bírósági eljárás az általános szabályok szerint zajlik, speciális eljárást gyorsító szabályok erre nézve nem találhatók, tekintettel arra, hogy vagyoni jogi pernek kezeli a kódex. A bíróság illetékességének meghatározásánál szerepel egyedül speciális rendelkezés a *breach of confidence*-re, amelynek értelmében a per megindítható annál a bíróságnál, ahol a hátrány bekövetkezett, vagy ahol be fog következni, úgyszintén ahol a hátrányt okozó cselekmény bekövetkezett.⁹¹

A *breach of confidence* fejlődése és ezáltal az alkalmazhatóságának kiszélesítése a 2000-es éveket követően gyorsult fel, köszönhetően a *Douglas v. Hello!*⁹² vagy a *Campbell v. MGM Ltd.*⁹³ ügyeknek, amelyek a kereset megindításának korábban meghatározott kritériumait puhítják, elősegítve ezzel a magánszféra és a képmás hatékony védelmét⁹⁴. Perjogi szempontból azonban nem találhatunk olyan rendelkezéseket, amelyek a gyors, hatékony érvényesülését biztosítanák e jogintézménynek. A felperesi-alperesi bizonyítási kötelezettség fentebb ismertetett részleteinek meg-

⁸⁹ Ezen jogintézmény megegyezik a Pp. 156. § -ban foglalt ideiglenes intézkedéssel, ugyanis célja a jogsértő állapot konzerválása és az eljárás folyamán alkalmazhatja a bíróság.

⁹⁰ Elsőként a Chancery Amendment Act 1858 rendelkezett a *breach of confidence*-hez hasonló jogsértésekben a vagyoni kártérítés megítélhetőségéről, melyet méltányossági alapon állapítottak meg. (The decision of the House of Lords sanctioned the award of damages in equity to a plaintiff who had not sustained any injury.).

⁹¹ CPR, Part 6. 3.1. (21) (a) and (b).

⁹² <http://www.5rb.com/wp-content/uploads/2013/10/Douglas-v-Hello-HL-2-May-2007.pdf> (letöltés időpontja: 2017. május 25.).

⁹³ <http://www.5rb.com/wp-content/uploads/2013/10/Campbell-v-MGN-HL-6-May-2004.pdf> (letöltés időpontja: 2017. május 25.).

⁹⁴ Természetesen meg kell jegyeznünk, hogy az angol jogfejlődésre is hatással volt az Emberi Jogok Európai Egyezménye valamint az egyezményt alkalmazó Emberi Jogok Európai Bíróságának a témában született nagy horderejű döntései. (v.ö.: von Hannover ügyek).

vizsgálását követően azonban azt a konzekvenciát levonhatjuk, hogy az alperes számára nehezebb annak a bizonyítása, hogy a felhasználás, nyilvánosságra hozatal nyomósabb társadalmi érdeket képvisel, mint az egyén magánszférájának a védelme.

7. Összegzés

A képmáshoz hazai bevezetése kapcsán a következő érvek-ellenérvek említhetők meg összefoglalóan:

- a személyiségi jogok szabályozása a vagyoni (klasszikus kötelmi) jogoktól eltér, amely alátámasztja e téren a különleges per szabályozási igényt,
- a képmáshoz bevezetésének azonban nincs kifejezett dogmatikai indoka, nem látható annak szükségessége, hogy a képmáshoz és hangfelvételhez fűződő jogot a jogalkotó perjogi szempontból kiemelve a magánszféra és egyéb személyiségi jogokból
- a személyiségi jogsértések esetében mindenképpen üdvözlendő a gyors fellépési lehetőség biztosítása az érintettek, különösen a fiatalok részére,
- önmagában azonban a technikai fejlődés, a kommunikációs eszközök elterjedése még nem feltétlenül ad alapot egy különleges per bevezetéséhez,
- egy, az általános szabályok alapján indított személyiségi jogi perben ideiglenes intézkedés útján is biztosítható a gyors fellépés a jogsértések esetén, amely a különleges per lefolyásához képest is gyorsabb és hatékonyabb jogvédelmet nyújthatna a jogvita végleges elbírálásáig,⁹⁵
- az új Ptk. a képmáshoz és hangfelvételhez fűződő jogra vonatkozóan a régi Ptk.-hoz képest nem ad új szabályozást, és bár a jogkövetkezményi rendszer jelentősen átalakult a sérelemdíj és a jogsértéssel előállt gazdagodás átengedése intézményei révén, a képmáshoz bevezetésének ez az átalakulás nem volt, nem lehetett alapja, hiszen ezek a pénzbeli, főként kompenzációs eszközök nem vehetők igénybe a képmáshoz perben,

⁹⁵ Rainer M. Lilla e tekintetben „az évtizedes gyakorlatra” hivatkozik – lásd Rainer M., 2015. 119. Megjegyzendő azonban, hogy sajnós olyan empirikus kutatás nem áll rendelkezésre, amely egyértelműsítene az ideiglenes intézkedés hatékonyságát a képmáshoz perrel szemben. Így e megállapítás jelenleg ténylegesen csak annak alapján fogadható el, hogy az ideiglenes intézkedés elrendelése iránti kérelem elbírálásakor a bíróságnak soron kívül kell eljárnia, és a döntés előzetesen végrehajtható, míg a végrehajthatóság joghatása a képmáshoz perben hozott döntéshez csak a perben hozott ítélet jogerőre emelkedését követően áll be, amely a perben érvényesülő rövid határidők ellenére is hosszabb időt jelent, mint a keresetlevél megvizsgálása és az azt követő ideiglenes intézkedés elrendeléséről szóló végzés meghozatala. Ilyen irányú vizsgálódás, illetve a képmáshoz per és az ideiglenes intézkedések igénybe vételének összevetése tehát mindenképpen célszerű lenne.

- a jogkövetkezmények alkalmazása terén tapasztalható szemléletváltás megkérdőjelezi az objektív következmények sikerességét, amely éppen a kommunikációs eszközök fejlődése révén áll elő, a jövőben ezért egyre inkább az *ex post* jogkövetkezmények kell, hogy nagyobb figyelmet kapjanak,⁹⁶
- a sajtó-helyreigazítás mintájára kialakított szabályozásból kifolyólag rengeteg problémás kérdés fogalmazódik meg: a megelőző eljárás igénybe vétele, a jogsértésről való tudomásszerzés bizonyításának nehézsége; a jogsértő állapot megszüntetésére való törekvés ellenére a jogosult rendelkezésére álló viszonylag hosszú, 30 napos fellelési határidő; a jogsértő számára nincs törvényi határidő a jogsértés megszüntetésére vonatkozóan, ezt a jogosult határozhatja meg; egyszerre több személyiségi jogi per is folyamatban lehet ugyanazon jogsértés kapcsán, lévén, hogy a képmásperben nem érvényesíthető jogkövetkezményekkel kapcsolatos per(ek) nem kapcsolhatók össze a képmásperrel; a perbeli jogképességi szabály következetlen, mert ez a sajtóperekknél az anyagi jogi jogképességgel nem rendelkező szerkesztőségekre vonatkozatható, azonban a képmásperben az alperesi kör nem csak médiaszolgáltató lehet, hanem egyéb jogalanyok, természetes személyek és jogi személyek is.⁹⁷

Az ellenérvek megfogalmazása nem jelenti azt, hogy a személyiségvédelem eszközrendszere nem bővíthető, éppen ellenkezőleg.⁹⁸ A jogalkalmazási gyakorlat a tömegmédia és az információs társadalom hatására alakítja a személyiség magánjogi védelmének eszköztárát.⁹⁹ A jogfejlődés, a személyiségi jogok és a társadalmi-gazdasági viszonyok változása, az egyén változó szerepe a társadalomban, a technikai újítások nélkülözhetetlenné teszik a személyiségvédelem bizonyos szintű „modernizálását” is, ahogy az új Ptk. is reagált az új jogkövetkezmenyi rendszer bevezetésével. Az sem jelenthető ki, hogy a védelmi rendszerben nem lehet helye az objektív jogkövetkezmények érvényesítésének akár ideiglenes intézkedés, akár különleges pertípus útján,¹⁰⁰ a képmásper dogmatikai alapja és hatékonysága¹⁰¹ azonban jelenleg kérdéses.

⁹⁶ Menyhárd, 2014b. 226.

⁹⁷ Lásd ehhez igen részletesen Rainer M., 2015. 121–127.

⁹⁸ A perjogi szakirodalom is kifejezetten támogatandónak tartja a képmásper szabályozásának indokát, nevezetesen a személyiségi jogok védelmét – v.ö.: Rainer M., 2015. 128.

⁹⁹ Görög, 2014. 143.

¹⁰⁰ A képmásper szabályainak kidolgozása és az intézmény bevezetése előtt hatástanulmány nem készült – Rainer M., 2015. 115. A rendelkezésre álló statisztikai adatokból pedig konkrét és messzemenő következtetéseket nem lehet levonni.

¹⁰¹ E téren érdekes adalékkal szolgálhatnának részletes statisztikai kimutatások vagy elemzés alapját képező eseti döntések például arra vonatkozóan, hogy a képmásper megindításának alapját a képmás/hangfelvétel magántermészetű (*right to privacy*) vagy inkább gazdasági célú felhasználásához (*right to publicity*) kapcsolódó jogsértések képezik, eljutnak-e a perekben érdemi döntés meghozataláig vagy (a közzétett eseti döntésben foglaltakon túli egyéb) eljárásjogi problémák is felmerülnek.

A vizsgált magyar jogintézmény kapcsán még nem áll rendelkezésre számottevő, elemezhető eseti döntés. A magyar és német szabályozás összehasonlításából látható, hogy a rendelkezések alapjaiban nem különböznek egymástól, a két eljárási út célja és részletszabályai hasonlatosak.

A német szabályozásban kialakított, és évtizedek óta bevált eljárás ugyanakkor a tekintetben modellként szolgálhat a magyar jogalkotó számára, hogy amennyiben az új Pp. szabályai szerint indított pereket tekintve megfelelő mennyiségű eseti döntés fog rendelkezésre állni, azok elemzését követően átgondolja, hogy a különleges pert fenntartja-e, vagy az objektív igények érvényesítését „visszatereli” az általános szabályok szerinti eljárási rendbe azzal, hogy biztosítja ezzel egyidejűleg e perekben az ideiglenes intézkedés igénybe vételét, amely szintén – még ha ideiglenesen is – gyors és hatékony jogvédelmet biztosítana az érintettek számára. E téren lényeges szempont, hogy az új Pp. most már lehetővé fogja tenni – hasonlóan a német szabályozáshoz – az ideiglenes intézkedés iránti kérelem előterjesztését a per megindítása előtt is,¹⁰² amely tovább növelheti a gyors fellépés lehetőségét. Az új szabályozás azon kitétele, amely szerint perindítást megelőzően akkor terjeszthető elő az ideiglenes intézkedés iránti kérelem, ha a fél valószínűsíti, hogy az elérni kívánt célt a kérelem perindítást követő előterjesztése az időmúlásra tekintettel megghiúsítaná, pedig kifejezetten hasznos lenne azokban az esetekben, amikor a jogsértő felvételek gyorsan terjednek a kommunikációs eszközök révén.

¹⁰² Új Pp. 108–109. §§.

Meghatározható-e a valóság bizonyításának dogmatikai karaktere, avagy milyen tanulságokkal szolgál az „Üble Nachrede” tényállása a német büntetőjogban?

Problémafelvetésként sommásan kijelenthető, hogy a becsületvédelmi tényállások dogmatikai rendszere a rendszerváltás után megbomlott. Az Alkotmánybíróság, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata felülírta nem csak a büntetőjog-dogmatikai fogalomkészletünket, de magát a Büntető Törvénykönyvet is. A 2012. évi Btk. kodifikálásakor a jogalkotó nem vonta le az ebből fakadó konzekvenciákat, a tényállások szövegét változatlanul emelte át az 1978. évi Büntető Törvénykönyvből. Nem túlzás azt állítani, hogy ha valaki ma belenéz a Btk.-ba és elolvassa a rágalmazás és a becsületsértés tényállásait, akkor gyakorlatilag nem lesz esélye arra, hogy eldöntse, mikor valósul meg bűncselekmény és mikor nem. Nagy Ferenc Burkhardt nyomán összegzi a dogmatika különböző funkcióit;² ezek közül – tanulmányom konklúzióját megelőlegezve – a konstitutív, a jogállami (garanciális) és a mentesítési-könnyítési funkció is sérül, ha a becsületvédelmi tényállásokat és azok sokrétű joggyakorlatát nem tudjuk koherens dogmatikai rendszerbe foglalni.

A becsületvédelmi tényállásokkal foglalkozó korábbi tanulmányaimban kimutattam a becsületfogalomnak – mint jogi tárgynak – a magyar büntetőjogrendszerben tapasztalható faktuális meghatározottságát,³ az alapjogi követelményeknek a büntetőítélkezésben való – részben sikeres, részben sikertelen – adaptálását,⁴ valamint a valóság bizonyításának a magyar büntetőjogban kirajzolható dogmatikai karakterét vizsgálva arra jutottam, hogy e jogintézmény hatályos szabályozása és gyakorlata

¹ A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának habilitált egyetemi docense.

² Nagy Ferenc: Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjog-tudományban. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013. 116–117.

³ Szomora Zsolt: A becsület mint jogi tárgy – büntetőjog-dogmatikai és alkotmányjogi fejtegetések. In: Gárdos Orosz Fruzsina – Menyhárd Attila (szerk.): Személy és személyiség a jogban. Wolters Kluwer, Budapest, 2016. (Szomora, 2016a). 247–268.

⁴ Szomora Zsolt: Az alkotmányos követelmények hivatkozási tipológiája becsületsértési és rágalmazási ügyekben hozott büntetőítéletekben. Jogtudományi Közöny 2014/10. 469–476.

– a látszat ellenére – valójában nem egyeztethető össze az Alkotmánybíróság által támasztott alapjogi követelményekkel.⁵ A tényállási rendszernek egy, de annál jelentősebb eleme a becsületsértő tényközlések valóság tartalmának kérdése és a valóság bizonyításának jogintézménye. A magyar szabályozás ellentmondásainak ismeretében érdemes egy másik jogrendszer tapasztalatait is megvizsgálni: e tanulmányban a valóság bizonyításának német büntetőjogi sajátosságait vizsgálom. Olyan kérdést szeretnék elemezni, amely azt példázza, hogy nem csak új jogintézmények és jogalkotási termékek lehetnek dogmatikailag hibásak, ellentmondásosak, hanem akár évszázados rendelkezések is képesek szünni nem akaró dogmatikai fejtörést okozni. Az vitán felüli, hogy a dogmatika alapja és határa a büntető törvény. Viszont ha a törvény egy adott rendelkezése ellenáll annak, hogy a többivel együtt – koherens – dogmatikai rendszerbe foglaljuk, akkor megfelelő alkalmazhatósága kérdésessé válik.

Előjáróban fontos leszögezni, hogy a becsületvédelmi tényállások körében a tényközlés valóság tartalma és annak dogmatikai karaktere elválaszthatatlan a becsületfogalom, tehát a jogi tárgy meghatározásától. A becsületfogalom magyarázatával jelen tanulmány terjedelmi keretei között nem tudok foglalkozni, visszautalok a témában korábban közölt írásomra.⁶ E tanulmány utal néha majd jogtárgyi kérdésekre és kriminálpolitikai vonatkozásokra, de döntően a kérdés dogmatikai síkjával foglalkozik.

1. A tényközlés valóság tartalmának relevanciájára adaptálható elméleti modellek

A címben feltett kérdés természetesen részben költői. Elméleti alapon ugyanis pontosan meghatározható, hogy a bűncselekmény-fogalomba és a büntethetőségi akadályrendszerbe milyen helyeken építhető be a becsületcsorbításra alkalmas tényközlés valóság tartalma és annak bizonyítása. Az pedig további kérdés, hogy az egyes modelleknek milyen sajátosságai és következményei vannak, és hogy ezek mennyiben hozhatók összhangba egy adott szabályozás más rendelkezéseivel.

A valóság tartalom relevanciájával kapcsolatban két szélső álláspont határozható meg. Az egyik szerint, ha a valóságtól adott esetben független jóhírnevet – mint egyébként nem megérdemelt becsületet – is védeni kell, akkor a valóság bizonyítása

⁵ Szomora Zsolt: A való tények közlésével elkövetett rágalmozás és a valóság bizonyítása mint a vélemény-szabadság korlátja: Egy alapjog a dogmatikai modellek csapdájában. In *Medias Res* 2016/1. 51–67. (Szomora, 2016b).

⁶ Szomora, 2016a.

alapvetően tilos (ilyen pl. az olasz szabályozás). A másik szélső helyzet szerint csak a megérdemelt jóhírnév élvezhet védelmet, ezért a valóság bizonyítását alapvetően meg kell engedni (ilyen pl. a német és a norvég szabályozás).⁷ A közvetítő álláspontok vagy a tiltó megközelítés alól engednek kivételeket, vagy a megengedő modellben alkalmaznak bizonyos tilalmakat, és elképzelhető mindezek kombinációja. Az elsőre példa lehet a hatályos magyar szabályozás (Btk. 229. §), a kombinatív megközelítésre pedig a Csemegi-kódex (Btk. 264. §).⁸

E kiindulópontok rögzítése után érdemes Kálmán Györgyhez fordulni, aki 1961-ben megjelent monográfiájában kimerítő, a magyar szakirodalomban egyedülálló elemzését adja a valóságbizonyítás lehetséges szabályozási modelljeinek.⁹ Elemzésének lényegét és vázát feltétlenül érdemes áttekinteni. A lehetséges modellek meghatározásához szükséges kiinduló két alapkérdés a következő:¹⁰

- 1) Mi a jelentősége az állított tény valóságának vagy valótlanágának a bűncselekmény megvalósulása szempontjából, tényállási elem-e az állított tény valótlanága?
- 2) Milyen feltételek mellett van helye a valóság vizsgálatának?

Az e kérdésekre adott válaszok kombinációjából állíthatók fel a különböző dogmatikai modellek, amelyek következményeit, továbbá előnyeit és hátrányait is elemzi Kálmán. Az első kérdésre adható lehetséges válaszok és azok következményei:¹¹

1.A) A tényközlés valótlanága tényállási elem (a továbbiakban: tényállási modell). Ennek következménye, hogy a valóságtartalomra kiterjedő szándékosság – sőt jogalkotói döntéstől függően akár a gondatlanság is – vizsgálendő.¹² Ebből fakad hátránya is, azaz a valótlanág és a tudattartalom kötelező, vádló általi bizonyítása és annak nehézsége. A tudattartalom bizonyítatlansága ténybeli tévedésként értékelendő és kizárja a felelőséget.

⁷ Tellenbach, Silvia: Rechtsvergleichende Zusammenfassung. In: Tellenbach, Silvia (Hrsg.): Die Rolle der Ehre im Strafrecht. Duncker & Humblot, Berlin, 2007. 763.

⁸ Lásd Szomora, 2016b. 54–56.

⁹ Kálmán György: A becsület védelme az anyagi büntetőjogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961; témám szempontjából különösen 167–173.

¹⁰ Uo. 162–163. A modellek hátterének magyarázataként utalni érdemes arra, hogy azok a bűncselekmény négy elemből felépülő fogalma keretében értelmezhetők. Eszerint a bűncselekmény fogalmi elemei: a cselekmény, a tényállásszerűség, a jogellenesség és a bűnösség. A tényállási [1.A)] és a jogellenességi modell [1.B)] a bűncselekmény fogalmán belül kezeli a valóság/valótlanág kérdését, az objektív modell [1.C)] pedig a bűncselekmény fogalmi körén kívül szűkíti a büntetőjogi felelősség körét.

¹¹ Vö. uo. 167–173. Az itt kifejtett három válaszlehetőségen túl Kálmán további másik kettőt is említ, ezek azonban vagy elméletileg problémásak vagy gyakorlatilag kivitelezhetetlenek, ezért ismertetésüktől eltekintek.

¹² Figyelemmel a bűnösségen alapuló felelősség elvére és a bűncselekmény törvényi fogalmára.

1.B) A tényközlés valósága jogellenességet kizáró ok (a továbbiakban: jogellenességi modell). Ez esetben a törvényi tényállás való tényközlés esetén is megvalósul, viszont a tények valósága esetén a cselekmény nem jogellenes. A bizonyítási teher viszont megfordul, az elkövetőnek a felelősség alóli kimentés körében kell bizonyítania, hogy a közölt tények valósak.¹³

Fontos azonban, hogy valótlan tényközlés esetén is sor kerülhet a büntethetőség kizárására, ha az elkövető bizonyítja jóhiszeműségét, azaz hogy a tényeket alapos okkal valósnak vélte. Kálmán e tévedést ténybeli tévedésként specifikálja,¹⁴ ami elméleti modellként képviselhető ugyan, de normatív alapon már 1961-ben is vitatható volt. A normatív háttérről elmondható, hogy a jogellenességet kizáró okban való tévedést a Btá. időszaka óta társadalomra veszélyességben való tévedésként kell megítélni,¹⁵ korábban is legfeljebb a ténybeli tévedés analóg, semmi esetre sem közvetlen alkalmazása jöhetett szóba.¹⁶ A ténybeli tévedés ugyanis egy büntethetőséget megalapozó (tényállásban rögzített) körülmény nem ismertét jelenti, s mivel a tényközlés valósága közömbös a törvényi tényállás szintjén, így ténybeli tévedésről ilyen esetben nem beszélhetünk. A szándékosság megállapításához szükséges tényekkel az elkövető tehát tisztában van, a tényközlés valósnak feltételezésével viszont téved a jogellenességet kizáró ok alkalmazhatóságával, azaz cselekménye jogellenességével (társadalomra veszélyességével) kapcsolatban.

A valóságtartalomra kiterjedő tudat tehát ennél a megoldásnál is jelentőséghez jut, viszont a bizonyítási teher megfordul. Fontos hangsúlyozni, hogy bár a társadalomra veszélyesség tudata a szándékosság eleme (*Vorsatztheorie*), az ezzel kapcsolatos bizonyítás másképp működik, mint a tények tudata esetén. Míg a ténybeli tévedés megállapításához elegendő a tények tudatával kapcsolatos bizonyítási kétség (mert a szándékosság, pontosabban annak tudati oldala pozitíve bizonyítandó, lásd még az

¹³ Míg a törvényi tényállás objektív és szubjektív elemeinek megvalósulását a vádlónak kell bizonyítania, addig – mivel a tényállásszerűség a jogellenesség indíciuma – a tényállás megvalósulásának bizonyítása ellenében a jogellenesség hiányát már a vádlottnak kell bizonyítania. A valós tények vonatkozásában ezért fordul meg a bizonyítási teher a tényállási modellhez képest.

¹⁴ Uo. 168.

¹⁵ Btá. 14. §, 1961. évi Btk. 24. § (2) bek. Mindezen nem változtat az, hogy a Btá. egyébként még a *Schuldtheorie* alapján kezelte a társadalomra veszélyesség tudatát és az abban való tévedést, míg az 1961. évi Btk. váltott a mai is irányadó *Vorsatztheorie*-ra, azaz a társadalomra veszélyességben való tévedés már nem pusztán a bűnösséget, hanem egyenesen a szándékosságot zárja ki [Tokaji Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984. 224.]. A jogellenességet kizáró okok ténybeli alapjában való tévedéshez mint társadalomra veszélyességben való tévedéshez általában lásd Nagy Ferenc – Tokaji Géza: A magyar büntetőjog általános része. Budapest, 1998. 177. Más, konkrét példaként a vélt jogos védelemhez és a vélt végszükséghez mint társadalomra veszélyességben való tévedéshez lásd Tokaji 1984. 265. és 270–271.

¹⁶ Tokaji, 1984. 293.

1.A) pontot], addig a tények tudatának megléte esetén a társadalomra veszélyességben való tévedéshez a törvény rendelkezése folytán alapos ok bizonyítása szükséges, így a bizonyítási terhet az elkövető viseli. Alapos ok sikeres bizonyítása hiányában a tények tudatára alapítva vélelmezzük a társadalomra veszélyesség tudatát.

1.C) A tényközlés valósága objektív büntethetőséget kizáró ok (a továbbiakban: objektív modell). Ebben az esetben a bizonyítási teher – a jogellenességet kizáró ok koncepciójához hasonlóan – megfordul, és a valóság sikeres bizonyítása esetén az elkövető mentesül a büntetőjogi felelősség alól. Abban viszont lényegesen különbözik ez a koncepció a jogellenességi modelltől, hogy mivel objektív – és a bűncselekményi fogalmi elemeit nem érintő – büntethetőségi akadályról van szó, ezért az elkövető tudattartalma közömbös, a büntethetőség a tényközlés objektív valótlanységához fűződik. Ez a modell teljesen kiküszöböli a tudattartalommal kapcsolatos bizonyítási nehézséget, ugyanakkor – ennek következményeként – a jóhiszeműen tett valótlan tényközlést parifikálja a rosszhiszeműen tett tényközléssel.

A második kérdésre adható válaszok:¹⁷

2.A) Az első megoldás, amikor a valóság vizsgálatának lehetőségét semmilyen korlátozáshoz nem kötjük. A tényállási modell esetén a valótlanság bizonyítása egyenesen kötelező, míg a jogellenességi és az objektív modell esetén a valóság bizonyítása – fordított bizonyítási teher mellett – további feltételekhez nem kötött lehetőség (ez a bevezetőben írt szélső álláspontok közül a második.).

2.B) A valóság bizonyítása nem korlátlan, hanem feltételekhez, tipikusan valamilyen érdek kimutatásához kötött. Ez a megoldás értelemszerűen nem fér össze a tényállási modellel, kizárólag a jogellenességi és az objektív modell esetén képzelhető el. A hatályos magyar büntetőjogi szabályozás ezt a variánst követi, mivel a valóság bizonyításának megengedhetőségét a tényközlés közérdek vagy jogos magánérdek általi indokoltságához köti (Btk. 229. §).

Elképzelhető olyan – ezektől eltérő megoldás is – amely érdek kimutatása nélkül engedi a valóság bizonyítását, viszont megtiltja azt akkor, ha a tényközlés negatív értékítélet alá eső motívumból történt.¹⁸

¹⁷ Vö. Kálmán, 1961. 167–173.

¹⁸ Uo. 174.

2. Néhány szabályozási példa

A fenti modellek mindegyikére találhatunk ténylegesen létező szabályozási példát. Ám ezekkel kapcsolatban szem előtt kell tartani, hogy a valóság bizonyításának dogmatikai besorolása nem csak a különböző jogrendszerek között lehet eltérő, de egy adott jogrendszer jogirodalmán és joggyakorlatán belül is gyakran vitatott. Ezzel a fenntartással együtt elmondható, hogy például Horvátországban a tényállási modell érvényesül, az olasz jogirodalom, francia, a japán, a norvég vagy a lengyel szabályozás a jogellenességi modellt követi. Az olasz joggyakorlatban – a jogirodalmi álláspontokkal szemben – az objektív modell érvényesül.¹⁹

Korábbi írásomban kimutattam, hogy a magyar szabályozás is az objektív modell talaján áll, és ezzel kapcsolatban a jogirodalomban régóta széleskörű – bár jellemzően hallgatólagos, semmint kifejezett – az egyetértés.²⁰ Az utóbbi két évtizedben viszont kikezdeni látszik e modell stabilitását az Alkotmánybíróság 36/1994. (VI. 24.) AB-határozata, amelynek a rágalmazásra előírt mércéit a 13/2014. (IV. 18.) AB-határozat is megerősítette. Említett cikkemben arra a következtetésre jutottam, hogy az objektív büntethetőségi akadályként szabályozott valóság bizonyítása hatályos formájában nem alkalmas arra, hogy az AB-határozatokban írt alkotmányos követelményeknek eleget tegyen.²¹ Az általam 2016-ban felvetett kérdés most élesedni látszik, hiszen egy alkotmányjogi panasz nyomán folyamatban lévő AB-eljárásban Czine Ágnes alkotmánybíró arra a kérdésre várt írásbeli választ az igazságügyi minisztertől, hogy „*összhangban áll-e az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdésében szereplő véleménynyilvánítás jogával a rágalmazás miatt folytatott büntetőeljárásban elrendelt valóságbizonyítással kapcsolatos bírói gyakorlat, hivatkozással arra is, hogy a valóság bizonyításának jelenlegi szabályozása értelmezése szerint a 36/1994. (VI. 24.) AB-határozatban rögzített alkotmányos követelményt nem tükrözi.*”²² Bár ez a kérdés az 1994. évi alaphatározat óta releváns, mégis most először látszik az esélye annak, hogy az Alkotmánybíróság az objektív modell alkotmánykonformitásáról állást foglaljon.

¹⁹ Az adatokhoz lásd Tellenbach, 2007. 762–763.

²⁰ Szomora, 2016b. 60–62.

²¹ Uo. 62–67.

²² Az igazságügyi miniszter válaszához lásd <https://goo.gl/FGCB3s> (letöltés időpontja: 2017.12. 22.).

3. A rágalmazás és a valóságtartalom szabályozása a német büntetőjogban

Az elméleti keretek vázolása és néhány szabályozási példa után foglalkozunk részletesen a becsületsorbító tényközlések német büntetőjogi megítélésével, és a szabályozásról kialakult élénk jogirodalmi vitával. Kiindulásként vegyük a német Btk. (StGB) releváns tényállásait.²³

185. § Becsületsértés (*Beleidigung*)

A becsületsértés egy évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő, ha tettelesen követik el, akkor a büntetés két évig terjedő szabadságvesztés vagy pénzbüntetés.

186. § Rágalmazás (*Üble Nachrede*)

Aki másról olyan tényről állít vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy őt megvetendővé tegye vagy a közvélemény számára lealacsonyítsa, amennyiben a tény nem bizonyíthatóan valós, egy évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő, ha pedig a cselekményt nyilvánosan vagy iratok terjesztésével követik el [11. § (3) bekezdés], két évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

187. § Célzatos rágalmazás (*Verleumdung*)

Aki másról, jobb tudomása ellenére, olyan valótlan tényről állít vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy őt megvetendővé tegye vagy a közvélemény számára lealacsonyítsa, avagy hitelét veszélyeztesse, két évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő, ha pedig a cselekményt nyilvánosan vagy rendezvény során, avagy iratok terjesztésével [11. § (3) bekezdés] követi el, öt évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

193. § Jogos érdekek figyelembe vétele (*Wahrnehmung berechtigter Interessen*)

A tudományos, művészi és üzleti teljesítményekről, valamint ehhez hasonló megnyilatkozásokról alkotott kritikus ítéletek, amelyek megtételét jogok gyakorlása vagy védelme, illetve jogos érdekek figyelembe vétele indokolja, továbbá az előljárónak az alárendeltjével szembeni kritikái és megrovása, szolgálati feljelentések vagy a hivatalnok által alkotott ítéletek és más hasonló esetek csak akkor büntethetők, ha a becsületsértő jelleg magából a megnyilvánulás formájából vagy azokból a körülményekből következik, amelyek között a nyilatkozatot tették.

²³ Saját fordítás. A hatályos német szöveghez lásd <https://dejure.org/gesetze/StGB> (letöltés időpontja: 2017. 12. 22.).

A magyar szabályozástól több ponton különböző, de sarokpontjaiban azonos szerkezetű szabályozásban a becsületsértés tényállása a tettes és a sértett közötti emberi elismerési viszonyt, míg a két rágalmazási tényállás a sértett mások felé fennálló integritást védi.²⁴ Utóbbi tényállások közül az elemzést – az egyszerűség kedvéért – a célzatos rágalmazással érdemes kezdeni, annak értelmezése ugyanis nem vet fel komolyabb problémákat.

3.1. A célzatos rágalmazás (*Verleumdung*, StGB 187. §)

A célzatos rágalmazásnak két önálló bűncselekményi fordulata van. Ezek közül az első a szűkebb értelemben vett rágalmazás,²⁵ míg a második fordulat valójában nem személy elleni, hanem vagyon elleni bűncselekmény, ún. hitelveszélyeztetés.²⁶ Utóbbi a szűkebb értelemben vett célzatos rágalmazástól különböző bűncselekmény,²⁷ ezért elemzésétől eltekintek.

A célzatos rágalmazás a rágalmazás minősített esetének tekinthető,²⁸ és a tényállás – a 186. § szerinti rágalmazással ellentétben – nem a feltételezett, hanem a valódi jóhírnevet védi, ezért a becsületsorbító tényközléseknek bizonyítottan valótlanoknak kell lennie.²⁹ A valótlanág az objektív tényállás eleme, bizonyítására az általános bizonyítási szabályok és így az *in dubio pro reo* elve vonatkozik.³⁰ Amennyiben a valósgtartalommal kapcsolatos bizonyítási kétség merül fel, csak a 186. § szerinti rágalmazási tényállás alkalmazható. A bizonyítás tárgya a nyilatkozat lényegi tartalma; így a való tényekhez kapcsolódó kisebb túlzások vagy a mellékkörülmények helytelensége a tényállásszerűséghez nem elegendő. A tények tudatos elhallgatása vagy részleges közlése ugyanakkor tényállásszerű lehet.³¹

A tényállás szubjektív oldala: a „jobb tudomása ellenére” kitétel a közlés valótlanágára kiterjedő egyenes szándékra utal, míg a többi tényállási elemre elegendő

²⁴ Zacyk, Rainer: § 185. ff. In: Nomos Kommentar Strafgesetzbuch. Band 2. 3. Aufl. Nomos, Baden-Baden, 2010. 374.; Winter, Thomas: Deutschland. In: Tellenbach, Silvia (Hrsg.): Die Rolle der Ehre im Strafrecht. Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrechts, Berlin-Freiburg, 2007. 112–113.

²⁵ Zacyk, 2010. 392.

²⁶ Maurach, Reinhart – Schroeder, Friedrich-Christian – Maiwald, Manfred: Strafrecht Besonderer Teil. Teilband 1. Straftaten gegen Persönlichkeits- und Vermögenswerte. Müller Verlag, Heidelberg, 1995. 253.

²⁷ Regge, Jürgen – Pegel, Christian: § 185 ff. In: Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch. Band 4. 2. Aufl. C. H. Beck, München, 2012. 50.

²⁸ Uo. 50–51.

²⁹ Lencker, Theodor – Eisele, Jörg: § 185 ff. In: Schönke, Adolf – Schröder, Horst: Strafgesetzbuch Kommentar. 29. Aufl. C. H. Beck, München, 2014. 1890.

³⁰ Regge – Pegel, 2012. 52.

³¹ Arndt Sinn: § 185 ff. In: Satzger, Helmut – Schluckebier, Wilhelm – Widmaier, Gunter: Strafgesetzbuch Kommentar. 2. Aufl. Carl Heymanns Verlag, Köln, 2014. 1242.

az eshetőleges szándéknak kiterjednie.³² A tudva valótlanásra tekintettel a jogos érdekek figyelembe vétele, azaz az StGB 193. § szerinti jogellenességet kizáró ok nem alkalmazható.³³

Mindezek alapján látható, hogy a célzatos rágalalmazás tényállása a tényállási modellek [lásd 1.1.A)] a tiszta példája. A magyar Btk. ilyen vagy ehhez hasonló tényállást nem tartalmaz.

3.2. A rágalalmazás (*Üble Nachrede*, StGB 186. §)

A rágalalmazás (mint alaptényállás) és a célzatos rágalalmazás (mint kvázi minősített eset) között két lényegi különbség van: objektív oldalon a közlés valóságtartalma és szubjektív oldalon a tettes ezzel kapcsolatos tudattartalma.³⁴

3.2.1. A KÉT TÉNYÁLLÁSOS SZABÁLYOZÁS MÖGÖTT HÚZÓDÓ MEGFONTOLÁSOK

Mivel a becsületsértés tényálláshoz képest a rágalalmazás „három szereplős tényállás”,³⁵ és e konstellációban a valótlan, becsületsorbító tényközlés a sértett mások általi megvetését teszi lehetővé. Ezért a jogi tárgyat, a sértett emberi elismerési igényét, az ilyen támadások sokkal súlyosabban sérthetik, mint az StGB 185. § szerinti becsületsértés esetében. Ennek a körülménynek két szempontból tulajdonít jelentőséget a szabályozás:

1) A valóság bizonyításáig a sértett jóhírét vélelmezni kell. Ez a bűncselekmény az absztrakt veszélyeztető jellegből fakad, amelynek a lényege, hogy a sértettet jogosan megillető társadalmi elismerés sérelmének pusztá lehetősége miatt a becsületsértő tényközlések generálisan tilosak, függetlenül attól, hogy ténylegesen valótlanok-e.³⁶ A jogirodalomban az első vitapont már itt kibontakozik, vannak ugyanis, akik a tényállást nem absztrakt, hanem konkrét veszélyeztetőnek értékelik.³⁷ Sőt, olyan álláspont is ismert, amely szerint nem is veszélyeztető, hanem sértő bűncselekményről van szó.³⁸ Az álláspontok különbözőségét döntően az alapul vett becsületfogalom-meghatározások különbözősége és az elkövetési magatartás dogmatikai karakterének – egyébként természetes – jogtárgy-relativitása adja.

³² Lencker – Eisele, 2014. 1891.; Regge – Pegel, 2012. 52.

³³ Sinn, 2014. 1242.

³⁴ Winter, 2007. 115.

³⁵ Azaz az elkövető által a sértettől állított tények egy harmadik személynek juthatnak tudomására.

³⁶ Lencker – Eisele, 2014. 1883.; Regge – Pegel, 2012. 33.

³⁷ Így a témakör egyik alapvető monográfiáját jegyző Hirsch, Hans-Joachim: *Ehre und Beleidigung. Grundfragen des strafrechtlichen Ehrschutzes*. Müller, Karlsruhe, 1967. 154. ff.; továbbá Fischer, Thomas: *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*. 55. Aufl. C. H. Beck, München, 2008. 1322.; Zacyk, 2010. 384.

³⁸ Így Amelung, Knut: *Die Ehre als Kommunikationsvoraussetzung. Nomos, Baden-Baden, 2002. 60.*

A tisztán absztrakt veszélyeztető felfogásból az fakad, hogy a becsületsértő tényközlés egyébként akkor is tényállásszerű, ha később valónak bizonyul; azaz a törvény valóságközlésének igényét csak a valóság bizonyításának sikeressége esetén, *ex post* ismeri el.³⁹ Kivéve, ha az StGB 193. § szerinti jogellenességet kizáró ok áll fenn, amely a valóság bizonyításának sikertelensége esetén is jogszerűvé teszi a becsületcsorbító tényközlést.⁴⁰ Mindennek azonban árnyoldala is van: ha a tényközlés időpontjában bizonyíthatóan valós tény alátámasztására szolgáló bizonyítékok a büntetőeljárás során már nem állnak rendelkezésre, akkor *in dubio contra reum* kell megállapítani a büntetőjogi felelősséget.⁴¹

A valóság bizonyítása esetén a bizonyítási tehernek ez a megfordulása elsősorban az StGB 186. § kriminálpolitikailag motivált „kompromisszumkarakteréből” fakad, amely arra tesz kísérletet, hogy egyrészt a másokkal kapcsolatos negatív tényközléseket azok valóságtartalmától függetlenül megakadályozza, másrészt pedig, hogy egyúttal elkerülje a valóság közlésének tilalmazását.⁴²

2) Az StGB 186. § szerinti rágalmozás tényállása bezárja azt a joghézagot, ami abból ered, hogy az StGB 187. § szerinti célzatos rágalmozás megállapíthatósága csak a szándék által is átfogott valótlanságra korlátozódik.⁴³ Ezért a 186. § alá esnek az egyébként bizonyítottan valótlán tényközlések akkor, ha a tettes a valótlansággal nem volt biztosan tisztában, hanem eshetőleges szándékkal, vagy adott esetben gondatlanul járt el.⁴⁴ A tettes jóhiszeműsége ellenére fennmaradó jogtalansági tartalom a jogi tárgy veszélyeztetéséből fakad. Ezzel kapcsolatban ugyanakkor találóan jegyzi meg Fischer, hogy mindez nem magyarázza, hogy akkor a bizonyítottság miért vezet büntetlenségre.⁴⁵ E megállapítás tökéletesen rámutat a jogtárgy-meghatározás és tényállásfelépítés között fennálló, nem feloldható ellentmondásra: ha ugyanis a jogtalansági tartalmat így fogjuk fel, akkor jogtárgysértés a tényközlés valóságának bizonyítottsága ellenére, a büntetőjogi felelősség kizárása mellett is fennmarad.

³⁹ Lencker – Eisele, 2014. 1883.

⁴⁰ Sinn, 2014. 1249. A jogellenességet kizáró ok alkalmazhatóságának egyik feltétele, hogy a valóság bizonyítása sikertelen legyen.

⁴¹ Lencker – Eisele, 2014. 1883.

⁴² Maurach – Schroeder – Maiwald, 1995. 248.

⁴³ Lencker – Eisele, 2014. 1883. Korábban a lengyel Btk. is a némethez hasonló két rágalmozási tényállásos rendszert alkalmazott, azonban mivel a célzatos rágalmozást a bíróságok gyakorlatilag szinte sosem tudták megállapítani, így 1998-ban hatályon kívül helyezték a célzatos rágalmozás tényállását (Tellenbach, 2007. 744–745.)

⁴⁴ Lencker – Eisele, 2014. 1883.

⁴⁵ Fischer, 2008. 326. A jogtalanság (*Unrecht*) alatt a német dogmatikában a tényállásszerű és jogellenes cselekményt kell érteni. Nem keverendő össze a jogellenességgel (*Rechtswidrigkeit*), amely a bűncselekményfogalom harmadik elemét önállóan jelöli.

Az egyszerű rágalmas alapeseti, átfogó tényállási jellegét jól mutatja az a logikai összefüggés, amely szerint a bizonyítottan valótlán tényközlések halmazát (célzatos rágalmas) teljes egészében lefedi a nem bizonyítottan valós tények halmaza (*nicht erweislich wahr*) (egyszerű rágalmas), a nem bizonyítottan valós tények halmaza ugyanis tágabb, mint a bizonyítottan valótlán tények halmaza.

3.2.2. A VALÓSÁG BIZONYÍTÁSÁNAK DOGMATIKAI KARAKTERE

A többségi vélemény szerint a rágalmas tényállásában található „nem bizonyíthatóan valós” kitétel objektív büntethetőségi feltétel, és nem jogtalansági elem.⁴⁶ Ugyanakkor az objektív modell szerinti értelmezést egyre erőteljesebb jogirodalmi kritika éri. E kritikák nem csak abból fakadnak, hogy ez a dogmatikai konstrukció sérti a bűnfelelőség elvét,⁴⁷ hanem azt is felróják, hogy ez a megoldás a sértett és a tettes közötti érdekonfliktust elsődlegesen a sértett irányába dönti el, és hiába nincs a tettesnek bizonyítási kötelezettsége, mégis minden bizonyítási terhet (rizikót) ő visel.⁴⁸ Akár az is közömbös, ha a valóság bizonyítása olyan objektív okoknál fogva nem valósulhat meg, mint pl. egy tanú általi vallomásmegtagadás vagy a tanú halála. Ha nem tényállási elem a valóságtartalom, akkor arra a tettes szándékának sem kell kiterjednie. Így viszont az is közömbös és a terhelt büntethetőségét nem zárja ki, ha ő az adott információ megismerését a legkomolyabb körültekintéssel végezte, és ez alapján alappal feltételezhető, hogy a becsületsorbitásra alkalmas tény valós és bizonyítható.⁴⁹

A fenti kockázatnak a sértett és az elkövető között nem kielégítő megosztása miatt már Binding is azt javasolta, hogy a bizonyítatlanságot tényállási elemként kezeljük, amelyre így a szándéknak is kell terjednie. Ez azonban ahhoz vezet, hogy a bűncselekmény befejezetti stádiuma elvileg csak a büntetőeljárás eredményétől függően következne be. Beling és Bemann javaslatára a tényállási elem a valótlanság (tehát nem annak bizonyítatlansága), amelyre a tettes esetlegesen szándékának kellene kiterjednie. Ez jelentené a felelőség kiterjesztését az egyenes szándékot feltételező rágalmasához képest. Ugyanakkor az esetlegesen szándék

⁴⁶ Sinn, 2014. 1240.; Lencker – Eisele, 2014. 1888.; Fischer, 2008. 1326.; Winter, 2007. 116–117.

⁴⁷ Így pl. Fischer, 2008. 326., ellentétesen Satzger, Helmut: Die objektive Bedingung der Strafbarkeit. Juristische Ausbildung (JURA), 2006. 110.

⁴⁸ A bizonyítási kötelezettség és teher kategóriái nem moshatók össze. A tettesnek eljárásjogi (formális értelemben) nincs bizonyítási kötelezettsége, de övé a materiális értelemben vett bizonyítási teher. Így Regge – Pegel, 2012. 45–46. A két fogalom elhatárolására a magyar szakirodalomból lásd Erdei Árpád: A bizonyítás. In: Hack Péter (szerk.): Büntetőeljárás jog I. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 141.

⁴⁹ Regge – Pegel, 2012. 44.

megkövetelésével a becsületvédelem körét más felfogásokhoz képest mégis lényegesen leszűkíténé.⁵⁰

3.2.3. AZ OBJEKTÍV MODELL KRITIKÁJA: A TÉNYÁLLÁSI-KOMBINATÍV MODELL

Az objektív modell kritikája már viszonylag régen, Hirsch 1967-es monográfiájában megjelent.⁵¹ Szerinte a tényállásszerűséget csak akkor lehet megállapítani, ha a tettest a tények valóságának megismerésével kapcsolatban legalábbis kötelességsértés terheli. Ez a megoldás a tettes és a sértett ellentétes érdekeinek is igazságosabb kiegyenlítését teszi lehetővé, és – nem melleleg – a bűnösségi elvvel is jobban összeegyeztethető.⁵² Ugyanis ha nem sikerült a valóság bizonyítása, akkor a kötelességsértést még bizonyítani kell.⁵³ Ezzel kapcsolatban azt is megjegyzik, hogy az nem az elmélet gyöngye pontja, hogy az ugyanúgy fennálló kötelesséértő magatartás esetén a tettes egyaránt lehet büntetendő (ha ugyanis sikertelen a valóság bizonyítása) és büntetlen is (ha sikeres a bizonyítás). Utóbbi esetkör következmények nélküli gondatlansággként értékelhető, egyfajta büntetlen „gondatlan kísérlet”.⁵⁴

Mindezek nyomán egyre inkább erősödő vélemény, hogy a valótlanosság nem objektív büntethetőségi feltétel, hanem a jogtalanság része, és csak akkor állapítható meg, ha a tettesnek a nem bizonyíthatóan valós nyilatkozatai kapcsán kötelességsértő, tehát gondatlan magatartás róható fel.⁵⁵ Az objektív büntethetőségi feltételként való felfogás mind a bűnösségi elvvel, mind az *in dubio pro reo* elvével ellentétes. A 186. § szerinti rágalmozás büntetőjogi tényállást tartalmaz, és a büntetőjogi felelősség megalapozásához nem elegendő a sértett és a tettes érdekeinek magánjogi „kiegyenlítése”.⁵⁶ A valóságtartalom dogmatikai jelentőségének megítélésénél nem lehet figyelmen kívül hagyni a mindennapi társadalmi magatartásokat,

⁵⁰ A régi szerzők álláspontját ismerteti Zacyk, 2010. 387. Bár az osztrák szabályozás részletes elemzésével nem foglalkozom, érdemes e ponton megjegyezni, hogy a rágalmozás német Btk.-hoz hasonló tényállásban a tényközlés valóságának bizonyíthatóságát az osztrák szakirodalom is objektív büntethetőségi akadálnak tartja. Az nem tényállási elem, de nem is nem jogellenességet kizáró ok, mert a kijelentés a valósága ellenére is büntetendő, ha a tettes nem hivatkozik a valóság bizonyítására, azt pedig nem feltételezhetjük, hogy a jogalkotó egyébként jogszerű cselekményeket kíván büntetni. Nem is bűnösséget kizáró ok, mert ha valaki a szándéka szerint valótlan kijelentést akart terjeszteni, de mégis sikerül neki a valóság bizonyítása, akkor e fordított irányú tévedése sem alapozza meg bűnösségét; és fordítva: a valóságban való tévedés sem minősül tévedésnek. Rami, Michael: §§ 111–117. In: Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch. Lieferung Dezember 2011. Man'sche Verlag, Wien, 2011. 13.

⁵¹ Hirsch, 1967. 168. ff.

⁵² Regge – Pegel, 2012. 44.

⁵³ Regge – Pegel, 2012. 46. és Zacyk, 2010. 389.

⁵⁴ Regge – Pegel, 2012. 45.

⁵⁵ Sinn, 2014. 1240. és Zacyk, 2010. 382.

⁵⁶ Ilyen, a sértetti és a terhelti érdekek kiegyenlítésére alapító megfogalmazáshoz lásd 43. lj.

a mindennapi kommunikáció szociális közegét sem. Ezzel ugyanis ellentétes, ha mások becsületéről csak bizonyíthatóan valós tények formájában eshet szó, és nem fér össze a mindennapi kommunikációval, ha a másikról szóló tényközléshez egy „belső bíró által végzett szigorú bizonyítási folyamat kontrollja” volna szükséges. Ezek a megfontolások állnak a más modelleket kereső megoldások mögött.⁵⁷

Eszerint a dogmatikai megközelítés szerint a rágalmazás szubjektív oldala a szándékosság és a gondatlanság speciális kombinációjából áll (tényállási-kombinatív modell),⁵⁸ ahol a gondossági kötelességsértés a tényközlés valóságtartalmának megismerésére vonatkozik.⁵⁹ A büntetőjogi felelősség megállapítása így akkor is igazságosnak tekinthető, ha a tény egyébként objektíve, de nem bizonyíthatóan való, annak megismerésében a terhelt nem járt el kellő gondossággal, mert egy adott tény mások számára is érvényes módon csak a bizonyítékokon keresztül ismerhető meg. A büntethetőség megalapozásához így azonban nem elegendő a bírónak a tény valóságára vonatkozó bizonyítási kétsége, hanem a büntetendőséget elsősorban a tettes gondosságsértő magatartása alapozza meg.⁶⁰

Természetesen a fenti modellt is éri kritika, támogatva a régebbi, objektív modellt. *A contrario* értelmezéssel kimutatható, hogy a kombinatív megoldás az StGB 193. §-ában szabályozott jogellenességet kizáró okon (az ún. jogos érdekek figyelembe vételén) túl korlátozná, gyöngíténé a büntetőjogi becsületvédelmet. Tehát a megfelelő gondosság tanúsítása esetén is büntetendő a cselekmény; a büntethetőséget csak a 193. § zárhatja ki. Így például büntetendők azok a becsületcsorbításra alkalmas, *ex post* nem bizonyíthatóan valós tényközlések, amelyeknél a tettes információi az ő *ex ante* nézőpontjából egyébként megbízhatónak bizonyultak.⁶¹ Bár a gondosságsértési konstrukció kiindulópontját tekintve jogosnak mondható, de a törvény alapján adott dogmatikai szövetbe aligha illeszthető be, és a törvényhozó történeti akaratával sem egyeztethető össze.⁶² Ez a fajta szándékosság-gondatlanság kombináció egy a tényálláshoz nem tartozó elemre vonatkozik, amely érvel szemben ugyanakkor azt hozzák fel, hogy például a célzatos bűncselekmények esetén maga a jogalkotó is létrehozott olyan konstrukciókat, ahol a szubjektív oldal túlmutat az objektív oldalon (*Delikte mit überschießender Innentendenz*).⁶³ Álláspontom szerint ez az érvelés nem

⁵⁷ Zacyk, 2010. 387.

⁵⁸ Ez a modell Kálmán György elemzésében még nem szerepelt (lásd fent I. pont). Nem azonosítható a tényállási modellel, mert ott a tényállás valamennyi elemét a szándékosságnak kell átfognia. A szándékosság-gondatlanság vegyítése miatt neveztem el tényállási-kombinatív modellelnek.

⁵⁹ Regge – Pegel, 2012, 46.

⁶⁰ Zacyk, 2010. 388.

⁶¹ Fischer, 2008. 1888.

⁶² Winter, 2007., 117.

⁶³ Regge – Pegel, 2012. 45.

tudja kihúzni a legalitási deficit méregfogát, hiszen a célzatos bűncselekmények esetén a dogmatikai sajátosság a jogalkotó kifejezett rendelkezéséből, a célzat törvényi tényállási elemként való szabályozásából fakad.

Az objektív modell ugyanakkor nem tudja megfelelően kezelni az StGB 186. §-ban szabályozott törvényi tényállás és a 193. §-ban írt jogellenességet kizáró ok egymáshoz való dogmatikai viszonyát. A bíróságnak ugyanis hivatalból kell vizsgálnia a tényközlés valóságtartalmát, méghozzá akkor is, ha egyébként a 193. § alapján biztosítható volna a büntetlenség. A bizonyítás sorrendje tehát: 1) a valóság bizonyítása; 2) ennek sikertelensége esetén a jogellenesség kizárhatósága a 193. § alapján.⁶⁴ Azt az objektív modellt támogatók maguk is elismerik, hogy ez így önmagában rendszersértő, mert a bűncselekmény fogalmi elemét képező jogellenesség vizsgálata csak az objektív büntethetőségi feltétel vizsgálata után következik.⁶⁵ Ezt a rendszérelmet álláspontjuk szerint a büntetőeljárás célja indokolja, azaz hogy az eljárás lehetőségek keretei között megpróbálja helyreállítani a sértett jó hírnevét; és ezért a valóság bizonyítását akkor is le kell folytatni, ha a cselekmény jogellenessége az StGB 193. §-ban szabályozott ok alapján kizárható. Vagy fordítva: ha a tettes a sikeres bizonyítás ellenére is becsületsértés miatt büntetendő volna (ún. *Formalbeleidigung*).⁶⁶ Találónan mutatnak rá a tényállási-kombinatív modell képviselői, hogy ez a dogmatikai rendszérelt csak az objektív modellben létezik, és ez is azt mutatja, hogy a valóságtartalom jogtalansági elem, amely felfogással kiküszöbölhető a 193. §-al kapcsolatos ellentmondás.⁶⁷

Az objektív modell továbbá nem tudja rendszerszinten kezelni azokat az eseteket, amikor a tettes pusztán az érintett (sértett) által maga közölt tényeket adja tovább, vagy ha információi állami szervtől, hatóságtól származnak. Ezekre a helyzetekre ugyan kizárnák a büntethetőséget, de nem azért, mert a tényközlés nem tényállásszerű, és nem is azért mert ne volna jogellenes, hanem azért, mert ez a szituáció „*már nem érdemli meg a teljes bizonyítási terhet a terheltre telepítő 186. § messzire nyúló büntetőjogi védelmét*”.⁶⁸ Ha a terhelt abban bízva tette meg a nyilatkozatát, hogy az érintettől kapott információi valóságok, akkor a bizonyítás sikertelensége ellenére is büntethetőséget kizáró okot kell feltételeznünk.⁶⁹

⁶⁴ Lencker – Eisele, 2014. 1897.; Sinn 2014, 1249.

⁶⁵ Ezzel kapcsolatban hangsúlyozza a német Szövetségi Legfelső Bíróság, hogy a valóságtartalmat előbb kell vizsgálni, s csak ezt követően a jogellenesség hiányát az StGB 193. § alapján (BGHSt 11, 273.). Ebből az következik, hogy a tényállásszerűség megalapozásához szükséges a valótlanág, hiszen a jogellenesség kizárásának kérdése csak ekkor merülhet fel.

⁶⁶ Így az előbb említett bírói döntés (BGHSt 11, 273, 276) és Lencker – Eisele, 2014. 1888.

⁶⁷ Zacyk, 2010, 389.

⁶⁸ Lencker – Eisele, 2014. 1888.

⁶⁹ Uo. és Fischer, 2008. 14.

A fenti megfogalmazások láthatóan nem tudják a büntetethőségi akadályrendszeren belül klasszifikálni a büntetethőség ilyen esetre történő kizárását, eseti, dogmatikai indokot nélkülöző alapon zárják ki a büntetőjogi felelősséget. Ezzel szemben is megoldást kínál a tényállási-kombinatív modell, ugyanis a gondossági kötelelességsértés szubjektív oldalon történő megkövetelésével a fenti két eset tényállásszerűsége kizárható.⁷⁰ Hogy teljes legyen a kérdés körüli zavar, még azt is érdemes megemlíteni, hogy a *Reichsgericht*nek volt olyan döntése, amely erre az esetre a cselekmény jogellenességét zárta ki, az StGB. 193. §-án túlmenően.⁷¹

A tényállási-kombinatív megoldás tehát e kérdésre is alkalmazható megoldást szolgál, meggyőzőek viszont azok az érvek is, amelyek például a sértetti hamis önvád tettes általi továbbadása esetén eleve vitatják a büntetendőség generális kizárását. Eszerint a tényállásszerűség vagy a jogellenesség kizárásával operáló érvelések nem meggyőzőek arra tekintettel, hogy a „terjesztést” is önálló elkövetési magatartásként szabályozza a törvény. Abban az esetben, ha a sértett részéről a közlés kifejezetten bizalmasan történt, akkor ez nem vezet a harmadik személy felé továbbra is fennálló elismerési igény (jóhírnév) elvesztéséhez. Az ilyen bizalmas információ nyilvánosságra hozatalának háttérében különféle motívumok állhatnak (fontoskodás, bizalomba férkőzés, részvét, sajnálat kiváltása).⁷²

5. Konklúziók

A címben feltett kérdésre a fentiek vizsgálata alapján az a válasz adható, hogy bár a valóság bizonyításának dogmatikai karaktere elméleti síkon meghatározható, de arra nézve már erős kétségek merülnek, hogy a német büntetőjogi szabályozásban meghatározható-e pontosan a valóságtartalom relevanciájának dogmatikai helyiértéke. Az itt elemezett becsületvédelmi tényállások szövege érdemben nem változott a RStGB 1872. évi hatályba lépése óta. Ehhez képest a jogirodalomban és a joggyakorlatban – az eltelt idő alatt – számtalan dogmatikai felfogás jelent meg ugyanarra a rendelkezésre nézve. A dogmatikai zűrzavarban a valóságbizonyítás kérdését tekintették már tényállásszerűséget, jogellenességet, bűnösséget kizáró oknak és objektív büntetethőségi feltételnek is. Utóbbi mellett erős érvek szólnak, ugyanakkor elfogadása esetén nem tisztázható az StGB 193. §-ában írt jogellenességet kizáró okhoz való viszonya.

⁷⁰ Regge – Pegel, 2012. 46.; Zacyk, 2010. 388.

⁷¹ RGSt 73, 67.

⁷² Fischer, 2008. 1326.

Vitatott a rágalmazás tényállásának karaktere is (absztrakt veszélyeztető, konkrét veszélyeztető vagy sértő bűncselekmény?). A szabályozás eljárásjogi alapelvet sért, *in dubio contra reum* bizonyítási szabályt ír elő. Objektív büntethetőségi akadályként való kezelése pedig anyagi jogi alapelvvel, a bűnösségen alapuló felelősség elvével ellenkezik.

Mint látható volt, a bűnösségi elv sérelmét kiküszöbölni igyekvő, a valóság tartalom megismerésével kapcsolatos gondosságsértést kimunkáló álláspont viszont törvényességi deficittel küzd. És itt érdemes a német joghelyzet tanulságait a magyar joghelyzettel összevetni. A magyar büntetőjogban a valóság bizonyítása objektív büntethetőségi akadály, és a német büntetőjogban is talán ez tekinthető a még uralkodó álláspontnak. Amíg a német büntetőjogban belső dogmatikai evolúció útján jelent meg a valóságtartalomra vonatkozó gondosságsértési konstrukció, addig ilyen belső dogmatikai evolúcióval a magyar büntetőjogban nem találkozhatunk. Viszont maga a konstrukció nálunk is megjelent, méghozzá a belső dogmatikai szintre kívülről, az alapjogok felől nehezedő nyomásra. A rágalmazási szándékosság és gondatlanság kategóriái Magyarországon az Alkotmánybíróság 36/1994. (VI. 24.) AB-határozatában jelentek meg, méghozzá nagyrészen – de nem teljesen – az amerikai esetjog mércéit átvéve.⁷³ A konstrukció hatóköre a magyar jogban nem általános – szemben a német megoldással –, hanem csak a közhatalmat gyakorló vagy közszereplő politikus sértettek vonatkozásában érvényesül.

A magyar és német büntetőjog tehát igen eltérő úton jutott el egy egészen hasonló dogmatikai megoldáshoz, amely azonban mindkét jogrendszerben felveti a törvényesség elvének sérelmét.⁷⁴ A probléma még inkább nyilvánvalóvá válik, ha megnezzük például az osztrák⁷⁵ vagy a spanyol⁷⁶ szabályozást, amelyek a gondosságsértést a büntető kódex szövegében szabályozzák.

⁷³ Az AB-határozat rendelkező részében a New York Times v. Sullivan döntéshez hasonló mércék jelennek meg. Az AB-határozat és a Sullivan-döntés összehasonlításához lásd Koltay András: Közéleti szereplők hírnév- és becsületvédelmének kérdési Európában, különös tekintettel a magyar jogrendszerre. In: Koltay András – Török Bernát (szerk.): Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején. Wolters Kluwer, Budapest, 2014. 41–42.

⁷⁴ Ezzel kapcsolatban most is idekívánkozik a Sólyom Lászlótól származó, gyakran idézett mondat, amely szerint az Alkotmánybíróság az 1994. évi határozatával „beleírt a Büntető Törvénykönyvbe.” (A „nehéz eseteknél” a bíró erkölcsi felfogása jut szerephez. Sólyom Lászlóval, az Alkotmánybíróság elnökével Tóth Gábor Attila beszélgetett. Fundamentum 1997/1, 40.

⁷⁵ Az öStGB 111. § (3) bekezdés szerint „nem büntethető a tettes, ha az állítása valónak bizonyul. [...] a tettes akkor sem büntethető, ha olyan körülmények bizonyíthatók, amelyekből fakadóan a tettesnek elegendő oka volt arra, hogy állítását valónak tartsa.” A gondossági mérce megtartása tehát akkor tekinthető bizonyítottnak, ha a tettes olyan tényeket tud bemutatni, amelyek objektíve alkalmasak voltak arra, hogy a tények valódiságával kapcsolat jóhiszeműségét alátámasszák (Rami, 2011, 15.).

⁷⁶ Vö. Tellenbach, 2014, 744.

Hiába évszázadosak a törvényi előírások, a körülöttük zajló dogmatikai csatározások azt mutatják, hogy felülvizsgálatra szorulnak.⁷⁷ Igaz lehet ez mind a német, mind a magyar Btk. becsületvédelmi tényállásaira. A magyar, elsősorban az alapjogi behatással felborított rendszerre kísértetiesen ráillik a következő, egyébként a német rendszerre vonatkozó megállapítás: „*Bár az alkotmányjogi érintkezési pontoknak a normahierarchiából adódó szükségszerű beépítése – inkább rosszul, mint jól – átmentette a becsületvédelmi tényállásokat a posztalkotmányos jogrendbe, ugyanakkor azok dogmatikáját egyre jobban az egyedi eset adottságai körül köröző normaalkalmazással terheli. A jobbiztonság gyengüléséhez vezető gyakorlati nehézségek a maguk részéről azonban csak az Alaptörvény pluralisztikus és feszültségekkel töltött értékrendjére való reflexiók, amelyek a becsület büntetőjogi jogi tárgyára is kisértőznek.*”⁷⁸

Ezeket a feszültségeket azonban nem csak a büntethetőség kazuisztikus kizárásra kell kivezetni, hanem általános jelleggel át kell gondolni a becsületvédelmi tényállások jogi tárgyát és szabályozási rendszerét.

⁷⁷ Erős érvek szólhatnak a dekriminalizáció mellett is, ezek az érvek azonban elsősorban nem dogmatikai jellegűek. Lásd pl. Kubiciel, Michael – Winter, Thomas: Globalisierung und Strafbarkeitsinseln – Ein Plädoyer für die Abschaffung des strafrechtlichen Ehrenschatzes. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 2001/2. 305–333.

⁷⁸ Kubiciel – Winter, 2001. 319.

Takó Sándor¹

Az emberi képmás filmalkotási és filmterjesztési célú felhasználásának személyiségi jogi vonatkozásai

„[a] személyiségi jogok az ember jogállásának alapvető kifejezői.”²
Sólyom László

1. Bevezetés

A személyhez fűződő jogok szabályozása a XXI. századi digitalizált világban folyamatosan háttérbe szoruló privátszférával a magánjog aktuális és különösen szenzitív területévé vált.³ A személyiségi jegyek, személyes tartalmak a technológiai forradalomnak köszönhetően könnyedén rögzíthetővé és reprodukálhatóvá váltak. Ezen tartalmak rögzítését és komplex felhasználási lehetőségeit illetően a jognak is választ kell adnia, figyelemmel léve a terület folyamatosan jelentkező új kihívásaira, így a személyiségi jegyek egyre összetettebb módon megvalósuló kereskedelmi célú hasznosítására is.

A személyhez fűződő jogok – vagy az új Polgári Törvénykönyv⁴ terminológiájával élve a személyiségi jogok⁵ – védelme az ember személyiségének integritását

¹ A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar doktorandusza.

² Sólyom László: A személyiségi jogok elmélete. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1983. 10.

³ A témáról ld. bővebben: Majtényi László: Megőrizhető-e a magánélet az információs társadalomban? Információs társadalom és jogrendszer. Budapest: MTA Társadalomkutatató Központ, 2002.

⁴ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.).

⁵ A Ptk. – a korábbi 1959-es törvénytől eltérően – a „személyhez fűződő jogok” helyett a kifejezőbb „személyiségi jogok” elnevezést alkalmazza az emberi magánszféra védelmét biztosítani hivatott jogok megjelölésére. Az Ptk. hatályba lépéséig a személyhez fűződő jogok alatt közösen érthettük egyrészt a polgári jog személyiségvédelemmel foglalkozó területét és a polgári jog területén belül elkülönült szerzői jog szerzőkhöz köthető sajátos terminológiáját is, melyek sok gyakorlati félreértéshez vezettek korábban. (Ld. Bándy Krisztina: Személyhez fűződő személyiség? Arsboni – 2014. augusztus 31. <http://arsboni.hu/szemelyhez-fuzodo-szemelyiseg/>).

biztosítja, amely integritás a minden embert születésétől fogva *ex lege* megillető jogképességből ered.⁶ Szabályozása hazánkban alkotmányos és törvényi szinten, komplex módon, jogterületeken átívelően valósul meg.

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)⁷ a „Szabadság és felelősség” című fejezetében összefoglalja, a Ptk. az emberi méltóságból eredeztetve a „Személyiségi jogok” cím alatt pedig külön felsorolja az egyén védendő személyiségi jogait.⁸ A Ptk. így nevesítetten védi többek között az emberi test épségét és egészséges működését, a személyes szabadságot, az ember külső megjelenését mind fizikai valóságában (képmás, hang), mind a társadalomban róla kialakult kép minősége alapján (becsület és a jóhírnév).⁹

Az ember képmása és hangfelvétele az individuum olyan sajátos megnyilvánulása, amely alkalmas arra, hogy a külvilág az egyént más embertől megkülönböztesse, beazonosítsa.¹⁰ Kifejezi a személyiség belső sajátosságait, az ember jellemét, értelmi és érzelmi világát, indulatait, a személy társadalomban betöltött szerepét, ezáltal az egyén megkülönböztetésének és azonosításának nélkülözhetetlen eszköze és feltétele. Ez a tény teszi lehetővé és szükségessé a jogi védelmet abban a körben, amelyben a jogi eszközök alkalmazhatók.¹¹

A képmáshoz fűződő jog tárgya az egyénről készült kép, amely a Legfelsőbb Bíróság értelmezése szerint „*az ember személyiségének, külső megjelenésének valamilyen műszaki eszközzel való bemutatása. A képmás és a hangfelvétel a fentiekből következően szükségképpen valamilyen hordozóeszközön jeleníti meg az ember személyiségének egy lényeges momentumát.*”¹² E jogok keretében mindenkinek jogában áll hozzájárulni ahhoz vagy megakadályozni azt, hogy róla felvétel készüljön, illetve befolyásolni, hogy a már elkészített fényképfelvétel vagy mozgóképfelvétel nyilvánosságra kerüljön nyilvánosságra.¹³

⁶ Szeghalmi Veronika: A képmás polgári jogi védelme és a hazai szabályozás alapvonalainak áttekintése európai példákon át. Médiakutató, 2014/1. 53.

⁷ A továbbiakban: Alaptörvény.

⁸ Ptk. Második könyv. Harmadik rész. 2:42.§–2:54. §.

⁹ Szeghalmi Veronika: A képmás polgári jogi védelme és a hazai szabályozás alapvonalainak áttekintése európai példákon át. Médiakutató, 2014/1. 54.

¹⁰ Boronkay Miklós: A képmáshoz és hangfelvételhez való jog. In *Medias Res*, 2013/1. 111–132.

¹¹ Szeghalmi Veronika: A képmás polgári jogi védelme és a hazai szabályozás alapvonalainak áttekintése európai példákon át. Médiakutató, 2014/1. 54.

¹² EBH 2012.P.16.

¹³ Ptk. 2:48. § (Kivételt jelent ez alól a Ptk. 2:49§-ben szabályozott tömegfelvétel és nyilvános közszereplés, amelyek taglalására később kerül sor).

A jogi védelem szempontjából a felvételkedzés módja közömbös. Így a védelem nem csak a fényképre és mozgóképre terjed ki, hanem az érintettet ábrázoló rajzra, festményre és fénykép átdolgozásával készített karikatúrára is.¹⁴

Az ember képmását a személyiségi joghoz hasonlóan szintén különböző jogágak, jogterületek védelmezik. A korábban már említett Alaptörvényen és Ptk.-n túlmenően a képmással és a hangfelvétellel kapcsolatban szükségszerűen megvalósuló adatkezelés szabályait Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény tartalmazza,¹⁵ valamint a Polgári perrendtartásról szóló törvény,¹⁶ a Büntető törvénykönyv¹⁷ és a Büntetőeljárásról szóló törvény¹⁸ is tartalmaz szabályokat a képmásvédelemmel kapcsolatban.

Jelen tanulmány célja az emberi személyiségegyek, így különösen a képmás és hangfelvétel filmalkotás céljából, valamint a filmalkotás értékesítése során kereskedelmi célból történő felhasználásának hazai és nemzetközi jogi szabályozási hátterét és gyakorlatát bemutatni, különös tekintettel a személyhez fűződő jogok vagyoni hasznosításában élen járó Egyesült Államok jogrendszerének egyes megoldásaira.

Az internet és a közösségi média fejlődésével a határok elmosódnak a személyhez fűződő jogok kereskedelmi és nem kereskedelmi célú felhasználásai között, valamint a filmszínészek arculatának merchandising típusú hasznosításai is egyre át-
tétélesebbek.¹⁹

Míg korábban ugyanis a filmsztárok jellemzően klasszikus reklámokban vagy merchandising termékeken népszerűsítették a filmet – amelyek mögött többnyire az e felhasználásokat megengedő szerződések álltak –, a kép ennél ma már jóval árnyaltabb. Napjainkban már nem csupán a hírességek használják fel ezeket az új lehetőségeket saját népszerűségük növelése érdekében, hanem számos film, és a filmet támogató vállalkozás is fel kívánja használni a sztárok népszerűségét filmjeik, termékeik sikeresebbé tételében.²⁰

A tanulmány fő célkitűzése a klasszikus kérdések megvitatása mellett ezeknek a kihívásoknak az ismertetése, kiterve arra, hogy miképp lehet képes a személyiségegyek vagyoni aspektusai tekintetében statikusnak mondható hazai magánjogi rendszer arra, hogy felvegye a képmás kereskedelmi célú hasznosítása vonatkozásában az internet által diktált tempót.

¹⁴ Boronkay Miklós: A képmáshoz és hangfelvételhez való jog. In *Medias Res*, 2013/1. 111–132.

¹⁵ 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról (a továbbiakban: Infotörvény).

¹⁶ 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról.

¹⁷ Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.).

¹⁸ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról.

¹⁹ Stump Krisztina: A személyhez fűződő jogok vagyoni vonatkozásai – új fejlemények. In: Fazekas Marianna (szerk.): *Jogi tanulmányok. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola*, 2014. 610.

²⁰ Uo.

2. A képmáshoz való jog és a filmipar kapcsolata

Már az első filmvetítésekkel világossá vált, hogy a filmrögzítés a fényképészetnél is hatásosabb módja lehet az emberi képmás reprodukálásának. A szárnypróbálgatás éveitől a többnyire színházi háttérrel rendelkező filmkészítők felismerték, hogy a történetet bemutató mozgófilmmé összeálló filmkockákban a színdarabokhoz hasonlóan komoly kereskedelmi potenciál lakozik. A cirkuszi látványosságból hetedik művészeti ággá nemesedő film hamar a XX. század kiemelt formátumává vált, melynek fejlődése az európai és az amerikai kontinensen eltérő módon valósult meg.²¹

Az Egyesült Államokban a film megmaradt szórakoztató terméknek. Hollywood térnyerésével a húszas-harmincas években külön iparág épült ki rá, amelynek szabályozása a gyártásban, terjesztésben részvevő megannyi közreműködő miatt egyre bonyolultabb magánjogi jogviszonyokon alapult. Megjelentek a globális filmipar első filmszillagai, sztárjai, akiknek arculatépítésébe a hollywoodi stúdiók dollármilliókat kezdtek invesztálni. A sztárok által megtestesített karakterek, mint „fiktív képmások” a sztárok „valódi képmásától” különválva forgalom tárgyát kezdték képezni, megjelent a merchandising, amely a filmipar egyik fő bevételi forrásává vált a tengerentúlon.

Európában a film mint művészeti alkotás felfogása honosodott meg. A kevesebb közreműködő, a kisebb tőkekoncentráció, valamint a centralizált, állami érdekeltségű filmgyártás okán magánjogi szabályozása és gyakorlata is átláthatóbb maradt.

Napjainkban azonban jóval nehezebb ilyen éles vonalat húzni a két kontinens és a két jogcsalád között. A filmipar az évtizedek során szükségszerűen nemzetközivé vált, melynek következtében már nem csak a terjesztés, de a gyártás is sokszor átlépi a nemzeti határokat. Az internet és a közösségi média mindennapi elterjedésével pedig a filmek és filmkarakterek reklámcélú felhasználása is minden eddiginél interaktívabb módon valósul meg. A filmkészítés mint vállalkozási modell ebből kifolyólag már nem csak az Egyesült Államokban, de – a továbbra is művészközpontú – Európában is egyre hangsúlyosabban van jelen.²²

Az elmúlt évek fellendülésének köszönhetően a hazai jogtudomány is többet foglalkozik a jogterülettel. A filmkészítés rendkívül komplex, jogágakon, országghatá-

²¹ A film szerzői jogi felfogásának kettősségéről ld. bővebben: Takó Sándor: A filmkészítés folyamatát övező polgári jogi kérdések Magyarországon és az Egyesült Államokban, különös tekintettel a szerzői jogra. Szerzői és Iparjogvédelmi Szemle, 2014/1. 1–58.

²² Az ún. runaway produkciók kiszolgálására szakosodott magyar filmipar, a beáramló amerikai szuperprodukcióknak köszönhetően rövid időn belül megtízszerezte a méretét. Elérte azt, hogy az Európai Unióban ma Magyarországon a legmagasabb a filmipar GDP-hez való hozzájárulása, az uniós átlag két és félszerese, bizonyítva, hogy milyen gazdasági potenciál van a filmkészítésben.

rokon átnyúló szabályozási háttérét egyre több egyetemen oktatják,²³ s egyre több kiváló monográfia, tanulmánykötet születik a témakörben.²⁴

A film és magánjog viszonya kiváltképp hosszú időre nyúlik vissza, vizsgálata azonban ritkán haladja meg a filmalkotással kapcsolatos szerzői jogi kérdések bemutatását. A filmkészítés ugyanakkor számos egyéb, filmes aspektusból kevésbé vizsgált magánjogi területet érint. Ilyen, napjainkban a szerzői jog komplexitásával veteledő kérdés az ember képmásának filmgyártási és filmértékesítési célú felhasználásának személyiségi jogi kérdései.

A képmás tipikus filmes felhasználási körébe tartozik az előadóművészek, valamint az egyéb szereplők, közreműködők képmásának filmalkotási és értékesítési célú mozgóképes és fényképes rögzítése, illetve ezen felvételek felhasználása, amelyekre a fél írásban kifejezett vagy ráutaló magatartással meghozott engedélye alapján, illetve törvényben meghatározott egyéb eseteiben kerülhet sor.

A képmás atipikus filmes felhasználási körébe tartozik az emberi képmás minden olyan, az eredeti rendeltetésen kívül más célra, főleg reklámcéllra irányuló közvetlen (vírusvideó, sajtótájékoztató) vagy közvetett módon történő (játékfigura, számítógépes szoftver) kereskedelmi felhasználása, amely a film vagy a filmmel kapcsolatos rendezvény promócióját, illetve egyéb merchandising tevékenység célját szolgálja.

A dolgozat központi része a fent említett felhasználási módok hazai szabályozási és gyakorlati háttérét kívánja bemutatni, megfelelő kontextusba helyezve azt a területet eltérően szabályozó, a személyiségjegyek forgalomképességét szélesebb körben elismerő amerikai jogrendszer megoldásaival.

²³ A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara után a Budapesti Metropolitan Egyetem Filmintézete, valamint a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem animációs tanszékén is külön kurzus indult, amely a filmkészítés magánjogi, intézményi valamint támogatási háttérét mutatja be a jogi és művészeti hallgatóknak.

²⁴ Az elmúlt két év kiemelkedő kötetei: .

Fülöp József – Kollarik Tamás (szerk.): Animációs körkép. A magyar animáció oktatási, intézményi, forgalmazási és pályázati lehetőségei. Fundamenta Profunda. MMA MMKI, Budapest, 2017.

Kollarik Tamás – Varga Balázs (szerk.): Mozgókép és paragrafusok. MMA MMKI Fundamenta Profunda, 2017.
Grad-Gyenge Anikó: Film és szerzői jog. A megfilmesítési szerződés. Médiatudományi Intézet, Budapest, 2016.

3. Az emberi képmás tipikus filmes felhasználási módozatai

3.1. Az emberi képmás engedéllyel történő rögzítése és felhasználása

Az emberi képmás tipikus filmes felhasználása a filmszereplők képmásának mozgóképes rögzítése és hasznosítása.

A Ptk. 2:48. § (1) értelmében a „*képmás vagy hangfelvétel elkészítéséhez és felhasználásához az érintett személy hozzájárulása szükséges*”.

A törvénybe foglalt, később tárgyalandó kivételek hiányában tehát főszabály szerint megállapítható, hogy a képmás és hangfelvétel készítéséhez és felhasználásához minden esetben az érintett személy engedélye szükséges, amely engedélyt nem lehet kiterjesztően értelmezni.²⁵

Az 1959-es Ptk. rendelkezései szerint még nem volt szükség a felvétel készítéséhez az érintett engedélyére, azonban a Legfelsőbb Bíróság már a BH 1985. 57. eseti döntésében kimondta, hogy a képmás és hangfelvétel jogának megsértését nem csak az engedély nélküli nyilvánosságra hozattal, hanem az engedély nélküli felvételkészítéssel is megvalósulhat.²⁶

Az engedély megadása a filmiparban jellemzően írásban, a szereplőkkel kötött megbízási vagy vállalkozási szerződés részét szokta képezni, amelynek során a szereplő hozzájárul ahhoz, hogy képmását, nevét, a filmben róla rögzített valamennyi kép- és hangfelvételt vagy annak tetszőleges részletét a filmmel összefüggésben felhasználják. A képmás felhasználása a gyakorlatot figyelembe véve nem csak a filmalkotásban való közvetlen felhasználást, de a filmmel összefüggésben megjelenő promóciós anyagokat és reklámokat, a filmrészleteket, plakátokat, továbbá a film hordozóján (pl.: DVD, Blu-Ray) található borítóképet is magában foglalja. A mozgóképes rögzítés mellett tehát a szereplőről a forgatáson (werkfilm, werkkép) és azon kívül (pl.: stúdiófotózás) is készülhetnek egyéb képek- vagy mozgóképek, amelyek készítése és felhasználása szintén kifejezett hozzájárulás tárgyát képezik.

Fontos kitétel, hogy a felhasználó a megszerzett és fentebb felsorolt felhasználási jogokat nem gyakorolhatja oly módon, hogy az a szereplő személyiségi jogaira, így kiváltképp a becsületére, hírnevére sérelmes legyen.²⁷

²⁵ BDT 2009. 1962., BDT 2007.1682.

²⁶ Koltay András – Nyakas Levente (szerk.): Magyar és Európai Médiajog. CompLex, Budapest, 2012. 354.

²⁷ A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.) 75. §.

3.2. Az emberi képmás engedély nélkül történő rögzítése és felhasználásának törvény által megengedett módozatai (tömegfelvétel, közszereplés)

Előfordulhatnak olyan esetek, amikor nincsen lehetőség minden szereplőtől egyenként felhasználási engedélyt kérni. Ilyenek lehetnek a közterületen, tömegrendezvényeken forgatott filmek, videó anyagok (pl.: koncertfilmek, werkfilmek, videoklipek). Az ilyen felvételek készítésének gyakori „jogi dilemmája” az írásos engedély nélkül lencsevégre kapott résztvevők, járókelők személyiségi jogainak kérdése.

A 2014 óta hatályos Ptk. a korábbi bírósági gyakorlatot követve külön rendelkezik a nyilvános közéleti szereplés mellett a tömegfelvételtől is.²⁸ A 2:48§ (2) értelmében így „*nincs szükség az érintett hozzájárulására a felvétel elkészítéséhez és az elkészített felvétel felhasználásához tömegfelvétel és nyilvános közéleti szereplésről készült felvétel esetén.*”

A tömegfelvételek esetén ráutaló magatartással valósul meg a felvétel elkészítéséhez és felhasználásához való hozzájárulás. A tömegfelvétel alapvető fogalmi eleme ugyanis, hogy az érintett személynek tisztában kell lennie azzal, hogy képmását rögzíthetik, és nem tiltakozik ellene, hogy felvétel készüljön róla. A rendezvény, filmforgatás szervezői jellemzően a megvásárolt jegyeken, illetve a helyszínen elhelyezett figyelmeztető táblákkal tájékoztatják a résztvevőket arról, hogy róluk film-, illetve fényképfelvétel készülhet.

A tömegfelvétel csak indokolt esetben használható fel, tehát az eseményről történő tájékoztatás céljából. Ez különösen vonatkozik a tömegből kiemelt személyiségről készített felvételre, amely később önállóan, különösen a tömegeseményen való részvételtől eltérő gondolat illusztrálására nem használható fel.²⁹ A bírói gyakorlat szerint tömegfelvétel esetén is szükség van a felvételen ábrázolt személy hozzájárulására ahhoz, hogy a felvételt nyilvánosságra hozzák, ha – az összes körülményre tekintettel – megállapítható a felvétel egyedisége, egyéni portré jellege.³⁰

Azt, hogy közterületen való filmforgatás esetén az élelmes, olykor gátlásokat nem ismerő producerek miképp próbálkoznak tömegfelvétellel és nyilvános közszereplésre való hivatkozással az emberi képmással visszaélni, jól példázza a 2016 októberében

²⁸ A BH 1997. 578. eseti döntése kimondta, hogy a magánszemély egy bizonyos mértékben lemond magánszférája védelméről, ha közéleti, nyilvános eseményen vesz részt, függetlenül attól, hogy csak passzív szemlélője az eseményeknek. Képmásának visszaélésszerű, sérelmet okozó nyilvánosságra hozatala természetesen ebben az esetben sem megengedett, bár az őt tömegből kiemelő, felismerhetővé tevő – de egyébként rá nem sérelmes – közzétételhez nem szükséges a felhasználónak engedélyt kérnie. (In: Koltay András – Nyakas Levente (szerk.): Magyar és Európai Médiajog. CompLex, Budapest, 2012. 355.)

²⁹ Petrik Ferenc (szerk.): Polgári jog I-III. – Kommentár a gyakorlat számára. Budapest, HVG-ORAC. 2013. 191.

³⁰ BH 1985. 17.

Budapest belvárosában történt, nagy médiavisszhangot kiváltó felnőtt filmforgatási eset.³¹

Egy Budapest belvárosában parkoló, direkt ilyen célra kialakított kisteherautó rakterében ugyanis úgy forgattak pornográf jeleneteket, hogy a kisteherautó rakterének üvegfala kívülről átláthatatlan volt, míg belülről kifelé átlátszó maradt. Így az utca képe a tőlük pár méterre zajló felnőtt filmforgatásról mit sem sejtő járókelőkkel szolgáltatta a felnőtt jelenet háttérét.

A filmforgatás tényét csupán egy messziről nem látható, az autó oldalára A/4-es papíron kifüggesztett tájékoztató jelezte, amelyen a következő felirat volt olvasható: „*A gépjárműben filmforgatás zajlik, mely során adott esetben az elkészített felvétel háttérében tömegfelvétel és nyilvános közéleti szereplés keretében az Ön vagy az Ön felelősségébe tartozó személy képmása is rögzítésre kerülhet. Kérjük Önt, hogy amennyiben nem járul hozzá ahhoz, hogy a felvételen szerepeljen a háttérben, szíveskedjék a gépjárművet és annak környezetét elkerülni*”.³²

Az eset a médiának és az állampolgári panaszoknak köszönhetően hamar eljutott a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság³³ elnökéhez, Péterfalvi Attilához is, aki hivatali jogkörével élve 2016. október 28-án rendőrségi feljelentést tett ismeretlen tettes ellen haszonszerzési célból és jelentős érdeksérelem okozásával elkövetett személyes adattal való visszaélés vétségének gyanúja miatt.³⁴

A feljelentés indokolása az eset visszaéléseinek taglalása mellett komoly tudományos értékkel is bír azáltal, hogy remekül elhelyezi a képmásvédelmet a hazai jogrendszerben, kitérve a Ptk. szabályozása mellett a közterületen való filmforgatás adatkezelési vonatkozásaira is. A filmfelvételt készítő személy tevékenysége ugyanis, ahogy korábban már említésre került, nem csak a Ptk. és a Btk., de az Infotörvény hatálya alá is tartozik, tekintettel arra, hogy az Infotörvény 3. § 1–2. pontja alapján az azonosítható személy képmása személyes adatnak, az Infotörvény 3. § 10. pontja szerint a felvétel készítése adatkezelésnek, míg az Infotörvény 3. § 9. pontja alapján a film készítője adatkezelőnek minősül.³⁵

A törvény értelmében a személyes adatok szenzitivitása folytán az adatkezelés kizárólag megfelelő jogalap esetén tekinthető jogszerűnek, amely jogalap lehet akár az Infotörvény 5–6. §-ában szereplő rendelkezésnek való megfelelés, akár más – a tár-

³¹ <https://444.hu/2016/10/27/talalkozott-mar-az-imbolygo-budapesti-pornoteherautoval#> (letöltés időpontja: 2017. 12. 22.).

³² Papp János Tamás: Bárki lehet felnőttfilm-szereplő – csak nem biztos hogy szeretne is... http://mtmi.hu/cikk/966/Barki_lehet_felnottfilmszereplo_csak_nem_biztos_hogy_szeretne_is (Letöltés időpontja: 2017. 12. 22.)

³³ A továbbiakban: NAIH.

³⁴ Btk. 219. § (1) a).

³⁵ NAIH/2016/6003/V.

gyalt esetben a filmkészítők által hivatkozott – jogszabályhely is, mint a Ptk. 2:48. § (2) bekezdésében megfogalmazott két kivételszabály, a tömegfelvételtől és nyilvános közéleti szereplésről készült felvétel.³⁶

A Ptk. rendelkezéseivel összefüggésben azonban a NAIH-feljelentés helyesen kiemeli, hogy a tömegfelvétel akkor lehet csak megfelelő hivatkozási alap, ha a filmfelvétel készítésére a jóhiszeműség és tisztességesség követelményeivel összhangban kerül sor.³⁷

A Hatóság a jóhiszeműség és tisztességesség követelményeinek kapcsán pedig az alábbi szempontokra hívja fel az ügyben a figyelmet:

1. A tömegfelvétel, mint törvényi kivétel akkor lehet megfelelő jogalapja a filmfelvétel készítésének, ha „*a felvételen szereplő személyek számolhatnak annak lehetőségével, hogy róluk felvétel készül. Tekintettel arra, hogy a közterületen kis fel-tűnést keltő gépjárműben zajlott a forgatás oly módon, hogy az érintettek egyáltalán nem látták a kamerákat (amely teljesen egyértelművé tette volna a filmforgatást), ezért az autó oldalán elhelyezett A/4-es méretű ismertetés nem elegendő ahhoz, hogy az érintettek számoljanak filmkészítés lehetőségével.*”³⁸

2. Az autó oldalán elhelyezett figyelmeztetéssel az utcán tartózkodó személyek „*nem kaptak pontos tájékoztatást arról, hogy milyen jellegű filmet forgatnak, amely nagyban befolyásolta volna őket abban, hogy mérlegelhessék egy ilyen film készítésének megengedhetőségét az adott közterületen.*”³⁹

Ahogy a fenti indokolásból is kitűnik, a tömegfelvétel készítése kapcsán a felvételt készítő személynek a jóhiszeműség és tisztességesség követelményeinek megfelelően egy háromlépcsős, két objektív és egy szubjektív feltételt magában foglaló teszten kell „megfelelniük”. A tömegfelvétel készítésekor a felvételen szereplő személyeknek:

a) egyrésztől megfelelő tájékoztatást kell arról kapniuk, hogy róluk film- vagy fotófelvétel készülhet. Az első objektív feltétel tehát a tudomásszerzés a felvétel tényéről.

b) Másrésztől tudatában kell lenniük arról, hogy milyen minőségben, milyen módon és területen kerülhet felhasználásra a képmásuk. A második objektív feltétel a tudomásszerzés a felhasználás módjáról és mértékéről.

³⁶ Uo.

³⁷ Ptk. 1:3. § (1).

³⁸ NAIH/2016/6003/V.

³⁹ A Hatóság e tekintetben az adatkezelő vélelmezhető rosszhiszeműségét is kiemelte, álláspontja szerint ugyanis „amiatt sem tekinthető jóhiszemű joggyakorlásnak a filmfelvétel ilyen körülmények közötti készítése, mivel magának az adatkezelőnek is tisztában kellett volna lennie azzal, hogy az érintettek túlnyomó többsége nem kíván egy ilyen felvételen szerepelni, és tiltakozna az ellen, hogy képmása ilyen kontextusban szerepeljen egy filmben” (In: NAIH/2016/6003/V.).

c) A fentiek ismeretében pedig azt a döntést kell hozniuk, hogy a helyszínen maradnak. A harmadik, szubjektív feltétel a tömegfelvételen való szereplés vállalása.

Mivel a tárgyalt esetben a film készítői sem az objektív, sem pedig a szubjektív kritériumoknak nem felelnek meg, így a Ptk. 1:3. § (1) bekezdésére tekintettel a NAIH és a szerző állásfoglalása szerint sem fogadható el filmfelvétel készítésének jogalapjaként a Ptk. 2:48. § (2) bekezdésében szereplő „tömegfelvétel” kivétele.⁴⁰

A tömegfelvétel mellett a NAIH-feljelentés a képmáshoz való jog és a nyilvános közéleti szereplés kivétele kapcsán is értékes megállapításokat hoz.

Közszereplésnek a gyakorlat és a jogtudomány álláspontja szerint „*az a megnyilvánulás minősül, amely befolyással bír a társadalom szűkebb vagy tágabb életére, kihatással van a helyi vagy országos viszonyok alakulására, a kisebb vagy nagyobb közösségek életére, érdeklődésére, szokásaira.*”⁴¹

A NAIH-feljelentés az objektív körülmény mellett a nyilvános közszereplésnek egy szubjektív oldalát is említi: a közszereplést vállalnia kell az érintettnek. Ahogyan Péterfalvi fogalmaz, önmagában az esemény jellegéből kifolyólag nem, hanem egyéni döntéssel és legalább ráutaló magatartással válhat valakiből közszereplő.⁴² Hasonló álláspontra helyezkedett a bíróság a BDT 1999. 4. sz. alatt közzétett ítéletében, kihangsúlyozva, hogy „*közszereplő az, aki nyilvánosan a közszereplés igényével lép fel*”. A közszereplés szubjektív feltételének, mint fogalmi kritériumnak vizsgálata során érdemes azonban Koltay András álláspontját is kiemelni.

Koltay véleménye szerint a közszereplők legtöbbször ugyan valóban szabad akaratukból lépnek ki a nyilvánosság elé, azonban előfordulhatnak olyan esetek is, amikor valaki akaratán kívül válik közszereplővé. Koltay példaként egy rendőri közbelépéssel szétvert tüntetés passzív résztvevőjét hozza, aki pusztán jelenléte miatt kap néhány gumibotütést.⁴³ Ahogyan Koltay fogalmaz, az erről készült felvételek – tekintettel a közzétételhez fűződő közérdek súlyára – beleegyezése nélkül közzétehető: azt eredményezve ezáltal, hogy az illető akaratán kívül válik közszereplővé.⁴⁴

A szerző Koltay álláspontjával megegyezően a beleegyezést szintén nem tartja a közszereplés kötelező szubjektív elemének, egyetért azonban Péterfalvi azon állításával, miszerint pusztán amiatt, mert valaki az utcán tartózkodik, egy filmben

⁴⁰ NAIH/2016/6003/V.

⁴¹ Sarkady Ildikó: A közszereplők személyiségvédelme a bírói gyakorlatban. Médiakutató 2006. http://www.mediakutato.hu/cikk/2006_03_osz/06_kozszereplo_kozszereplo_szemelyisegvedelme (Letöltés ideje: 2017. 09. 01.)

⁴² NAIH/2016/6003/V.

⁴³ Koltay András – Nyakas Levente (szerk.): Magyar és Európai Médiajog. CompLex, Budapest, 2012. 355.

⁴⁴ Megjegyzendő, hogy a kép felhasználása nem lehet sérelmes az illetőre nézve, azaz nem festheti le a valóban passzív tüntetőt hamis színben. (In: Koltay András – Nyakas Levente (szerk.): Magyar és Európai Médiajog. CompLex, Budapest, 2012. 355.)

nem használható fel a képmása közszereplésre való hivatkozással.⁴⁵ Mindezekre figyelemmel pedig nem fogadható el a felnőtt filmfelvétel készítésének ügyében jogalapként a Ptk. 2:48. § (2) bekezdésében szereplő „nyilvános közéleti szereplés” fordulata sem.⁴⁶

3.3. A közéleti szereplők képmásának filmes felhasználása

Érdekes, a közszerepléssel nehezen szétválasztható kérdés a közéleti szereplők személyiségi jogainak, így képmáshoz való joguknak a védelme. A témakör legutóbb a 2016-ban bemutatott, Gigor Attila által rendezett *Kút* című magyar játékfilm kapcsán került előtérbe, amelyben Kálomista Gábor képmását használták fel az engedélye nélkül. A filmben a cselekmény központi helyszínét adó benzinkút tévéképernyőjén néhány másodperc erejéig tűnt fel a Hír TV *Páholy* című műsorában nyilatkozó Kálomista képmása, amely megjelenés a film környezetében vizsgálva negatív színben való feltüntetésként, Abszurdisztán egyfajta metaforájaként volt értékelhető.⁴⁷

Kálomista a film moziba kerülését követően a film alkotóinál tiltakozott a képmása engedély nélküli felhasználása ellen, amelynek eredményeképpen a film hazai forgalmazója, a Vertigo Média utólag kivágta a jelenetet, és új mozikópiákat gyártott a filmhez, amely nagy felháborodást váltott ki a filmszakmában.⁴⁸

Mielőtt az eset körülményeit képmásvédelmi szempontból megvizsgálnánk, érdemes röviden kitérni a közéleti szereplők hazai személyiségvédelmi szabályozására.

A hatályos Ptk. jelentős újítása volt, hogy a bírói gyakorlat által hosszú évek alatt kidolgozott szabályt törvényi szintre emelve külön bekezdésben tárgyalja a közéleti szereplő személyiségi jogának védelmét. Ahogyan a 2:44. § kifejti, „*a közügyek szabad vitatását biztosító alapjogok gyakorlása a közéleti szereplő személyiségi jogainak védelmét szükséges és arányos mértékben, az emberi méltóság sérelme nélkül korlátozhatja.*”

⁴⁵ Hasonló álláspontra helyezkedett az Emberi Jogok Európai Bírósága is a *Peck v. Egyesült Királyság* (Application no. 44647/98., 28/4/2003. ítélet) ügyben, az eset kapcsán kifejtve, hogy dacára annak, hogy egy személy közterületen tartózkodik, még nem válik közszereplővé, és képmásának, illetve a felvételnek a nyilvánosságra hozatala jóval túlmegegy a privát szféra oly mértékű sérelmén, ami egy ilyen helyzetben szokásosan elvárható volna (In: Koltay András: *A szólásszabadság alapvonalai*. Doktori értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2007. 290.).

⁴⁶ NAIH/2016/6003/V.

⁴⁷ Gigor Attila filmje arról mesél, hogyan rekedt meg az ország és az országban élő emberek Kelet és Nyugat között, közel a jóléthez, mégis az élet kegyetlenebb oldalán. A tehetetlenség érzete pedig Gigor szerint kí méletlen erőszakhoz vezet.

⁴⁸ Az eset, valamint az erre válaszul adott közlemény itt olvasható: <http://24.hu/kultura/2016/10/13/mar-majdnem-500-filmes-nem-akar-kalomista-gaborral-dolgozni/> (letöltés időpontja: 2017. 12. 22.).

A fenti rendelkezést olvasva kijelenthetjük, hogy a jogirodalom és a gyakorlat is egységes abban a kérdésben, hogy a közéleti szereplők korlátozottabb személyiségi jogi védelmet élveznek,⁴⁹ és az átlagembernél nagyobb mértékben kötelesek túrni a hírnevükre, becsületükre sérelmes állításokat.⁵⁰ A Ptk. hosszasan kialakított bírói gyakorlatot kodifikáló rendelkezése azon alapul, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának a szabad társadalmi vitát lehetővé tevő gyakorlása olyan kiemelkedő alkotmányos érdekeknek minősül,⁵¹ amely alapjog erősebbnek bizonyul a közéleti szereplők, így különösen a politikai szereplők személyiségi jogainak védelménél.⁵² Mindez azt eredményezi, hogy ezek a személyek státuszuknál fogva szélesebb körben bírálhatóak a közügyek vitatása körében.⁵³

A közéleti szereplők esetében ugyan szélesebb körben minősül szükségesnek és arányosnak a személyiségi jogok korlátozása, így például az értékítéletet kifejező véleménynyilvánítás, ugyanakkor megjegyzendő, hogy a személyiségvédelem a közhatalmat gyakorlókat, így a közszereplő politikusokat is megilleti, ha a velük szemben megfogalmazott vélemény *„a személyüket nem a közügyek vitatása körében, nem közéleti tevékenységükkel, hanem magán- vagy családi életükkel kapcsolatban érinti”*.⁵⁴

Indokolt lehet a polgári jogi felelősségre vonás akkor is, *„amikor a megfogalmazott vélemény az érintett személy emberi státuszának teljes, nyilvánvaló és súlyosan becsmérő tagadásaként már nem az új Ptk. 2:43. §-ában foglalt nevesített sze-*

⁴⁹ A közéleti szereplők szűkebb személyiségi jogi védelmének eredete a *The New York Times v. Sullivan*-ügyben hozott amerikai legfelsőbb bírósági döntésre [376 U.S. 254 (1964)] nyúlik vissza, amely rögzítette a sajtó tévedésének jogát a közéleti vitákban, azzal a kikötéssel, hogy ez nem lehet szándékos vagy súlyosan gondatlan. A nyugati jogterületen mára általánosan elterjedt jogelv alapja, hogy az egészséges társadalom fejlődéséhez elengedhetetlen a köztisztviselők szabad, nyílt bírálhatósága, és a sajtó öncenzúrájához vezethet, ha a közéleti vitákban a sajtó szakmai szabályainak enyhe gondatlanságból fakadó megsértése miatti pontatlanságokat súlyosan szankcionálják. (In: Koltay András: *Sullivan on tour: a New York Times Sullivan-szabály Angliában, Ausztráliában és Új-Zélandon*. Jura, 2006/2.)

⁵⁰ Magyarországon elsőként a 36/1994. (VI. 24.) AB-határozat állapított meg a közéleti szereplőkkel kapcsolatosan magasabb túrésí kötelezettséget, amikor kimondta, hogy „a közszereplést vállaló személyeknek vállalni kell azt is, hogy mind a sajtó, mind pedig a szélesebb közvélemény figyelemmel kíséri minden szavukat és cselekedetüket, így nagyobb türelmet kell tanúsítaniuk a kritikai megnyilvánulásokkal szemben”.

⁵¹ A szólásszabadság alkotmányos értelmezését megalapozó 30/1992. (V. 26.) AB-határozat óta követett gyakorlat szerint a véleménynyilvánítás szabadságának kitüntetett szerepe van az alkotmányos alapjogok között, mivel az többféle szabadságjog, az ún. kommunikációs jogok „anyajoga”. (In: Koltay, 2007. 290.)

⁵² Ez nem jelenti azonban azt természetesen, hogy a jogalkalmazónak nincsen mérlegelési kötelezettsége a szólásszabadság és a közéleti szereplő személyiségi jogai ütközése esetén.

⁵³ Sáriné Simkó Ágnes: Közéleti szereplő személyiségi jogának védelméről döntött az Alkotmánybíróság. 2014. március 5. <http://ptk2013.hu/szakcikkek/kozeleti-szereplo-szemelyisegi-joganak-vedelmerol-dontott-az-alkotmanybirosag/3196> (Letöltés időpontja: 2017. 12. 22.)

⁵⁴ 7/2014. (III. 7.) AB-határozat [62].

mélyiségi jogokba [pl. a becsület és a jóhírnév, képmás védelmébe – a szerző], *hanem a 2:42. §-ban foglalt emberi méltóság korlátozhatatlan aspektusába ütközik.*”⁵⁵ Míg ugyanis az emberi méltóságból fakadó egyes személyiségi jogok (pl. becsület, jóhírnév) korlátozhatók, addig az emberi méltóság az emberi státusz jogi meghatározójaként a közéleti szereplők esetében is korlátozhatatlan.⁵⁶ A korábban kifejtettek figyelembevételével továbbá a közéleti szereplők is igényelhetnek jogi védelmet a hamis tényállításokkal szemben.⁵⁷

A fenti, újonnan kialakított, gyakorlattal még kevésbé rendelkező szabályozást alapul véve érdemes megvizsgálni, hogy követtek-e el jogsértést azzal a *Kút* alkotói, hogy Kálomista arcképét az engedélye nélkül szerepeltették a filmben.

Az első kérdés, amire választ kell adni az eset vizsgálatakor, hogy Kálomista Gábor közéleti szereplőnek minősül-e?⁵⁸

A Ptk. a 2:42.§ szakaszban ugyan csupán a „közügyek szabad vitatásának” védelmét deklarálja, ezáltal alkalmas lehet arra, hogy a szólásszabadság hangsúlyosabb törvényi védelme mellett a „közéleti szereplők” korábbi bírói gyakorlatban kialakult körét – a jogalkotó erre irányuló vélhető szándéka nélkül – szűkítse.⁵⁹ Azonban tekintettel arra, hogy Kálomista a különböző médiumok aktív szereplője, különböző szerepkörökben (producerként, kézilabdacsapat elnökeként, sportszövetség elnökeként) rendszeresen találkozhat vele a néző televíziós műsorokban, amely műsorokban, politikai vitákban a véleményét kifejtve, azt nagy nyilvánosság előtt vállalva vesz részt, megállapítható, hogy a hazai gyakorlat alapján közéleti szereplőnek minősül, ezáltal közszereplése körében szűkebb személyiségvédelem illeti meg.

A második vizsgálandó kérdés, hogy közéleti szereplőként jogszerűen felhasználható-e Kálomista képmása a Ptk. 2:44. § szabályozása alapján művészeti vélemény kifejezésére egy játékfilmben az engedélye nélkül oly módon, hogy az rá nézve sérelmes?

2006-ban, tehát még a hatályos Ptk. előtt a Legfelsőbb Bíróság a BH 2006.282. sz. eseti döntésében kimondta, hogy a közszereplő képmása nem lehet szabad felhasználás tárgya, azt csak közszereplésével összefüggésben, a közéleti megnyilvánulásai

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Azt, azonban, hogy a közügyek vitatását szolgáló véleménynyilvánításnak az emberi méltóság védelmére tekintettel hol húzódnak a határai – például más személyek érintettsége esetén –, az AB megállapítása szerint a joggyakorlatnak kell kialakítania. (In: 7/2014. (III. 7.) AB-határozat [63]).

⁵⁷ 7/2014. (III. 7.) AB-határozat [62].

⁵⁸ A közéleti szereplőnek nincs polgári jogra szabott definíciója, és nem egyértelmű, mely személyi körre terjed ki a Ptk 2:44. §-ben foglalt korlátozás. (In: Barzó Tímea – Bíró György – Juhász Ágnes – Lenkócs Barnabás – Pusztahelyi Réka: Általános tanok és személyek joga. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2013. 241.)

⁵⁹ Koltay András: A közéleti szereplők hírnév- és becsületvédelmének kérdései Európában. In: Koltay András – Török Bernát (szerk.): Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején. Wolters Kluwer, Budapest, 2014.

által meghatározott keretben, annak bemutatására lehet csak felhasználni az érintett hozzájárulása nélkül. Ebből kifolyólag a felhasználás nem szolgálhat különböző, a közéleti szereplő konkrét megnyilvánulásaitól független gondolati tartalmak, vélemények illusztrálására.⁶⁰

A fenti döntés alapján a hatályos Ptk. előtt a képmás engedély nélküli filmes felhasználásával az alkotók megalapozhatták volna Kálomista Gábor személyiségi jogainak sérelmét. A jelenlegi szabályozás azonban szélesebb körű tűrési kötelezettséget ír elő a közéleti szereplőknek, tekintettel arra, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága a hatályos Ptk. alapján jóval nagyobb védelmet élvez a közéleti szereplők bírálata kapcsán, mint az korábban tapasztalható volt.

A Ptk. 2:44. § bekezdését elemeire szétbontva megállapítható, hogy a művészi kifejezés szabadsága egyértelműen a közügyek szabad vitatását biztosító olyan alapjognak minősül, amelyre hivatkozással korlátozható a közéleti szereplő személyiségi jogainak védelme, így beleértve a képmás védelme is. A filmben felhasznált Hír TV műsorrészlet, amelyben mint megszólaló fél Kálomista is szerepel, a jelenet vágása, dramaturgiája folytán rá nézve valóban sérelmes asszociációkat vonhat maga után. Azonban a véleménynyilvánítás alapjogának ilyen típusú gyakorlása csupán a szükséges és arányos mértékben korlátozza Kálomista személyiségi jogainak védelmét, emberi méltóságában nem sérti, valótlan tény pedig nem állít.

Kálomista képmásának felhasználása a fentiek tekintetében tehát, amennyiben felhasználási engedélyt kaptak az alkotók a szerzői jogilag védett műsorrészlet játékfilmes felhasználására a jogtulajdonos HírTv-től, a közéleti szereplő személyiségi jogának olyan mértékű csorbítása volt, amely a szerző álláspontja szerint még belefért a Ptk. 2:44. §, a szólásszabadságot a korábbi éveknél kiterjesztőbben védő rendelkezésének keretébe.

3.4. A képmáshoz való jog és a szerzői jog kapcsolata:

az előadóművészek és az egyéb filmes közreműködők polgári jogi védelme

A képmás mint hangsúlyos személyiségjegy korábban hosszasan fejtegetett polgári jogi védelme mellett meg kell említeni a filmszereplő képmásásával szorosan összefüggő előadóművészi teljesítményt is, amelynek szerzői jogi szabályozása számos személyhez fűződő kérdést is érint.

⁶⁰ Grác Zsuzsanna: A közszereplők személyiségvédelmének polgári jogi gyakorlata. Jogi Fórum Publikáció, 9. [http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/gracz_zsuzsanna_a_kozszereplo_k_szemelyisegvedelmek_polgari_jogi_gyakorlata\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/gracz_zsuzsanna_a_kozszereplo_k_szemelyisegvedelmek_polgari_jogi_gyakorlata[jogi_forum].pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 12. 22.)

Az előadóművészi teljesítményt igénylő karaktermegformálás kétségkívül a filmalkotás egyik legemblematikusabb része, amely teljesítményt a hazai és nemzetközi szerzői jog is védelemben részesít.⁶¹ Magyarországon az előadóművész nem minősül filmszerzőnek. Ün. szomszédos jogi jogosultként azonban az alkotókhoz hasonlóan – még ha szűkebb körben is – úgyszintén személyi és vagyoni jogosultságai keletkeznek a művön.

A szerzői jogi értelemben vett személyhez fűződő jogi ortalom azonban nem tévesztendő össze a Ptk.-ban szabályozott személyiségi jogi védelemmel. Míg ugyanis az Sztj. által szabályozott vagyoni⁶² és személyhez fűződő jogok⁶³ az előadóművészt annak okán illetik meg, hogy egyéni, eredeti teljesítményt nyújtva a történetet interpretálják, addig a Ptk. által meghatározott, korábban hosszasan tárgyalt személyiségi jogi védelem nem a teljesítmény okán, hanem egyfajta minimumgaranciaként *ex lege* a természetes személy jogképességéből kifolyólag illet meg minden embert, így megfelelően az előadóművészt is.

A fentiek tekintetében kijelenthető, hogy ahogyan a fiktív karakter is gyakran egybeforr a megformáló személy képmásával, úgy az polgári jogi értelemben vett személyiségi jogot, és annak részjogosultságának számító képmáshoz való jogot sem lehet élesen szétválasztani a szerzői jogi értelemben vett személyiségi jogi védelem egyes elemeitől.

Az előadóművészt az Sztj. 75. §-a értelmében megilleti „*az a személyhez fűződő jog, hogy nevét – a felhasználás jellegétől függően, ahhoz igazodó módon – feltüntessék*”.

Az előadóművész személyhez fűződő jogát sérti különösen az „*előadásának mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása, más olyan megváltoztatása vagy az előadással kapcsolatos más olyan visszaélés, amely az előadóművész becsületére vagy hírnevére sérelmes*”.⁶⁴

A személyhez fűződő jogok – a személyiségi jogokhoz hasonlóan – nem forgalomképesek, azokról érvényesen lemondani sem lehet.

Érdekes szerzői jogi kérdést vet fel a dokumentumfilmben közreműködő szereplők köre. Tekintettel ugyanis arra, hogy az ilyen alkotásokban szereplő személyek

⁶¹ Az Európai Unió joga az előadóművészek számára a jogok széles palettáját biztosítja az Unió nemzetközi egyezményes tagságából eredő, a tagállamokra és a csatlakozókra is kiható kötelezettségeken, és az irányelvi rendszeren keresztül. (In: Grad-Gyenge Anikó: Film és szerzői jog. A megfilmesítési szerződés. Média-tudományi Intézet, Budapest, 2016. 23.).

⁶² Sztj. 73. §.

⁶³ Sztj. 75. §.

⁶⁴ Sztj. 75. § (2).

nem végeznek sem előadóművészi, sem pedig egyéb alkotói tevékenységet, „önmagukat adva”, megjelenésükkel, megszólalásaikkal csupán dokumentálják a filmben bemutatandó adott helyzetet, így sem szerzői jogi, sem pedig szomszédos jogi védelmet nem élveznek.⁶⁵ Képmásuk, megszólalásaik filmes felhasználására azonban az ő esetükben is természetesen csak az engedélyük alapján kerülhet sor, nevüket a filmben megfelelően fel kell tüntetni. Díjazásra az Szjt. szerint nem, csak kötetmi jogi alapon tarthatnak igényt.

A dokumentumfilm közreműködőihez hasonló személyiségi jogi védelmet élveznek a film kaszkadőrei, statisztái, illetve kiemelt statisztái is. Velük, s így rendszerint a képmásuk felhasználásainak módjáról és feltételeiről jellemzően biankószerződésben állapodnak meg a film gyártói vagy az alvállalkozóként bevont ügynökségek jogi képviselői.

3.5. Képmás engedély nélküli felhasználása, szankcionálása a hatályos Ptk.-ban

A régi Ptk. alapján, akit személyhez fűződő jogaiban megsértettek, bíróság előtt nem vagyoni kártérítés iránti igénnyel élhetett. A nem vagyoni kártérítés összegének megállapítása azonban a gyakorlatban igen hosszadalmas volt, melynek során a személyhez fűződő jogaiban megsértett fél sokszor komoly és összetett bizonyítási eljárásra kényszerült nem vagyoni kára mértékének bizonyítása érdekében.⁶⁶

Ezen problémák kiküszöbölésére a nem vagyoni kártérítést felváltva új jogintézményt vezetett be 2013-ban a hatályos Ptk., sérelemdíj néven.

A Ptk. 2:52. §-a így rendelkezik: „*Akit személyiségi jogában megsértenek, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért.*”

Elmondható, hogy a Ptk. kedvezőbb szabályozást alakított ki a korábbi szabályokhoz képest a sérelmes fél számára, ugyanis, a Ptk. a sérelem bekövetkeztét a jogsértés megvalósulásával vélelmezi, ezért önmagában azt, hogy a sérelem hátrányt okozott, a sérelmet szenvedett félnek már nem kell bizonyítania. A sérelem bekövetkeztének ténye már önmagában elegendő a sérelemdíj megállapításához.

Az, hogy mekkora összegben jár a sérelemdíj, az továbbra is az eset összes körülményeit figyelembe vevő bírósági mérlegeléstől függ.⁶⁷

⁶⁵ SZJSZT 42/2000 – Dokumentumfilm közreműködői mint szerzők, illetve előadóművészek.

⁶⁶ Lábady Tamás: Sérelemdíj versus nem vagyoni kártérítés. Állam- és Jogtudomány, LVII./1, 2016. 40.

⁶⁷ Lábady Tamás: Sérelemdíj versus nem vagyoni kártérítés. Állam- és Jogtudomány, LVII./1, 2016. 42.

Említést érdemel a jogorvoslattal kapcsolatosan még a képmáshoz és hangfelvételekhez való joggal kapcsolatos jogséremlmek gyors és hatékony védelme érdekében bevezetett új különleges eljárás, a Pp. 135. alatt szabályozott ún. képmáshoz és a hangfelvételekhez való jog érvényesítése iránt indított per is. Az eljárás értelmében, akiről hozzájárulása nélkül képmás, illetve hangfelvétel készül, illetve kerül felhasználásra, a felhasználásról való tudomásszerzés időpontjától számított 30 napon belül – határidő megjelölésével – kérheti a sérelem okozóját, hogy a jogsértést hagyja abba, a sérelmes helyzetet szüntesse meg, a jogértést megelőző állapotot állítsa helyre és a jogsértéssel előállított dolgot semmisítse meg vagy jogertő mivoltától fossza meg, illetve adjon megfelelő elégtételt és ennek biztosítson saját költségén megfelelő nyilvánosságot.⁶⁸ A sérelem orvoslása iránti kérelemben meg kell jelölni a sérelmezett képmást, illetve hangfelvételt, felhasználás esetén a felhasználás idejét és módját, a tudomásszerzés időpontját, valamint a jogsértőtől követelt szankciót. A képmás, illetve hangfelvétel készítésének, illetve felhasználásának időpontjától számított három hónap eltelte után a sérelem orvoslása iránti kérelem előterjesztésének nincs helye.⁶⁹

4. Az emberi képmás atipikus filmes felhasználási módozatai

4.1. Karakter-merchandising a XXI. században

A filmipar mindig is élen járt a modern marketing eszközök kiaknázása tekintetében. A kreatív ipar jellemző trendje napjainkban annak a felismerésén alapul, hogy a filmben szereplő hírességek, illetve az általuk megformált karakterek mindennapokba való behozatala a közösségi médián, valamint az egyéb internetes felületeken keresztül fokozhatja a film promócióját, valamint egyéb típusú kereskedelmi bevétel érhető el velük.

A sztárok arculata jellemzően ún. *karakter merchandising*⁷⁰ keretében kerül kereskedelmi hasznosításra, azáltal, hogy egy valós személy által alakított film- vagy televíziós karakter, vagy maga a karaktert játszó személy válik a reklám arcává. A merchandising e régi-új formájában azt használják ki a reklámozók, hogy nagyon

⁶⁸ Pp. 502. § (1).

⁶⁹ Pp. 502. § (2).

⁷⁰ A *character merchandising* egy valós vagy fiktív karakter védelmét, promócióját, piacon képviselt értékét, továbbforgalmazását és az ehhez kapcsolódó szerződéseket foglalja magába. Nem pusztán szerzői jogi és védjegyjogi, hanem egyúttal médiajogi és gazdasági fogalom is. (In: Timár Adrienn: Filmvászonhősök a szellemi tulajdon labirintusában: a filmipar XXI. századi jogi kihívásai a „character merchandising” területén. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2015/2. 87.)

nehéz elkülöníteni a valós és a fiktív karakter személyiségjegyeit, így különösen a képmását és hangját ezekben az esetben. Példaként lehet itt gondolni James Bondra (Pierce Brosnan, Daniel Craig) vagy Han Solora (Harrison Ford), akiknek a karaktere szükségszerűen egyé vált az őket játszó színészekkel. A *karakter merchandising* esetében a karakter a színész arcával vagy filmbeli tipikus megjelenésével is reklámba kerülhet. Ezt egyre gyakrabban használják a nagy hollywoodi stúdiók filmjeik reklámozására (vírusvideók)⁷¹, de egyfajta „személyes *product placement*” keretében sokszor értékesítik magát a karakterek arcukat is a film szponzorai vagy egyéb harmadik felek számára.⁷² Ez a fajta bevétel nagyon szorosan kötődik a filmhez, így annak bevétele a gyártóját illeti elsősorban, de a legtöbb esetben már maga a színésszel kötött szerződés tartalmazza a képmásának egyéb, promóciós célra történő felhasználását,⁷³ valamint a reklámbevételekből való későbbi részesedés arányát is.⁷⁴

Előfordulhatnak olyan esetek is, amikor a kereskedelmi és nem kereskedelmi jellegű képmás felhasználás összemosódik. A 2014-es Oscar díjátadón készült, tucatnyi sztárt tartalmazó⁷⁵ selfie⁷⁶ értékét, amelyet csupán a közvetítés alatt több mint kétmillióan tweeteltek tovább, egymilliárd dollárra értékeli a szakmában.⁷⁷

⁷¹ Vírusvideó alatt az olyan „vírusszerűen” terjedő, általában kis költségigényű videókat értjük, amely az egyszerű, de nagy tömegeket megszólító tartalma miatt rövid idő alatt meghódítja az internetet, több milliós nézettséget generálva a megosztó számára. Ennek egy új típusa az ún. „Celebrity prank”, amely olyan rejtett kamerával rögzített videót jelent, amelyben hírességek lepik, viccelik meg a rajongóikat. Jó példa a közelmúltból erre a *Star Wars: Ébredő Erő* filmkampánya, amely a sorozat legendás színészeit különböző élethelyzetekbe helyezve jutott el „fizikai közelségbe” a rajongókkal. Csak néhány példát említve: A Luke Skywalker alakító Mark Hamill rohamosztagos (<https://www.youtube.com/watch?v=v7BwlyNN9rs>), illetve Darth Vader öltözékéből kibújva <https://www.youtube.com/watch?v=dz2UnciOiff>), a Han Solót megformáló Harrison Ford pedig a videokonferenciában váratlanul fetűnve sokkolta a sorozat rajongóit (<https://www.youtube.com/watch?v=8mjYjMxZJCg&t=3s> [Letöltés ideje: 2017. 09. 01.]). Hasonló módon tűnt fel a rajongók között a közösségi felületeken keresztül Ben Affleck, Johnny Depp is.

⁷² Timár Adrienn: Filmvászonhősök a szellemi tulajdon labirintusában: a filmipar XXI. századi jogi kihívásai a „character merchandising” területén. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2015/2. 93.

⁷³ Így természetesen az egyéb promóciós tevékenységekben való, mint pl.: az interjúkon, bemutatókon, sajtótájékoztatókon, egyéb rendezvényeken való személyes, és az interneten történő online megjelenések módját és mértékét is.

⁷⁴ Uo.

⁷⁵ A képen a következő sztárok szerepelnek: Jennifer Lawrence, Channing Tatum, Meryl Streep, Julia Roberts, Ellen DeGeneres, Kevin Spacey, Bradley Cooper, Brad Pitt, Lupita Nyong'o és testvére, valamint Angelina Jolie.

⁷⁶ Az ábrázolt személy által saját magáról és a társaságában/közeliében levő egyéb személyekről, állatokról, dolgokról, az éppen fennálló élethelyzetéről tipikusan mobiltelefonnal vagy bármely más, kép(video)felvétel készítésére képes, internet hozzáféréssel rendelkező eszközzel készített fénykép vagy videofelvétel, amelyet készítője valamilyen, által választott közösségi oldalon nyilvánosan hozzáférhetővé tesz.

⁷⁷ Stump Krisztina: A személyhez fűződő jogok vagyoni vonatkozásai – új fejlemények. Jogi tanulmányok, 17/1. 2014. 609. http://epa.oszk.hu/02600/02687/00006/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2014_609-622.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 12. 22.)

Az önfeledt sztárokról készült rögtönzött fotó első ránézésre ugyan nem tűnik klasszikus értelemben vett reklámnak, azonban a kulisszák mögé tekintve láthatjuk, hogy koránt sem volt olyan spontán akció, mint amilyennek első látásra tűnik. A kép ugyanis azzal a Samsung Galaxy okostelefonnal készült, amelyet a Samsung, mint az Oscar-közvetítés egyik főszponzora egy komplex termékmegjelenítési szerződéssel bocsátott a képet készítő, a gála házigazdjaként tevékenykedő Ellen DeGeneres rendelkezésére, abból a célból, hogy használja azt kreatív módon a show alatt.⁷⁸

A kizárólag az USA-ban 43 millió televízió nézőt vonzó⁷⁹ három és fél órás show-t támogató Samsung telefon úgy vált indirekt módon egy finoman elhelyezett termékmegjelenítésen keresztül a show egyik főszereplőjévé, hogy ahhoz dollármilliárdnyi reklámértékkel bíró, egyébként nehezen elérhető filmsztárok adták a képmásukat. Azt, hogy milyen közönséget érhetett el a termékelhelyezéssel a Samsung, jól érzékelteti, hogy csak a Youtube videómegosztón közel hatmillió nézettséget ért el a sztárok fotózkodását megörökítő jelenet.⁸⁰

A fenti esetek is jól példázzák, hogy napjainkban a magánélet védelme körébe tartozó egyes személyiségi jogok, így a képmás, a tulajdonjog tárgyaihoz hasonlóan kereskedelmi értékkel bírhatnak, s mint így hasznosíthatóak, amely személyiségi jog kereskedelmi értékét sok tényező, így kiváltképp a személy ismertsége határozza meg.⁸¹ Ahogyan az korábban is kifejtésre került, a személyiség ilyen forgalomképes megnyilvánulásai nem esnek a szellemi alkotások joga körébe, annak ellenére, hogy szintén piacképes, igaz attól eltérő természetű „jóságokról” beszélünk. A karaktermerchandising a digitális világ egy olyan jelensége, amelyre valamilyen választ kell találnia a különböző jogrendszereknek, így a hazai jogalkotásnak és jogalkalmazásnak is.

4.2. A személyiség forgalomképessége hazánkban és az Egyesült Államokban

Ahogyan a képmástörvények eseteken átívelő szabályozása és joggyakorlata során láthatóvá vált, a magyar polgári jogi rendszer a személyiség-, s ezáltal a képmásvédelmet az emberi méltóság alkotmányos szinten deklarált védelméből vezeti le.

Bár a kontinentális jogi szabályozás is elismeri, hogy a személyiségnek vannak olyan aspektusai, amelyek konkrét anyagi formában testet ölhetnek (pl.: szellemi

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ <http://ew.com/article/2014/03/03/oscar-ratings-2014/> (letöltés időpontja: 2017. 12. 22.).

⁸⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=G5SWj51uGnI> (letöltés időpontja: 2017. 12. 22.).

⁸¹ Menyhárd Attila: Forgalomképes személyiség? In: Menyhárd Attila – Gárdos-Orosz Frizsina (szerk.): Személy és személyiség a jogban. Wolters Kluwer, Budapest, 2016. 76.

alkotások), általánosan elfogadott elv, hogy a személyiség és a személyhez fűződő jogok nem fokozhatóak le a tulajdonjog szintjére, nem forgalomképesek, ezáltal másik félre érvényesen át nem is ruházhatóak.⁸²

Az emberi személyiség tulajdonként való felfogása, „eldologiasítása” ugyanis számos veszélyt rejt magában, amely aggályt Chesterton 1937-es próféciája remekül érzékeltet: „*ha a materialista centralizáció a mai irányban halad tovább, az embernek hamarosan semmi nem lesz a tulajdonában, még a saját teste sem*”.⁸³

A dologi jogi jogviszonyok közvetett tárgyát képező dolgok és a személyiségi jogi jogviszonyok közvetett tárgyát képező személyek egymástól való megkülönböztetése és elhatárolása a magánjogi rendszerünk ismeretében magától értetődő. Ugyanakkor kétségtelen, hogy a személyi jegyek és a tulajdoni tárgyak közötti különbségtételt több oldalról is próbára teszik a korábban részletesen tárgyalt, modern társadalmi viszonyok.

Az is kétségtelen, hogy a jelenség már nem csak az Egyesült Államokban, de Európában, így hazánkban is bontogatja a szárnyait, óhatatlanul is egyre nagyobb teret nyerve a jövőben, amelyet megakadályozni nem lehet, ha meg kell akadályozni egyáltalán. Ahogyan minden, a magánéletet védő modern jogrendszernek tehát, úgy a magyarnak is szükség szerint választ kell adnia arra a kérdésre, hogy ezeket a hasznoszerzési lehetőségeket miképpen allokálja a társadalomban.⁸⁴

Az alapvetően áruszemléletű, a személyiségjegyek forgalomképességét széles körben kiaknázó Egyesült Államok joga viszonylag hamar reagált a jelenségre, és egy külön jog, a *Right of Publicity* keretében biztosította a személyiségi jogok vagyoni vonatkozásainak védelmét.⁸⁵

Ez a megoldás a tengerentúli jogrendszerben azért sem volt problémás, mivel az amerikai megközelítés a személy védelmét – a magyarral rendszerrel szemben – nem a személy méltóságából, hanem a személy döntési és rendelkezési szabadságából eredezteti. A tengerentúlon az egyéni autonómiából kibontva így egy, a kontinentális jogrendszer számára idegen, kettős aspektusa alakult ki a személyiségvédelemnek, „*Right of Privacy*” és „*Right of Publicity*” néven.⁸⁶

A *Right of Privacy*, vagy ahogyan Samuel Warren és Louis Brandeis a Harvard Law Review-ban 1890-ben megjelent tanulmányukban hívták, „az egyedül hagyatáshoz való jog” (*the right to be let alone*) a magánéletbe történő mindenféle beavat-

⁸² Koltay, 2007. 278.

⁸³ Chesterton, Gilbert: Önéletrajz (Vági Barnabás és mtsai ford.). Szent István Társulat, Budapest.2002. 322.
In: Koltay, 2007. 279.

⁸⁴ Menyhárd, 2016. 76.

⁸⁵ Stump, 2014. 611.

⁸⁶ Menyhárd, 2016. 66.

kozás ellen véd.⁸⁷ A *Right of Privacy* esetében tehát egy olyan tiltó jogról van szó, amely biztosítja a személyiségi jogok eszmei oldalának védelmét, a szoros értelemben vett személyhez fűződő jogok védelménél szélesebb körben.⁸⁸ Lényegében a magánszféra védelmét szolgálja és nem vagyoni érdekeket véd. A magyar személyiségvédelemhez hasonlóan szorosan kötődik a személyiséghez, nem ruházható át, nem örökölhető és a halállal megszűnik.⁸⁹

A *Right of Publicity* ezzel szemben kifejezetten vagyoni érdekeket véd, a személyhez fűződő jogok megannyi gazdasági kiaknázását teszi lehetővé. E jog elismerése lényegében annak érdekében történt, hogy az ismert személyek kizárhassák azt, hogy mások húzzanak hasznot a személyiségjegyeikben megtestesült gazdasági értékből. A *Right of Publicity* lényegében egy monopolizált vagyoni jog, ami többnyire – egészen vagy részben – szabadon átruházható, és számos tagállamban a szerző vagyoni jogaihoz hasonlóan a halál után is meghatározott ideig fennáll és örökölhető.⁹⁰

A „számos tagállam” kitétel azért használatos, ugyanis a személyiség vagyoni jegyeinek védelme nem szövetségi, mert tagállami szinten van szabályozva az Egyesült Államokban. Az ötven államból tizenkilenc állam jogszabályi szinten szabályozza a *Right of Publicity* védelmét, míg a többi tagállamban a védelem a bíró alkotta *common law*-n alapul. A jog pontos terjedelme és tartalma ebből kifolyólag államról-államra változik, megosztott a szabályozás például abban a kérdésben is, hogy fennáll-e a védelem *post mortem*, ha pedig igen, mennyi ideig.⁹¹

Egyes tagállamokban, így New York államban a jogosultság megszűnik a személy halálával. Húsz tagállam elismeri a halál utánra is kiterjedő *Right of Publicity*-t, a védelem időtartamában azonban jelentős eltérések figyelhetők meg. Virginia államban a védelem 20 évig, Floridában 40, Texasban 50, Kaliforniában 70, Indianában 100 évig a halál után részesül még az illető jogi védelemben. Megjegyzendő, hogy a kaliforniai megoldás a szerzői jogi oltalomhoz igazodik, ami logikus megoldásnak tűnik annak fényében, hogy sok a hasonlóság a szerző vagyoni jogainak, és a személyiség vagyoni aspektusait védő *Right of Publicity* között.⁹² Nem is véletlen, hogy az Egyesült Államokban az alapvetően szerzői jogi töltetű *Moral Rights* alatt jelentős átfedések fedezhetők fel a két terület között.

⁸⁷ Koltay, 2007. 278.

⁸⁸ Stump, 2014. 613.

⁸⁹ Uo.

⁹⁰ Uo.

⁹¹ Uo. 612.

5. Konklúzió

A képmáshoz való jog és a filmipari felhasználás tipikus és atipikus felhasználási módjait röviden áttekintve is láthatjuk, hogy egy rendkívül komplex, jogterületeken átívelő, a technológia által erősen érintett szabályozási területről beszélünk, amely a képmás felhasználásának és hasznosításának végtelen lehetőségeiből kiindulva még hosszú évtizedekig komoly fejtörést okozhat a jogalkotók és jogalkalmazók számára, tengeren innen, tengeren túl.

A hatályos Ptk. lényeges újítást hozott a személyiségvédelem területén azáltal, hogy törvényi szintre emelte a korábbi évtizedek bírói gyakorlatát. Ugyan a szabályozás tartalmát, pontos kereteit majd a bíróságoknak kell megfelelően kialakítani, azonban előljáróban is elmondható, hogy az emberi képmás tipikus filmes felhasználási körében felmerülő jogi kérdésekre (engedélyezés, jogorvoslás, adatvédelem, tömegfelvétel, közszereplés, közéleti szereplők személyiségvédelme, stb.) megfelelő, és az idők próbáját vélhetően kiálló szabályozási keretet ad a hatályos Polgári Törvénykönyvünk.

Vannak azonban a területnek olyan, hazánkban még újnak mondható aspektusai, értve ezalatt elsősorban a személyiségjegyek kereskedelmi hasznosítását, amelyek tekintetében a jogalkotásnak, jogalkalmazásnak, úgyszintén megfelelő választ kell adniuk.

A privátszféra a technológia fejlődésével zsugorodik, azt eredményezve, hogy kezd szétválaszthatatlanul összemosódni a fizikai és a digitális élettér. A nemzetközi és hazai hírességek mindennapi rutinjait az internet segítségével emberek milliói követik. A képmás, a hírnév, a közösségi arculatépítés a szellemi alkotásokhoz hasonló vagy még azt is meghaladó vagyoni potenciált rejt magában, amelyet már az olyan kisebb piacokon, mint a magyar is kezdik mind a hírességek, mind a vállalkozások felismerni és kiaknázni.

John Locke tulajdoni koncepciója óta a jogirodalom része, hogy a személyiség egyes elemei, így az ember fejében lévő információk, és ennek külső megjelenési formái is természetes módon tekinthetők tulajdonnak. Ez abból fakad, hogy a személyiség ilyen megnyilvánulásai az egyén döntési autonómia részét képezik. Így az embernek természetes módon van hasznosítási privilégiuma személyiségének tartalmi elemei, illetve ezek megjelenési formái fölött. Ebből a jogfilozófiai álláspontból nőtt ki később az alkotó személyt illető (részben) forgalomképes szellemi monopólium, az *intellectual property*.⁹³

⁹² Uo.

⁹³ Menyhárd, 2016. 77.

A szellemi alkotások joga egy sajátos ütközőpontja hazánkban a dologi jog és a személy vagyoni aspektussal bíró egyéni teljesítménye között, amely azonban szintén a személy és a tulajdon széles elválasztásán alapszik.⁹⁴

Ugyan első ránézésre természetesnek tűnhet, hogy a személyiség az önrendelkezési jog talaján álló olyan attribútumait, mint a képmás és annak felhasználását a szellemi alkotások jogához hasonlóan szintén részben forgalomképes tulajdoni elemként kezelje a hazai jogrendszer, megjegyzendő azonban, hogy a személyiségjegyek forgalomképességének elismerése közel sem áll olyan erős jogpolitikai lábakon, mint az egyéni, eredeti jellegű szellemi teljesítmény oltalma.⁹⁵

Míg ugyanis a szellemi alkotások feletti rendelkezési monopólium, mint a jog által védett jogosultság elismerését az indokolja, hogy a tudományos, művészeti élet szereplőit a társadalom számára hasznos tudás előállítására ösztönözze, addig a személyiség adott jegyeinek különös teljesítményt nem igénylő hasznosítása, így a híressé válás serkentése különös társadalmi előnyökkel nem jár, sőt azt mindinkább elidegeníti egymástól.⁹⁶

Kijelenthető, hogy a személyiségi jogok vagyoni elemeinek *right of publicity*hez hasonló, dologi hatályú védelemmel biztosított kifejezett elismerése – konkrét pozitív, kizárólagos engedélyezési jog formájában – nem illeszkedik a magyar polgári jog dogmatikai rendszerébe.⁹⁷

A személyiség egyes megjelenési formáit a személyiségi jogok tradicionálisan eszmei értékének védelmén alapuló hazai polgári jog ugyanis nem tekinti kizárólagosan átengedhető, harmadik személyekkel szemben is védett, abszolút szerkezetű és átruházható jogosultságnak. Megjegyzendő azonban, hogy nagyon hasonló folyamat játszódott le a know-how kapcsán is, amely személyhez fűződő jogként védett műszaki ismeret kizárólagos, harmadik személyekkel szemben is védett átruházását a jogalkotás és a jogtudomány a forgalomképességet biztosító alanyi jog hiányában is elfogadott, és törvényi szintre emelt.⁹⁸

Nem kizárt, hogy a személyek képmásával, hangfelvétellel és személyiségük egyéb megjelenési formáival kapcsolatos felhasználási jogait a magyar jog a know-how-hoz hasonlóan forgalomképes *in rem* jogosultságnak tekintszen, túllépve a magánjog dogmatikai keretein. Ugyanazok az érdekek, amelyek a személyiség megjelenési

⁹⁴ Uo. 71.

⁹⁵ Uo.

⁹⁶ Uo.

⁹⁷ Menyhárd, 2014a.

⁹⁸ Ptk. 2:47. § [Az üzleti titokhoz való jog. Know-how (védett ismeret)].

formáinak a kereskedelmi célú felhasználásához kötődnek, valószínűleg a magyar jogban is indokolttá és szükségessé teszik ezt.⁹⁹

Célszerű lehetne tehát, – ahogy ezt az Amerikai Egyesült Államok joga is teszi – az egy töről fakadó, azonban két különböző jellegű jogot tisztábban elválasztani egymástól: a magánszférába való beavatkozástól védő tiltó, kizáró jogot, és a személyiségi jogok vagyoni elemeinek forgalmát lehetővé tevő engedélyezési jogot.¹⁰⁰

Sok érv szólhat egy ilyen szabályozás mellett. Az ilyen típusú szétválasztás egyrészt világos helyzetet teremtene és biztosabb jogi alapot nyújtana az ilyen tárgyú, egyre sokasodó jogviszonyok rendezéséhez. Lehetőséget adna továbbá a véleménynyilvánítási szabadság által szabott korlátok világosabb megfogalmazására, és további garanciákat is a lefektethetne a jogosultak védelme érdekében. Segítséget nyújthatna továbbá a személyiségjegyek olyan új, vagyoni típusú felhasználásai során felmerülő kérdések elbírálásához is, amelyek az emberi képmás kereskedelmi célú felhasználásának tipikus és atipikus módjai során egyre differenciáltabb módon valósulnak meg a világban, így hazánkban is.¹⁰¹

⁹⁹ Menyhárd, 2014a.

¹⁰⁰ Stump, 2014. 617.

¹⁰¹ Uo.

A sérelemdíj elméleti és gyakorlati kérdései

1. Bevezető gondolatok

A sérelemdíj mint a személyiségi jogok megsértésének pénzbeli elégtétellel történő közvetett kompenzációja a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) által bevezetett új, ugyanakkor nem előzmények nélküli jogintézmény a magyar polgári jogban.

A joggyakorlat a sérelemdíj alkalmazása során a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (továbbiakban: régi Ptk.) által szabályozott nem vagyoni kártérítésből és az azon nyugvó gyakorlatból kétségtelenül tud meríteni, és fontos következtéseket vonhat le. Asérelemdíj azonban kulcsfontosságú kérdésekben hoz újat a korábbi szabályozáshoz képest.

A sérelemdíj bevezetésével számos elméleti és gyakorlati kérdés merült és merül fel, amelyek megválaszolása párhuzamosan és egymást segítve válik a jogelmélet és a jogalkalmazás feladatává. Bár a sérelemdíj Ptk.-beli szabályozása óta eltelt több mint két év, a bírósági jogalkalmazási gyakorlat sem kiforrottnak, sem pedig – egyes vonatkozások kapcsán – egységesnek, valamennyi felmerült kérdésre teljes mértékben reflektálónak nem mondható. A kutatás aktualitását támasztják alá az e területen tapasztalt jogalkalmazói bizonytalanságok, amelyek a kiforrotlan judikatúrából eredeztethetőek.

Kutatásom célkitűzéseként azt a hipotézist kívánom alátámasztani, hogy a Ptk. által a magyar jogba új jogintézményként bevezetett sérelemdíj alkalmas és megfelelő eszköz a személyiségi jogok védelmére, azonban csak annyiban, amennyiben a joggyakorlat megtalálja és követi a vonatkozó jogszabályi rendelkezések helyes értelmezését, amely által biztosított a sérelemdíj funkciója által alátámasztott jogalkalmazás.

Fentiekre tekintettel kutatásom kulcskérdései szerint vizsgálni szükséges a sérelemdíj funkcióját, e körben különösen azt a kérdést, hogy a személyiségi jogok

¹ A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi tanársegéde.

megsértése esetén milyen célból jogosult a sérelmet szenvedett személy sérelemdíj követelésére, avagy a bíróság milyen célból kötelez sérelemdíj fizetésére.

A sérelemdíj jogszerű, következetes és a funkciójának megfelelő alkalmazásához elengedhetetlen az elődjének tekinthető nem vagyoni kártérítés melletti kérdések és az azokra reflektáló megoldások vizsgálata, valamint a sérelemdíjra kötelezés feltételeinek pontos meghatározása.

Fentiek mentén szükségesnek tartom elemezni az eddig bírósági jogalkalmazási gyakorlatot, és feltárni, illetőleg érvekkel alátámasztani a felmerülő kérdésekben a sérelemdíj funkciójának érvényesülését biztosító javaslatokat.

2. Szabályozási előzmények: a nem vagyoni kártérítés

A sérelemdíj a régi Ptk. által szabályozott nem vagyoni kártérítés intézményét váltotta fel magánjogunkban.

A régi Ptk. a személyhez fűződő jogokra vonatkozó szabályok között csupán azt rögzítette, hogy ezen jogok megsértésének egyik szankciója a kártérítés,² és a kártérítésre vonatkozó rendelkezések között hivatkozott kifejezetten a nem vagyoni kártérítés intézményére akként, hogy a kárért felelős személy köteles megtéríteni a károsult nem vagyoni kárát.³

Ahogy arra Pribula László is rámutat⁴ a régi Ptk. tulajdonképpen csupán azt rögzítette, hogy a nem vagyoni kártérítés létezik, azonban több, a jogalkalmazás szempontjából el nem hanyagolható kérdésre nem adott választ.

Így nem adott választ a régi Ptk. arra, hogy a nem vagyoni kártérítés kizárólag a személyhez fűződő jogok⁵ megsértésének szankciója, vagy akár más jellegű jog-

² Régi Ptk. 84. § e) pont.

³ Régi Ptk. 355. § (1) bekezdés.

⁴ Pribula László: A sérelemdíj, mint a nem vagyoni kártérítés „jogutódja”? – A jogintézmény bevezetésének eljárásai problémái. *Jogtudományi Közlöny*, 71/3, 2016. 130.

⁵ A személyiségi jogok kifejezést, az ember mint természetes személy magánszférájának védelmét hivatott jogok megjelölésére, a Ptk. vezette be a régi Ptk.-ban alkalmazott személyhez fűződő jogok kifejezés helyett. A személyiség védelme ugyanis nem azonos a személy védelmével. A személyiségi jog az egyes ember testi és szellemi struktúráját, elsősorban az immateriális értékek védelmét jelenti. A személyt ért hátrány önmagában nem azonos a személyiség sérelmével. Az uralkodó felfogás szerint a személyiségnek az emberi méltóság adja a magvát, árnyaltabb megfogalmazással az ember életét, testi épségét, méltóságát és általában véve a nem vagyoni értékeit jelenti, amelyekbe beletartozik az ember szabadsága, az emberhez mérhető immateriális értékek összessége. E jogok védelmét egyébként a Ptk. egy utaló szabállyal a jogi személyek azon jogainak védelmére is kiterjeszti, amelyek a védelem jellegénél fogva megilletik ezen személyeket. A személyhez fűződő jog kifejezés pedig a jogi személyeket megillető védelem körében alkalmazandó terminus technikus a Ptk. alkalmazásában.

sértés következménye is lehet. Eltérő álláspontok alakultak ki a tekintetben is, hogy mi tekinthető a nem vagyoni kártérítés funkciójának. Kérdésként merült fel továbbá az is, hogy a nem vagyoni kártérítésre kötelezés feltétele csupán a sérelem bekövetkezése és ez természetesen nem vagyoni kár bekövetkezésével is jár, vagy a személyiségi jog megsértésétől elkülönülten a sérelem folytán okozott – akár súlyos, akár jelentéktelen – hátrány igazolása is szükséges a marasztaláshoz.

Norma szintjén válasz nem lévén, a bírósági gyakorlatra maradt a feladat, hogy kimunkálja ezen nyitva hagyott kérdésekre reflektáló válaszokat. A bírói gyakorlat számára – ahogyan azt az eltérő álláspontok is mutatják – kétségtelenül komoly nehézségeket okozott a nem vagyoni kártérítés adekvát és dogmatikailag megalapozott alkalmazása.

2.1. Milyen jogsértést lehet nem vagyoni kártérítéssel szankcionálni?

Arra a kérdésre, hogy a nem vagyoni kártérítés csupán a személyhez fűződő jogok megsértésének szankciója-e, vagy más jellegű jogsértés jogkövetkezménye is lehet, a nem vagyoni kártérítés mellett kialakult joggyakorlat egyértelmű és egységesen elfogadott választ adott.

A kérdés egyébként abból adódik, hogy a régi Ptk. a nem vagyoni kártérítés jogintézményét a kártérítés szabályai között helyezte el, voltaképpen a kár egyik fajtájaként aposztrofálta, amely logikailag arra enged következtetni, hogy bármilyen károkozó magatartás eredményeként bekövetkezhet nem vagyoni kár, és nem kizárólag személyhez fűződő jogok megsértéséhez kapcsolódhat. A nem vagyoni kártérítés tartalmi vizsgálatával azonban ettől eltérő válaszra jutunk.

Az immateriális, nem a vagyonban bekövetkező károk tényszerűen csak olyan hátrányok lehetnek, amelyek a személyiséget sértik, amelyből logikusan következik, hogy nem vagyoni kártérítés csak személyhez fűződő jogok megsértésének következménye lehet. Ezt az álláspontot rögzíti az Alkotmánybíróság is a 34/1992. (VI. 1.) AB-határozatában, amelyben kimondta, hogy „*a nem vagyoni kártérítés tehát a polgári jogban nem keletkezett új felelősségi tényállást, hanem az a személyhez fűződő jogok megsértéséért járó felelősség alakzata, amelynek körében a jogellenesség a személyhez fűződő valamely jog megsértésében áll. (...) az alkalmazásának feltétele, az erre vonatkozó igény jogalapja valamely személyiségi jog megsértése*”.

Előrevetítendő a sérelemdíj szabályozását, a Ptk. ezen jogintézményt kiemelte a kártérítés szabályai közül, és kifejezetten a személyiségi jogok szankciójaként, önálló személyiség védelmi eszközként szabályozza, amellyel norma szintjén is egyértelmű helyzetet teremt a tekintetben, hogy a sérelemdíj kizárólag személyiségi jogok megsértésének lehet a következménye.

2.2. Nem vagyoni kártérítés funkciója

A nem vagyoni kártérítés funkcióját illetően a régi Ptk. hatálya alatt nem alakult ki egységes álláspont a jogelmélet és a joggyakorlat körében. A két uralkodó nézet a kompenzációs funkciót, valamint az elégtétel funkciót hangsúlyozza. Tekintve azonban, hogy egy jogintézmény megfelelő alkalmazásához elengedhetetlen a funkciójának pontos meghatározása, ezen bizonytalanság komoly problémát okozott a nem vagyoni kártérítés helyes és célja szerinti alkalmazása körében.

2.2.1. KOMPENZÁCIÓS ELMÉLET

A kompenzációs funkció primátusát hangsúlyozó álláspont szerint a nem vagyoni kártérítés célja, hogy az elszenvedett sérelem hozzávetőleges kiegyensúlyozásáról olyan vagyoni szolgáltatás nyújtásával gondoskodjon, amely az elszenvedett sérelemért körülbelül egyenértékű másnemű előnyt nyújt.⁶A nem vagyoni kártérítés célja ennek megfelelően az, hogy segítse a károsultat életviszonyainak, általában életvitelének a körülményekhez igazodó kialakításában, és egyidejűleg biztosítsa a nem vagyoni hátrányból eredő nehézségek leküzdését, illetőleg más lehetőségek megteremtésével enyhítse azokat a hátrányokat, amelyek a károkozás folytán a károsultat érték.⁷

A kompenzációs funkció logikusan következik abból, hogy a régi Ptk. a nem vagyoni kártérítés intézményét a felelősségtan körében szabályozta, így az alapvetően kártérítési jogintézmény volt.

Hivatkozva Fézer Tamás álláspontjára,⁸ a nem vagyoni kártérítés mint erkölcsi kárpótlás funkciójának meghatározásakor az egyik leginkább megfogható és a polgári jog keretei közé illeszthető kategória az ún. elveszett életörömök pótlása. Ennek megfelelően a kompenzációs elmélet szerint a nem vagyoni kártérítés célja, hogy azon életörömökért, életbeli lehetőségek elvesztéséért nyújtson kompenzációt, amelyekről a károsult a jogsértés következtében elesett.⁹

Jól tükrözi ezen szemléletet a Baranya Megyei Bíróság azon döntése, amely ki mondta: *„a nem vagyoni kárpótlás összegét úgy kell meghatározni, hogy az – az eset összes körülményét figyelembe véve és mérlegelve – alkalmas legyen arra, hogy*

⁶ Mátyás Melinda: A nem vagyoni kártérítés elméleti alapjai. Debreceni Jogi Műhely internetes folyóirat. 2009. október 1. (letöltés időpontja: 2017. június 28.)

⁷ Fézer Tamás: Az erkölcsi károk megtérítése de lége lata és de lege ferenda. Doktori értekezés, Miskolci Egyetem, 2008. 83. http://193.6.1.94:9080/JaDoX_Portlets/documents/document_5548_section_1230.pdf (letöltés időpontja: 2017. június 28.)

⁸ Fézer, 2008. 78.

⁹ Legfelsőbb Bíróság Pfv.III.20.391/2010., Pfv.III.20.436/2010., Pfv.21.936/1997., Szegedi Ítéletábrta Pf. III.20.459/2008/1.

a pénzzel nem mérhető hátrányokat másnemű, pénzbeli előnyök nyújtásával hozzávetőlegesen kiegyensúlyozza”.¹⁰ Ezen elv következetesen jelenik meg a későbbi bírósági döntésekben is.¹¹

2.2.2. ELÉGTÉTEL FUNKCIÓ

A kompenzációs funkciót valló nézet mellett a másik markáns álláspont szerint hiába került a felelősségtan körében elhelyezésre a nem vagyoni kártérítés jogintézménye, az mégsem klasszikus felelősségtani alakzat, hanem *sui generis* személyiségi jogi tényállás, amelynek célja elégtétel nyújtása az elszenvedett nem vagyoni sérelemért.

E nézet abból indul ki, hogy a nem vagyoni kár pénzben kifejezhetetlen, nincs olyan egyenérték, amely szerint mérhetővé válik. Így éppen a kártérítési jog egyik legfontosabb eleme, a kár definiálhatatlanná válik. A hangsúly azon van, hogy a jog szankcionálja a jogsértőt, egyfajta büntetéssel sújtsa, ezzel elégtételt adjon a sérelmet szenvedett személynek.

Ezen álláspont követői szerint a nem vagyoni kártérítés – mint általános személyiségvédelmi eszköz – alapvetően a személyiségi jog szerves része, és pusztán szankciójellege kapcsolja a felelősségi joghoz. A vagyoni kártérítés szabályai csak mint a jogalkalmazók munkájának megkönnyítői, a „jogkövetkezmény kilátásba helyezésének jogtechnikai módja” szerepelnek a nem vagyoni kártérítés mögött.¹²

Ez a nézet tisztán főként a büntetőjog és a magánjog különbözősége miatt nem válhatott uralkodó állásponttá.

A bírói gyakorlat kezdetben a tisztán kompenzációs funkciók érvényre juttatására törekedett, a gyakorlat előrehaladásával azonban egyre inkább az elégtétel funkciót is szem előtt tartó dualista felfogás vált uralkodóvá a bíróságok jogalkalmazása során.¹³

A sérelemdíj már egyértelműen a dualista felfogás talaján áll. A sérelemdíj már egyértelműen önálló személyiségvédelmi eszköz, nem pedig felelősségtani alakzat. A jogalkotó a sérelemdíj körében a kompenzációs funkciót összekapcsolja az elégtételnyújtással, és mindehhez kiegészítő jelleggel retorziós és prevenciócso célokat is társít. Így komplex célokat tűz a sérelemdíj alkalmazása elé.

¹⁰ BDT 2002. 587.

¹¹ Legfelsőbb Bíróság, Pf.III.2281/1998., BH 2000.569., BDT 2003. 865, BDT 2003. 907., BH 2004.411.

¹² Daragó Dénes: A nem vagyoni kártérítés intézménye a mai magyar civilisztikai irodalomban. *Collega*. 2000/2. 40. Idézi: Fézer, 2008. 80.

¹³ BDT 2002. 692., Somogy Megyei Bíróság 23.P.20.697/2010/21., Somogy Megyei Bíróság 23.P.21.677/2009/11.

2.3. Immateriális hátrány bizonyításának kérdésköre

A tekintetben, hogy a sérelmet szenvedett személytől mennyiben követeljük meg az őt ért immateriális hátrány bizonyítását, az alábbiakból szükséges kiindulni.

A nem vagyoni kártérítés szabályozásában rejlő legsúlyosabb fogalmi ellentmondás abban gyökerezik, hogy a magánjogban a kár pénzben kifejezhető és rendszerint összecszerűen is kimutatható vagyoni hátrányt jelent. Ezzel szemben a nem vagyoni sérelem vagyoniilag nem fejezhető ki, ezért összecszerűen sem állapítható meg, nem is lehet kiegyenlíteni.

Az immateriális hátrány bizonyítása az esetek többségében lehetetlen vagy legalábbis meglehetősen nehéz. Olykor pedig éppen a bizonyítási szükséghelyzet hozza méltatlan helyzetbe a jogvédelemre érdemes sértettet, a bizonyítás további lelki megrázkódtatással járhat, megalázó helyzetet teremthet a sértett számára.

A nem vagyoni kártérítés mellett kialakult bírói gyakorlatnak a bizonyítási nehézségekre reagálnia kellett, amelyet a bíróságok meg is tettek, azonban nem alakult ki egységes álláspont a megoldás tekintetében. Az ellentmondás és az ebből eredő bizonytalanság főként abban mutatkozott meg, hogy a bíróságok mennyiben követelték meg a külvilág számára is felismerhető hátrány bizonyítását a nem vagyoni kártérítésre kötelezés feltételeként. E tekintetben háromféle álláspontot alakult ki.

Az első nézet egyértelműen a sérelmet szenvedett és kárigényt érvényesítő személy kötelezettségévé tette a nem vagyoni hátrány bekövetkezésének a bizonyítását, és csak akkor tette lehetővé a nem vagyoni károk megtérítésére kötelezést, ha a személyhez fűződő jogok megsértésével összefüggő hátrányok bekövetkezése bizonyítást nyert.¹⁴

A második irányzat árnyaltabb képet mutat a hátrány bizonyítása körében. Ennek lényege abban rejlik, hogy a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény 163. § (3) bekezdésének segítségül hívásával azt a tényt, hogy a személyiségi jog megsértéséből a sérelmet szenvedett személyt hátrány éri, köztudomású tényként fogadta el. Ezzel levette a hátrány bizonyítására vonatkozó terhet a személyiségi jogaiban sértett személyről.¹⁵ Ez az álláspont tulajdonképpen általános élettapasztalatokból kiindulva elfogadja, hogy a személyiségi jog megsértése önmagában olyan hatást gyakorol a sérelmet szenvedett személyre, aki ezt negatívumként, hátrányként éli meg, és ehhez képest nem vár el további tételes bizonyítást.¹⁶

¹⁴ Lásd többek között: BH 1996. 304., EBH 2000.302., BH 2010. 294.

¹⁵ Lásd többek között: BDT 2012. 2766., BDT 2012.2610., BDT 2007.1599., EBH 2004.1022., Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.21.334/2011/13., Fővárosi Ítéletábla 7.Pf.21..213/2010/6., 2.Pf.22.107/2010/3., Debreceni Ítéletábla Pf.I.20.243/2013/4., Pf.I.20.031/2013/4., Pf.I.20.787/2012/7., Pf.I.20.606/2012/6., Pf.I.20.690/2009/5., Veszprém Megyei Bíróság 1.Pf.20.381/2001/3., Somogy Megyei Bíróság 23.P.21.677/2009/11.

¹⁶ Pribula, 2016. 132.

A harmadik nézetet azok a bírósági ítéletek tükrözik, amelyek elvben sem követelik meg a hátrány bizonyítását, hanem a hátrányt és annak súlyosságát csak a nem vagyoni kártérítés mértékének a megállapításánál veszik figyelembe.¹⁷

A sérelemdíjra vonatkozó Ptk.-beli szabályozás norma szintjén azt rögzíti, hogy a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges,¹⁸ amely látszólag egyértelmű helyzetet teremt. Azonban ahogyan az jelen tanulmány 4. pontjában kifejtésre kerül, a Ptk. hivatkozott rendelkezése újabb megoldandó problémák elé állította a jogelméletet és a joggyakorlatot.

3. Alapvetések a sérelemdíj kapcsán

A Ptk. többek között a nem vagyoni kártérítés vonatkozásában kifejtett jogalkotói hiányosságok és jogalkalmazói bizonytalanságok kiküszöbölése érdekében a nem vagyoni kártérítést megszüntette, és helyette a sérelemdíj intézményét szabályozza, mint a személyiségi jogsértések nem vagyoni következményeinek pénzbeli elégtétellel történő szankcióját.¹⁹

A Ptk. a sérelemdíj bevezetésével nem csupán átnevezi a nem vagyoni kártérítés jogintézményét sérelemdíjra, hanem áthelyezi azt a személyiségi jogok megsértésének szankciói közé. Ezzel rendszertanilag és dogmatikailag elszakítja az erkölcsi sérelmekért járó „kárpótlást” a kártérítéstől.

A sérelemdíj a Ptk. szabályozásában már egyértelműen nem egy új felelősségi tényállás, hanem a személyiségi jog szerves részeként általános személyiségvédelmi eszköz, önálló személyiségi jogi szankció, amely a kártérítéstől eltérő alapokon nyugszik. A Ptk. ezzel tulajdonképpen kimondja, hogy a személyiség bármely dimenziójának megsértésével okozott következmények pénzbeli ellensúlyozása nem kártérítés. Tekintve azonban, hogy a sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire a Ptk. a kártérítési felelősség szabályait rendeli alkalmazni, mégsem szakad el egymástól ténylegesen és teljesen a két jogintézmény. A Ptk. azonban csupán az ítékezés jogtechnikai szempontjából tartja a továbbiakban alkalmazhatónak a sérelemdíjra

¹⁷ Lásd többek között: BH 2011. 248., Pécsi Városi Bíróság 9.P.22.430/1996/31., 9.P.20.858/1999/3.

¹⁸ Ptk. 2:52. § (2) bekezdés.

¹⁹ Faludi Gábor: Ptk. Második könyv. Negyedik részhez fűzött magyarázat. In: Vékás Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2013. 72.

a kártérítés szabályait, azok csak mint a jogalkalmazó munkájának megkönnyítéseként szerepelnek a sérelemdíj szabályai között.²⁰

Legfontosabb érdemi változtatásként említhető, hogy a sérelemdíj megfizetésére történő kötelezésnek nem feltétele, hogy a sérelmet szenvedett személy az őt ért hátrányt bizonyítsa. Ennek kimondásával a jogalkotó újabb kérdés elé állítja a jogalkalmazást, hiszen a joggyakorlatra marad a feladat, hogy bizonyított hátrány nélkül megállapítsa, hogy megilletheti-e sérelemdíj a személyiségi jogaiban sértett személyt, meghatározza a sérelemdíj funkcióját szolgáló, megfelelő mértékű sérelemdíjat, és kiszűrje a bagatell igényeket.

4. Sérelemdíj funkciói

Abból a gondolatból kiindulva, hogy a nem vagyoni sérelem a személyiségi jogsérelméssel okozati összefüggésben a sérelmet szenvedett személy hiányérzete folytán bekövetkezett veszteség, amely a sérelmet szenvedett személy pszichéjében feje ki a hatását, és ekként a lelki egyensúly megbomlását eredményezi, jól látszik, hogy a sérelemdíjként pénzben megítélhető összeg és az átélt sérelem között átlátható logikai kapcsolat nem állítható fel.²¹ Ennek ellenére a jogalkalmazásnak kiszámíthatónak kell lennie, ehhez pedig kellene olyan szempontok, amelyek alapján a bíróságok meggyőző és megnyugtató módon indokolt döntést tudnak hozni. Ezen követelményeknek való megfelelést legjobban az szolgálja, ha a bíróságok mindenekelőtt abból indulnak ki, hogy milyen célból is kell, illetve lehet bárkit sérelemdíj megfizetésére kötelezni. Ha megállapítást nyer a sérelemdíjra kötelezés célja, ez alapján eldönthető, hogy adott esetben be tudja-e tölteni funkcióját, és ha igen, ahhoz mekkora összegű marasztalás szükséges.

A Ptk. indoklása szerint a sérelemdíj a személyiségi jogok megsértésének vagyoni elégtétellel történő közvetett kompenzációja és egyben magánjogi büntetése. Ezt szükséges kiegészíteni azzal, hogy bár sem a normaszöveg, sem a Ptk. indoklása expliciten nem említi, a sérelemdíj prevenciók célokat is szolgál a hasonló jogsértések megelőzése érdekében.²²

²⁰ Fézer Tamás: A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 2:52. §-ához fűzött kommentár. In.: Osztovcits András (szerk.): Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. Opten Informatikai Kft. Budapest, 2014. (továbbiakban: Fézer II.) 339.

²¹ Fővárosi Ítéletábrla: Nem vagyoni sérelemdíj vitaindító anyaga. 16. <http://fovarosiitlotabla.birosag.hu/20130530/polgari-kollegium> 16. (Letöltés időpontja: 2017. június 28.)

²² Fuglinszky Ádám: Kártérítési jog. HVG-ORAC, Budapest, 2015. 834.

Érdeemes leszögezni, hogy ahogyan azt fentiekben hivatkozott AB-határozat is kifejti, és a nem vagyoni kártérítés mellett kialakult és a sérelemdíj körében is fenntartott bírói gyakorlat is fenntartja, a személyiségi jog az ember értékminőségének kifejeződése. Így a személyiségi jog megsértése a személyiség értékminőségének a csökkenését eredményezi. A kárban megvalósuló veszteség az elvesztett életöröm, a „kellemségérzet elvesztése”, az életminőség romlása.²³ Ez az az immateriális hátrány, amelyre korábban a nem vagyoni kártérítés intézménye, jelenleg a sérelemdíj reagálni kíván. Bár vannak olyan személyiségi jogsértési esetek, amelyek személyiségre gyakorolt hatása könnyebben megfogalmazható és kimutatható, mint például ha a bekövetkezett hátrány valamilyen fizikai sérülésben testesül meg, azonban vannak más jellegű személyiségi jogsértések, amelyek esetén a hátrány, veszteség a külvilág számára egyáltalán nem észlelhető. Ez utóbbi esetben a károsult a külső behatást kizárólag lelki traumaként éli meg, és ennek a személyiségre gyakorolt hatása az, amely a személyiségi jogok megsértését megvalósítja. Tulajdonképpen az a lelki trauma, megrázkódtatás vagy másképp kifejezve a megbomlott lelki egyensúly az, amelynek ellensúlyozására a nem vagyoni kártérítés és a sérelemdíj is hivatott.

4.1. Kompenzáció

A kompenzáció a sérelemmel okozott hátrány kiegyenlítését célozza. Az elszenvedett sérelem hozzávetőleges, alternatív kiegyensúlyozását jelenti olyan vagyoni szolgáltatás nyújtásával, amely az elszenvedett sérelemért arányosnak becsült, más nemű – pénzben kifejezett – előnyt nyújt.²⁴

4.2. Elégtétel

Az elégtételnújtás mint a sérelemdíj funkciója, magában foglalja a jogsértés társadalmi elítélését, az okozott sérelem kompenzáláshoz fűződő igény elismerését és azt a tényt, hogy a sérelemmel való megküzdés folyamatát a társadalom támogatandónak tekinti és méltányolja, amellyel a sérelmet szenvedett személy úgy érezheti, hogy maga is mindent megtett, és társadalom is mindent megtett érte annak érdekében, hogy a sérelem miatt megbomlott testi és lelki egyensúlya helyreálljon.²⁵

²³ Legfelsőbb Bíróság Pfv.III.20.391/2010., Pfv.III.20.436/2010., Pfv.21.936/1997., Szegedi Ítélet tábla Pf. III.20.459/2008/1.

²⁴ Lábady Tamás: Sérelemdíj versus nem vagyoni kártérítés. Állam- és Jogtudomány, 57/1, 2016. 42.

²⁵ Fővárosi Ítélet tábla: Nem vagyoni kártérítés/ sérelemdíj vitaindító anyaga. 18. <http://fovarositelotabla.birosag.hu/20130530/polgari-kollegium> (Letöltés időpontja: 2017. június 28.)

4.3. Magánjogi büntetés

A magánjogi büntetéssel a jogalkotó és jogalkalmazó célja, hogy reagáljon a jogsértő jogellenes magatartására egy olyan összegű pénzfizetésre kötelezéssel, amelynek mércéje a jogsértés súlya és a jogsértő szubjektuma.²⁶

E vonatkozásban a sérelemdíj és a büntetőjogi büntetés, adott esetben pénzbüntetés közötti különbség látszólag abban áll, hogy míg a büntetőeljárás – a magánindítvány eljárás esetét kivéve – hivatalból indul, addig sérelemdíjra kötelezésnek csak a sértett kérelmére, a sértett által indított polgári peres eljárás eredményeként van helye. Ezen felfogás felveti azt a kérdést, hogy ha a sérelemdíjnak büntetési funkciót tulajdonítunk és a jogellenes magatartást egyben bűncselekményt is megvalósít, úgy a büntetőjogi eljárás keretében történő felelősségre vonás és kiszabott büntetés, valamint a polgári eljárás és az az alapján megítélt sérelemdíj együttes alkalmazása nem ütközik-e a *ne bis in idem* tilalmába. Egyetértve Fézer Tamás²⁸ és Tóth Zsuzsanna²⁸ álláspontjával, a két felelősségi rendszer alapján történő felelősségre vonás abban az esetben nem ütközik a *ne bis in idem* tilalmába, ha a büntetőjog és a polgári jog más célból írja elő jogellenes magatartással szemben jogkövetkezmény alkalmazását. Amíg a büntetőjog represszív és preventív hatásokat helyez előtérbe, addig a polgári jogban kompenzációs, elvesztett életörömeket pótolni hivatott, a sérelmet szenvedett félre koncentrálnó védelmi eszközként szükséges a sérelemdíjra tekinteni. Olyan esetekben pedig, amelyeknél a hátrány külvilági megjelenés hiányában nem igazolható, a jogellenes magatartás körülményeiből, a jogsértő felróhatóságának fokából érdemes következtetni a sérelem mértékére, nagyságára. Így elérhető, hogy a jogsértő személyi körülményei is szerepet kapjanak, azonban azokat a sértettet ért hátrány meglétének és nagyságának a vizsgálata körében kerüljenek értékelésre. Ezzel a megoldással a sérelemdíj a maga formájában megmarad a kompenzációs természetű intézményként, amely mellett megfér a büntetőbíróóság által történő felelősségre vonás.

²⁶ Fézer, 2014. 347.

²⁷ Fézer, 2014. 347.

²⁸ Tóth Zsuzsanna: A sérelemdíj funkciói. 11. <http://www.mabie.hu/sites/mabie.hu/files/A%20s%C3%A9relemd%C3%ADj%20funkci%C3%B3%20.pdf> (letöltés időpontja: 2017. június 28.)

4.4. Prevenció

Mint ahogyan az a fentiekben említésre került, a prevenciót mint célkitűzést sem maga a Ptk., sem a Ptk. indoklása nem említi. Azonban a bíróságok következetesen hivatkoznak az ítéleteikben a sérelemdíj prevenció funkciójára.²⁹

Ennek megfelelően, habár csak kiegészítő jelleggel, de a sérelemdíj céljai között szerepel, hogy mind a konkrét jogsértő (speciális prevenció), mind a társadalom (generális prevenció) szintjén visszatartó hatással legyen további személyiségi jogsértésektől.

A prevenció célkitűzés domborodik ki különösen a szándékos, haszonszerzés céljából elkövetett személyiségi jogsértések esetén, amelyeknél a jogsértés magasabb összegű sérelemdíjat indokol,³⁰ szemben az olyan jogsértésekkel, amelyeknek bár ugyanaz az eredményük, de a fenti tényezők hiányoznak a jogsértő oldalán.

4.5. A funkciók egymáshoz való viszonya

A Ptk. és annak indoklása merőben új felfogást hozott a funkciók egymáshoz való viszonya tekintetében. Amíg a régi Ptk. és az amellett a nem vagyoni kártérítés mentén kialakult bírói gyakorlat a kompenzációs és az elégtételadási célt határolta el egymástól, és e szerint alakult ki az egyik vagy másik célt előtérbe helyező, illetőleg azokat együtt alkalmazó dualista irányzat, addig a Ptk. már nem állítja szembe egymással a kompenzációt és az elégtételadást, hanem azokat egymáshoz illeszti, akként, hogy ennek a két funkciónak együttesen kell megjelennie a sérelemdíj alkalmazása során. Ezen két funkciótól a magánjogi büntetési cél, amely élesen elkülönül. Az elhatárolás alapja pedig kétséget kizáróan az, hogy amíg a kompenzációra és ezzel együtt az elégtételre törekvés a sérelmet szenvedett személyre koncentrál, és az ő helyzetét tekinti a vizsgálódás alapjának, addig a magánjogi büntetés a jogsértőt helyezi a középpontba.

Jól szemlélteti a sérelemdíj összetett, többes funkcióját a Fővárosi Ítéltőábla Polgári Kollégiuma 1/2013. (VI. 17.) számú határozatával elfogadott kollégiumi véleménye, amelynek 7. pontja rögzíti, hogy a sérelemdíjként megítélt pénzbeli marasztalás társadalmilag elismert célja, hogy valóságos elégtételt nyújtson a személyiségi jogsértéssel okozott hátrány, sérelem kielégítésére (kompenzáció), ugyanakkor az a jogsértés szankcionálására is alkalmas legyen. Az ily módon meghatározott vagyoni

²⁹ FIT-H-PJ-2016-616. bírósági határozat, FIT-H-PJ-2016-646. bírósági határozat, FIT-H-PJ-2015-993. bírósági határozat, Kecskeméti Törvényszék 10.G.21.411/2015/12., Szegedi Ítéltőábla Pf.I.20.164/2016/4., Gf.III.30.214/2016/4.

³⁰ Vékás Lajos: Sérelemdíj – fájdalomdíj: Gondolatok az új Ptk. reformjavaslatáról a német jog újabb fejleményei tükrében. Magyar Jog, 2005/4. 198.

elégtétel a sérelmet szenvedett félben a jogsértő magatartás miatt keletkezett szubjektív hiányérzet csökkentését szolgálja, illetve magában foglalja a jogsértés társadalmi elítélését is.

Fenti funkciókat a bíróságoknak akként kell az ítélezésük során figyelembe venni és értékelni, hogy a sérelemdíj elsődleges funkciójának a kompenzációt és az elégtételt kell tekinteni, amelyekhez a magánjogi büntetés és a prevenció csupán kiegészítő jelleggel, segítő, támogató céllal kapcsolódik. Ez következik mindenekelőtt abból, hogy a polgári jog elsődleges célja és feladata a megbomlott viszonyok valamilyen módon való helyreállítása, kiegyensúlyozása. Ehhez képest retorziós és preventív célok csak mögöttesen, kiegészítő jelleggel jelenhetnek meg, egyfajta figyelmeztető, megrovó céllal. Kiemelést érdemelnek e körben a Ptk. kodifikációs bizottságát vezető Vékás Lajos által tett kijelentések is, miszerint „*az intézmény funkciója elsősorban a jogsértés vagyoni elégtétellel történő közvetett kompenzációja és csak másodsorban magánjogi büntetés. Nem a büntető elemet akartuk hangsúlyozni, és nem akartunk egyfajta büntető kártérítés (punitive damages) irányába elmenni*”.³¹ Támogatható e vonatkozásban az az álláspont, amely szerint a magánjogi büntetési és a prevenció önálló funkcióvá válása a sérelemdíj megítélhetősége szempontjából súlyponteltolódás, hangsúlyvesztést, a jogintézmény rendeltetésének módosulását, a büntető jelleg hangsúlyozott jelenlétét eredményezné.³² A magánjogi büntetési és ezzel együtt a prevenció célok így különösen ott kerülhetnek előtérbe, ahol a másféle előny biztosítása nem lehetséges, különösen a sértett személyében rejlő okból (például mert jogsértés következtében kómába esett, lelki-szellemi állapota érzékelésre képtelenné teszi). Avagy a jogsértés kapcsán a bíróság – az esetlegesen alkalmazott objektív szankciók mellett – szükségesnek tartja a sérelemdíj révén is hangsúlyosan kifejezni a társadalom rosszallását.³³

5. Sérelemdíjra kötelezés feltételei

A sérelemdíjra kötelezés feltételeinek vizsgálata során érdemes kitérni a nem vagyoni kártérítés bizonyítási rendszerére. A nem vagyoni kártérítésre kötelezés körében, tekintve, hogy azt kártérítési alakzatként szabályozta a régi Ptk., a személyhez fűző-

³¹ Vékás Lajos: Az új Ptk. a hibái ellenére is sikertörténet. <http://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/vekas-lajos-az-uj-ptk-hibai-ellenere-is-sikertortenet> (letöltés időpontja: 2017. június 28.).

³² Görög Márta: Gondolatok a személyiségi jogsérelem csekély volta esetén érvényesítendő sérelemdíj iránti igényről. In.: Jakab Éva – Pozsonyi Norbert (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Molnár Imre Egyetemi tanár 80. születésnapjára. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica, LXXVI, 2014. 165.

³³ Fuglinszky, 2015. 833.

dő jogában megsértett személy a kártérítés szabályai szerint volt köteles bizonyítani a jogellenes magatartást, a bekövetkezett nem vagyoni kárt, azaz immateriális hátrányt, valamint az okozati összefüggés meglétét a jogellenes magatartás és a bekövetkezett kár között. Ehhez képest a kimentés körében a jogsértésért felelős személyre hárult annak bizonyítása, hogy magatartása nem volt felróható, illetve, hogy az adott felelősségi forma körében releváns kimentési okok fennállnak. Kiemelést érdemel e körben, hogy mint ahogyan az a fentiekben is kifejtésre került, már a nem vagyoni kártérítés hatálya alatt is kialakult az a gyakorlat, amely nem követelte meg a sérelmet szenvedett személytől az őt ért nem vagyoni hátrány bizonyítását, hanem azt köztudomású tényként fogadta el.

Fentiekkel szemben a Ptk. deklaráltnan kijelenti, hogy a sérelemdíj megfizetésére történő kötelezésnek nem feltétele az, hogy a sértett az őt ért hátrányt bizonyítsa. A Ptk. ezzel a korábbi szabályozás szerinti nem vagyoni kár bizonyítása alól mentesíti a személyiségi jogaiban sértett személyt. Ahogyan arra Fővárosi Ítéletábla a korábban már hivatkozott 1/2013. (VI. 17.) számú határozatával elfogadott kollégiumi véleményének 5. pontjában rámutat, a személyiségi jogaiban sértett személynek azt kell bizonyítania, hogy a kereseti tényelőadás szerinti sérelmet okozó magatartás valóban megvalósítja a személyiségi jogsértést, azaz azt az alperesként megjelölt személy követte el (illetve az alperesként megjelölt személy vonható felelősségre a vonatkozó felelősségi szabályok szerint). És mivel a személyiségi jogok sérelmét egyfajta külső behatás és annak a személyre gyakorolt hatása valósítja meg, a sérelemdíj iránti igényt érvényesítő félnek csupán ezen jogsértést kell igazolnia, azonban az azzal összefüggésben bekövetkezett további hátrányokat már nem.

Ezzel a megoldással a bírói gyakorlat ismét megoldandó problémák elé került. Felmerül egyrészt a kérdés, hogy a Ptk. ezzel a szabállyal tulajdonképpen egy megdönthetetlen vélelmet kívánt-e felállítani a hátrányokozásra nézve, azaz hogy a személyiségi jogok megsértése egyben immateriális hátrány bekövetkezésével is jár? Ennek mentén pedig arra a kérdésre is választ kell adni, hogy hozhat-e a bíróság a sérelemdíj iránti igényt elutasító döntést azon az alapon, hogy a személyiségi jogaiban megsértett személyt nem érte immateriális hátrány. Előfordulhatnak ugyanis olyan esetek, hogy a személyiségi jogot sértő jogellenes magatartás megvalósul, azonban ezzel okozati összefüggésben nem következik be olyan immateriális sérelem, amely sérelemdíj megítélésére alapot adna.³⁴ További, az előzővel összefüggő kérdésként merül fel, hogy milyen eszközökkel szűrheti ki a bíróság a bagetell igényeket, vagyis az olyan igényeket, amelyek esetén a személyiségi jogsértéssel összefüggésben

³⁴ Kúria Pfv.IV.21.764/2015/4., Szegedi Ítéletábla Pf.II.20.836/2013/6.

a sérelmet szenvedett személyt éri valamilyen nem vagyoni hátrány, azonban az az emberi, társadalmi együttélés és társadalmi érintkezés során felmerülő szokásosan előforduló kisebb sérelemnek,³⁵ tulajdonképpen jelentéktelen sérelemnek³⁶ tekintendő.

5.1. Vélelmezett hátrány okozás

Amennyiben felülírhatatlan szabálynak tekintjük, hogy ha a személyiségi jogot sértő jogellenes magatartás megállapítást nyer, és kimentési nem áll fenn, úgy a sérelemdíjra való jogosultságot meg kell állapítani. Ebben az esetben a bíróság nem utasíthatja el a sérelemdíj iránti keresetet. A bíróság egyetlen lehetősége, hogy kvázi második lépcsőben a sérelemdíj mértékének, azaz összegszerűségének meghatározása során értékelje az immateriális hátrány hiányát, illetőleg csekély voltát.

Amennyiben a bíróságok mégis elejét kívánják venni a hátrány nélküli, illetve csekély hátránnyal járó jogsértések sérelemdíj érdekében történő peresítésének, tekintve, hogy eleve nem utasíthatják el a keresetet, egyetlen lehetőségük, hogy a szabad mérlegelés jogával élve olyan alacsony összegben állapítják meg a sérelemdíj mértékét, amely a perköltség alatt marad, és így gazdaságtalanná teszi a pereskedést.³⁷ Azaz gyakorlatilag szimbolikus kártérítést nyújtanak. Ezzel a megoldással szemben azonban ellenérvként hozható fel egyrészt, hogy hosszabb időt vesz igénybe, amíg a társadalom tudata átfogja ezen bírói gyakorlatot, másrészt nem minősíthető kellően objektívnek, és a jogbiztonság követelményének megfelelően kiszámíthatónak, ha a bíróságok előre nem rögzített szabályok alapján lépnek fel a rossz társadalmi gyakorlattal szemben.³⁸

Ezen megoldás elfogadásával egyebekben azt is elfogadnánk, hogy a sérelemdíj tényleges célja nem a kompenzáció és az elégtételnyújtás, hanem a társadalom rosszallásának kifejezése, azaz a magánjogi büntetés, illetve a prevenció.

5.2. Funkcióanalízis

Másik lehetőségként azt feltételezhetjük, hogy a bíróságnak lehetősége van elutasítani a sérelemdíj iránti keresetet, ha ugyan bizonyított a személyiségi jogot sértő magatartás ténye és a jogsértő nem tudta magát kimenteni, azonban a személyiségi jo-

³⁵ Görög, 2014. 161.

³⁶ BDT 2017. 3657.

³⁷ Fézer, 2014. 340.

³⁸ Fézer, 2014. 341.

gaiban sértett személyt nem érte immateriális hátrány, illetve az csupán bagatell mértékű.

Bár a sérelemdíj mellett még kétségtelenül nem alakulhatott ki hosszú távú gyakorlat, a bíróságok egyre következetesebben helyezkednek arra az álláspontra, hogy a sérelemdíj funkcióit szem előtt tartva a sérelemdíj nem lehet automatikus jogkövetkezmény minden jogsértés esetén, ha a jogsértő nem tudja magát kimenteni. Ezzel ellentétes felfogás a joggal való visszaélésre adna alapot. A társadalom tagjai ugyanis pusztán pénzkereseti lehetőséget láthatnak a sérelemdíj jogintézményében, amely nem kívánt módon a személyiségi jogok és a jogvédelem inflálódását eredményezheti.

Ezen felfogás alapja, hogy a sérelemdíj elsődlegesen kompenzációs és elégtételadási funkcióit szem előtt tartva vizsgálni szükséges, hogy van-e olyan sérelem, személyiségi jogsértés, amely kompenzációt, elégtételt igényel. Ha nincs, akkor a sérelemdíjban való marasztalásnak sincs helye. A sérelemdíj mint szankció tehát csak akkor kerülhet alkalmazásra, ha képes betölteni funkcióját, azaz az elégtétellel történő közvetett kompenzációt tud nyújtani, és kiegészítő jelleggel magánjogi büntetést jelenthet, illetve megelőző hatással tud bírni.

Ez a megközelítés nem új keletű a személyiségi jogsértések gyakorlatában. A Fővárosi Bíróság már 1998-ban született ítéletében kimondta, hogy helytelen az az értelmezés, miszerint a személyhez fűződő jogok megsértése önmagában megalapozza a nem vagyoni kártérítés iránti igényt, és csak az összecszerűség a bírói mérlegelés tárgya. A jogellenes magatartás kárfelelősséget hátrány hiányában nem alapoz meg.³⁹

A bíróságok az alábbiakban kifejtettek szerint sorra mondják ki, hogy a jogsértés megállapításának nem automatikus következménye a sérelemdíj, illetve, hogy a sérelemdíjra kötelezésnek csak akkor lehet helye, ha az be tudja tölteni a funkcióját.

A Kúria a funkcióanalízis megoldását alkalmazva fogalmazta meg, hogy téves az az álláspont, miszerint a sérelemdíj megállapításának kizárólagos feltétele a jogsértés megállapítása. A bíróság nem mérlegelheti, hogy az objektív alapú szankciók alkalmazása mellett sérelemdíj megfizetésére is kötelezni kell-e a jogsértőt. Mivel a sérelemdíj funkciója a személyiségi jogok megsértésével okozott nem vagyoni hátrányok kompenzálása, a bíróságnak mérlegelnie kell az adott személyt ért hátrányokat, és ez alapján kell eldöntenie, a sérelmet szenvedett személy jogosult-e sérelemdíjra.⁴⁰ A körülmények bírói mérlegelése adott esetben eredményezheti, hogy a jogsértő nem kötelezhető sérelemdíj megfizetésére.⁴¹

³⁹ Fővárosi Bíróság 47.Pf.21.263/1998/2.

⁴⁰ K-H-PJ-2016-115. bírósági határozat, BDT 2017.3657.

⁴¹ BH 2016. 241.

Még egyértelműbben fogalmaz a Szegedi Ítéletábra, amely több döntésében⁴² is rögzítette, hogy önmagában a személyiségi jogsértés ténye nem vonja maga után a sérelemdíj iránti kereseti kérelem megalapozottságát. Az objektív szankciók megítélése mellett is elutasíthatja a bíróság a sérelemdíj iránti keresetet, ha a sérelmet szenvedett felet nem érte olyan nem vagyoni sérelem, amely sérelemdíj megítélésére adna alapot. Így a bíróság elutasíthatja a sérelemdíj iránti keresetet akár azért, mert az adott személyiségjog-sértés alkalmatlan arra, hogy nem vagyoni hátrányt okozzon, akár azért, mert köztudomású tények értékelésével arra a következtetésre jut, hogy ilyen jellegű sérelem nem állt elő a személyiségi jogában megsértett félnél. De az alperes is kimentheti magát a vonatkozó felelősségi mérce szerint, és bizonyíthatja, hogy a jogsértéssel okozati összefüggésben a felperest immateriális hátrány nem érte. Ugyancsak nem indokolt a sérelemdíjban való marasztalás, ha ún. bagatell igényről van szó. A sérelemdíjra okot adó nem vagyoni hátránynak ugyanis olyan fokúnak kell lennie, amely igényel kompenzációt, egyben magánjogi, preventív jellegű büntetést, figyelemmel a sérelemdíj kettős funkciójára. Ha az elszenvedett sérelem nem olyan mértékű, amely a sértett fél oldaláról másnemű – adott esetben pénzbeli – ellensúlyozást, a jogsértő oldaláról pedig magánjogi szankciót igényelne, sérelemdíj alkalmazásának nincs helye.

A Debreceni Ítéletábra szintén a funkcióanalízist alkalmazta, amikor kimondta, hogy az adott ügy egyedi tényállása alapján dönthet úgy a bíróság, hogy a személyiségi jog sérelmének kiegyenlítéséhez sérelemdíj alkalmazása szükséges (esetlegesen az objektív szankciók alkalmazása elegendő).⁴³

Erre az álláspontra helyezkedett az Új Ptk. Tanácsadó Testülete is, amely véleményében⁴⁴ arra a kérdésre, hogy hozható-e olyan ítélet, amely a személyiségi jog megsértése esetén azon az alapon utasítja el a sérelemdíj iránti keresetet, hogy a sérelmet szenvedett felet nem érte hátrány, szintén azt a választ adta, hogy a bíróság elutasíthatja a sérelemdíj iránti keresetet, ha a sérelmet szenvedett felet nem érte olyan nem vagyoni sérelem, amely sérelemdíj megítélésére adhatna alapot. A Ptk. 2:52. § (1) bekezdés második fordulatának helyes értelmezése szerint a sérelmet szenvedett fél „az őt ért nem vagyoni sérelemért” követelhet sérelemdíjat, azaz a nem vagyoni sérelem bekövetkezése a sérelemdíj megítélésének feltétele. Így nem vagyoni sérelem hiányában sérelemdíj sem követelhető jogszerűen. A Tanácsadó Testület ugyan-

⁴² Szegedi Ítéletábra Pf.I.20.164/2016/4., Gf.III.30.214/2016/4.

⁴³ DIT-H-PJ-2015-81. bírósági határozat.

⁴⁴ Új Ptk. Tanácsadó Testület véleménye: Hozható-e olyan ítélet, amely a személyiségi jog megsértése esetén azon az alapon utasítja el a sérelemdíj iránti keresetet, hogy a sérelmet szenvedett felet nem érte hátrány? [Ptk. 2:52.§]. [http://kuria-birosag.hu/hu/ptk?tid%5B%5D=344&body_value=\(letöltés+időpontja:2017.június+28.\)](http://kuria-birosag.hu/hu/ptk?tid%5B%5D=344&body_value=(letöltés+időpontja:2017.június+28.))

ezen véleményében a bagatell igények vonatkozásában is a sérelemdíj funkcióit szem előtt tartó álláspontot képvisel, azáltal, hogy kimondja, hogy a sérelemdíjra marasztalás lehetőségét biztosító törvényi rendelkezések céljának az a jogalkalmazás felel meg, amely nem marasztal olyan alacsony összegű sérelemdíj megfizetésére, amely nem alkalmas sem a sérelem kompenzálására, sem pedig a jogsértéstől visszatartó preventív hatása kifejtésére.

Lábady Tamás a fenti kérdésekkel foglalkozó tanulmányában⁴⁵ a jogszabály értelmezésének különböző módszerei és azok összevetése alapján vizsgálta ezen kérdéseket. E körben két értelmezési módszer releváns: a nyelvtani és a célszerinti értelmezés. A nyelvtani értelmezés alapján a Ptk. alanyi jogot teremtene a sérelemdíj követelésére minden olyan esetben, amikor a jogsértés ténye igazolt és a jogsértésért felelős személy nem tudja magát kimenteni a vonatkozó felelősségi szabályok szerint. Ebből tulajdonképpen az is következik, hogy a jogsértés ténye, bizonyított hátrány nélkül is, önmagában megalapozza a sérelemdíj alkalmazását, azaz a vélelmezett hátrányokozás elvén nyugszik. A jogszabály célszerinti értelmezése azonban az előzővel ellentétes álláspontra vezet. E szerint a bíróságnak igenis van lehetősége a sérelemdíj iránti igény elutasítására abban az esetben, ha sérelmet szenvedett személyt nem érte nem vagyoni hátrány. Ahogyan azt Lábady kiemeli, a nyelvtani és célszerinti értelmezés között hierarcikus viszony van, amely alapján a célszerinti értelmezés magasabb rendű. Ez következik egyebekben az Alaptörvény 28. cikkéből is, amely szerint a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban kell értelmezni. Végső soron tehát a jogszabály értelmezésének szabályai szerint arra a megállapításra kell jutnunk, hogy a cél szerinti értelmezés alapján kell a fenti kérdéseket megválaszolni. Ennek alapján megállapítható, hogy a bíróságok elutasíthatják a sérelemdíj iránti keresetet immateriális hátrány hiányában, illetve bagatell igények esetén, tekintve, hogy ezekben az esetekben nincs olyan hátrány, amelyet kompenzálni kellene, illetőleg amelyért elégtételt kellene nyújtani.

Végső soron tehát továbbra is irányadónak kell tekinteni, hogy ugyanúgy, ahogy a nem vagyoni kártérítés esetén is, a sérelemdíjra kötelezés esetén is kell, hogy releváns mértékű immateriális hátrány érje a sérelmet szenvedett személyt. A Ptk. csupán a bizonyítási terhet kívánta levenni a sérelmet szenvedett személy válláról azzal, hogy a személyiségi jogaiban sértett személy nem köteles az őt ért nem vagyoni hátrány bizonyítására. Természetesen ebből nem következik az, hogy a sérelmet szenvedett személy a peres eljárás során ne hivatkozhatna arra és ne szolgáltatathatna bizonyítékot arra, hogy őt igenis érte nem vagyoni hátrány a személyiségi jogsértéssel

⁴⁵ Lábady, 2016. 43.

összefüggésben. Azonban ha ezt nem teszi, azaz nem vállalkozik az őt ért nem vagyoni sérelem bizonyítására, a bíróság az ügy összes körülményét mérlegelve jár el, és ez alapján döntenie kell az immateriális károk létéről és mértékéről. E körben a vizsgálat központi eleme a hivatkozott jogellenes magatartás.⁴⁶ A jogsértés jellegeből, körülményeiből, társadalomra veszélytelen voltából a bíróság következtetést vonhat le arra nézve, hogy van-e olyan sérelem, amely kompenzációt, elégtételt igényel, így sérelemdíj megítélését indokolná.

Kérdésként merül fel, hogy a fenti megoldással a jogalkotó tulajdonképpen a köztudomású tény klauzuláját kívánta-e törvényi szintre emelni. Ezen megoldás igazolhatónak látszik azzal, hogy kell, hogy legyen olyan kiegészítő és egyben kiegészítő módszer, amely a hátrány nélküli és a bagatell igények kiszűrésére szolgál. Ilyen módszerként szolgálhatnak a funkcióanalízis elméletének különféle leágazásai. E körben kardinális nézetként beszélhetünk a holland komoly jogsértés kétlépcsős szűrő megoldásáról és a Fővárosi Ítéltábla által kialakított szubjektív érdeksérelem tételéről.

5.2.1. HOLLAND KOMOLY JOGSÉRTÉS KÉTLÉPCSŐS MODELLJE

A modell lényege, hogy a jogellenes magatartással kapcsolatban elsőként arra a kérdésre kell válaszolni, vajon az általános tapasztalat alapján okozhat-e a személyiségben valamilyen hátrányt, torzulást a jogsértés. Ha erre a kérdésre pozitív válasz adható, úgy ez indokoltá teszi a sérelemdíj alkalmazását. Ha pedig nemleges a válasz, akkor másodikként a konkrét sértett, a felperes személyiségét megvizsgálva kell eldönteni, hogy az ő személyiségére lehetett-e az adott magatartásnak káros, a sérelemdíj megítélését indokoló hatása.

Ez a teória lehetővé teszi, hogy minden esetet – az emberi személyiségnek megfelelően – külön kezeljünk, mégis kapaszkodót adjon a peres feleknek és képviselőiknek a jogvita során, és mederbe terelje a minden bizonnyal sok esetben parttalan személyiségi jogi pereket.⁴⁷

5.2.2. SZUBJEKTÍV ÉRDEKSÉRELEM TÉTELE

A Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiumának 1/2013. (VI. 17.) számú határozatával elfogadott kollégiumi vélemény 5. pontja kimondja, hogy „különös jelentősége van annak, hogy a sérelemdíj követelése iránt indult perekben a bíróságok megkülön-

⁴⁷ Fézer, 2014. 341.

⁴⁸ Fézer Tamás: A bagatell igények kiszűrése a személyiségi jogi perekben. 2013. <http://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/a-bagatell-igenyek-kiszurese-a-szemelyisegi-jogi-perekben> 2013. (letöltés időpontja: 2017. június 28.)

böztessék a személyiségi jog megsértésétől az ennek szintjét el nem érő, szubjektív érzéseken alapuló érdeksérelemeket. A személyiségi jogot nem sértő érdeksérelem ugyanis nem járhat a sérelemdíj mint jogkövetkezmény alkalmazásával”.

A Fővárosi Ítéltábla ezen véleményével éppen a holland kétlépcsős modellel ellentétes logikát követ: speciálistól közelít az általános felé. Ezzel pedig azt sugallja, hogy a sérelemdíj megítéléséhez nem elegendő, hogy a sérelemdíj iránti igényt előterjesztő személy szubjektíve sérelem elszenvedését érezze, hanem az is szükséges, hogy objektíve, a társadalmi mércével mérve is személyiségi jogsértést valósítson meg a másik fél magatartása.

6. Zárógondolatok

Kutatásom célkitűzéseként azt a hipotézist kívántam alátámasztani, hogy a Ptk. által a magyar jogba új jogintézményként bevezetett sérelemdíj alkalmas és megfelelő eszköz a személyiségi jogok védelmére. Ez a tétel azonban csak annyiban igaz, amennyiben a joggyakorlat megtalálja és követi a vonatkozó jogszabályi rendelkezések helyes értelmezését, amely által biztosított a sérelemdíj funkciója által alátámasztott jogalkalmazás.

Megállapítást nyert, hogy a sérelemdíj az elődjének tekinthető nem vagyoni kártérítéshez képest megváltozott dogmatikai alapokon nyugvó, attól alapjaiban elkülönülő új jogintézmény. Azonban a nem vagyoni kártérítés mentén kialakult bírói gyakorlat több esetben – így a funkciók és a hátrány bizonyításának kérdéskörében – megelőzve a normatív szabályozást, a sérelemdíjra irányadó szempontok mentén alakította a jogalkalmazást.

A sérelemdíj elsődleges célja a személyiségi jogában megsértett személy számára elégtétellel történő közvetett kompenzáció nyújtása, másodlagosan a jogsértő személy magánjogi büntetéssel sújtása, mindezek mellett pedig prevenció mind általános, mind speciális szinten.

Fentiekre tekintettel álláspontom szerint kutatásom hipotézise akként nyert igazolást, hogy a sérelemdíj gyakorlati alkalmazása során mindvégig a fenti célok szem előtt tartásával szükséges eljárni. A sérelemdíj jelen formájában kizárólag a funkciója szerinti értelmezés révén képes betölteni általános személyiségvédelmi szerepét. Így megfelelő, a sérelmet szenvedett személy számára megnyugvást jelentő kompenzációt és elégtételt biztosítani a személyiségi jogsértés miatt elvesztett életörömeikért, kellően kifejezni a társadalom rosszsallását a személyiségi jogot sértő magatartással szemben, visszatartó hatással lenni mind a jogsértő magatartást tanúsító személy, mind a társadalom többi tagja későbbi jogellenes magatartása vonatkozásában.

Rácz Lilla¹

A jogi személyek személyiségvédelme – képzelet vagy valóság?

„Amik ugyanazzal egyenlők, egymással is egyenlők.”
Euklidész 1. axiómája²

1. Bevezetés

A jogi személyek személyiségvédelme a jogtudomány hűvösen és meglehetősen távolságtartással kezelt témái közé tartozik. Habár az évszázadok során a jogi személyek létét igazolni, tagadni vagy egyáltalán csak megmagyarázni törekvő elméletek közül több is felbukkant a jogtörténet lapjain, mind a mai napig nem sikerült közelebb kerülnünk ahhoz, hogy ezeknek a „misztikus”, „képzelt”, „fikciós”, a fizikai valóságban testet sosem öltő, így valóságos, anyagszerű mivoltában megragadhatatlan, ugyanakkor a joggyakorlatban megkerülhetetlen, a jogviszonyok hálójában ki- és elkerülhetetlen jogi lények létezésének titkát megfejtsük. A jogi személyekkel kapcsolatban a legnagyobb problémát az jelenti, hogy azon jogi jelenségek egyikét képezik, amelyek kizárólag az élet, a fizikai valóság szféráján kívül képesek létezni, amelyek alakot, formát ölteni kizárólag a jog „szellemi” szférájában képesek. A jog által megkonstruált személyfogalmon belül egyedül a természetes, természeti személyek a maguk egyediségében azok, amelyek a természeti világban is megjelennek. Az ő jogalanyiságuk, jogképességük tulajdonképpen a jog számára is a jog hajnala óta így „adta magát”. (A jogképesség általánosság, egyenlővé és feltétlenné tétele a természetes személyek kapcsán is a jogfejlődés egy későbbi szakaszán következett be. De ez azon a tényen nem változtat, hogy mindig is az embernek önmaga volt mindenféle, így a jogi gondolkodásának is a kiindulópontja.) Azonban amint ezen személyek egy meghatározott közös cél elérése érdekében összeállnak személyegyesülést alkotva,

¹ Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának doktorandusza.

² Euklidész: *Elemek* (Mayer Gyula ford.). Gondolat, 1983. 47.

amely személyegyesülés természetében és minőségében más, mint a személyegyesülést alkotó egyes személyek összessége, ezt már az emberi egyediségre, egyéniségre és személyiségre építő konkretizált gondolkodás nehezen tudja befogadni. (Tulajdonképpen a jogi gondolkodásban is éppen olyan fordulat lenne szükséges, mint amit a fizikában az einsteini relativitáselmélet hozott a newtoni mechanikához képest, hogy a jogi személyek létét a maga mivoltában elképzelni és megérteni képesek lehessünk.) Amikor a jog szabályai útján a jogi személy köpenyébe burkolja a személyek meghatározott csoportját, tulajdonképpen nem tesz mást, mint lehetővé teszi az egyes személyeknek az egységes cselekvést, hogy a közös cél érdekében való ténykedés, a közösen remélt eredmény elérhetősége érdekében, lehetőségből valósággá válhasson. A jogi személyek másik nagy típusaként elfogadott, egy meghatározott célra rendelt, a rendelő összvagyonából kihalított vagyonrész, az ún. vagyonösszességek kapcsán a problémát egyedül az jelentette, hogy a vagyon önmagában cselekedni, célját betölteni képtelen, természetes személyekre van szüksége, amelyek rendeltetéséhez hozzásegítik. Végső soron a jog, amely önmagában is egy magasabb absztrakciós gondolkodást igénylő szellemi munka végeredménye a fizikai világ határain túllépve, azokon felülemelkedve, a jogi személyek mesterségesen megalkotott fogalmát napjainkra immáron megkérdőjelezhetetlenül beemelte fogalomtárába, jogalanyként a természetes személy, az ember mellé állította, azzal az ésszerűség határain belül egyenlővé tette. Ezen egyenlővé tétel következetes végigvitele azonban a jogtudományt és jogelméletet további súlyos kihívások, mindmáig megválaszolhatatlannak tűnő kérdések elé állította.

2. A személyiségvédelem szintjei a mai magyar jogban

A személyiségvédelem kapcsán elsődleges jogforrásunk az Alaptörvény VI. cikke, amely kivételt nem tűrően deklarálja egyrészt, hogy „(1) *Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteltben tartsák.*” másrészt pedig, hogy „(2) *Mindenkinek joga van személyes adatai védelméhez, valamint a közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez.*” Az Alaptörvény kijelentéseit olvasva azonban önként adódik a kérdés, hogy mégis kit vagy mit fedhet az a bizonyos „mindenki” szócska. Az ember, az ún. természetes személy bizonyosan belefér a mindenki ernyője alá. Ezt maga az Alaptörvény teszi egyértelművé: „(1) *AZ EMBER sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteltben kell tartani. Védelmük az állam elsőrendű kötelezettsége.*” (Alaptörvény I. cikk). Hogy ezek a sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogok, amelyek ugyanolyan

absztrakt jogi fogalmaknak tekinthetők, mint a jogi személyek, létükben honnan nyerik igazolásukat, arra is maga az Alaptörvény adja meg a választ: „*Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.*” (Alaptörvény. II. cikk). Tehát mindennemű alanyi joga az embernek, minden egyes jog, amelyek tulajdonképpen az emberi mozzanatok lehetőségét jelentik a jogviszonyokban, amelyek nélkül semmilyen joghatás, tehát semmilyen a jogi szférában és annak hatására a valóság szférájában bekövetkező változás nem lenne lehetséges, az emberi méltóságban gyökerezik. Azonban az Alaptörvény ezen a ponton az alanyok ismertetésénél megáll. A továbbiakban az alapvető jogokról és kötelezettségekről szóló részben vagy a „mindenki” vagy a „senki” szócska szerepel általánosságban az alanyok helyén. A nem természetes, mesterséges, művi, fiktív, elképzelt, pszichikai, morális, tehát fizikai mivolttal nem rendelkező jogi személyek vonatkozásában az Alaptörvény hallgat. De ez nem róható fel a valóság talaján lefektetett Alaptörvénynek, hiszen a jogrendszer zárkövének nem lehet feladata jogirodalmi, jogtudományi kérdések boncolgatása.

A személyiségvédelem főfelelőse tulajdonképpen minden jogrendszerben mindig is a magánjog volt. A történelmileg is belátható kereteken belül maradv a magyar magánjogi, polgári jogi felfogásban a magyar jogászság első ébredése, az első jeles magyar magánjogtudósi generáció tevékenységéhez köthető aranykor (1900-tól nagyjából az 1940-es évekig számítva) óta megkérdőjelezhetetlenül rögzítésre került, hogy nem kizárólag az ember, hanem A SZEMÉLY az, amelynek a védelmét rögzíteni kell.

A jogi személyek „összfogalmának” meghonosítása a magyar magánjogban Frank Ignác nevéhez köthető („De personis, quae Juris fictione intelliguntur”; Principia Juris Civilis Hungarici, Pest 1829. I. köt. 104. l.), azonban a jogi személyek fogalmának első részletes tárgyalása illetve a tárgyalási mód jogirodalomban történő meghonosítása Wenzel Gusztáv érdeme. Ugyancsak Wenzel volt az első, aki tankönyvében a személy és személyiség fogalmát és jelentését elsőként pedzegette: „76. §. Személy és személyiség. A jogok és jogviszonyok alanyát személynek (persona); a személyeknek (embereknek, viszonyoknak, testületeknek) azon minőségét pedig, amelynél fogva személyeknek tekintetnek, személyiségnek nevezzük. A személyiség tehát nem jog vagy magában álló jogosítvány, hanem bizonyos állapot, amely a jogképességet tartalmazza. A személyek kétfélék: *physicai* vagyis *egyéni*, és *jogi* (a régebbi *theoria* szerint *erkölcsi*) személyek.” Az ehhez a bekezdéshez fűzött jegyzete is említésre méltó: „A személy és személyiség fogalmának minden pozitív jogban kettős értelme és jelentősége van, *abstract* és *concret*, s ehhez képest a személyről mint *jogalanyról* is kettős értelemben lehet szó. Az *abstract* személyiség az egyes személyek akaratának jogi önállóságában gyökerezik. A *concret* személyiség fogalma

pedig a külső körülmények és a fennálló jog rendezésének eredménye."³ A személy és a személyiség kapcsán külön fontos kiemelni, hogy ezen fogalmaknak a feldolgozása már az első polgári jogi, magánjogi törvényhozási előmunkálatok, az első kodifikációs bizottság felállítása előtt megindult.

A jogi személyek és a jogaik védelme vonatkozásában rendkívül jelentős, hogy a jogi személyeket az eddigi összes Ptk.-tervezet nevesítette és kisebb-nagyobb részletettséggel szabályozta is. Arra a kérdésre, hogy egyáltalán miért fontos a személyiség védelme, csattanós választ adott az első Polgári Törvénykönyv Tervezetének indokolása: *„Helyes alapokra fektetett jogrendszer nem szorítkozhatik a személyek vagyoni értékű javainak oltalmára, hanem a magasabb ethikai szempontoknak megfelelően ki kell terjednie a személyek oly javainak védelmére is, a melyek esetleg tisztán csak ethikai értéket képviselnek, de mint ilyenek a vagyoni értékű javaknál mindenkire nézve sokkal becsesebbek lehetnek. Az emberek magasabb rangú érdekei iránt fogékony jogalkotás nem zárkozhatik el a helyes jogrendszer érintett követelményeinek szentesítése elől. (...) A személyi javak magánjogi oltalma nélkül (...) a személy jogvédelme nem lehet teljes.*"⁴ Kiemelendő, hogy már a legelső Tervezet is az személyek és nem csak az ember védelmét helyezte kilátásba. (Érdekességként kiemelendő azonban, hogy a Tervezet ugyanakkor a személyek természetes és jogi személyekre való felosztását nem fogadta el. Az Indokolás szerint azért, mert *„[e]z a felosztás részben a mult századbeli természetjogi iskolának, részben a Savigny-féle fictio elméletnek tanaira vezetendő vissza. A természetjog ugyanis az ember jogalanyiságát mintegy veleszületett minőségének tekintette; szerinte az ember mintegy már fizikai természeténél fogva személy, és ennyiben „természeti személy” volt, mellyel szemben az egyesület és az alapítvány a jogrend által mesterségesen teremtett jogalanyok. Savigny szerint az egyes ember az egyetlen valóságban létező természeti személy, míg az egyesület (testület) és alapítvány valóságban nem létező, természeti existenciával nem bír, hanem csak képzelt (fictiv) személy, melyet a jogrend alkot, s ennyiben 'jogi személy'.*" *„Mindkét felfogással szemben az újabb tan azt vitatja, hogy az egyes ember is az ő személyiségét nem a természettől, hanem a jogrendtől nyeri, a mely valamint Rómában a személyiséget az emberek egy körétől: a rabszolgáktól megtagadta, úgy azt más, nem emberi substratumoknak meg is adhatja. A jogképes egyesület, az alapítvány ezen felfogás szerint semmivel sem inkább jogi személy, mint az egyes ember s ez utóbbi semmivel sem inkább természeti*

³ Wenzel Gusztáv: A magyar magánjog rendszere. Harmadik kiadás. I. kötet. Magyar Kir. Egyetemi Nyomda, Budapest, 1879. 147–148.

⁴ Indokolás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez. Első kötet. Grill Károly Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, Budapest, 1901. 153.

tes személy, mint amazok. Ez a felfogás, melyet a T. is alapúl elfogad, a természeti és jogi személy felosztásának elejtésére vezet.”⁵ A későbbi tervezetek és az 1928-as Magánjogi törvényjavaslat visszatért az általánosan bevettnek tekinthető felfogáshoz.)

Az első Tervezet alkotói szerint, akik között olyan jeles magánjogászok nevére bukkanhatunk, mint Schwarz Gusztáv és Grosschmid Béni, „Az ember jogképessége szélesebb körű ugyan, mint az u. n. jogi személyeké; de ez a körülmény magában véve nem szolgáltat alapot arra, hogy az ember és a jogi személyek személyisége között különbség tétessék. Minthogy a személyiség a jogrend alkotása, a jogképeség a személyek összes köreinél azonos természetű, és a jogi személyek jogképessége az ember jogképességével szemben csakis annyiban korlátozottabb, a mennyiben a jogi személyek nem lehetnek alanyai oly jogoknak és kötelezettségeknek, a melyeknek előfeltételét tartalmuknál fogva emberi tulajdonságok és állapotuk, mint különösen a nem, kor vagy rokonság szolgáltatják.”⁶ Tehát az első Tervezetben az akkori jogtudósok amellet az álláspont mellett kötelezték el magukat, hogy maga a személyiség nem „természetes” jelenség, ez a „minőség” (mint Wenzelnél), ha minőség is, csak a jogrendnek, a mesterséges szabályozó rendszernek az alkotása lehet. A további tervezetek, javaslatok, például az 1913-as a személyiségre mint az ember (!) elidegeníthetetlen minőségére hivatkozik⁷, az 1928-as Magánjogi Törvényjavaslat Indokolása pedig, eltérve az 1900-as Tervezet álláspontjától, kijelentette, hogy való igaz, hogy „[a]z emberen, a természetes személyen felül jogképesek még egyes jogi alakulatok is. Amikor a Mt. ezeket 'jogi személyek' elnevezés alatt foglalja össze, ezzel távolról sem kívánt állást foglalni a személyiség tanának máig le nem zárt vitás elméleti kérdéseiben. Ez az elnevezés lényegében nem fejez ki többet annak az elismerésénél, hogy azok a jogi alakulatok, amelyeket a Mt. ezzel az elnevezéssel megjelöl, a magánjogi forgalomban önállóan lehetnek jogok és kötelezettségek alanyai. Ezen túl az elmélet feladata marad e jogi alakulatok lényegének és tulajdonképeni természetének megfejtése, különösen pedig annak a tisztázása, vajjon e jogi alakulatokban a szervezet, a vagyon vagy az azok mögött rejlő cél-e a személyiség hordozója.”⁸ A hatályos Polgári törvénykönyv, a 2013-as évi V. törvény tulajdonképpen hagyománykövetően elismeri a természetes személy, az ember mellett a jogi személyeket is jogképesnek. (2:1. § [A jogképesség] (1) Minden ember jogképes: jogai és kötelezettségei

⁵ Indokolás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez. Első kötet. Grill Károly Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, Budapest, 1901. 2.

⁶ Uo. 2-3.

⁷ Indokolás a Polgári Törvénykönyv Törvényjavaslatához. Közzéteszi a M. Kir. Igazságügyminisztérium I. Kötet Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1914. 34.

⁸ Indokolás Magyarország Magánjogi Törvénykönyvének Törvényjavaslatához. I. Kötet. A Váci Kir. Orsz. Fegyintézet Könyvnyomdája. 32-33.

lehetnek. 3:1. § [A jogi személy jogképessége] (1) A jogi személy jogképes: jogai és kötelezettségei lehetnek. (2) A jogi személy jogképessége kiterjed minden olyan jogra és kötelezettségre, amely jellegénél fogva nem csupán az emberhez fűződhet.)

A személyiségvédelem büntetőjogi illetve közigazgatási jogi történetére a terjedelem okán még ennyire vázlatosan sem térhetünk ki.

Áttérve a jogi személyek személyiségvédelmének témájára, önkéntelenül adódik a kérdés, hogy miután a magyar magánjogban, polgári jogban a jogi személyek és azok jogképessége illetően széles körű elismerésének tulajdonképpen már évszázados hagyománya van, és miután a személyiség fogalma is már az első jelesebb magánjogászok kora és művei óta ismeretes a jogásztársadalom körében, vajon a személyiség és a személyiségi jogok, illetve a jogi személyek személyiségvédelme milyen fogadtatásban, illetve megítélésben részesül, részesült. Megfordítva a vizsgálódás időrendjét, elsőként tekintsünk a hatályos Polgári Törvénykönyv megoldására. Vajon adott-e jelenleg a magyar polgári jog berkein belül az általános, mindenkire kiterjedő személyiségvédelem? A személyiség általános védelméről felütésként két generálklauzulát is találunk a Polgári Törvénykönyvben: 2:42. § [A személyiségi jogok általános védelme] (1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy törvény és mások jogainak korlátai között személyiségét, így különösen a magán- és családi élet, az otthon, a másokkal való – bármilyen módon, illetve eszközzel történő – kapcsolattartás és a jóhírnév tiszteletben tartásához való jogát szabadon érvényesíthesse, és hogy abban őt senki ne gátolja. (2) Az emberi méltóságot és az abból fakadó személyiségi jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. A személyiségi jogok e törvény védelme alatt állnak.

A jogi személyek kapcsán a hatályos Ptk. a jogi személyekről szóló Harmadik Könyvben az alábbi hídszabályt tartalmazza: 3:1. § [A jogi személy jogképessége](3) A jogi személy személyhez fűződő jogaira a személyiségi jogokra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, kivéve, ha a védelem jellegénél fogva csupán az embert illetheti meg.

Az, hogy a kódex a jogi személyek kapcsán személyhez fűződő jogokról emlékezik meg, nem véletlen. Az ezen időkben általánosan elfogadott axióma szerint ugyanis személyisége csak az embernek lehet. Abban viszont napjainkban egyáltalán nincsen egyetértés, hogy tulajdonképpen ezen a személyiségen mit is kellene értenünk.

Arra a kérdésre, hogy a személyiség valóban egy állapot vagy egy (elidegeníthetetlen) minőség lenne-e, vagy valami egészen más, napjainkban nem lelünk választ. Még csak álláspontokat sem. Amikor az első Tervezet kodifikátorai kimondták, hogy a személyiség a jog alkotása, feltehetően ráéreztek arra, hogy a jog a saját berkeiben a személyiséget csak jogi értelemben, a saját filozófiájával, a saját kifejezéseiével, a saját logikájával tudja értelmezni. A jog ilyenkor kilép a valóságból, a fölé

emelkedik, de ebben nincs is semmi meglepő, hiszen így járt el már akkor is, amikor a jogi személy fogalmát megalkotta. Innen pedig már csak egy lépés lenne a jogi személyiség. Tény és való, hogy a jogi személyek elsőként a vagyoni jogok és kötelezettségek tekintetében nyertek jogalanyiságot, jog általi elismertséget. Hiszen már jóval azelőtt is, hogy 1807-ben Heise megalkotta volna a „jogi személy” elnevezést és hogy valamivel később Savigny kifaragta volna a mai értelemben ismert és használt „jogi személy” fogalmat, a mai jogi személyek őseiként ismert, azok minden tulajdonságával, ha nem is azonos mértékben és elrendezésben rendelkező személyegyesülések és vagyonösszességek mint jelenségek léteztek, működtek. Ezt ismerték fel idővel az egyes jogtudósok, és ezért láttak hozzá, utólag, valamilyen elméleti alappal megtámogatni, alátámasztani azon személyek valamilyen típusú létét, amelyek már addig is évszázadok óta ilyen-olyan formában a társadalom működésében, az emberek életében jelen voltak és többnyire háborítatlanul tevékenykedtek. A kánonjogig visszanyúló, majd Savigny által megújított fikciós elmületről, a célvagyon- és realitáselmületről kitűnő áttekintést adott Moór Gyula híres monográfiájában (A jogi személy elmélete. Bp., 1931.), amelyben saját ún. beszámítós elméletét is kifejtette. Azonban ezen elméletek dacára a jogi személyekkel, azok létevel és személyével (személyiségével?) kapcsolatos kétségek és kételyek mind a mai napig nem nyertek megnyugtató megoldást, választ. A célvagyon-elmélet kapcsán fejtette ki egyébként nagyon találóan Bozóky Alajos 1869-ben a Jogtudományi Közlöny hasábjain az alábbi gondolatot, amellyel tulajdonképpen a jogtudomány minden görcsös szellemi kényszer munkájának és elméletalkotási kényszerképzetének a magyarázatát adta: *„Hogy a jogi személyek jelenségét csupán személyesítés útján vélték megfejthetni, e törekvés az emberi természetben rejlik, láthatatlant és érzékfölöttit valami láthatóval vagy legalább valami ismeretessel helyettesíteni, hogy ezáltal alkalmas kiindulási pontot leljen.”*⁹

A legvalószínűbb választ a jogi személyek léteire feltehetően a következő megállapítás adja: a jogi személyek nem mások, mint *„a gazdasági élet valóságos jelenségei (...), amelyeknek a jogrend jogképességet adott”*. Hiszen *„az élet a jog elismerése nélkül is számos oly alakulatot mutat föl, amely akkor is él és működik – persze tekintet nélkül a tételes jog követelményeire és az ebből eredő káros következtésekre – ha alakszerű jogi személyiséggel nem bírnak, sőt akkor is, ha a működéstől egyenesen eltiltják. De éppen azért, mert az emberi társadalomban a legkülönbözőbb célok megvalósítására kisebb vagy nagyobb egyesülések léteznek és ilyenek folyton újra alakulnak, amelyek mindig önálló életműködés központjai gyanánt szerepelnek, lehetetlen, hogy a jogrend ezen tények előtt szemet hunyjon és hogy a jogi személyek*

⁹ Dr. Bozóky Alajos: A jogi személyekről. Jogtudományi Közlöny, 1869. 159. 3. j.

szabályozását bármilyen elméleti alapon mellőzze.”¹⁰ (Az elméleti viták kapcsán feltehetően a végső igazságot, a fent már idézet Bozóky Alajos fogalmazta meg a legtalálóbban: „*De ezen egész vitának nincs semmiféle gyakorlati haszna, mert akár az egyik, akár a másik oldalról fogjuk is fel a jogi személyiséget, a dolog lényegén a fel-fogás különböző volta mit sem változtat.*”¹¹)

Ha általánosságban a jogi személyek szabályozására, jogvédelmére vonatkozó magánjogi szabályozási lépcsőket tekintjük, akkor, mint általában minden jogi fogalom kapcsán, egy olyan fejlődési irány rajzolható fel, amikor is első lépésben egyáltalán maguknak, az (új) jogintézményeknek, a jogi személyeknek a létét kellett jogi érvekkel, jogi megalapozással igazolni, vagyis a jogi személyeket jogalanyoknak el kellett az általános jogi köztudatban ismertetni. Ha már jogalanyokként elismerést nyertek, akkor a következő lépés volt, hogy jogképességüket is adottnak kellett venni. (A jogképesség fogalmának „előzménye”, ahogy az a Wenzel Gusztávtól származó idézetből is kitűnik, maga a személyiség volt.) Habár jogi cselekvőképességet egy fizikailag nem létező személyre ruházni képtelenség, azonban a jogképesség, régi szóval a személyiség fennállásának jogi személyek vonatkozásában való elismerésével az már világossá vált mindenki számára, hogy valamilyen jogaik a jogi személyeknek is lehetnek. Hogy milyen jogaik lehetnek? Vagyoni jogaik egészen bizonyosan. És személyi/személyiségi jogaik?

Ha a hatályos jog alapján tesszük fel a kérdés, hogy mely személyiségi jogok értelmezhetőek egyáltalán a jogi személyek körében („a védelem jellege” kapcsán mely személyiségi jogok illethetik meg a jogi személyeket), a Polgári Törvénykönyv példálódzó, nyitott végű felsorolása kapcsán (2:43. § [Nevesített személyiségi jogok]). A személyiségi jogok sérelmét jelenti különösen a) az élet, a testi épség és az egészség megsértése; b) a személyes szabadság, a magánélet, a magánlakás megsértése; c) a személy hátrányos megkülönböztetése; d) a becsület és a jóhírnév megsértése; e) a magántitokhoz és a személyes adatok védelméhez való jog megsértése; f) a névviseléshez való jog megsértése; g) a képmáshoz és a hangfelvételhez való jog megsértése.) és egyes a későbbiekben bemutatásra kerülő jogirodalmi álláspontok alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy három személyiségi jogi jogsértés bizonyosan elkövethető jogi személyek ellenében is (és ilyen tekintetben lényegtelen, hogy a sérelmet okozó fél egy másik jogi személy, vagy egy természetes személy-e): a becsületüket, de inkább a jóhírnevüket bizonyosan érheti sérelem, a titokvédelem a jogi sze-

¹⁰ Márkus Dezső (szerk.): Magyar Jogi Lexikon, VI. Kötet. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1907. 373–374.

¹¹ Bozóky Alajos: A jogiszemélyekről. In: Fodor Ármin (szerk.): Magyar Magánjog. Általános Rész. Személyjog. Singer és Wolfner kiadása, Budapest, 1899. 406.

mélyekre is ki kell, hogy terjedjen, és a névviseléshez való jog is meg kell, hogy illesse őket.

A legrészletesebben a kérdésről az 1900-as Tervezet indokolása rendelkezett. A becsületvédelem kapcsán a kodifikátorok úgy fogalmaztak, hogy „*A kit szabadságában, testi épségében, egészségében vagy becsületében jogellenesen bántalmaznak, a bántalmazótól a bántalom megszüntetését követelheti és kérheti az újabb bántalomtól való eltiltást.*” (87. §.) Az Indokolásban ezen paragrafus kapcsán kimondták, hogy „*A mi különösen a becsületet illeti, azt mindenkire nézve és minden vonatkozásban kell a megfelelő magánjogi védelemben részesíteni.*”¹² Hogy ez alatt a mindenki alatt kifejezetten a jogi személyeket is értették-e, az egyértelműen nem derül ki az indokolásból, de a későbbiekben még igyekszem rávilágítani majd arra, hogy az értelmezés és az akkori jogrendszer, különösen a gazdasági jog képviselte álláspont alapján, véleményem szerint, miért lenne elfogadható ez a következtetés. Két jog kapcsán viszont kifejezetten nyilatkoztak az első Tervezet alkotói. Az egyik volt a névhez (és nem céghez! Lásd alább!) való jog: „*Mindenki kérheti, hogy neve viseléséhez vagy használatához való joga bírói ítélettel megállapíttassék és az, a ki ezt a jogát tagadja, e jog elismerésére köteleztessék.*” (88. §.) „*A ki jogos érdekében sérelmet szenved az által, hogy más az ő nevét bitorolja, a bitorlás megszüntetését követelheti és kérheti az újabb bitorlástól való eltiltást.*” (89. §.) Ezen jog kapcsán kifejezetten úgy nyilatkoztak, hogy „*[n]em szükséges külön kiemelni, hogy a névre vonatkozó jelen rendelkezések az egyesületekre és alapítványokra is vonatkoznak*”. (Az 1900-as Tervezet általános jogi személyekre vonatkozó részt nem tartalmazott, de rendkívül részletesen rendelkezett az egyesületekről, az alapítványokról és említést tett a gazdasági célú egyesületekről, köztestületekről és közintézetekről.¹³ Az 1928-as Mtj. nagyjából követte ezt a rendszert, a jogi személyekre vonatkozó általános résszel egészítve ki azt.¹⁴) A másik jog, a magánjogi titokvédelem kapcsán pedig

¹² Indokolás a Magyar általános polgári törvénykönyv tervezetéhez. Első kötet. Grill Károly Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, Budapest, 1901. 156.

¹³ 85. §. Azoknak az egyesületeknek jogképességét, a melyeknek célja valamely kereskedelmi, ipari vagy más gazdasági vállalatnak vagy üzemnek folytatására irányul, a rájuk vonatkozó külön törvények szabályozzák. 86. §. Az államkincstárnak, a köztestületeknek és a közintézeteknek jogképességét a közjog szabályai szerint kell megítélni.

¹⁴ „Nem kívánt a Mt. állást foglalni azokban a vitás elméleti kérdésekben sem, amelyek a jogi személyek csoportosítása, kategóriáik meghatározása és e kategóriák megjelölése körül folynak. A jogi személyek legősibb csoportosítása: személyösszességekre és dologösszességekre (universitas personarum, universitas rerum), egyesületekre és alapítványokra való felosztásuk. A fejlődő szükségletek azonban a jogélelet számos olyan további jogi alakulattal gyarapították, amelyeket a tárgyi jog hasonlóképpen személyiséggel, jogképességgel ruházott fel, amelyek azonban csak erőszakoltan és tökéletlenül vonhatók az egyesület vagy az alapítvány megszokott fogalma alá. Olyan jogi alakulatok ezek, amelyek az egyesületi vagy alapítványi jellegnek csak egyes alkotóelemeit ölelik fel, vagy éppen bizonyos átmeneti fokozatokat mutatnak.

így szólott a Tervezet: „*A ki jogos érdekében sérelmet szenved az által, hogy a tőle eredő vagy hozzá intézett levéllel vagy egyéb bizalmas természetű irattal más visszaél, a visszaélés megszüntetését követelheti és kérheti az újabb visszaéléstől való eltiltást.*” (91. §.) Az Indokolás a névjog kapcsán szerepeltetetthez rendkívül hasonló volt: „*Önként érthető egyébiránt, hogy a T. ezt az oltalmat nem akarja csak az egyes emberre korlátozni; mert a mennyiben az egyesület, az alapítvány vagy más személy nevében irt levéllel is követhető el ennek sérelmére visszaélés, nem volna igazolható, hogy ezek ebből az oltalomból kizárassanak.*”¹⁵

Tulajdonképpen a személyiségvédelem kapcsán most értünk el a fordulóponthoz. Most kell alaposan szemügyre vennünk, hogy ezek a személyiségi jogok végső soron hogyan is és kiket is illetek meg. A kérdésre válaszul a jogi személyek fajainak múlt századi jogelméleti fejlődésére kell tekintenünk. A múlt századi szerzők művéből körülbelül a jogi személyek fajai kapcsán az alábbi csoportosítás végezhető el: I. Fiscus; hereditas jacens (a kincstárral és a nyugvó hagyatékkal a továbbiakban nem foglalkozunk tovább); II. Alapítvány; III. Személyösszességek. A személyösszességeken belül két nagyobb csoportot különítetek el: 1) Testületek; 2) Társaságok. A testület maga gyűjtőfogalom volt. Beletartoztak az egyesületek (vagy más elnevezéssel társulatok, egyletek), a törvényhatóságok, a községek, az egyházi testületek, a testületileg szervezett közbirtokosságok. Ezeknek közös jellemzőjük volt, hogy mindannyian jogi személyek voltak, de a vagyonfelosztást, sem a jogi személy

Az elméletben ezeket többnyire közttestületek, közintézetek, testületek, intézetek, stb. elnevezéssel szokás megjelölni. Ilyenek különösen: az állam, a törvényhatóság, a község, az egyházak; kereskedelmi és iparkamarák, egyetemek, gyűjteményegyetem, Magyar Tudományos Akadémia stb. Ezeket a Mt. annyiban tekintti jogi személyeknek, amennyiben őket valamely külön jogszabály magánjogi jogképességgel ruházza fel. Ezek a jogi alakulatok alkotják az egyesületek és alapítványok mellett a jogi személyek harmadik csoportját, amelyeknek magánjogi jogképessége tehát külön jogszabályban gyökerezik, míg az érvényesen létrejött egyesületeket és alapítványokat maga a Mt. ruházza fel jogképességgel (43. §.). Az egyesületek célja szempontjából a Mt. nem tesz fogalmi különbséget. Az egyesületek fogalma alá esnek s az egyesületekre vonatkozó szabályokhoz igazodnak ennél fogva a gazdasági célú egyesületek is, kivéve azokat, amelyeket valamely külön törvény ruház fel jogképességgel (mint pl. a részvénytársaságokat, a szövetkezeteket, a magyar földhitelintézetet, a magyar nemzeti bankot, a vízsabályozó és ármentesítő társulatokat, a legelő-társulatokat stb.).

A jogi személyek e három csoportjának eltérő alaptermészetéből következik, hogy a Mt. csupán az egyesületek és az alapítványok magánjogi személyiségét szabályozza kimerítően. A jogi személyek harmadik csoportjára nézve azonban ezt a közelebbi szabályozást a vonatkozó külön törvényekre hagyja. Mindössze néhány általános szabályt bocsát előre, amelyek a jogi személyek mindhárom kategóriájára állanak, – tehát a külön törvényekben meghatározott jogi alakulatokra is, hacsak a vonatkozó speciális törvények másként nem rendelkeznek.” Indokolás Magyarország Magánjogi Törvénykönyvének Törvényjavaslatához I. Kötet. A Váci Kir. Orsz. Fegyintézet Könyvnyomdája. 33–34.

¹⁵ Indokolás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez. Első kötet. Grill Károly Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, Budapest, 1901. 162.

fennállása során, sem a jogi személy megszűnése után, a jog nem tette lehetővé a tagok között. Valóban a testületek voltak az első jogi személyeknek tekinthető jogalanyok. Minden jellemzőjük adott volt, egyesekkel, például az egyesülettel a magánjog foglalkozott részletesen, míg mások inkább a közjog tereumára tartozóak voltak (pl. községek), de az elmélet, hangsúlyozandó, egy rendszerbe illesztette őket. A társaságok fogalmuk szerint szerződéses viszonyt jelentettek két vagy több személy között, a társtagok valamely közös gazdasági, vagyoni célja elérésére és ezen célok elérésére közös vagyoni eszközökkel is rendelkeztek. A társaságok (*societas*) nem voltak jogi személyek, de „[m]inthyogy az egyszerű társaságnál a vagyon az egyes tagoké [volt], annál fogva a jövedelem is közös és közvetlenül a tagokat illeti; minden egyesnek joga van a reá eső hányadra és minden egyes tag a közös vagyonnak felosztását s az ő részének kiadását követelheti az osztályos keresettel”.¹⁶ Tulajdonképpen, ha alaposan szemügyre vesszük a személyösszességek két nagy típusának jellemzőit, feltűnhet, hogy a gazdasági társaságok a testületek, illetve a társaságok ideális ötvöződéseként tűnnek fel. Ahogy erre az 1900-as Tervezet és az 1928-as Mtj. is utalt. Utóbbi indoklásából lásd: „Az egyesületek fogalma alá esnek s az egyesületekre vonatkozó szabályokhoz igazodnak ennél fogva a gazdasági célú egyesületek is, kivéve azokat, amelyeket valamely külön törvény ruház fel jogképességgel (mint pl. a részvénytársaságokat, a szövetkezeteket...)”. (Lásd 13. lj.) És valóban, ahogy azt Nagy Ferenc is megfogalmazta: „Valamint a keresk. jog egészben véve az általános magánjognak csupán elágazása, úgy különösen a keresk. forgalom által kifejlesztett társaságok is a közönséges magánjogi társaságra (*societas*) vezetőndők vissza; s nevezeten azok a kellékek, melyek ahhoz szükségesek, hogy általában társaságról beszélhessünk, a keresk. társaságoknál nem kevésbé követeltetnek, mint a magánjogi társaságnál.”¹⁷

Ha a jelenlegi értelmezési nehézségekre tekintünk, akkor a múlt században születő gazdasági és magánjogi szabályozás adta lehetőségek csillogó drágaköveknek tűnhetnek. Azonban azt az egy tényt sosem szabad elfelejtenünk, hogy a polgári jogi, magánjogi tervezetek csupán tervezetek maradtak. Nem tudjuk, hogy a bennük foglalt személyiségvédelemmel a jogi személyek vonatkozásában hogyan boldogult volna a gyakorlat. Egy mentsvárunk lehet még. Hogy a gazdasági jog, a kereskedelmi jog művelői azonban, saját területükön belül saját jogalányaik jogvédelmét rendkívül

¹⁶ Bozóky Alajos: A jogi személyekről. In: Fodor Ármin (szerk.): Magánjog. Általános Rész. Személyjog. Singer és Wolfner kiadása, Budapest, 1899. 391–392.

¹⁷ Nagy Ferencz: A magyar kereskedelmi jog kézikönyve különös tekintettel a birói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásokra. Hatodik javított és bővített kiadás. I. Kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1904. 47. § 212.

nagy figyelemmel kísérve kiépítették. (Habár Nagy Ferencz fent idézett művében úgy folytatta gondolatmenetét, hogy „[m]indazonáltal a keresk. társaságok történeti fejlődésükben a közönséges magánjogi társaságtól annyira eltávoztak, hogy a rokonság közöttük sok tekintetben alig állapítható meg”.¹⁸ Ennek ellenére szerkezetük és meglátásaik az egykori kereskedelmi és magánjogászoknak még mindig rejthet magában hasznosítható elemeket.)

A gazdasági jognak a számunkra legfontosabb rendelkezései az alábbiakat voltak: a cégbiztorlásra vonatkozó szabályok, illetve döntések, és a tisztességtelen verseny körében szabályozott tényállásokra (bitorlás és utánzás, hírnévrontás és hitelrontás, üzleti vagy üzemi titok elárulása vagy jogosulatlan felhasználása) megalkotott rendelkezések. (Idesorolható még az iparjegyvédelem is, de erre most nem térünk ki.)¹⁹

Ha alaposabban beletekintünk az egykori gazdasági jogi rendelkezésekbe, a fentebb említett három fő, a jogi személyek kapcsán is értelmezhető személyiségi jog párjaként is tekinthető rendelkezések bukkannak elénk. A névjog párja a gazdasági jog kapcsán a cégbitorlás tényállása volt. A cégbitorlásról az 1875: XXXVII. t. cz. a kereskedelmi törvény (K. T.) 24. §-a rendelkezett. A cég maga a K. T. 10. §-a szerint azon név volt, mely alatt a kereskedő üzletét folytatta, s melyet aláírásául használt. *„Más szavakkal: a cég a kereskedő üzleti, kereskedelmi neve. Ebben benne van, hogy a cég nem egyszerűen a kereskedő neve, hanem a kereskedőnek az üzletre vonatkozó neve, a mi ugyan csak akkor nyer határozott kifejezést, ha a cég a kereskedő polgári nevével különbözik, de fogalmilag akkor is felveendő, ha, mint rendesen, azzal egyenlő (...). Mint a kereskedő neve a cég az üzleti viszonyokban ugyanazzal a jelentőséggel bír, mint a polgári név a polgári életben. (...) A cég használata kifejezést ad egyúttal annak, hogy a kereskedő épen üzleti körében, mint kereskedő, tehát nem ebbeli minőségétől függetlenül kívánt eljárni. Ez mindazonáltal nem jogszabály.”*²⁰ Tehát maga a (kereskedelmi és gyári) cég, ahogy azt már Wenzel Gusztáv is saját tanácskönyvében megállapította, nem volt jogi személy, habár *„az 1868-iki polg. tvkez.*

¹⁸ Nagy Ferencz: A magyar kereskedelmi jog kézikönyve különös tekintettel a bírói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásokra. Hatodik javított és bővített kiadás. I. Kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Budapest, 1904. I. Kötet. 47. § 213.

¹⁹ A cégbitorlás és a védjegybitorlás elválasztására lásd.: C. 850/87. (D. Uj f. 20., 121. l.); cég használata vignettán. L. I. 753/78. (D. 21., 143. l.) Nagy Ferencz: A magyar kereskedelmi jog kézikönyve különös tekintettel a bírói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásokra. Hatodik javított és bővített kiadás. I. Kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1904. I. Kötet. 29. § 124.

²⁰ Nagy Ferencz: A magyar kereskedelmi jog kézikönyve különös tekintettel a bírói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásokra. Hatodik javított és bővített kiadás. I. Kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1904. I. Kötet. 25. § 108–109.

rendtartás 33. §-a alá esnek ugyan,²¹ de csak azon személyek jelzésére szolgáltak, akik a cégek nevét használták.²² A cégbitorlás kapcsán Nagy Ferenc így fogalmazott: „Valamint az, ki jogosulatlanul polgári nevet használ, névbitorlást, úgy a kereskedő, ki jogosulatlanul céget használ, cégbitorlást követ el. Ez nemcsak akkor forog fenn, ha a kereskedő más kereskedő létező cégét használja, hanem minden esetben, midőn a kereskedő cége a K. T. rendelkezéseinek meg nem felel.”²³ Tehát a cégbitorlás esetei voltak, ha pl. a cég a törvényben tiltott toldást tartalmazott. V.ö. C. 5192/84. (D. Uj f. 33., 100. l.) [Nem volt cégbitorlás ellenben más cég toldásának használata, ha az különben érvényes volt és a valóságnak megfelelt. C. 1328/92. (D. Uj f. 33., 96. l.), 1157/96. (D. III. f. 6. 307. l.) Különösen, ha az üzlet természetét fejezte ki: 13/903. (U. o. 24., 32. l.)]; ha a társas cégbe oly személyek nevei vétettek fel, kik nem voltak beltagjai a társaságnak; ha fenn álló üzlet átvétele esetében az előbbi céget használták, anélkül, hogy az üzlet volt tulajdonosa vagy ennek jogutódai ehhez beleegezésüket adták volna. [A társas cég használatának eltiltása a társaság feloszlása után, habár más hasonló nevű egyénnel új társaság keletkezett: C. 631/98. (D. III. f. 13., 173. l.)] Cégbitorlás még úgy is lehetséges volt, hogy valamely céget, bár az a K. T. rendelkezéseinek megfelelt, szerződés ellenére használták. V. ö. B. T. 1860/900. (D. III. f. 18., 337. l.)²⁴

Az üzleti titok védelme, illetve a becsület, jóhírnév védelme a gazdasági jognak egy másik terepén nyert teret. Az első ipartörvény (1884. évi XVII. t. cz. az ipartörvény) könnyű kizárhatósága okán létrejött kétes gyakorlat elharapozása után, nagy keservek és könyörgések árán, hozták meg az első törvényt (1923: V t.-cz.) a tisztességtelen versenyről. Az 1884: XVII. t. cz. 58. §-a szerint „[e]gy iparos vagy kereskedő sem használhat cégén, nyomtatványain vagy hirdetéseiben oly jelzőket, jelvényeket vagy adatokat, melyek a tényleges üzleti viszonyoknak vagy a valóságnak meg nem felelnek.” Ez volt az a törvény, amelynek hatályban léte alatt valóban rendkívül

²¹ 1868. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában 33. § Közintézetek és testületek, részvény- s más társulatok, gyári és kereskedelmi cégek, a mennyiben alapszabályaik vagy külön törvény értelmében más kijelölt bírósághoz nem utasítvák: azon hely bírói illetősége alá tartoznak, melyen a közintézet, vagy testület, s az utóbbiakra nézve a telep létezik.

Társulatok, melyeknek igazgatósága az országon kívül létezik, az ország területén levő azon helynek bírósága alá tartoznak, hol a képviselőség s ennek nem létében a főügynökség székel; ilyenek hiányában, hol a társulat ingatlan vagyont bír, s ha ingatlan vagyona sem léteznék, a hol megkötöttet az az ügylet, melyből a követelés származik.

²² Wenzel Gusztáv: A magyar magánjog rendszere. Harmadik kiadás. I. kötet. Magyar Kir. Egyetemi Könyvnyomda, Budapest, 1879. d) pont. 202.

²³ Nagy Ferencz: A magyar kereskedelmi jog kézikönyve különös tekintettel a bírói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásokra. Hatodik javított és bővített kiadás. I. Kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1904. I. Kötet. 29. § 123.

²⁴ Uo. 123–124.

érdekes joggyakorlat alakult ki,²⁵ ami kapcsán azonban súlyos gondok adódtak. Hiába mondta ki a törvény 157. § d) pontjában, hogy 157. § 20 frittól 200 frtig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő: d) a ki cégén, nyomtatványain vagy hirdetéseiben oly jelzőket, jelvényeket vagy adatokat használ, melyek a tényleges üzleti viszonyoknak vagy a valóságnak meg nem felelnek. (58. §), a gyakorlatban nem egyszer merültek fel különös megoldások. És a legfőbb probléma az volt, hogy ezen gyakorlat irányán, az írott jogszabály hiányára hivatkozva, a bíróságok nem is mutatkoztak hajlandónak változtatni. Például az ipartörvény fent idézett büntető rendelkezése csakis a jogosult iparosokra és kereskedőkre vonatkozott. Jogosulatlan iparúzó még az esetben is, ha hirdetéseiben, nyomtatványain stb. hamis adatokat használt, pusztán a jogosulatlan iparúzás miatt volt büntethető (1900. febr. 25. kelt 11.461 sz. KM. h. Közp. Ért. n. h. r. 1900. 113. l). Szintén nem volt büntethető a valóságnak meg nem felelő adatok használata az esetben, ha ez a kereskedőnek nem saját üzletére vagy gyártmányaira vonatkozott. Ha tehát a kereskedő üzleti hirdetéseiben azt állította, hogy egy másik cég megszűnt, anélkül, hogy ez a valóságnak megfelelt volna, hamis adatok használata miatt nem volt büntethető (1899. máj. 19. k. 24.382. sz. KM. h. Közp. Ert. n. h. r. 1900. 28. l.).²⁶ Nem ok nélküli volt a panasz, hogy a benyálazással, titoklással és egyéb tisztességtelen eszközökkel folytatott verseny eredményeként sok jóhírű befektetett, becsületes és tisztességes kereskedő ment tönkre és bukott el, aminek végső soron a teljes nemzetgazdaság látta kárát. A törvény betűje ugyanis kikerülhető volt. A bíróságok a világos törvényi tilalomba nem ütköző cselekvések miatt nem voltak hajlandóak az általános jogelvekhez nyúlva védelmet nyújtani a károsultaknak. Ez ellen a gyakorlat ellen léptek fel Kuncz Ödön és Balás P. Elemér világhírű 1923. évi V. törvénycikkükkel a tisztességtelen versenyről, amellyel tulajdonképpen lerakták a Magyarországon ma is ismert versenyjog rendszerének alapját.

Zárásképpen a mai jogi látképet áttekintve annyi bizton kijelenthető, hogy jelenleg egy viszonylagos nyugalmi állapotot élünk át, azonban a repedések a falon nem tűntek el. A 2013. évi V. törvény ad egy látszólag kielégítő polgári jogi védelmet a jogi személyeknek, a kiegészítő gazdasági szabályozás, pl. a hatályos versenytörvény rendelkezései, az 1996. évi LVII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról, különösen annak II. Fejezete pedig a másik oldalról zárja a kört. Azonban felmerülnek kérdések és kétségek. Vajon valóban jó megoldásnak tekinthető a gazdasági jog logikájához szoktatandó gazdasági társaságok jogának be-

²⁵ Érdekes példák sorozata: Márkus Dezső (szerk.): Magyar Jogi Lexikon VI. Kötet. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1907. 614-619.

²⁶ Egyéb érdekes példák sorozata: Márkus Dezső (szerk.): Magyar Jogi Lexikon VI. Kötet. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1907. 618.

emelése egy alapvetően magánjogi szempontú törvénykönyvbe? Jól jár-e el a jogi gondolkodás, amikor a közjogi és magánjogi elemekkel is bíró jogintézmények ezen kétarcúságára mint kuriózumra és nem mint természetes jelenségre tekint, amiket, mint például az egyesületeket, talán helyesebb lenne minden jellemzőjükkel együtt egységes jelenségként kezelni (még ha szabályozni nem feltétlenül is)? Az üzleti titok valóban a magánjogban leli fel helyét, a személyiségi jogban, vagy inkább máshol kellene neki a jogrendszerben helyet keresni? Végső konklúzióként, megoldásra nem vállalkozva csak azt a kétségünket fejezhetjük ki, hogy a hatályos szabályozás alapján az egyes jogiszemély-fajták megkülönböztetett védelme látszólag megadott az új Ptk.-val, de vajon egy ilyen egybekevert rendszerben az megfelelően biztosítható is?

SZEMÉLYES ADATOK VÉDELME

A felhőalapú szolgáltatások és a személyes adatok védelme az új európai adatvédelmi rendelet tükrében

1. Bevezető

A gyors technológiai fejlődés és a globalizáció új kihívások elé állították a személyes adatok védelmét. A személyes adatok gyűjtése és megosztása jelentős mértékben megnőtt, melynek egyik alapszolgáltatása a felhőalapú informatikai szolgáltatások elterjedése mind az állami, mind a magánszférában. A magánfelhasználók és jogi személyek egyre nagyobb mértékben hoznak nyilvánosságra és tesznek globális szinten elérhetővé személyes adatokat, gyakran anélkül, hogy tudnák pontosan, hogy ki és milyen országban, de főként milyen feltételekkel kezelik² – gyakran különösen érzékeny – személyes adataikat.

A globális kereskedelem alapjává váló határokon átívelő adattranszfer, a növekvő kiberbiztonsági fenyegetettség meghaladottá tették az Európai Unió több mint 20 éve elfogadott adatvédelmi szabályozását. Erre kíván megoldást nyújtani a tavaly elfogadott és jövőre hatályba lépő új európai adatvédelmi rendelet (General Data Protection Regulation, GDPR).³ Jelen tanulmány célja annak bemutatása, hogy az igen szigorú új uniós adatvédelmi szabályozás milyen mértékben alkalmas a felhőalapú

¹ A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának doktorandusza, megbízott oktató a Paris Saclay Egyetemen.

² Adatkezelés: a személyes adatokon vagy adatállományokon automatizált vagy nem automatizált módon végzett bármely művelet vagy műveletek összessége, így a gyűjtés, rögzítés, rendszerezés, tagolás, tárolás, átalakítás vagy megváltoztatás, lekérdezés, betekintés, felhasználás, közléstovábbítás, terjesztés vagy egyéb módon történő hozzáférhetővé tétel útján, összehangolás vagy összekapcsolás, korlátozás, törlés, illetve megsemmisítés.

³ Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2016/679 rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet), HL L 119/1.

szolgáltatások megbízhatóságának növelésére, de főképp, hogy a személyes adatok védelme miképp garantálható a gyakran átláthatatlan digitális térben. Tekintettel arra, hogy a Rendelet alapelve a technológiasemlegesség, így nem találunk benne kifejezetten a felhőalapú szolgáltatásokra vonatkozó speciális rendelkezéseket. Az alábbiakban azon rendelkezéseket mutatjuk be, melyek különösen érintik ezen új szolgáltatás típusát: területi hatály kérdése, az adatfeldolgozókra vonatkozó speciális szabályok, az Európai Unión kívülre történő adattovábbítás kritériumai és végül, de egyáltalán nem utolsó sorban az információbiztonság kérdése. Ez utóbbi téma aktualitását számtalan, utóbbi időkben elkövetett adatlopási ügy igazolja, elég, ha csak a sztárok iCloud fiókjainak feltörésére és intim képeik online közzétételére gondolunk.

2. A felhőalapú számítástechnikáról általában

A felhőalapú számítástechnika a számítástechnika egy olyan ágazata, amelyben a szolgáltató a szolgáltatás üzemeltetési részleteit elosztva, a felhasználótól elrejtve tartja fenn, melyeket a felhasználók hálózatokon keresztül érhetnek el. A technika egyik előnye, hogy a hálózatra való kapcsolódáshoz további hardvereszközre nincs szükség, csupán internet-hozzáférés kell, mellyel csaknem az összes – legalább tíz főt foglalkoztató – vállalkozás rendelkezik.⁴

2011 szeptemberében az amerikai Nemzeti Szabványügyi és Technológiai Intézet (NIST) az SP 800-145 jelű speciális közleményében a felhőalapú számítástechnikát a következőképpen határozta meg: „*A felhőalapú számítástechnika egy olyan modell, amely széleskörű, kényelmes, igény szerint rendelkezésre álló hálózati hozzáférést kínál konfigurálható számítástechnikai erőforrásokhoz (pl. hálózatokhoz, szerverekhez, tárhoz, alkalmazásokhoz és szolgáltatásokhoz), amelyek gyorsan és minimális kezelési ráfordítással és minimális, a szolgáltatóval folytatott interakcióval igénybe vehetők, és nyilvánosan rendelkezésre állhatnak. Ez a felhőmodell öt lényeges tulajdonságot tartalmaz, három szolgáltatási és négy felhasználási modellt.*”⁵

A felhőszolgáltatások közös jellemzője tehát a szolgáltatások fokozott virtualizációja, ami a felhasználó számára távoli és ismeretlen erőforrásokat nyújt, amelyek kulcsa a szinte korlátlan kapacitás, rendelkezésre állás és hozzáférés, függetlenül hely-

⁴ Kovács Antónia: Felhős gondolatok – avagy a felhő alapú számítástechnika. 2014. http://mtmi.hu/cikk/664/Fel-hos_gondolatok_avagy_a_felho_alapu_szamitastechnika (letöltés időpontja: 2017. 07. 13.)

⁵ National Institute of Standards and Technology (NIST), Special Publication 800-145, The NIST Definition of Cloud Computing, 2011. szeptember. 3.

től, időtől és a felhasználók számától. Ám ezáltal fontos jellemzője ennek a szolgáltatásnak az is, hogy a felhasználók által kontrollálhatatlan: attól kezdve ugyanis, hogy egy felhasználó valamilyen mértékben külső erőforrásra támaszkodik, a hozzá kapcsolódó adatok szükségszerűen kikerülnek az ő teljes ellenőrzése alól.⁶

A felhőalapú számítástechnika gazdasági hajtóereje a méretgazdaságosság. Az adatfeldolgozás nagy központokba való koncentrálása javítja a drága erőforrások felhasználását, például az emberi tudását, a tárgyi eszközökét (ideértve többek között a hardvert, szoftvert, infrastruktúrát), a kommunikáció sávszélességét és az energiáét. Ezen túlmenően a felhőalapú szolgáltatások nyújtói nagyságuk és tömegük következtében, amikor erőforrásokat vásárolnak, különösen erős a tárgyalási pozíciójuk. A felhőszolgáltatások nyújtói ezért csökkenthetik darabonkénti költségeiket, és kedvezőbb egységárakat kínálhatnak ügyfeleiknek. A méretgazdaságosság elérésének feltétele, hogy sok ügyfél legyen az „áruházban”. Egy kielégítő tömeg elérése érdekében a felhőalapú szolgáltatásokat világszerte az interneten kínálják.⁷

Ahogy a Nemzetközi Távközlési Adatvédelmi Munkacsoport (a továbbiakban: NTAM) megjegyzi, a felhőalapú számítástechnika sokkal dinamikusabb, mint a hagyományos adatfeldolgozás, nagyrészt főképp mivel az adatfeldolgozás helyszíne drámaian megváltozhat. Az adatok és feldolgozásuk aktuális helyszíne ugyanis számos olyan tényezőtől függhet, melyekre a végfelhasználók és adatkezelők hagyományosan kevés figyelmet fordítottak, és e tényezőket nem feltétlenül tekintik át vagy nem képesek őket kontrollálni. A felhőalapú szolgáltatások nyújtói például gyakran több országban telepítenek adatközpontokat, figyelembe véve többek között az olcsó villamosenergiát, a hűvös helyi időjárást és az időzónát. Előre nem látható körülmények is hatással lehetnek az adatok aktuális helyszínére, így például akkor, ha egy adatközpont leáll, vagy csúcsterhelés esetén a kapacitás hiánya miatt (túlcsordulás). Ekkor – egy adatközpont leállása esetén vagy biztonsági másolatok céljából – az adatok másolatait más adatközpontokba lehet továbbítani (redundancia).⁸

A szakirodalom alapvetően négyféle felhőszolgáltatási típust különböztet meg: publikus, magán, közösségi és hibrid szolgáltatások. A publikus felhőalapú szolgáltatás a nagyközönség számára nyitva álló szolgáltatás (pl. Dropbox), míg a magán-típusú szolgáltatások egy-egy ügyfélt szolgálnak csak ki (pl. nagyobb intézmények).

⁶ Dénesné Orcsik Judit: A felhőalapú tárolás adatvédelmi kérdései. 2016. <http://ado.hu/rovatok/cegvilag/felhoolapu-tarolas-adatvedelmi-kerdesei> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 13.)

⁷ International Working Group on Data Protection in Telecommunications Munkadokumentum: felhőalapú számítástechnika. A magánszféra és az adatok védelmének kérdései. „Sopot Memorandum”. 51. ülés – Sopot (Lengyelország), 2012. április 23–24. 32. pont. <https://www.naih.hu/files/IWGDPD—Sopot-Memorandum—HUN.pdf> (letöltés időpontja: 2017. 07. 13.)

⁸ Uo. 34. pont.

A közösségi típusú szolgáltatások esetében ugyanazt az infrastruktúrát több személy is használja, egymással így dokumentumokat cserélhetnek ki. A hibrid modell pedig az első három szolgáltatástípus elemeit variálja.⁹

3. Kockázatok az adatvédelem szempontjából

A felhőalapú számítástechnika több szempontból is kihívás elé állítja a felhasználók személyes adatainkat védelmét. Először is, mint általában az egész infokommunikációs ágazatban, a technológia folyamatosan fejlődik. A szabályozás nem tudja tartani a lépést a változás ütemével, melyből fakadóan a magánszemélyek személyes adatainak védelmi szintje nem garantálható mindig megfelelő szinten, az állam gyakran csak megkésve reagál piaci problémákra.¹⁰ Szintén általános jelenség az interneten keresztül nyújtott szolgáltatások esetében, hogy az adatkezelés határtalanra válik, azaz a szolgáltatók által kezelt adatokat a világ bármely részén kezelhetik, a kezelés helyét pedig akár naponta változtathatják.

A felhőalapú szolgáltatásokra jellemző, hogy az adatkezelőknél, adatfeldolgozóknál óriási adatmennyiség koncentrálódik. Ennél fogva vonzó célpontjai lehetnek az egyre gyakoribb online támadásoknak. A szolgáltatások további általános jellemzője, hogy a felhőszolgáltatást nyújtó szolgáltatók üzleti folyamatai, eljárásai és gyakorlata gyakran nem átláthatóak, például a tekintetben, hogy az adatok feldolgozásával további alvállalkozót bíznak-e meg, s ha igen, azok hol, milyen folyamatokat, eljárásokat és módszereket alkalmaznak. Márpedig az átláthatóságnak ez a hiánya megnehezíti a kockázatok megfelelő értékelését, illetve sokkal nehezebb mind az egyéni felhasználónak, mind a szabályozhatóságnak az adatvédelmi szabályokat érvényesíteni.

Az NTAM 2012-ben kiadott memoranduma¹¹ szerint az első számú kockázat az információbiztonság áttörése, így különösen a személyes adatok bizalmas voltának, integritásának vagy rendelkezésre állásának megsértése anélkül, hogy azt az adatkezelő észlelné. Kockázat továbbá az is, hogy az adatokat olyan felségterületekre

⁹ Birsin, Sinem – Qelebi-Cem, Beril: A Study on Cloud Computing and Data Protection in the Light of EU and Turkish Laws. *Turkish Commercial Law Review*, 2016/2. 270.

¹⁰ A jogi szabályozás előtt álló kihívásokról bővebben lásd: Grad-Gyenge Anikó: A modern technológiák szerzői jogi és iparjogvédelmi kihívásai – különös tekintettel a fájlcsere, a felhő-programozásra és a 3D nyomtatókra: File-sharing, cloud computing and 3D printing – actual technological challenges in the field of copyright. In: Tóth András (szerk.) *Technológia jog: Új globális technológiai jogi kihívásai*. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2016. 98–115.

¹¹ Dénesné 2016. 2–3.

továbbítják, amelyek az adatok védelmét nem megfelelően biztosítják. Itt nem csak arra érdemes gondolni, hogy a jogszabály által biztosított védelmi szint alacsonyabb, hanem arra is, hogy az adatkezelés helye szerinti állam hozzáférést kérhet adatainkhoz. Megemlíthetjük itt például az FBI azon kérését, mely szerint az Apple fejlesszen le egy speciális iOS operációs rendszer verziót, amely lehetővé tenné az FBI számára, hogy iPhone készülékünk feloldókulcsát megszerezzék.¹²

Problémás az ilyen szolgáltatások felügyelete is, például azért, mert az elszámoltathatóság és felelősség az alvállalkozói láncban észrevehetően csökken vagy eltűnik. Továbbá, az adatkezelő vagy megbízható harmadik fél (pl. az auditor) gyakran nem tudja megfelelően ellenőrizni a szolgáltatás szabályozásnak való megfelelését, illetve az adatvédelmi hatóságoknak nincs lehetőségük arra, hogy a személyes adatoknak az adatkezelő és a felhőszolgáltatás nyújtója által végzett feldolgozását megfelelően felügyeljék. Ennek következményeként az adatkezelő a hiányos információk és felügyelet következtében potenciálisan megsérti a telephelyéről szolgáló ország hatályos adatvédelmi jogszabályait.

Jogi szempontból – ahogyan azt egy szakértői tanulmány¹³ megfogalmazza – az informatikai szolgáltatásokra kezdetől fogva jellemző volt, hogy többnyire a klaszikus szerződéstípusok (pl. adásvétel, bérlet, megbízás, vállalkozás) egyikébe sem voltak besorolhatók, s ahogyan a szolgáltatások komplexitása rohamosan nőtt (a szolgáltató nem egyszerűen hardvert ad el vagy ad bérbe, hanem azon szoftvert biztosít, ahhoz támogatást nyújt stb.), úgy nőtt a távolság is a korábbi jogi környezet és az informatika támasztotta igények között. A fenti folyamatban újabb döntő változást jelentett az internet térhódítása, amelynek eredményeként nemcsak a nyújtható szolgáltatások tárgya vált még nehezebben megragadhatóvá, de egyik pillanatról a másikra még azt is kérdésessé tette, hogy egyáltalán kik az alanyai egy bizonyos jogviszonynak. A jog számára ugyanis evidens volt, hogy a szerződéses kapcsolat értelemszerűen tartalmazza a felek pontos meghatározását. Ez azonban az interneten hozzáférhető szolgáltatásokra létrejött szerződésekben már másodlagossá vált: a felhasználó számára sokszor nem szempont, hogy az adott szolgáltatást milyen szervezet nyújtja, megismerhető, elérhető-e, s lehetséges-e például vele bármiféle jognyilatkozatot közölni. A felhasználó oldaláról nézve tehát egyes esetekben „eltűnt”, de legalábbis eltávolodott a szolgáltató. A fent hivatkozott tanulmány szerint ezt erősítette természetesen az a jelenség, hogy rendkívül rövid idő alatt tömegessé váltak – még a mindennapi, kisebb jelentőségű ügyletekben is – a nemzetközi elemet tartalmazó,

¹² <https://www.hwsz.hu/hirek/55195/apple-tim-cook-pin-lock-screen-fbi-titkositas.html> (letöltés időpontja: 2017. 07. 15.).

¹³ Advanced Network Technologies Kft: Felhőalapú számítástechnika a magyar adatvédelmi környezetben, 2013. http://www.ant.hu/sites/default/files/u3/CLAKK_joganyag_2013.pdf (letöltés időpontja: 2017. 07. 13.).

tehát a nemzeti határok és jogrendszerek létét figyelmen kívül hagyó szerződések. Ami a felhőszolgáltatásokat illeti (különös tekintettel a publikus felhőre, amely interneten érhető el), ezek minden olyan sajátosságot, amely a jogi szabályozás számára az informatika területén nehézséget okoz, magukban hordoznak, sőt bizonyos tekintetben ezeket a problémaköröket még mélyítik és tágitják.¹⁴

A Nemzetközi Távközlési Adatvédelmi Munkacsoporton kívül a francia adatvédelmi hatóság, a CNIL¹⁵ is behatóan foglalkozott a felhőalapú informatikai szolgáltatások adatvédelmi kockázataival.¹⁶ A CNIL szerint lényeges szempont, hogy a társaságok, különösen a kis- és középvállalatok a szolgáltatás igénybevétele során több ajánlat tartalmát összehasonlítva, a gazdasági, jogi és technikai feltételeket gondosan mérlegelve, körültekintően válasszák ki a megfelelő szolgáltatót, ezért az ajánlások alatt a konkrét teendők rövid felsorolása is megtalálható.¹⁷

Végül, fontos megemlíteni a 95/46/EK irányelv¹⁸ 29. cikke alapján felállított független adatvédelmi testület által szintén 2012-ben kiadott véleményt is, mely az felhőalapú számítástechnika előnyei mellett a fő kockázatokat az átláthatóság és adatkezelés feletti kontroll hiányában látja.¹⁹

4. Az új európai adatvédelmi rendelet

A fent említett változások és kockázatok már évek óta szükségesség tették a jelenlegi adatvédelmi szabályozás gerincét adó, 1995-ben elfogadott adatvédelmi irányelv újragondolását. Az új szabályozás megalkotásának egyik indoka tehát az volt, hogy az eddig érvényben lévő, már húszéves irányelv felett eljárt az idő.²⁰ Az má-

¹⁴ Uo. 4.

¹⁵ Conseil nationale de l'informatique et des libertés.

¹⁶ CNIL: Cloud computing – les conseils de la CNIL pour les entreprises qui utilisent ces nouveaux services, 25 juin 2012. <https://www.cnil.fr/fr/cloud-computing-les-conseils-de-la-cnil-pour-les-entreprises-qui-utilisent-ces-nouveaux-services> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 13.)

¹⁷ Bővebben lásd: Kováts, 2017.

¹⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 95/46/EK irányelve a személyes adatok feldolgozása vonatkozásában az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, HL L 281, 23/11/1995 o. 0031 – 0050.

¹⁹ Article 29 Data Protection Working Party: Opinion 05/2012 on Cloud Computing, 01037/12/EN, WP 196. http://ec.europa.eu/justice/data-protection/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2012/wp196_en.pdf http://ec.europa.eu/justice/data-protection/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2012/wp196_en.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 07. 13.)

²⁰ A 95/46/EK Rendelet hiányosságairól bővebben lásd: Piroddi, Paola: Computación en la nube y derecho aplicable a la protección de datos personales en la Unión Europea. Anuario Español de derecho internacional privado, 2011.

sik indok viszont a magánszemélyek online szolgáltatásokba vetett bizalmának megerősítése és az online környezethez illeszkedő modernebb adatvédelmi jogszabály megteremtése volt,²¹ és ebbe beletartoznak a felhőalapú szolgáltatások is.

Több mint négyéves egyeztetést és komoly szakmai vitát követően végül 2016. májusában hirdették ki a jelenlegi szabályozást megreformáló Általános Adatvédelmi Rendeletet (GDPR), melyet 2018. május 25-től kell kötelezően alkalmazni. Az alkalmazás egységessége okán a jogalkotó a rendeleti formát választotta, így nem lesz szükség a rendelkezések magyar jogrendbe való ültetésére, az közvetlen alkalmazandó.²²

Az uniós jogalkotó szerint az elmúlt évek fejleményei egy olyan szilárd és az eddiginél következetesebb uniós adatvédelmi keretet igényelnek, amelyet erős kikényszeríthetőség támogat. Hiszen a bizalom megteremtése fontos a digitális gazdaság belső piaci fejlődéséhez, illetve a természetes személyek, a gazdasági szereplők és a közhatalmi szervek számára a jogbiztonságot és a gyakorlati biztonságot fokozni kell.²³

A rendelet egyik alapelve a technológiasemlegesség, mely elv már megjelent korábban is az uniós jogban, nevezetesen az elektronikus hírközlési piacok szabályozásának 2002-es felülvizsgálatakor.²⁴ Az elv adatvédelmi szabályozásba való bevezetése a komoly szabálykerülési kockázat veszélyének elkerülése érdekében szükséges, ugyanis az alkalmazandó szabályok alkalmazhatósága nem függhet a felhasznált technikai megoldásoktól, így például a rendeletben nem találunk speciális rendelkezéseket a felhőalapú szolgáltatásokra.²⁵ Éppen ezért az alábbiakban a rendelet azon rendelkezéseit tekintjük át röviden, melyek leginkább érintik a felhőalapú szolgáltatásokat. Így a rendelet alkalmazhatóságát külföldi szerverparkokra (területi hatály), az adatfeldolgozókra vonatkozó különös szabályokat, az Európai

²¹ A rendelet tárgyi hatályának fontos elemét képezik az „az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, melyeket a 2015/1535/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv 1. cikke (1) bekezdésének b) pontja definiál. Ennek értelmében információs társadalommal összefüggő szolgáltatás bármely, általában térítés ellenében, távolról, elektronikus úton és a szolgáltatást igénybe vevő egyéni kérelmére nyújtott szolgáltatás.

²² Az új adatvédelmi rendelet nem csupán a felhőalapú adatkezelés kérdésével érinti az online teret, hiszen kimondja azt is többek között, hogy a természetes személyek összefüggésbe hozhatók az általuk használt készülékek, alkalmazások, eszközök és protokollok által rendelkezésre bocsátott online azonosítókkal, például IP-címekkel és cookie-azonosítókkal, valamint egyéb azonosítókkal, például rádiófrekvenciás azonosító címkékkel.

²³ GDPR, (7) preambulumbekkezdés.

²⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2002/21/EK irányelve az elektronikus hírközlő hálózatok és elektronikus hírközlési szolgáltatások közös keretszabályozásáról („Keretirányelv”), HL L 108, 24/04/2002 o. 0033–0050.

²⁵ GDPR, (15) preambulumbekkezdés.

Unión kívüli, harmadik országokba, nemzetközi szervezetekhez történő adattranszfer szabályait, végül az adatvédelmi incidensekre vonatkozó rendelkezéseket.

4.1. Területi hatály

A rendelet a joghatóságot két alapelvre alapozza: származási ország elve, valamint „célzott hatás elve”.²⁶ Az 5. cikk alapján a rendeletet kell alkalmazni a személyes adatoknak az Unióban tevékenységi hellyel rendelkező adatkezelők vagy adatfeldolgozók tevékenységével összefüggésben végzett kezelésére, függetlenül attól, hogy az adatkezelés az Unió területén történik vagy nem (származási ország elve). A szubjektív célzott hatás elve szerint pedig a rendeletet kell alkalmazni az Unióban tartózkodó érintettek személyes adatainak az Unióban tevékenységi hellyel nem rendelkező adatkezelő vagy adatfeldolgozó által végzett kezelésére, ha az adatkezelési tevékenységek:

- áruknak vagy szolgáltatásoknak az Unióban tartózkodó érintettek számára történő nyújtásához kapcsolódnak, függetlenül attól, hogy az érintettnek fizetnie kell-e azokról;
- az érintettek viselkedésének megfigyeléséhez kapcsolódnak, feltéve hogy az Unió területén belül tanúsított viselkedésükről van szó.²⁷

A rendelet magyarázata szerint, annak megállapítása érdekében, hogy egy adatkezelő vagy adatfeldolgozó kínál-e termékeket és szolgáltatásokat Unió területén lévő érintetteknek, meg kell bizonyosodni arról, hogy nyilvánvaló-e, hogy az adatkezelő vagy adatfeldolgozó az Unió egy vagy több tagállamában az érintettek számára szolgáltatásokat tervez nyújtani. Nem tekintendő e szándék nyilvánvaló jelének az a pusztán tény, hogy az adatkezelő, adatfeldolgozó vagy valamely közvetítő honlapja, e-mail címe vagy más elérhetősége hozzáférhető az Unió területén, sem pedig az adatkezelő tevékenységi helye szerinti harmadik országban általánosan használt nyelv használata. Ha viszont például az adatkezelő olyan nyelvet vagy pénznemet használ, amely egy vagy több tagállamban is általánosan használatos, és így lehetőséget biztosít termékeknek és szolgáltatásoknak az említett másik nyelven történő megrendelésére, vagy az Unióban tartózkodó fogyasztókra vagy felhasználókra tesz

²⁶ Targeting approach.

²⁷ Annak biztosítása érdekében, hogy a természetes személyeket e rendelet szerinti védelemtől ne lehessen megfosztani, fontos, hogy ha az adatkezelési tevékenységek termékeknek vagy szolgáltatásoknak az említett érintettek részére történő nyújtásához kapcsolódnak, az Unióban tevékenységi hellyel nem rendelkező adatkezelő vagy adatfeldolgozó az Unióban tartózkodó érintettek személyes adatainak kezelését e rendelet betartásával végezze, függetlenül attól, hogy ahhoz társul-e kifizetés.

utalást, az egyértelműen jelezheti, hogy az adatkezelő említett érintetteknek az Unió területén termékeket vagy szolgáltatásokat szándékozik kínálni.²⁸ Ez a megközelítés erősen szubjektív mérlegelési lehetőséget biztosít majd a bíróságok számára, amit többen erősen kritizáltak.²⁹

Az új szabályozás feloldja az idehaza jelenleg még hatályos információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról 2011. évi CXII. törvény 2. § (1) bekezdéséből adódó jogértelmezési nehézségeket, mely szerint a „*törvény hatálya a Magyarország területén folytatott minden olyan adatkezelésre és adatfeldolgozásra kiterjed, amely természetes személy adataira, valamint közérdekű adatra vagy közérdekből nyilvános adatra vonatkozik*”. Ahogyan azt Orcsik is megjegyzi,³⁰ ez a szakasz már önmagában felveti annak kérdését, hogy alkalmazható-e a hazai szabályozás abban az esetben, ha magyar felhasználó adatait külföldi szerveren kezelik, azaz például a szerverpark az Egyesült Államokban vagy akár Ausztriában található. Véleményem szerint nem. Ez a „kiskapu” pedig – köszönhetően a felhőalapú szolgáltatások könnyen külföldre helyezhetőségének – nagyon könnyen kijátszhatóvá teszi a magyar jogszabályok által biztosított védelmi szintet. Az új rendelet értelmében azonban az európai szabályokat kell alkalmazni minden esetben, ha egy magyar felhasználó számára végeznek adatkezelést, független attól, hogy például a szerverpark az Egyesült Államokban vagy Kínában található.

Fontos kérdés a tagállami felügyeleti hatóságok illetékessége is, hiszen lényeges, hogy a panaszt melyik tagállam adatvédelmi hatóságánál lehet benyújtani. A rendelet által felállított főszabály szerint illetékességgel az adatkezelő, adatfeldolgozó tevékenységi helye szerinti felügyeleti hatóság („fő felügyeleti hatóság”) rendelkezik. Kiegészítő szabályként jogosult eljárni minden tagállami hatóság, amennyiben az ügy tárgya kizárólag egy, az adott tagállamban található tevékenységi helyet érint vagy ha az ügy kizárólag abban a tagállamban érint jelentős számú személyt.³¹ A fő felügyeleti hatóság azonban az ügyet magához vonhatja és egy speciális eljárás³² keretében – az érintett tagállami hatóságokkal együttműködve – folytatja le az eljárást.

²⁸ GDPR, (22) preambulumbekzdés.

²⁹ Vidović, Marina Škrinjar: EU Data Protection Reform – Challenges for Cloud Computing. CYELP 12, 2016. 176.

³⁰ Dénesné Orcsik Judit: A felhőalapú tárolás adatvédelmi kérdései. <http://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/a-felhoalapu-tarolas-adatvedelmi-kerdesei> (Letöltés időpontja: 2017. 08. 17.)

³¹ GDPR, 56. cikk.

³² Ld. GDPR 60. cikk.

4.2. Adatfeldolgozókra vonatkozó speciális szabályok

Érdeemes áttekinteni az adatfeldolgozókra vonatkozó speciális rendelkezéseket. Önmagában a tény, hogy külön foglalkozik a rendelet az adatfeldolgozókkal, előrelépés, ugyanis a korábbi, jelenleg még hatályos adatvédelmi irányelv ezt nem tette meg. Márpedig a technológia fejlődésével gyakran nehéz eldönteni, hogy egy szolgáltató adatkezelőnek vagy pusztán adatfeldolgozónak minősül-e. A rendelet szerint adatfeldolgozó az a természetes vagy jogi személy, közhatalmi szerv, ügynökség vagy bármely egyéb szerv, amely az adatkezelő nevében személyes adatokat kezel.³³ Tipikus esetben a felhőszolgáltató nem magukkal az érintettekkel szerződik (azaz nem azokkal áll jogviszonyban, akikre az általa tárolt adatok vonatkoznak), hanem olyan szervezettel (pl. bankkal, munkáltatóval), amely már maga is adatkezelési tevékenységet végez harmadik személyek (banki ügyfelek, munkavállalók stb.) adatain. A jogviszony így nem az érintett és a felhőszolgáltató között, hanem az adatkezelő (bank, munkáltató) és a felhőszolgáltató között jön létre. Ilyen esetben pedig álláspontunk szerint a felhőszolgáltató tevékenysége szükségszerűen sokkal inkább adatfeldolgozásnak tekinthető (hiszen az adatkezelést a szerződő partner látja el, s többnyire csak technikai segítséget igényel), amely leegyszerűsítve az adatkezelést kísérő járulékos-technikai jellegű tevékenységeket foglal magában (esetünkben ez az informatikai háttér biztosítása).³⁴

Az egyik, kifejezetten az adatfeldolgozókra vonatkozó speciális szabály értelmében, amennyiben az adatkezelő adatfeldolgozót bíz meg az adatkezelési tevékenységek elvégzésével, csakis olyan adatfeldolgozókat vehet igénybe, amelyek megfelelő garanciákat nyújtanak – különösen a szakértelem, a megbízhatóság és az erőforrások tekintetében – arra vonatkozóan, hogy a rendelet követelményeinek teljesülését biztosító technikai és szervezési intézkedéseket végrehajtják, ideértve az adatkezelés biztonságát is.³⁵

További előírás, hogy az adatfeldolgozó az adatkezelő előzetesen írásban tett eseti vagy általános felhatalmazása nélkül további adatfeldolgozót nem vehet igénybe. Az általános írásbeli felhatalmazás esetén az adatfeldolgozó tájékoztatja az adatkezelőt minden olyan tervezett változásról, amely további adatfeldolgozók igénybevétele vagy azok cseréjét érinti, ezzel biztosítva lehetőséget az adatkezelőnek arra, hogy ezekkel a változtatásokkal szemben kifogást emeljen. Az adatfeldolgozó által végzett adatkezelést az uniós jog vagy tagállami jog alapján létrejött olyan – az adatkezelés tárgyát, időtartamát, jellegét és célját, a személyes adatok típusát, az érintettek

³³ GDPR, 4. cikk 8. pont.

³⁴ Dénesné i.m. 4.

³⁵ GDPR, (81) preambulumbekkezdés.

kategóriáit, valamint az adatkezelő kötelezettségeit és jogait meghatározó –szerződésnek vagy más jogi aktusnak³⁶ kell szabályoznia, amely köti az adatfeldolgozót az adatkezelővel szemben.³⁷

4.3. Személyes adatok továbbítása az Európai Unión kívülre

Mint azt a fentiekben is említettük, a felhőalapú szolgáltatások szerverparkjait gyakran nem abban az országban üzemeltetik, ahol az érintett magánszemély lakóhelye található. Sőt, gyakran az adatkezelés helye az Európai Unión kívül történik, akár a világ túlsó felén, anélkül, hogy arról a személyes adatait felhőben tároló magánszemély tudomással bírna. Az Európai Unión kívülre irányuló adatforgalom növekedése új kihívásokat és problémákat támaszt a személyes adatok védelme tekintetében, márpedig a jövő kereskedelmének alapját a határokon túli adattranszferek fogják jelenteni.³⁸ Mindazonáltal a személyes adatoknak az Unióból harmadik országbeli adatkezelőknek, adatfeldolgozóknak történő továbbítása esetén sem sérülhet a rendelettel biztosított védelem szintje. A rendelet négy esetkört sorol fel, amikor személyes adatot jogszerűen lehet az Unión kívüli országba vagy nemzetközi szervezethez továbbítani.

Először is, az Unió egészére kiterjedő hatállyal az Európai Bizottság dönthet úgy, hogy harmadik ország, egy harmadik ország valamely területe vagy meghatározott ágazata, illetve valamely nemzetközi szervezet megfelelő adatvédelmi szintet nyújt, így biztosítva az Unió egész területén a jogbiztonságot és az egységességet az ilyen védelmi szintet biztosító harmadik országok vagy nemzetközi szervezetek tekintetében. Ilyen esetekben a személyes adatok az említett országokba vagy nemzetközi szervezetek részére történő továbbítása további engedély beszerzése nélkül lehetséges.³⁹ A rendelet indokolása alapján, az ilyen általános engedély kiállítása során,

³⁶ Az adatkezelő és az adatfeldolgozó dönthet egyedi szerződés vagy általános szerződési feltételek alkalmazása mellett, mely utóbbiakat vagy közvetlenül a Bizottság, vagy az egységességi mechanizmus alapján valamely felügyeleti hatóság, majd pedig a Bizottság fogad el. Az adatkezelésnek az adatkezelő nevében való elvégzését követően az adatfeldolgozó az adatkezelő választása szerint visszaszolgáltatja vagy törli a személyes adatokat, kivéve, ha az adatfeldolgozóra alkalmazandó uniós vagy tagállami jog előírja azok tárolását.

³⁷ GDPR, (81) preambulumbekendés.

³⁸ Tian, George Yijun: Current Issues of Cross-Border Personal Data Protection in the Context of Cloud Computing and Trans-Pacific Partnership Agreement: Join or Withdraw. *Wisconsin International Law Journal*, 2016/2. 367.

³⁹ A Bizottság a harmadik országnak vagy nemzetközi szervezetnek küldött, teljes körű indokolással ellátott értesítést követően határozhat úgy is, hogy visszavonja ezt a döntést.

a Bizottság – az Unió alapjául szolgáló alapvető értékekkel, így különösen az emberi jogok védelmével összhangban – figyelembe veszi azt, hogy az adott harmadik országban mennyire tartják tiszteletben a jogállamiságot, az igazságszolgáltatáshoz való jogot, valamint a nemzetközi emberi jogi normákat és előírásokat. Valamint megvizsgálja az adott ország általános és ágazati jogszabályait, ideértve a közbiztonságra, a védelemre és a nemzetbiztonságra vonatkozó jogszabályait, valamint közrendjét és büntetőjogát is. Az adott ország valamely területére vagy meghatározott ágazatára vonatkozó megfeleléségi határozat elfogadásakor olyan egyértelmű és objektív szempontokat szükséges figyelembe venni, mint például a konkrét adatkezelési tevékenységek, továbbá a harmadik országban alkalmazandó jogi normák és jogszabályok hatálya. A harmadik országnak olyan kötelezettséget kell vállalnia, amelyek megfelelő – az Unión belül biztosítottal lényegében megegyező – védelmi szintet biztosítanak, különösen amikor a személyes adatokat egy vagy több konkrét ágazatban kezelik. A harmadik országnak különösen gondoskodnia kell a tényleges, független adatvédelmi felügyeletről és tagállami adatvédelmi hatóságokkal való együttműködési mechanizmusairól. Továbbá biztosítania kell, hogy az érintettek tényleges és érvényesíthető jogokkal, valamint hatékony közigazgatási és bírósági jogorvoslati lehetőségekkel rendelkezzenek.

Mint a fentiek alapján látható, igen általános elvek alapján kell a Bizottságnak eldöntenie, hogy a harmadik ország adatvédelmi szabályozása „megfelelő” adatvédelmi szintet biztosít-e. A „megfelelő” szó használatából következik, hogy nem elvárás, hogy ugyanolyan védelmi szintet biztosítson a harmadik ország szabályozása, elegendő, ha a rendeletben meghatározott nagyon általános szempontok alapján (pl. „jogállamiság”) ítélje meg a Bizottság, hogy külön engedély nélkül továbbíthatják-e az adatkezelők Unión kívül található szerverparkokba az uniós polgárok személyes adatait. Meg kell azonban jegyezni azt is, hogy az Európai Unió Bíróságának Schrems-ügyben hozott ítélete ebben a kérdésben irányadó lehet a jogértelmezésnél.⁴⁰ A Bíróság kimondja ugyanis – a *Safe Harbor* intézmény megszüntetése kapcsán –, hogy az olyan szabályozás, amely nem biztosítja a jogalany számára a jogorvoslat lehetőségét abból a célból, hogy a rá vonatkozó személyes adatokhoz hozzáférést kapjon, vagy azokat helyesbítse, illetve töröltesse, sérti a hatékony bírói jogvédelemhez való jog lényegét, az ilyen lehetőség ugyanis a jogállamiság szerves része. Továbbá rögzíti azt is, hogy azt a szabályozást, amely lehetővé teszi a hatóságok számára, hogy általános jelleggel hozzáférjenek az elektronikus kommunikációk tartalmához, úgy

⁴⁰ EUB: C-362/14. ügy, Maximilian Schrems v. Data Protection Commissioner, ECLI:EU:C:2015:650, 2015.10.06., bővebben lásd: Kis-Kelemen Bence – Hohmann Balázs: A Schrems ítélet hatásai az európai uniós és a magyar adattovábbítási gyakorlatra. Infokommunikáció és Jog, 66–67, 2016. 64–70.

kell tekinteni, hogy az sérti a magánélet tiszteletben tartásához való alapvető jog lényegét.

További irányadó lehet a megfeleléségi vizsgálatot illetően az Európai Unió és az Egyesült Államok között 2016. júliusában létrejött „Adatvédelmi Pajzs” megállapodás⁴¹ is, melyben meghatározzák azokat a kritériumokat, melyek betartása esetén az amerikai vállalatok kezelhetnek az Unióból érkező személyes adatokat.

Amennyiben egy adott, harmadik ország nem szerepel az Európai Bizottság megfeleléségi határozatában, úgy a rendelet alapján úgy is lehet harmadik országba (nemzetközi szervezethez) személyes adatot továbbítani, amennyiben „*az adatkezelő vagy az adatfeldolgozó a megfelelő garanciák érintett számára való biztosítása útján gondoskodik az adatvédelem harmadik országbeli hiányosságainak ellensúlyozásáról*”.⁴² A rendelet alapján ezek a megfelelő garanciák magukban foglalhatják (i) a kötelező erejű vállalati szabályok, (ii) a Bizottság által elfogadott általános adatvédelmi kikötések, (iii) a felügyeleti hatóság által elfogadott általános adatvédelmi kikötések vagy (iv) a felügyeleti hatóság által engedélyezett általános szerződési feltételek alkalmazását. A garanciák különösen a személyes adatok kezelésre vonatkozó általános elveknek, valamint a beépített és alapértelmezett adatvédelem elveinek való megfelelésre vonatkoznak.

Ha sem megfeleléségi határozat nem áll rendelkezésre, sem az előzőekben ismertetett külön intézkedések nem valósultak meg, úgy is lehetséges Unión kívülre személyes adatot továbbítani, ha az érintett kifejezett hozzájárulását adta, feltéve, hogy az adattovábbítás alkalmoszerű, és valamely szerződéssel vagy jogi igénnyel kapcsolatban válik szükségessé. Függetlenül attól, hogy a szerződés teljesítésére vagy a jogi igény érvényesítésére bírósági eljárás, illetve közigazgatási vagy egyéb nem bírósági útra tartozó eljárás keretében kerül-e sor, ideértve a szabályozói szervek előtt zajló eljárásokat is.

Végül, szintén lehetővé kell tenni az adatok továbbítását, ha azt az uniós vagy tagállami jogban megállapított fontos közérdek védelme megkívánja, vagy ha a továbbításra jogszabály alapján létrehozott nyilvántartásból kerül sor, és célja a nyilvánosság vagy az e tekintetben jogos érdekekkel rendelkezők általi betekintés biztosítása.⁴³

⁴¹ A Bizottság (EU) 2016/1250 végrehajtási határozata a 95/46/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv alapján az EU-USA adatvédelmi pajzs által biztosított védelem megfeleléséről, HL L 207/1.

⁴² GDPR, (108) preambulumbekzdés.

⁴³ Ez utóbbi esetben az ilyen továbbítás nem vonatkozhat a nyilvántartásban szereplő személye adatok vagy adatkategóriák összességére, és ha a nyilvántartás célja a jogos érdekekkel rendelkező személyek általi betekintés biztosítása, a nekik való továbbításra kizárólag e személyek kérelmére kerülhet sor, vagy akkor, ha ők a címzettek, teljes mértékben figyelembe véve az érintettek érdekeit és alapvető jogait. GDPR, (108) preambulumbekzdés.

Ez esetben az adatkezelőnek különös figyelmet kell fordítania a személyes adatok jellegére, a tervezett adatkezelési művelet vagy műveletek céljára és időtartamára, valamint a származási országban, a harmadik országban és a célországban fennálló helyzetre, továbbá a személyes adatok kezelése tekintetében a természetes személyek alapvető jogainak és szabadságainak védelme érdekében nyújtott megfelelő garanciákra. Ilyen adattovábbítás csak abban az esetben lehetséges, ha az adattovábbítás egyéb lehetséges indokait nem lehet alkalmazni. A tudományos és történelmi kutatási célokból, vagy statisztikai célokból folytatott adatkezelés esetében figyelembe kell venni a társadalomnak a tudás növelésével kapcsolatos jogos elvárásait. Az adatkezelőnek az adattovábbításról tájékoztatnia kell a felügyeleti hatóságot és az érintettet.

4.4. Információbiztonság

A felhő evolúciójával az adatinkat érintő fenyegetések módjai is változnak, mely trendeket a CSA (*Cloud Security Alliance*) 2016-ban közzétett jelentésében⁴⁴ foglalta össze a felhőszolgáltatásokat üzemeltetők és használók figyelmébe ajánlva. A szervezet rávilágított, hogy a *cloud computing* megosztott, *on-demand* természetéből származó potenciális új biztonsági rések fel nem ismerése vagy nem megfelelő kezelése képes teljesen kiütni a felhőre váltás előnyeit.

Az adatvédelmi incidens megfelelő és kellő idejű intézkedés hiányában fizikai, vagyoni vagy nem vagyoni károkat okozhat a természetes személyeknek: többek között a személyes adataik feletti rendelkezés elvesztését vagy a jogaik korlátozását, a hátrányos megkülönböztetést, a személyazonosság-lopást vagy a személyazonossággal való visszaélést, a pénzügyi veszteséget, az álnevesítés engedély nélküli feloldását, a jóhírnév sérelmét, a szakmai titoktartási kötelezettség által védett személyes adatok bizalmas jellegének sérülését, illetve a szóban forgó természetes személyeket sújtó egyéb jelentős gazdasági vagy szociális hátrányt.⁴⁵

Felhős környezetben számos, a hagyományos vállalati hálózatban is előforduló fenyegetéssel kell szembenézni, ám a felhőben tárolt hatalmas adatmennyiség vonzóbb célponttá teszi a platformot. A megosztásra, megosztott működésre alapuló technológia – minden előnye ellenére – fenyegetést jelent a *cloud computing* számára. Mivel a felhőszolgáltatások megosztott infrastruktúrát, platformot és alkalmazásokat

⁴⁴ CSA: The Treacherous Twelve: Cloud Computing Top Threats in 2016. <https://cloudsecurityalliance.org/download/the-treacherous-twelve-cloud-computing-top-threats-in-2016/> (letöltés időpontja: 2016. 07. 14.)

⁴⁵ GDPR, (85) preambulumbekkezdés.

kínálnak, ha felbukkan egy sérülékenységi valamilyen rétegben, akkor az minden felhasználót érint. Elegendő akár csak egyetlen sebezhetőség vagy rossz beállítás, és a szolgáltató összes ügyfele megsínyli.⁴⁶

A rendelet szerint az adatvédelmi incidens a biztonság olyan sérülése, amely a továbbított, tárolt vagy más módon kezelt személyes adatok véletlen vagy jogellenes megsemmisítését, elvesztését, megváltoztatását, jogosulatlan közlését vagy az azokhoz való jogosulatlan hozzáférést eredményezi.⁴⁷ A rendelet egyik elsődleges célja, hogy a digitális szolgáltatásokba vetett bizalmat erősítse. Ehhez pedig három feltételnek kell teljesülnie a tárolt adattal kapcsolatban: bizalom, integritás és elérhetőség.⁴⁸ Éppen ezért a szabályozás egyik legfontosabb eleme a biztonság kérdése. Ennek érdekében az adatkezelők és adatfeldolgozók kötelesek megfelelő technikai vagy szervezési intézkedések alkalmazásával biztosítani a személyes adatok megfelelő biztonságát, az adatok jogosulatlan vagy jogellenes kezelésével, véletlen elvesztésével, megsemmisítésével vagy károsodásával szembeni védelmet is ideértve („integritás és bizalmas jelleg”).⁴⁹

A rendelet előírja, hogy amint az adatkezelő tudomására jut az adatvédelmi incidens, azt indokolatlan késedelem nélkül, és ha lehetséges, legkésőbb 72 órával azután, hogy az adatvédelmi incidens a tudomására jutott, bejelenteni köteles az illetékes felügyeleti hatóságnál, kivéve, ha az elszámoltathatóság elvével összhangban bizonyítani tudja, hogy az adatvédelmi incidens valószínűsíthetően nem jár kockázattal a természetes személyek jogaira és szabadságaira nézve. Ha a bejelentés 72 órán belül nem tehető meg, abban meg kell jelölni a késedelem okát, az előírt információkat pedig – további indokolatlan késedelem nélkül – részletekben is közölni lehet.⁵⁰ A 33. cikk (2) bekezdése értelmében a felügyeleti hatóságnak tett bejelentésében ismertetni kell legalább:

- az adatvédelmi incidens jellegét, beleértve – ha lehetséges – az érintettek kategóriáit és hozzávetőleges számát, valamint az incidenssel érintett adatok kategóriáit és hozzávetőleges számát;
- az adatvédelmi tisztviselő vagy a további tájékoztatást nyújtó egyéb kapcsolattartó nevét és elérhetőségeit;
- az adatvédelmi incidensből eredő, valószínűsíthető következményeket;

⁴⁶ Szilágyi Szabolcs: Ezeket a veszélyforrásokat kezelni kell a felhőben. <http://bitport.hu/ezeket-a-veszelyforrasokat-kezelni-kell-a-felhoben> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 14.)

⁴⁷ GDPR, 4. cikk 12. pont.

⁴⁸ Oancea, Cristian-Vlad: Cybersecurity in Cloud Computing Context. *International Journal of Information Security and Cybercrime*, 2014/2. 44.

⁴⁹ GDPR, 5. cikk (1) bek. f) pont.

⁵⁰ GDPR, (85) preambulumbekzdés.

– az adatkezelő által az adatvédelmi incidens orvoslására tett vagy tervezett intézkedéseket, beleértve adott esetben az adatvédelmi incidensből eredő esetleges hátrányos következmények enyhítését célzó intézkedéseket.

A 34. cikk értelmében azonban, ha az adatvédelmi incidens valószínűsíthetően magas kockázattal jár a természetes személyek jogaira és szabadságaira nézve, az adatkezelő indokolatlan késedelem nélkül tájékoztatja⁵¹ az érintettet is az adatvédelmi incidensről. Az érintett részére adott tájékoztatásban világosan és közérthetően ismertetni kell az adatvédelmi incidens jellegét, és közölni kell legalább a fentebb említett információkat és intézkedéseket. A rendelet azonban ad egy kibívót is a terhes értesítési kötelezettség alól. Ugyanis az adatkezelő, feldolgozó mentesül a tájékoztatási kötelezettség alól, amennyiben az alábbi esetek bármelyike fennáll:

- az adatkezelő megfelelő technikai és szervezési védelmi intézkedéseket hajtott végre, és ezeket az intézkedéseket az adatvédelmi incidens által érintett adatok tekintetében alkalmazták, különösen azokat az intézkedéseket – mint például a titkosítás alkalmazása –, amelyek a személyes adatokhoz való hozzáférésre fel nem jogosított személyek számára értelmezhetlenné teszik az adatokat;
- az adatkezelő az adatvédelmi incidenst követően olyan további intézkedéseket tett, amelyek biztosítják, hogy az érintett jogaira és szabadságaira jelentett, az (1) bekezdésben említett magas kockázat a továbbiakban valószínűsíthetően nem valósul meg;
- a tájékoztatás aránytalan erőfeszítést tenne szükségessé. Ilyen esetekben az érintetteket nyilvánosan közzétett információk útján kell tájékoztatni, vagy olyan hasonló intézkedést kell hozni, amely biztosítja az érintettek hasonlóan hatékony tájékoztatását.

⁵¹ Az érintettek tájékoztatásáról az észszerűség keretei között a lehető leghamarabb gondoskodni kell, szorosan együttműködve a felügyeleti hatósággal, és betartva az általa vagy más érintett hatóságok például bűnüldöző hatóságok által adott útmutatást. Például az érintettek sürgős tájékoztatása a kár közvetlen veszélyének mérsékléséhez szükséges, azonban annak megelőzése több időt igényelhet, hogy a folyamatos vagy azonos jellegű adatvédelmi incidens esetében megfelelő intézkedéseket kell végrehajtani. Az tájékoztatásnak tartalmaznia kell annak leírását, hogy milyen jellegű az adatvédelmi incidens, valamint az érintett a természetes személynek szóló, a lehetséges hátrányos hatások enyhítését célzó javaslatokat. GDPR, (86) preambulumbekkezdés.

5. Összegzés

Annak érdekében, hogy az olyan új, alapvetően a mindennapi életünket, vállalataink működését megkönnyítő szolgáltatások mint a felhőalapú számítástechnika valóban alkalmas legyen a hozzáfűzött remények beváltására, alapfeltétel, hogy az internetes szolgáltatásokra jellemző számos kockázatot a minimálisra csökkentsük. Így különösen a személyes adatainkat fenyegető kockázatokat kell kezelni, kezdve az információs biztonság megerősítésével, illetve olyan átlátható működéssel, ahol a felhasználó továbbra is rendelkezési joggal rendelkezik személyes adatai felett. Ezt a nem kis kihívást tűzte maga elé az Európai Unió is, aki a kiberbiztonság megteremtése mellett olyan új adatvédelmi rendeletet is alkotott, mely pótolja a jelenleg hatályban lévő, immár 22 éves uniós adatvédelmi szabályozás hiányosságait. Véleményem szerint a rendelet a technológiasemlegesség elvének bevezetésével, az adatfeldolgozókra vonatkozó speciális szabályokkal, illetve szigorú szankciórendszerrel jó irányban indult el. Az azonban majd csak a rendelet hatálybalépését követően derül ki, hogy az extrateritoriális joghatóság, illetve az EU-n kívüli adattranszferre vonatkozó szabályok mennyire lesznek hatékonyak, egyáltalán kikényszeríthetőek.

A személyes adatok magánjogi védelme a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság gyakorlatában

1. Bevezető

Az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépése mérföldkövet jelentett egy friss, alig néhány évtizede megszületett alapjog életútjában: a személyes adatok védelméhez való jog nevesített személyiségi jogként megjelent az új Ptk.-ban. Addig a személyes adatok védelméhez fűződő jog sanyarú szerepet kapott a joggyakorlat és a jogirodalom részéről a személyiségi jogi kérdésekben. Habár 1978-ban bekerült egy adatvédelmi természetű rendelkezés a korábbi Ptk. 83. §-ába,³ azonban e jogszabályhelyre nem épült koherens adatvédelmi bírói gyakorlat. Másrészről pedig a korábbi Ptk. 81. §-ának⁴ alkalmazása során a magántitok tág hatókörű meghatározásán⁵ keresztül a személyes adatok definíciója megjelent a bírói esetjogban,⁶ azonban inkább mint a magántitok egyik szükségszerű vetületeként tekintett rá a jogirodalom, és nem kezelte autonóm, saját dogmatikai rendszerrel rendelkező alapjogként.

¹ A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság elnöke, PhD, c. egyetemi tanár.

² A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság adatvédelmi szakértője, PhD.

³ Ptk. 83. § (1) bekezdése alapján „a számítógéppel vagy más módon történő adatkezelés és adatfeldolgozás a személyhez fűződő jogokat nem sértheti.” A (2) bekezdés kimondja, hogy „a nyilvántartott adatokról tájékoztatást – az érintett személyen kívül – csak az arra jogosult szervnek vagy személynek lehet adni.”

⁴ A Ptk. 81. § (1) bekezdése értelmében személyhez fűződő jogokat sért, „aki magántitok (...) birtokába jut, és azt jogosulatlanul nyilvánosságra hozza vagy azzal egyéb módon visszaél.”

⁵ „Általában magántitoknak tekinthető a csak kevesek által ismert az a tény vagy körülmény (bármilyen személyi, családi, vagyoni vonatkozású bizalmas adat), amelynek titokként való megőrzéséhez az érintett személynek méltányolandó érdeke fűződik.” In: Gellért György (szerk.): Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez.

⁶ A bíróság a Ptk. 81. § (1) bekezdésével összhangban azt állapította meg, hogy az orvost és az egészségügyi szakdolgozót az egészségügyi állapotra vonatkozó személyes adatok tekintetében a beteg gyógykezelésének befejezése után is köti a titoktartási kötelezettség.

Emellett egy másik fontos mérföldkő is érkezett a személyes adatok védelméhez való jog életpályáján, hiszen 2018. május 25-étől az általános adatvédelmi rendeletnek⁷ köszönhetően uniós szinten egységes lesz az adatvédelem rendszere, amely jónéhány területen megújítja a hazai adatvédelmi gyakorlatot is.

Éppen ezért érdemesnek tartjuk a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (a továbbiakban: NAIH) gyakorlatán, néhány bírósági határozat és az GDPR rendelkezésein keresztül bemutatni azt, hogy az adatvédelmi gyakorlat hogyan tud hatást gyakorolni, illetve segítségére lenni a személyiségi joggal foglalkozó jogalkalmazók – illetve a jogirodalom – számára.

2. Személyes adat meghatározásának problémaköre

A Bors című napilap 2012. szeptember 29-én megjelent számában arról közölt cikket, hogy egy kereskedelmi televíziós műsor egyik népszerű szereplőjének lakásába betörték. A cikkben megszólalt az egyik szomszéd is, aki ismerte az érintett telefonszámát, fel is hívta az érintettet több alkalommal, hogy értesítse őt a betörésről, aki azonban nem vette fel a telefont. A Bors a napilapban nyilvánosságra hozta a szomszéd telefonjának kijelzőjéről készült képet is, amelyen a kimenő hívások között bárki számára jól olvashatóan szerepelt az érintett neve és telefonszáma. Ennek következtében az érintett számos zaklató és fenyegető hívást kapott, ami miatt meg kellett változtatnia a telefonszámát. A NAIH az ügyben adatvédelmi hatósági eljárást indított, amelyben jogellenes adatkezelést állapított meg, tekintettel arra, hogy az újság nem rendelkezett az Infotv.⁸ szerinti megfelelő joggal az adatkezeléshez (a telefonszám nyilvánosságra hozatalához).⁹

Az eset adatvédelmi szempontból teljesen egyértelmű volt, a napilap kiadója elismerte a hibáját, nem kezdeményezte a határozat bírósági felülvizsgálatát, és befizette az adatvédelmi bírságot. Ugyanakkor amennyiben ezen jogesetet – az akkor hatályos – korábbi Ptk. rendelkezéseinek megsértése miatt polgári perben ítélte volna meg a bíróság, korántsem biztos, hogy az ügyben hasonló döntést hozott volna.

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2016. április 27-i (EU) 2016/679 rendeletét a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről [az angol nevéből (General Data Protection Regulation) képzett rövidítést használva a továbbiakban: GDPR].

⁸ Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról 2011. évi CXII. törvény (a továbbiakban: Infotv.).

⁹ NAIH-312-4/2013/H. számú határozat.

A három különböző bírói fórumot megjárta, a magántitok védelméhez fűződő jog megsértése miatt indított polgári per tényállása szerint az alperes a Facebook közösségi oldalon, 2011. szeptember 29-ei nyilvános posztban közzétette a felperes telefonszámát. A másodfokon eljáró Fővárosi Ítéltábla a jogerős határozatában¹⁰ – amelyet egyébként később a Kúria¹¹ is hatályában fenntartott – két ok miatt nem látta megalapozottnak az első fokú bíróság döntésével szemben benyújtott fellebbezést. Egyrészt amiatt, mivel „*az a tény, hogy az alperes is rendelkezett a telefonszámmal, és az – a perben csatolt lista tanúsága szerint – korábban már mások számára is rendelkezésre állt, azt bizonyította, hogy a felperesek által hivatkozottakkal ellentétben a nyilvánosság elől nem volt elzárva olyan mértékben, hogy magántitoknak minősüljön*”. Másrészt az Ítéltábla kimondta, hogy „*a telefonszám ismerete az adott személlyel létesíthető kapcsolat egyik eszköze, és maga a szám olyan adat, mely az érintett általi megismertetést követően, az érintett által már ellenőrizhetetlen körben terjedhet. A felperesek esetében a hívószámmal kapcsolatban nem volt megállapítható a magántitok minőség.*”

A bírói döntések alapján tisztán látható, hogy a magántitok joggyakorlata és a jogirodalom által kialakított fogalma nem egyenértékű a személyes adatok fogalmával, amelynek következtében az érintettek nem kaptak olyan fokú jogvédelmet, mint amelyet a személyes adatok védelméhez fűződő jog biztosítana. Az adatvédelem dogmatikájában a személyes adat minőség meghatározása közel két évtizedes, töretlen gyakorlaton alapul. Ennek egyik jelentős dokumentuma az Adatvédelmi Irányelv¹² 29. cikke szerint létrehozott Adatvédelmi Munkacsoport¹³ (a továbbiakban: Munkacsoport) személyes adat fogalmáról szóló 4/2007. számú véleménye. A Munkacsoport e véleményében három szempont szerint tipizálta a személyes adatokat. Az első a tartalom szerinti minősítés, amikor az információt egy adott személyről adják meg. A második a cél szerinti megítélés, amikor a személyes adatot azért használják fel, hogy az érintettre valamilyen következtetést levonjanak, értékeljék. A harmadik az eredmény szerinti minősítés, ami pusztán azt a tényt veszi alapul, hogy valamely személyes adat kezelése hatással van az érintett helyzetére. Ezen szempontok vagylagosak, elegendő egyiknek a teljesülése ahhoz, hogy személyes adatról beszéljünk. Amennyiben ennek tükrében vizsgáljuk a bíróság által megállapított tényállást,

¹⁰ FIT-H-PJ-2015-235. számú határozat.

¹¹ K-H-PJ-2016-375. számú határozat.

¹² A személyes adatok feldolgozása vonatkozásában az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról szóló 95/46/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv.

¹³ Az Adatvédelmi munkacsoport az adatvédelemmel, valamint a magánélet védelmével kapcsolatos kérdésekkel foglalkozó független európai tanácsadó szerv. A Munkacsoportnak az uniós joggal kapcsolatos véleménye alapjául szolgál valamennyi tagállam nemzeti jogszabályainak értelmezéséhez.

akkor egyértelműen látható, hogy akár a tartalom, akár az eredmény szerinti minősítést alapul véve a telefonszám személyes adat, amelynek jogellenes kezelése kapcsán – az eset további körülményeitől függően – valamely polgári jogi jogkövetkezmény alkalmazható az új Ptk. alapján.

3. Az érdekmérlegelés jogalapjának alkalmazása

3.1. Az adatvédelem főbb jogalapjai

A személyes adatok védelméhez való jog egyik sajátossága az, hogy más személyiségi jogokkal szemben különböző jogszabályok részletezik a személyes adatok kezelésére vonatkozó alapvető követelményeket. Amíg más személyiségi jogok – például a becsülethez fűződő jog esetében – nem találunk olyan jogszabályt, amely meghatározná, hogy milyen követelményeket kell teljesíteni ahhoz, hogy valamely magatartás ne sértse mások becsületét, addig az adatvédelem területén több tucat magyar, illetve számos uniós jogszabály részletezi azokat a kötelezettségeket, amelyek betartása szükséges ahhoz, hogy az adatkezelés jogszerű legyen, és a személyes adatok védelméhez fűződő jog ne sérüljön. Az adatvédelemre vonatkozó jogszabályok közül kiemelkedik az Infotv. és a GDPR, mint amelyek általánosan, valamennyi adatkezelő vonatkozásában meghatározzák az alapvető adatvédelmi követelményeket.¹⁴ Ezen követelmények közül a jogszerű adatkezelés egyik legfontosabb eleme, hogy az adatkezelők megfelelő jogalappal rendelkezzenek az adatkezeléshez. Az Infotv.,¹⁵ illetve a GDPR¹⁶ nevesíti azokat a jogalapokat, amelyekre hivatkozva az adatkezelők személyes adatot kezelhetnek (jelen tanulmány a GDPR rendelkezései alapján mutatja be az adatvédelem főbb jogalapjait).

Az adatkezelők által leggyakrabban hivatkozott jogalap az érintett hozzájárulása. Ekkor az adatkezelőknek többek között azt kell tudnia bizonyítani, hogy az érintett megfelelő tájékoztatást kapott az adatkezelésről, amelynek alapján önkéntesen, egyértelmű és félreérthetetlen akaratnyilatkozatával beleegyezett az adatkezelésbe.¹⁷ Jól látható, hogy ennek alkalmazása azonban sokszor akadályba ütközik, hiszen például ha egy újságíró egy forrásától értesülve ír meg egy cikket egy adott érintett-

¹⁴ Ezen túlmenően pedig számos ún. „szektorális adatvédelmi jogszabály” is van, amely az általános adatvédelmi jogszabályokat konkretizálják az adatkezelés egyes speciális területeire (például az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló 1997. évi XLVIII. törvény).

¹⁵ Infotv. 5–6. §.

¹⁶ GDPR 6–10. cikk.

ről, számos személyes adatát felfedve a médiatartalomban, akkor aligha hivatkozhat arra, hogy az érintett önkéntes, megfelelő tájékoztatáson alapuló hozzájárulásával hozta nyilvánosságra a cikkben a személyes adatokat. A „szerződéskötés” akkor szolgálhat az adatkezelés jogalapjául, ha az érintettel kötött szerződés teljesítéséhez szükséges valamely személyes adatának kezelése.¹⁸ Bizonyos helyzetekben ez a jogalap sem kínál jó megoldást, hiszen például egy munkáltatónak a munkavállaló személyes adatait is érintő ellenőrzése nem feltétlenül csak a munkaszerződés teljesítéséhez kapcsolódik. Az adatkezelőre vonatkozó jogi kötelezettség szintén jogalapot jelenthet egyes adatkezelésekhez.¹⁹ A GDPR azonban ezzel kapcsolatban azt a megkorlátozó rendelkezést tartalmazza, hogy a GDPR 6. cikk (1) bekezdés c) pontja szerinti jogi kötelezettséget kizárólag uniós vagy tagállami jog állapíthat meg.²⁰ Ebből fakadóan jogi személyek más természetű jogi kötelezettségei (például egy másik jogi személlyel kötött szerződés) nem jelenthetnek jogalapot az adatkezeléshez. A GDPR más jogalapjai konkrét élethelyzetekre nyújtanak felhatalmazást – például az életveszélyben levő érintett adatainak továbbíthatósága vagy közhatalmi jogosítvány gyakorlása²¹ – amely még szűkebb körben teszi jogszerűvé az adatkezelést.

Mint látható, ezek a jogalapok egyes konkrét helyzetekben nem feltétlenül alkalmazhatóak. Épp ezért szükség van egy olyan jogalapra, amely az érintett hozzájárulásától, a szerződéskötés kontextusától vagy a vonatkozó jogi kötelezettségektől függetlenül lehetővé teszi a személyes adatok kezelését. Ez a jogalap az adatkezelő jogos érdekén alapuló jogalap, amelyet a GDPR 6. cikk (1) bekezdés f) pontja nevesít. Ennek alapján jogszerűnek tekinthető az adatkezelés akkor is, ha az adatkezelő rendelkezik egy olyan jogos érdekléssel, amelynek nyomán a személyes adatok kezelése arányosan korlátozza az érintett jogait és szabadságait (itt nem csupán a személyes adatok védelméhez fűződő jogot, hanem más személyiségi jogokat is figyelembe kell venni). Ez a jogalap nagyfokú szabadságot jelent számára, hiszen számos esetben nyújthatnak megfelelő jogalapot az adatkezeléshez.

3.2. A munkahelyi adatkezelések és az érdekmérlegelés jogalapja

A NAIH-nak több éves gyakorlata van ezen jogalap alkalmazásával összefüggésben. Először a 2013 januárjában kiadott, a munkahelyi kamerás megfigyelés alapvető

¹⁷ Az érintett hozzájárulásának fogalom meghatározását a GDPR 4. cikk 11. pontja tartalmazza.

¹⁸ GDPR 6. cikk (1) bekezdés b) pont.

¹⁹ GDPR 6. cikk (1) bekezdés c) pont.

²⁰ GDPR 6. cikk (3) bekezdés.

²¹ GDPR 6. cikk (1) bekezdés d) és e) pont.

követelményeiről szóló ajánlásában jelent meg ezen jogalap, majd a 2016. november 16-án közzétett, a munkahelyi adatkezelések alapvető követelményeiről szóló tájékoztatója is ezen jogalap alkalmazására épült. A NAIH a tájékoztatójában részletesen bemutatta, hogy a hozzájárulás miért nem lehet megfelelő jogalap egy munkáltató számára. A NAIH kiemelte, hogy a hozzájárulás jogalapjának legfontosabb feltétele, hogy annak önkéntesnek, azaz mindenfajta külső befolyástól mentesnek kell lennie. A Munkacsoport több dokumentumában kifejtett álláspontjára támaszkodva a NAIH gyakorlata szerint is a hozzájárulás jogalként csak akkor jöhet szóba, ha valódi választási lehetőség áll az érintett rendelkezésére, és nem áll fenn a megfélemlítés, a megfélemlítés, a kényszerítés vagy más jelentős negatív következmény veszélye a hozzájárulás megtagadása esetén. A munkavégzésre irányuló jogviszonyokban nem értelmezhető a hozzájárulás önkéntessége: a munkáltató és a munkavállaló közötti alá-fölérendeltségi viszonyban, ha az alkalmazott a hozzájárulását megtagadja, ez anyagi vagy nem anyagi természetű hátrányt okozhat neki.²² Ebből fakadóan a NAIH a tájékoztatóban több munkáltatói adatkezelés esetében (munkáltató által biztosított e-mail fiók, laptop ellenőrzése, munkahelyi kamerás megfigyelés) is azt javasolta, hogy a munkáltatók az adatkezeléseik során az érdekmérlegelés jogalapját alkalmazzák. Ez az ún. „érdekmérlegelési teszt” elvégzését igényli, amelynek során a munkáltatóknak fel kell mérniük, milyen jogos érdekeik is teszik elengedhetetlenül szükségessé az adatkezelést, ezen jogos érdekekkel szemben milyen érintetti (munkavállalói) elvárások határozhatóak meg, és ezt a két érdeket hogyan tudják kiegyensúlyozni a tervezett adatkezelésük során (milyen garanciákkal biztosítható, hogy az adatkezelés nem jelent aránytalan beavatkozást a munkavállaló magánszférájába). Ezt a tesztet természetesen írásban rögzíteni kell és erről a munkavállalót tájékoztatni kell.

Az érdekmérlegelés jogalapja – bár nem az Infotv.-re vagy a NAIH gyakorlatára vonatkozó hivatkozással – a bírói gyakorlatban is megjelenik. Az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás szerint az alperes munkáltató azzal, hogy az általa a felperes rendelkezésére bocsátott laptopon levő személyes adatokat, fényképeket a felperes engedélye nélkül magához vette, a törölt személyes adatokat helyreállította, azokat magánál tartotta, az adatok felhasználását folyamatosan kilátásba helyezte, megsértette a felperes személyes adatokhoz és képmáshoz fűződő jogát. A bíróság a határozatában²³ elismerte a munkáltatónak a jogos érdekét, ugyanakkor azt is, hogy

²² Így például az Adatvédelmi Munkacsoport 15/2011. számú véleményében kimondta, hogy: „ha a munkavállaló hozzájárulását kéri, és a hozzájárulás megtagadása valós vagy lehetséges sérelem merül fel, akkor a hozzájárulás nem érvényes sem a 7. cikk, sem a 8. cikk értelmében, mivel azt nem önkéntesen adták. Nem beszélhetünk hozzájárulásról, ha a munkavállaló számára nem áll fenn a visszautasítás lehetősége.”.

²³ Budapest Környéki Törvényszék 22.P.20.596/2014/15. számú ítélete.

„a különleges adatok védelméhez fűződő jog magasabb védelmet élvez, mint a munkáltató ellenőrzési jogosultsága”. Ezen döntés ellen benyújtott fellebbezés tárgyában hozott határozatában²⁴ a Fővárosi Ítéltábla elfogadta az első fokú bíróság érvelését: „az alperes azon fellebbezési érvelése, miszerint az adatok visszaállítása a saját tulajdonát képező adatok védelmét, visszaállítását szolgálta súlytalan, figyelemmel arra, hogy a személyes adatok védelméhez fűződő alapjogot a munkáltató gazdasági érdeke, ellenőrzési jogosultsága nem sértheti”. Ebből fakadóan a véleményünk szerint a munkáltatói adatkezelésekből fakadó személyes adatok védelméhez való jog megsértése miatt indult perekben kiemelt szerepet kaphat a jogos érdek mérlegelés jog-alapjának vizsgálata.

3.3. Különleges adatok nyilvánosságra hozatala a sajtóban

3.3.1.

A NAIH ugyancsak az érdemérlegelés jogalapját alkalmazta egy 2016-os határozatban.²⁵ A NAIH az ügyben azért indított eljárást, mert egy médiatartalom részletesen beszámolt az érintett évtizedekkel korábban elkövetett bűncselekményéről. A NAIH azt vizsgálta, hogy az eljárás tárgyát képező médiatartalmak – és ezzel együtt az érintett bűnügyi személyes adatainak – nyilvánosságra hozatala során megtartották-e a vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket.

A NAIH a határozatában kiemelte, hogy az Infotv. 4. § (1) bekezdése az adatkezelés egészével összefüggésben, átfogó alapelvként fogalmazza meg, hogy az adatkezelésnek törvényesnek kell lennie. A törvényesség elsődlegesen azt jelenti, hogy az adatkezelő teljesítse az Infotv. által meghatározott kötelezettségeket, így mindekelőtt megfelelő jogalappal rendelkezzen az adatkezeléshez. Az Infotv. 4. § (1) bekezdése magában foglalja azonban azt is, hogy bizonyos adatkezelések esetében más törvények is tartalmazhatnak olyan rendelkezéseket, amelyek meghatározzák, hogy mikor tekinthető jogszerűnek egy adatkezelés. Ebben az esetben az e törvény által meghatározott követelményeket kell teljesítenie az adatkezelőknek.

A médiatartalmak nyilvánosságra hozatalával összefüggésben a NAIH kiemelte, hogy a sajtószabadság gyakorlásával együtt járó adatkezelés jogszerűségét nem kizárólag az Infotv. alapján kell megítélni, hanem figyelemmel kell lenni a személyes adatok védelméhez fűződő jognak a Ptk.-ban szereplő korlátozhatóságára is. A sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV.

²⁴ FIT-H-PJ-2016-18. számú határozat.

²⁵ NAIH/2016/2504/45/H. számú határozat.

törvény (a továbbiakban: Smtv.) 4. (3) bekezdése ugyanis úgy fogalmaz, hogy a sajtószabadság gyakorlása nem járhat mások személyiségi jogainak – így személyes adatok védelméhez fűződő jogának – sérelmével. Azonban a NAIH rámutatott arra, hogy milyen magatartás sérti a személyes adatok védelméhez fűződő jogot, nem kizárólag az Infotv.-t kell figyelembe venni. A Ptk. 2:44. §-a ugyanis egy speciális érintetti kör, a közéleti szereplők esetében az Infotv. rendelkezéseire képest más módon határozza meg a személyes adatok védelméhez fűződő jog korlátozhatóságát. A Ptk. 2:44. §-a értelmében négy feltétel együttes teljesülése esetén jogszerű lehet az adatkezelés (vagyis ebben az esetben a bűnügyi személyes adatok nyilvánosságra hozatala nem sérti az érintett személyes adatok védelméhez való jogát):

- az érintettnek közéleti szereplőnek kell lennie,
- az adatkezelésnek – jelen esetben a személyes adatok nyilvánosságra hozatalának, mint alapjog gyakorlásának – egy közügyhöz, illetve annak szabad vitatásához kell kapcsolódnia,
- az adatkezelés a személyes adatok védelméhez fűződő jogot szükséges és arányos mértékben korlátozza,
- az érintett emberi méltósága nem sérül.

A NAIH a Ptk. 2:44. §-ának elemzése során rámutatott arra, hogy ebben a rendelkezésben megfogalmazott, a személyes adatok védelméhez való jog korlátozhatósága hasonlóságot mutat az Infotv. 6. § (1) bekezdés b) pontjában²⁶ szereplő jogalappal, a jogos érdek mérlegelésén alapuló adatkezeléssel.

A NAIH az eljárás során megállapította, hogy az érintett – a betöltött tisztségéből fakadóan – közszereplőnek minősül, az eljárás tárgyát képező médiatartalmak tehát egy közéleti szereplőről szólnak. A közügyek fogalmának értelmezése során áttekintette az Alkotmánybíróság vonatkozó gyakorlatát. A NAIH egyrészt kiemelte, hogy a 7/2014. (III. 7.) AB-határozatban az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a személyiségvédelem kifejezetten megilleti a közszereplőket akkor, ha a közlés nem közéleti tevékenységüket, hanem a magánéletüket érinti.²⁷ A 13/2014. (IV. 18.) AB-határozata alapján pedig egy összetett szempontrendszerre kell figyelemmel lenni annak megítélése során, hogy valamely közlés közügyben született-e vagy sem.²⁸

²⁶ Az Infotv. 6. § (1) bekezdés b) pontja értelmében: „személyes adat kezelhető akkor is, ha az érintett hozzájárulásának beszerzése lehetetlen vagy aránytalan költséggel járna, és a személyes adat kezelése az adatkezelő vagy harmadik személy jogos érdekének érvényesítése céljából szükséges, és ezen érdek érvényesítése a személyes adatok védelméhez fűződő jog korlátozásával arányban áll”.

²⁷ A 7/2014. (III. 7.) AB-határozat kimondta, hogy „a közhatalmat gyakorló személyeket és a közszereplő politikusokat is megilleti a személyiségvédelem, ha az értékítélet a személyüket nem a közügyek vitatása körében, nem közéleti tevékenységükkel, hanem magán- vagy családi életükkel kapcsolatban érinti”.

²⁸ Így például figyelembe kell venni a közlés megjelenésének módját, körülményeit és a vélemény tárgyát, kontextusát, a médium típusát, a közlés apropóját adó eseményt, illetve az arra érkező reakciókat és az adott közlésnek ebben a folyamatban játszott szerepét.

A NAIH hangsúlyozta, hogy ez utóbbi AB-határozatban szereplő egyes szempontokat nem önállóan, egymástól elszigetelve, hanem összességükben, az egymásra gyakorolt hatásukkal együttesen kell vizsgálni. Tehát pusztán abból fakadóan, hogy egyes szempontok teljesülnek a közléssel összefüggésben – míg más követelmények pedig nem érvényesülnek –, még nem lehet azt állítani, hogy a közlés a véleménynyilvánítás magasabb szintű oltalmát élvezzi.

A NAIH a konkrét ügygel kapcsolatban rámutatott, hogy a „közügyek szabad vitatása” kitételének vizsgálatával kapcsolatban kiemelt szerepe van a büntetőjog egy fontos jogintézményének, a büntetett előlethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alóli mentesülésnek. Személyiségi jogok szempontjából a büntetett előlethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alóli mentesülés azt juttatja érvényre, hogy az ítélet az elkövető magánszférájának, magánéletének részét képezi. A NAIH ezzel összefüggésben kimondta, hogy az eljárás tárgyát képező médiatartalmak az érintett személyét nem a közügyek vitatása körében, nem közéleti tevékenységével összefüggésben mutatták be. Hanem magánéletének részét képező ítéletről számoltak be, amely az érintett magánügyének tekinthető.

A NAIH továbbá azt is kiemelte, hogy egy bírósági ítélet nem válik automatikusan közüggé abból fakadóan, hogy azt az ítéletet nyilvános tárgyaláson hozták meg. A tárgyalás nyilvánossága, illetve az ítélethirdetés nyilvánossága nem azonos azzal, hogy az ítélet tartalmát korlátlanul nyilvánosságra lehet hozni. Az Alkotmánybíróság vonatkozó döntéseiből²⁹ a NAIH azt a következtetést vonta le, hogy a tárgyalás nyilvánossága elsődlegesen a bírósági eljárásban résztvevő személyek (és nem az eljáráson kívül állók) joga, amely garanciát jelent számukra a tisztességtelen, részrehajló eljárásokkal szemben. Ezért az érintett bűnügyi személyes adatainak nyilvánosságra hozatalában nincs annak jelentősége, hogy az ítéletet nyilvános tárgyaláson hozták meg, önmagában ez a körülmény sem jelenti azt, hogy az ítéletről a „közügyek szabad vitatása” körében korlátlanul be lehet számolni.

A NAIH a 13/2014. (IV. 18.) AB-határozat kifejtett szempontrendszer vizsgálata alapján arra a megállapításra jutott, hogy egy médiatartalom alapvetően akkor felelne meg az AB-határozatból fakadó követelményeknek, ha az a közéleti szereplő közszereplésével összefüggésben elkövetett bűncselekményéről szólna. A sajtónak az Smtv.-ben szereplő feladata, illetve a sajtószabadság gyakorlása arányosan korlátozhatja a közéleti szereplők személyes adatok védelméhez fűződő jogát, ha a közéleti szerepeléssel összefüggésben elkövetett cselekményükről számol be. Ez megalapozhatja azt, hogy a sajtó beszámoljon a közéleti szereplő által elkövetett bűncselekményről. Szintén megfelelné az AB-határozatban szereplő szempontoknak

²⁹ 58/1995. (IX. 15.) AB-határozat, 20/2005. (V. 26.) AB-határozat, 873/B/2008. AB-határozat.

az is, ha egy médiatartalom a közéleti szereplőt érintő, a jelenkor eseményeiről szóló és közérdeklődésre számot tartó tájékoztatásnak minősül. Ilyennek tekinthető például az, amikor a sajtó napjainkban figyelemmel kísér valamely közszereplőt érintő büntetőeljárást, beszámolva annak fontosabb részleteiről. A példaként felhozott két esetben az ilyen médiatartalmak egyértelműen közügynek minősülő eseményeket dolgoztak volna fel. Ugyanakkor az érintett az elkövetés időpontjában nem volt közéleti szereplő, minthogy a határozatban korábban már említett tisztségek közül egyet sem töltött be, illetve az eljárás tárgyát képező médiatartalmak nem tekinthetők a jelenkor eseményeiről szóló tájékoztatásnak sem, hiszen a bűncselekmény és ítélethozatal is évtizedekkel ezelőtt történt. A NAIH továbbá nem fogadta el azt az érvelést sem, hogy mások is tisztában voltak az elkövetett bűncselekmény tényével. A NAIH álláspontja szerint az a körülmény, hogy egy bűnügyi személyes adatról mások is tudomással rendelkeznek, egyrészt nem jelenti azt, hogy az adat elveszítené a személyes adat jellegét, illetve nem jelenti azt sem, hogy az ilyen információk „közügyek” lennének, amelyek „szabad vitatása” teljes körűen biztosított. A 13/2014. (IV. 18.) AB-határozatra tekintettel a mások által is ismert bűnügyi személyes adatok sajtóban történő nyilvánosságra hozatalakor további követelménynek kell figyelemmel lenni (például a közlés aktualitására, céljára, kontextusára).

A Ptk. 2:44. §-ában szereplő szükségesség-arányosság követelménye a NAIH értelmezése szerint azt jelenti, hogy bűnügyi személyes adatok nyilvánosságra hozatala szükséges a közügyek szabad vitatásához, valamint a közügy megvitatása és az ezzel együtt járó alapjog-korlátozás (a bűnügyi személyes adatok nyilvánosságra hozatala) megfelelő arányban áll egymással (a nyilvánosságra hozatal arányosan korlátozza az érintett személyes adatok védelméhez fűződő jogát). A NAIH álláspontja szerint a Ptk. 2:44. §-ának ezen kitétele akkor vizsgálható, ha a médiatartalmak közléséhez, illetve abban bűnügyi személyes adatok nyilvánosságra hozatalához kapcsolódóan azonosítható az a közügy, amelynek viszonylatában elemezhető, hogy a személyes adatok nyilvánosságra hozatala szükséges és arányos volt-e. Mivel azonban a határozat éppen azt állapította meg, hogy nincs olyan közügy, amelyhez kapcsolódhatott volna a médiatartalmak nyilvánosságra hozatala, ezért a NAIH nem is vizsgálta a szükségesség-arányosság követelményét.

3.3.2.

Hasonló szempontú és tartalmú elemzés jelenik meg a Fővárosi Ítéltábla egyik döntésében is³⁰, amelyben az Ítéltábla kiemelt jelentőséget tulajdonított a Ptk. 2:44. §-ában szereplő „közügyek szabad vitatása” fordulatának. A jogvita alapját az I. rendű

³⁰ FIT-H-PJ-2015-943. számú határozat.

alperesnek egy internetes hírportálnak adott interjújában a felperesre vonatkozó kijelentése képezte. Az I. rendű alperes azt állította, hogy a felperes a sorkatonai szolgálata idején egy külső fegyverraktár őrségét otthagya és ittasan lövöldözött. Az I. rendű felperes az interjújában elhangzott kijelentése alapvetően ahhoz, az egyik közösségi oldalon kezdeményezett „kampányhoz” volt köthető, amelynek során a kormányzati intézkedésekkel szemben kritikus felhasználók saját múltjukból hoztak nyilvánosságra kisebb jelentőségű, kompromittáló eseményeket. Ennek keretén belül I. rendű alperes elmesélte a felperesről az általa ismert történetet. A Fővárosi Ítéltábla a határozatában azt állapította meg, hogy a felperes a „kampányhoz” kapcsolódó közéleti eseményeknek, a kormányellenes tüntetéseknek nem volt részese, a „kampány” megindítását előidéző tevékenységekben, a kormányzati intézkedésekben nem volt érintett. Az Ítéltábla a határozatában annak tulajdonított jelentőséget, hogy az alperesek olyan közéleti kérdésekben nyilvánultak meg, melyek nem kapcsolódnak a vitán kívül álló közszereplő felperes tetteihez, „*a leírt közlések nem egy szabadon vitatható közéleti vita részét képezik*”.

3.3.3.

A NAIH által vizsgált esettel összefüggésben röviden szólni kell a GDPR egyik anomáliájáról, amely leginkább azokat a médiatartalmakat érintheti, amelyekben különleges adatot³¹ vagy bűnügyi személyes adatot³² hoznak nyilvánosságra.

A GDPR meglehetősen szigorúan szabályozza azt, hogy milyen esetben lehet kezelni különleges adatokat. A GDPR főszabályként kimondja, hogy különleges adatok kezelése tilos, és ez alól tíz esetben tesz kivételt³³, amelyek alapján jogszerű kezelni valamely különleges adatot. Ezek között azonban nem szerepel a jogos érdek mérlegelésének jogalapja vagy olyan esetkör, amelyre hivatkozással egy újságíró az általa írt cikkben jogszerűen hozhatna nyilvánosságra különleges adatot. A tíz kivétel közül az érintett kifejezett hozzájárulása jöhet szóba az újságíró adatkezelése esetében, illetve az az esetkör, ha az adatkezelés olyan különleges adatokra vonatkozik, amelyeket az érintett kifejezetten nyilvánosságra hozott.

A bűnügyi személyes adatok kezelése esetében pedig az uniós jogalkotó egy másik feltételrendszerrel szabályozta ezen adatok kezelését. Az uniós jogalkotó kimondja a GDPR 6. cikk (1) bekezdésében szereplő jogalapok alkalmazhatóságát a bűnügyi személyes adatok esetében, feltéve, ha azt az adatkezelést az érintett jogai

³¹ A GDPR 9. cikk (1) bekezdése alapján különleges adat például a politikai véleményre, vallási meggyőződésre vagy szexuális életére vonatkozó személyes adatok, valamint az egészségügyi adatok.

³² A GDPR a különleges adatoktól elkülönülten, a GDPR 10. cikkében rendelkezik a büntetőjogi felelősség megállapítására vonatkozó határozatokra és a bűncselekményekre vonatkozó személyes adatok kezeléséről.

³³ A GDPR 9. cikk (2) bekezdés.

és szabadságai tekintetében megfelelő garanciákat nyújtó uniós vagy tagállami jog lehetővé teszi. Ez utóbbi feltétel miatt adott esetben megengedőbb is lehet a jogalkalmazás az újságírók vonatkozásában. És a bűnügyi személyes adatok nyilvánosságra hozatala esetében elképzelhető, hogy elfogadható lehet a jogos érdek mérlegelésének jogalapja. Ugyanakkor így is megmarad az az ellentmondásos helyzet, hogy a GDPR alapján valamely szereplő politikai véleményét vagy vallási meggyőződését már nem közölheti a cikkben (holott ez például fontos lenne a cikkben tárgyalt témakör bemutatása szempontjából), ha ezt a személyes adatát az érintett nem hozta nyilvánosságra. Tekintettel arra, hogy a Ptk. szerinti személyes adatok védelméhez való jog megsértésének a vizsgálata során a GDPR-t is kell alkalmazni a jogalap vizsgálata során, érdemes lesz figyelemmel kíséreni, hogy a bíróságok milyen következtetésre jutnak ennek megítélése során.

Egyébként megjegyezzük, hogy a GDPR 85. cikke lehetőséget biztosít a tagállamok számára arra, hogy a véleménynyilvánítás szabadságához és a tájékozódáshoz való jogot összhangba hozzák a személyes adatok védelméhez való joggal. A GDPR e rendelkezése alapján a tagállami jogalkotók például a jogalapok tekintetében is olyan eltéréseket határozhatnak meg, amelyek biztosítják az egyensúlyt az adatvédelem, valamint a véleménynyilvánítás szabadsága és a tájékozódáshoz való jog között.

3.4. Rendőr képmásának nyilvánosságra hozatala a sajtóban

A NAIH a Kúria felkérésére két alkalommal is véleményt nyilvánított a rendőrök képmásának sajtóban történő nyilvánosságra hozatalával összefüggésben az adatvédelmi és információszabadság tárgyú törvényi rendelkezések értelmezésével és az alkalmazásával.³⁴

A NAIH a jogkérdés megítélése során abból indult ki, hogy a közterületen intézkedő rendőr közfeladatot ellátó szerv feladat- és hatáskörében eljáró személynek minősül, ezért az Infotv. rendelkezései értelmében bizonyos személyes adataik közérdekből nyilvános adatoknak tekinthetők. Az Infotv. 26. § (2) bekezdésére³⁵ figyelemmel közérdekből nyilvános adatnak minősül a rendőr neve, illetve a szolgálati beosztásra és a szolgálat teljesítésére vonatkozó bizonyos adatok (például a beosztás megnevezése vagy a rendfokozat).

³⁴ A NAIH-6209-2/2012/V és a NAIH-2415-2/2014/V. számú állásfoglalásai.

³⁵ Az Infotv. 26. § (2) bekezdése alapján „közérdekből nyilvános adat a közfeladatot ellátó szerv feladat- és hatáskörében eljáró személy neve, feladatköre, munkaköre, vezetői megbízása, a közfeladat ellátásával összefüggő egyéb személyes adata, valamint azok a személyes adatai, amelyek megismerhetőségét törvény előírja.”.

A nyilvánosság előtt intézkedő rendőrök esetében a NAIH azt is vizsgálta, hogy a képmásuk beletartozik-e az Infotv. 26. § (2) bekezdésében szereplő, „közfeladat ellátásával összefüggő egyéb személyes adat” kategóriájába. Ennek eldöntése során mindenekelőtt azt kell mérlegelni, hogy van-e olyan közérdek vagy alapjog, amelynek érvényesülése érdekében feltétlenül szükséges az információs önrendelkezési jog – és ezzel összefüggésben a képmáshoz való jog – korlátozása. A NAIH ennek során áttekintette az Alkotmánybíróság releváns határozatait³⁶, amiből álláspontja szerint az következik, hogy elengedhetetlenül szükséges az, hogy a nyilvánosság előtt intézkedő rendőr az intézkedésre való jogosultságát és kilétét megfelelően igazolja. Az Alkotmánybíróság kijelentette, hogy „az egyenruhát viselő hivatásos és szerződéses állomány tagjai azonban tevékenységüket nem »arctalan tömegként«, hanem közhatalom gyakorlására felruházott tisztviselőként végzik, akiknek egyedi azonosíthatósága alapozza meg esetleges személyes felelősségre vonásuk lehetőségét”. Ezzel kapcsolatban az Alkotmánybíróság azt az álláspontot képviselte, hogy „a hatóság tagjainak intézkedési jogosultságát egyenruhájuk vagy igazolványuk igazolja”. A jogalkotó ugyanis a Rendőrségről szóló 1994. évi XXIV. törvény (a továbbiakban: Rtv.) 20. §-ában meghatározta, hogy a rendőrt az egyenruhája és azon elhelyezett azonosító jelvénye vagy szolgálati igazolványa és azonosító jelvénye igazolja az intézkedés során. A NAIH úgy értékelte, hogy a jogalkotó a szükségesség-arányosság elvét betartva az információs önrendelkezési jog azon arányos korlátozását tartotta megfelelőnek, hogy a rendőr az Rtv. 20. §-ában meghatározott módon köteles magát az intézkedése során igazolni.

A NAIH ugyanakkor kiemelte, hogy a képmás, mint személyes adat – a szükségesség-arányosság elvére figyelemmel – akkor szolgálhat a rendőr kilétének az igazolására, amennyiben a rendőr megsértette az Rtv. 20. §-ából fakadó kötelezettségét. Ebben az esetben a rendőr képmása, mint a közfeladata ellátásával összefüggő egyéb személyes adata közérdekből nyilvános adatnak minősül. Ezen kontextusban ugyanis az intézkedő rendőr azonosítása, a személyes felelősségre vonás lehetősége, valamint az intézkedés alá vont állampolgár azon jogos érdeke, hogy a hatósági fellépés teljes időtartama alatt tisztában legyen a vele szemben intézkedő személyazonosságával, „egyediségével”, szükségessé teheti az intézkedő rendőrrel fénykép készítését. Figyelemmel kell lenni azonban arra is, hogy a képmás ekkor sem veszíti el személyes adat jellegét, hiszen az Infotv. 26. § (2) bekezdése kimondja, hogy „a közérdekből nyilvános személyes adatok a célhoz kötött adatkezelés elvének³⁷ tiszteletben

³⁶ A 32/1992. (V. 29.) AB-határozat, a 34/1994. (VI. 24.) AB-határozat és a 54/2000. (XII. 18.) AB-határozat.

³⁷ Az Infotv. 4. § (1) és (2) bekezdése alapján: „személyes adat kizárólag meghatározott célból, jog gyakorlása és kötelezettség teljesítése érdekében kezelhető. Csak olyan személyes adat kezelhető, amely az adatkezelés céljának megvalósulásához elengedhetetlen, a cél elérésére alkalmas.”

tartásával terjeszthetők”. Ennek megfelelően a rendőr képmásának kezelése, felhasználása ebben az esetben alapvetően azt a célt szolgálja, hogy az intézkedő rendőrt azonosítani lehessen. Ez nem feltétlenül igényli az intézkedő rendőr képmásának nyilvánosságra hozatalát, hanem elegendő lehet például, ha a fényképet továbbítják a városi rendőrkapitányság vagy a megyei, országos rendőr-főkapitányság számára, akik ez alapján azonosítják a képen szereplő rendőrt. Emellett az is megfelelő lehet az érintett jogok gyakorlása szempontjából, ha az érintett a fényképet valamilyen eljárásban bizonyítékként használja fel a jogsértő személy kilétének bizonyítására.

A NAIH álláspontja szerint közérdek ezen túlmenően más esetben is felülírhatja a személyes adatok, illetve a személyiségi jogok védelméhez fűződő érdeket. Ilyenek tekinthető például az, ha a rendőr jogellenesen intézkedik vagy az intézkedés jogszerűtlensége a körülmények alapján valószínűsíthető (például kényszerítő eszköz jogellenes használata vagy a rendőr „túlkapása”). Ebben az esetben az intézkedő rendőr képmása, mint a közfeladat ellátásával összefüggő egyéb személyes adata, közérdekből nyilvános személyes adatnak minősül. Tekintettel kell lenni azonban ekkor is az Infotv. 26. § (2) bekezdés második mondatában megfogalmazottakra, vagyis a közérdekből nyilvános személyes adatok a célhoz kötött adatkezelés elvének tiszteletben tartásával terjeszthetők. Ennek megfelelően a nyilvánosság általi ellenőrzés és a képmás nyilvánosságra hozatala nem vezethet „önbíráskodáshoz”, a jogellenes intézkedést végrehajtó rendőr „pellengére állításához”. Az általa elkövetett jogsértésre nem lehet egy másik jogsértés a válasz, a személyes adatoknak az adatkezelés célján túlterjeszkedő, jogellenes nyilvánosságra hozatala. Egy jogállamban el kell határolni a jogsértés felett érzett felháborodást attól, hogy az adott személy milyen szankciókat is tart helyénvalónak (például a jogsértő képmásának nyilvánosságra hozatala, mint szankció alkalmazása). A jogsérelem orvoslására ugyanis kizárólag a hatályos jogszabályok által nyújtott jogi lehetőségek keretén belül kerülhet sor.

A NAIH-nak az állásfoglalásában kifejtett gondolatmenet alapján a rendőr képmásának a sajtóban történő nyilvánosságra hozatalára szintén az érdekmérlegelés jogalapja alkalmazható. Sőt, a „közérdekből nyilvános adat” egy erősebb kategóriát is jelenthet adott esetben, mint a GDPR 6. cikk (1) bekezdésében szereplő „jogos érdek”, hiszen ha az adatkezelés egy másik alapjog vagy valamely alkotmányos követelmény érvényre juttatásához szükséges, akkor az adatkezelés jogszerűsége még inkább igazolható.

Végezetül érdemes megjegyezni, hogy a NAIH mindkét állásfoglalásában hangsúlyozta, hogy a rendőr képmásának nyilvánosságra hozatalával összefüggésben az biztosíthatná a legmagasabb szinten mind az információs önrendelkezési jog, mind az információszabadság érvényesülését, ha a jogalkotó törvényi szinten rendelkezne a képmás nyilvánosságáról. E tekintetben a NAIH álláspontja szerint a Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény – amely az 51/2010. (IV. 28.)

AB-határozata következtében végül nem lépett hatályba – 2:84. § (3) bekezdés b) pontja előremutatóan szabályozta volna a képmás nyilvánosságát. E rendelkezés kimondta volna, hogy *„nincs szükség az érintettek hozzájárulására (...) közhatalom nyilvános gyakorlása során a közszereplőről, illetve a közhatalmat gyakorló személyről felvétel készítéséhez és nem visszaélésszerű felhasználásához”*.

4. Zárszó

Ahogy a fent tárgyalt problémakörökön keresztül látható, a személyes adatok védelméhez való jog megjelenése a személyiségi jogok között, illetve a GDPR által teremtett új jogszabályi környezet számos új kérdés megválaszolására sarkallja mind a joggyakorlatot, mind pedig a jogirodalmat. A személyes adatok védelméhez való jog nem csak a korábbi személyiségi jogok által nem kellő pontossággal lefedett területeken fejtheti ki a hatását, hanem több olyan kérdést is új megvilágításba helyezhet, és olyan új szemléletet hozhat, amely képes lehet fejleszteni más személyiségi jogok gyakorlatát is. Ezáltal az adatvédelem folytathatja az útját, hogy megbecsült és elismert tagja legyen a „klasszikus” személyiségi jogok több évtizedes társaságának.

A személyes adatok büntetőjogi védelme Magyarországon és a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság kapcsolódó gyakorlata

1. Bevezetés

Jelen tanulmány témája a személyes adatok büntetőjogi védelme a magyar jogrendszerben, így ehhez kapcsolódva igyekszik bemutatni a személyes adatokkal kapcsolatos legfőbb büntető anyagi jogi jogszabályi rendelkezéseket. Ezen kívül a tanulmány szemléltet pár olyan klasszikus elkövetési magatartást is példákkal alátámasztva, amelyben a személyes adatok fontos szerepet játszanak, mivel a legtöbbször ezek jelentik a szűk értelemben vett elkövetési tárgyat.

A tanulmány inkább gyakorlati oldalról próbálja megragadni és ismertetni a lehetséges elkövetési magatartásokat, azonban emellett röviden az egyes kapcsolódó törvényi tényállások dogmatikai elemzésére is kitér. Az elkövetési magatartásokra vonatkozó példákat olyan esetekkel is színesítjük, amelyek a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság látókörébe is bekerültek, valamilyen konkrét panaszügy, más hatóságoktól jövő értesítések, illetve állásfoglalás-kérések vagy a média tudósításai alapján.

A tanulmány célja, hogy összefoglaló képet nyújtson az olvasónak a személyes adatok büntetőjogi védelmével kapcsolatban, mivel a gyakorlatban az általános adatvédelmi háttérjogszabályok viszonylag gyors változása és a technikai fejlődés miatt a gyakorlat nem mutat egységes képet a jogsértések megítélésénél.

¹ A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság elnöke, PhD, c. egyetemi tanár.

² A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság adatvédelmi szakértője, PhD.

2. A személyes adatok védelmének általános jogszabályi háttere

A személyes adatok védelméhez fűződő jog mindenkit megillet. Az Alkotmánybíróság 15/1991. (IV. 13.) számú határozatában az adatvédelemhez való jogot – annak pozitív oldalát is figyelembe véve – információs önrendelkezési jogként határozta meg, s az alkotmány emberi méltóságra vonatkozó rendelkezéseiből, valamint a korábbi alkotmányban is nevesített személyes adatok védelméhez fűződő jogból vezette le. A jelenleg hatályos Alaptörvény annak VI. cikk (2) bekezdésében nevesíti a személyes adatok védelméhez fűződő alapvető jogot.³

Az említett alkotmánybíróági határozat alapján az információs önrendelkezési jog tartalma az, hogy mindenki maga rendelkezik személyes adatainak feltárásáról és felhasználásáról. Az adatvédelemhez való jog pozitív oldala azt jelenti, hogy nemcsak személyes adataink védelméhez van jogunk, de minden ránk vonatkozó információt megismerhetünk, és mi határozhatjuk meg, ki és milyen feltételekkel juthat személyes adataink birtokába. Az információs önrendelkezési jogot mindenki köteles tiszteletben tartani. Az információs önrendelkezési jog legfontosabb garanciája a célhoz kötöttség. Ennek megfelelően csak pontosan meghatározott és jogszerű célra történhet adatfelvétel és adatkezelés. Az érintett beleegyezése nélküli, új célú feldolgozás csak akkor jogszerű, ha meghatározott adatra és feldolgozóra nézve a törvény kifejezetten megengedi.

A másik alapvető garancia az adattovábbítás és az adatok nyilvánosságra hozatalának korlátozása. Személyes adatot az érintetten és az eredeti adatfeldolgozón kívül harmadik személy számára hozzáférhetővé tenni csak akkor szabad, ha minden egyes adat vonatkozásában teljesül az adattovábbítást megengedő összes feltétel. Az adattovábbítás címzettje az érintett beleegyezésének birtokában vagy konkrét törvényi felhatalmazás alapján dolgozhatja fel a továbbított adatot.⁴

Az ún. különleges adatok (pl. egészségügyi állapotra vonatkozó adatok, bünyügyi személyes adatok stb.) csak akkor kezelhetők jogszerűen, ha ahhoz az érintett előzetesen írásban hozzájárul, vagy azt törvény elrendeli.⁵

³ Alaptörvény VI. cikk: „(1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolat-tartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák.

(2) Mindenkinek joga van személyes adatai védelméhez, valamint a közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez.

(3) A személyes adatok védelméhez és a közérdekű adatok megismeréséhez való jog érvényesülését sarkalatos törvénnyel létrehozott, független hatóság ellenőrzi.

⁴ Szoboszlai Judit: A magánélet és a személyes adatok védelme a dávodai ítéletek apropóján. *Fundamentum*, 2002/2. 76–82.

⁵ Infotv. 5. § (2) bekezdés.

A személyes adatok védelmével kapcsolatos általános rendelkezéseket jelenleg Magyarországon az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (Infotv.) tartalmazza. Ez a jogszabály határozza meg az adatvédelem általános fogalomrendszerét és a személyes adatok védelmével kapcsolatos főbb előírásokat. Az Infotv.-en kívül azonban létezik még számos olyan törvény, szektorális norma, ami szintén tartalmaz a személyes adatok kezelésével, illetve azok védelmével kapcsolatos előírásokat. Ezek a jogszabályok általában valamely különös téma (pl. egészségügy, telekommunikáció) kapcsán tartalmazznak a személyes adatok kezelésével kapcsolatos rendelkezéseket. A személyes adatok büntetőjogi védelméről szintén nem az Infotv., hanem a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) tartalmaz törvényi szintű rendelkezéseket.

3. A személyes adatok általános büntetőjogi védelme

A Btk. 219. §-a határozza meg a személyes adattal visszaélés megnevezésű bűncselekmény törvényi tényállását. A bűncselekmény jogi tárgya a személyes adatok megismeréséhez és kezeléséhez fűződő jog, ezen keresztül pedig közvetve a személyes adatok védelméhez fűződő általános társadalmi érdek. A bűncselekménynek az elkövetési tárgya maga a személyes adat.

A személyes adattal visszaélés törvényi tényállása a Btk. úgy nevezett keretdiszpozíciói közé tartozik. A keretdiszpozíció lényege, hogy a bűncselekmény Btk.-beli definíciója valamilyen külső jogszabályt hív fel, és úgy rendelkezik, hogy a bűncselekményt ennek a külső (*extraneus*) norma rendelkezéseinek a Btk.-ban meghatározott módon elkövetett megsértése adja.⁶ A külső norma megsértése tehát nem minden esetben kelti bűncselekmény elkövetésének a gyanúját is egyben, csak akkor, ha azt a Btk.-ban meghatározott módon sértik meg.

Az 1/1999. büntető jogegységi határozat mondta ki, hogy ha a Btk. Különös részének valamely rendelkezése keretdiszpozíció, úgy a bűncselekmény elkövetésekor hatályban lévő „kitöltő” jogszabály rendelkezéseit kell alkalmazni a felelősség elbírálásakor. A jogegységi határozat ezen felül azt is kimondja, hogy ha a keretdiszpozíciót kitöltő jogszabály oly mértékben megváltozik, hogy a cselekmény a továbbiakban nem

⁶ Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: Büntetőjog I., Általános rész. HVG-ORAC, 2014.

minősül bűncselekménynek az megalapozza az elbíráláskor hatályban lévő jogszabály visszaható hatályú alkalmazását.⁷

A személyes adattal visszaélés bűncselekményének mint keretdiszpozíciónak a háttérjogszabálya elsősorban az Infotv. A bűncselekmény elkövetési magatartásai a jogosulatlan vagy a céltól eltérő adatkezelés, az adatok biztonságát szolgáló intézkedés elmulasztása, illetve a tájékoztatási kötelezettség megszegése.⁸

A törvény csak a kirívóan súlyos jogsértéseket kívánja szankcionálni, ezért a bűncselekmény csak jelentős érdeksérelem okozásával vagy haszonszerzési céllal követhető el. A személyes adattal visszaélés csak szándékosan követhető el. A haszonszerzési célból elkövetett bűncselekmény pedig csak egyenes szándékkal követhető el.

4. A jelentős érdeksérelem okozásával elkövetett személyes adattal visszaélés

4.1. Az adatkezelő személyével és a jelentős érdeksérelem fogalmával kapcsolatos bírói gyakorlat

A személyes adattal visszaélés első szankcionált elkövetési magatartása, amikor az adatvédelmi jogszabályok előírásainak szándékos megsértésével jelentős érdeksérelemet okoz az érintettnek az elkövető. A jelentős érdeksérelemnek a sértetti oldalon kell beállnia és annak objektíve be is kell következnie, nem elég tehát a bekövetkezés veszélye. Fontos továbbá a személyes adatok kezelésére vonatkozó jogszabályi előírások és a jelentős érdeksérelem bekövetkezése közötti okozati összefüggés bizonyíthatósága is, mivel az okozati összefüggés hiányában a bűncselekmény nem valósul meg.

A jelentős érdeksérelem okozásával megvalósítható személyes adattal visszaélés materiális bűncselekmény. Az elkövetési magatartás és az eredmény között okozati összefüggésnek kell fennállnia. A jelentős érdeksérelem okozásával megvalósítható személyes adattal visszaélés az eredmény bekövetkeztével válik befejezetté.⁹

Az 1/2012-es büntető jogegységi határozat kimondja, hogy a jelentős érdeksérelem okozásával elkövetett személyes adattal visszaélés elkövetője nem csak az adat-

⁷ 1/1999. számú BJE határozat. <http://www.kuria-birosag.hu/hu/joghat/11999-szamu-bje-hataroza> (Letöltés időpontja: 2017. 12. 22.)

⁸ A Btk. 219. §-ához fűzött miniszteri indoklás, T/6958. számú törvényjavaslat. <http://www.parlament.hu/irom39/06958/06958.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 12. 22.)

⁹ Btk. 219. §, T/6958. számú törvényjavaslat, Uo.

védelmi jogszabályok fogalom meghatározásának megfelelő adatkezelő,¹⁰ hanem bárki lehet.¹¹

A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (NAIH) a NAIH-5957-2/2012/V. számú állásfoglalásában az elkövető és az adatkezelő személyére vonatkozó jogértelmezési kérdésről kifejtette, hogy az állásfoglalás kiadásakor hatályos magyar és az uniós jogforrások alapján az adatkezelői státusz jogszerűen az Infotv. 5–6. §-aiban és az Adatvédelmi Irányelv¹² 7. cikk f) pontjának közvetlen hatályán alapuló adatkezelés során jöhet létre. A Hatóság véleménye szerint a jogalkotó a Btk. szerinti jogosulatlan adatkezeléssel elkövetett személyes adattal visszaélés esetében azt a magatartást rendelte büntetni, amikor az elkövető nem rendelkezik az adatkezeléshez az Info.tv. 5–6. §-ai szerinti vagy az Adatvédelmi Irányelv 7. cikk f) pontjában szereplő jogalappal.

A személyes adattal visszaélés bűncselekmény megvalósulásának másik feltétele, a jelentős érdeksérelem fogalma vonatkozásában a jogalkotó nem sok kapaszkodót ad a jogalkalmazók kezébe, mivel sem a Btk. sem más jogszabály nem tartalmaz erre vonatkozó fogalommeghatározást. Ezért a jelentős érdeksérelem bekövetkezését csak esetről-esetre, az ügy össze körülményeinek gondos mérlegelésével lehet megállapítani.

A vonatkozó szakirodalom szerint a jelentős érdeksérelem objektív jellegű fogalom. Az érdeksérelem jelentős fokának mértékét az elkövetés konkrét viszonya keretében, mindig a megítélést igénylő körülmények objektív értékelésével kell megállapítani. És soha nem lehet egyedüli szempont kizárólag csakis a sértett szubjektív érdekei szem előtt tartása. A megítélésnél figyelembe kell venni az érdeksérelem irányát, jellegét, minőségét, társadalmi jelentőségét, fokának, súlyának következményeit. Jelentős érdeksérelem egyaránt lehet a magánérdek vagy a közérdek sérelme, vagy ezek kombinációja is. Jelentkezhet személyi (erkölcsi) sérelemként, de anyagi jellegű vonzattal is.¹³

Az érdeksérelem jelentős mértékét a sértett oldaláról kell vizsgálni és ebben nincs jelentősége annak, hogy a tettes esetlegesen ezzel a cselekménnyel próbálja meg kompenzálni a saját érdeksérelemét. Nem szükséges, hogy a jelentős érdeksérelem a tettes

¹⁰ Infotv. 3. § 9. pontja: „adatkezelő: az a természetes vagy jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet, aki vagy amely önállóan vagy másokkal együtt az adat kezelésének célját meghatározza, az adatkezelésre (beleértve a felhasznált eszközt) vonatkozó döntéseket meghozza és végrehajtja, vagy az adatfeldolgozóval végrehajtatja.”

¹¹ 1/2012. számú BJE határozat. <http://www.kuria-birosag.hu/hu/joghat/12012-szamu-bje-hatarozat> (Letöltés időpontja: 2017. 12. 22.)

¹² Az Európai Parlament és a Tanács 95/46/EK irányelve (1995. október 24.) a személyes adatok feldolgozása vonatkozásában az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról.

¹³ Busch Béla: A személyiség büntetőjogi védelme, különös tekintettel a fegyveres testületek keretében megvalósuló deliktumokra. III. rész. In: Rendészet és emberi jogok, 2011/2. 31–57.

vagy bárki számára előnyt jelentsen. És az sem feltétel hogy a jelentős érdeksérelem a sértettnél következzen be, akár a közérdekben is bekövetkezhet.¹⁴

A fentebb hivatkozott 1/2012-es büntető jogegységi határozat az elkövető személyére vonatkozó elvi élel kimondott megállapításon túl nem tartalmaz arra vonatkozó konkrét támpontokat, hogy a jelentős érdeksérelem megállapításánál mit kell figyelembe vennie a jogalkalmazóknak. A határozatban hivatkozott egyes jogesetek azonban támpontot nyújthatnak a jelentős érdeksérelem megítélésénél.

Az egyik jogeset szerint a vádlott munkahelyén az általa a munkájához használt, a munkáltatója tulajdonát képező számítógép merevlemezén található könyvtárban természetes személyek különleges személyes adatait – közöttük a politikai szimpátia, az egyes pártok iránti rokonszenvük szerint csoportosított minősítő jelölésekkel – tárolta, kezelte, és módosította a nyilvántartásba vett természetes személyek tudta, beleegyezése és hozzájárulása, illetve törvényi felhatalmazás nélkül. A természetes személyek lakóhelye – amennyiben rendelkeztek vele –, telefonszámuk, e-mail címük került feltüntetésre a könyvtárban található Excel-fájlokban. A fájlokban ezen adatokon túlmenően a felsorolt személyek politikai párttal kapcsolatos nézetei is megjelölésre kerültek oly módon, hogy a név mellett megjelenített „SZ” betű szimpatizánst, az „E” betű elutasító gesztust tevőt, míg a „B” betű bizonytalan politikai beállítottságú személyt jelentett. Az ügyben másodfokon eljáró Békés Megyei Bíróság a 7.Bf.297/2008/8. számú ítéletében a vádlottat felmentette, mert álláspontja szerint a jelentős érdeksérelem mint a törvény által a bűncselekmény megvalósulásához szükséges eredmény nem következett be.

A bíróság szerint önmagában az adatok felhatalmazás nélküli gyűjtésével és tárolásával nem valósított meg az elkövető bűncselekményt, mivel azzal jelentős érdeksérelmet az érintetteknek nem okozott. Az adatok kezelése ennek hiányában csupán adatvédelmi jogsértést valósít meg, bűncselekményt azonban nem.

Egy másik, a jogegységi határozat által hivatkozott eset szerint a Legfelsőbb Bíróság Bfv.II.458/2008/7. számú határozata szerint megállapítható a személyes adattal visszaélés vétsége annak a terhére, aki – miután a sértettel baráti kapcsolata megromlott – kihasználva azt, hogy a barátság ideje alatt a sértett magánéletével kapcsolatos információkat (így a titkosított mobiltelefonszámát) is megtudta, egy internetes hirdetési oldalon, a sértett nevére utaló jelzéssel, valamint telefonszámával különböző tartalmú hirdetéseket adott fel. Mivel a hirdetések hatására a sértettet ismeretlen személyek folyamatosan hívogatták, ezért az adat nyilvánosságra hozatalának eredményeként a sértett jelentős érdeksérelmet szenvedett.

¹⁴ Uo.

4.2. A NAIH kapcsolódó gyakorlata: bűncselekmény gyanúját keltő ügyek

A NAIH feladatkörét az Infotv. 38. § (3) bekezdés a)–f) pontjai határozzák meg, amelyben nem szerepel a bűncselekmények felderítésére vonatkozó nyomozati jogkör.¹⁵ Ennek ellenére számos olyan beadványt kap különböző panaszosoktól a hatóság, amelyek alapján a személyes adattal visszaélés bűncselekmény elkövetésének a gyanúja merül fel. Ezekben az esetekben a NAIH a beadványt általában az illetékes rendőrkapitánysághoz továbbítja, vagy közvetlenül hívja fel a panaszos figyelmét arra, hogy a bűncselekmény gyanúját keltő esetben tegyen feljelentést az illetékes nyomozóhatóságnál.

A NAIH a legtöbb esetben internetes és különösen közösségi oldalakon megvalósuló adatkezelési problémák kapcsán tett panaszokkal összefüggésben tanácsolja a rendőrséghez fordulást. Az utóbbi időben, a közösségi oldalak népszerűségének előretörésével emelkedik az olyan bejelentések száma, amelyek arról számolnak be, hogy a panaszos nevében és fényképei felhasználásával a közösségi oldalon álprofil létrejött. Az álprofilon keresztül pedig nem egy esetben a panaszos valódi ismerőseit jelöli be az elkövető, a nevében pedig üzeneteket, bejegyzéseket tesz közzé. A cél sok esetben az érintett lejáratása, hírnevének rontása ismerősei előtt, ami rendkívül kellemetlen és megrázó élménnyel tud szolgálni a sértettnek. Ezekben az esetekben a jelentős érdeksérelem okozása egyértelműen felmerül mint bűncselekmény gyanúját keltő körülmény.

A NAIH nem rendelkezik az ismeretlen elkövetők beazonosításához szükséges eszközökkel és a bűncselekmények felderítésére vonatkozó jogszabályi felhatalmazással, ezért az ilyen ügyekben általában a rendőrséghez irányítja a panaszosokat.

A fentiekén túl előfordult a NAIH gyakorlatában, hogy hivatalból feljelentést tett jelentős érdeksérelem okozó személyes adattal visszaélés elkövetésének gyanúja miatt. A NAIH feljelentés tételi lehetőségét az Infotv. 70. §-ának (1) bekezdése is deklarálja, mivel e szerint, ha a hatóság az eljárása során bűncselekmény elkövetésének gyanúját észleli, büntetőeljárást kezdeményez az annak megindítására jogosult szervnél.

¹⁵ Infotv. 38. § (3) A Hatóság a (2) bekezdés szerinti feladatkörében az e törvényben meghatározottak szerint.

- a) bejelentés alapján vizsgálatot folytat;
- b) hivatalból adatvédelmi hatósági eljárást folytathat;
- c) hivatalból titokfelületei hatósági eljárást folytathat;
- d) a közérdekű adatokkal és a közérdekből nyilvános adatokkal kapcsolatos jogsértéssel összefüggésben bírósághoz fordulhat;
- e) a más által indított perbe beavatkozhat;
- f) adatvédelmi nyilvántartást vezet.

Ilyen eset volt, amikor ismeretlen személyek a www.deres.tv címen elérhető honlapon, *A nagy köcsög adatbázis 2.* című bejegyzésben jogellenesen nyilvánosságra hozták több természetes személy fényképét, és ezáltal egy adatbázist hoztak létre. Az adatbázis létrehozásának célja az volt, hogy homoszexuális, biszexuális, transznemű, queer vagy annak vélt, illetve a velük sorsközösséget vállaló személyekről nyilván tartást készítsenek. Az adatbázisban szereplő személyeket – emberi méltóságot sértő megjegyzések kíséretében – nagy nyilvánosság előtt „lejárassák”, a szexuális, politikai vagy világnézeti meggyőződésüket becsméreljék, az érintetteket – a társadalom széles köreinek „mássággal” szemben tanúsított intoleranciájára építve – negatív színben tüntessék fel, ezáltal az érintetteket „célkeresztbe” állítsák. A NAIH a honlap áttekintése során megállapította, hogy a fenti bejegyzés szerzője több mint 250 személy nevét és fényképét hozta nyilvánosságra, közel száz esetben pedig pusztán az érintettek nevét jelenítette meg a honlapon. A szerző emellett lehetőséget biztosított arra, hogy a honlap látogatói – a nyilvánosságra hozott névre kattintva – elérhessék az érintettek Facebook-os profiloldalát is. A NAIH álláspontja szerint az ügy vonatkozásában az alábbi jogellenes adatkezelési műveletek határolhatóak el: személyes adatok jogellenes gyűjtése (a fényképek lementése a Facebookról és ehhez kapcsolódóan nevek gyűjtése), személyes adatok meghatározott célra való rendszerezése, személyes adatok tárolása, adatbázisba rendezett személyes adatok nyilvánosságra hozatala. Az adatkezelés jogellenességét az érintetti hozzájárulás hiánya, a jelentős érdeksérelem gyanúját pedig a lejáratási, megbélyegzési szándék adja.

Egy másik, a médiában is elhíresült eset volt, amikor a NAIH telefonos ügyfélszolgálatán több bejelentést kapott egy újságcikk kapcsán. A telefonos panaszok egy internetes hírportálon megjelent cikkekre hivatkoztak, amely szerint Budapest belvárosában egy kisteherautó rakterében pornográf jellegű filmforgatást végeznek oly módon, hogy a kisteherautó rakterének üvegfala kívülről átláthatatlan, azonban belülről kifelé átlátszó, így az utca képe tulajdonképpen a filmforgatás háttere.¹⁶ A telefonos panaszok alapján valószínűsíthető volt a személyes adatok jogellenes kezelése, valamint az, hogy az adatkezelés személyek széles körét érinti, valamint nagy érdeksérelem és kárveszélyt is előidézhet. A NAIH az ügyben azt az álláspontot képviselte, hogy a teherautó oldalán kihelyezett figyelmeztető jelzés ellenére nem beszélhetünk jogszerű adatkezelésről az utcán tartózkodó és emiatt a felvételeken esetlegesen szereplő érintettek vonatkozásában. Ennek oka, hogy a teherautó oldalán elhelyezett figyelmeztetés alapján az utcán tartózkodó személyek nem kaptak pontos tájékoztatást arról, hogy milyen jellegű filmet is forgatnak, amely nagyban befolyásolta volna őket abban, hogy mérlegelhessék egy ilyen film készítésének meg-

¹⁶ <https://444.hu/2016/10/27/talalkozott-mar-az-imbolygo-budapesti-pornoteherautoval/#autoval#> (letöltés dátuma: 2017. 12. 22.).

engedhetőségét az adott közterületen. Emellett magának az adatkezelőnek is tisztában kellett volna lennie azzal, hogy az érintettek túlnyomó többsége nem kíván egy ilyen felvételen szerepelni, és tiltakozna az ellen, hogy képmása ilyen kontextusban szerepeljen egy filmben.¹⁷ Az ügyben tehát a feljelentés szerint az adatvédelmi jogszabályok megsértését a megfelelő tájékoztatás hiányában történő jogellenes adatkezelés, a jelentős érdeksérelem gyanúját pedig a felvételen látható érintettek (melyek között kiskorúak is lehetnek) tudtuk és egyértelmű beleegyezésük nélküli pornográf filmek háttereként történő szerepeltetése okozza.

5. A haszonszerzési célból elkövetett személyes adattal visszaélés

5.1 A haszonszerzés fogalmának értelmezése

A „régí”, már hatályon kívül helyezett Büntető Törvénykönyvhöz (1978. évi IV. törvény) képest a személyes adattal visszaélés törvényi tényállása egyszerűsödött: az eddigi „jogtalan haszonszerzés” helyett a normaszöveg már csak „haszonszerzésről” rendelkezik. A jelenleg hatályos normaszöveg szerint tehát elég annak a bizonyítása, hogy az adatvédelmi jogszabályokat haszonszerzési célból sértették meg. A jogtalan jelző elhagyása véleményünk szerint üdvözlendő módosítás, mivel a korábbi normaszöveg félreértésekre adhatott okot, amikor a jogalkalmazók arra keresték a választ, hogy mi érthető a haszonszerzés jogtalansága alatt. Véleményünk szerint a haszonszerzés minden olyan esetben jogellenesnek („jogtalanak”) tekinthető, amennyiben arra az adatvédelmi jogszabályok megsértésével törekednek.

A bűncselekmény elkövetésének gyanújához elég, ha az adatvédelmi jogszabályok rendelkezéseit haszonszerzési célból, tehát anyagi haszonszerzésre törekedve sérti meg az elkövető. Nem szükséges, hogy az elérni kívánt hasznot realizálja is. Mint már említésre került, a bűncselekmény ezen fordulata a vonatkozó miniszteri indokolás szerint csak egyenes szándékkal követhető el.¹⁸ Az anyagi haszonszerzése törekvés megállapíthatósága adott ügyben talán könnyebben bizonyítható, illetve zárható ki, mint a jelentős érdeksérelem. Ennek oka, hogy a haszonszerzési célzat megállapíthatósága nélkülözi a sértetti oldalon beálló személyhez kötött (adott esetben viszonylag szubjektív) elemet, amelytől viszont a jelentős érdeksérelemnél nem lehet eltekinteni.

¹⁷ Az ügyben tett feljelentés teljes szövege elérhető: <http://naih.hu/files/2016-10-28-Feljelentes-NAIH-2016-6003-V.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 12. 22.)

¹⁸ Btk. 219. §, T/6958. számú törvényjavaslat, Uo.

Fontos, hogy a célzatnak már a cselekmény megkezdése előtt fenn kell állnia, és annak közvetlen okozati összefüggésben kell lennie a személyes adatok védelméről vagy kezeléséről szóló törvényi rendelkezések megszegésével. Az adatvédelmi törvény megsértése és az anyagi haszonszerzés közötti távoli, adott esetben időben is eltérő, közvetett összefüggés általában az egyenes szándék hiánya miatt nem veti fel bűncselekmény elkövetésének gyanúját.

Ha például egy honlap üzemeltetőjének a honlapon elhelyezett kattintásra fizető reklámokból származik bevétele, a honlap azonban a regisztrált felhasználók vonatkozásában nem rendelkezik az Infotv. előírásainak megfelelő adatvédelmi tájékoztatóval, attól még személyes adattal visszaélés bűncselekmény elkövetésének gyanúja véleményünk szerint nem merül fel. Ennek indoka, hogy a haszonszerzésre törekvési motívum (reklámok elhelyezése) és a felhasználók rendelkezésére álló adatvédelmi tájékoztató hiányosságai között nincs közvetlen okozati összefüggés. A honlap üzemeltetője a legtöbb esetben nem abból a célból írt szándékosan rossz adatvédelmi tájékoztatót, hogy a honlap látogatottsága miatt többletbevételhez jusson.

5.2. A NAIH kapcsolódó gyakorlata: adatbázis-kereskedőkkel kapcsolatos feljelentés

A NAIH kapcsolódó gyakorlatából kiemelésre érdemes az az ügy, amikor a bejelentő egy „DMcentrum Magyarország” elnevezésű szervezet elektronikus hirdetését kifogásolta. A hirdetés szövege szerint a szervezetnek rendelkezésére áll „500 000 központi céges email címen felül 2 millió személyes email cím. Ezen belül: 180 000 férfi és 220 000 nő email címe”. A hirdetés szövege nyomán egyértelműen megállapítható, hogy az említett adatbázis a hirdetés szerint természetes személyek e-mail címét tartalmazza. A NAIH az ügy kapcsán feljelentést tett a BRFK V. kerületi Rendőrkapitányán haszonszerzési céllal elkövetett személyes adattal visszaélés elkövetésének gyanúja miatt.

A feljelentés vonatkozásában annak a kérdésnek a vizsgálata szükséges, hogy a természetes személyek e-mail-címei önmagukban – minden más további azonosító adatok nélkül – személyes adatnak tekinthetőek-e vagy sem. Az elektronikus levélcím személyes adat jellege az adatvédelmi jog egyik sokat vitatott kérdése, hiszen sok esetben az elektronikus levelezőrendszer számára megadott felhasználónéven keresztül konkrét természetes személy egyértelműen nem azonosítható (így például a természetes személy családi- és utónevét nem tartalmazó e-mail-címek), amelynek következtében megkérdőjelezhető az, hogy – az Infotv. 3. § 1. pontjával összhangban – az adat alapján meghatározott természetes személy azonosíthatóvá vált-e.

Azonban tekintettel kell lenni arra, hogy a személyes adatok védelméhez fűződő jogon keresztül a jogalkotó nem önmagában a személyes adatokat védi, hanem azon keresztül a természetes személyek magánszféráját. Az Infotv. 1. §-a kimondja, hogy az Infotv. célja az adatok kezelésére vonatkozó alapvető szabályok meghatározása annak érdekében, hogy a természetes személyek magánszféráját az adatkezelők tiszteletben tartásuk.

Ehhez hasonlóan, az elektronikus hirdetésküldés területén a jogalkotó szintén védelmébe veszi a természetes személyek e-mail-címeit, amikor a gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló 2008. évi XLVIII. törvény (Grt.) 6. § (1)–(2) bekezdéseiben úgy rendelkezik, hogy elektronikus hirdetést a természetes személy részére csak akkor lehet küldeni, amennyiben ahhoz az érintett a Grt. 6. § (1)–(2) bekezdésének megfelelően hozzájárult.

Ennek megfelelően az elektronikus hirdetésküldés területén nem az azonosíthatóság klasszikus értelmezésének van szerepe – vagyis annak, hogy egy e-mail-címet például név, lakcím, képmása vagy ilyen jellegű adat segítségével kétséget kizáróan egy meghatározható természetes személyhez kösse a hirdető –, mivel a hirdetőnek nem az e-mail-címek útján az érintettek egyedi azonosítása a célja, hanem a hirdetés lehető legtöbb ember számára elküldése, amelyhez felhasználja a természetes személy által létrehozott adatot.

Emiatt az elektronikus hirdetésküldés területén az azonosíthatósághoz elegendő az, hogy az érintett valamely adatán keresztül a kapcsolatfelvétel lehetővé váljon a hirdető számára. Így amennyiben valamely e-mail-cím az első látásra még nem teszi senki számára (így a hirdető számára sem) lehetővé meghatározott természetes személy kiválasztását, attól még e személy – a kapcsolatfelvételen keresztül – azonosítható lehet. Az azonosíthatóság szándéka egyértelmű, hiszen a hirdető éppen azért továbbítja az érintett adatának felhasználásával számára a hirdetést, hogy annak nyomán ügyfélkapcsolat vagy üzleti kapcsolat jöjjön létre közöttük.

Mindezek alapján a NAIH feljelentésben képviselt – a szerzők által is osztott – álláspontja szerint a természetes személyekkel való kapcsolatfelvételre alkalmas e-mail címek személyes adatoknak minősülnek, így az e-mail-címekkel anyagi haszonszerzés végett történő jogellenes kereskedés alkalmas a személyes adattal visszaélés bűncselekmény gyanújának megállapítására. A kereskedés jogellenességét az érintettek hozzájárulásának vagy más törvényes adatkezelési jogalap meglétének hiánya adhatja.

6. A személyes adattal visszaélés egyéb elkövetési magatartásai és minősített esetek

A személyes adattal visszaélés másik lehetséges elkövetési alakzata a Btk. 219. §-ának (1) bekezdés b) pontja, továbbá (2) bekezdése szerint, amikor az adatok biztonságát szolgáló intézkedés elmulasztásával, illetve a tájékoztatási kötelezettség megszegésével követik azt el. A bűncselekmény elkövetője olyan személy lehet, akit ilyen kötelezettség terhel. Azt, hogy pontosan milyen személyi kör tartozhat bele az elkövetői körbe az Infotv. vonatkozó rendelkezései között kell elsősorban keresnünk.

Az Infotv. az adatbiztonság követelményével kapcsolatban úgy fogalmaz, hogy az adatkezelő, illetve tevékenységi körében az adatfeldolgozó köteles gondoskodni az adatok biztonságáról, köteles továbbá megtenni azokat a technikai és szervezési intézkedéseket és kialakítani azokat az eljárási szabályokat, amelyek e törvény, valamint az egyéb adat- és titokvédelmi szabályok érvényre juttatásához szükségesek.¹⁹ Az adatok biztonságát szolgáló intézkedés elmulasztásával elkövetett, jelentős érdeksérelem okozó vagy haszonszerzési célból elkövetett bűncselekményt ezek alapján csak az adatkezelő vagy általa igénybe vett adatfeldolgozó követheti el.

A személyes adatok kezelésével kapcsolatos tájékoztatási kötelezettségről az Infotv. vonatkozó meghatározása nem mondja ki, hogy az csak az adatkezelőt terhelné. A fogalom alapján az érintettet az adatkezelés megkezdése előtt egyértelműen és részletesen tájékoztatni kell az adatai kezelésével kapcsolatos minden tényről. A bűncselekmény ezek alapján tehát nem csak az Infotv. szerinti adatkezelő vagy adatfeldolgozó, hanem bárki, így akár az adatkezelővel munkaviszonyban álló harmadik személy is elkövetheti. Fontos továbbá, hogy a tájékoztatási kötelezettség megszegése a törvényi tényállás szerint csak más, vagy másoknak okozott jelentős érdeksérelem okozásával követhető el. A törvény ezen bekezdése tehát nem rendeli büntetni a tájékoztatás megszegésével haszonszerzési célból elkövetett magatartásokat.

A Btk. 219. § végül (3) és (4) bekezdéseiben rendelkezik a személyes adattal visszaélés bűncselekmény minősített eseteiről. Ezek szerint súlyosabban büntetendő, aki a személyes adattal visszaélést különleges adatra követi el. Ennek értelmében különleges adat a faji eredetre, a nemzetiséghez tartozásra, a politikai véleményre vagy pártállásra, a vallásos vagy más világnézeti meggyőződésre, az érdek-képviselői szervezeti tagságra, a szexuális életre vonatkozó személyes adat, az egészségi állapotra, a kóros szenvedélyre vonatkozó személyes adat, valamint a bűnügyi sze-

¹⁹ Infotv. 7. § (2) bekezdés.

mélyes adat. Minősített esetet képez, ha a személyes adattal visszaélést hivatalos személyként vagy közmegegyezés felhasználásával követik el.²⁰

7. A személyes adatokat érintő más bűncselekmények és elkövetési magatartások

A személyes adat mint elkövetési tárgy nem csak a Btk. 219. §-a szerinti személyes adattal visszaélés során, hanem más bűncselekmények kapcsán is előkerülhet. Ilyen bűncselekmény jellemzően a hivatali visszaélés (Btk. 305. §) és a tiltott adatszerzés (Btk. 422. §). Személyes adatokat érintő elkövetési magatartás természetesen számos más bűncselekmény kapcsán is felmerülhet. A következőkben azonban a legjellemzőbb esetek kapcsán előforduló fenti kettő bűncselekményt, a NAIH vonatkozó néhány állásfoglalását tekintjük át.

7.1. Személyes adatokkal kapcsolatban elkövetett hivatali visszaélés

A Btk. 305. §-a szerinti hivatali visszaélést az a hivatalos személy követi el, aki azért, hogy jogtalan hátrányt okozzon vagy jogtalan előnyt szerezzen, hivatali kötelességét megszegi, hivatali hatáskörét túllépi, vagy hivatali helyzetével egyébként visszaél.

A hivatali visszaélés büntetettének jogi tárgya az államapparátus törvényes, szabályszerű működésébe, valamint az állami szervezetbe és hivatalos személyekbe vetett bizalom. A bűncselekmény elkövetési magatartásai a hivatali kötelesség megszegése, a hivatali hatáskör túllépése (amikor a hivatalos személy olyan tevékenységet fejt ki, amely hatáskörén kívül esik, amelynek végzésére nincs joga), vagy a hivatali helyzettel való egyébkénti visszaélés. Ez utóbbi alatt a hivatalos minőséghez kapcsolódó jogosítványok tudatosan, a társadalmi rendeltetésükkel ellentétesen, szabályellenesen, alakilag törvényesnek tűnő eljárás keretében történő gyakorlása értendő. A fenti magatartással a hivatalos személyek – vagy mások – jogtalan előnyhöz jutnak, vagy másoknak jogtalan hátrányt okoznak. Az előny vagy a hátrány lehet anyagi természetű, de felmerülhet ezen kívül más, így erkölcsi, személyi természetű előny megszerzése vagy hátrány okozása is. A bűncselekmény csak egyenes szándékkal követhető el, a törvény a szándékon túl a célzatot is megköveteli.²¹

²⁰ Btk. 219. §, T/6958. számú törvényjavaslat, Uo.

²¹ A Btk. 305. §-ához fűzött miniszteri indokolás, T/6958. számú törvényjavaslat, <http://www.parlament.hu/rom39/06958/06958.pdf> (Letöltés időpontja:2017. 12. 22.)

A joggyakorlatban a személyes adattal visszaélés és a hivatali visszaélés elhatárolásának kérdése a hivatalos személyek által hozzáférhető adatbázisokból harmadik személynek történő jogosulatlan adatszolgáltatásban nyilvánul meg a legtöbbször. Amennyiben a hivatalos személy valamilyen harmadik személy kérelmére jogtalan előnyszerzés végett az adatbázisból törvényes cél nélkül adatot szolgáltat, úgy a hivatali visszaélés büntettét és nem a személyes adattal visszaélés vétségét követi el. Ebben az esetben a halmazat a két bűncselekmény között csak látszólagos, mivel a törvény értelmében az adatokkal visszaélő hivatalos személy a súlyosabban büntetendő hivatali visszaélés miatt kell, hogy feleljen. Ebben az esetben tehát nem az adatkezeléssel megvalósított jelentős érdeksérelem vagy haszonszerzési célzat bizonyítandó, hanem a hivatalos személy által a jogtalan adatkezeléssel szerzett jogtalan előny vagy okozott jogtalan hátrány.

Amennyiben a hivatalos személy személyes adattal visszaélésben megnyilvánuló jogtalan előnyszerzési vagy hátrányozási célú magatartása egyszersmind jogtalan haszonszerzésre is irányul – a specialitás elve alapján – e magatartásával már nem a hivatali visszaélés, hanem a személyes adattal visszaélés bűncselekményének minősített esetét (Btk. 219. § (4) bekezdés) valósítja meg.²² A büntetési tétel mindkét bűncselekménynél három évi szabadságvesztés büntetésig terjed, azonban a jogtalan haszonszerzési cél miatt a személyes adattal visszaélés mint speciális tényállás alkalmazandó.

7.2. Személyes adatokra elkövetett tiltott adatszerzés

A Btk. 422. §-a szerinti tiltott adatszerzés büntette az az állami monopólium alá tartozó titkos adatgyűjtéshez, információszerzéshez hasonló, jogosulatlan magatartások szankcionálását jelenti. A bűncselekményt az követi el, aki személyes adat, magán-titok, gazdasági titok vagy üzleti titok jogosulatlan megismerése céljából más lakását, egyéb helyiségét vagy az azokhoz tartozó bekerített helyet titokban átkutatja, vagy más lakásában, egyéb helyiségében vagy az azokhoz tartozó bekerített helyen történeteket technikai eszköz alkalmazásával megfigyeli vagy rögzíti, vagy más közlést tartalmazó zárt küldeményét felbontja vagy megszerzi, és annak tartalmát technikai eszközzel rögzíti, végül aki elektronikus hírközlő hálózat – ideértve az információs rendszert is – útján másnak továbbított vagy azon tárolt adatot kifürkész, és az észlelteket technikai eszközzel rögzíti. A bűncselekmény elkövetési tárgya személyes adat és magán-titok is lehet, célja pedig ezek jogosulatlan megismerése, kifürkészése átkutatással, technikai eszköz útján való rögzítésével.

²² BH 2015. 296.

A NAIH-hoz a tiltott adatszerzés tényállásának egy konkrét ügy kapcsán törté-
dő értelmezése végett fordult egy állampolgár, aki azzal kapcsolatban kért segítsé-
get, hogy ez a bűncselekmény milyen eszközzel és helyszínen követhető el. A bead-
vány szerint büntetőeljárás volt folyamatban bírósági szakban, amelyben
a beadványozó pótmagánvádlóként vett részt. Az elsőfokú bíróság által megállapí-
tott tényállás alapján a beadványozó volt házastársa belevarrt a közös gyermekük ka-
bátjának ujjába egy digitális hangrögzítésre alkalmas mp3 lejátszó eszközt. Az esz-
köz hat időpontban végzett felvételt, amikor a beadványozó a kapcsolattartások
alkalmával a gyermekével volt. A felvételeken szereplő szöveget a volt házastársa le-
írta és a bíróságon folyamatban volt, házasság felbontása iránti polgári peres eljá-
rásban, továbbá a gyermekkel való kapcsolattartás végrehajtása iránti gyámhivatali
eljárásban is felhasználta. A beadvány alapján a hangrögzítő által felvett beszélgeté-
seket az érintett gyermekével a lakásában folytatta, így a kabát ujjába bevarrt eszköz
a magánlakásban elhangzottakat rögzítette. A kabát a lakásban nem volt rajta a gyer-
meken, de ettől függetlenül a beszélgetés rögzítésére sor került. Ezen felül az eszköz
az udvaron és az érintett által használt személygépkocsiban történeteket is rögzítette,
mivel a kabátot a gyermek ekkor viselte. Az elsőfokú bíróság bizonyítottan látta,
hogy a fenti cselekményeket a volt házastárs követte el. Álláspontja szerint az ügyben
azonban nem valósult meg a tiltott adatszerzés büntetése, mivel az elrejtett technikai
eszköz nem a lakásban, egyéb helyiségben vagy ahhoz tartozó bekerített helyen, ha-
nem egy kabátujjban került elhelyezésre. A beadványozó kérte, hogy a hatóság fog-
laljon azzal kapcsolatban állást, hogy megvalósulhat-e a bűncselekmény abban az
esetben, ha a megfigyelőeszközt egy ruhadarabban helyezik el, és az a ruha a lakás-
ba kerül, ahol aztán rögzíti az ott történeteket.

Mivel a NAIH-nak a konkrét büntetőeljárás körülményeivel kapcsolatban egye-
dül a beadványozó nyilatkozata állt rendelkezésre, az előadott problémával kapcsol-
atban csupán általános jogértelmezési álláspontot tudott kialakítani, illetve – figye-
lemmel a vonatkozó büntetőeljárás szabályozásra²³ – a bűnösség kérdésében, az
elkövetés körülményeiben és a bizonyítottság vonatkozásában nem foglalhatott ál-
lást.

A NAIH véleménye szerint a Btk. 422. § (1) bekezdés b) pontja szerinti tiltott
adatszerzés a lakásban történtek, tehát az ottani események jogellenes megfigyelé-
sét és rögzítését rendeli büntetni. A lakásban történtek megfigyeléséhez, illetve ezen
események rögzítéséhez nem kívánja meg sem a törvény megfogalmazása, sem az

²³ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.) 3. § (2) bekezdése: „bűncselekmény elkövetése mi-
att bárkinek a felelősségét megállapítani, és emiatt vele szemben büntetést kiszabni egyedül a bíróság jo-
gosult.”

ahhoz fűzött indokolás és kommentárok, hogy a lakásban történtek megfigyelésére és rögzítésére alkalmas technikai eszköz a lakásban kerüljön elhelyezésre. Manapság már számos olyan technikai megoldás ismeretes, amelyeken keresztül az egyébként elkerített helyiségekben történeteket úgy lehet megfigyelni, rögzíteni, hogy magát az eszközt fizikailag nem kell bevinni a lakásba, egyéb helyiségbe vagy bekerített helyre. A hatóság álláspontjában kifejtette, hogy véleménye szerint ellentétes a Btk. 422. §-a által védeni kívánt társadalmi érdekekkel, és ezzel összefüggésben a magánszféra sérthetetlenségéhez és a személyes adatok védelméhez fűződő alkotmányos alapjoggal az olyan jogértelmezés, amely szerint a bűncselekmény kizárólag akkor valósul meg, ha a rögzítéshez használt technikai eszköz a szűk értelemben vett lakásban került felszerelésre. A megfigyelésre és rögzítésre alkalmas technikai eszközöknek a lakásba történő bejuttatási módja (pl. falba/tárgyba történő beszerelés, állatra erősítve vagy ruhába varrva történő bejuttatás) pedig a NAIH szerint szintén nem érinti a büntetőjogi felelősség megállapíthatóságát, mivel az értékelés szempontjából az a lényeges, hogy magánlakásban történt események megfigyelésére, rögzítésére alkalmas-e az ehhez használt készülék, függetlenül a felszerelés, bejuttatás és elhelyezés helyétől és módjától. A büntetőeljárás további alakulásával kapcsolatban a hatóságnak nem álltak rendelkezésére információk.

8. Zárógondolatok

A tanulmány a személyes adatok büntetőjogi védelmével kapcsolatos hatályos magyar jogszabályokat igyekezett bemutatni, kitérve néhány eset ismertetésére a nyomozhatóságok, bíróságok és a NAIH kapcsolódó gyakorlatából a jobb megértés és a gyakorlatias szemléletmód érdekében.

A személyes adatokkal elkövethető bűncselekmények és azok háttérnormáját adó adatvédelmi jogszabályok viszonylag világosan szabályozzák az elkövethető visszaélések jogi hátterét. Azonban időről időre mégis értelmezési nehézségekkel találja szembe magát az a jogalkalmazó, akinek esetleg egy ilyen ügy kerül a kezébe. Ez minden bizonnyal a technikai szabályozó közeg gyors változásán és a téma speciálisságán túl, a jogszabályi környezet viszonylag gyors változására is visszavezethető. Reméljük, hogy a fenti tanulmány és annak megállapításai hozzá tudnak járulni a kapcsolódó joggyakorlat bemutatásával ahhoz, hogy az jogalkalmazás tovább egységesüljön a személyes adatokat érintő bűncselekmény kapcsán Magyarországon.

A jelen kötet a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának, valamint az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának közös kutatási eredményeit mutatja be egy olyan kutatás nyomán, amely az Igazságügyi Minisztérium jogászképzést támogató programjának keretében valósult meg. A kutatás az Alaptörvény VI. cikkének érvényesülését vizsgálta a magyar jogrendszerben, és átfogó képet ad a személyiségvédelem aktuális kérdéseiről, a magyar szabályozás és gyakorlat hatékonyságáról, a társadalmi szempontból leginkább érzékeny problémákon keresztül értékelve a joggyakorlat által adott válaszokat. A személyiségvédelem a modern környezetben új kihívásokat támaszt, és a megfelelő jogi válaszok a szemlélet formálódását is igénylik az elmélet, a jogalkotás és a jogalkalmazás különböző síkjain.

A szerkesztők reménye szerint a kötet a kutatás új irányait és a gyakorlat adaptálásának lehetséges új megoldásait is kijelöli, egyúttal lehetőséget biztosítva fiatal kutatók új generációjának bemutatkozására is a hazai jogászszakma közössége előtt.

ISBN 978-963-284-949-2

9 789632 849492